[सूक्त - ७१]

ऋषि - ऋषभ वैश्वामित्र। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्या३सदं वेति द्रुहो रक्षसः पाति जागृविः।
हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्वोर्ब्रह्म निर्णिजे ॥१॥

बलवर्द्धक सोम यथास्थानमा स्थित छ। त्यो सोम जागृत रहने याजकलाई द्रोही राक्षसबाट रक्षा गर्दछ। द्युलोक र पृथिवीका माझमा त्यो सोम सूर्यदेवलाई प्रकाशित गराउँदै छ। आकाशबाट झरिरहेको वर्षामा त्यो हरियो आभा भएको सोम प्रवेश गरिरहेको छ। सोमयज्ञमा दक्षिणा दिइँदै छ।

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोरुवदसुर्यं वर्णं नि रिणीते अस्य तम्।
जहाति वव्रिं पितुरेति निष्कृतमुपप्रुतं कृणुते निर्णिजं तना ॥२॥

विस्तारित रूपले सोम छानिँदै परिष्कृत भएर, पिताका रूपमा प्रकट हुँदै छ। दुर्धर्ष शत्रु नाश गर्ने वीरको जस्तै शब्द गर्दै सोम आफ्ना असुर नाशक बल प्रकट गर्दछ र खुल्दौली पर हटाउँछ।

अद्रिभिः सुतः पवते भगस्त्योर्वृषायते नभसा वेपते मती।
स मोदते नसते साधते गिरा नेनिक्ते अप्सु यजते परीमणि ॥३॥

हातले ढुङ्गामा कुटेर निकालेको सोमरस यज्ञपात्रमा स्थापित छ। बलवान् भएर स्तुतिले आनन्दित हुँदै आकाशमा सर्वत्र गमन गर्दछ। जलमा मिसिएको शोधित सोमरस पात्रमा एकत्र भएर स्तुति गर्दाखेरि मनको रहर पूरा गराउँदै यज्ञमा प्रतिष्ठित हुन्छ।

परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम्।
आ यस्मिन् गावः सुहुताद ऊधनि मूर्धञ्छ्रीणन्त्यग्रियं वरीमभिः ॥४॥

बलशाली सोमरसले द्युलोकका उच्च शिखरमा रहेर शत्रुको सहर ध्वंस गर्ने इन्द्रलाई सन्तुष्ट गराउँछ। हविष्यान्न सेवन गर्ने गाई उत्तम गुणसम्पन्न दुध इन्द्रलाई दिन्छन्।

समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ।
जिगादुप ज्रयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन् ॥५॥

रथलाई प्रेरित गरेझैँ दुवै पाखुराका दसै औँलाले सोमलाई यज्ञस्थलतिर प्रेरित गर्दछन्। स्तोताका स्तुतिले प्रकट भएको सोमरस गाईका दुधमा मिसिँदै भाँडामा जम्मा हुन्छ।

श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति।
ए रिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिराश्वो न देवाँ अप्येति यज्ञियः ॥६॥

स्तोताले स्तुति गर्दा श्येनपक्षी गुँडमा गएझैँ तेजस्वी सोम सुवर्णमय आसनमा स्थापित हुन्छ। देवताका छेउमा अश्व गएझैँ स्तोताका स्तुतिले प्रिय सोम यज्ञस्थलमा जान्छ।

परा व्यक्तो अरुषो दिवः कविर्वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि।
सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वीरुषसो वि राजति ॥७॥

तेजस्वी ज्ञानवान् सोम आकाशका सूर्यदेवजस्तै टाढासम्म स्पष्ट रूपले देखिन्छ। तीनै लोकमा व्याप्त बलशाली सोम गाईको दुध वा वाणीमा मिसिन्छ। हजारौँ आँखा हुने, यज्ञपात्रमा एकत्र हुने, स्तोताको जस्तै शब्द गर्ने सोमरस विशेष रूपले उषा कालभन्दा पहिले नै प्रकट हुन्छ।

त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृता सेधति स्रिधः।
अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सुष्टुती नसते सं गोअग्रया ॥८॥

किरणले सोमरसलाई तेजस्वी रूप प्रदान गर्दछ। किरणका स्रोतमा रहेर सोमले शत्रु विनाश गर्दछ। सोम जलमा मिसिएर हविका रूपमा देवतालाई प्राप्त हुन्छ। यसको उत्तम स्तुति गरिन्छ। यो सोम गाई, हव्य वा किरणका अगाडि रहेको हुन्छ।

उक्षेव यूथा परियन्नरावीदधि त्विषीरधित सूर्यस्य।
दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः ॥९॥

चारैतिर गाईको बथान देखेपछि मात्तिएको साँढे डुक्रिएझैँ द्युलोकमा उत्पन्न भएको सोम पृथिवीलाई हेर्दै चारैतिर सूर्यदेवको जस्तै तेज विस्तार गर्दछ। सोमले यज्ञस्थलमा याजकको निरीक्षण गर्दछ।

[सूक्त – ७२]

ऋषि – हरिमन्त आङ्गिरस। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – जगती।

हरिं मृजन्त्यरुषो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते।
उद्वाचमीरयति हिन्वते मती पुरुष्टुतस्य कति चित्परिप्रियः ॥१॥

हरियो आभासम्पन्न सोम शोधित हुँदै छ। तेजस्वी सोम गाईका दुधमा मिसिएर कलश वा विश्वमण्डलमा स्थापित हुँदा शब्दनाद गर्दछ र त्यसै बेला त्यसको स्तुति गरिन्छ। स्तुत्य सोम याज्ञिकलाई मन पर्ने खालका कैयौं धन प्रदान गर्दछ।

साकं वदन्ति बहवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः।
यदी मृजन्ति सुगभस्तयो नरः सनीडाभिर्दशभिः काम्यं मधु ॥२॥

इन्द्रदेवको सन्तुष्टिका लागि पवित्र हात या पुरुषार्थयुक्त नेताले दस औँला वा दस दिशाबाट सोम निकाल्छन्। त्यस मधुर रसलाई शोधित गरिन्छ र ऋषिले एकै चोटि मन्त्र उच्चारण गर्दछन्।

अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम्।
अन्वस्मै जोषमभरद्विनंगृसः सं द्वयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः ॥३॥

सोम अरूतिर नअल्मलिईकन गाईका दुधमा जान्छ। उषा कालमा सोमले अन्य शब्द हटाउँछ। स्तोताहरू यसै सोमका लागि स्तोत्र उच्चारण गर्दछन्। दुवै हातका औँलाले यो सोम मिलाइन्छ।

नृधूतो अद्रिषुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रदिव इन्दुर्ऋत्वियः।
पुरन्धिवान्मनुषो यज्ञसाधनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञीय कार्यमा उपयोगी र मानिसका लागि यज्ञको साधनजस्तो यो सोम प्रिय यज्ञस्थलमा तिम्रै निम्ति शोधित हुन्छ। ढुङ्गाले पेलेर निकालेको, याजकले शोधन गरेको गाईका दुधमा मिसाएको सोमरस अनादि कालदेखि नै देवताको प्रिय छ।

नृबाहुभ्यां चोदितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते।
आप्राः क्रतून्त्समजैरध्वरे मतीर्वेर्न द्रुषच्चम्वोरासदद्धरिः ॥५॥

रुखमा चरो बसेझैं हरियो आभासम्पन्न सोम कलश वा अन्तरिक्षमा रहन्छ। हे इन्द्रदेव ! धाराका रूपमा रस प्रदान गर्ने सोमरस तिम्रो बल बढाउनका लागि याजकका पाखुराले प्रेरित भएर यज्ञस्थलमा शोधित हुन्छ। हिंसाविहीन सोमयज्ञमा सोमरस पान गरेर तिमी अभिमानी शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दछौ।

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः।
समी गावो मतयो यन्ति संयत ऋतस्य योना सदने पुनर्भुवः ॥६॥

बुद्धिमान्, दूरदर्शी, कर्मकुशल, याजकले ननासिने, शब्दनाद गर्ने, ज्ञानवर्द्धक सोमरस निकाल्छन्। बारम्बार ब्याउने गाई वा वाणीले उत्तम बुद्धियुक्त हुँदै यज्ञ प्रकट गर्छन्।

नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवो३ऽपामूर्मौ सिन्धुष्वन्तरुक्षितः।
इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभूवसुः सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः ॥७॥

विशाल द्युलोक धारण गर्ने, पृथ्वीका उच्च शिखरमा स्थित नदीका जलमा मिसिएको, इन्द्रदेवको वज्रजस्तै बलियो, ऐश्वर्यले युक्त उत्तम आनन्ददायी सोम मनलाई हर्षित गराउनका लागि रस प्रदान गर्दछ।

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुक्रतो।
मा नो निर्भाग्वसुनः सादनस्पृशो रयिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि ॥८॥

हे श्रेष्ठकर्मा सोमदेव ! पृथ्वीलाई हेर्दै आफ्नो रस प्रदान गर। स्तोतालाई धनधान्यले पूर्ण गराऊ। हामीलाई मनपर्ने साधन प्रदान गर। हामी विभिन्न खालका स्वर्ण आदि धनले सधैं युक्त रहौं।

आ तू न इन्दो शतदात्वश्व्यं सहस्रदातु पशुमद्धिरण्यवत्।
उप मास्व बृहती रेवतीरिषोऽधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि ॥९॥

हे सोमदेव ! हामीलाई सयौं किसिमका सुख प्रदान गर्ने, अश्वले युक्त, हजारौं दान गर्न योग्य ऐश्वर्य तुरुन्तै प्रदान गर। हे सोमदेव ! तिमी हाम्रो स्तोत्र सुन्न आऊ। हामीलाई पशुले युक्त र सुवर्णयुक्त महान् धनधान्य प्रदान गर।

[सूक्त - ७३]

ऋषि – पवित्र आङ्गिरस। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – जगती।

स्रक्वे द्रप्सस्य धमतः समस्वरन्नृतस्य योना समरन्त नाभयः।
त्रीन्त्स मूर्ध्नो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् ॥१॥

धारण गर्ने ठाउँका निश्चित उत्पत्ति स्थलबाट शब्द गर्दै सोमरस प्रकट हुन्छ। बलशाली केन्द्रमा संयुक्त भएर उच्च स्तरीय तीनबाट कार्य आरम्भ गर्दछ। सत्यको नौकाले सोमदेवलाई असल कार्यका निमित्त सहायता गर्दछ।

सम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेषत सिन्धोरूर्मावधि वेना अवीविपन्।
मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित्प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् ॥२॥

महान् याजकहरू सङ्गठित भएर जलका तरङ्गमा सोमरस मिसाउँछन्। उनीहरू स्तोत्र अथवा प्रेरणाद्वारा इन्द्रदेवको प्रिय धामलाइ सोमका धाराले परिपुष्ट गर्दछन्।

पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितैषां प्रत्नो अभि रक्षति व्रतम्।
महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम् ॥३॥

सामर्थ्ययुक्त पवित्र सोमको स्तुति गरिन्छ। आद्य पिताजस्ता सोमदेव आफ्नो नियम पालन गर्दै महान् अन्तरिक्षमा तेजले छर्दछन्। ज्ञानी याजकले उनलाई धारणशील जलमा मिसाउँछन्।

सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः।
अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥४॥

अन्तरिक्षबाट हजारौँ जलधारायुक्त सोमको रश्मि पृथ्वीमा आउँछ। मधुरतायुक्त सोमको रश्मि द्युलोकभन्दा माथि रहन्छ। सोमका रश्मिले प्रत्येक ठाउँमा दुष्टलाई दुःख दिन्छ।

पितुर्मातुरध्या ये समस्वरन्नृचा शोचन्तः संदहन्तो अव्रतान्।
इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो दिवस्परि ॥५॥

द्युलोक र पृथिवीमा उत्पन्न हुने सोमको किरण स्तोताका स्तुतिले प्रकाशित हुन्छ। यसले कुकर्म पूरै नष्ट गराउँछन्। इन्द्रदेवको द्वेष गर्ने राक्षसलाइ यस किरणले पृथ्वी र आकाशभन्दा ज्यादै पर पुऱ्याउँछ।

प्रत्नान्मानादध्या ये समस्वरञ्छ्लोकयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः।
अपानक्षासो बधिरा अहासत ऋतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः ॥६॥

वेगशाली गति भएको स्तुत्य सोमको किरण सर्वप्रथम अन्तरिक्षबाट प्रवाहित हुन्छ। यस किरणलाई दृष्टिविहीन र बहिराले देख्न पाउँदैनन्। त्यस्ता व्यक्तिले सोमको यो किरण पाउन सक्दैनन्।

सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः।
रुद्रास एषमिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षसः ॥७॥

हजारौँ धाराले तलतिर ओइरिने सोमरस शोधित गर्दाखेरि ज्ञानीजनले स्तोत्रद्वारा स्तुति गर्दै पवित्र बनाउँछन्। रुद्रका पुत्र मरुत्‌जस्तै स्तुत्य, द्रोहरहित, सुन्दर, सबै कुराको ज्ञान भएको, असल कर्म गर्ने र शत्रुमाथि उचित आक्रमण गर्ने यही सोम हो।

ऋतस्य गोपा न दभाय सुक्रतुस्त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे।
विद्वान्त्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्यवाजुष्टान्विध्यति कर्ते अव्रतान् ॥८॥

श्रेष्ठकर्मा, यज्ञरक्षक सोमले कुनै पनि ज्ञानीलाई दुःख दिँदैन। सोमले अग्नि, वायु र सूर्यको तेज धारण गर्दछ। सबै युवालाई सूक्ष्म दृष्टिले हेर्दै नियम पालन नगर्ने दुष्टलाई दुःख दिन्छ।

ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया।
धीराश्चित्तत्समिनक्षन्त आशतात्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ॥९॥

सोमले यज्ञ र पवित्रताको विस्तार गर्दछ। आफ्ना शक्तिले वरुणका अग्रभागमा रहन्छ। [illegible]ले उसलाई प्राप्त गरेर उपयोग गर्दछन्। कर्महीन व्यक्ति पतनका खौलामा पर्छन्।

[सूक्त - ७४]

ऋषि – कक्षीवान् दैर्घतमस। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

शिशुर्न जातोऽव चक्रदद्वने स्व१र्यद्वाज्यरुषः सिषासति।
दिवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः॥१॥

अन्तरिक्षमा सोमप्रवाह नवजात शिशुजस्तै शब्द गर्दछ। तेजस्वी सोम दिव्य ओज र दुध या जलमा मिसिएर बढ्छ। अश्वजस्तै स्वर्गतिर जाने मन गर्दछ। असल बुद्धि हुनेले सुन्दर स्तुतिले शुभ आवास र ऐश्वर्यसहित सोमको कामना गर्दछन्।

दिवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः।
सेमे मही रोदसी यक्षदावृता समीचीने दाधार समिषः कविः॥२॥

सोम खम्बाजस्तो भई द्युलोकलाई अड्याउँदै संसारलाई धारण गर्छ। यो सर्वत्र फैलिएको र सबैतिर पूर्ण रहेर सम्पूर्ण विश्वमा व्याप्त छ। सोमले द्युलोक र पृथिवीमा अन्न, जल र शक्ति विस्तार गर्दछ। यो ज्ञानी सोम द्युलोक र पृथिवीलाई संयुक्त रूपले धारण गर्दै सबै किसिमका अन्न धारण गर्दछ।

महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधूर्वी गव्यूतिरदितेर्ऋतं यते।
ईशे यो वृष्टेरित उस्रियो वृषापां नेता य इतऊतिर्ऋग्मियः॥३॥

यज्ञसम्बन्धी महान् कार्यमा प्रयुक्त सोमरस यज्ञमा जाने इन्द्रदेवलाई पान गर्नका लागि उत्तम हुन्छ। वर्षाका स्वामी इन्द्रदेवका लागि पृथिवीले मार्ग विस्तृत गराउँछ। उनी गाईका हितकारी, जल बर्साउने र सबैका नेता हुन्। उनै इन्द्रदेव सोमयज्ञमा सम्मिलित भएर प्रशंसनीय हुन्छन्।

आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पय ऋतस्य नाभिरमृतं वि जायते।
समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः॥४॥

आकाशबाट घिउ र दुधजस्तै महत्त्वपूर्ण सार वस्तु दोहन गरिन्छ। सत्का केन्द्रबाट अमृतरूपी सोम उत्पन्न हुन्छ। सँगै बसेर त्यस अमृतलाई सबैले प्रसन्न गर्दछन्। त्यस रक्षक नेताले हितकारी पदार्थको वर्षा गराउँछ।

अरावीदंशुः सचमान ऊर्मिणा देवाव्यं१ मनुषे पिन्वति त्वचम्।
दधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन तोकं च तनयं च धामहे॥५॥

देवताको रक्षा र मानवको हितका लागि सोम आफैँले आफूलाई अर्पण गरी जलमा मिसाएर शब्दनाद गर्दछ। पृथ्वीका माथिल्लो सतहमा सोमले आफ्नो गर्भ स्थापित गर्दछ, त्यसैबाट हामी आफ्ना सन्तानलाई निरोगी बनाएर रक्षा गर्नमा समर्थ हुन्छौँ।

सहस्रधारेऽव ता असश्चतस्तृतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः।
चतस्रो नाभो निहिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुतः॥६॥

तेस्रो मानिएको स्वर्गलोकमा छुट्टिएर रहने यो सोमरस सहस्र धाराका रूपमा पृथिवीमा बगेर प्रजाको सहायक हुन्छ। द्युलोकबाट सोमका चार प्रवाह बग्ने गर्दछन्। घिउ प्रदान गर्ने सोमरस रक्षणशक्तिले युक्त छ र अमरता प्रदान गर्ने हविष्यान्नको रूप हो।

श्वेतं रूपं कृणुते यत्सिषासति सोमो मीढ्वाँ असुरो वेद भूमनः।
धिया शमी सचते सेमभि प्रवद्दिवस्कवन्धमव दर्षदुद्रिणम्॥७॥

स्वर्गको कामनाले सोमरस यज्ञमा प्रतिष्ठित भएका बेला सेतो रङ्गको देखिन्छ। यस्तो बलशाली सोम याजकको कामना पूरा गर्दै अनेकौँ किसिमका धन प्रदान गर्दछ। यो सोम बुद्धिपूर्वक गरिएका असल कर्म पूरा गराउँदै जल प्रदान गर्ने बादललाई बर्सनका लागि तलतिर पठाउँछ।

अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तं कार्ष्मन्ना वाज्यक्रमीत्ससवान्।
आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय गोनाम्॥८॥

युद्धमा जाने घोडाझैँ यो सोमरस गाईको दुधमा मिसिएर सेतो वर्णको भई कलशमा उपयुक्त स्थानमा स्थापित हुन्छ। सयौँ किसिमका स्तुति गर्दा कक्षीवान् ऋषिले गाई प्रदान गरेझैँ देवत्व प्राप्त गर्ने याजक मनैदेखि उचित विधिले सोमदेवको स्तुति गर्छन्।

अद्भिः सोम पपृचानस्य ते रसोऽव्यो वारं वि पवमान धावति।
स मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तम स्वदस्वेन्द्राय पवमान पीतये॥९॥

हे आनन्ददायी शोधित सोमदेव ! जलमा मिसिने तिम्रो रस ऊनीका चाल्नीले छानिन्छ। हे सोमदेव ! याजकहरूबाट परिष्कृत रस इन्द्रदेवलाई पान गर्नका लागि प्रदान गर।

[सूक्त - ७५]

ऋषि - कवि भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यह्वो अधि येषु वर्धते।

आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वञ्चमरुहद्विचक्षणः ॥१॥

दिव्य सोम सर्वत्रगामी सूर्यदेवका रथमा आरूढ भएर संसारको द्रष्टा बन्दछ। प्रिय जलसँगै अन्नका लागि हितकारी बनेर विस्तृत हुँदै प्रवाहित हुन्छ। X ॥१॥

ऋतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः।

दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं१ नाम तृतीयमधि रोचने दिवः ॥२॥

ऋतको जिब्रोजस्तो सोमले मधुर एवं प्रिय प्रवाह प्रदान गर्दछ। बोल्ने र अदम्य बुद्धि भएको सोम पुत्र वा पिताका लागि अज्ञात भएर तेस्रो नामले द्युलोकमा प्रकट हुन्छ।

अव द्युतानः कलशाँ अचिक्रदन्नृभिर्येमानः कोश आ हिरण्यये।

अभीमृतस्य दोहना अनूषताधि त्रिपृष्ठ उषसो वि राजति ॥३॥

स्वर्ण कलशमा शोधित हुँदा शब्द गर्ने तेजस्वी सोमको ऋत्विक्‌हरूबाट स्तुति गरिन्छ। यो सोम तीनै सन्ध्यामा प्रकट हुन्छ।

अद्रिभिः सुतो मतिभिश्चनोहितः प्ररोचयन्रोदसी मातरा शुचिः।

रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना दिवेदिवे ॥४॥

विद्वान्हरूले ढुङ्गामा कुटेर निकालेको परिष्कृत सोमरस अन्नका रूपमा राखे। यस सोमरसले द्यावापृथिवीरूपी मातालाई तेजस्वी बनाउँछ। सोमले प्रतिदिन मधुर धारा पवित्र बनाउँछ।

परि सोम प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम्।

ये ते मदा आहनसो विहायसस्तेभिरिन्द्रं चोदय दातवे मघम् ॥५॥

हे सोमदेव ! तिमी हाम्रा नजिकै आएर कल्याण गर। याज्ञिकहरूले परिष्कृत गरेपछि दुधमा मिसिएर बस।' तिम्रो आनन्ददायी रस महान् शक्तिसम्पन्न र शत्रुनाशक छ। तिमी यिनै शक्तिका साथ धन प्रदान गर्नका लागि इन्द्रदेवलाई प्रेरित गर।

[सूक्त - ७६]

ऋषि - कवि भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

धर्ता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः।

हरिः सृजानो अत्यो न सत्वभिर्वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा ॥१॥

धारक शक्तिसम्पन्न, कर्मनिष्ठ, देवशक्ति संवर्द्धक, स्तोताबाट प्रशंसित, हरित सोम शोधित हुन्छ। यस्तो सोमरस बलवान् अश्वजस्तै सहजतासाथ आफैं नदीमा मिसिन्छ।

शूरो न धत्त आयुधा गभस्त्योः स्व१: सिषासन्रथिरो गविष्टिषु।

इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥२॥

हातमा शस्त्र लिएका, सरमाको जस्तै रथमा चढेका, गाईको रक्षा गर्ने, वीर र इन्द्रदेवको बल बढाउँदै यो दिव्य सोम ऋत्विक्‌हरूबाट प्रेरित भएर गाईको दुधसित मिसिन्छ।

इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विश।

प्र णः पिन्व विद्युदभ्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः ॥३॥

हे संस्कारित सोमदेव ! महान् सामर्थ्यवान् बनेर इन्द्रदेवका पेटमा पस। मेघलाई बर्सन प्रेरित गर्ने विद्युत्झैँ तिमी आकाश र पृथ्वीलाई फलदायी बनाऊ। गरेका कर्मका माध्यमबाट हाम्रा लागि अक्षय र पोषणयुक्त अन्न प्रदान गर।

विश्वस्य राजा पवते स्वर्दृश ऋतस्य धीतिमृषिषाळवीवशत्।

यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः ॥४॥

सोम सम्पूर्ण विश्वको राजा हो। ऋषिबाट स्तुत्य सोम सर्वद्रष्टा इन्द्रदेवका कर्म प्रशंसित गर्दछ। सबै किसिमले प्रशंसनीय सोम स्तुतिको संरक्षक हो। यसलाई सूर्यका किरणले शोधित गर्दछन्।

वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्यपामुपस्थे वृषभः कनिक्रदत्।

स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिथे त्वोतयः ॥५॥

बधानमा साँढे पसेझैँ सोमरस कलश पात्रमा जान्छ। इन्द्रदेवका लागि शोधित सोम अत्यन्त आनन्ददायी छ। हे सोम तिम्रा संरक्षणले हामी सङ्ग्राममा विजय प्राप्त गरौँ।

[सूक्त - ७७]

ऋषि - कवि भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

एष प्र कोशे मधुमाँ अचिक्रददिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः।
अभीमृतस्य सुदुघा घृतश्चुतो वाश्रा अर्षन्ति पयसेव धेनवः ॥१॥

दुधालु गाईको घिउसहितको दुधजस्तै ध्वनि गर्दै, इन्द्रदेवको वज्रजस्तै शक्तिशाली, सुन्दरतम बीज अङ्कुरित गराउने सोम, शब्द गर्दै कलशमा प्रवेश गर्दछ।

स पूर्व्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः।
स मध्व आ युवते वेविजान इत्कृशानोरस्तुर्मनसाह बिभ्युषा ॥२॥

सोम आदि कालदेखि शुद्ध छ। द्युलोकबाट प्रेरित श्येन पक्षीद्वारा समस्त बाधा पार गरेर सोम पृथ्वीमा ल्याइएको हो। रजोलोकबाट प्राप्त सोम मधुरताले युक्त भएर दुधसित मिसिन्छ। भयभीत मनले कार्य गर्ने मानिसझैँ यो सोम यज्ञमा रहन्छ।

ते नः पूर्वास उपरास इन्दवो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते।
ईक्षेण्यासो अह्यो३न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्हविः ॥३॥

सबैभन्दा माथिल्लो स्थानमा रहेको, पहिले नै लक्ष्यमा पुगेको महान् सोमरस गाईका दुधले युक्त अन्न हामीलाई प्रदान गरोस्। यस्तो हव्य सेवन गर्ने सोमरस सबै किसिमका स्तुतिले दर्शनीय र रमणीय हुन्छ।

अयं नो विद्वान्वनवद्वनुष्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुष्टुतः।
इनस्य यः सदने गर्भमादधे गवामुरुब्जमभ्यर्षति व्रजम् ॥४॥

सोमले हानी गर्ने शत्रु चिनेर संहार गरोस्। यज्ञका अग्निमा, औषधिका गर्भमा, गाईका दुधमा र जलमा मिसिएर रहने सोमलाई सत्य मनले सङ्गठित रूपले स्तुति गरिन्छ।

चक्रिर्दिवः पवते कृत्व्यो रसो महाँ अदब्धो वरुणो हुरुग्यते।
असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियोऽत्यो न यूथे वृषयुः कनिक्रदत् ॥५॥

सृष्टिकर्ता, कर्मकुशल, रसरूपी सोम महान् छ। दुष्टको संहार गर्ने अविनाशी सोमलाई प्रयत्नपूर्वक निकाल्ने गरिन्छ। शत्रुबाट आक्रमण हुँदा समूहको फुर्तिलो घोडाझैँ यज्ञको मुख्य साधन सोम शब्दनाद गर्दै हाम्रो रक्षा गर्दछ।

[सूक्त - ७८]

ऋषि - कवि भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यददपो वसानो अभि गा इयक्षति।
गृभ्णाति रिप्रमविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुप याति निष्कृतम् ॥१॥

राजा सोम शब्दनाद गर्दै जलमा मिश्रित भएर स्तुति स्वीकार गरेर रस प्रदान गर्दछ। यो सोम भेडाका रौँले निर्मित चालनीले छानिएर देवताकहाँ जान्छ।

इन्द्राय सोम परि षिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने।
पूर्वीर्हि ते स्रुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमूषदः ॥२॥

हे सोमदेव ! यज्ञकर्ताले इन्द्रदेवका लागि तिम्रो रस निकाल्छन्। त्यो रस याजकले जलमा मिसाउँछन्। उहिलेदेखि नै तिमी यज्ञको हव्यका रूपमा प्रसिद्ध छौ। तिमी चुहुनका लागि हजारौँ प्यालहरू छन् र अश्वरूपी सूर्यका झैँ हजारौँ किरण छन्।

समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणमासीना अन्तरभि सोममक्षरन्।
ता ईं हिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुम्नं पवमानमक्षितम् ॥३॥

महान् आकाशमा विद्यमान सोम जलमा मिसिन लागेको छ। यज्ञस्थलका नजिकै जान जलले सोमलाई प्रेरित गर्दछ। पवित्र सोमसित याजकहरू सुख माग्दछन्।

गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित्स्वर्जिदब्जित्पवते सहस्रजित्।
यं देवासश्चक्रिरे पीतये मदं स्वादिष्ठं द्रप्समरुणं मयोभुवम् ॥४॥

हाम्रा लागि गाई, रथ, सुवर्ण, जल र हजारौँ खालका धन जित्ने सोमरस शोधित हुन्छ। अरुण आभा भएको मधुर रसरूपी सोम देवतालाई आनन्द बढाउनका लागि र सुख वृद्धिका लागि बनेको हो।

एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन्द्रविणान्यर्षसि।
जहि शत्रुमन्तिके दूरके च य उर्वी गव्यूतिमभयं च नस्कृधि ॥५॥

हे सोमदेव ! सत्यको मार्गमा चल्नेलाई सहायता गर्ने तिमी शोधित भएर धन प्रदान गर्दै अगाडि जाऊ। नजिकै वा टाढा रहेका शत्रु पराजित गरेर हाम्रो रक्षा गर्दै विस्तृत मार्गमा निर्भय प्रदान गर।

[सूक्त - ७९]

ऋषि - कवि भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

अचोदसो नो धन्वन्त्विन्दवः प्र सुवानासो बृहद्दिवेषु हरयः।
वि च नशन्न इषो अरातयोऽर्यो नशन्त सनिषन्त नो धियः ॥१॥

उत्तेजित नहुने सोमरसले हामीलाई प्रेरणा र वर्षाको हरियो रस प्रदान गरोस्। हाम्रा अन्नका शत्रु नाश होऊन्। हाम्रो भावना देवताकहाँ पुगोस् र हामी सफल होऔँ।

प्र णो धन्वन्त्विन्दवो मदच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि।
तिरो मर्तस्य कस्य चित्परिह्वृतिं वयं धनानि विश्वधा भरेमहि ॥२॥

सोमरसले हाम्रो आनन्द बढाउँदै धनलाई हाम्रा नजिकै आउनका लागि प्रेरित गरोस्। बलवान् सोमका शक्तिले सबै बाधा पन्छँदै हामी शत्रुसित प्रतिस्पर्धा गर्न सकौँ र अनेकौँ खालका धन प्राप्त गर्नमा समर्थ होऔँ।

उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरात्या वृको हि षः।
धन्वन्न तृष्णा समरीत ताँ अभि सोम जहि पवमान दुराध्यः ॥३॥

सोमले आफ्ना र अर्काका शत्रु सहार गर्दछ। मरुदेशमा रहनेको तिर्खाजस्तो सोमदेव शत्रुका पछाडि लागेर तिनको नाश गर।

दिवि ते नाभा परमो य आददे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सानवि क्षिपः।
अद्रयस्त्वा बप्सति गोरधि त्वच्य१प्सु त्वा हस्तैर्दुदुहुर्मनीषिणः ॥४॥

हे सोमदेव ! तिम्रो हविष्यान्न स्वीकार गर्ने अंश द्युलोकमा सर्वोपरि रहन्छ। पृथिवीका उच्च भागमा रहेर त्यो विस्तृत हुन्छ। ज्ञानीहरूले ढुङ्गामा कुटेर तिम्रो रस निकाल्छन् र त्यसलाई हातले जलमा मिसाएर भूमिका पृष्ठ भागमा स्थापित गर्दछन्।

एवा त इन्दो सुभ्वं सुपेशसं रसं तुञ्जन्ति प्रथमा अभिश्रियः।
निदंनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु प्रियो मदः ॥५॥

हे सोमदेव ! मुख्य याजकहरू जम्मा भएर यज्ञस्थलमा सौन्दर्ययुक्त रस निकाल्छन्। हे सोमदेव ! हाम्रा शत्रु संहार गर। तिम्रो आनन्दवर्द्धक, बलवर्द्धक रस प्रकट होस्।

[सूक्त - ८०]

ऋषि - वसु भारद्वाज। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन देवान्हवते दिवस्परि।
बृहस्पते रवथेना वि दिद्युते समुद्रासो न सवनानि विव्यचुः ॥१॥

सोमरसको धारा शोधित हुँदै छ। सर्वद्रष्टा सोमदेव यज्ञमा देवतालाई सुखी बनाउँछन्। बृहस्पतिदेवका स्तुतिले सोम द्युलोकमा सर्वोपरि स्थापित हुन्छ। पृथिवीमा समुद्र व्याप्त भएझैँ यज्ञमा सोमरस व्याप्त छ।

यं त्वा वाजिन्नघ्न्या अभ्यनूषतायोहतं योनिमा रोहसि द्युमान्।
मघोनामायुः प्रतिरन्महि श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः ॥२॥

हे बलवान् सोमदेव ! अविनाशी वाणीले स्तुति गर्दा तिमी सुवर्ण आभूषणले सजिएका हातले संस्कारित भएर यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित र तेजस्वी छौ। हे सोमदेव ! यज्ञकर्तालाई आयु र धेरै अन्न प्रदान गर्दै तिमी इन्द्रदेवलाई आनन्द र बल बढाइदेऊ।

एन्द्रस्य कुक्षा पवते मदिन्तम ऊर्जं वसानः श्रवसे सुमङ्गलः।
प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पप्रथे क्रीळन्हरिरत्यः स्यन्दते वृषा ॥३॥

सोमरस इन्द्रदेवलाई सन्तुष्ट गर्न निकालिन्छ। अन्न बढाउन र आनन्ददायी बल प्राप्त गर्न सोमरस निकालिन्छ। सोमरस सबै भुवनलाई प्रत्यक्ष रूपले प्रकाशित गर्दै ठूलो हित गर्दछ। हरियो आभा भएको सोम फुर्तिलो घोडाजस्तै यज्ञस्थलमा खेल्दै बलशाली भएर टाढासम्म व्याप्त हुन्छ।

तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नृभिः सोम प्रच्युतो ग्रावभिः सुतो विश्वान्देवाँ आ पवस्वा सहस्रजित् ॥४॥

हजारौँ धारा हुने अत्यन्त मधुर सोमरस देवताका निम्ति याजकले दसै औँलाले निकाल्छन्। हे सोमदेव ! ढुङ्गाले कुटेर याजकहरूले निकालिएका तिमी देवताका लागि हजारौँ किसिमले विजय प्राप्त गराउने रस प्रदान गर।

तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः ।
इन्द्रं सोम मादयन्दैव्यं जनं सिन्धोरिवोर्मिः पवमानो अर्षसि ॥५॥

ढुङ्गाले कुटेर राम्रा हातका दस औँलाले बलियो र मिठो सोमरस पानीमा मिसाउँछन्। इन्द्रदेव र अन्य देवतालाई आनन्दित गर्ने हे पवित्र एवं बलशाली सोमदेव ! तिमी सिन्धुको लहरजस्तै अति शुद्ध भएर प्रवाहित होऊ।

[सूक्त - ८१]

ऋषि - वसु भारद्वाज। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशसः ।
दध्ना यदीमुन्नीता यशसा गवां दानाय शूरमुदमन्दिषुः सुताः ॥१॥

शोधित सोमरसको सुन्दर धारा इन्द्रदेवका पेटमा प्रवेश गर्दै छ। गाईका दहीसित यो सोमरस मिसाउँदा वीर इन्द्रदेवलाई दान दिनका लागि उत्तेजित गराउँछ।

अच्छा हि सोमः कलशाँ असिष्यददत्यो न वोळ्हा रघुवर्तनिर्वृषा ।
अथा देवानामुभयस्य जन्मनो विद्वाँ अश्नोत्यमुत इतश्च यत् ॥२॥

रथ तान्ने घोडा द्रुतगतिले कुदेझैँ यो सोम उत्तम विधिले कलशमा स्थापित हुन्छ। बलशाली सोम सूर्य आदि लोक घुम्न सक्दछ। द्युलोक र भूलोकमा व्याप्त ज्ञानी सोमले देवता खुसी पार्दछ।

आ नः सोम पवमानः किरा वस्विन्दो भव मघवा राधसो महः ।
शिक्षा वयोधो वसवे सु चेतुना मा नो गयमारे अस्मत्परा सिचः ॥३॥

हे शोधित सोमदेव ! तिमी महान् ऐश्वर्य प्रदान गर। हे अन्नदाता सोमदेव हामीलाई कल्याणकारी ज्ञानयुक्त धन प्राप्त गराऊ। त्यो धन हामीदेखि कहिल्यै टाढा नहोस्।

आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषसः ।
बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ॥४॥

पोषणकारी पूषादेव, पवित्र सोम, मित्र, श्रेष्ठ वरुण, ज्ञान प्रदाता बृहस्पति, मरुत्‌गण, वायु, अश्विनीकुमार, त्वष्टादेव, सवितादेव, विद्यादायिनी सरस्वती आदि सबै देवशक्ति हामीकहाँ आऊन्।

उभे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता ।
भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुषन्त ॥५॥

सर्वव्यापी द्यावापृथिवी, अर्यमादेव, प्रकृतिदेवी, विधातादेव, भगदेव र मानिसबाट प्रशंसित विशाल अन्तरिक्ष आदि सबै देवसमुदायले यो सोमरस पान गरुन्।

[सूक्त - ८२]

ऋषि - वसु भारद्वाज। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दस्मो अभि गा अचिक्रदत् ।
पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् ॥१॥

ओजस्वी, शक्तिवर्द्धक, हरियो वर्णको, सम्राट्झैँ सौन्दर्ययुक्त सोमरस निस्कँदै छ। गाईको [illegible] मिसाएपछि सोम ध्वनि गर्दै पवित्र भएर चाल्नीबाट छानेर तयार हुन्छ। त्यसपछि श्येनप[illegible] पानीका भाँडामा स्थित हुन्छ।

कविर्वेधस्या पर्येषि माहिनमत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि ।
अपसेधन्दुरिता सोम मृळय घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् ॥२॥

हे सोमदेव ! यज्ञको इच्छा हुँदा जलयुक्त भएर चाल्नीले शोधित भएपछि युद्धस्थलमा जाने अश्वजस्तै वेगले आएर अडिन्छौ। हे सोमदेव ! हामीलाई दुष्प्रवृत्तिबाट टाढा राखेर सुखी बनाऊ।

पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे।
स्वसार आपो अभि गा उतासरन्त्सं ग्रावभिर्नसते वीते अध्वरे ॥३॥

पानी वर्साउने बादल ठूला पात हुने सोमको पिता हो। सोम पृथ्वीका केन्द्रस्थलमा रहने पर्वतका निवासी हो। सोम गाईको दुध, पानी र स्तुति पाएर यज्ञस्थलमा रहन्छ।

जायेव पत्यावधि शेव मंहसे पज्राया गर्भ शृणुहि ब्रवीमि ते।
अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसेऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ॥४॥

पतिका लागि पत्नी सुखद भएझैँ यजमानका लागि सोम सुखकारी हुन्छ। हे पर्जन्यका पुत्र सोमदेव ! स्तुतिभित्र शुभ गुणमा रहनका लागि तिमीलाई बिन्ती गर्दछौँ, त्यो सुन। हे स्तुत्य सोमदेव ! हाम्रो जीवन सुखी गराउन शत्रुमाथि दृष्टि राख।

यथा पूर्वेभ्यः शतसा अमृध्रः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो।
एवा पवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वापः सचन्ते ॥५॥

हे सोम ! ऋषिले सयौँ किसिमका धन दिएझैँ हिंसारहित भएर हजारौँ किसिमका धन हामीलाई देऊ र ज्ञानको तिर्खा लाग्नेलाई सुखदायी रस देऊ। तिम्रो व्रत यज्ञीय कर्मकै अनुसार पूरा होस्।

[सूक्त - ८३]

ऋषि - पवित्र आङ्गिरस। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः।
अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत ॥१॥

हे मन्त्रका अधिपति सोमदेव ! तिम्रा पवित्र अङ्ग सर्वत्र विद्यमान छन्। शक्तिशाली भएका कारण पान गर्नेका शरीरमा तिमी स्फुर्ति बढाइदिन्छौ। तपस्याले शरीर खिइएका आलाकाँचाले त्यो फल प्राप्त गर्न सक्दैनन्। परिपक्व भएपछि मात्रै पाउन सक्दछन्।

तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन्।
अवन्त्यस्य पवीतारमाशवो दिवस्पृष्ठमधि तिष्ठन्ति चेतसा ॥२॥

सोमका पवित्र अङ्ग शत्रु सताउनका लागि द्युलोकमा फैलिएका छन्। यिनको चम्कँदो रश्मि द्युलोकका पृष्ठ भागमा विशेष रीतिले स्थिर भएको छ। यस रश्मिले याज्ञिकलाई रक्षा गर्दछ।

अरूरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवनानि वाजयुः।
मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ॥३॥

सूर्यका रूपमा सोम नै स्वयं प्रकाशित एवं प्रमुख हुन्। वर्षा गराएर पोषक जलका धाराले सबै प्राणीलाई पोषण प्रदान गर्ने उनै हुन्। सोमका क्षमताले संसारको निर्माण हुन्छ। उनका आज्ञाले देवता र मानिसले औँषधिमा गर्भको स्थापना गरेका हुन्। X ।४०

गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पाति देवानां जनिमान्यद्भुतः।
गृभ्णाति रिपुं निधया निधापतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ॥४॥

सत्यका स्वरूप सूर्यदेव सोमलाई संरक्षण प्रदान गर्दछन्। सोम देवत्वधारीका जीवनको रक्षा गर्दछ। शत्रुलाई जालले जेल्छ र पाशाधिपति श्रेष्ठ कार्यका लागि यसै मधुर सोमको पान गर्दछन्।

हविर्हविष्मो महि सद्म दैव्यं नभो वसानः परि यास्यध्वरम्।
राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो बृहत् ॥५॥

राम्रो रथ लिएर युद्धमा गएका राजाले अनेकौँ शस्त्रास्त्रले युद्ध गरेर धेरै किसिमको जितेझैँ हे जलयुक्त सोमदेव ! महान् जलनिधिमा रहने तिमी पवित्र जलसँगै यज्ञशालामा प्रतिष्ठित होऊ।

[सूक्त - ८४]

ऋषि - प्रजापति वाच्य। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

पवस्व देवमादनो विचर्षणिरप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे।
कृधी नो अद्य वरिवः स्वस्तिमदुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम् ॥१॥

हे सोमदेव ! आनन्ददायी, सर्वद्रष्टा, जलधारालाई प्रवाहित गर्ने रस प्रदान गर। इन्द्र, वरुण र वायु आदि देवताका लागि रस प्रदान गर। आज हाम्रो धन कल्याणकारी बनाऊ र यस विशाल भूमिमा देवतालाई सुखी बनाऊ।

आ यस्तस्थौ भुवनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति ।
कृण्वन्त्सञ्चृतं विचृतमभिष्टय इन्दुः सिषक्त्युषसं न सूर्यः ॥२॥
उषाका साथमा सूर्यदेव रहेझैं इष्ट फलप्रदाता सोम यज्ञमा रहन्छन्। भुवनमा व्याप्त अविनाशी सोमले देवत्व प्राप्त गरेकालाई दिव्य संस्कारले सुदृढ गराउँछन् र कुविचार पर हटाउँदै देवतासँग रहन्छन्।

आ यो गोभिः सृज्यत ओषधीष्वा देवानां सुम्न इषयन्नुपावसुः ।
आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन्दैव्यं जनम् ॥३॥
गाईका दुधसित मिसाइने सोम देवतालाई सुख दिनका लागि निकालिन्छ। त्यो सोम देवता प्राप्त गर्ने कामनाले शत्रु पराजित गरेर उनको धन प्राप्त गराउँछ। त्यही सोम धाराका रूपमा रस प्रदान गर्दै इन्द्र र अन्य देवतालाई आनन्द दिन्छ।

एष स्य सोमः पवते सहस्रजिद्धिन्वानो वाचमिषिरामुषर्बुधम् ।
इन्दुः समुद्रमुदियर्ति वायुभिरेन्द्रस्य हार्दि कलशेषु सीदति ॥४॥
रस प्रदान गर्ने सोम हजारौं किसिमका धनमाथि विजय प्राप्त गर्दै स्तोतालाई स्तुति गर्न प्रेरित गर्दछ। उषा कालमा जाग्नेलाई इच्छाअनुसारको प्रेरणा दिन्छ। यो सोम वायुद्वारा रसप्रवाहलाई माथि जाने प्रेरणा दिँदै इन्द्रदेवका लागि कलशमा स्थापित हुन्छ।

अभि त्यं गावः पयसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्विदम् ।
धनञ्जयःपवते कृत्व्यो रसो विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः ॥५॥
दुधसित मिसिएर विस्तृत हुने सोमलाई वाणीरूपी गाईले स्तुतिका साथ आफ्ना दुधमा मिसाउँछन्। शत्रुका धनमाथि विजय प्राप्त गर्ने सोम स्तोत्र गायनबाट रस प्रदान गर्छ। यो कर्मकौशल बढाउने मेधावान् ज्ञानी सोम पौष्टिक अन्नले युक्त रस प्रदान गर्दछ।

[सूक्त - ८५]

ऋषि - वेन भार्गव। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

इन्द्राय सोम सुषुतः परि स्रवाऽपामीवा भवतु रक्षसा सह ।
मा ते रसस्य मत्सत द्वयाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्त्विन्दवः ॥१॥
हे सोमदेव ! तिमी गतिलो ढङ्गले पेलेर तयार भएपछि इन्द्रदेवलाई पिउनका लागि प्रवाहित भई रोगरूपी राक्षसबाट मुक्त होऊ। दोहोरो खालको व्यवहार गर्ने दुष्टलाई सोमरस प्राप्त नहोस्। यस यज्ञमा सोमरस ऐश्वर्ययुक्त बनोस्।

अस्मान्त्समर्ये पवमान चोदय दक्षो देवानामसि हि प्रियो मदः ।
जहि शत्रूँरभ्या भन्दनायतः पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि ॥२॥
हे सोमदेव ! हामीलाई युद्धका लागि प्रेरित गर। हाम्रा नजिकै आएर शत्रुमाथि विजय प्राप्त गराऊ। तिमी देवतालाई पूरा दक्ष र खुसी गराउँछौ। स्तुतिको कामना गर्ने हे इन्द्रदेव ! सोमरस पान गरेर हाम्रा शत्रु पराजित गर।

अदब्ध इन्दो पवसे मदिन्तम आत्मेन्द्रस्य भवसि धासिरुत्तमः ।
अभि स्वरन्ति बहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निंसते ॥३॥
हे सोम ! हिंसारहित र आनन्ददायक रस प्रदान गर। तिमी सर्वोत्तम धारक र इन्द्रदेवका लागि आन्तरिक रूपमा प्रिय छौ। भुवनका राजा सोमलाई ज्ञानीले स्तुति गर्दछन् र अति घनिष्ठजस्तै उनलाई प्राप्त गर्दछन्।

सहस्रणीथः शतधारो अद्भुत इन्द्रायेन्दुः पवते काम्यं मधु ।
जयन्क्षेत्रमभ्यर्षा जयन्नप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढ्वः ॥४॥
सयौं धारामा बग्ने, हजारौं किसिमले ल्याइने अद्भुत सोम इन्द्रदेवका निम्ति, उनले रुचाउने रस प्रदान गर्दछ। हे सोमदेव ! रणक्षेत्र जितेर अगाडि बढेको मेघजस्तै सुखका वर्षा गराउँदै र प्रजालाई अनुशासनमा राख्दै हाम्रा निम्ति उन्नतिको मार्ग बनाइदेऊ।

कनिक्रदत्कलशे गोभिरज्यसे व्य१व्ययं समया वारमर्षसि ।
मर्मृज्यमानो अत्यो न सानसिरिन्द्रस्य सोम जठरे समक्षरः ॥५॥
हे सोमदेव ! तिमी गाईको दुधसित मिसिएर शब्दनाद गर्दै ऊनीले बनेको चाल्नीबाट कलशमा स्थापित होऊ। फुर्तिलो घोडाजस्तै परिष्कृत भएर सेवन योग्य बनेका तिमीले इन्द्रदेवलाई सन्तुष्ट गर।

स्वादुः पवस्व दिव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुनाम्ने।
स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमाँ अदाभ्यः ॥६॥

हे सोमदेव ! तिमी दिव्यता प्राप्त गर्ने देवताहरूका निमित्त आफ्नो मधुर रस प्रदान गर। पुण्यशील इन्द्रका निम्ति मिठो रस देऊ। मित्र, वरुण, वायु र बृहस्पति आदिका लागि अमृतजस्तै मधुर सोमरस प्रदान गर।

अत्यं मृजन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाच ईरते।
पवमाना अभ्यर्षन्ति सुष्टुतिमेन्द्रं विशन्ति मदिरास इन्दवः ॥७॥

सोमलाई कलशमा सबैभन्दा माथि राखेर दस औँलाले शोधित गर्दा स्तोताहरूले स्तुति गरेको पवित्र सोमरसले सुन्दछ। आनन्दप्रदायक सोमरस इन्द्रदेवलाई प्राप्त हुन्छ।

पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यमुर्वी गव्यूतिं महि शर्म सप्रथः।
माकिर्नो अस्य परिषूतिरीशतेन्दो जयेम त्वया धनंधनम् ॥८॥

हे पवित्र सोमरस ! हामीलाई श्रेष्ठ पराक्रमले युक्त महान् सुख प्रदान गर्ने सुविस्तृत मार्ग देखाऊ। हे सोमदेव ! तिम्रा नजिकै हामी हरेक किसिमका धन प्राप्त गरौँ। त्यो धन कुनै हिंस्रकले आफ्ना अधिकारमा लिन नसकोस्।

अधि द्यामस्थाद्वृषभो विचक्षणोऽरूरुचद्वि दिवो रोचना कविः।
राजा पवित्रमत्येति रोरुवद्दिवः पीयूषं दुहते नृचक्षसः ॥९॥

बलवान् सर्वद्रष्टा, ज्ञानी सोम द्युलोकमा रहेर आफ्नो तेज विशेष रूपले प्रकाशित गरेर अमृतजस्तै रस प्रदान गर्दछ। चाल्नीमा शोधित हुँदा शब्द गर्दै पात्रमा एकत्र हुन्छ।

दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम्।
अप्सु द्रप्सं वावृधानं समुद्र आ सिन्धोरूर्मा मधुमन्तं पवित्र आ ॥१०॥

सुखमय वातावरणमा रहेर मधुर भाषा बोल्ने ऋषिहरू अलगअलग पर्वतमा रहने, जलले बढ्ने रसरूपी सोमलाई सिन्धुका लहरमा मिसाएर पवित्र बनाउँछन्।

नाके सुपर्णमुपपप्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः।
शिशुं रिहन्ति मतयः पनिप्नतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ॥११॥

द्युलोकमा उत्पन्न सोमलाई आदि कालदेखि ज्ञानीहरू स्तुति गर्दछन्। सुवर्णजस्तो तेजस्वी, शक्तिमान्, शब्द गर्ने, बालकजस्तै संस्कार योग्य सोम यज्ञस्थलमा स्थापित भएर स्तुति प्राप्त गर्दछ।

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थाद्विश्वा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य।
भानुः शुक्रेण शोचिषा व्यद्यौत्प्रारूरुचद्रोदसी मातरा शुचिः ॥१२॥

सूर्यको किरण धारण गर्ने सोम स्वर्गभन्दा माथिल्लो स्थानमा रहेर सूर्यदेवका अनेकौँ रूप हेर्दछ। तेजस्वी प्रकाशयुक्त सूर्यदेव चम्कन्छन्। माताजस्ता द्युलोक र पृथिवीलाई तेजस्वी सूर्यदेवले प्रकाशित गर्दछन्।

[सूक्त - ८६]

ऋषि - अत्रिभौम गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - जगती।

प्र त आशवः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव त्मना।
दिव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्दवो मदिन्तमासः परि कोशमासते ॥१॥

हे सोमदेव ! द्रुतगामी घोडाजस्तै तिम्रो आनन्ददायी रस व्यापक मनका वेगले प्रवाहित हुँदै छ। तेज र ज्ञानले युक्त यो मधुर सोमरस हर्षित हुँदै कलशमा स्थापित हुन्छ।

प्र ते मदासो मदिरास आशवोऽसृक्षत रथ्यासो यथा पृथक्।
धेनुर्न वत्सं पयसाभि वज्रिणमिन्द्रमिन्दवो मधुमन्त ऊर्मयः ॥२॥

गतिमान् रथका घोडाझैँ तिम्रो आनन्ददायी रस स्वतन्त्र प्रवाहित हुँदै छ। गाईले बाछो सन्तुष्ट बनाएझैँ मधुर धारामा प्रवाहित सोमरसले वज्रधारी इन्द्रदेवलाई सन्तुष्ट गर्छ।

अत्यो न हियानो अभि वाजमर्ष स्वर्वित्कोशं दिवो अद्रिमातरम्।
वृषा पवित्रे अधि सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रियाय धायसे ॥३॥

युद्धले प्रेरित घोडा गएझैँ र मेघद्वारा जलसञ्चार भएझैँ सर्वज्ञ सोम द्युलोकबाट कोशमा प्रवेश

गर्दछ। हे बलशाली सोमदेव ! अविनाशी पवित्रताले छानिएर तिमी धारणकर्ता इन्द्रदेवका निम्ति तयार होऊ।

प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो दिव्या असृग्रन्पयसा धरीमणि।
प्रान्तर्ऋषयः स्थाविरीरसृक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिषाण वेधसः ॥४॥

हे सोमदेव ! दिव्य रसले परिपूर्ण तिम्रो धारो वाणीको प्रवाहसँगै कलशमा पस्छ। संस्कारित गर्ने विद्वान् ऋषिले माथिको पात्रबाट तलको पात्रमा खन्याउँछन्।

विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः।
व्यानशिः पवसे सोम धर्मभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ॥५॥

हे सर्वदर्शी, व्यापक स्वभावका सोमदेव ! तिम्रा लामा रश्मिको प्रभाव सर्वत्र फैलियो। स्वाभाविक धर्मले शुद्ध भएर सम्पूर्ण विश्वका स्वामीका रूपमा सुशोभित छौ।

उभयतः पवमानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः।
यदी पवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नि योना कलशेषु सीदति ॥६॥

पवित्र, हरियो आभासम्पन्न संस्कारयुक्त सोम भाँडामा अडिन्छ। त्यसको सुवास चारै दिशामा फैलिन्छ र पवित्रता सञ्चार गर्दछ।

यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो देवानामुप याति निष्कृतम्।
सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा पवित्रमत्येति रोरुवत् ॥७॥

यज्ञचक्र प्रकाशित गर्ने, उत्तम याज्ञिकरूपी सोमले देवस्थलमा पुगेर रस प्रदान गर्दछ। रस प्रदान गर्ने सोम शब्दनाद गर्दै हजारौँ धारामा शोधन प्रणाली पार गरेर निर्धारित कोशमा जम्मा हुन्छ।

राजा समुद्रं नद्यो३ वि गाहतेऽपामूर्मिं सचते सिन्धुषु श्रितः।
अध्यस्थात्सानु पवमानो अव्ययं नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवः ॥८॥

अन्तरिक्षका जलमा मिसिएर राजा सोम जलका प्रवाहमा सम्मिलित हुँदै समुद्रमा मिश्रित हुन्छ। द्युलोक धारण गर्ने यो महान् सोमरस अविनाशी शोधक उपकरणमा छानिएर पवित्र हुन्छ।

दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदद् द्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मभिः।
इन्द्रस्य सख्यं पवते विवेविदत्सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ॥९॥

द्युलोकका सर्वोच्च स्थानको आकाङ्क्षा गर्दै यो सोम इन्द्रदेवसित मित्रताको आशाले शब्दनाद गर्दछ। यसका धारणशक्तिले द्युलोक र पृथिवी धारण गरेको छ। यस्तो सोमरस शोधित भएर कलशमा विराजमान हुन्छ।

ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं पिता देवानां जनिता विभूवसुः।
दधाति रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः ॥१०॥

यज्ञप्रकाशक, देवताको प्रिय, मधुर रसप्रदायक, पोषक, वैभवशाली, आनन्दवर्द्धक, जनक, उत्साहवर्द्धक, इन्द्रदेवलाई प्रिय लाग्ने हे सोमदेव ! तिमी अन्तरिक्ष र भूलोकको गुप्त वैभव यजमानका लागि प्रदान गर्दछौ।

अभिक्रन्दन्कलशं वाज्यर्षति पतिर्दिवः शतधारो विचक्षणः।
हरिर्मित्रस्य सदनेषु सीदति मर्मृजानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ॥११॥

दिव्यलोकका अधिपति, सयौँ विधिले शोधित, बुद्धिवर्द्धक र बलशाली हरियो आभाले युक्त सोमरस ध्वनिसँगै कलशमा स्थापित छ। जल मिश्रित भएर शोधनयन्त्रले शोधित हे शौर्यवान् सोमदेव ! अभीष्ट पूर्तिका लागि मित्रझैँ यज्ञका पात्रमा प्रतिष्ठित होऊ।

अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्षत्यग्रे वाचो अग्रियो गोषु गच्छति।
अग्रे वाजस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा ॥१२॥

हे सोमदेव ! जल मिश्रित हुनुभन्दा पहिले शोधित हुनका लागि र स्तुति प्राप्त गर्नका लागि तिमी पूज्यभावले आमन्त्रित छौ। असल आयुधले युक्त भएर शौर्यका लागि गाईलाई संरक्षण प्रदान गर्दै तिमी प्रवाहित भएर प्रचुर वैभव प्रदान गर्दछौ। हे सोमदेव ! तिमी याजकबाट शोधित हुने गर्दछौ।

अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितोऽव्ये ससार पवमान ऊर्मिणा।
तव क्रत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते ॥१३॥

हे सोमदेव ! स्तोत्रले स्तुत्य, यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित हुन चरो द्रुतगामी भएझैँ अनश्वर शोधकयन्त्रमा

धाराका रूपमा तिमी तलको पात्र आऊ। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा सुकर्मले नै द्युलोक र पृथ्वीका माझमा यो पवित्र सोम स्तुतिसँग शोधित हुन्छ।

द्रापिं वसानो यजतो दिविस्पृशमन्तरिक्षप्रा भुवनेष्वर्पितः।
स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यक्रमीत्प्रत्नमस्य पितरमा विवासति ॥१४॥

पूज्य सोम द्युलोक स्पर्श गर्ने रक्षा कवच धारण गर्दछ र आफ्ना प्रकाशले अन्तरिक्षलाई पूर्णता प्रदान गर्दछ। स्वर्गको जस्तो सुख उत्पन्न गराउने सोमरस आकाशमार्गबाट जलसँग सञ्चरित हुँदै आउँछ। यसै किसिमले आफ्ना प्राचीन पुर्खाको सेवा गर्दछ।

सो अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे।
पदं यदस्य परमे व्योमन्यतो विश्वा अभि सं याति संयतः ॥१५॥

सोम इन्द्रदेवको शरीरमा सर्वप्रथम प्रविष्ट भएर उनलाई सन्तुष्ट गराउँदै महान् सुख प्रदान गर्दछ। द्युलोकमा सोमको पवित्र स्थान त्यही हो। सोमबाट तृप्त भएर इन्द्रदेव सबै सङ्ग्राममा जान्छन्।

प्रो अयासीदिन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति सङ्गिरम्।
मर्यइव युवतिभिः समर्षति सोमः कलशे शतयाम्ना पथा ॥१६॥

मित्रजस्तै हुनाले सोमरस इन्द्रदेवका पेटमा पुगेपछि उनलाई दुःख दिँदैन। तरुनीका माझमा तन्नेरी मिलेर रहेझैँ पानीसित सोम मिसिएर शोधक यन्त्रका सयौँ प्वालबाट निस्केर कलशमा प्रवेश गर्दछ।

प्र वो धियो मन्द्रयुवो विपन्युवः पनस्युवः संवसनेष्वक्रमुः।
सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभोऽभि धेनवः पयसेमशिश्रयुः ॥१७॥

हे सोमदेव ! तिम्रो ध्यान गर्ने र आनन्दपूर्वक स्तुति गर्ने विचार भएका याजकहरू यज्ञस्थलमा यज्ञ गर्न लाग्दा मननशील स्तोता तरङ्गित भएर तिम्रो स्तुति गर्दछन्। त्यस बेला गाईको दुध तिमीसित मिसाउँछन्।

आ नः सोम संयतं पिप्युषीमिषमिन्दो पवस्व पवमानो अस्रिधम्।
या नो दोहते त्रिरहन्नसश्चुषी क्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यम् ॥१८॥

हे पवित्र रहने तेजोमय सोमदेव ! दिनका तीन सवनमा प्रयुक्त अन्न प्रशंसित, बलवर्द्धक, मधुर र उत्तम पुत्र प्रदान गर्ने हुन्छ। हाम्रो त्यही पोषक अन्न तिमी आफ्ना तरङ्गले शुद्ध गर।

वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अह्नः प्रतरीतोषसो दिवः।
क्राणा सिन्धूनां कलशाँ अवीवशदिन्द्रस्य हार्द्याविशन्मनीषिभिः ॥१९॥

स्तोताको कामना पूरा गराउने, संसारका द्रष्टा तथा दिन, उषा र आदित्यको शक्ति संवर्द्धक सोम छानिन्छ। नदीको प्राणस्वरूप पानीमा मिसाएर मनीषी उद्गाताहरूले निकालेको यो सोम इन्द्रदेवका पेटमा प्रवेश गर्ने रहरले पात्रमा स्थित हुन्छ।

मनीषिभिः पवते पूर्व्यः कविर्नृभिर्यतः परि कोशाँ अचिक्रदत्।
त्रितस्य नाम जनयन्मधु क्षरदिन्द्रस्य वायोः सख्याय कर्तवे ॥२०॥

सर्वज्ञ शोधित सोम याजकहरू कलशमा एकत्र गर्छन्। तीनै लोकमा पूजित इन्द्रदेवको ख्याति बढाउँदै तृप्त गर्नका लागि सोम वायुसँगै कोशमा ध्वनिसितै खस्दछ।

अयं पुनान उषसो वि रोचयदयं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत्।
अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः ॥२१॥

जनहितकारी पवित्र सोम उषालाई प्रकट गर्दछ, नदी बढाउँछ र हृदयमा रहेका एक्काईस घट पुष्ट गराउँदै प्रवाहित हुन्छ।

पवस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्दो कलशे पवित्र आ।
सीदन्निन्द्रस्य जठरे कनिक्रदन्नृभिर्यतः सूर्यमारोहयो दिवि ॥२२॥

हे सर्वप्रकाशक सोमदेव ! यज्ञस्थलमा तिमी आफ्नो दिव्य रस प्रवाहित गर। कलशमा राखिएको पवित्र सोम इन्द्रदेवका पेटमा ध्वनि गर्दै जान्छ। याजकबाट यज्ञमा प्रतिष्ठित सोम द्युलोकमा सूर्यदेवलाई अर्पित गरिन्छ।

अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र आँ इन्दविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् ।
त्वं नृचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप ॥२३॥

ढुङ्गाले पेलेर निकालेको शोधित पवित्र सोमरस इन्द्रदेवका पेटमा प्रविष्ट हुन्छ। हे सर्वद्रष्य, हे दिव्यद्रष्टा सोमदेव ! अङ्गिराका गाईको रक्षक रस आफूभित्र राख।

त्वां सोम पवमानं स्वाध्योऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
त्वां सुपर्ण आभारद्दिवस्परीन्दो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् ॥२४॥

हे सोमदेव ! स्वाध्यायी ब्राह्मण आफ्नो संरक्षणका कामनाले तिमीबाट निकालेको पवित्र सोमरसको स्तुति गर्दछन्। हे स्तुतिबाट प्रशंसित सोमदेव ! तिमीलाई द्युलोकका माथिल्लो भागबाट पक्षीले लिएर आएको हो।

अव्ये पुनानं परि वार ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः ।
अपामुपस्थे अध्यायवः कविमृतस्य योना महिषा अहेषत ॥२५॥

ऊनीको चाल्नीले चालेको हरियो आभासम्पन्न सोमरस सात धेनुहरूले प्राप्त गर्दछन्। जलमा विद्यमान ज्ञानवर्द्धक सोमलाई मनीषीहरू यज्ञस्थलमा जान प्रेरित गर्दछन्।

इन्दुः पुनानो अति गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन्त्सुपथानि यज्यवे ।
गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्यतः कविरत्यो न क्रीडन्परि वारमर्षति ॥२६॥

सोमरस शोधित भएर विनाशकारी तत्त्वलाई परास्त गर्दै जान्छ र याज्ञिकका लागि श्रेष्ठ मार्ग निर्माण गर्दछ। उसले आफ्नो स्वरूप गाईको जस्तै बनाएर सुशोभित छ। कान्तिमान्, ज्ञानी सोम घोडाझैँ क्रीडा गर्दै वरणयोग्य स्थानमा प्रतिष्ठित हुन्छ।

असश्चतः शतधारा अभिश्रियो हरिं नवन्तेऽव ता उदन्युवः ।
क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः ॥२७॥

सयौँ धाराका रूपमा निस्केको हरियो आभासम्पन्न सोम र चारैतिर रहने सूर्यदेवको किरण परस्पर एकै साथ रहन्छन्। दिव्य मन्त्रजस्ता वाणीले आवृत्त भएका प्रेरणादायी किरणले सोमरस शुद्ध गर्दछन्। यो सोम द्युलोकका तेस्रो स्थानमा प्रतिष्ठित हुन्छ।

तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसस्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्दो प्रथमो धामधा असि ॥२८॥

हे सोमदेव ! सिङ्गो विश्व नै तिम्रो अधीनमा छ। तिमी नै सबै भुवनका स्वामी हौ। तिम्रै दिव्य शक्तिले सबै प्रजा जन्मेका हुन्। हे सोमदेव ! सबैभन्दा पहिले विश्वलाई धारण गर्ने तिमी नै हौ।

त्वं समुद्रो असि विश्ववित्कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि ।
त्वं द्यां च पृथिवीं चाति जभ्रिषे तव ज्योतींषि पवमान सूर्यः ॥२९॥

हे ज्ञानी, जलमय र सर्वज्ञ सोमदेव ! तिमी द्युलोक र पृथिवी धारण गर्दछौ। तिम्रै धारणशक्तिमा पाँचै दिशा विद्यमान छन्। हे सोमदेव ! सूर्यदेवले तिम्रो तेज बढाऊन्।

त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोम पवमान पूयसे ।
त्वामुशिजः प्रथमा अगृभ्णत तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ॥३०॥

हे शोधित सोमदेव ! रस धारण गर्ने चाल्नीले देवताका निम्ति तिमीलाई पवित्र बनाएको छ। तिम्रो इच्छा गर्ने मुख्य याजकले तिमीलाई ग्रहण गर्दछन्। यी सबै भुवन तिम्रा बलले बाँधिएका छन्।

प्र रेभ एत्यति वारमव्ययं वृषा वनेष्वव चक्रदद्धरिः ।
सं धीतयो वावशाना अनूषत शिशुं रिहन्ति मतयः पनिप्नतम् ॥३१॥

बलशाली हरियो आभासम्पन्न सोम ध्वनि गर्दै जलमा व्याप्त हुन्छ र ऊनीका चाल्नीले शोधित हुन्छ। शोधन गर्ने याजकहरू यस सोमको उत्तम विधिले स्तुति गर्दछन्।

स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे ।
नयन्नृतस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ॥३२॥

सोमले सूर्यका रश्मि आत्मसात् गरेर दिनका तीनै सवनका यज्ञको विस्तार गर्दछ र यज्ञमा गरेका नयाँ महान् इच्छा यथाविधि पूरा गर्दछ। यो सोमरस जनयित्रीहरूको अधिपति हो। यो सोम सर्वश्रेष्ठ पदमा प्रतिष्ठित हुन्छ।

राजा सिन्धूनां पवते पतिर्दिव ऋतस्य याति पथिभिः कनिक्रदत् ।
सहस्रधारः परि षिच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ॥३३॥

द्युलोकको स्वामी र जलको स्वामी हरियो आभा भएको सोम हजारौँ धाराले ध्वनि गर्दै यज्ञमार्गबाट पात्रमा प्रतिष्ठित हुन्छ। यज्ञका नजिकै रहन रुचाउने सोमरसले स्तुति निर्माण गराउँछ।

पवमान मह्यर्णो वि धावसि सूरो न चित्रो अव्ययानि पव्यया ।
गभस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय धन्याय धन्वसि ॥३४॥

हे सोमदेव ! तिमी समुद्रतिर जान्छौ। सूर्यदेवजस्तै पूज्य भएर ऊनीले बनेका चाल्नीले छानिएर भाँडामा जम्मा हुन्छौ। ढुङ्गाले कुटेर याजकले निकालेको यो सोमरस धन प्राप्तिका निम्ति ठूला युद्धमा जान्छ।

इषमूर्जं पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सीदसि ।
इन्द्राय मद्वा मद्यो मदः सुतो दिवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ॥३५॥

हे सोमदेव ! तिमी अन्न र बल बढाउँछौ। श्येन पक्षी आफ्ना गुँडमा पसेर बसेझैँ तिमी कलशमा रहन्छौ। द्युलोक धारण गर्ने सोम उदाहरण दिन योग्य सबैको द्रष्टा हो। यो सोमरस इन्द्रदेवका लागि आनन्ददायक र उत्साहवर्द्धक छ।

सप्त स्वसारो अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् ।
अपां गन्धर्वं दिव्यं नृचक्षसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ॥३६॥

आमा वा दिदीबहिनीजस्ता उपकार गर्ने सात नदीबाट निकालेको जल सोमरसमा मिसाउन ल्याइन्छ। समस्त भुवनमा राज्य गर्ने कामनाले देवमानवका द्रष्टाले जल मिश्रित सोमलाई सर्वोच्च पदमा प्रतिष्ठित गर्दछन्।

ईशान इमा भुवनानि वीयसे युजान इन्दो हरितः सुपर्ण्यः ।
तास्ते क्षरन्तु मधुमद्घृतं पयस्तव व्रते सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥३७॥

हरियो वर्णका, तीव्रगामी अश्वमा सबै लोकमा व्याप्त, जगत्का स्वामी हे तेजस्वी सूर्यजस्ता सोमदेव ! मधुर स्निग्ध जलधारामा तिम्रो रस स्थिर रहोस्। हे दिव्य सोम ! तिम्रा प्रेरणाले याजकहरू सत्कर्ममा लागून्।

त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पवमान वृषभ ता वि धावसि ।
स नः पवस्व वसुमद्धिरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ॥३८॥

हे शक्तिवर्द्धक पवित्र सोमदेव ! तिमी सबैमा व्याप्त साक्षी रूपमा संस्कारित भएर आऊ। तिम्रो कृपाले हामी सबै खालका धनसम्पदाले सम्पन्न सुखी जीवन बाँचौँ।

गोवित्पवस्व वसुविद्धिरण्यविद्रेतोधा इन्दो भुवनेष्वर्पितः ।
त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित्तं त्वा विप्रा उप गिरेम आसते ॥३९॥

सुनौला सम्पदाले युक्त, पराक्रम बढाउने, सबै भुवनमा व्याप्त, गाईको दुध मिश्रित हे पवित्र सोमदेव ! तिमी सर्वज्ञ, शूरवीर र श्रेष्ठ पथका नियन्ता हौ। सबै ऋत्विक्हरू तिम्रो प्रार्थना गर्दछन्।

उन्मध्व ऊर्मिर्वनना अतिष्ठिपदपो वसानो महिषो वि गाहते ।
राजा पवित्ररथो वाजमारुहत्सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ॥४०॥

जलमा मिसिएको महान् सोमरस कलशमा जाँदा मधुर धारा र स्तुतिमाथि आउँछन्। उत्तम रथ भएको सोम राजा युद्धमा जाँदा हजारौँ किसिमका अन्न जितेर ल्याउँछ।

स भन्दना उदियर्ति प्रजावतीर्विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि ।
ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्दविन्द्रमस्मभ्यं याचतात् ॥४१॥

सोम सबै मानिसको स्वामी, उत्तम प्रजा र सुखदाता हो। यसलाई स्तुतिले रातदिन प्रेरित गर्दछ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवले पान गर्दाखेरि तिमी हाम्रा लागि प्रजायुक्त, धनयुक्त र गृह आदिले युक्त ऐश्वर्य प्रदान गर।

सो अग्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मदः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।
द्वा जना यातयन्नन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि ॥४२॥

ब्रह्ममुहूर्तमा स्तोताले गरेका स्तुतिबाट यो सोम राम्ररी चिनिन्छ। यो हर्षदायक, हरियो आभासम्पन्न सोम दुवै जनालाई प्रयत्नरत गराउँछ र द्युलोक एवं पृथिवीका माझमा स्थापित भएर मानिस र देवताबाट प्रशंसित दिव्य धन, धारणकर्तालाई प्रदान गर्छ।

अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यञ्जते।
सिन्धोरुच्छ्वासे पतयन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ॥४३।

स्तोता सोमरस गाईका दुधमा विशेष किसिमले मिसाउँछन्। त्यसको स्वाद देवताले लिन्छन्। त्यस सोममा गाईको घिउ र मह मिसाउँछन्। त्यसपछि नदीका पानीमा रहेका सोमलाई स्वर्णले शुद्ध गरेर तेजस्वी रूप प्रदान गर्दछन्।

विपश्चिते पवमानाय गायत मही न धारात्यन्धो अर्षति।
अहिर्न जूर्णामति सर्पति त्वचमत्यो न क्रीडन्नसरद्वृषा हरिः ॥४४॥

हे ऋत्विकहरू हो ! उच्च विचारशील र शुद्ध सोमको स्तुति गर। यो सोम महान् धाराजस्तै वेगले अन्न प्रदान गर्दछ। सर्पले काँचुली फेरेझैं यसले पुरानो आवरण फेर्छ। शक्तिमान् र हरियो वर्णको सोमरस घोडा खेलेझैं कलशमा पसेर रहन्छ।

अग्रेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवनेष्वर्पितः।
हरिर्घृतस्नुः सुदृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओक्यः ॥४५॥

प्रगतिशील राजाझैं सोम जलमा मिश्रित भएर प्रशंसित हुन्छ। दिनको मापदण्डजस्तो सोम जलमा रहन्छ। हरियो वर्णको, जल मिश्रित, सुन्दर दर्शनीय र जलमा निवास गर्ने, ज्योतिस्वरूपको रथ भएको सोम धनको भण्डार जस्तै हो।

असर्जि स्कम्भो दिव उद्यतो मदः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्षति।
अंशुं रिहन्ति मतयः पनिप्रतं गिरा यदि निर्णिजमृग्मिणो ययुः ॥४६॥

द्युलोकको आधारस्तम्भका रूपमा रहेका पराक्रमी सोमबाट रस निकाल्दछन्। यो सोम तीन वटा कलशमा रहन्छ। ध्वनि गर्ने सोमको ज्ञानीहरूले स्तुति गर्दछन्। याजकहरू स्तुतिद्वारा तेजस्वी सोम प्राप्त गर्दछन्।

प्र ते धारा अत्यण्वानि मेष्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः।
यद् गोभिरिन्दो चम्वोः समज्यस आ सुवानः सोम कलशेषु सीदसि ॥४७॥

हे शोधित सोम ! ध्वनि गर्ने तिम्रा संयुक्त धाराहरू ऊनीका चाल्नीले परिष्कृत भएर चुहुन्छन्। पात्रमा तिमीलाई पानीसित मिसाएपछि तिमी कलशमा प्रतिष्ठित हुन्छौ।

पवस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्योऽव्यो वारे परि धाव मधु प्रियम्।
जहि विश्वान् रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥४८॥

सबै कर्मको ज्ञान भएका, प्रशंसनीय हे सोमदेव ! हाम्रो यज्ञका लागि रस प्रदान गर। आनन्दवर्द्धक रस प्रदान गर्नका लागि अनश्वर शोधकयन्त्रबाट चाँडै चुहुन थाल। हे सोमदेव ! अर्काको अधिकार मिच्नेको संहार गर। उत्तम वीरले युक्त भएर हामी यज्ञमा स्तुतिद्वारा तिम्रो गुणगान गर्दछौं।

[सूक्त - ८७]

ऋषि – उशना काव्य। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र तु द्रव परि कोशं नि षीद नृभिः पुनानो अभि वाजमर्ष।
अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽच्छा बर्ही रशनाभिर्नयन्ति ॥१॥

हे सोमदेव ! याजकले पवित्र गरेपछि तिमी चाँडै पात्रमा स्थित होऊ र यजमानलाई पोषक तत्त्व प्रदान गर। शक्तिमान् घोडाजस्तो शुद्ध पारेर याजकले तिमीलाई यज्ञमण्डपमा ल्याउँछन्।

स्वायुधः पवते देव इन्दुरशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः।
पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥२॥

उत्तम आयुधयुक्त, शत्रुनाशक, विघ्न हटाउने, विघ्नबाट टाढा राख्ने, पालनकर्ता, दिव्यताको विकास गर्ने, उत्तम बलशाली, दिव्य सोम शोधन गरिन्छ।

ऋषिर्विप्रः पुरएता जनानामृभुर्धीर उशना काव्येन।
स चिद्विवेद निहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम् ॥३॥

नेतृत्व प्रदान गर्ने, प्रखर, परम ज्ञानी, धैर्यवान् उशना ऋषिले प्रयास गरेर गाईमा गोप्य रूपले बसेको सोम फेला पारेका छन्।

इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रिर्हन्ता वृत्राणामसि सोम पूर्भित्।
पैद्वो न हि त्वमहिनाम्नां हन्ता विश्वस्यासि सोम दस्योः ॥४॥

हे सोमदेव ! तिमी इन्द्रदेवजस्तै महान् कार्य गर्ने र दुर्विचारलाई शत्रुजस्तै नष्ट गर्ने हौ। तिमी शत्रुको सहर ध्वस्त पार्दछौ। हे सोमदेव ! तिमी सबै शत्रुको संहार गराउँछौ। त्यसैले अश्वकै जस्तो गरी तिमी अहि नामको शत्रु नष्ट गर।

अग्निर्न यो वन आ सृज्यमानो वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु।
जनो न युध्वा महत उपब्दिरियर्ति सोमः पवमान ऊर्मिम् ॥५॥

सोम वनमा उत्पन्न भएर वनमै उत्पन्न भएका अग्निदेवले बल प्रदर्शन गरेझैँ आफ्नो सामर्थ्य प्रदर्शित गर्दछ। शूरवीरजस्तै ठूला शत्रुसित सङ्घर्ष गर्दछ। यस शोधित सोमले पनि रसका धारालाई प्रेरित गर्दछ।

एते सोमा अति वाराण्यव्या दिव्या न कोशासो अभ्रवर्षाः।
वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः सुतासो अभि कलशाँ असृग्रन् ॥६॥

बादलले गरेका वर्षाबाट प्रवाहित नदी स्वाभाविक रूपले समुद्रमा पुगेझैँ जलमिश्रित सोम पनि दिव्य कोशमा जान्छ। यस सोमरसलाई अविनाशी अथवा ऊनका चाल्नीले छानेर शोधित गरिन्छ।

शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वानऽभिशस्ता दिव्या यथा विट्।
आपो न मक्षू सुमतिर्भवा नः सहस्राप्साः पृतनाषाण्न यज्ञः ॥७॥

हे बलशाली सोमदेव ! तिमी वायुले झैँ हामीलाई बल प्रदान गर। त्यसले गर्दा असल प्रजा पीडित हुँदैनन्। ज्ञानी मानिसजस्तै हामी पनि चाँडै बुद्धिमान् होऔँ। अनेकौँ रूप भएका हे सोमदेव ! युद्धमा विजय प्राप्त गर्ने इन्द्रदेवजस्तै तिमी यज्ञमा पूजित होऊ।

राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद्गभीरं तव सोम धाम।
शुचिष्ट्वमसि प्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ॥८॥

हे सोमदेव ! तिमी श्रेष्ठ राजा हौ, हामी तिम्रो नियम पालना गर्दछौँ। तिमी महान् तेजस्वी र गम्भीर छौ। तिमी मित्र देवताजस्तै पवित्र छौ र अर्यमाजस्तै पूज्य छौ।

[सूक्त - ८९]

ऋषि – उशना काव्य। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्रो स्य वह्निः पथ्याभिरस्यान्दिवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः।
सहस्रधारो असदन्न्य१स्मे मातुरुपस्थे वन आ च सोमः ॥१॥

आकाशबाट वर्षा भएझैँ सोम प्रवाहित हुन्छ र अगाडि बढ्दछ। विभिन्न मार्गबाट गमन गर्ने यो सोमरस अनेकौँ धारामा हामीलाई प्राप्त होस्।

राजा सिन्धूनामवसिष्ट वास ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम्।
अप्सु द्रप्सो वावृधे श्येनजूतो दुह ईं पिता दुह ईं पितुर्जाम् ॥२॥

जलको राजा सोम गाईको दुधमा निवास गर्दछ। श्येन पक्षीले ल्याएको सोम जलमा मिसिएर सत्यरूपी नौकामा आसीन हुँदै गतिशील हुन्छ। द्युलोकबाट उत्पन्न हुने सोमरस याज्ञिकहरूले निकाल्दछन्।

सिंहं नसन्त मध्वो अयासं हरिमरुषं दिवो अस्य पतिम्।
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षसा परि पात्युक्षा ॥३॥

मधुर जललाई प्रेरित गर्ने, शत्रुनाशक, प्रकाशक, द्युलोकका पालक, हरियो आभासम्पन्न सोमरस याजकहरूले निकाल्छन्। युद्धकुशल शूरजस्ता यस सोमरसले सबैभन्दा पहिले गाईको कुशलता सोध्छ। सोमका सामर्थ्यले नै इन्द्रदेव सबैको रक्षा गर्दछन्।

मधुपृष्ठं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र ऋष्वम्।
स्वसार ईं जामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति ॥४॥

उत्तम पिठ्युँ भएको, मधुर सोम देख्नमा सुन्दर, गमनशील र भयङ्कर छ। यज्ञरूपी रथमा हामी सोमलाई अश्वझैँ नियुक्त गर्छौं। दिदीबहिनीहरू यसलाई सफा गर्दछन्। समान केन्द्र भएकाहरू यसलाई बलियो बनाउँछन्।

चतस्र ईं घृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निषत्ताः।
ता ईमर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ईं विश्वतः परि षन्ति पूर्वीः ॥५॥

घिउको दोहन गर्ने चार गाई सोमसित सम्बन्धित छन्। एकै किसिमका आश्रयमा रहनेहरूले सोम फेला पार्दछन्। नमस्कारपूर्वक पवित्र हुने अनेकौं गाई त्यसलाई सबै तिरबाट घेर्दछन्।

विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अस्य।
असत्त उत्सो गृणते नियुत्वान्मध्वो अंशुः पवत इन्द्रियाय ॥६॥

सोम द्युलोक र पृथ्वीको आधार हो। समस्त मानव सोमकै हातमा छन्। इन्द्रदेवलाई अर्पित गर्नका लागि मधुर तथा उत्साहवर्द्धक सोमको स्तुति गरिन्छ। हे सोम ! तिमी शक्तिका स्वामी हौ।

वन्वन्नवातो अभि देववीतिमिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व।
शग्धि महः पुरुश्चन्द्रस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥७॥

हे अजेय सोमदेव ! यज्ञस्थलमा गएर वृत्र वध गर्ने इन्द्रदेवका निम्ति तिमी रस प्रदान गर। उत्तम पराक्रमका स्वामी बन्न हामीलाई तेजस्वी धन प्रचुर मात्रामा प्रदान गर।

[सूक्त - ९०]

ऋषि – वसिष्ठ मैत्रावरुणि। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र हिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिष्यन्नयासीत्।
इन्द्रं गच्छन्नायुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः ॥१॥

द्युलोक र पृथिवी उत्पन्न गर्ने, शस्त्रको प्रखरता बढाउने देवताका पोषक सोमदेव वेगपूर्वक इन्द्रदेवका नजिकै पुगे। मानौं विश्वको अपार वैभव हामी याजकलाई प्रदान गर्नका लागि उनी आएका हुन्।

अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधामाङ्गूषाणामवावशन्त वाणीः।
वना वसानो वरुणो न सिन्धून्वि रत्नधा दयते वार्याणि ॥२॥

ऋत्विक्का वाणीले तीनै स्थानमा निवास गर्ने, खोजेको कुरो पूरा गराउने अन्नदाता सोमलाई ठूलो र तेजस्वी स्वरले स्तुति गर्दछ। जलमा रहने वरुणदेवजस्तै पानीमा मिसिएका सोमदेवले स्तोतालाई रत्न र धन प्रदान गर्दछन्।

शूरग्रामः सर्ववीरः सहावाञ्जेता पवस्व सनिता धनानि।
तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्वषाढहः साह्वान् पृतनासु शत्रून् ॥३॥

हे सोमदेव ! तिमी वीरको समूह र अनेकौं वीरका लागि प्रेरक, शक्तिशाली, विजेता, धनप्रदाता, आयुधले युक्त, अति तीव्र गति भएका शस्त्रप्रहारक, सङ्ग्राममा अदम्य र युद्धमा शत्रु पराजित गराउने हौ।

उरुगव्यूतिरभयानि कृण्वन्त्समीचीने आ पवस्वा पुरन्धी।
अपः सिषासन्नुषसः स्व१र्गाः सं चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान् ॥४॥

विस्तृत पथयुक्त, निर्भय बनाउने, आकाश र पृथ्वी जोड्ने हे सोमदेव ! तिमी अवतरित होऊ। जल, उषा, सूर्यको किरण र गाईबाट पोषित तिमी शब्दनाद गर्दै हामीलाई अपार ऐश्वर्य प्रदान गर।

मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्दो पवमान विष्णुम्।
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि महामिन्द्रमिन्दो मदाय ॥५॥

हे पवित्र सोमदेव ! तिमी वरुणदेव, मित्रदेव, इन्द्रदेव, विष्णुदेव, मरुत्देव र सबै देवतासँगै महान् सनातन इन्द्रदेवलाई आनन्द प्रदान गर्दछौ।

एवा राजेव क्रतुमाँ अमेन विश्वा घनिघ्नद् दुरिता पवस्व।
इन्दो सूक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥६॥

यज्ञ गर्ने राजाको जस्तै स्तुति गरिने हे सोमदेव ! तिमी सबै दुष्टको विनाश गर्दै रस प्रदान गर र अन्न प्रदान गर्दै कल्याणकारी ढङ्गले हाम्रो संरक्षण गर। यसका लागि नै स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्दछौं। \

[सूक्त - ९१]

ऋषि - कश्यप मारीच। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

असर्जि वक्वा रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी।
दश स्वसारो अधि सानो अव्येऽजन्ति वह्निं सदनान्यच्छ ॥१॥

अश्वलाई युद्धमा प्रेरित गरेभैँ सबैलाई प्रिय लाग्ने, सर्वप्रथम स्तुत्य सोम शब्द गर्दै यज्ञकर्ममा प्रेरित गरिन्छ। दस दिदीबहिनी सोमलाई अविनाशी शोधनयन्त्रबाट निस्केर आफ्ना स्थानमा जानका लागि प्रेरित गर्दछन्।

वीती जनस्य दिव्यस्य कव्यैरधि सुवानो नहुष्येभिरिन्दुः।
प्र यो नृभिरमृतो मर्त्येभिर्मर्मृजानोऽविभिर्गोभिरद्भिः ॥२॥

विद्वान्हरूले शोधन गरेको सोमरस देवताले पान गर्नका लागि गमन गर्दछ। यो अविनाशी सोम याजकले परिष्कृत गरेका हुन्। ऊनीले बनेका चाल्नीले शुद्ध भएर गाईको दुध र जलमा मिसिएको सोमरस यज्ञस्थलमा पुग्दछ।

वृषा वृष्णे रोरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयो गोः।
सहस्रमृक्वा पथिभिर्वचोविदध्वस्मभिः सूरो अण्वं वि याति ॥३॥

ध्वनिसँगै परिष्कृत रूपमा वर्षा गराउने बलशाली सोम इन्द्रदेवले पान गर्नका लागि तेज प्रदर्शित गर्दछ। त्यसलाई गाईका दुधमा मिसाइन्छ। स्तुत्य, श्रेष्ठ, पराक्रमी सोम हिंसाबाट रहित हजारौं प्वाल भएका चाल्नीमा शोधित हुन्छ।

रुजा दृळ्हा चिद्रक्षसः सदांसि पुनान इन्द ऊर्णुहि वि वाजान्।
वृश्चोपरिष्टात्तुजता वधेन ये अन्ति दूरादुपनायमेषाम् ॥४॥

हे सोमदेव ! तिमी असुरका किल्ला नष्ट गर। परिष्कृत भएर उनको बल र अन्न पनि नाश गर। माथिबाट आउने असुरका नाइके हाम्रा नजिकै वा टाढा जहाँसुकै भए पनि संहार गरेर निमिट्यान्न पार।

स प्रत्न वन्नव्यसे विश्ववार सूक्ताय पथः कृणुहि प्राचः।
ये दुष्षहासो वनुषा बृहन्तस्तांस्ते अश्याम पुरुकृत्पुरुक्षो ॥५॥

सबैका स्तुत्य हे सोमदेव ! तिमी पहिलेका सूक्तझैं नयाँ सूक्त ग्रहण गर। हे बहुकर्मा, स्तुत्य सोमदेव ! तिम्रो शक्ति शत्रुका लागि अजेय र असह्य हुन्छ। शत्रुनाशक त्यो सामर्थ्य तिमीबाट हामी पाऔँ।

एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि।
शं नः क्षेत्रमुरु ज्योतींषि सोम ज्योङ्नः सूर्यं दृशये रिरीहि ॥६॥

हे सोमदेव ! यस किसिमले परिष्कृत हुँदै हामीलाई स्वर्ग, गाई, सन्तति र जल प्रदान गर। हे सोमदेव ! हाम्रा खेतलाई सुखदायी बनाउँदै तिमी यी नक्षत्र विस्तार गर। हामी चिरकालसम्म सूर्यदेवको दर्शन गर्न सकौं।

[सूक्त - ९२]

ऋषि - कश्यप मारीच। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

परि सुवानो हरिरंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः।
आपच्छ्लोकमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवाँ अजुषत प्रयोभिः ॥१॥

हरियो वर्णको सोम शोधक उपकरणबाट निस्कन्छ। पवित्र हुँदै यस सोमले स्तुति सुन्दछ। यो सोम हव्यका रूपमा इन्द्र आदि देवताहरूलाई खुसी पार्नका लागि रथझैं उनीहरूतिर प्रेरित हुन्छ।

अच्छा नृचक्षा असरत्पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ।
सीदन् होतेव सदने चमूषूपेमग्मन्नृषयः सप्त विप्राः ॥२॥

दिव्य द्रष्टा ज्ञानी सोमलाई यज्ञस्थलमा पानीसित मिसाएर चाल्नीले राम्ररी छानिन्छ। होताझैं यो सोम यज्ञस्थलका असल पात्रमा प्रतिष्ठित रहन्छ। सात ज्ञानवान् याजक ऋषि स्तोत्र उच्चारण गर्दै सोमका नजिकै बस्दछन्।

प्र सुमेधा गातुविद्विश्वदेवः सोमः पुनानः सद एति नित्यम्।
भुवद्विश्वेषु काव्येषु रन्ताऽनु जनान्यतते पञ्च धीरः ॥३॥

उत्तम मार्गको ज्ञाता, प्रकाशमय, ज्ञानी, शोधित सोम सधैँभरि कलशमा स्थापित हुन्छ। समस्त स्त्रोत्र ग्रहण गर्दै यो धैर्यवान् सोम पाँच वटाको अनुकूल भएर तिनीहरूको उन्नतिको मार्ग तयार गरिदिन्छ।

तव त्ये सोम पवमान निण्ये विश्वे देवास्त्रय एकादशासः।
दश स्वधाभिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यह्वीः ॥४॥

हे पवमान सोमदेव ! द्युलोकमा तेत्तीस विश्वेदेवले तिमीलाई अविनाशी रूपमा शोधन प्रक्रियाले दसै तिरबाट शुद्ध गर्दछन्। सात विशाल जलधाराबाट तिम्रो मार्जन गर्दछन्।

तन्नु सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त।
ज्योतिर्यदह्ने अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम् ॥५॥

सबै कर्ताहरू उचित रूपमा एकजुट भएका ठाउँमा यस सत्यस्वरूप पवमान सोमको निवास छ। दिउँसोको प्रकाश उत्पन्न गर्ने सोमका ज्योतिले मानिसलाई संरक्षण प्रदान गर्दछ। दस्यु र दुष्टका लागि सोम आफ्ना तेजलाई विनाशक बनाउँछ।

परि सद्मेव पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः।
सोमः पुनानः कलशाँ अयासीत्सीदन्मृगो न महिषो वनेषु ॥६॥

पशु आदिले समृद्ध घरमा होता गएझैँ असल कर्म गर्ने राजा सभागृहमा गएझैँ र भैँसी पानीमा पसेझैँ शोधित सोम कलशभित्र पस्छ।

[सूक्त - ९३]

ऋषि - नोधा गौतम। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुत्रीः।
हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी ॥१॥

कर्म गर्ने औँलाले सोमलाई पवित्र गर्दछन्। दस औँलाले वीर्यवान् सोम हल्लाउँछन्। हरियो आभासम्पन्न सोमरस सबै तिरबाट तेज गतिले कुदै अश्वझैँ कलशमा पस्छ।

सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः।
मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन्त्सं गच्छते कलश उस्रियाभिः ॥२॥

देवताका इष्ट, वरणीय शक्तिशाली सोम माताले शिशुलाई वा पुरुषले स्त्रीलाई अँगालो हालेझैँ जलसित मिसिन्छ। संस्कार गर्ने ठाउँमा फेरि गाईका दुधमा मिसिन्छ।

उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते सुमेधाः।
मूर्धानं गावः पयसा चमूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निक्तैः ॥३॥

गाईका लागि उचित पोषण प्रदान गर्ने वनस्पतिमा पसेर सोमले दुधको अपेक्षा पूरा गराउँछ। उत्तम मेधावी सोम दुधका धारामा मिसिन्छ। मानिसले आफूलाई कपडाले छोपेझैँ कलशमा रहेका सोमलाई गाईले आफ्ना दुधले आवृत्त गराउँछन्।

स नो देवेभिः पवमान रदेन्दो रयिमश्विनं वावशानः।
रथिरायतामुशती पुरन्धिरस्मद्र्यगा दावने वसूनाम् ॥४॥

हे सोम ! हाम्रो इच्छा पूर्ति गर्दै अश्वयुक्त दैवी धन हामीलाई प्रदान गर। तिमी महारथीले धारण गर्ने बुद्धि हामीलाई प्रदान गर। त्यस बुद्धिले हामी आफ्नो धन उचित किसिमले कार्यमा लगाउने साहस गर्न सकौँ।

नू नो रयिमुप मास्व नृवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम्।
प्र वन्दितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥५॥

हे शुद्ध गरिएका सोम ! हामी स्तोतालाई सन्ततियुक्त आनन्ददायी र शीतल धन एवं दीर्घायु प्रदान गर। बुद्धियुक्त धन प्रदान गर्ने हे सोमदेव ! हाम्रा यज्ञमा चाँडै आऊ।

[सूक्त - ९४]

ऋषि – कण्व। **देवता** – पवमान सोम। छन्द – त्रिष्टुप्।

अधि यदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः।
अपो वृणानः पवते कवीयन्व्रजं न पशुवर्धनाय मन्म ॥१॥

सोमलाई अश्वझैँ शुभ संस्कारले सुसज्जित बनाउनका निम्ति सूर्यलाई किरणले सजाएझैँ संस्कारित बुद्धिले स्पर्धा गर्दा पशुको वृद्धि गर्ने चरनजस्तो हुँदै यो क्रान्तदर्शी सोम कलशमा सञ्चरण गर्दछ।

द्विता व्यूर्ण्वन्नमृतस्य धाम स्वर्विदे भुवनानि प्रथन्त।
धियः पिन्वानाः स्वसरे न गाव ऋतायन्तीरभि वावश्र इन्दुम् ॥२॥

अमृतजस्तो स्थान प्राप्त गर्नका लागि दुई किसिमबाट अफ्नो तेज यस सोमले प्रकट गर्दछ। आनन्दमय सोमका लागि सबै भुवन विस्तृत हुन्छन्। यज्ञको रहर गर्ने स्तोताका वाणीले सोमका लागि गोठमा गाई कराएझैँ ध्वनि निकाल्दछ।

परि यत्कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुवनानि विश्वा।
देवेषु यशो मर्ताय भूषन्दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः ॥३॥

युद्धमा शूरवीरको आभूषण रथ भएझैँ दैवी धनले मानिसलाई सुहाउँदो पार्दछ। ज्ञानीजनले सोमको स्तोत्र सुनाएका बेला यज्ञमा धनको वृद्धि हुन्छ।

श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति।
श्रियं वसाना अमृतत्वमायन्भवन्ति सत्या समिथा मितद्रौ ॥४॥

सम्पत्ति बढाइदिने सोम यज्ञमा धन प्रदान गर्न आउँछ। उही सोम स्तोतालाई धनधान्य प्रदान गर्दछ। स्तुति गर्ने शोभायमान याजकले अमरत्व प्राप्त गर्दछ। नियमित अभ्यास गर्ने वीर सङ्ग्राममा सत्यको पक्षमा रहन्छ।

इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं गामुरु ज्योतिः कृणुहि मत्सि देवान्।
विश्वानि हि सुषहा तानि तुभ्यं पवमान बाधसे सोम शत्रून् ॥५॥

हे विचित्र सोमदेव ! हामीलाई अन्न र बल बढाउने रस प्रदान गर। प्रकाश प्रदान गर्ने सूर्यको महान् किरण, अश्व र गाई देऊ। सबै राक्षस तिमीसित सजिलै परास्त हुन्छन्। त्यसैले शत्रुमाथि विजय प्राप्त गरेर सबै देवतालाई हर्षित गर।

[सूक्त - ९५]

ऋषि - प्रस्कण्व काण्व। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

कनिक्रन्ति हरिरा सृज्यमानः सीदन्वनस्य जठरे पुनानः।
नृभिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः ॥१॥

मानिसले पेलेर रस निकाल्ने, हरियो आभा भएको सोम पवित्र छ। गाईको दुध मिसेको काठका भाँडाको सोमरस शब्द गर्दै तल खस्दा याजकहरू यसको स्तुति गर्दछन्।

हरिः सृजानः पथ्यामृतस्येयर्ति वाचमरितेव नावम्।
देवो देवानां गुह्यानि नामाविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचे ॥२॥

नाविकले नौका चलाएझैँ पेलेर तयार पारेको हरियो आभासम्पन्न सोमले यज्ञको मार्ग निर्देश गर्न स्तोत्रलाई प्रेरित गर्दछ। तेजस्वी सोमले देवताका गोप्य नामको बयान गर्छ।

अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ।
नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा च विशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥३॥

पानीको द्रुतगामी तरङ्गझैँ बोल्न हतारिने स्तोता चाँडै सोमका नजिक स्तुति पुऱ्याउँछन्। उन्नतिको कामना गर्ने विनम्र भावको स्तुति उसलाई रुचाउने सोमका नजिकै जान्छ र उसैमा समाहित हुन्छ।

तं मर्मृजानं महिषं न सानावंशुं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम्।
तं वावशानं मतयः सचन्ते त्रितो बिभर्ति वरुणं समुद्रे ॥४॥

शोधन गर्ने याजक पर्वतमा उत्पन्न भएका सोमबाट भैँसी दुहेझैँ रस निकाल्छन्। तीनै लोकमा व्याप्त शत्रुनाशक सोमलाई अन्तरिक्षले धारण गर्छ, यसैको स्तुति गरिन्छ।

इष्यन्वाचमुपवक्तेव होतुः पुनान इन्दो वि ष्या मनीषाम्।
इन्द्रश्च यत्क्षयथः सौभगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥५॥

हे शोधित सोम । स्तोतालाई प्रेरित गर्ने याज्ञिकको झैँ हाम्रा बुद्धिलाई यज्ञका निम्ति प्रेरित गर। इन्द्रदेवसित तिमी रहँदा हामी श्रेष्ठ पराक्रमी हुने सौभाग्य प्राप्त गर्दछौँ।

[सूक्त - ९६]

ऋषि प्रतर्दन दैवोदासी। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र सेनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना।
भद्रान्कृण्वन्निन्द्रहवान्त्सखिभ्य आ सोमो वस्त्रा रभसानि दत्ते ॥१॥

शूरवीर सेनानायकले शत्रुका गाई प्राप्त गर्ने विचार गर्दै रथ अगाडि लिएर जान्छ। यस कार्यले यिनको सेना खुसी हुन्छ। याजकका लागि सोमले मित्र इन्द्रदेवको प्रार्थना मङ्गलमय बनाउँदै तेजस्विता धारण गर्दछन्।

समस्य हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहयैरनिशितं नमोभिः।
आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वाँ एना सुमतिं यात्यच्छ ॥२॥

याजकहरू हरियो आभा भएको सोमरस शोधन गर्दछन्। यो सोमरस रथरूपी पात्रमा स्तुतिले गर्दा [illegible]ित भएर बसेको छ। यो ज्ञानी सोम मित्र इन्द्रदेवसित यज्ञका साधनका रूपमा असल स्तोताका [illegible]जक पुग्दछ।

स नो देवा देवताते पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्रपानः।
कृण्वन्नपो वर्षयन्द्यामुतेमामुरोरा नो वरिवस्या पुनानः ॥३॥

[illegible] सोमदेव । हामाले यस दैवी यज्ञबाट महान् ऐश्वर्य प्राप्त गर्न इन्द्रदेवले पान गर्न योग्य रस प्रदान गर। आकाशबाट बर्सिने जलसित मिसिएर विशाल अन्तरिक्षबाट आउने हे सोमदेव ! शोधित भएर हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

अजीतयेऽहतये पवस्व स्वस्तये सर्वतातये बृहते।
तदशन्ति विश्व इमे सखायस्तदहं वश्मि पवमान सोम ॥४॥

[illegible] सोमदेव ! शत्रु [illegible]राजित गर्नका लागि, प्रजालाई दुःखी नदिनका लागि, सुखको वृद्धि गर्नका लागि र महान् यज्ञका लागि हामालाई शुद्ध सोमरस प्रदान [illegible]। हे पवित्र सोमदेव ! हामी र हाम्रा सबै मित्र तिमीबाट यही कामना गर्दछौँ।

सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः।
जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितोत विष्णोः। ५॥

द्युलोक, पृथिवी, अग्नि, सूर्य, इन्द्र, विष्णु र असल बुद्धिका लागि उत्पादनशील सोम शुद्ध गरिँदै छ। X 183

ब्रह्मा देवाना पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणा महिषो मृगाणाम्।
श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनाना सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥६॥

देवता कवि, विप्र, पशु, पक्षी र हिंसा गर्नेका बीचमा विभिन्न रूपमा व्याप्त रहेको दिव्य सोम संस्कारित हुँदै ध्वनिसँगै कलशमा जम्मा हुँदै छ।

प्रावीविपद्वाच ऊर्मिं न सिन्धुर्गिरः सोमः पवमानो मनीषाः।
अन्तः पश्यन्वृजनेमावराण्या तिष्ठति वृषभो गोषु जानन् ॥७॥

पवित्र हुन लागेका सोमले प्रवाहित नदीका लहरबाट उठेको मधुर ध्वनिजस्तै सुन्दर ध्वनि गरिरहेको छ। अन्तर्दृष्टिमा लुकेको शक्ति चिनेको हुनाले सोमले कहिल्यै नघट्ने सामर्थ्य प्राप्त गर्दछ।

स मत्सरः पृत्सु वन्वन्नवातः सहस्ररेता अभि वाजमर्ष।
इन्द्रायेन्दो पवमानो मनीष्य१ंशोरूर्मिमीरय गा इषण्यन् ॥८॥

हे आनन्दवर्द्धक सोमदेव ! सूर्यदेवजस्तै तेजस्वी र हजारौँ बलले युक्त भएर युद्धमा शत्रुका बलमाथि आक्रमण गर्दै तिनको विनाश गर। हे शोधित हुँदै गरेका ज्ञानी सोमदेव ! तिमी इन्द्रदेवका लागि स्तुति प्रेरित गर्दै गाईका दुधमा मिश्रित सोमरसको धारा प्रवाहित गर।

परि प्रियः कलशे देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय।
सहस्रधारः शतवाज इन्दुर्वाजी न सप्तिः समना जिगाति ॥९॥

देवताका प्रिय रमणीय सोम इन्द्रलाई खुसी गराउनका लागि कलशमा स्थापित हुन्छ। सयौँ किसिमका बलले युक्त, हजारौँ धाराबाट चुहुने सोम बलवान् अश्व युद्धमा गएझैँ कलशमा जान्छ।

स पूर्व्यो वसुविज्जायमानो मृजानो अप्सु दुदुहानो अद्रौ।
अभिशस्तिपा भुवनस्य राजा विदद् गातुं ब्रह्मणे पूयमानः ॥१०॥

ढुङ्गाले कुटेर निकालेको, जल मिसिएको, सबै भुवनको राजा, शोधित सोमरस आदि कालदेखि नै याजकबाट यज्ञमा ल्याइने गरेको छ। शत्रुबाट रक्षा प्रदान गर्ने, ऐश्वर्ययुक्त सोम यज्ञका लागि मार्ग प्रशस्त गर्दछ।

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः।
वन्वन्नवातः परिधीँरपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा नः ॥११॥

हे शोधित सोमरस ! बुद्धिपूर्वक कार्य गर्ने हाम्रा पुर्खाले अनादि कालदेखि तिम्रो सहायता प्राप्त गर्नका लागि कार्य गरेका छन्। तिमी शत्रु नाश गर्दै अपराजित भएर ती शत्रु पर हटाइदेऊ र हामीलाई वीर एवं घोडासहित धन प्रदान गर।

यथापवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविद्धविष्मान्।
एवा पवस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि ॥१२॥

हे सोमदेव ! उहिलेदेखि तिमीले मनस्वी याजकका शत्रु नाश गर्ने र ऐश्वर्य एवं हविष्यान्न युक्त धन प्रदान गर्ने गरेका छौ। हामीलाई पनि धन प्रदान गर र इन्द्रदेवका लागि आयुध निर्माण गर।

पवस्व सोम मधुमाँ ऋतावापो वसानो अधि सानो अव्ये।
अव द्रोणानि घृतवान्ति सीद मदिन्तमो मत्सर इन्द्रपानः ॥१३॥

हे मधुर सोमरस ! तिमी जलमा मिसिएर, उच्च स्थानमा रहेर र चाल्नीले छानिएर पवित्र त्यसपछि इन्द्रदेवले पिउन योग्य तिम्रो यो हर्षप्रदायक सोम जलयुक्त पात्रमा पुगेर स्थित हुन्छ।

वृष्टिं दिवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वाजयुर्देववीतौ।
सं सिन्धुभिः कलशे वावशानः समुस्रियाभिः प्रतिरन्न आयुः ॥१४॥

हे सोमदेव ! तिमी द्युलोकबाट सयौँ धारामा वर्षा गराऊ। हजारौँ किसिमका धन र अन्न दिने विचारले जलमा मिसिएर यज्ञस्थलका कलशमा स्थापित होऊ। गाईका दुधमा मिसिएर तिमी यज्ञमा प्रवेश गर र हामीलाई दीर्घायु बनाऊ।

एष स्य सोमो मतिभिः पुनानोऽत्यो न वाजी तरतीदरातीः।
पयो न दुग्धमदितेरिषिरमुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा ॥१५॥

मनस्वी याजकबाट शोधित यो सोम फुर्तिलो घोडाजस्तै शत्रु मिचेर जान्छ। यो सोम गाईको दुधजस्तै पवित्र छ। लक्ष्यसम्म पुऱ्याउने घोडाझैँ यो सोम सुखदायी छ।

स्वायुधः सोतृभिः पूयमानोऽभ्यर्ष गुह्यं चारु नाम।
अभि वाजं सप्तिरिव श्रवस्याऽभि वायुमभि गा देव सोम ॥१६॥

याज्ञिकबाट शोधित, श्रेष्ठ यज्ञीय साधनले युक्त सोम सुन्दर रसमय स्वरूप प्राप्त गर्छ। अश्वजस्तै सर्वत्र गमनशील हे सोमदेव ! हामीलाई अन्न प्रदान गर, गाईको दुध प्रदान गर र प्राणवान् बनाऊ।

शिशुं जज्ञानं हर्यतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गणेन।
कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन्त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥१७॥

नवजात शिशुजस्तै सबैलाई आनन्द गराउने सोमलाई मरुत्‌हरूले शुद्ध गर्दछन्। सात गुणले युक्त मेधावर्द्धक सोम स्तुतिसँगै शब्द गर्दै शुद्ध हुन्छ।

ऋषिमना य ऋषिकृत्स्वर्षाः सहस्रणीथः पदवीः कवीनाम्।
तृतीयं धाम महिषः सिषासन्त्सोमो विराजमनु राजति ष्टुप् ॥१८॥

ऋषिजस्तै संस्कार भएको, ऋषित्व प्रदान गर्ने, स्तुत्य, ज्ञानदायी सोम स्वयं महान् छ। यसले तेस्रो धामरूपी स्वर्गलोकमा रहने तेजस्वी इन्द्रदेवलाई धेरै तेजसम्पन्न बनाउँछ।

चमूषच्छ्येनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्रप्स आयुधानि बिभ्रत्।
अपामूर्मिं सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति ॥१९॥
यो प्रशंसनीय, सबै खालका सामर्थ्यले युक्त, शक्तिमान्, समुद्रका छालजस्तै गतिमान् र गाईको दुधमा मिसाइने प्रवाहशील सोम चतुर्थ धामरूपी महलोकमा रहन्छ।

मर्यो न शुभ्रस्तन्वं मृजानोऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम्।
वृषेव यूथा परि कोशमर्षन्कनिक्रदच्चम्वो३रा विवेश ॥२०॥
मानिसले सिँगारिएर शरीर सफासुग्घर बनाएझैँ, द्रुतगामी अश्वजस्तै, धन प्राप्तिको इच्छा गरेझैँ यो सोमरस डुक्रिँदै बथानतिर जाने साँढेजस्तै भएर कलशमा पस्छ।

पवस्वेन्दो पवमानो महोभिः कनिक्रदत्परि वाराण्यर्ष।
क्रीडञ्चम्वो३रा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मदिरो ममत्तु ॥२१॥
महान् याजकबाट शोधित हे सोमदेव ! ध्वनि गर्दै कलशमा स्थापित होऊ। पवित्र भएर क्रीडा गर्दै यज्ञपात्रमा प्रवेश गर। तिम्रा आनन्ददायी रसले इन्द्रदेवलाई खुसी पारोस्।

प्रास्य धारा बृहतीरसृग्रन्नक्तो गोभिः कलशाँ आ विवेश।
साम कृण्वन्त्सामन्यो विपश्चित्क्रन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जामिम् ॥२२॥
सोमरसको विशाल धारा विशेष तरिकाले प्रवाहित हुँदै गाईका दुधमा मिसिएर कलशमा पस्छ। सामगान गर्ने ज्ञानी याजक मित्रभावले प्रवाहित सोमको स्तुति गर्छन्।

अपघ्नन्नेषि पवमान शत्रून्प्रियां न जारो अभिगीत इन्दुः।
सीदन्वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कलशेषु सत्ता ॥२३॥
पक्षी आफ्ना गुँडमा गएझैँ र पुरुष पत्नीसित गएझैँ पवित्र रूपमा शोधित, शत्रुको संहार गरेर जलसित मिसिएर परिष्कृत भएको सोमरस कलशमा स्थापित हुन्छ।

आ ते रुचः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदुघाः सुधाराः।
हरिरानीतः पुरुवारो अप्स्वचिक्रदत्कलशे देवयूनाम् ॥२४॥
हे पवमान सोमदेव ! तिम्रो किरण राम्री नारी र उत्तम दुधको धारोझैँ निस्कन्छ। यो हरियो रङ्गको सोम बारम्बार जलमा र देवताका कलशमा शब्द गर्दै पसिरहन्छ।

[सूक्त - ९७]

ऋषि – वसिष्ठ मैत्रावरुणि। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्त रसम्।
सुतः पवित्रं पर्येति रेभन्मितेव सद्म पशुमान्ति होता ॥१॥
गोठमा पशु गएझैँ प्रेरक देवताजस्तो सोम पेलेर तयार गरिएपछि शोधक यन्त्ररूपी चाल्नीमा प्रवाहित हुन्छ। सुनले शोधित हुँदै यसले देवतालाई रसले सन्तुष्ट गर्दछ।

भद्रा वस्त्रा समन्या३ वसानो महान्कविर्निवचनानि शंसन्।
आ वच्यस्व चम्वोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ ॥२॥
वीरका लागि योग्य शौर्य र शोभासम्पन्न, महान् ज्ञानी, स्तुत्य, चैतन्य, विशिष्ट द्रष्टा हे सोमदेव ! तिमी पवित्र भएर यज्ञशालाका पात्रमा प्रवेश गर।

समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरो यशसां क्षैतो अस्मे।
अभि स्वर धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥३॥
यशस्वीहरूमा श्रेष्ठ, भूमिमा उत्पन्न, सन्तुष्टिदायक सोम चाल्नीले छानिएर शुद्ध हुन्छ। हे पवित्र सोमदेव ! तिमी शब्द गर्दै कल्याणकारी साधनले हामीलाई रक्षा गर।

प्र गायताभ्यर्चाम देवान्त्सोमं हिनोत महते धनाय।
स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कलशं देवयुर्नः ॥४॥
मधुर र तेजस्वी सोमरस चाल्नीले छानेर पवित्रता धारण गर्दै पात्रमा स्थिर होस्। वैभव प्राप्तिका आशाले हामी स्तुत्य सोमरसलाई प्रेरित गर्दै देवताको अर्चना गरौँ।

इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन्त्सहस्रधारः पवते मदाय।
नृभिः स्तवानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौभगाय ॥५॥
देवताका मित्रताको कामनाले यो सोम आनन्द प्रदान गर्न हजारौँ धाराले प्रवाहित हुन्छ। याजकबाट स्तुत्य सोम सनातन स्वरूप पाएर इन्द्रका नजिकमा सौभाग्यशाली बन्दछ।

स्तोत्रे राये हरिरर्षा पुनान इन्द्रं मदो गच्छतु ते भराय।
देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥६॥

हे हरियो आभासम्पन्न सोमदेव ! परिष्कृत भएर स्तोत्र स्वीकार गर्दै हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर। युद्धमा तिम्रो आनन्दप्रदायक रस इन्द्रदेवलाई प्राप्त होस्। देवताहरूसँग एउटै रथमा आरूढ भएर उत्तम साधनले रक्षा गर्दै हामीलाई धन प्रदान गर।

प्र काव्यमुशनेव ब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति।
महिव्रतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ॥७॥

उशना ऋषिझैँ स्तोत्र पाठ गर्ने ऋत्विक्हरू देवताका जन्मको वृत्तान्त बयान गर्दछन्। महान् व्रती, तेजस्वी र पवित्र गराउने श्रेष्ठ सोमरस शब्द गर्दै पात्रमा प्रवाहित हुन्छ।

प्र हंसासस्तृपलं मन्युमच्छामादस्तं वृषगणा अयासुः।
आङ्गूष्यं पवमानं सखायो दुर्मर्षं साकं प्र वदन्ति वाणम् ॥८॥

हाँसझैँ विवेकी, बलवान् र डराएका वीर यिनै चाँडो काम गर्ने, रिसाहा र शत्रुनाशक सोम भएका ठाउँमा पुग्दछन्। सबैले पाउन सक्ने, अजेय, पवमान सोमले साथैमा रहने मित्रलाई प्रसन्न गर्नका लागि बाजा बजाउँछन्।

स रंहत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीळन्तं मिमते न गावः।
परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गो दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृज्रः ॥९॥

सहज रूपमा खेल्दै सोमले प्रशंसनीय गति प्राप्त गर्दछ। अर्काले मापन गर्न नसक्ने उसको तेजस्वी प्रकाश दिनमा हरियो र सौम्य आभायुक्त हुन्छ।

इन्दुर्वाजी पवते गोन्योघा इन्द्रे सोमः सह इन्वन्मदाय।
हन्ति रक्षो बाधते पर्यरातीर्वरिवः कृण्वन्वृजनस्य राजा ॥१०॥

इन्द्रदेवको शक्ति बढाउने, होतालाई धन दिने, शक्तिको स्वामी सोमलाई खुसी बनाउन भाँडामा छानिन्छ। सोमरसले राक्षस नष्ट गर्दछ र दुष्टलाई पनि पिटेर लखेट्छ।

अध धारया मध्वा पृचानस्तिरो रोम पवते अद्रिदुग्धः।
इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ॥११॥

ढुङ्गाका सहायताले निकालेको, तेजस्वी, सुखदायी सोम आफ्नो मधुर धाराले पवित्र हुन्छ। इन्द्रदेवको निकटता पाउने रहरमा त्यस सोमले उनको उत्साह बढाउँदै सबैलाई सन्तुष्टि दिइरहेको छ।

अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान्त्स्वेन रसेन पृञ्चन्।
इन्दुर्धर्माण्यृतुथा वसानो दश क्षिपो अव्यत सानो अव्ये ॥१२॥

ऋतु धारण गर्ने, नियममा रहने, तेजस्वी सोम आफ्ना मधुर रसले देवतालाई सन्तुष्ट गराउँछ। औँलाले पवित्र हुँदै पात्रमा जम्मा भइरहेको छ।

वृषा शोणो अभिकनिक्रदद्गा नदयन्नेति पृथिवीमुत द्याम्।
इन्द्रस्येव वग्नुरा शृण्व आजौ प्रचेतयन्नर्षति वाचमेमाम् ॥१३॥

निरन्तर गतिशील, सुखवर्षक, हे दिव्य सोमरस ! तिमी द्युलोकबाट पृथिवीसम्म मेघजस्तै गर्जनले थर्काउँदै किरणका बीचमा व्याप्त छौ। हामी इन्द्रदेवको जस्तै तिम्रो निर्देशन सुन्दछौँ। तिमी आफ्ना उपस्थितिको बोध गराउँदै हाम्रो स्तुति स्वीकार गर।

रसाय्यः पयसा पिन्वमान ईरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम्।
पवमानः संतनिमेषि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः ॥१४॥

आफैँ स्वादिलो, गाईका दुधमा मिसिएर झन् स्वादिलो भएका हे सोमदेव ! पानीमा शोधित भएर तिमी धाराका रूपमा इन्द्रदेवलाई प्राप्त होऊ।

एवा पवस्व मदिरो मदायोदग्राभस्य नमयन्वधस्नैः।
परि वर्णं भरमाणो रुशन्तं गव्युर्नो अर्ष परि सोम सिक्तः ॥१५॥

हे उत्साहवर्द्धक सोमदेव ! आकाशका बादललाई जल बर्साउन प्रेरित गर्दै आनन्ददायी बन र पानीसँग सेतो वर्ण धारण गरेर गाईका दुधका रूपमा हाम्रा वरिपरि बगिराख।

जुष्ट्वी न इन्दो सुपथा सुगान्युरौ पवस्व वरिवांसि कृण्वन्।
घनेव विष्वग्दुरितानि विघ्नन्नधि ष्णुना धन्व सानो अव्ये ॥१६॥

हे सोमदेव ! स्तुतिले हर्षित भएर, उचित मार्गबाट सुगमतापूर्वक धन प्रदान गर्दै तिमी रसका रूपमा कलशमा प्रतिष्ठित होऊ र सबै राक्षसलाई आयुधले नष्ट गरेर अविनाशी चाल्नीमा माथिदेखि धाराका रूपमा प्रवाहित होऊ .

वृष्टिं नो अर्ष दिव्यां जिगत्नुमिडावतीं शंगयीं जीरदानुम्।
स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन् बन्धूँरिमाँ अवराँ इन्दो वायून् ॥१७॥

हे सोमदेव ! हाम्रा लागि सुखदायक, जीवनप्रद, द्युलोकबाट आउने र पृथ्वीमा चल्ने वायुसित अन्नसहितको वर्षा गर। हामी सन्ततिजस्तै भएर त्य [illegible] गरौँ।

ग्रन्थिं न वि ष्य ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम।
अत्यो न क्रदो हरिरा सृजानो मर्यो देव धन्व पस्त्यावान् ॥१८॥

हे सोमदेव ! गाँठो खोलेझैँ हामीलाई पापबाट मुक्ति प्रदान गर र हाम्रो मार्ग सुगम बनाउँदै बलशाली बनाऊ। हे हरियो आभासम्पन्न दिव्य सोमदेव ! शोधित हुँदा अश्वझैँ ध्वनि गर्दै, शत्रु संहार गरेर आफ्नो निवासस्थलरूपी कलशमा स्थापित होऊ।

जुष्टो मदाय देवतात इन्दो परि ष्णुना धन्व सानो अव्ये।
सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परि स्रव वाजसातौ नृषह्ये ॥१९॥

हे सोमदेव ! अविनाशी चाल्नीमा धाराका रूपमा प्रवाहित भएर आनन्दवर्द्धक स्वरूप प्राप्त गर्दै शोधित होऊ। हिंसारहित हुँदै सुगन्धयुक्त हजारौँ धारामा प्रवाहित होऊ र सङ्ग्राममा जाने वीरका लागि अन्न प्रदान गर्न सक्ने रस बर्साऊ।

अरश्मानो येऽरथा अयुक्ता अत्यासो न ससृजानास आजौ।
एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासस्ताँ उप याता पिबध्यै ॥२०॥

बन्धनबाट मुक्त वा रथमा रहेको घोडा युद्धका लागि द्रुतगतिले लक्ष्यमा पुगेझैँ परिष्कृत सोमरस कलशमा शीघ्रताका साथ गतिमान हुन्छ। देवताहरू त्यो आनन्ददायी सोमरस पान गर्नका लागि यज्ञस्थलमा जान्छन्।

एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूषु।
सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रयिं ददातु वीरवन्तमुग्रम् ॥२१॥

हे सोमदेव ! तिमी द्युलोकका जलले हाम्रो यज्ञका कलश भरिदेऊ र वीर सन्ततियुक्त धन प्रदान गर्ने सोमरस प्रदान गर।

तक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके।
आदीमायन्वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् ॥२२॥

बोल्ने तेजस्वी पुरुषका अन्तःकरणबाट वाणी निस्कँदा मुखबाट शब्द उच्चरित हुन्छ। त्यस बेला ज्येष्ठ तेजस्वी सोम ल्याइन्छ र त्यसै बेला कलशमा रहेको, उत्तम, सेवनीय पालनकर्ता सोमको इच्छा गर्नेलाई गाई प्राप्त हुन्छन्।

प्र दानुदो दिव्यो दानुपिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः।
धर्मा भुवदवृजन्यस्य राजा प्र रश्मिभिर्दशभिर्भारि भूम ॥२३॥

दातालाई धन प्रदान गर्ने, द्युलोकमा उत्पन्न, उत्तम ज्ञानसम्पन्न, सोम इन्द्रदेवका निम्ति ज्ञानवर्द्धक रस प्रदान गर्दछ। उत्तम बल धारण गरेको राजाजस्तो सोमलाई दस रश्मिले विशेष विधिले धारण गर्छन्।

पवित्रेभिः पवमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मर्त्यानाम्।
द्विता भुवद्रयिपती रयीणामृतं भरत्सुभृतं चार्विन्दुः ॥२४॥

दिव्य द्रष्टा, शोधित, पवित्र सोम नै देवता, मानिसको राजा र समग्र धनको स्वामी हो। उत्तम र सुन्दर सोम विशेष रीतिले जल धारण गर्दै देवता र मानिसमा विद्यमान रहन्छ।

अर्वाँ इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिमर्ष।
स नः सहस्रा बृहतीरिषो दा भवा सोम द्रविणोवित्पुनानः ॥२५॥

हे सोमदेव ! इन्द्रदेव र वायुदेवले पान गर्नका लागि एवं हामीलाई धन तथा अन्न लाभ गराउनका

लागि अश्व युद्धमा गएझैं तिमी गतिशील होऊ। हे सोमदेव ! तिमी शोधित भएर हामीलाई सबै किसिमको ऐश्वर्य प्रदान गर।

देवाव्यो नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः।

आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा होतारो न दिवियजो मन्द्रतमाः ॥२६॥

जलसित मिसिएर पात्रमा रहने, देवता सन्तुष्ट गर्ने सोमरसले उत्तम सन्ततियुक्त आवास प्रदान गरोस्। संयुक्त रूपले यज्ञ गर्ने, सबैका लागि स्वीकार्य हवन गर्ने, द्युलोकवासी देवताका निम्ति आहुति प्रदान गर्ने सोमरस अत्यन्त आनन्द प्रदान गर्छ। X 184

एवा देव देवताते पवस्व महे सोम प्सरसे देवपानः।

महश्चिद्धि ष्मसि हिताः समर्ये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः ॥२७॥

हे सोमदेव ! यस दैवी यज्ञमा देवताले पान गर्नका लागि योग्य सोमरस प्रदान गर। सोमरसका प्रेरणाले देवताले सङ्ग्राममा बलिया शत्रु पराजित गर्न सकून्। हे सोमदेव ! तिमी परिष्कृत भएर भूलोक र पृथ्वीलाई सजिलोसित रहने योग्य ब[illegible]।

अश्वो न क्रदो वृषभिर्युजानः सिंहो न भीमो मनसो जवीयान्।

अर्वाचीनैः पथिभिर्ये रजिष्ठा आ पवस्व सौमनसं न इन्दो ॥२८॥

याजकहरूले एकत्र गरेको सोमरस सिंहजस्तै भयङ्कर, मनजस्तै द्रुतगामी र अश्वजस्तै ध्वनि गर्दछ। हे सोमदेव ! सुगम र सजिलो मार्गबाट [illegible] प्रदान गर।

शतं धारा देवजाता असृग्रन्त्सहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति।

इन्दो सनित्रं दिव आ पवस्व पुरएतासि महतो धनस्य ॥२९॥

हे सोमदेव ! देवताका लागि उत्पन्न सयौँ धारा प्रवाहित छन्। तिनलाई हजारौँ ज्ञानीले पवित्र गर्छन्। हे सोमदेव ! महान् ऐश्वर्यका दाता बनेर द्युलोकको धन प्रदान गर।

दिवो न सर्गा अससृग्रमह्नां राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः।

पितुर्न पुत्रः क्रतुभिर्यतान आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम् ॥३०॥

दिउँसो सूर्यको किरण प्रसारित भएझैं सोमरसका धारा प्रवाहित हुन्छन्। राजा सोम बुद्धिमान् मित्रझैं कसैलाई दुःखदायी हुँदैन। आफ्ना कार्यकौशलले उन्नति गर्ने पुत्रजस्तै सम्पूर्ण प्रजालाई उन्नतिशील बनाउने सोमरस हामीलाई प्राप्त होस्।

प्र ते धारा मधुमतीरसृग्रन्वारान्यत्पूतो अत्येष्यव्यान्।

पवमान पवसे धाम गोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अर्कैः ॥३१॥

हे सोमदेव ! अविनाशी चाल्नीबाट छिरेपछि तिम्रो मधुर धारा प्रकट हुन्छ। गाईको धाममा प्रकट र शुद्ध भएर तिमी सूर्यलाई तेजले पूर्ण गराउँछौ।

कनिक्रददनु पन्थामृतस्य शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम।

स इन्द्राय पवसे मत्सरवान्हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम् ॥३२॥

अमृतजस्तो सोम यज्ञका मार्गमा जाँदा ध्वनि गर्दै यज्ञस्थललाई तेजस्वी र प्रकाशित गराउँछ। स्तुति स्वीकार गरेको घोषणा गर्ने आनन्दवर्द्धक सोम इन्द्रदेवले प्राप्त गर्छन्।

दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम पिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ।

एन्दो विश कलशं सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम् ॥३३॥

हे सोमदेव ! तिमी द्युलोकमा उत्पन्न हुने श्रेष्ठ पातयुक्त छौ। यज्ञीय कर्मसँग यस दैवी यज्ञका चारैतिर हेर्दै, सूर्यको किरण आफूमा समेटेको घोषणा गर्दै सोमकलशभित्र रसधाराका रूपमा प्रवेश गर।

तिस्रो वाच ईरयति प्र वह्निर्ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम्।

गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति मतयो वावशानाः ॥३४॥

याजकहरू सत्य धारण गर्ने तीन वेदका मन्त्रले दिव्य, श्रेष्ठ सोमको स्तुति गर्दछन्। साँढेका नजिकै जाने गाईझैं उत्तम सुखको खोजी गर्ने स्तोता सोमका नजिकै पुग्छन्।

सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः पृच्छमानाः।

सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते ॥३५॥

धाराका रूपमा निकालेपछि शोधित भएको सोम पात्रमा खस्दछ। ज्ञानीहरूको बुद्धि त्रिष्टुप् छन्दका मन्त्रले त्यसको स्तुति गर्दछ। दुधालु गाई सोमको इच्छा गर्दछ।

एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वस्ति।
इन्द्रमा विश बृहता रवेण वर्धया वाचं जनया पुरंधिम् ॥३६॥

हे सोमदेव ! जलमिश्रित र शुद्ध हुँदै तिमी हाम्रो कल्याणका लागि ध्वनि गर्दै शोधित होऊ र आनन्दपूर्वक इन्द्रदेवलाई सन्तुष्ट गराऊ। हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गर्दै हामीलाई सद्बुद्धि प्रदान गर।

आ जागृविर्विप्र ऋता मतीनां सोमः पुनानो असदच्चमूषु।
सपन्ति यं मिथुनासो निकामा अध्वर्यवो रथिरासः सुहस्ताः ॥३७॥

चैतन्य, सत्य स्तुतिका ज्ञाता सोमदेव शुद्ध भएर पात्रमा उत्रन्छन्। उत्तम कर्ममा कुशल, शरीरधारी मनोकाङ्क्षा लिएको अध्वर्युले यसलाई एकत्र गरेर सुरक्षित राख्दछन्।

स पुनान उप सूरे न धातोभे अप्रा रोदसी वि ष आवः।
प्रिया चिद्यस्य प्रियसास ऊती स तू धनं कारिणे न प्र यंसत् ॥३८॥

पवित्र सोम इन्द्रदेवलाई प्राप्त हुन्छ। सोमले आकाश र पृथ्वीमा आफ्नो तेज पूर्ण गराउँछ। यसका अत्यन्त प्रिय रसयुक्त धाराले हामीलाई संरक्षण र ऐश्वर्य प्रदान गर्दछ।

स वर्धिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढ्वाँ अभि नो ज्योतिषावीत्।
येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञाः स्वर्विदो अभि गा अद्रिमुष्णन् ॥३९॥

स्वयं बढ्दो अवस्थामा रहने, देवत्व वृद्धि गराउने, खोजेको कुरो पूरा गरिदिने, शोधित सोमका तेजले हाम्रो रक्षा गरोस्। मन्त्रको ज्ञान भएका, आत्मज्ञानी, विभिन्न चरण वा पद जानेका सर्वज्ञ हाम्रा पुर्खाले पर्वतमा गाई र मेघमा किरण फेला पारे।

अक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा।
वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ॥४०॥

जलयुक्त, समस्त भुवनको राजा, बलवर्द्धक, पेलेर निकालेको सोम सर्वप्रथम प्रजाको उत्साह बढाएर उनीहरूको उन्नति गर्दै सबैभन्दा महान् बन्यो।

महत्तत्सोमो महिषश्चकारापां यद्गर्भोऽवृणीत देवान्।
अदधादिन्द्रे पवमान ओजोऽजनयत्सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥४१॥

महान् शक्तिशाली दिव्य सोमबाट महान् कार्य सम्पन्न हुन्छ। गर्भमा जल धारण गरेर देवतालाई पोषण प्रदान गर्ने उही हो। शुद्ध भएर उसैले इन्द्रदेवलाई सामर्थ्य प्रदान गर्दछ र उसैले सूर्यमा तेज स्थापित गर्दछ।

मत्सि वायुमिष्टये राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः।
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान्मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम ॥४२॥

हे दिव्य सोमदेव ! हामीलाई अन्न र धन प्राप्त गराउन वायुलाई खुसी गर। शोधित भएर मरुत्का सामर्थ्यले आकाश र पृथ्वीमा मित्र र वरुणको खुसी बढाइदेऊ।

ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्तापामीवां बाधमानो मृधश्च।
अभिश्रीणन्पयः पयसाभि गोनामिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ॥४३॥

हे सोमदेव ! तिमी दुष्टनाशक, रोगनिवारक र शत्रुनाशक रस सुगमतापूर्वक प्रदान गर। हे सोमदेव ! तिमी इन्द्रदेवका मित्र हौ र हामी तिम्रा मित्र हौँ। त्यसैले गाईका दुधमा मिसिएको सोमरस हामीलाई पनि प्रदान गर।

मध्वः सूदं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भगं च।
स्वदस्वेन्द्राय पवमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ॥४४॥

हे सोमदेव ! मधुरतायुक्त अन्न र धन प्रदान गर्ने रस हामीलाई प्रदान गर। सन्तानरूपी धन प्रदान गर। हे शोधित सोमदेव ! इन्द्रदेवलाई रस प्रदान गर्दै हामीलाई अन्तरिक्षबाट धन प्रदान गर्ने रस देऊ।

सोमः सुतो धारयात्यो न हित्वा सिन्धुर्न निम्नमभि वाज्यक्षाः।
आ योनिं वन्यमसदत्पुनानः समिन्दुर्गोभिरसरत्समद्भिः ॥४५॥

निकालेको सोमरस अश्वझैँ तीव्र गतिले धाराका रूपमा प्रवाहित हुन्छ। त्यो बलशाली सोम तल राखेका कलशमा नदीझैँ गइरहेको हुन्छ। शोधित सोम वनरूपी योनिमा रहन्छ। त्यो सोम गाईको दुधमा मिसिएर जलसँगै शोधन हुन्छ।

एष स्य ते पवत इन्द्र सोमश्चमूषु धीर उशते तवस्वान् ।
स्वर्चक्षा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसर्जि ॥४६॥

हे इन्द्रदेव ! सर्वद्रष्टा, उत्तम रथी, श्रेष्ठ बलयुक्त, धैर्यवान् र द्रुतगामी सोमरस याजकझैँ इच्छा पूर्तिको कामना गर्दै कलशमा प्रतिष्ठित हुन्छ ।

एष प्रत्नेन वयसा पुनानस्तिरो वर्पांसि दुहितुर्दधानः ।
वसानः शर्म त्रिवरूथमप्सु होतेव याति समनेषु रेभन् ॥४७॥

यो सोमरस अनादि कालदेखि हविष्यान्नसँगै शोधित हुँदै छ। पृथ्वीको दूरी मेट्दै जाडो, गर्मी र वर्षा तीनै याममा समान रूपले प्राप्त हुने सोमरस ध्वनि गर्दै यज्ञमा राखिन्छ ।

नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्वोः पूयमानः ।
अप्सु स्वादिष्ठो मधुमाँ ऋतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा ॥४८॥

हे सोमदेव ! स्वादयुक्त, मधुर, ज्ञानवान् र सर्वप्रेरक बनेर रथमा आरूढ हुँदै जल मिश्रित रसका रूपमा शोधित यज्ञपात्रमा स्थापित होऊ। देवताहरूझैँ सत्य र मननीय स्तुति सुन्दै आफ्नो रस प्रदान गर।

अभि वायुं वीत्यर्षा गृणानो३ऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
अभी नरं धीजवनं रथेष्ठामभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥४९॥

हे सोम ! स्तुति गरिसकेपछि वायुदेवले पान गर्नका लागि तिमी प्रस्तुत होऊ। पवित्र भएर मित्रवरुणलाई प्राप्त होऊ। नेतृत्ववान्, बुद्धिप्रदाता, रथमा आरूढ अश्विनीकुमार भएतिर पुग र वज्रजस्तै भुजा भएका इन्द्रका नजिक जाऊ।

अभि वस्त्रा सुवसनान्यर्षाभि धेनूः सुदुघाः पूयमानः ।
अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्याभ्यश्वान्रथिनो देव सोम ॥५०॥

हे दिव्य सोमदेव ! हामीलाई उत्तम वस्त्र, तेजस्वी स्वर्ण आदि ऐश्वर्य प्रदान गर । हाम्रो रथ चलाउने अश्व देऊ। तिमी शुद्ध भएर हामीलाई भर्खर ब्याएका गाई देऊ।

अभी नो अर्ष दिव्या वसून्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः ।
अभि येन द्रविणमश्नवामाभ्यार्षेयं जमदग्निवन्नः ॥५१॥

हे सोमदेव ! शुद्ध भएर हामीलाई दिव्य धन र पार्थिव ऐश्वर्य प्रदान गर। जमदग्नि आदि ऋषिको जस्तै सम्पत्ति प्रदान गर। हामीलाई धन सदुपयोग गर्ने सामर्थ्य प्राप्त होस्।

अया पवा पवस्वैना वसूनि माँश्चत्व इन्दो सरसि प्र धन्व ।
ब्रध्नश्चिदत्र वातो न जूतः पुरुमेधश्चित्तकवे नरं दात् ॥५२॥

हे सोमदेव ! पवित्र धाराले हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर। प्रकृतिको मूल आधार सूर्यदेवले वायुदेवलाई प्रवाहित गरेझैँ तिमी वसतीवरी नामका कलशमा प्रवाहित भएर बुद्धिशाली इन्द्रदेवलाई प्राप्त होऊ र हामीलाई सुसन्तान प्रदान गर ।

उत न एना पवया पवस्वाधि श्रुते श्रवाय्यस्य तीर्थे ।
षष्टिं सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणाय ॥५३॥

हे सोमदेव ! स्तुति गर्न योग्य थलोका रूपमा रहेको हाम्रा यज्ञस्थलमा पवित्र धाराले शुद्ध होऊ। हे शत्रुनाशक सोमदेव ! युद्धमा विजय प्राप्तिका लागि वृक्षबाट पाइने पाकेको फलझैँ साठीहजार धन हामीलाई प्रदान गर।

महीमे अस्य वृषनाम शूषे माँश्चत्वे वा पृशने वा वधत्रे ।
अस्वापयन्निगुतः स्नेहयच्चापामित्राँ अपाचितो अचेतः ॥५४॥

साधकलाई सुखको वर्षा गराउनु र दुराचारीलाई पराजित गरेर झुकाउनु यी तिम्रा दुई वटा सुखदायी कार्य हुन्। हे सोमदेव ! तिमी सङ्ग्रामद्वारा, मल्लयुद्धद्वारा वा लुकेर हानी गर्न खोज्ने शत्रुलाई शक्तिहीन बनाएर नष्ट गर र मूर्खता हटाइदेऊ।

सं त्री पवित्रा विततान्येष्यन्वेकं धावसि पूयमानः ।
असि भगो असि दात्रस्य दातासि मघवा मघवद्भ्य इन्दो ॥५५॥

हे सोमदव ! अग्नि, वायु र जलरूपी तीन वटा चाल्नीबाट शोधित भएर तिमी कलशरूपी एउटा भूमण्डलतिर दौडँदै आउँछौ। तिमी ऐश्वर्यवान् छौ, दानका लागि योग्य धन प्रदान गर्ने र धनीहरूका पनि तिमी अधिपति हौ ।

एष विश्ववित्पवते मनीषी सोमो विश्वस्य भुवनस्य राजा।
द्रप्सौं ईरयन्विदथेष्विन्दुर्वि वारमव्यं समयाति याति ॥५६॥

सर्वज्ञ, ज्ञानी र भुवनका राजा सोमदेव अनश्वर चाल्नीमा दुई किसिमले प्रवाहित हुँदै सबै यज्ञमा रस प्रदान गर्दछन्।

इन्दुं रिहन्ति महिषा अदब्धाः परे रेभन्ति कवयो न गृध्राः।
हिन्वन्ति धीरा दशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन ॥५७॥

महान् ऋषिले अविनाशी सोमरसको स्वाद लिन्छन्। धनको कामना भएका ज्ञानीभैँ विद्वान् याजकहरू दसैं औँलाले यो सोमरस जलमा मिसाउँदै स्तुति गर्दछन्।

त्वया वयं पवमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत्।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥५८॥

हे संसार शुद्ध र पवित्र गराउने सोमदेव ! तिम्रा सहायताले हामी जीवन सङ्ग्राममा निरन्तर उत्तम कर्म चयन गरौँ। यसका लागि अदिति, मित्र, वरुण, पृथ्वी, सिन्धु र द्युलोकले हामीलाई यशस्वी बनाउ [illegible]

[सूक्त - [illegible]८]

ऋषि – अम्बरीष ऋजिश्वा भारद्वाज। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – अनुष्टुप् बृहती।

[illegible] नो वा[illegible]तमं रयिमर्ष पुरुस्पृहम्।
इन्दो सहस्रभर्णसं तुविद्युम्नं विभ्वासहम् ॥१॥

सयौँ मानिसबाट प्रशंसित, हजारौँको पोषक, विशेष ओजस्वी, बलवर्द्धक सोमरसले हामीलाई धन प्रदान गरोस्।

परि ष्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत।
इन्दुरभि द्रुणा हितो हियानो धाराभिरक्षाः ॥२॥

कवचयुक्त पुरुष रथमा आरूढ भएभैँ स्तुत्य सोम कलशबाट खन्याउँदा धाराका रूपमा प्रवाहित हुन्छ।

परि ष्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः।
धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः ॥३॥

सूर्यरश्मिको कामना गर्ने, स्वाभाविक तेजयुक्त यो श्रेष्ठ सोम धाराका रूपमा यज्ञमा प्रयोग हुन्छ। याजकलाई आनन्दित गर्नका लागि प्राकृतिक ढङ्गले परिष्कृत हुन्छ।

स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय दाशुषे।
इन्दो सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि ॥४॥

हे सोमदेव ! तिमी सधैँ दान दिने मानिसलाई सयौँ किसिमका धन प्रदान गर्दछौ।

वयं ते अस्य वृत्रहन्वसो वस्वः पुरुस्पृहः।
नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्नस्याध्रिगो ॥५॥

हे उत्तम आश्रय प्रदान गर्ने सोमदेव ! सबैबाट प्रशंसनीय, सबैलाई पोषण प्रदान गर्ने तिम्रा विभूतिका निकटताको लाभ हामी चाहन्छौँ। सूर्यका रश्मिसित रहने हे सोमदेव ! तिमीले प्रदान गरेका अन्न आदिको उपयोगबाट हामी सुखी होऔँ।

द्विर्यं पञ्च स्वयशसं स्वसारो अद्रिसंहतम्।
प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापयन्त्यूर्मिणम् ॥६॥

ढुङ्गाले पेलेर निकालेको, कीर्तिवान्, सबैको इष्ट र इन्द्रदेवका लागि प्रिय सोमलाई दस औँलाले राम्ररी शोधित गर्दछन् र जलसित मिसाउँछन्।

परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण।
यो देवान्विश्वाँ इत्परि मदेन सह गच्छति ॥७॥

हरियो र खैरो रङ्गका सुन्दर सोमलाई जलले पवित्र बनाउँछ। यो सोम इन्द्र आदि देवताका नजिक आफ्नो हर्षप्रदायक गुणसँगै जान्छ।

अस्य वो ह्यवसा पान्तोदक्षसाधनम्। यः सूरिषु श्रवो बृहद्दधे स्व१र्ण हर्यतः ॥

हे देवता हो ! रक्षण सामर्थ्यले युक्त र बलवर्द्धक सोमरस पान गर। यस सोमरसले ज्ञानीलाई सूर्यले भैँ तेजस्विता प्रदान गर्दछ।

स वां यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।
देवो देवी गिरिष्ठा अस्रेधन्तं तुविष्वणि ॥९॥

हे द्युलोक र पृथिवी ! यज्ञमा मानिसको हितकारी र तेजस्वी सोमरस उत्पन्न गर। पर्वतका माथिल्लो चुचुरामा रहेका तेजस्वी सोमरसलाई यज्ञमा याजकले तयार गर्छन् ।

इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि षिच्यसे ।
नरे च दक्षिणावते देवाय सदनासदे ॥१०॥

हे सोमदेव ! दुष्टसंहारक इन्द्रदेवले पान गर्नका लागि, यज्ञमा दक्षिणा दिने वीरका लागि र यज्ञ गर्ने यजमानका लागि तिमी पात्रमा प्रवाहित भएर स्थिर होऊ ।

ते प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।
अपप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्चितः प्रातस्ताँ अप्रचेतसः ॥११॥

बिहानीपख लुकेर बसेको अल्छ्याइँरूपी अज्ञानी चोरलाई सोमले भगाउँछ। त्यस सनातन सोमलाई बिहानै शोधित गरेर पवित्र बनाउँछन् ।

तं सखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः ।
अश्याम वाजगन्ध्यं सनेम वाजपस्त्यम् ॥१२॥

हे मित्र हो ! तिमीहामी त्यही पराक्रमी, पौष्टिक, श्रेष्ठ सुगन्धी, शक्तिसामर्थ्य बढाउने सोमरस प्राप्त गरौँ ।

[सूक्त – ९९]

ऋषि - रेभसूनू काश्यप । **देवता** - पवमान सोम । **छन्द** - अनुष्टुप् बृहती ।

आ हर्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौंस्यम् ।
शुक्रां वयन्त्यसुराय निर्णिजं विपामग्रे महीयुवः ॥१॥

योद्धाले धनुषमा प्रत्यञ्चा चढाएझैँ महान् उद्देश्य भएका ऋत्विक्ले विद्वान्का सामु प्राणशक्ति वृद्धि गर्नका लागि वाणीले तेजस्वी सोम विस्तार गर्दछन् ।

अध क्षपा परिष्कृतो वाजाँ अभि प्र गाहते ।
यदी विवस्वतो धियो हरिं हिन्वन्ति यातवे ॥२॥

रात सकिएपछि उषा कालमा जल मिसिएको परिष्कृत सोमले पौष्टिकता प्रदान गर्छ । साधकका औँलाले हरियो आभा भएको सोम कलशमा खन्याउँछन् ।

तमस्य मर्जयामसि मदो य इन्द्रपातमः ।
यं गाव आसभिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः ॥३॥

परिष्कृत सोम आनन्ददायक हुनाले इन्द्रदेवले पिउन योग्य छ । गाई र साधकले त्यसको पूर्ण सेचन गर्दछन् र आज पनि गर्दै छन् । यस्तो सोम हामी परिष्कृत गर्दछौँ ।

तं गाथया पुराण्या पुनानमभ्यनूषत ।
उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम बिभ्रतीः ॥४॥

पवित्र सोमरलाई प्रचलित स्तवनले याजकहरू स्तुति गर्दछन् । यस कामका लागि प्रेरित औँलाले देवताको हविका लागि सोम तयार गर्दछन् ।

तमुक्षमाणमव्यये वारे पुनन्ति धर्णसिम् ।
दूतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः ॥५॥

सबैलाई धारण गर्ने, दुधले सेचन गरिएको सोमरसको भुस चाल्नीले छानेर सफा बनाइन्छ । पूर्ण ज्ञान प्राप्त गर्ने कामनाले दूतजस्तो बनेका सोमलाई ज्ञानीहरूले स्तुति गर्दछन् ।

स पुनानो मदिन्तमः सोमश्चमूषु सीदति ।
पशौ न रेत आदधत्पतिर्वचस्यते धियः ॥६॥

भारी बोक्ने पशुलाई भारी बोकाइएझैँ आनन्ददायक पवित्र सोमरस पात्रमा हालिन्छ । पात्रमा हालेको बुद्धिको अधिष्ठाता त्यो सोम स्तुत्य हुन्छ ।

स मृज्यते सुकर्मभिर्देवो देवेभ्यः सुतः ।
विदे यदासु संददिर्महीरपो वि गाहते ॥७॥

मानिसका समूहमा दाताका रूपमा सोम चिनिएको छ । उत्तम कर्म गर्ने याजकले देवताका लागि निकालेको सोमरस जलमा मिसिएर शोधित हुन्छ ।

सुत इन्दो पवित्र आ नृभिर्यतो वि नीयसे।
इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूष्वा नि षीदसि ॥८॥

हे सोमदेव ! तिमीबाट निकालेको अत्यन्त विशाल र अति आनन्दायक रस इन्द्रवलाई पिउनका लागि चाल्नीले शोधित गरेर याजकले कलशमा राखेका छन्।

[सूक्त - १००]

ऋषि - रेभसूनू काश्यप। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अभी नवन्ते अद्रुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्।
वत्सं न पूर्व आयुनि जातं रिहन्ति मातरः ॥१॥

द्रोहविनाको र इन्द्रदेवलाई प्रिय लाग्ने सोम जलले रुचिपूर्वक प्राप्त गरेर माउले बाछो सह्यारेझैँ सह्यार्दछ।

पुनान इन्दवा भर सोम द्विबर्हसं रयिम्।
त्वं वसूनि पुष्यसि विश्वानि दाशुषो गृहे ॥२॥

हे कान्तिमान् सोमदेव ! दुवै लोकमा हुने खालको पवित्र धन हामीलाई देऊ। तिमी दाताको घरलाई विभिन्न किसिमका ऐश्वर्यहरूले पूर्ण गराउँछौ।

त्वं धियं मनोयुजं सृजा वृष्टिं न तन्यतुः।
त्वं वसूनि पार्थिवा दिव्या च सोम पुष्यसि ॥३॥

बादलले वर्षा गराएझैँ मनलाई उच्च बनाउने बुद्धि हामीलाई प्रदान गर। तिमी द्युलोक र पृथिवीको ऐश्वर्य बढाउँछौ।

परि ते जिग्युषो यथा धारा सुतस्य धावति।
रंहमाणा व्य१व्ययं वारं वाजीव सानसिः ॥४॥

हे सोमदेव ! सेवन गर्नका लागि तिमीबाट निकालेको रस अविनाशी चाल्नीबाट द्रुतगामी धाराका रूपमा वीर अश्वका गतिले बाहिर प्रवाहित हुन्छ।

क्रत्वे दक्षाय नः कवे पवस्व सोम धारया।
इन्द्राय पातवे सुतो मित्राय वरुणाय च ॥५॥

हे ज्ञानी सोमदेव ! इन्द्र, वरुण र मित्रदेवले पान गर्नका लागि निकालेको तिम्रो रस हामीलाई ज्ञानवान् र बलशाली बनाउन धाराका रूपमा प्रवाहित हुँदै पवित्र बनोस्।

पवस्व वाजसातमः पवित्रे धारया सुतः।
इन्द्राय सोमा विष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तमः ॥६॥

रसका रूपमा निस्केका हे सोमदेव ! आफ्ना मधुर पोषक धाराले इन्द्र, विष्णु आदि सबै देवता सन्तुष्ट गराउनका लागि पवित्र भएर असल पात्रमा स्थिर होऊ।

त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्रुहः।
वत्सं जातं न धेनवः पवमान विधर्मणि ॥७॥

छानेर सफा हुने, हे हरियो आभासम्पन्न सोमरस ! गाईले भर्खर जन्माएको बाछो चाटेझैँ आपसमा द्रोह नगर्ने औँलाले तिमीलाई सफा गर्दछन्।

पवमान महि श्रवश्चित्रेभिर्यासि रश्मिभिः।
शर्धन्तमांसि जिघ्नसे विश्वानि दाशुषो गृहे ॥८॥

हे पवित्र सोमदेव ! आफ्ना सुन्दर रश्मिसँग सर्वत्र जाँदै महान् यशस्वी हुन्छौ र तिमी दाताका घरमा गएर आफ्नो शौर्य देखाउँदै सम्पूर्ण अन्धकार समाप्त गर्दछौ।

त्वं द्यां च महिव्रत पृथिवीं चाति जभ्रिषे।
प्रति द्रापिममुञ्चथाः पवमान महित्वना ॥९॥

पवित्रता प्राप्त गर्ने हे महान् व्रतधारी सोमदेव ! अन्तरिक्ष र पृथिवीलाई राम्ररी धारण गर्दै तिमी आफ्ना महिमाअनुसारको कवच धारण गर्दछौ।

[सूक्त - १०१]

ऋषि – श्यावाश्वि मनु सांवरण। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – अनुष्टुप् गायत्री।

पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयित्नवे।
अप श्वानं श्नथिष्टन सखायो दीर्घजिह्व्यम् ॥१॥

हे मित्र हो ! अगाडि राखेको आनन्द प्रदान गर्ने सोमतिर लामो जिब्रो निकाल्दै जान लागेको कुकुर धपाओ।

यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्व्यः ॥२॥

यज्ञको सहयोगी सोम शोधित भएका बेला अश्वका गतिले पात्रमा खस्दछ।

तं दुरोषमभी नरः सोमं विश्वाच्या धिया। यज्ञं हिन्वन्त्यद्रिभिः ॥३॥

हे ऋत्विक् हो ! दुष्टतानाशक सोमरसलाई आह्वान गर र यज्ञका निम्ति पूरा बलबुद्धि लगाएर ढुङ्गाले कुटेर रस निकाल।

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः।
पवित्रवन्तो अक्षरन्देवान्गच्छन्तु वो मदाः ॥४॥

मधुर हर्षप्रदायक सोमरस पवित्र भएर इन्द्रदेवका लागि तयार छ। हे सोमदेव ! तिम्रो आनन्ददायक रस देवतासित पुगोस्।

इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन्।
वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसा ॥५॥

स्तोताहरू सोमरस इन्द्रदेवका लागि शोधित गर्छौं भन्दछन्। ज्ञानरक्षक, समर्थ सोम यज्ञमा काम लाग्दछ।

सहस्रधारः पवते समुद्रो वाचमीङ्खयः।
सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे ॥६॥

वाणीका प्रेरक, ऐश्वर्यवान्, इन्द्रदेवको मित्ररूपी सोम प्रत्येक दिन सहस्र धाराले कलशमा शोधित हुन्छ।

अयं पूषा रयिर्भगः सोमः पुनानो अर्षति।
पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥७॥

परिपोषक, सेवनीय, सुन्दर यो दिव्य सोम छानिँदै तलका भाँडामा प्रवाहित हुन्छ। सबै प्राणीको पालक यो सोमरस आफ्ना दिव्य तेजले दुवै लोक प्रकाशित गर्दछ।

समु प्रिया अनूषत गावो मदाय घृष्वयः।
सोमासः कृण्वते पथः पवमानास इन्दवः ॥८॥

हे सोमदेव ! आनन्द प्राप्तिका लागि प्रेम र स्पर्धा प्रदर्शित गर्ने वाणी तिम्रो स्तुति गर्दछ। शोधित र ऐश्वर्यवान् सोमरस पनि आनन्दका लागि सञ्चरित हुन्छ।

य ओजिष्ठस्तमा भर पवमान श्रवाय्यम्।
यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहै ॥९॥

हे सोमदेव ! तिमी समाजका पाँचै किसिमका सबै मानिसलाई प्राप्त हुने शक्तिवर्द्धक, प्रशंसनीय रस पूरै हामीलाई देऊ।

सोमाः पवन्त इन्दवोऽस्मभ्य गातुवित्तमाः।
मित्राः सुवाना अरेपसः स्वाध्यः स्वर्विदः ॥१०॥

उचित मार्गको जानकारी भएको, मित्रजस्तै, पापरहित मनलाई राम्ररी एकाग्र गराउने, आत्मविद् यो पेलेर तयार पारेको सोमरस हाम्रा लागि शुद्ध गरिन्छ।

सुष्वाणासो व्यद्रिभिश्चिताना गोरधि त्वचि।
इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः ॥११॥

पृथ्वीका माथिल्लो तहमा रहने, ढुङ्गाले पेलेका, धनप्रदायक सोमले ऐश्वर्य प्रदान गर्छ।

एते पृता विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।
सूर्यासो न दर्शतासो जिगत्नवो ध्रुवा घृते ॥१२॥
देख्नाखेरि सूर्यजस्तै तेजस्वी, शुद्ध, विलक्षण सोम दहीसहितको कलशमा छ र जलको सफा धारमा मिसिएर पवित्र हुन्छ ।

प्र सुन्वानस्यान्धसो मर्तो न वृत तद्वचः ।
अप श्वानमराधसं हता मखं न भृगवः ॥१३॥
शोधित हुँदाखेरि सोमको विघ्नकारी शब्द सन्तोषी मानिसले नसुनून्। भृगुले मख नामका दानवलाई लखेटेभैँ यज्ञस्थलबाट कुकुर लखेट।

आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः ।
सरज्जारो न योषाणां वरो न योनिमासदम् ॥१४॥
दाजुभाइजस्तै अति प्रिय सोम, मातापिताका भुजामा रक्षित पुत्रभैँ चाल्नीबाट प्रवाहित भएर कलशमा खस्दछ। जार स्त्रीतिर वा वर कन्यातिर आकृष्ट भएभैँ सोम पनि कलशभित्र प्रवेश गर्दछ।

स वीरो दक्षसाधनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।
हरिः पवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम् ॥१५॥
पौष्टिक तत्त्व र रसायनले युक्त वीर सोम द्यावापृथिवीमा आफ्नो तेज व्याप्त गराउँछ। याजक यजमानका घरमा प्रविष्ट भएभैँ शोधित हरियो आभाले युक्त सोमरस छानिएर कलशमा प्रवेश गर्दछ।

अव्यो वारेभिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।
कनिक्रदद्वृषा हरिरिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम् ॥१६॥
यो सोम ऊनीले बनेको चालनीले छानिन्छ। भूमिका पृष्ठ भागमा स्थापित बलवान् सोम ध्वनि गर्दै इन्द्रदेवका नजिकै पुग्दछ।

[सूक्त - १०२]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - उष्णिक।

क्राणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीधितिम्। विश्वा परि प्रिया भुवदध द्विता ॥१
यज्ञकर्ता र जलको महान् पुत्र सोम हो। यज्ञ प्रकाशित गर्ने आफ्ना रसलाई यसले प्रेरित गर्दछ। यो सबै हविष्यान्नमा व्याप्त हुँदै द्युलोक र पृथ्वीलोकमा व्याप्त रहन्छ।

उप त्रितस्य पाष्योऽरभक्त यद् गुहा पदम्। **यज्ञस्य सप्त धामभिरध प्रियम् ॥२**
त्रित ऋषिका गुफामा ढुङ्गाजस्तै कडा दुई फल्याकका बीचमा फेला पर्ने सोमरसलाई ऋत्विक्हरूले गायत्री आदि सात छन्दले स्तुति गरे।

त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेष्वेरया रयिम्। मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतुः ॥३
तीनै भुवनमा तीनै काल व्याप्त रहने हे दिव्य सोमदेव ! तिमी आफ्ना रसका धाराले इन्द्रदेवलाई प्रेरित गर। ठूला याजकहरू उनलाई उत्तम स्तोत्रले गुणगान गर्दछन्।

जज्ञानं सप्त मातरो वेधामशासत श्रिये। अयं ध्रुवो रयीणां चिकेत यत् ॥४॥
सात माताबाट उत्पन्न बुद्धिको शक्ति बढाउने प्रयत्नमा लागेको यस सोमले धनसम्पदा राम्ररी चिनेको छ।

अस्य व्रते सजोषसो विश्वे देवासो अद्रुहः। स्पार्हा भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ॥
प्रेमपूर्वक प्रसन्न रहने, यज्ञको व्रतमा लागेका र परस्पर द्रोहरहित सबै देवता सोमरस पान गर्न सङ्गठित हुन्छन्।

यमी गर्भमृतावृधो दृशे चारुमजीजनन्। कविं मंहिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ॥६॥
व्यापक, ज्ञानी, पूज्य, अभीष्ट सोमलाई यज्ञको विस्तार गर्ने याजकले स्थापित गरे।

समीचीने अभि त्मना यह्वी ऋतस्य मातरा। तन्वाना यज्ञमानुषग्यदञ्जते ॥७॥
यज्ञ विस्तारक याजकले सोमरस जलमा मिसाउँदा यो सोमरस आफैँ सबै तिरबाट एकत्र भएर महान् यज्ञको निर्माण गर्ने द्युलोक र पृथिवीतर्फ गमन गर्दछ।

ऋत्वा शुक्रेभिरक्षभिर्ऋणोरप व्रजं दिवः। हिन्वन्नृतस्य दीधितिं प्राध्वरे ॥८॥
हे सोमदेव ! तिमी यस अहिंसित यज्ञमा ऋतलाई तेजस्वी बनाउँदै ज्ञान र कर्मका तेजस्वी सामर्थ्यले द्युलोकको अन्धकार हटाऊ।

[सूक्त – १०३]

ऋषि – द्वित आप्त्य। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – उष्णिक्।

प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम्। भृतिं न भरा मतिभिर्जुजोषते ॥१॥
हे स्तोता हो ! पोषण प्राप्त गराउनेहरूले पोषितका लागि प्रयत्न गरेझैँ तिमी यी पवित्र हुँदै गरेका स्तुतिले हर्षित हुने, ज्ञानी सोमका लागि प्रेरक मन्त्रको गायन गर।

परि वाराण्यव्यया गोभिरञ्जानो अर्षति। त्री षधस्था पुनानः कृणुते हरिः ॥२॥
गाईको दुधमा मिसिएको सोमरस अविनाशी चाल्नीतिर जान्छ। परिष्कृत हुँदै हरियो आभासम्पन्न सोमरस तीन स्थानमा स्थापित हुन्छ।

परि कोशं मधुश्चुतमव्यये वारे अर्षति। अभि वाणीर्ऋषीणां सप्त नूषत ॥३॥
पवित्र भएको सोमले आफ्नो मधुर रस पात्रमा पुर्‍याउँछ। ऋषिका सात पदयुक्त वाणीले यी सोमदेवको प्रार्थना गर्दछ।

परि णेता मतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः। सोमः पुनानश्चम्वोर्विशद्धरिः ॥४॥
असल मार्गमा बुद्धि प्रेरित गर्ने, अहिंसित, देवताको प्रिय, शोधित हरियो आभासम्पन्न सोमलाई पेलेर रस निकाल्ने ढुङ्गामा पुर्‍याइन्छ।

परि दैवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम्। पुनानो वाघद्वाघद्भिरमर्त्यः ॥५॥
हे सोमदेव ! स्तोताबाट स्तुत्य, अविनाशी, शोधित भइरहेका तिमी दैवी बलअनुसार एकै रथमा बसेर इन्द्रदेवसित हिँड।

परि सप्तिर्न वाजयुर्देवो देवेभ्यः सुतः। व्यानशिः पवमानो वि धावति ॥६॥
देवताका लागि निकालेको, सर्वव्यापी, बलको कामना गर्ने, तेजस्वी, पवित्र सोमरस अश्व कुदेझैँ चारैतिर प्रवाहित हुन्छ।

[सूक्त – १०४]

ऋषि – पर्वतकाण्व नारदकाण्व। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – उष्णिक्।

सखाय आ नि षीदत पुनानाय प्र गायत। शिशुं न यज्ञैः परि भूषत श्रिये ॥१॥
हे ऋत्विक् मित्र हो ! यहाँ आएर बस र सोम शोधित गर्दाखेरि स्तुति गर। शिशुलाई गहनाले सजाएझैँ यज्ञीय साधनले सोमरसलाई सजाओ।

समी वत्सं न मातृभिः सृजता गयसाधनम्। देवाव्यं मदमभि द्विशवसम् ॥२॥
हे ऋत्विक् हो ! घरको साधनजस्तो, दिव्य गुणको रक्षक, आनन्दवर्द्धक, दुवै खालका बल बढाउने यस सोमलाई आमासित छोराछोरी टाँसिएझैँ पारेर पानीमा मिसाओ।

पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये। यथा मित्राय वरुणाय शंतमः ॥३॥
शक्ति प्राप्त हुने र मित्रवरुणले सुख पाउने गरी सोमरस शोधित गर।

अस्मभ्यं त्वा वसुविदमभि वाणीरनूषत। गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ॥४॥
हे सोमदेव ! तिमी धन प्रदान गर्दछौ। तिम्रो धन हामीलाई प्राप्त होस् भनेर हाम्रो वाणी तिमीलाई प्रार्थना गर्दछ। हामी तिम्रो रस गाईका दुधमा मिसाउँछौँ।

स नो मदानां पत इन्दो देवप्सरा असि। सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ॥५॥
हे आनन्दका स्वामी सोमदेव ! तिमी तेजस्वी स्वरूपका छौ। एउटा मित्रले अर्को मित्रलाई पथप्रदर्शन गरेझैँ हामीलाई तिमी उचित मार्गदर्शन गराऊ।

सनेमि कृध्य१स्मदा रक्षसं कं चिदत्रिणम्। अपादेवं द्वयुमंहो युयोधि नः ॥६॥
हे सोमदेव ! हामीलाई आफ्नो अभिन्न मित्र बनाऊ। हाम्रो हानी गर्ने छलकपट भएका, मनभित्र वा बाहिर फरकफरक विचार हुने दोहोरो स्वभावका कपटीहरू जोसुकै भए पनि उनीहरूलाई मार र हामीलाई पापमुक्त गराऊ।

[सूक्त - १०५]

ऋषि – पर्वतकाण्व नारदकाण्व। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – उष्णिक्।

तं वः सखायो मदाय पुनानमभि गायत। शिशुं न यज्ञैः स्वदयन्त गूर्तिभिः ॥१॥

हे मित्र हो ! आनन्ददायी सोमरस पेलेर तयार गर्दा प्रार्थना गर। शिशुलाई गहनाले सिँगारेझैँ यज्ञ र स्तुतिले यसलाई सुहाउँदिलो बनाओ।

सं वत्सइव मातृभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते। देवावीर्मदो मतिभिः परिष्कृतः ॥२॥

देवताको संरक्षक, प्रसन्नता प्रदायक, स्तुतिले शोधित र याजकको प्रेरक सोमरसलाई जलमा मिसाइन्छ। आमाले छोराछोरी नुहाइदिएझैँ सोमलाई जलले शुद्ध पारिन्छ।

अयं दक्षाय साधनोऽयं शर्धाय वीतये। अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ॥३॥

बल वृद्धिको साधनका रूपमा मधुरतम सोमरस देवताले पिउनका लागि विधिवत् निकालिन्छ। देवताहरू शक्ति र सामर्थ्यले सम्पन्न बन्नका लागि यो पान गर्दछन्। X 186

गोमन्न इन्दो अश्ववत्सुतः सुदक्ष धन्व। शुचिं ते वर्णमधि गोषु दीधरम् ॥४॥

रस निकालिसकेपछि हे बलशाली सोमदेव ! हामीलाई गाई, घोडाले युक्त धन प्रदान गर। त्यसपछि तिमी गाईका दुधमा मिसिएर पवित्र सेतो वर्णको बन।

स नो हरीणां पत इन्दो देवप्सरस्तमः। सखेव सख्ये नर्यो रुचे भव ॥५॥

हे हरियो वर्णका सोमदेव ! तेजस्विताका पुञ्ज र मानवका हितकारी भएर तिमी हाम्रा तेजस्वितामा पनि प्रखरता ल्याइदेऊ। एउटा मित्र अर्को मित्रको सहयोगका लागि तयार रहेझैँ व्यवहार हामीसित गर।

सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिदत्रिणम्। साह्वाँ इन्दो परि बाधो अप द्वयुम् ॥६

हे सोमदेव ! हाम्रा लागि पुरातन सुख प्रकट गर र सुखमा बाधा हाल्ने शत्रु संहार गर। मनभित्र र बाहिर फरकफरक विचार राख्ने र बोल्ने गरेका दुष्टलाई समाप्त गर। दिव्य गुणरहित स्वार्थी शत्रु पनि संहार गर।

[सूक्त - १०६]

ऋषि - अग्नि चक्षुमानव मनु। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** - उष्णिक्।

इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः। श्रुष्टी जातास इन्दवः स्वर्विदः ॥१॥

भर्खर बनेको, आत्मज्ञान वृद्धि गर्ने हरियो आभासम्पन्न सोम पराक्रमी इन्द्रदेवलाई चाँडै प्राप्त होस्।

अयं भराय सानसिरिन्द्राय पवते सुतः। सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे। २॥

युद्धका समयमा सेवन गर्न योग्य सोमरस इन्द्रदेवका लागि तयार छ। विजयको कामना गर्ने इन्द्रदेवलाई यस सोमरसले विशेष जोस दिन्छ भन्ने सबैले जान्दछन्।

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृभ्णीत सानसिम्। वज्रं च वृषणं भरत्समप्सुजित् ॥

सेवनीय सोमपानले आनन्दित भएर जल जितेका इन्द्रदेव धनुष र वज्र धारण गर्छन्।

प्र धन्वा सोम जागृविरिन्द्रायेन्दो परि स्रव। द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ॥४

हे सोमदेव ! स्फूर्तिले सम्पन्न भएर तिमी इन्द्रदेवका निम्ति कलशमा प्रवाहित होऊ। हामीलाई तेजवर्द्धक र ज्ञानवर्द्धक शक्तिले पूर्ण गराऊ।

इन्द्राय वृषणं मदं पवस्व विश्वदर्शतः। सहस्रयामा पथिकृद्विचक्षणः ॥५॥

हे सोमदेव ! तिमी सर्वद्रष्टा, ज्ञानवान्, हजारौँ मार्गका निर्माता र ज्ञाता हौ। त्यसैले इन्द्रदेवका निम्ति बलशाली र आनन्ददायक रस प्रदान गर।

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः। सहस्रं याहि पथिभिः कनिक्रदत् ॥

हे सोम ! तिमी असल पथप्रदर्शक र देवताका प्रिय हौ। त्यसैले ध्वनि गर्दै हजारौँ मार्गबाट प्रवाहित होऊ।

पवस्व देववीतय इन्दो धाराभिरोजसा। आ कलशं मधुमान्त्सोम नः सदः ॥७

हे सोमदेव ! देवताले सेवन गर्नका लागि वेगपूर्वक धारासँगै कलशमा प्रवाहित होऊ। आनन्ददायक हे सोमदेव ! हाम्रा यस कलशमा आएर तिमी स्थित होऊ।

तव द्रप्सा उदप्रुत इन्द्रं मदाय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ॥८॥
जलमा मिसिने तिम्रा रसले इन्द्रदेवलाई आनन्द र यश बढाउँछ। देवता अमरत्व प्राप्त गर्न सोमपान गर्दछन् ।

आ नः सुतास इन्दवः पुनाना धावता रयिम् । वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ॥९
आकाशबाट प्राणदायी वर्षा गराउने, शोधित रसरूपी हे दिव्य सोम ! ऐश्वर्य प्रदान गर ।

सोमः पुनान ऊर्मिणाव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥
स्तुतिपछि पवित्र हुँदै, ध्वनि गर्दै, शोधित भएको सोमरस प्रवाहका साथ अविनाशी चाल्नीले छानिँदै जान्छ ।

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीडन्तमत्यविम् ।
अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ॥११॥
जल मिसिएको, शक्तिशाली सोम स्तुतिगान गर्दै ऋत्विक्‌हरूद्वारा चाल्नीले छानिन्छ । अन्तरिक्ष, वनस्पति र जीवजगत्‌रूपी तीन पात्रमा विद्यमान त्यो दिव्य सोमको वन्दना ज्ञानीहरूले गर्दछन् ।

असर्जि कलशाँ अभि मीढहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥
पोषक तत्त्वयुक्त, जलमा मिसिने, सोम पात्रमा अडिएको हुन्छ। छानिँदै गरेको त्यो सोमरस युद्धमा जाने अश्वका जसरी नै तीव्र गतिले पात्रभित्र पुग्दछ।

पवते हर्यतो हरिरति ह्वरांसि रंह्या । अभ्यर्षन्त्स्तोतृभ्यो वीरवद्यशः ॥१३॥
प्रशंसनीय हरियो आभाको सोम वेगयुक्त प्रवाहले आफ्नो अशुद्ध भाग शुद्ध गर्दै तलतिर रहेको कलशमा चुहुन्छ। हे सोमदेव ! तिमी ऋत्विक्‌हरूलाई पुत्र वा अन्नसम्बन्धी कीर्ति प्रदान गर।

अया पवस्व देवयुर्मधोर्धारा असृक्षत । रेभन्पवित्रं पर्येषि विश्वतः ॥१४॥
हे सोमदेव ! तिमी देवता भेट्ने रहरले शोधित हुँदाखेरि अविरल धाराका साथ शब्दनाद गर्दै मधुर भएर प्रचुर मात्रामा स्रवित भइदेऊ।

[सूक्त - १०७]

ऋषि - सप्तर्षिगण । **देवता** - पवमान सोम । **छन्द** - प्रगाथ द्विपदा विराट् बृहती ।

परीतो षिञ्चता सुतं सोमो य उत्तमं हविः ।
दधन्वाँ यो नर्यो अप्स्व१न्तरा सुषाव सोममद्रिभिः ॥१॥
हे ऋत्विक् हो ! मानिसको हितैषी, ढुङ्गामा पेलिएको, जल मिसिएको सोम देवताको उत्तम हवि हो ।

नूनं पुनानोऽविभिः परि स्रवादब्धः सुरभिन्तरः ।
सुते चित्त्वाप्सु मदामो अन्धसा श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् ॥२॥
अविनाशी, अति सुगन्धित, शोधित हुने हे सोमदेव ! छानिएपछि तिमीलाई अन्न आदि र गाईका दुधसित मिसाइन्छ । तिमीलाई जलमा मिसाएर सेवन योग्य बनाइन्छ ।

परि सुवानश्चक्षसे देवमादनः क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः ॥३॥
देवताको आनन्द बढाउने, यज्ञको साधनरूप, ज्ञानसम्पन्न,-तेजस्वी सोम सबैले हेर्नका लागि कलशमा रहोस् ।

पुनानः सोम धारयापो वसानो अर्षसि ।
आ रत्नधा योनिमृतस्य सीदस्युत्सो देव हिरण्ययः ॥४॥
ऐश्वर्यदाता, स्वर्णझैँ चम्किलो, स्वच्छ हे सोमदेव ! शोधनका क्रममा जलले संयुक्त भएर अविरल धाराका रूपमा प्रवाहित हुँदै तिमी यज्ञ पात्रमा प्रतिष्ठित हुन्छौ ।

दुहान ऊधर्दिव्यं मधु प्रियं प्रत्नं सधस्थमासदत् ।
आपृच्छ्यं धरुणं वाज्यर्षति नृभिर्धूतो विचक्षणः ॥५॥
यज्ञ कर्ताहरूले परिष्कृत गरेको मधुर आनन्ददायी, दिव्य रस सोम यज्ञवेदीमा स्थापित छ। निरीक्षणकर्ता याजकलाई यो सोम श्रेष्ठ यज्ञीय भावले सम्पन्न रूपमा प्राप्त हुन्छ।

पुनानः सोम जागृविरव्यो वारे परि प्रियः ।
त्वं विप्रो अभवोऽङ्गिरस्तमो मध्वा यज्ञं मिमिक्ष नः ॥६॥
चैतन्य, प्रिय र पवित्र सोम शोधनयन्त्रबाट शुद्ध भएर तल खस्दछ। अङ्गिरस ऋषिको परम्परामा श्रेष्ठ हे सोमदेव ! बुद्धिवर्द्धक भएर हाम्रो यज्ञ मधुर रसले पवित्र गराऊ।

सोमो मीढ्वान्पवते गातुवित्तम ऋषिर्विप्रो विचक्षणः ।
त्वं कविरभवो देववीतम आ सूर्यं रोहयो दिवि ॥७॥

सर्वश्रेष्ठ मार्गदर्शक, ज्ञानी, मेधावी, सर्वद्रष्टा, अत्यन्त आनन्ददायक सोमरस परिष्कृत हुँदै छ। हे दूरदर्शी सोमदेव ! तिमी देवताका लागि अत्यन्त प्रिय छौ र तिमीले आकाशमा सूर्यदेवलाई स्थापित गरेका छौ।

सोम उ षुवाणः सोतृभिरधि ष्णुभिरवीनाम्।
अश्वयेव हरिता याति धारया मन्द्रया याति धारया ॥८॥

याजकले पेलेर तयार पारेको सोम पवित्र भएर तलका भाँडामा प्रवाहित हुन्छ। यो सोम वेगपूर्वक हरियो रङ्गको आनन्ददायक धाराबाट पात्रमा जान्छ।

अनूपे गोमान्गोभिरक्षाः सोमो दुग्धाभिरक्षाः ।
समुद्रं न संवरणान्यग्मन्मन्दी मदाय तोशते ॥९॥

आनन्द प्राप्तिका लागि तयार गरिने, प्रकाशित, गाईको दुध मिसेको सोमरस पात्रमा पुगेर सबै नदीहरू आफ्नो आश्रयदाता समुद्रमा पुगेर अडिएझैं अडिन्छ।

आ सोम सुवानो अद्रिभिस्तिरो वाराण्यव्यया ।
जनो न पुरि चम्वोर्विशद्धरिः सदो वनेषु दधिषे ॥१०॥

ढुङ्गाले पेलेर तयार गरेको यो सोमरस शोधनयन्त्रबाट तलको बर्तनमा छानिन्छ। हरियो आभासम्पन्न सोमरस काठको बर्तनमा पुगेर सहर पसेको मानिसझैँ त्यहीँ अडिन्छ।

स मामृजे तिरो अण्वानि मेष्यो मीळ्हे सप्तिर्न वाजयुः ।
अनुमाद्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रेभिर्ऋक्वभिः ॥११॥

बलवर्द्धक, परिपुष्ट, अश्वजस्तै प्रिय, ऋत्विक्ले ऊनीले छानेका सोमरस विद्वान्का स्तुतिले प्रशंसित हुँदै पवित्रता प्राप्त गर्दछ।

प्र सोम देववीतये सिन्धुर्न पिप्ये अर्णसा ।
अंशोः पयसा मदिरो न जागृविरच्छा कोशं मधुश्चुतम् ॥१२॥

देवताले पान गर्ने सोम पानीमा मिसाइन्छ। हर्षप्रदायक हुनुका साथै सोम स्फुर्तिदायक पनि छ। यो सोमरस जलसित मिसिएर मधुररस चुहाउने भाँडामा अडिन्छ।

आ हर्यतो अर्जुने अत्के अव्यत प्रियः सूनुर्न मर्ज्यः ।
तमीं हिन्वन्त्यपसो यथा रथं नदीष्वा गभस्त्योः ॥१३॥

प्रिय शिशुजस्तै संस्कारयुक्त स्वच्छ सोमरसलाई द्रुतगामी अश्व युद्धमा पठाइएझैँ वेगपूर्वक हातले जलपात्रमा खन्याइन्छ।

अभि सोमास आयवः पवन्ते मद्यं मदम्।
समुद्रस्याधि विष्टपि मनीषिणो मत्सरासः स्वर्विदः ॥१४॥

मानिसको हितैषि, ज्ञानदाता, आनन्दप्रदायक, शोधनयन्त्रबाट तलतिर बग्ने, आनन्ददायी सोम जलले भरिएका पात्रमा स्वतः शुद्ध हुँदै जम्मा हुन्छ।

तरत्समुद्रं पवमान ऊर्मिणा राजा देव ऋतं बृहत्।
अर्षन्मित्रस्य वरुणस्य धर्मणा प्र हिन्वान ऋतं बृहत् ॥१५॥

प्रेरणादायी दिव्य सोम शुद्ध भएर, प्रकृतिमा रहेको विशाल सोमलाई समुद्रमा मित्र र वरुणदेवद्वारा प्रयोग गर्नका लागि स्थापित गरिन्छ।

नृभिर्येमानो हर्यतो विचक्षणो राजा देवः समुद्रियः ॥१६॥

ऋत्विक्हरूले शोधन गरेको, सबैको प्रियपात्र, विशेष ज्ञानवर्द्धक, राजासरिको दिव्य सोम इन्द्रदेवका निमित्त शोधित भएर जलमा मिसिन्छ।

इन्द्राय पवते मदः सोमो मरुत्वते सुतः ।
सहस्रधारो अत्यव्यमर्षति तमी मृजन्त्यायवः ॥१७॥

हर्षप्रदायक, पेलेर तयार पारेको सोम मरुत्वान् इन्द्रदेवका लागि पवित्र हुन्छ। यो सोम पहिले सहस्र धाराका रूपमा शोधनयन्त्रबाट शुद्ध हुन्छ, त्यसपछि फेरि स्तोताहरू मन्त्रले यसको शोधन गर्दछन्।

पुनानश्चमू जनयन्मतिं कविः सोमो देवेषु रण्यति।
अपो वसानः परि गोभिरुत्तरः सीदन्वनेष्वव्यत ॥१८॥

ज्ञान प्रकट गर्ने, स्तुतिको प्रेरक, सम्पूर्ण ज्ञानसम्पन्न सोमरस चाल्नीबाट जलपात्रमाथि शोधित हुँदै इन्द्र आदि देवताका निकटमा जान्छ। जल मिसिएको त्यो सोम उत्तरोत्तर परिष्कृत हुँदै दुधमा मिसिएर काठका भाँडामा जम्मा हुन्छ।

तवाहं सोम रारण सख्य इन्दो दिवेदिवे।
पुरूणि बभ्रो नि चरन्ति मामव परिधींरति ताँ इहि ॥१९॥

हे सोमदेव ! हामीलाई तिम्रो मित्रताको लाभ प्राप्त होस्। हामीलाई दुःख दिने अनेकौं खालका सबै व्यक्तिलाई तिमी नष्ट गर।

उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा सख्याय बभ्र ऊधनि।
घृणा तपन्तमति सूर्यं परः शकुना इव पप्तिम ॥२०॥

हे समुज्ज्वल सोमदेव ! हामीलाई दिनरात तिम्रो निकटता प्राप्त होस्। हामी टाढाबाट चम्कने सूर्यदेव र तिमीलाई चराले झैँ प्रत्यक्ष देख्दछौँ।

मृज्यमानः सहस्त्य समुद्रे वाचमिन्वसि।
रयिं पिशङ्गं बहुलं पुरस्पृहं पवमानाभ्यर्षसि ॥२१॥

उत्तम हातले निकाल्ने पवित्र सोमदेव ! तिमी शुद्ध गरिने कलशमा शब्द गर्दै प्रवाहित हुन्छौ र स्तोताका लागि प्रिय स्वर्ण आदि धन प्रदान गर्दछौ।

मृजानो वारे पवमानो अव्यये वृषाव चक्रदो वने।
देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरञ्जानो अर्षसि ॥२२॥

बलवर्द्धक, पवित्र चाल्नीले शोधित सोमरस जलमा अति वेगले प्रवाहित हुन्छ। हे शुद्धतायुक्त सोमदेव ! तिमी देवताका लागि गाईको दुधसित मिसिन्छौ र पवित्र पात्रमा स्थापित गरिन्छौ।

पवस्व वाजसातयेऽभि विश्वानि काव्या।
त्वं समुद्रं प्रथमो वि धारयो देवेभ्यः सोममत्सरः ॥२३॥

स्तोत्रले पवित्र भएका, विशिष्ट अन्नले पोषकतायुक्त, देवतालाई आनन्द दिने हे सोमदेव ! उदारता आदि विशिष्ट गुणले युक्त भएर यस श्रेष्ठ यज्ञमा पवित्र होऊ।

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजो दिव्या च सोम धर्मभिः।
त्वां विप्रासो मतिभिर्विचक्षण शुभ्रं हिन्वन्ति धीतिभिः ॥२४॥

हे सोमदेव ! द्युलोक र पृथिवीलाई आफ्ना धारक सामर्थ्यले पवित्र बनाऊ। हे विशिष्ट द्रष्टा सोमदेव ! शुभ्र वर्ण भएका तिमीलाई बुद्धिमान् स्तोता औँलाले निचोर्दछन्।

पवमाना असृक्षत पवित्रमति धारया।
मरुत्वन्तो मत्सरा इन्द्रिया हया मेधामभि प्रयांसि च ॥२५॥

मरुत्‌हरूका मित्र, हर्ष प्रदाता, इन्द्रका प्रिय, बुद्धि र अन्नले युक्त यज्ञमा प्रयुक्त हुने र शुद्ध रहने सोमरस शोधनयन्त्रबाट तल खस्दछ।

अपो वसानः परि कोशमर्षतीन्दुर्हियानः सोतृभिः।
जनयञ्ज्योतिर्मन्दना अवीवशद्गाः कृण्वानो न निर्णिजम् ॥२६॥

ऋत्विक्‌हरूले पेलेर तयार गरेको, जलमा मिसिएको सोमरस कलशमा एकत्र हुन्छ। ज्योतिष्मान्, प्रकाशको निर्माण गर्ने हे सोमदेव ! तिमी आनन्ददायी दुधले आच्छादित आफ्नो विशुद्ध रूप प्रकट गर।

[सूक्त - १०८]

ऋषि – वासिष्ठ ऋजिश्वा भारद्वाज। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – प्रगाथ गायत्री।

पवस्व मधुमत्तम इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः। महि द्युक्षतमो मदः ॥१॥

हे सोमदेव ! अत्यन्त मधुर हविका विषयमा सबै कुरो जान्ने, श्रेष्ठ, तेजस्वी, आनन्द बढाउने भएकाले तिमी इन्द्रदेवलाई आनन्दित गर्नका लागि पवित्र होऊ।

यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायतेऽस्य पीता स्वर्विदः ।
स सुप्रकेतो अभ्यक्रमीदिषोऽच्छा वाजं नैतशः ॥२॥

हे सोमदेव ! बलशाली इन्द्रदेव तिमीलाई पान गरेपछि अरू बलशाली हुन्छन् । आत्मज्ञानीहरू तिम्रो पान गरेर अत्यधिक आनन्दित हुन्छन् । उत्तम ज्ञानी इन्द्रदेव तिम्रा बलले सङ्ग्राममा विजयी अश्वजस्तै शीघ्र शत्रुको धन आफ्नो अधिकारमा लिन्छन् ।

त्वं ह्यङ्ग दैव्या पवमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ॥३॥

पवित्र सोम तेजस्वी, दिव्य जन्मका विषयमा जान्ने र अमृत तत्त्व प्रकट गर्ने हौ ।

येना नवग्वो दध्यङ्ङपोर्णुते येन विप्रास आपिरे ।
देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्यानशुः ॥४॥

सोमको सहायताले दध्यङ् ऋषिले नयाँ गाईको ढोका खोलेका थिए । त्यसैबाट विप्रले गाई प्राप्त गरे । त्यसका सहायताले देवता प्रसन्न हुँदा याजकले असल अमृत, अन्न आदि प्राप्त गर्दछन् । त्यस सोमले देवताका लागि अमरत्वको घोषणा गर्दछ ।

एष स्य धारया सुतोऽव्यो वारेभिः पवते मदिन्तमः । क्रीडन्नूर्मिरपामिव ॥५॥

अति हर्षप्रदायक, पानीका तरङ्गझैँ क्रीडा गर्ने सोम रौँले बनेको चाल्नीमा छानिन्छ ।

य उस्रिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा ।
अभि व्रजं तन्त्निषे गव्यमश्व्यं वर्मीव धृष्णवा रुज ॥६॥

सोमले आकाशमा बढ्दो बादलभित्रको जल आफ्ना शक्तिले छिन्नभिन्न गर्दछ र गाई एवं अश्वलाई सबै तिरबाट घेर्दछ । हे सोम ! कवचले युक्त वीरले झैँ शत्रु विनाश गर ।

आ सोता परि षिञ्चताश्वं न स्तोममप्तुरं रजस्तुरम् । वनक्रक्षमुदप्रुतम् ॥७॥

हे याजक हो ! अश्वजस्तै गतिशील, प्रार्थनायोग्य, पानीजस्तै प्रवाहमान, किरणझैँ शीघ्र गमन गर्ने, जलयुक्त सोमरस पेलेर तयार गर र त्यसमा दुध मिसाऊ । \

सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने ।
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ॥८॥

असङ्ख्य धाराले शोधित, सुखवर्द्धक, दुधमा मिसिएको, प्रिय सोम देवताका निम्ति संस्कारित गर । त्यो दिव्य गुणले संयुक्त सोम जलबाट प्रकट भएर बढ्दछ ।

अभि द्युम्नं बृहद्यश इषस्पते दिदीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ॥९॥

हे अन्नका अधिपति र देदीप्यमान् सोमदेव ! तिमी देवतालाई प्राप्त हुन्छौ । हामीलाई तेजोमय एवं महान् कीर्ति प्रदान गर र कलशपात्रमा गएर त्यसलाई भरिदेऊ ।

आ वच्यस्व सुदक्ष चम्वोः सुतो विशां वह्निर्न विश्पतिः ।
वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः ॥१०॥

राजाको जस्तै सबैलाई पालन गर्ने, बुद्धिशाली हे सोमदेव ! याजकको बुद्धि सन्मार्गतिर प्रेरित गर्दै अन्तरिक्षबाट बर्सिने पर्जन्यझैँ तलका पात्रमा जम्मा हुने कृपा गर ।

एतमु त्यं मदच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो दुहुः । विश्वा वसूनि बिभ्रतम् ॥११॥

आनन्ददायी, हजारौँ धाराले कलशमा चुहुने, शक्तिवर्द्धक, सबै धनका स्वामी, तेजस्वी यो सोमको रस ऋत्विक्हरूले पेल्दछन् ।

वृषा वि जज्ञे जनयन्नमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः ।
स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे त्रिधात्वस्य दंससा ॥१२॥

आफ्ना ज्योतिले अन्धकार हटाउने, बल उत्पादक सोम अविनाशी रूपमा चिनिन्छ । ज्ञानवान् याजकले स्तुति गरेको सोम आफ्नो विशुद्ध रूप धारण गर्दछ । तीनै लोकमा व्याप्त सोम यज्ञीय कर्मका लागि प्रवाहित हुन्छ ।

स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इडानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् ॥१३॥

ऋत्विक्हरूले सम्पत्ति, दुध आदि पदार्थ, भूमि र श्रेष्ठ सन्तानप्रदायक सोमको रस निकालेका छन् । ✗ १४१

यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करामह एन्द्रमवसे महे ॥१४॥

जुन सोमरस इन्द्रदेवले पान गर्दछन्, जसको पान मरुत्हरूले गर्दछन् र जसलाई अर्यमा वा भगदेवले पान गर्दछन्, मित्र, वरुण एवं इन्द्रलाई जुन सोमको संरक्षणका लागि बोलाउँछन्, उही सोम हामी निचोरेर तयार गर्दछौँ ।

इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्यतः स्वायुधो मदिन्तमः । पवस्व मधुमत्तमः ॥१५॥

हे सोमदेव ! याजकबाट एकत्रित, अत्यन्त मधुर, आनन्ददायक, श्रेष्ठ आयुधले युक्त इन्द्रदेवले पान गर्नका लागि तिमी प्रवाहित होऊ ।

इन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश समुद्रमिव सिन्धवः ।
जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टम्भ उत्तमः ॥१६॥

हे सोमदेव ! समुद्रमा नदी प्रवेश गरेभैँ इन्द्रदेवका हृदयरूपी कलशमा प्रवेश गर । तिमी मित्र, वरुण, वायुदेव र इन्द्रदेवका निमित्त स्नेहयुक्त रस प्रवाहित गर ।

[सूक्त - १०९]

ऋषि - अग्निर्धिष्ण्य ऐश्वर । **देवता** - पवमान सोम । **छन्द** - द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पुष्णे भगाय ॥१॥

हे स्वादिष्ट सोमदेव ! तिमी इन्द्र, मित्र, पूषा र भगदेवका लागि प्रवाहित होऊ ।

इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः ॥२॥

हे सोमदेव ! तिमीबाट निकालेको रस उत्तम ज्ञान र बल प्राप्तिका लागि इन्द्रदेवसहित सबै देवताले पान गरुन् ।

एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः ॥३॥

हे सोम ! प्रकाशमान, दिव्य लोकमा देवताले सेवन गर्नका लागि प्रकट भएका तिमी अमरत्वसम्म पुग्नका लागि गतिशील होऊ ।

पवस्व सोम महान्त्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम ॥४॥

हे सोमदेव ! विस्तृत समुद्रजस्तै पोषण गर्ने तिमी देवताका सबै आवासस्थलरूपी पात्रमा विद्यमान रहन्छौ ।

शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्रजायै ॥५॥

हे कान्तिमान् सोमदेव ! तिमी दिव्य गुणका लागि प्रवाहित होऊ । त्यसबाट आकाश, पृथ्वी र प्रजालाई सुख प्राप्त होस् ।

दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजी पवस्व ॥६॥

हे सोमदेव ! तिमी तेजस्वी पेय र दिव्य गुणका धारक हौ । हे बलवान् सोम ! तिमी सत्यरूपी यज्ञकर्मका बीचमा परिष्कृत हुन्छौ ।

पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्व्यः ॥७॥

हे सोमदेव ! प्रकाशयुक्त, सोझा धाराले राम्ररी पात्रमा खस्ने तिमी पहिलेको जत्तिकै श्रेष्ठ छौ । पात्रमा तिमी स्वयं प्रवाहित होऊ ।

नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वानि मन्द्रः स्वर्वित् ॥८॥

यो सोम याजकले पेलेर पवित्र, आनन्दमय र सर्वज्ञ रूपमा प्रकट भएको छ । त्यसले हामीलाई विभिन्न किसिमले ऐश्वर्य प्रदान गरोस् ।

इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वानि द्रविणानि नः ॥९॥

ऊनीको चाल्नीले छानिएको पवित्र र तेजस्वी सोमरसले हामीलाई प्रजायुक्त सम्पूर्ण ऐश्वर्य प्राप्त गराओस् ।

पवस्व सोम क्रत्वे दक्षायाश्वो न निक्तो वाजी धनाय ॥१०॥

हे सोमदेव ! स्वच्छ, शक्तिवर्द्धक भएर सधिएको अश्वभैँ बल र ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि पात्रमा स्थिर होऊ ।

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय ॥११॥

हे सोमदेव ! साधकहरू तिम्रो रस हर्ष बढाउनका लागि शोधित गर्दछन्। तिमीलाई हामी दिव्य तेजरूपी ज्ञानका लागि शोधन गर्दछौँ।

शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम् ॥१२॥

नवजात शिशु सफा गरिएझैँ ऋत्विक्हरू हरियो आभासम्पन्न सोमलाई देवताका लागि चाल्नीले शोधन गर्दछन्।

इन्दुः पविष्ट चारुर्मदायापामुपस्थे कविर्भगाय ॥१३॥

श्रेष्ठ ज्ञानसम्पन्न यो सोम सम्पत्तियुक्त हर्ष प्राप्तिका लागि जलसित मिसाइन्छ।

बिभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान ॥१४॥

जुन शरीरले इन्द्रदेवले सबै पापी संहार गरे, यो सोम उनैको त्यही कल्याणकारी शरीर धारण गर्दछ।

पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य ॥१५॥

याजकले पेलेर निकालेको र गाईका दुध मिसाएको सोमरस सबै देवताले पान गर्दछन्।

प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम् ॥१६॥

बलशाली र अनेकौँ धाराले छानिने सोम ऊनीको शोधक चाल्नीबाट छानिएर चुहुन्छ।

स वाज्यक्षाः सहस्ररेता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥१७॥

बलशाली, जलले शोधित, गाईको दुध आदिमा मिसिएको सोम छानिँदै जान्छ।

प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्येमानो अद्रिभिः सुतः ॥१८॥

ढुङ्गाले कुटेर निकालेका, ऋत्विक्हरूले विधिपूर्वक पवित्र गरिएका हे सोमदेव ! तिमी इन्द्रदेवको पेटरूपी कलशमा पस।

असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः ॥१९॥

हजारौँ धारामा प्रवाहित, चाल्नीले शोधित, बलशाली, ज्ञानवान् सोमरस इन्द्रदेवका निम्ति तयार गरिन्छ।

अञ्जन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय ॥२०॥

इन्द्रदेवको प्रसन्नताका लागि, सुखको वर्षा गराउने सोमरसलाई याजकहरू गाईको मिठो दुधमा मिसाउँछन्।

देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसेऽपो वसानं हरिं मृजन्ति ॥२१॥

हे सोमदेव ! तिम्रो जलमिश्रित हरियो आभासम्पन्न रस याजकहरू देवताका लागि शोधित गर्दछन्।

इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते श्रीणन्नुग्रो रिणन्नपः ॥२२॥

बलशाली सोमलाई तपस्याले तपाएर इन्द्रदेवका लागि राम्रो रीतिले शोधन गरिन्छ। यो सोमरस शोधित गर्दा जलमा मिश्रित गरिन्छ।

[सूक्त - ११०]

ऋषि - त्र्यरुण त्रैवृष्ण पौरुकुत्स्य। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - अनुष्टुप् विराट्।

पर्यू षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः।
द्विषस्तरध्या ऋणया न ईयसे ॥१॥

हे सोमदेव ! अन्न प्राप्तिका लागि उत्तम विधिले कलशमा अवस्थित होऊ। हामीलाई ऋणबाट मुक्त गर्ने तिमी शत्रु परास्त गर्न आक्रमण गर।

अनु हित्वा सुतं सोम मदामसि महे समर्यराज्ये।
वाजाँ अभि पवमान प्र गाहसे ॥२॥

हे सोमदेव ! रस पेलिसकेपछि तिमीलाई हामी विधिपूर्वक अर्चना गर्दछौँ। हे शोधित सोम ! श्रेष्ठ राजाको संरक्षणका लागि शक्तिशाली भएर तिमी विरोधी सेनामाथि आक्रमण गर्नका गमन गर्दछौ।

अजीजनो हि पवमान सूर्यं विधारे शक्मना पयः।
गोजीरया रंहमाणः पुरन्ध्या ॥३॥

हे दिव्य सोमदेव ! तिमी किरणका माध्यमबाट अन्तरिक्ष र पृथ्वीमा जीवन गतिशील बनाउँछौ। आफ्ना क्षमताले जल धारण गर्ने आकाशभन्दा माथि सूर्यदेव उत्पन्न गर्छौ।

अजीजनो अमृत मर्त्येष्वाँ ऋतस्य धर्मन्नमृतस्य चारुणः।
सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत् ॥४॥

हे अमृतरूपी सोमदेव ! तिमीले सत्य र कल्याणकारी अमृत तत्त्व धारण गरेर अन्तरिक्षमा सूर्यदेवलाई मानिसका लागि उत्पन्न गरेका थियौ र देवताको सेवा गऱ्यौ। तिमी अन्न आदि वैभवका लागि सधैं सक्रिय रहन्छौ।

अभ्यभि हि श्रवसा ततर्दिथोत्सं न कं चिज्जनपानमक्षितम्।
शर्याभिर्न भरमाणो गभस्त्योः ॥५॥

हे सोमदेव ! प्रजाले पिउने अक्षय जलको स्रोत हातका औँलाले उपलब्ध गराएझैं तिमी अन्नप्रदायकका रूपमा चाल्नीबाट तल आउँछौ।

आदीं के चित्पश्यमानास आप्यं वसुरुचो दिव्या अभ्यनूषत।
वारं न देवः सविता व्यूर्णुते ॥६॥

कालान्तरमा जबसम्म सर्वग्राही अन्धकार निवारण गर्दैनौं, त्यस बेलासम्म यस सोमका द्रष्टा वसुरूपी दाजुभाइझैं हामी यस सोमको स्तुति गर्दछौं।

त्वे सो प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्रवसे धियं दधुः।
स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय ॥७॥

हे सोमदेव ! प्रधान ऋत्विक्हरू श्रेष्ठ बल र अन्नका लागि तिम्रा विषयमा उच्च विचारले सम्पन्न छन्। हे वीर सोमदेव ! हामीलाई वीरताका निम्ति प्रेरित गर।

दिवः पीयूषं पूर्व्यं यदुक्थ्यं महो गाहाद्दिव आ निरधुक्षत।
इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन् ॥८॥

सबैभन्दा पहिले यो स्तुत्य अमृत सर्वोच्च र सुविस्तृत द्युलोकबाट प्रकट हुन्छ, त्यसपछि इन्द्रदेवसमक्ष याजकहरू सोमको सस्वर स्तुति गर्दछन्।

अध यदिमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्मना।
यूथे न निःष्ठा वृषभो वि तिष्ठसे ॥९॥

हे शोधित सोमदेव ! गाईका समूहमा अवस्थित वृषभजस्तै तिमी द्युलोक, पृथ्वी र सम्पूर्ण प्राणीका माझमा विद्यमान रहन्छौ।

सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीडन्पवमानो अक्षाः।
सहस्रधारः शतवाज इन्दुः ॥१०॥

हजारौं धाराले चाल्नीबाट प्रवाहित यही सोम बालकझैं क्रीडा गर्दै असीम सामर्थ्यले युक्त र तेजस्वी रूपमा कलशमा पुग्दछ।

एष पुनानो मधुमाँ ऋतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुरूर्मिः।
वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधाः ॥११॥

यो शोधित सोमरस मधुर, सुखद र सत्यले युक्त धाराका रूपमा इन्द्रदेवका निम्ति अन्न, धन र आयु प्रदान गर्दै प्रवाहित हुन्छ।

स पवस्व सहमानः पृतन्यून्त्सेधन्रक्षांस्यप दुर्गहाणि।
स्वायुधः सासह्वान्त्सोम शत्रून् ॥१२॥

हे सोमदेव तिमी युद्धको इच्छा गर्ने शत्रु पराजित गर्दै दुष्ट भाव भएका, कठिनताले वशमा आउने राक्षस संहार गर। तिमी उत्तम अस्त्रशस्त्रले युक्त भएर शत्रुलाई विनाश गर्दै प्रवाहित होऊ।

[सूक्त - १११]

ऋषि - अनानत पारुच्छेपि। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - अत्यष्टि।

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरति स्वयुग्वभिः सूरो न स्वयुग्वभिः। धारा [illegible] रोचते पुनानो अरुषो हरिः। विश्वा यद्रूपा परियात्यृक्वभिः सप्तास्येभिर्ऋक्वभिः ॥१॥

[illegible] आभा भएको शोधित सोमरसका तेजले शत्रु नाश गर्दछ। अन्धकार हटाउने सूर्यको [illegible] सोमरसको उत्तम धारा चम्कन्छ। शोधित हरियो आभासम्पन्न सोमरस चम्कन्छ। अनि [illegible] रङ्ग तेज र स्तोत्रले अनक रूप धारण गर्दछ।

त्वं त्यत्पणीनां विदो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दम ऋतस्य धीतिभिर्दमे। परावतो न साम तद्यत्रा रणन्ति धीतयः। त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे ॥२॥

हे सोमदेव ! तिमीले व्यापारीबाट धनसम्पदा प्राप्त गरेका छौ। यज्ञका आधारभूत जलले यज्ञस्थलमा उत्तम रूपमा तिमी पवित्र हुन्छौ। आनन्दित भएका याजकका स्थानबाट गुञ्जित हुने सामगान परैदेखि सुनिन्छ। तीनै ठाउँमा देदीप्यमान हे सोमदेव ! याजकलाई तिमी उचित अन्न प्रदान गर्दछौ।

पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत्सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः। अग्मन्नुक्थानि पौंस्येन्द्रं जैत्राय हर्षयन्। वज्रश्च यद्भवथो अनपच्युता समत्स्वनपच्युता ॥३॥

हे सर्वज्ञ सोमदेव ! तिमी पूर्व दिशामा प्रस्थान गर्दा दिव्य र दर्शनीय तिम्रो रथ रश्मिका प्रभावले झन् तेजस्वी देखिन्छ। पुरुषार्थवर्द्धक स्तोत्र इन्द्रदेवसम्म पुग्दछ। त्यसपछि स्तोताहरू विजयका लागि उनलाई प्रसन्न गराउँछन् र उनले वज्र प्राप्त गर्दछन्। हे सोम र इन्द्रदेव ! त्यसपछि तिमीहरूका आपसी सहयोगले युद्धमा पराजित हुँदैनौ।

[सूक्त - ११२]

ऋषि - शिशु आङ्गिरस। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - पङ्क्ति।

नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम्।
तक्षा रिष्टं रुतं भिषग्ब्रह्मा सुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥१॥

सिकर्मीले काठको काम राम्रो गर्न खोजझैँ, वैद्यले रोगीको हित चिताएझैँ, ज्ञानवान् याज्ञिकले यजमानको कामना गरेझैँ, हाम्रो बुद्धि विभिन्न कुराको खोजी गर्दछ। मानिसको कर्म पनि विभिन्न खालको हुन्छ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

जरतीभिरोषधीभिः पर्णेभिः शकुनानाम्।
कार्मारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥२॥

पुरानो छिप्पिएको काठ, चराको प्वाँख र तीखो ढुङ्गाका टुक्राले बाण बनाउने शिल्पी धनी बन्न रहर गरेझैँ हामी सोम प्रवाहित हुने कामना गर्दछौँ।

कारुरहं ततो भिषगुपलप्रक्षिणी नना।
नानाधियो वसूयवोऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥३॥

हामी राम्रो सिप तयार गर्दछौँ। हाम्रा पिता पुत्रका चिकित्सक हुन्। माता र कन्याहरू पिस्ने काम गर्दछन्। हामी सबै भिन्नभिन्न कार्य गर्दछौँ, तापनि गोठालाले गाईको सेवा गरेजस्तै हामी सबैले तिम्रै सेवा गर्दछौँ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि प्रवाहित होऊ।

अश्वो वोढहा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः।
शेपो रोमण्वन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूक इच्छतीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥४॥

भारी बोक्ने अश्वले राम्रा रथको कामना गरेझैँ, साथीहरूले हाँसोठट्टा रुचाएझैँ कामुक व्यक्तिले नारीको कामना गरेझैँ, भ्यागुताले पानीको पोखरी खोजेझैँ हामी सोमको कामना गर्दछौँ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

[सूक्त - ११३]

ऋषि - कश्यप मारीच। **देवता** - पवमान सोम। **छन्द** - पङ्क्ति।

शर्यणावति सोममिन्द्रः पिबतु वृत्रहा।
बलं दधान आत्मनि करिष्यन्वीर्यं महदिन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥१॥

महान् पराक्रमी, वृत्रहन्ता इन्द्रदेव आफूभित्र उत्तम बल धारण गर्दै शर्यणावत् सरोवरमा स्थित सोम पान गरुन्। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

आ पवस्व दिशांपत आर्जीकात्सोम मीढ्वः।
ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥२॥

समस्त दिशाका स्वामी, कामना पूर्ति गर्ने हे सोमदेव ! सत्यको पालन गर्ने याजकका पवित्र स्तोत्रले श्रद्धा र तपयुक्त भएर तिम्रो पूजन गरेका छन्। त्यसैले तिमी आर्जीका देशबाट प्रवाहित होऊ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत्।
तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन्तं सोमे रसमादधुरिन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥३॥

सूर्यको पुत्री उषाद्वारा वर्षाका जलमा वृद्धि भएको महान् सोम अन्तरिक्षबाट ल्याइएको हो। उसलाई वसुहरूले ग्रहण गरेर सोम नामका लहरमा स्थापित गरेका थिए। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

ऋतं वदन्नृतद्युम्न सत्यं वदन्त्सत्यकर्मन्।
श्रद्धां वदन्त्सोम राजन्धात्रा सोम परिष्कृत इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥४॥

सोम सत्यको कान्तिले युक्त सत्कर्म गर्दछ। हे तेजस्वी सोमदेव ! सत्य कर्म गर्दै श्रद्धायुक्त सत्य वचन बोल्दै र याजकबाट शोधित हुँदै इन्द्रदेवका लागि प्रवाहित होऊ।

सत्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः।
सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥५॥

सत्यको सर्वोपरिता उद्‌घाटन गर्ने महान् सोमरसको धारा उचित किसिमले एकै साथ बगिरहेको छ। हे हरियो आभासम्पन्न सोमरस ! ब्रह्मपरायणहरूबाट शोधित भएर इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यां३ वाचं वदन्।
ग्राव्णा सोमे महीयते सोमेनानन्दं जनयन्निन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥६॥

सोमरसले देवतालाई आनन्दित गर्न ब्राह्मणहरू छन्दमा बनाएका स्तोत्र उच्चारण गर्दै ढुङ्गाले पेलेर निकालेको सोमरसको पूजा गर्दछन्। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिँल्लोके स्वर्हितम्।
तस्मिन्मां धेहि पवमानामृते लोके अक्षित इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥७॥

हे पवित्र सोमदेव ! सूर्यदेवको अखण्ड तेजको सुख प्राप्त हुने मृत्युरहित, विनाशरहित लोकमा हामीलाई तिमी राख। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः।
यत्रामूर्यह्वतीरापस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥८॥

विवस्वान्का पुत्र राजा भएका, विशाल नदी बगेका, स्वर्गको द्वार भएका लोकमा हामी अमरत्व प्राप्त गरौँ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः।
लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥९॥

सूर्यदेव आफ्नो इच्छाअनुसार गतिशील भएका, तेजस्वी प्रजा भएका, तेस्रो लोकमा हामी अमरत्व प्राप्त गरौँ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टपम्।
स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥१०॥

सबै किसिमका अभिलाषाहरू पूरा हुने, सुख प्रदान गर्ने र तृप्तिकारक अन्न भएको, प्रतापी सूर्यदेवको स्थान भएका लोकमा हामीलाई अमरत्व प्रदान गर। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुद आसते।
कामस्य यत्राप्ताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥११॥

ऋद्धिसँग आनन्दको वास भएको, हर्षदायी सम्पदा र ऐश्वर्य भएको, कामना पूर्ति हुने लोकमा हामीलाई त्यहाँ अमरत्व प्रदान गर। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ। 188

[सूक्त - ११४]

ऋषि – कश्यप मारीच। **देवता** – पवमान सोम। **छन्द** – पङ्क्ति।

य इन्दोः पवमानस्यानु धामान्यक्रमीत्।

तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥१॥

पवित्र तेजस्वी सोमका कार्यको अनुसरण गर्ने र पवित्र सोमको चित्तअनुकूल आचरण गर्नेलाई श्रेष्ठ सन्ततियुक्त गृहस्वामी भनिन्छ। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्यपोद्वर्धयन्गिरः।

सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥२॥

हे मन्त्रद्रष्टा कश्यप ऋषि ! स्तुतियुक्त वाणीले विस्तृत भएको, औषधिजस्तै प्रजाको रक्षा गर्ने सोमको पूजा गर। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।।

सप्त दिशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः।

देवा आदित्या ये सप्त तेभिः सोमाभि रक्ष न इन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥३॥

सूर्यदेवलाई आश्रय प्रदान गर्ने सात दिशा, सात याज्ञिक र सात आदित्यसँगै हामीलाई संरक्षण प्रदान गर। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

यत्ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमाभि रक्ष नः।

अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममदिन्द्रायेन्दो परि स्रव ॥४॥

हे राजा सोमदेव ! तिम्रा लागि जुन हविष्यान्नको तयारी गरिएको छ, त्यसैबाट हाम्रो पोषण गर। कुनै पनि शत्रुले हामीलाई घात नगरोस् र हाम्रो कुनै पनि पदार्थ कुनै शत्रुले अपहरण नगरोस्। हे सोमदेव ! इन्द्रदेवका लागि तिमी प्रवाहित होऊ।

॥इति नवमं मण्डलं समाप्तम्॥

नवौँ मण्डल सकियो

ॐ

ओम् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्।

ऋग्वेद - संहिता

॥अथ दशमं मण्डलम्॥

॥दसौं मण्डल॥

[सूक्त - १]

ऋषि – त्रित आप्त्य। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जगन्वान्तमसो ज्योतिषागात्।
अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्मान्यप्राः ॥१॥

बिहान सबैभन्दा पहिले अग्निदेव माथितिर मुख पारेझैं प्रज्वलित र स्थित हुन्छन्, अन्धकार हटाएर तेजमय रूपमा अघि आउँछन् र उत्तम तेजले सबैतिर प्रकाश छर्दछन्।

स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु।
चित्रः शिशुः परि तमांस्यक्तून्प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदगाः ॥२॥

अग्निदेव द्यावापृथिवीका गर्भमा रहन्छन्। औषधिबाट जन्म लिएर सुन्दर स्थानमा प्रतिष्ठित हुन्छन्। अन्धकार परास्त गर्दछन् र शिशुझैं शब्द गर्दै मातानजिक जान्छन्।

विष्णुरित्था परममस्य विद्वाञ्जातो बृहन्नभि पाति तृतीयम्।
आसा यदस्य पयो अक्रत स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र ॥३॥

विद्वान् विष्णुदेव उसरी नै जन्मिएर हुर्कंदै यस तृतीय लोक वा त्रित ऋषिको पालन गर्छन्। उनका मुखबाट उत्पन्न पोषक रसको आशा गर्दै याजकहरू अर्चना गर्दछन्।

अत उ त्वा पितुभृतो जनित्रीरन्नावृधं प्रति चरन्त्यन्नैः।
ता ईं प्रत्येषि पुनरन्यरूपा असि त्वं विक्षु मानुषीषु होता ॥४॥

हे विश्वका पालक अग्निदेव ! तिमी औषधि र अन्नका उत्पादक हुनाले सुकेका काठमा जान्छौ। मानवीय सभ्यताका लागि तिमी नै यज्ञ प्रदुर्भाव गर्दछौ। अन्न वृद्धिका लागि हामी हविष्यान्न समर्पित गर्दै तिम्रो अर्चना गर्दछौं।

होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य केतुं रुशन्तम्।
प्रत्यर्धिं देवस्यदेवस्य मह्ना श्रिया त्व१ग्निमतिथिं जनानाम् ॥५॥

यज्ञीय कार्यमा ध्वजाको रूपले दीप्तिमान्, देवता आह्वान गर्ने, सबैका स्वामी, यजमानका लागि वन्दनीय इन्द्रदेवका नजिक पुग्ने अग्निदेवलाई ऐश्वर्य प्राप्तिका लागि हामी उचित किसिमले स्तुति गर्दछौं।

स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः।
अरुषो जातः पद इडायाः पुरोहितो राजन्यक्षीह देवान् ॥६॥

हे देदीप्यमान अग्निदेव ! तिमी पृथ्वीका केन्द्रस्थलमा स्वर्णजस्तै दीप्तिमान् भएर तेज धारण गर्दै उत्पन्न हुन्छौ। तिमी यज्ञस्थलका उत्तर वेदीमा स्थापित भएर आफ्ना तेजले शोभायमान हुँदै हामीबाट देवशक्तिका लागि समर्पित हविष्यान्न ग्रहण गर।

आ हि द्यावापृथिवी अग्न उभे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ।
प्र याह्यच्छोशतो यविष्ठाथा वह सहस्येह देवान् ॥७॥

हे अग्निदेव ! पुत्रले मातापितालाई धनआदिले सुखी गराएझैं तिमी दिव्यलोक र पृथ्वीलोकलाई व्यापक विस्तार प्रदान गर्दछौ। हे तरुण पुत्र ! यथोचित सहयोगका लागि मातापिताका नजिक जाऊ र उनीहरूको सहायता गर! हे शक्तिमान् अग्निदेव ! हाम्रा यस यज्ञमा तिमी इन्द्र आदि देवताहरूलाई पनि लिएर आऊ।

[सूक्त - २]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

पिप्रीहि देवाँ उशतो यविष्ठ विद्वाँ ऋतूँर्ऋतुपते यजेह।
ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः ॥१॥

सबैका लागि कल्याणकारी, नित्य नवीन रूपवान् हे अग्निदेव ! कामना पूर्ति गर्ने देवतालाई तिमी प्रशंसित गराऊ। हे ऋतुका ज्ञाता अग्निदेव ! तिमी ऋतुअनुसार नै दिव्यतासम्पन्न ऋत्विक्हरूलाई सहयोग गरेर यज्ञ सम्पन्न गराऊ, किनभने होताहरूमध्ये तिमी नै सर्वश्रेष्ठ छौ।

वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा।
स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥२॥

हे अग्निदेव ! मानिसको यज्ञ रुचाउने होता, पवित्रकर्ता, बुद्धिमान्, सत्यका संरक्षक र दाता तिमी हौ। हामी हव्य पदार्थले स्वाहा गर्दछौँ, पूजित भएर देवताको सत्कार गर।

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्नवाम तदनु प्रवोढुम।
अग्निर्विद्वान्त्स यजात्सेदु होता सो अध्वरान्त्स ऋतून्कल्पयाति ॥३॥

हामी आफ्नो सामर्थ्यअनुसार देवत्वका उच्च लक्ष्यतर्फ गतिमान् होऔँ। हाम्रो कार्य अनुकूलतापूर्वक पूर्ण होस्। मानिसका लागि यज्ञका सम्पादक अग्निदेव ऋतुअनुसार यज्ञ सम्पन्न गरुन्। उनी देवताका निम्ति आहुति सेवन गर्दछन्।

यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः।
अग्निष्टद्विश्वमा पृणाति विद्वान्येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ॥४॥

हे देवता हो ! हामी ज्ञानरहित मानिसले अज्ञानतावश व्रत भङ्ग गरेका छौँ। यो कुरो जानेका अग्निदेवले हामीलाई जुन भावनाले देवता प्रसन्न हुने गरी यज्ञ पूर्ण गराऊन्।

यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः।
अग्निष्टद्धोताक्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति ॥५॥

अज्ञानग्रस्त मानिस मानसिक परिपक्वता ल्याउने विधिमा अनभिज्ञ रहन्छन्, तापनि त्यस नियमका विशेषज्ञ अग्निदेवसित राम्ररी परिचित छन्। उनी ऋतुअनुसार देवताका लागि यज्ञ गरेर हामीलाई सुख र आरोग्य प्रदान गर्दछन्।

विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान।
स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्याः ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबै यज्ञका अग्रणी र इच्छा लागेका विशिष्ट ज्ञानका उत्पादक हौ। प्रजापतिद्वारा उत्पन्न भएका तिमी स्तवनयुक्त र सबैको हितकारी हविष्यान्न देवतालाई प्रदान गर।

यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वापस्त्वष्टा यं त्वा सुजनिमा जजान।
पन्थामनु प्रविद्वान्पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहि ॥७॥

हे अग्निदेव ! तिमीलाई असल सृष्टिकर्ता प्रजापतिले द्युलोकमा सूर्यका रूपमा, पृथ्वीमा वैश्वानरका रूपमा, जलमा बडवानलका रूपमा र मेघमा विद्युत्का रूपमा सर्वत्र व्याप्त गराएका छन्। पितृहरूको गमन मार्ग राम्ररी चिनेर समिधाले तेजयुक्त हुँदै विशेष रूपले प्रकाशित होऊ।

[सूक्त - ३]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इनो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुषुमाँ अदर्शि।
चिकिद्वि भाति भासा बृहतासिक्नीमेति रुशतीमपाजन् ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबैका स्वामी, दिव्य गुणयुक्त, देदीप्यमान्, शत्रुका लागि भयङ्कर, उपासकलाई इच्छित पदार्थ प्रदान गर्ने, सबै किसिमका शक्तिलाई विकसित गर्ने हौ भन्ने अनुभव गरिएको छ। सर्वज्ञाता तिमी प्रदीप्त भएर आफ्नो प्रकाश सर्वत्र फैलाउँदै निशाकालमा प्रकट हुन्छौ।

कृष्णां यदेनीमभि वर्पसा भूज्जनयन्योषां बृहतः पितुर्जाम्।
ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन्दिवो वसुभिररतिर्वि भाति ॥२॥

पितारूपी सूर्यबाट उत्पन्न भएका अग्निदेव उषा कालमा प्रकट भएर अँधेरी रातलाई आफ्ना ज्वालाले परास्त गर्दछन्। त्यस बेला गतिशील अग्निदेव द्युलोकमाथि सूर्यको दीप्ति स्थापित गरेर स्वयं पनि प्रकाशित हुन्छन्।

भद्रो भद्रया सचमान आगात्स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात्।
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्नुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थात् ॥३॥

हितकारक अग्निदेव कल्याणकारिणी उषाद्वारा सेवित र प्रदीप्त हुन्छन्। शत्रुनाशक अग्निदेव आफ्ना दिदीबहिनीजस्ता उषासित जान्छन्। आफ्ना तेजका प्रभावले सर्वत्र विचरणशील हुँदै जाज्वल्यमान लप्काले रातको अन्धकार नष्ट गरेर प्रतिष्ठित हुन्छन्।

अस्य यामासो बृहतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य।
ईड्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो भामासो यामन्नक्तवश्चिकित्रे ॥४॥

प्रज्वलित र गतिशील अग्निदेवको ज्वालारूपी किरण स्तोताका लागि हानिरहित छ। स्तोत्र प्राप्त गर्ने, सुखप्रद र कल्याणकारी र ठूलो रातमा राम्रो किरणले र अन्धकार हटाउँछ। शक्तिवर्द्धक र देदीप्यमान किरण यज्ञस्थलमा अग्निको प्रकाश फैलाउँछ।

स्वना न यस्य भामासः पवन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः।
ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीडुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षति द्याम् ॥५॥

अग्निदेवको प्रज्वलित, विशाल, तेजस्वी, ज्वालारूपी किरण शब्दझैँ व्याप्त भएर सर्वत्र आफ्नो आभा व्याप्त गरिरहेको छ। अग्निदेव उत्तम र विस्तृत वायुका प्रभावले खेल्दै किरणका माध्यमले दिव्यलोकलाई व्याप्त गराउँछन्।

अस्य शुष्मासो ददृशानपवेर्जेहमानस्य स्वनयन्नियुद्भिः।
प्रत्नेभिर्यो रुशद्भिर्देवतमो वि रेभद्भिररतिर्भाति विभ्वा ॥६॥

दर्शनयोग्य तेजस्वी अग्निदेव देवतातिर हवि लिएर जान्छन्। तिनको सामर्थ्यशाली र विकारनाशक किरण वायुका माध्यमबाट शब्दायमान हुन्छ। गतिशील, ऐश्वर्यसम्पन्न, महिमायुक्त, शाश्वत तेजले सम्पन्न, शब्द निकाल्ने, उज्ज्वल वर्णयुक्त र देवताहरूमा प्रमुख अग्निदेव आफ्ना आभाले प्रकाशमान हुन्छन्।

स आ वक्षि महि न आ च सत्सि दिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः।
अग्निः सुतुकः सुतुकेभिरश्वै रभस्वद्भी रभस्वाँ एह गम्याः ॥७॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा यज्ञमा सबै महान् देवताहरूसँगै आऊ। द्युलोक र पृथ्वीका बीचमा सूर्यका रूपमा गमनशील तिमी यज्ञमा विराजमान होऊ। यजमानका लागि सुगम तरिकाले प्राप्त हुने गमनशील अग्निदेव शीघ्रगामी वायुरूप अश्वका सहयोगले हाम्रा यज्ञमा उपस्थित होऊन्।

[सूक्त - ४]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** त्रिष्टुप्।

प्र ते यक्षि प्र त इयर्मि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु।
धन्वन्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्षवे पूरवे प्रत्न राजन् ॥१॥

हामी मननीय स्तोत्र उच्चारण गर्दै तिम्रा लागि आहुति प्रदान गर्दछौँ। तिमी यज्ञस्थलमा विशेष रूपले विराजमान होऊ। हे प्राचीन दीप्तिमान् अग्निदेव ! तिमी याज्ञिकहरूका लागि मरुस्थलमा जल उपलब्ध भएजस्तै शान्तिप्रद छौ।

यं त्वा जनासो अभि सञ्चरन्ति गाव उष्णमिव व्रजं यविष्ठ।
दूतो देवानामसि मर्त्यानामन्तर्महाँश्चरसि रोचनेन ॥२॥

हे नित्य युवा एवं बलिष्ठ अग्निदेव ! जाडोले आत्तिएका गाईले गोठको आड लिएझैँ मानिसले तिम्रो आश्रय लिने गर्दछन्। तिमी देवता र मानिसका सन्देशवाहक हौ। तिमी महिमाशाली भएर द्युलोक र पृथिवीका बीचमा हवि वहन गर्दै अन्तरिक्षमा प्रकाशमान भएर सञ्चरित हुन्छौ।

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता बिभर्ति सचनस्यमाना।
धनोरधि प्रवता यासि हर्यञ्जिगीषसे पशुरिवावसृष्टः ॥३॥

हे अग्निदेव ! आफ्ना सन्तान पुष्ट गराउनका लागि आमाले आफूनजिक राखेझैँ धर्तीमाताले तिमी विजयशीललाई संवर्द्धित गर्दै नजिकै धारण गर्छिन्। बन्धनबाट छुटेको पशु गोठतिर जान लागेझैँ तिमी अन्तरिक्षका विशाल मार्गबाट तलका लोकमा प्रेरित हुँदै जान्छौ।

मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से।
शये वव्रिश्चरति जिह्वयादन्रेरिह्यते युवतिं विश्पतिः सन् ॥४॥

हे ज्ञानवान् अग्निदेव ! हामी अज्ञानग्रस्त मानिस तिम्रो महिमाबाट अनभिज्ञ छौं। हे चैतन्य अग्निदेव ! तिमी स्वयं नै आफ्नो महिमाका ज्ञाता छौ। साकार भएर निश्चिन्त शयन गर्ने, ज्वालारूपी जिब्राले हविष्यान्न ग्रहण गरी विचरण गर्ने तिमी प्रजाका अधिपति राजाजस्तै छौ र पत्नीका रूपमा आहुति ग्रहण गर्दछौ।

कूचिज्जायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः।
अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मर्ताः ॥५॥

नयाँ अग्निदेव सुकेका वनस्पतिमा प्रत्येक दिन जतासुकै प्रकट हुने गर्दछन् र धुवाँरूपी पताका भएका, पिङ्गल वर्णका, तेजयुक्त भएर जङ्गलमा रहेका छन्। तिर्खाएको साँढे जलतर्फ गएझैं स्नानविनै शुद्ध भएका अग्निदेव जङ्गलमा जान्छन्। ती अग्निदेवलाई श्रेष्ठ जागरुक याजकहरू यज्ञवेदीमा प्रतिष्ठित गर्दछन्।

तनूत्यजेव तस्करा वनर्गू रशनाभिर्दशभिरभ्यधीताम्।
इयं ते अग्ने नव्यसी मनीषा युक्ष्वा रथं न शुचयद्भिरङ्गैः ॥६॥

वनमा विचरण गर्ने दुई तस्करले दस वटा डोरीले बाँधेका छन्। हे अग्निदेव ! रथझैं बनेर तिम्रा नवीन स्तुतिले तिम्रो तेज धारण गर्दछ।

ब्रह्म च ते जातवेदो नमश्चेयं च गीः सदमिद्वर्धनी भूत्।
रक्षाणो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽ अप्रयुच्छन् ॥७॥

हे सम्पूर्ण ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! हामीले तिम्रो स्तुति गाएका छौं। तिम्रो वन्दना गर्नका लागि नै स्तोत्र समर्पित गरिएको छ, सधैँभरि तिम्रो महिमा बढाउन त्यो स्तोत्र सफल होस्। हे तेजस्वी अग्निदेव ! हामीलाई संरक्षण प्रदान गर र हाम्रा आफन्तलाई पनि पूर्ण संरक्षण प्रदान गर।

[सूक्त - ५]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

एकः समुद्रो धरुणो रयीणामस्मद्धृदो भूरिजन्मा वि चष्टे।
सिषक्त्यूधर्निण्योरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः ॥१॥

अद्वितीय अग्निदेव समुद्रजस्तै विशाल आधार भएका र सबै ऐश्वर्य धारणकर्ता हुन्। विविध रूपमा उत्पन्न हुने हाम्रा हार्दिक अभिलाषाका ज्ञाता उनै हुन्। उनी आकाश एवं पृथ्वीका बीचको अन्तरिक्षमा रहन्छन् र मेघमण्डलका बीचमा सञ्चरित छन्।

समानं नीडं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः।
ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि ॥२॥

उस्तै थातमा बस्ने बलवान्हरू महान् र चञ्चल अश्व र लप्का भएका अग्निले सम्पन्न हुन्छन्। दूरदर्शी कविले हृदयरूपी गुफामा अग्निका अन्य प्रचलित नाम धारण गर्दछन् र उनले यज्ञका अनुशासनको रक्षा गर्दछन्।

ऋतायिनी मायिनी सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती।
विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेश्चित्तन्तुं मनसा वियन्तः ॥३॥

अन्न, तेज, सत्य र ऐश्वर्यले सम्पन्न द्यावापृथिवले अग्नि धारण गर्दछन्। शिशुको रूपमा रहेका अग्निलाई उनीहरू मातापिताझैं समय अनुसारले उत्पन्न गर्दछन्। समस्त जडचेतन संसारले केन्द्ररूपी ज्ञानवान् अग्निदेवको गुणगान गर्दै हव्य प्रदान गर्दछ।

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते।
अधीवासं रोदसी वावसाने घृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम् ॥४॥

यज्ञआदि कर्म गर्दै ऐश्वर्यको अभिलाषा गर्ने यजमानहरू बल प्राप्तिका लागि राम्ररी प्रदीप्त अग्निलाई अर्चना गर्दछन्। पृथ्वी र द्युलोकले अग्नि, विद्युत् र सूर्यका रूपमा तीनै लोकमा विराजमान् अग्निदेवलाई मह, घिउ, जल र अन्नले बढाएका छन्।

सप्त स्वसॄररुषीर्वावशानो विद्वान्मध्व उज्जभारा दृशे कम्।
अन्तर्येमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन्वव्रिमविदत्पूषणस्य ॥५॥

विद्वान्हरूले अग्निदेवलाई उज्यालो, रमणयोग्य सात दिदीबहिनीजस्तै सुखदायी हुने र हेर्नमा रमाइलो रूपमा सबै पदार्थ देख्नका लागि प्रकट गरे। यी सातरङ्गी एवं उहिल्यै उत्पन्न भएका अग्निदेव द्युलोक र पृथ्वीका माझमा स्थापित भए। यजमानको कामना पूरा गर्ने प्रखर अग्निदेवले पृथ्वीलाई पोषक रस प्रदान गरे।

सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षुस्तासामेकामिदभ्यंहुरो गात्।
आयोर्ह स्कम्भ उपमस्य नीडे पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ ॥६॥

नीतिकुशलहरूले मानिसका लागि सात किसिमिको मर्यादा निर्धारण गरे। तिनमा कुनै एउटा मात्रै उल्लङ्घन गरे पनि मानिस पापी कहलाउँछ। पापरूपी दुष्कर्मबाट मानिसलाई जोगाउने अग्निदेव नै हुन्। उनै अग्निदेव मानिसका नजिकै यज्ञवेदीमा सूर्यका रश्मिसित विचरण मार्ग र जलका बीचमा तीनै लोकमा विराजमान हुन्छन्।

असच्च सच्च परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मन्नदितेरुपस्थे।
अग्निर्ह नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः ॥७॥

असत् र सत् दुवै रूपमा यिनी व्याप्त रहेका छन्। यस्ता कार्यदक्षको जन्म अदितिका काखमा भएको हो। यिनी निश्चित् रूपले हाम्रा र हाम्रो यज्ञभन्दा पहिले नै जन्मिएका हुन्। पहिलो सृष्टिमा यिनी वृषभ र धेनुभित्र रहेका थिए।

[सूक्त - ६]

ऋषि - त्रित आप्त्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अयं स यस्य शर्मन्नवोभिरग्नेरेधते जरिताभिष्टौ।
ज्येष्ठेभिर्यो भानुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभावा ॥१॥

जसका संरक्षण शक्तिले स्तुतिकर्ताहरू अभीष्ट फल प्राप्त गरेर आफ्नो सुखसौभाग्य बढाउँछन्, यी उनै अग्निदेव हुन्। अग्निदेव श्रेष्ठ सूर्यकिरणका रूपमा दीप्तिमान् तेजद्वारा चारैतिर प्रकाशित भएर सर्वत्र विचरण गर्दछन्।

यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्निर्देवेभिर्ऋतावाजस्रः।
आ यो विवाय सख्या सखिभ्योऽपरिह्वृतो अत्यो न सप्तिः ॥२॥

असत्य र नित्य शाश्वत अग्निदेव, देवताको तेज प्रकट गर्दछन्। गतिशील अश्वजस्ता सखारूपी कल्याणकारी कार्य सम्पन्न गर्नका लागि निरन्तर यजमानका निकट पुग्छन्।

ईशे यो विश्वस्या देववीतेरीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ।
आ यस्मिन्मना हवींष्यग्नावरिष्टरथः स्कभ्नाति शूषैः ॥३॥

सर्वत्र गतिशील अग्निदेव सम्पूर्ण विश्वमा यज्ञीय कर्मका अधिपति हुन्। सबैको प्राणरूप बनेर उषा कालमा सक्रिय रहने स्वामी उनै हुन्। साधकहरू मानसिक भावनाअनुसार अग्निदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गर्दछन्। उनका कल्याणकारी यज्ञरूपी रथले नै अनिष्टकारी शक्तिको कुप्रभाव रोकेर विश्वको व्यवस्था सञ्चालन गर्ने माध्यमको काम गरेको छ।

शूषेभिर्वृधो जुषाणो अर्कैर्देवाँ अच्छा रघुपत्वा जिगाति।
मन्द्रो होता स जुह्वा३ यजिष्ठः सम्मिश्लो अग्निरा जिघर्ति देवान् ॥४॥

अनेकौं शक्तिले संवर्द्धित, स्तोत्रले स्तुति गरिने अग्निदेव आफ्ना शीघ्रगामी रथले देवताका समीप पुग्दछन्। स्तुत्य, देवताका वाहक, वाणीले यजन गर्न योग्य अग्निदेव देवताबाट नियुक्त हुन्। उनी सबैका सहयोगी बनेर देवताहरूका निम्ति हविष्यान्न समर्पित गर्दछन्।

तमुस्रामिन्द्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणुध्वम्।
आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम् ॥५॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! महान् ऐश्वर्य र विभिन्न साधन प्रदान गर्ने देदीप्यमान अग्निलाई इन्द्रदेवको जस्तै प्रार्थना गरेर आहुतिले आफूसमक्ष प्रकट गर। मेधावीहरू शत्रु पराजित गर्ने देवताको आह्वान गर्ने सर्वज्ञ अग्निदेवलाई आदरपूर्वक स्तुति गर्दछन्।

सं यस्मिन्विश्वा वसूनि जग्मुर्वाजे नाश्वाः सप्तीवन्त एवैः ।
अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अर्वाचीना अग्न आ कृणुष्व ॥६॥

हे अग्निदेव ! लडाइँका मैदानमा तीव्र गति भएका अश्व एकत्र भएझैँ संसारका समस्त सम्पदा तिम्रा अधीनस्थ भएर तिमीतिरै एकत्र हुन आउँछन्। हे अग्निदेव ! हाम्रा लागि पराक्रमी इन्द्रदेवबाट उपलब्ध संरक्षण साधन प्रदान गर।

अधा ह्यग्ने मह्ना निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूथ ।
तं ते देवासो अनु केतमायन्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः ॥७॥

हे अग्निदेव ! तिमी उत्पन्न हुनासाथ महिमायुक्त भएर शीघ्रतापूर्वक प्रज्वलित हुन्छौ र यज्ञस्थलमा आहुति सेवन गर्दछौ। त्यसैले सबै देवता तिमीलाई देख्नासाथ पछ्याउन लाग्दछन्। श्रेष्ठ व्यक्तिहरू तिमीबाट संरक्षित भएर उन्नतिको चुलीमा पुग्दछन्।

[सूक्त - ७]

ऋषि – त्रित आप्त्य। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव ।
सचेमहि तव दस्म प्रकेतैरुरुष्या ण उरुभिर्देव शंसैः ॥१॥

हे दिव्य गुणले सम्पन्न अग्निदेव ! दिव्यलोक र पृथ्वीबाट तिमी हाम्रो यज्ञका लागि सम्पूर्ण कल्याणकारी अन्न प्रदान गर। हामी तिम्रा निम्ति यज्ञीय भावले साधन अर्पित गरौँ। हे अद्वितीय अग्निदेव ! तिमी आफ्ना विशिष्ट ज्ञानसम्पदा र संरक्षण सामर्थ्यले हाम्रो संरक्षण गर्दछौ।

इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।
यदा ते मर्तो अनु भोगमानड्वसो दधानो मतिभिः सुजात ॥२॥

हे अग्निदेव ! यो स्तोत्र तिम्रै लागि उच्चरित छ। हाम्रा लागि गाई र अश्वले युक्त धन तिमीले प्रदान गरेका छौ, त्यसबाट पनि तिम्रै महिमा बढेको छ। तिमी मानिसलाई उपभोग्य धनसम्पदा प्रदान गर्दछौ। हे श्रेष्ठ गुणले सम्पन्न ऐश्वर्यदाता ! हामी तिमीलाई प्रार्थना अर्पित गर्दछौँ।

अग्नि मन्ये पितरमग्निमापिमग्निं भ्रातरं सदमित्सखायम् ।
अग्नेरनीकं बृहतः सपर्यं दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ॥३॥

हामी अग्निदेवलाई नै संरक्षण प्रदान गर्ने पिता, सहायक बन्धु र सधैँ आफ्नो हितैषि मित्रका रूपमा स्वीकार गर्दै छौँ। हामो महिमायुक्त अग्निदेवलाई यज्ञस्थलमा यसै किसिमले अर्चना गर्दछौँ, जसरी मानिसहरू दिव्यलोकमा रहेका पूजनीय, प्रकाशमान सूर्यमण्डलको उपासना गर्दछन्।

सिध्रा अग्ने धियो अस्मे सनुत्रीर्यं त्रायसे दम आ नित्यहोता ।
ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षुर्द्युभिरस्मा अहभिर्वाममस्तु ॥४॥

हे अग्निदेव ! हाम्रो बुद्धि अभीष्ट फल प्राप्त गर्नका लागि सहायक सिद्ध होस्। होताका रूपमा तिमी जसलाई आफ्ना नियन्त्रण एवं संरक्षणमा राख्दछौ, त्यस्तै हामी तिम्रा नजिकै रहेर यज्ञमय जीवन बाँचौँ। हामी अश्व आदिले युक्त धन र प्रचुर सम्पदाका स्वामी बनौँ। हामीलाई ऐश्वर्यशाली समयमा हविष्यान्न समर्पित गर्ने अवसर प्राप्त होस्।

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजमध्वरस्य जारम् ।
बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विक्षु होतारं न्यसादयन्त ॥५॥

तेजोमय, मित्रतुल्य, पुरातन, ऋत्विक्‌जस्ता, हिंसारहित, यज्ञसम्पन्न गराउने, अग्निलाई याज्ञिकहरूले आफ्ना हातले उत्पन्न गरे। मानिसले देवता आह्वान गर्ने र यज्ञका निमित्त अग्निलाई प्रजाका माझमा प्रतिष्ठित गरे।

स्वयं यजस्व दिवि देव देवान्किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः ।
यथायज ऋतुभिर्देव देवानेवा यजस्व तन्वं सुजात ॥६॥

हे तेजसम्पन्न अग्निदेव ! तिमी दिव्यलोकमा स्थित देवताका लागि स्वयं यजन गर। मन्द बुद्धि र अबोध मानिसले तिमीबिना केही गर्न सक्दैन। हे श्रेष्ठजन्मा अग्निदेव ! तिमीले वेलाबखत देवताहरूका निम्ति यजन गरेझैँ यस वेला पनि गर।

भवा नो अग्नेऽवितोत गोपा भवा वयस्कृदुत नो वयोधाः।
रास्वा च नः सुमहो हव्यदातिं त्रास्वोत नस्तन्वोऽ अप्रयुच्छन् ॥७॥

हे ज्ञानी अग्निदेव ! तिमी प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपले सबै दुःखबाट हाम्रो रक्षा गर। हाम्रा लागि अन्न उत्पादनकर्ता र दाता बन। हे पूजनीय अग्निदेव ! हामीलाई यज्ञ गर्ने सामग्री प्रदान गर र हाम्रा शरीरलाई आलस्य आदिबाट बचाऊ।

[सूक्त - ८]

ऋषि - त्रिशिरा त्वाष्ट्र। देवता - अग्नि इन्द्र। छन्द - त्रिष्टुप्।

प्र केतुना बृहता यात्यग्निरा रोदसी वृषभो रोरवीति।
दिवश्चिदन्ताँ उपमाँ उदानडपामुपस्थे महिषो ववर्ध ॥१॥

अग्निदेव धुवाँरूपी विशाल पताकाले युक्त भएर द्युलोक र पृथ्वीमा व्याप्त छन्। उनी देवता आह्वान गर्ने बेलामा साँढे डुक्रिएभैँ शब्द निकाल्छन्। उनी द्युलोकनजिकै व्याप्त रहन्छन् र जलको आश्रयस्थल अन्तरिक्षमा विद्युत्का रूपमा संवर्द्धित हुन्छन्।

मुमोद गर्भो वृषभः ककुद्मानस्रेमा वत्सः शिमीवाँ अरावीत्।
स देवतात्युद्यतानि कृण्वन्त्स्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति ॥२॥

महान् तेजस्वी र कामनावर्षक अग्निदेव आकाश र पृथिवीका बीचमा प्रसन्नतापूर्वक रहन्छन्। यी शब्दायमान अग्निदेव रात्रि र उषाका गर्भबाट उत्पन्न भएर यज्ञीय सत्कर्म निर्वाह गर्दछन्। यिनी आह्वानका लागि योग्य स्थान उपलब्ध गराउँदै यज्ञका सर्वश्रेष्ठ स्थानमा प्रतिष्ठित हुन्छन्।

आ यो मूर्धानं पित्रोररब्ध न्यध्वरे दधिरे सूरो अर्णः।
अस्य पत्मन्नरुषीरश्वबुध्ना ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ॥३॥

आफ्ना मातापितारूपी पृथ्वी र द्युलोकका शीर्षमा तेज फैलाउने बलवान् अग्निको तेज यज्ञकर्ताले यज्ञमा प्रतिष्ठित गर्दछन्। अग्निदेव यज्ञस्थलमा व्याप्त, तेजसम्पन्न र हविष्यान्न सम्पन्न हुनाले मेधावीहरू उनको अर्चना गर्दछन्।

उषउषो हि वसो अग्रमेषि त्वं यमयोरभवो विभावा।
ऋताय सप्त दधिषे पदानि जनयन्मित्रं तन्वेऽ स्वायै ॥४॥

हे प्रशंसनीय अग्निदेव ! तिमी उषाकालभन्दा पहिले नै यज्ञस्थलमा विराजमान हुन्छौ। तिमी दिवस र रात्रि दुवैलाई सुशोभित गराउँछौ। आफ्ना तेजले सूर्यदेवलाई उत्पन्न गरेर यज्ञका लागि सात खालका किरणरूपी दिव्यता धारण गर्दछौ।

भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृताय वेषि।
भुवो अपां नपाज्जातवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी महिमायुक्त यज्ञ अथवा सत्यका नेत्र प्रकाशित गर्दछौ। तिमी वरुण रूपमा यज्ञस्थलमा गएर संरक्षण गर्दछौ। हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! तिमी नै जलका पौत्रका रूपमा उत्पन्न छौ। तिमी जुन याज्ञिकको हविष्य स्वीकार गर्दछौ, उसैको सन्देशवाहक बनेर देवतासमक्ष पुऱ्याउँछौ।

भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिः सचसे शिवाभिः।
दिवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम् ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमीले हविष्यान्न ग्रहण गर्ने आफ्नो जिब्रोरूपी ज्वाला प्रदीप्त गर्दा यज्ञ र फलश्रुतिका रूपमा रहेका पर्जन्यको प्रवर्तक मानिन्छौ। तिमी कल्याणस्वरूप अश्वसँग पुग्दा दिव्यलोकमा विराजमान आदित्यको शोभा धारण गर्दछौ।

अस्य त्रितः क्रतुना वव्रे अन्तरिच्छन्धीतिं पितुरेवैः परस्य।
सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ॥७॥

त्रित नामक ऋषिले जीवात्माका रूपमा परम पितारूपी परमात्मासित नै अन्तःकरणमा यज्ञको कामना गर्छन्। पिताका काखमा रहेर स्तुति गर्दै आयुध प्राप्त गर्दछन्।

स पित्र्याण्यायुधानि विद्वानिन्द्रेषित आप्त्यो अभ्ययुध्यत्।
त्रिशीर्षाणं सप्तरश्मिं जघन्वान्त्वाष्ट्रस्य चिन्निः ससृजे त्रितो गाः ॥८॥

पिताबाट आयुध प्राप्त गरेर ती आप्तका पुत्र विद्वान् त्रित ऋषिका रूपमा रहेका सनातन चेतनायुक्त जीवात्माले बलियो सङ्ग्राम गरे। तीन टाउका र सात बन्धनयुक्त त्वष्टाका पुत्र पुत्ररूपी अभिमानलाई वध गरेर ती मित्रले त्यहाँका गाई फुक्का गराए।

भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजोऽवाभिनत् सत्पतिर्मन्यमानम्।
त्वाष्ट्रस्य चिद्विश्वरूपस्य गोनामाचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परा वर्क् ॥९॥
सत्का अधिपति इन्द्रदेवले त्वष्टाका अति बलशाली र अभिमानी पुत्र विश्वरूपलाई विदीर्ण गरे। उनका गाई आफूतिर बोलाउँदै त्यसका तीन वटै शिर छेदन गरे।

[सूक्त - ९]

ऋषि - त्रिशिरा त्वाष्ट्र। **देवता** - आपो देवता। **छन्द** - गायत्री अनुष्टुप्।
आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे ॥१॥
हे जलदेवता ! तिमी सुखका मूल स्रोत हौ। हामीलाई पराक्रमले युक्त उत्तम कर्म गर्नका लागि पोषक रस प्रदान गर।

यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः ॥२॥
हे जलदेवता ! हामीलाई अत्यन्त सुखकर पोषक रस सेवन गर्न देऊ। माताले आफ्ना दुधले बच्चालाई पोषण दिएझैँ हामीलाई तिमी पोषित गर।

तस्मा अरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः ॥३॥
हे जलदेव ! तिम्रो कल्याणकारी रस हामीलाई शीघ्र उपलब्ध होस्। त्यसैबाट तिमी सम्पूर्ण विश्वलाई तृप्त गर्दछौ। हाम्रा वंश पोषित गरेर तिमी अझ बढाइदेऊ।

शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु नः ॥४॥
हामीलाई सुखशान्ति प्रदान गर्ने जलप्रवाह प्रकट होस्। त्यो जल पिउने योग्य, कल्याणकारी र सुखकर होस्। शिरमाथि बर्सिने रोग हामीदेखि टाढा लगिदेओस्।

ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्। अपो याचामि भेषजम् ॥५॥
जल प्रवाह मानिसको इच्छित पदार्थको स्वामी र सम्पूर्ण प्राणीको आश्रयदाता हो। हामी जलबाट औषधिमा जीवनरसको कामना गर्दछौं।

अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं च विश्वशम्भुवम् ॥६॥
जलतत्त्वमा सम्पूर्ण जीवनरस र संसारका लागि सुखदायक अग्नितत्त्व पनि रहेको छ भन्ने कुराको सोमदेवले सङ्केत गरेका छन्।

आपः पृणीत भेषजं वरूथं तन्वे३ मम। ज्योक्च सूर्यं दृशे ॥७॥
हे जलदेवता ! हाम्रा शरीरका लागि संरक्षक औषधि प्रदान गर। त्यसबाट आरोग्य लाभ गरेर हामी चिरकालसम्म सूर्यदर्शन गर्दै कृतार्थ होऔँ र दीर्घायु प्राप्त गरौँ।

इदमापः प्र वहत यत्किं च दुरितं मयि। यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेप उतानृतम् ॥
हामीभित्र कसैप्रति पनि द्वेषभाव, आक्रोशवश हत्याहिंसा, असत्य वाणी आदिको प्रयोग गर्ने विकृति रहेको छ भने हे जलदेवता ! तिनलाई पूरै समाप्त गरेर हामीलाई शुद्ध र पवित्र बनाऊ।

आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि।
पयस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा ॥९॥
आज जलको आश्रय प्राप्त गरेर त्यसका रसबाट हामी लाभान्वित भएका छौं। हे जलमा विद्यमान अग्निदेव ! नजिकै आएर हामीलाई आफ्ना तेजले परिपुष्ट गर।

[सूक्त - १०]

ऋषि - यमी यम। **देवता** - यम यमी। **छन्द** - त्रिष्टुप्।
ओ चित्सखायं सख्या ववृत्यां तिरः पुरू चिदर्णवं जगन्वान्।
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः ॥१॥
हे यमदेव ! विशाल आकाशको एकान्तमा सख्य अथवा मित्रभावले तिमीलाई म भेट्न चाहन्छु। नौकाजस्तो भएर संसाररूपी समुद्र तर्नका लागि पिताका नातिका रूपमा हाम्रा असल सन्तान उत्पन्न गराउन हामी परस्पर सङ्गत होऔँ भन्ने विधाताको इच्छा छ।

न ते सखा सख्यं वष्ट्येतत्सलक्ष्मा यद्विषुरूपा भवाति।
महस्पुत्रासो असुरस्य वीरा दिवो धर्तार उर्विया परि ख्यन् ॥२॥
हे यमी ! तिम्रो सहयोगी यम तिमीसितको यस्तो सम्पर्कको कामनाले रहित छ, किनभने तिमी मेरी

साख्खै बहिनी हौं। हाम्रा लागि यो उचित होइन। असुरका अनेकौं वीर पुत्र दिव्यलोक धारण गर्दै सर्वत्र विचरण गर्दछन्।

उशन्ति घा ते अमृतास एतदेकस्य चित्त्यजसं मर्त्यस्य।
नि ते मनो मनसि धाय्यस्मे जन्युः पतिस्तन्व१मा विविश्याः ॥३॥

हे यम ! यद्यपि मानिसमा यस्तो संयोग त्याज्य छ तापनि देवशक्तिलाई यस किसिमको संसर्गको रहर हुन्छ। मेरो इच्छा तिमी पनि अनुकरण गर। पतिका रूपमा तिमी नै मेरा लागि उपयुक्त छौ।

न यत्पुरा चकृमा कद्ध नूनमृता वदन्तो अनृतं रपेम।
गन्धर्वो अप्स्वप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ ॥४॥

हे यमी ! हामीले पहिले यस किसिमका कृत्य गरेनौं। हामी सत्यवादी हौं। असत्य वचन हामी बोल्दैनौं। जलबाट नै गन्धर्व र जलबाट नै योषाको उत्पत्ति भएको हो। ती दुवै हाम्रा उत्पादक हुन्। हाम्रो विशिष्ट सम्बन्ध छ।

गर्भे नु नौ जनिता दम्पती कर्देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः।
नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवीउत द्यौः ॥५॥

हे यम ! सर्वप्रेरक र सर्वव्यापी उत्पादन कर्ता त्वष्टादेवले हामीलाई गर्भमा नै दम्पतीका रूपमा सम्बद्ध गरेका छन्। उनै प्रजापालक परमेश्वरको इच्छा रोक्नका लागि कोही पनि सक्षम छैन। हाम्रा यो सम्बन्ध पृथ्वी र द्युलोकले पनि जानेका छन्।

को अस्य वेद प्रथमस्याह्नः क ईं ददर्श क इह प्र वोचत्।
बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कदु ब्रव आहनो वीच्या नॄन् ॥६॥

हे यम ! ती पहिलेका कुरा कसले जानेको छ र ? कसले त्यो देखेको छ र ? यसलाई पारस्परिक सम्बन्ध कसरी भन्न सक्छ र ? मित्र र वरुणदेवका यस महान् धामबाट तिमी पतन हुने कुरो किन गर्दछौ ?

यमस्य मा यम्यं१ काम आगन्त्समाने योनौ सहशेय्याय।
जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वृहेव रथ्येव चक्रा ॥७॥

पत्नीप्रति पतिको समर्पणजस्तै तिमीप्रति म आफैँलाई अर्पित गर्दछु। एकै ठाउँमा सँगसँगै बसेर कर्म गर्ने कामना मलाई प्राप्त भएको छ। हामी एकै रथका दुई पाङ्ग्रा भएर समान कार्यमा प्रेरित होऔँ।

न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति।
अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चक्रा ॥८॥

यस लोकमा जो देवताका पार्षद छन्, उनीहरू रातदिन विचरण गर्दछन्। उनीहरू कहिल्यै रोकिँदैनन्। उनीहरूका दृष्टिबाट कुनै कुरो लुकाउन सकिँदैन। हे अवगाल पार्ने ! यस्तो भावना मेरा छेउबाट हटाऊ र कुनै अर्कैलाई पतिका रूपमा वरण गर।

रात्रीभिरस्मा अहभिर्दशस्येत्सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात्।
दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धू यमीर्यमस्य बिभृयादजामि ॥९॥

हे यम ! रात्रि र दिवस दुवैले हाम्रो कामना पूरा गरुन्। सूर्यका तेजले यमका लागि तेज प्रदान गरोस्। द्युलोक र पृथ्वीजस्तै हाम्रो सम्बन्ध अभिन्न साथीको छ, त्यसैले यमीले यमको साहचर्य प्राप्त गरुन्, यसमा कुनै दोष छैन।

आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि।
उप बर्बृहि वृषभाय बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् ॥१०॥

यस्तो समय भविष्यमा आउन सक्ला, त्यति बेला दिदीबहिनी र दाजुभाइको भाव हराएर पतिका रूपमा स्वीकार गर्लान्, तर हे सौभाग्यवती ! मसित तिमीले पतिका सम्बन्धको आशा नगर। तिमी अर्कै कुनैसित सन्तान उत्पादन गर्ने इच्छा गर।

किं भ्रातासद्यदनाथं भवाति किमु स्वसा यन्निर्ऋतिर्निगच्छात्।
काममूता बह्वे३ तद्रपामि तन्वा मे तन्वं१ सं पिपृग्धि ॥११॥

हे यम ! जो हुँदाहुँदै दिदीबहिनीले अनाथ हुनुपर्दछ भने त्यो कस्तो दाजुभाइ हो ? जो लाचारजस्ती भएर भाग्नुपर्दछ भने त्यो कस्ती दिदीबहिनी हो ? कामभावले प्रेरित भएर मैले धेरै कुरा गरिरहेकी छु, त्यसैले आपसमा जिउ जोडौं।

न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पपृच्यां पापमाहुर्यः स्वसारं निगच्छात्।
अन्येन मत्प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्ट्येतत् ॥१२॥

हे यमी ! म शारीरिक सम्बन्धका लागि इच्छा गर्दिनँ, यो यथार्थ हो, किनभने दाजुभाइ र दिदीबहिनीको सम्बन्ध पवित्र हुन्छ। तिमी मेरो आशा त्यागेर अर्के पुरुषसित खुसी मन गराऊ। हे सुभगे ! दाजुभाइ हुनाले तिम्रो निवेदन ममा कहिल्यै स्वीकार्य हुनेछैन।

बतो बतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम।
अन्या किल त्वां कक्ष्येव युक्तं परि ष्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ॥१३॥

हे यम ! तिमी त ज्यादै दुर्बल रहेछौ। तिम्रो मन र हृदयको भावना बुझ्नमा मैले गल्ती गरेँ तर डोरीले घोडा बाँधेझैँ वा लहराले रुख बेरेझैँ कुन अर्की स्त्रीले मजस्तो तिमीलाई अँगाल्न सक्छे ?

अन्यमू षु त्वं यम्यन्य उ त्वां परि ष्वजाते लिबुजेव वृक्षम्।
तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवाधा कृणुष्व संविदं सुभद्राम् ॥१४॥

हे यमी ! तिमीसित जब यस कुराको जानकारी छ भनेदेखि तिमी पनि अर्के पुरुषलाई रुखलाई लहराले बेरेझैँ आश्रय लिएर पतिका रूपमा स्वीकार गर। आपसमा एकले अर्कालाई मन परेको व्यवहार गर र त्यसैबाट मङ्गलकारी सुख प्राप्त गर।

[सूक्त - ११]

ऋषि - हविर्धान आङ्गि। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः पयांसि यह्वो अदितेरदाभ्यः।
विश्वं स वेद वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियाँ ऋतून् ॥१॥

वर्षणशील, महिमायुक्त र अदम्य अग्निदेवले अन्तरिक्षीय मेघ दोहन गरेर यज्ञसम्पादक यजमानका लागि जलको वर्षा गरे। जसरी वरुणदेव अन्तर्ज्ञानसम्पन्न भएर सम्पूर्ण संसार जान्दछन्, उसै गरी अग्निदेव पनि सम्पूर्ण संसारका ज्ञाता हुन्। यज्ञमा प्रयुक्त अग्निदेवलाई ऋचाअनुरूपको अर्चना गरौँ। X १०

रपद्गन्धर्वीरप्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः।
इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति ॥२॥

अग्निदेवको महिमा गान गर्ने गन्धर्वपत्नीजस्तै वाणी र जलद्वारा शुद्ध भएका हविले अग्निदेवलाई सन्तुष्ट गरे। एकाग्रतापूर्वक स्तोत्र गान गर्ने साधकलाई अखण्ड अग्निदेव यज्ञीय सत्कर्मतर्फ प्रेरित गरुन्। यजमानमा प्रमुख हाम्रा ज्येष्ठ भ्राताजस्ता यज्ञका सञ्चालक उनै अग्निदेवलाई प्रार्थना गर्दछौँ।

सो चिन्नु भद्रा क्षुमती यशस्वत्युषा उवास मनवे स्वर्वती।
यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ॥३॥

जति बेला यज्ञकार्य गर्न इच्छुक र त्यसको व्यवस्था जुटाउने याजकहरू अग्निदेवको प्रार्थना गर्दै अग्निलाई यज्ञका लागि प्रज्वलित गर्दछन्, त्यसै अवसरमा कामना पूर्ण गराउने, श्रेष्ठ शब्दयुक्त कीर्तिमती, सुविख्यात उषादेवी मानिसको कल्याणका लागि सूर्योदयभन्दा पहिले नै उदाउँछिन्।

अध त्यं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अध्वरे।
यदी विशो वृणते दस्ममार्या अग्निं होतारमध धीरजायत ॥४॥

यी उषारूपी दिव्य आवरणका पछिपछि यज्ञबाट प्रेरित श्येनरूपी सूर्यद्वारा बलशाली, महिमामय, दर्शनीय सोमलाई उचित मात्रामा ल्याइयो। जुन बेला श्रेष्ठजनहरू सम्मुख जान योग्य, दर्शनीय र देवतालाई आह्वान गर्ने यी अग्निदेवको स्तुति गर्दछन्, उसै यज्ञ गर्ने समयमा बुद्धि धारण गर्ने क्षमता उत्पन्न हुन्छ।

सदासि रण्वो यवसेव पुष्यते होत्राभिरग्ने मनुषः स्वध्वरः।
विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थ्यं वाजं ससवाँ उपयासि भूरिभिः ॥५॥

हे अग्निदेव ! पशुका लागि घाँस आदि आहार विशेष रुचिकर भएझैँ तिमी सधैँ रमणीय एवं असल यज्ञद्वारा मानिसका लागि कल्याणप्रद होऊ। स्तोताका स्तुतिगानले प्रशंसित भएर तिमी हविष्यान्न ग्रहण गर्दै विभिन्न देवशक्तिसँगै हाम्रो यज्ञ सफल गर।

उदीरय पितरा जार आ भगमियक्षति हर्यतो हत्त इष्यति।
विवक्ति वह्निः स्वपस्यते मखस्तविष्यते असुरो वेपते मती ॥६॥

हे अग्निदेव ! रात्रिरूपी अन्धकार विनाश गर्ने सूर्यदेव आफ्ना प्रकाशरूपी तेजले सर्वत्र फैलिएझैँ तिमी आफ्नो ज्वालारूपी तेज मातापितारूपी पृथ्वी र आकाशमा विस्तृत गराऊ। सन्मार्गका अनुयायी यजमानहरू दैवी गुण संवर्द्धन गर्नका लागि अन्तःकरणबाट यज्ञरूपी सत्कर्म गर्न इच्छुक हुन्छन्। अग्निदेव स्तोत्र संवर्द्धित गर्दछन्। ब्रह्मा यज्ञरूपी कर्म राम्ररी सञ्चालित गर्ने उत्सुकताले स्तोत्र बढाउँछन् र यज्ञकर्ममा त्रुटि नरहोस् भनेर सधैँभरि जागरुक रहन्छन्।

यस्ते अग्ने सुमतिं मर्तो अक्षत्सहसः सूनो अति स प्र शृण्वे।
इषं दधानो वहमानो अश्वैरा स द्युमाँ अमवान्भूषति द्यून् ॥७॥

हे बलबाट उत्पन्न अग्निदेव ! जुन मानिसले तिम्रो कृपादृष्टि प्राप्त गर्दछन्, उनीहरू विशेष ख्याति प्राप्त हुन्छन्। अन्न आदिले सम्पन्न, अश्व आदिले युक्त, तेजसम्पन्न र शक्तिशाली भएर ती मानिस दीर्घजीवन र सुखसौभाग्य प्राप्त गर्दछन्।

यदग्न एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र।
रत्ना च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात् ॥८॥

हे स्वधायुक्त यज्ञीय अग्निदेव ! जुन अवसरमा हामी यजनीय देवतालाई प्रार्थनाले सम्पन्न गराउँछौँ र तिमीबाट विभिन्न किसिमका रत्न आदि द्रव्य यजमानमा वितरण गरिन्छन्, त्यस बेला हामीलाई पनि तिमी धनको भाग प्रदान गर।

श्रुधी नो अग्ने सदने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवित्नुम्।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप भूरिह स्याः ॥९॥

हे अग्निदेव ! सम्पूर्ण देवताले सम्पन्न यज्ञस्थलमा रहँदै हामीद्वारा गरिएको प्रार्थनाको अभिप्राय बुझिदेऊ। तिमी आफ्नो अमृत वर्षा गराउने रथ तयार पार। देवतशक्तिका मातापितारूपी द्यावापृथिवीलाई हाम्रा यज्ञमा लिएर आऊ। कुनै देवता हाम्रा यज्ञका कर्मसित असन्तुष्ट नहोऊन् भनेर तिमी यहीँ बस। देवतालाई गरिने आतिथ्यबाट अलग नहोऊ।

[सूक्त - १२]

ऋषि - हविर्धान आङ्ग। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप।

द्यावा हक्षामा प्रथमे ऋतेनाभिश्रावे भवतः सत्यवाचा।
देवो यन्मर्तान्यजथाय कृण्वन्त्सीदद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन् ॥१॥

द्युलोक र पृथिवीले सत्य वचनले यज्ञीय अवसरमा सबैभन्दा पहिले नियमानुसार अग्निदेवलाई आह्वान गरुन्। त्यसपछि तेजसम्पन्न अग्निदेवले यज्ञीय कर्मका लागि मानिसलाई प्रेरित गरुन्। उनी आफ्ना प्रज्वलित ज्योतिद्वारा यज्ञमा प्रतिष्ठित भएर देवतालाई आह्वान गर्नका लागि उद्यत होऊन्।

देवो देवान्परिभूर्ऋतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान्।
धूमकेतुः समिधा भाऋजीको मन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान् ॥२॥

दिव्य गुणले सम्पन्न देवताको सत्यका प्रमुख ज्ञाता, सर्वोत्तम अग्निदेव हामीबाट प्रदान गरिएको हविष्यान्न देवताकहाँ पुऱ्याउन्। धुवाँरूपी ध्वजा भएका, माथितिर मात्रै जाने, कान्तिले उज्यालिएका, प्रशंसनीय, देवताको आह्वान गर्ने, नित्य अग्निदेवलाई अभिमन्त्रित आहुति समर्पित गरिन्छ।

स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासो धारयन्त उर्वी।
विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुर्दुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः ॥३॥

अग्निदेवद्वारा सुखप्रदाता जल उत्पन्न हुन्छ। जलबाट उत्पन्न औषधिको पालनपोषण द्यावापृथिवीले गर्छन्। हे अग्निदेव ! तिम्रा दीप्तिमान् ज्वालाले स्वर्गस्थ दिव्य पोषक रसका रूपमा जलको दोहन गर्दछ। उनको यो जल वर्षारूपी अनुदानका महिमाको सबै देवताले गान गर्दछन्।

अर्चामि वां वर्धायापो घृतस्नू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे।
अहा यद् द्यावोऽसुनीतिमयन्मध्वा नो अत्र पितरा शिशीताम् ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी हाम्रो यज्ञीय कर्म उन्नत गराऊ। हे जलवर्षक द्यावापृथिवी ! हामी तिमीहरूको

स्तुति गर्दछौं। तिमीहरू यसको अभिप्राय बुझ। स्तोताहरू जुन यज्ञका अवसरमा तिमीहरूको प्रार्थना गर्दछन्, उसै बेला मातापिताका रूपमा रहेका पृथ्वी र द्युलोक यहाँ जल वर्षा गर्दै हाम्रा लागि विशेष सहायक होऊन्।

किं स्विन्न राजा जगृहे कदस्याति व्रतं चकृमा को वि वेद।
मित्रश्चिद्धि ष्मा जुहुराणो देवाञ्छ्लोको न यातामपि वाजो अस्ति ॥५॥

प्रज्वलित अग्निदेवले हाम्रो प्रार्थना र हविष्यान्न ग्रहण गर्लान् ? हामीबाट उनका नियम र व्रतको उचित निर्वाह होला ? यो जान्न सक्षम को होला ? असल मित्रलाई बोलाएझैं अग्निदेव हाम्रो आह्वानमा प्रकट हुन्छन्। हाम्रो प्रार्थना हविष्यान्न देवतातिर जाओस्।

दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुरूपा भवाति।
यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन् ॥६॥

यस भूमिमा अमृतमयी विभिन्न गुणले सम्पन्न र जल विभिन्न रूपमा व्याप्त रहेको छ। यसले यमदेवको अपराध क्षमा गर्दछ। हे महिमावान् तेजस्वी अग्निदेव ! तिमी त्यस जलको संरक्षण गर।

यस्मिन्देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सदने धारयन्ते।
सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्य१क्तून्परि द्योतनिं चरतो अजस्रा ॥७॥

यजमानका यज्ञवेदीमा प्रतिष्ठित देवताहरू अग्निदेवको निकटता प्राप्त गरेर हर्षित छन्। यिनीहरूले सूर्यमा तेजस्वी दिन र चन्द्रमामा रात्रि स्थापित गरे। यी सूर्य र चन्द्र दुवै निरन्तर तेजस्विता धारण गरिरहेका छन्।

यस्मिन्देवा मन्मनि सञ्चरन्त्यपीच्ये३ न वयमस्य विद्म।
मित्रो नो अत्रादितिरनागान् त्सविता देवो वरुणाय वोचत् ॥८॥

ज्ञानसम्पन्न अग्निदेवका उपस्थितिमा देवशक्ति आफ्नो कार्य निर्वाह गर्दछन्। हामी तिनीहरूको रहस्यमय स्वरूप जान्न असमर्थ छौं।

श्रुधी नो अग्ने सदने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवित्नुम्।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप भूरिह स्याः ॥९॥

हे अग्निदेव ! सम्पूर्ण देवताले सम्पन्न यज्ञस्थलमा रहँदै हामीले गरेका प्रार्थनाको तिमी अभिप्राय बुझिदेऊ। तिमी आफ्नो अमृत वर्षा गराउने रथ तयार पार ! देवतशक्तिका मातापितारूपी द्यावापृथिवीलाई हाम्रा यज्ञमा लिएर आऊ। कुनै देवता हाम्रा यज्ञका कर्मसित असन्तुष्ट नहोऊन् भनेर यहीं बस। देवतालाई गरिने आतिथ्य छोडेर नजाऊ।

[सूक्त - १३]

ऋषि - विवस्वान् आदित्य। **देवता** - हविर्धान। **छन्द** - त्रिष्टुप जगती।

युजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिर्वि श्लोक एतु पथ्येव सूरेः।
शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः ॥१॥

हे शकट हो ! तिमीहरू दुवैलाई हामी सोम आदि हविष्यान्नले अभिपूरित गरेर पत्नीशालाबाट हविर्धानतर्फ ल्याउँछौं र त्यसपछि यज्ञ सम्पन्न गर्दछौं। आहुतिझैं स्तोत्ररूपी वचन पनि देवतासमक्ष पुगून्। दिव्यलोकका उच्च स्थानमा प्रतिष्ठित अमरता प्राप्त देवताले हाम्रो स्तोत्र सुनून्।

यमे इव यतमाने यदैतं प्र वां भरन्मानुषा देवयन्तः।
आ सीदतं स्वमु लोकं विदाने स्वासस्थे भवतमिन्दवे नः ॥२॥

हे शकटदेव ! तिमीहरू आपसमा आबद्ध भएर उत्साहपूर्वक यज्ञस्थलमा उपस्थित हुँदा याजकहरू तिमीमाथि सोम आदि हविष्यान्न समर्पित गर्दछन्। तिमी आफ्नो ठाउँ यथेष्ट प्राप्त गर, त्यसले सोम पनि उत्तम स्थलमा पुगेर सुशोभित होस्।

पञ्च पदानि रुपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि व्रतेन।
अक्षरेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावधि सं पुनामि ॥३॥

हामी यज्ञका पाँचै उपकरण यथाक्रममा राख्दै चतुष्पदी, त्रिष्टुप् आदि छन्द नियमपूर्वक प्रयोग गर्दछौं। यज्ञस्थलका वेदीमा रहेको सोम पवित्र गराउँदै हामी परमात्माको ओं नाम उच्चारण गरेर आफ्ना यज्ञीय कर्म पूरा गर्दछौं।

देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजायै कममृतं नावृणीत।
बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत् ॥४॥

देवताहरूमा कसलाई मृत्युको डर छ ? मानिसमा कसलाई अमरता चाहिँदैन ? याज्ञिकहरू मन्त्रले पावन यज्ञ सम्पादन गर्दछन्। त्यसबाट हाम्रो शरीर आरोग्य लाभ गरेर मृत्युको भयबाट मुक्त रहन्छ।

सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतन्नृतम्।
उभे इदस्योभयस्य राजत उभे यतेते उभयस्य पुष्यतः। ५॥

पुत्रका रूपमा रहेका ऋत्विक्हरू प्रशंसनीय श्रेष्ठ पिताका रूपमा रहेका सोमका लागि सात छन्द उच्चारण गर्दै स्तोत्र गाउँछन्। यी दुवै शकटले दुवै लोक प्रकाशित गर्दछन्। यी दुवै आफ्ना तेजले देवता र मानिसलाई परिपुष्ट गर्दछन्।

[सूक्त - १४]

ऋषि - यम वैवस्वत। **देवता** - यम श्वानद्वय। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप् बृहती।

परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम्।
वैवस्वतं सङ्गमनं जनानां यमं राजनं हविषा दुवस्य ॥१॥

हे यजमान ! पितृका अधिपति यमदेवलाई पुरोडाश आदि समर्पित गर्दै सेवा गर। यमदेव पुण्यकर्मीलाई सुखद धाममा लैजान्छन्। उनी अनेकौंलाई कल्याणकारी मार्गको निर्देश गर्दछन्। विवस्वान्का पुत्र यमका नजिक मानिसले आखिरमा जानै पर्दछ।

यमो नो गातुं प्रथमो विवेद नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ।
यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पथ्याइ अनु स्वाः ॥२॥

यमदेवका नियमको व्यवस्था बदल्न कसैले सक्दैन। जुन बाटो हाम्रा पुर्खा गए, उसै बाटोबाट सबै मानिसले आआफ्ना कर्मअनुसार लक्ष्यतर्फ जानै पर्दछ। हे सर्वोत्तम यमदेव ! तिमी सबै मानिसका पापरूपी दुष्कर्म र पुण्यरूपी सत्कर्म जान्दछौ।

मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्वभिर्वावृधानः।
याँश्च देवा वावृधुर्ये च देवान्त्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ॥३॥

सारथी, अधिपति इन्द्रदेव काव्ययुक्त पुर्खाका सहायताले यम, अङ्गिरा आदि पितृहरू र बृहस्पतिदेव, ऋक्व नामका पितृहरूका सहयोगले उन्नति गर्दछन्। उनी देवताहरूलाई संवर्द्धित गर्ने हुन् र उनले जसलाई बढाउँछन्, तिनले राम्रो किसिमले प्रगति गर्दछन्। तिनीहरूमध्ये कोही स्वाहाले र कोही स्वधाले सन्तुष्ट हुन्छन्।

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः।
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन्हविषा मादयस्व ॥४॥

हे यमदेव ! अङ्गिरा आदि पितृसँग तिमी हाम्रा उत्तम यज्ञमा आएर विराजमान होऊ। ज्ञानी ऋत्विक्हरूका स्तोत्रले तिमीलाई आमन्त्रित गरोस्। हे मृत्युपति यम ! आहुतिले तृप्त भएर हामीलाई आनन्दित गर।

अङ्गिरोभिरा गहि यज्ञियेभिर्यम वैरूपैरिह मादयस्व।
विवस्वन्तं हुवे यः पिता तेऽस्मिन्यज्ञे बर्हिष्या निषद्य ॥५॥

हे मृत्युदेव ! नाना स्वरूप धारण गर्ने पूजनीय अङ्गिरादेवतासित यज्ञस्थलमा आऊ र यस यजमानलाई प्रसन्न गराऊ। तिम्रा पिता विवस्वान् हुन्, उनलाई पनि हाम्रो यज्ञमा आमन्त्रित गर्दछौं। उनी यस यज्ञस्थलका पूजावेदीमा कुशका आसनमा विराजमान भएर हामीलाई आनन्दित गरून्।

अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः।
तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥६॥

अङ्गिरा, अथर्वा र भृगु आदि हाम्रा पितृ भर्खरै आएका छन्। उनीहरू सबै सोमको इच्छा गर्दछन्। ती पितृहरूको कृपादृष्टि हामीलाई उपलब्ध होस्। हामी उनीहरूका कृपाले कल्याणकारी मार्गतिर बढौं।

प्रेहि प्रहि पथिभिः पूर्व्येभिर्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।
उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं पश्यासि वरुणं च देवम् ॥७॥

हे पितृ ! जुन सनातन मार्गबाट हाम्रा पुर्खा पितृहरू गए, त्यसैबाट तिमी पनि जाऊ। त्यहाँ स्वधारूपी अमृतान्नले सन्तुष्ट भएर राजा यम र वरुणदेवको दर्शन गर।

सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेनेष्टापूर्तेन परमे व्योमन्।
हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ॥८॥

हे पितृ ! तिमी उत्तम लोक स्वर्गमा यज्ञ आदि दानपुण्य कर्मको फलस्वरूप पितृसँग एकाकार होऊ। पाप कर्मका प्रभावबाट मुक्त भएर फेरि घरमा प्रवेश गर र तेजस्वी देवताको रूप प्राप्त गर।

अपेत वीत वि च सर्पतातोऽस्मा एतं पितरो लोकमक्रन्।
अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मै ॥९॥

हे दुष्ट पिशाच हो ! पितृले यस मृतात्माका लागि यो दाहस्थल निर्धारित गरेका हुन्। तिमीहरू यो ठाउँ छोडेर टाढा जाओ। यमदेवले दिनरात सेचन गरेको यो स्थान मृतक देहका लागि प्रदान गरेका छन्।

अति द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा।
अथा पितृन्त्सुविदत्राँ उपेहि यमेन ये सधमादं मदन्ति ॥१०॥

हे मृतात्मा ! चार आँखायुक्त अद्भुत रूपका यी दुई सारमेय कुकुरका नजिक चाँडै जाऊ। पितृहरू यमसँग सधैं हर्षित रहन्छन्, उनै विशिष्ट ज्ञानले सम्पन्न पितृको श्रेणी तिमी पनि प्राप्त गर।

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ।
ताभ्यामेनं परि देहि राजन्त्स्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि। ११॥

हे मृत्युदेव ! तिम्रा गृहरक्षक, मार्गरक्षक र ऋषिहरूबाट ख्याति प्राप्त गरेका, चार आँखा भएका दुई कुकुरबाट मृतात्माको संरक्षण गराऊ। त्यसपछि मृतात्मालाई कल्याणको भागी बनाएर पाप कर्मबाट मुक्त गराऊ।

उरूणसावसुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनाँ अनु।
तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम् ॥१२॥

लामो नाक भएका, प्राणहन्ता र अति सामर्थ्यशाली यी दुई कुकुर यमदेवका दूत हुन्। यी मानिसको प्राण हरण गर्ने लक्ष्यमा घुम्दछन्। यी दुवैले हामीलाई सूर्यको दर्शन गर्ने लाभ प्रदान गर्नका लागि यस स्थानमा प्राण दान गर्ने कृपा गरुन्।

यमाय सोमं सुनुत यमाय जुहुता हविः।
यमं ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः ॥१३॥

हे ऋत्विक् हो ! यमदेवका लागि हविष्यान्न समर्पित गर्नुका साथै यिनीहरूलाई पनि तयार पारिएको सोमरस प्रदान गर। अग्निदेव जुन यज्ञका वाहक हुन्, त्यो यज्ञ विभिन्न माङ्गलिक औषधिले युक्त भएर यमदेवतर्फ गमन गर्दछ। X /9/

यमाय घृतवद्धविर्जुहोत प्र च तिष्ठत।
स नो देवेष्वा यमद्दीर्घमायुः प्र जीवसे ॥१४॥

हे ऋत्विक् हो ! यमदेवका लागि घिउले परिपूर्ण हविष्यले यजन गर्दै स्तुति गर। ती यमदेवले हाम्रो दीर्घजीवनका निम्ति लामो आयु प्रदान गरुन्।

यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन।
इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पथिकृद्भ्यः ॥१५॥

हे ऋत्विक् हो ! तिमीहरू मृत्युराजका लागि मिष्ठान्नयुक्त आहुति प्रदान गर। उहिलेका पूर्वज ऋषिले हामीलाई सन्मार्गको प्रेरणा दिएका हुनाले उनीहरूलाई नमस्कार गरौँ।

त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्बृहत्।
त्रिष्टुब्गायत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता ॥१६॥

मृत्युदेव यम त्रिकद्रुक नामका यज्ञमा संरक्षणका लागि उपस्थित होऊन्। उनै यमदेव छ वटा ठाउँमा निवास गर्दछन्। त्रिष्टुप्, गायत्री र अन्य सबै छन्दका माध्यमबाट हामी उनको स्तुतिगान गर्दछौँ।

[सूक्त - १५]

ऋषि – शङ्ख यामायन। **देवता** – पितृगण। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः।
असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु ॥१॥

हाम्रा उत्तम, मध्यम र निम्न तीनै खालका पितृ यस यज्ञमा कृपापूर्वक उपस्थित भएका छन्। उनीहरू पुत्रको प्राणरक्षाका लागि यज्ञमा समर्पित हविष्यान्न ग्रहण गरुन् र हाम्रो रक्षा गरुन्।

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः।
ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विक्षु ॥२॥

पितामह आदि पूर्वज र तिनीभन्दा पछि मृत्यु भएका पितृ वा आज जो पृथ्वीको राजसी भोग उपभोग गर्ने सौभाग्यवान् वैभवसम्पन्न बन्धुबान्धवका रूपमा उत्पन्न भएका छन्, ती सबैलाई नमस्कार छ।

आहं पितृन्त्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥३॥

हामीले यज्ञको अनुष्ठान सम्पन्न गर्ने विधिविधान सबै पितृबाटै सिकेका हौं। उनीहरू यो कुरो राम्ररी जान्दछन्। सबै पितृ यज्ञशालामा कुशका आसनमा प्रतिष्ठित भएर हविष्यान्न एवं सोमरस ग्रहण गरुन्।

बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्।
त आ गतावसा शन्तमेनाथा नः शं योररपो दधात ॥४॥

हे पितृ हो ! हाम्रो आह्वानमा उपस्थित भएर कुशका आसनमा बस। यज्ञीय पदार्थहरू तिमीहरूका लागि प्रस्तुत छन्। स्वीकार गरेर हामीलाई सबै किसिमले उपकार गर, पापबाट जोगाएर कल्याण गर।

उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु।
त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥५॥

हामी आफ्ना पितृ आह्वान गर्दछौं। कुशका आसनमा विराजमान भएर प्रस्तुत सोमरस आदि हविष्यान्न उपभोग गर। हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरेर प्रसन्न हुँदै रक्षा गर।

आच्या जानु दक्षिणतो निषद्येमं यज्ञमभि गृणीत विश्वे।
मा हिंसिष्ट पितरः केनचिन्नो यद्व आगः पुरुषता कराम ॥६॥

हे पितृ हो ! हामी अबोध बालकको त्रुटि क्षमा गर्दै यज्ञशालामा दक्षिणतिर घुँडामा अडिएर पृथ्वीमा विराजमान भएर यज्ञको शोभा बढाइदेओ।

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय।
पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ॥७॥

अरुण वर्णका ज्वालाका नजिकै बस्नेले यजमानलाई धनधान्य प्रदान गरुन्। हे पितृहरू हो ! जयमानका पुत्रपौत्रलाई पनि धनऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसबाट उनीहरू यज्ञ आदि कर्मका लागि धन नियोजित गर्न सकून्।

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः।
तेभिर्यमः संरराणो हवींष्युशन्नुशद्भिः प्रतिकाममत्तु ॥८॥

सोमरस तयार गर्ने वसिष्ठ आदि याजकहरू वैभवसम्पन्न भएर सोमपायी पितृलाई हविरूपी सोम प्रदान गर्दछन्। पितृहरूसँगै पितृका अधिपति यम पनि हविष्यको कामना गर्दछन्। जसले हविको कामना गर्दछन्, ती सबैले त्यो प्राप्त गर्दछन्।

ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तोमतष्टासो अर्कैः।
आग्ने याहि सुविदत्रेभिरर्वाङ् सत्यैः कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः ॥९॥

हे अग्निदेव ! यज्ञविधानका ज्ञाता र ऋचा दर्शन गर्ने पितृले देवत्व प्राप्त गरिसके। यदि उनीहरू श्रद्धाभावको अपेक्षा गर्दै हाम्रा यज्ञमा आऊन्। ती सम्माननीय, ज्ञानसम्पन्न, सत्यव्रती, मेधावी, तेजसम्पन्न पितृहरू सँगै हामीकहाँ उपस्थित होऊन्।

ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः ।
आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्घर्मसद्भिः ॥१०॥

सत्यव्रती, हविष्यका इच्छुक, सोमरस पान गर्ने पितृहरू इन्द्रदेव र अन्य देवतासँग संयुक्त रूपले रथमा विराजमान भएका छन्। हे अग्निदेव ! तिमी ती देवताको उपासना गर्ने, प्राचीन यज्ञीय अनुष्ठान निर्वाह गर्ने पितृलाई स्तुतिले आह्वान गर्दै सँगै आऊ।

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः ।
अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन ॥११॥

हे अग्निजस्तै तेजस्वी पितृ हो ! यहाँ आओ र निर्धारित आसनमा बस। हे पूजनीय पितृ हो ! पात्रमा राखिएको हविष्यान्न सेवन गरेर सन्तान आदिले युक्त ऐश्वर्यसाधन हामीलाई प्रदान गर।

त्वमग्न ईडितो जातवेदोऽवाड्ढव्यानि सुरभीणि कृत्वी ।
प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥१२॥

हे सम्पूर्ण ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! तिमीलाई हामी स्तुति र प्रार्थना गर्दछौं। हाम्रा श्रेष्ठ सुगन्धित आहुति स्वीकार गरेर पितृलाई प्रदान गर। पितृहरू स्वधाद्वारा समर्पित आहुति ग्रहण गरुन्। हे अग्निदेव ! तिमी श्रद्धाको भावनाले समर्पित आहुति सेवन गर।

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।
त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व ॥१३॥

हे सर्वज्ञाता अग्निदेव ! यहाँ जुन पितृ उपस्थित छन्, हामीसित जो परिचित छन्, हाम्रा आह्वानमा जो आएका छैनन् वा जो हामीसित अपरिचित छन्, ती सबै पितृका तिमी पूर्ण ज्ञाता छौ। हे पितृ हो ! स्वधायुक्त यो श्रेष्ठ यज्ञ स्वीकार गर।

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते ।
तेभिः स्वराडसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व ॥१४॥

हे अग्निदेव ! जुन पितृको अग्निसंस्कार भयो वा जसको संस्कार सम्पन्न भएको छैन, जुन पितृहरू स्वधायुक्त अन्नले सन्तुष्ट भएर स्वर्गलोकमा रमाएका छन्, तिनीहरूसँगै सुगन्धित द्रव्य सेवन गर र पितृहरूका आत्मालाई देवत्व प्रदान गर।

[सूक्त - १६]

ऋषि - दमन यामायन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

मैनमग्ने वि दहो माभि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।
यदा शृतं कृणवो जातवेदोऽथेमेनं प्र हिणुतात्पितृभ्यः ॥१॥

हे अग्निदेव ! मृतात्मालाई पीडित नगरीकन संस्कार सम्पन्न गराऊ। यस मृतात्मालाई छिन्नभिन्न नगराऊ। हे सम्पूर्ण ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! तिम्रा ज्वालाले यो देह भस्म गराएपछि यसलाई पनि पितृकहाँ पठाइदेऊ।

शृतं यदा करसि जातवेदोऽथेमेनं परि दत्तात्पितृभ्यः ।
यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानां वशनीर्भवाति ॥२॥

हे ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव ! मृतशरीर पूर्ण रूपले डढाएपछि यसको मृतात्मा आफन्तलाई जिम्मा लगाऊ। मृतात्माले फेरि प्राण धारण गरोस् र देवताको आश्रयमा रहोस्।

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।
अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः ॥३॥

हे मृत मानिस ! अनेक प्राण, नेत्र, वायु र सूर्यले संयुक्त होऊ। तिमी आफ्ना पुण्य कर्मको फल प्राप्त गर्नका लागि स्वर्ग, पृथ्वी वा जलमा निवास गर। यदि वृक्ष वा वनस्पतिमा तिम्रो हित हुनेछ भने सूक्ष्म शरीर लिएर त्यहाँ प्रवेश गर।

अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।
यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहैनं सुकृतामु लोकम् ॥४॥

हे अग्निदेव ! यस मृत पुरुषमा जुन अविनाशी ईश्वरीय अंश छ, त्यसलाई तिमी आफ्ना तेजले तपाएर प्रखर गराऊ। ज्वालाले त्यसलाई बलियो बनाऊ। हे सर्वज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! आफ्ना कल्याणकारी विभूतिले त्यसलाई पुण्यात्माका लोकमा लगिदेऊ।

अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।
आयुर्वसान उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः ॥५॥

हे अग्निदेव ! मृत पुरुष तिम्रा लागि स्वधायुक्त आहुतिको रूप ग्रहण गर्दछ। उसलाई तिमी फेरि पितृका लागि सिर्जना गर। हे जातवेद अग्निदेव ! यसका आयुको जुन भाग बाँकी छ, त्यो प्राणसम्पन्न होस् र पुनः बलियो शरीरधारी होओस्।

यत्ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।
अग्निष्टद्विश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणाँ आविवेश ॥६॥

हे मृत मनुष्य ! तिम्रो शरीर काग, कमिला, सर्प वा अरू कुनै हिंसक पशुले चोट लगाएको भए सर्वभक्षक अग्निदेवले त्यो अङ्ग पीडारहित गराऊन्। शरीरभित्रको जुन पोषक रसका रूपमा सोम विद्यमान छ, त्यसले पनि त्यसको दुःख मेटाइदेओस्।

अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च ।
नेत्त्वा धृष्णुर्हरसा जर्हृषाणो दधृग्विधक्ष्यन्पर्यङ्खयाते ॥७॥

हे मृत पुरुष ! तिमी आफ्ना मांसमज्जाले पूर्ण छौ। स्वयं अग्निको ज्वालारूपी कवच धारण गरेका हुनाले शरीर भस्मीभूत गर्न उपस्थित अग्निदेव तिम्रा अङ्ग जलाउँदैनन्।

इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् ।
एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ते ॥८॥

हे अग्निदेव ! देवता र पितृका लागि प्रिय यस चमस पात्रलाई तिमी हिंसित नगर। यो चमस पात्र केवल देवताले सोमपान गर्नका लागि सुरक्षित छ। यसैले सम्पूर्ण अविनाशी देवता र पितृहरू आनन्दित छन्।

क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।
इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥९॥

मांसभक्षक अग्निदेवलाई हामी यहाँदेखि पर राख्दछौँ। ती शवदाहक अग्निदेव मृत्युराज यमकै नजिक रहून्। यहाँ अर्कै सुप्रसिद्ध जातवेदा अग्निदेव छन्, जिनले हाम्रो आहुति देवतासमक्ष पुर्‍याउँछन्।

यो अग्निः क्रव्यात्प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात्परमे सधस्थे ॥१०॥

शवदाहक अग्निदेव चितास्थलमा निवास गर्दछन्। पितृयज्ञमा उनलाई परै राखिन्छ र अर्कै पवित्र यज्ञाग्नि स्थापित गरिन्छ। ती सर्वश्रेष्ठ यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित अग्निदेवले हाम्रो तेजस्वी यज्ञ पूरा गरुन्।

यो अग्निः क्रव्यवाहनः पितॄन्यक्षदृतावृधः ।
प्रेदु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ ॥११॥

श्राद्धकर्मका समयमा समर्पित हव्य वहन गर्ने अग्निदेव यज्ञलाई समृद्धिसम्पन्न बनाउँछन्। उनी देवता र पितृसम्म हव्य पुर्‍याएर उनको सेवा गर्दछन्।

उशन्तस्त्वा नि धीमह्युशन्तः समिधीमहि ।
उशन्नुशत आ वह पितॄन्हविषे अत्तवे ॥१२॥

हे पवित्र यज्ञका अग्निदेव ! हामी श्रद्धापूर्वक प्रयत्न गर्दै तिमीलाई प्रतिष्ठित गर्दछौँ र अधिक प्रज्वलित गराउने प्रयास गर्दछौँ। देवता र पितृले यज्ञको कामना गर्दछन्, समर्पित गरिएको हव्य तिमी उनीहरूसम्म पुर्‍याइदिन्छौ।

यं त्वमग्ने समदहस्तमु निर्वापया पुनः ।
कियाम्ब्वत्र रोहतु पाकदूर्वा व्यल्कशा ॥१३॥

हे अग्निदेव ! तिमीले जुन भूस्थल डढाएका छौ, त्यसलाई फेरि तापविनाको बनाऊ। यहाँ पानीको चिस्यानयुक्त, पवित्र र अनेकौँ किसिमका दुबो आदि घाँस उम्रिऊन्।

शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।
मण्डूक्या३ सु सं गम इमं स्व१ग्निं हर्षय ॥१४॥

शीतल र आनन्ददायी हे पृथिवी ! तिमी सबैका लागि आनन्दप्रद, मङ्गलकारी र शीतलता प्रदान गर्ने औषधिले परिपूर्ण छौ। तिमी अग्निदेवलाई सन्तुष्ट गरेर भ्यागुताको रहरअनुसार जलको वर्षाले सम्पन्न होऊ।

[सूक्त - १७]

ऋषि – देवश्रवा यामायन। **देवता** – सरयण्यृ पूषा देवता। **छन्द** – त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

त्वष्टा दुहित्रे वहतुं कृणोतीतीदं विश्वं भुवनं समेति।
यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश ॥१॥

त्वष्टाकी पुत्री प्रकृतिले वहन गर्न योग्य वरसित विवाह गर्दा सारा विश्वका प्राणी भेला भए। यमकी माताको सम्बन्ध हुँदा विवस्वान्की महिमाशाली पत्नी हराइन्।

अपागूहन्नमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी सवर्णामददुर्विवस्वते।
उताश्विनावभरद्यत्तदासीदजहादु द्वा मिथुना सरण्यूः ॥२॥

अमर सरण्युलाई देवताहरूले मानिसबाट अचम्म किसिमले लुकाए। सरण्युजस्तै अर्की आइमाई बनाएर विवस्वान् सूर्यलाई प्रदान गरे। त्यस बेला सरण्यु त्यहीं थिइन्। उनले आरोग्यप्रद अश्विनीकुमारलाई गर्भमा धारण गरिन् र जुम्ल्याहा सन्तान जन्मिए।

पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्र विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः।
स त्वैतेभ्यः परि ददत्पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविदत्रियेभ्यः ॥३॥

ज्ञानवान्, सम्पूर्ण विश्वका संरक्षक र पशुधनले सम्पन्न पूषादेवले तिमीलाई सुन्दर लोकतिर लिएर जाऊन्। अग्निदेवले तिमीलाई धनऐश्वर्यले सम्पन्न बनाऊन् र सुखका दाता देवताहरूले र पितृका नजिकै पुऱ्याऊन्।

आयुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात्।
यत्रासते सुकृतो यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवः सविता दधातु ॥४॥

सर्वत्र सञ्चरणशील प्राणवायुले तिमीलाई सबै किसिमले संरक्षण गरोस्। असल मार्गदर्शक, सबैभन्दा अघि रहने पूषादेवले तिम्रो संरक्षण गरुन्। जुन श्रेष्ठ लोकमा पुण्य आत्मा प्रतिष्ठित छन्, सवितादेवले तिमीलाई त्यहाँ पनि प्रतिष्ठित गरुन्।

पूषेमा आशा अनु वेद सर्वाः सो अस्माँ अभयतमेन नेषत्।
स्वस्तिदा आघृणिः सर्ववीरोऽप्रयुच्छन्पुर एतु प्रजानन् ॥५॥

सम्पूर्ण विश्वका पालक पूषादेव सबै दिशासित परिचित छन्। उनले हामीलाई भयमुक्त मार्गमा लैजाऊन्। कल्याणकारी, सर्वोत्तम, दिव्यतायुक्त र मेधावी पूषादेव सधैँ हाम्रा अगुवा होऊन्।

प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः।
उभे अभि प्रियतमे सधस्थे आ च परा च चरति प्रजानन् ॥६॥

पूषादेव स्वर्ग र पृथिवीका माझमा रहेका मार्गमध्ये सबैभन्दा असल र उत्तम मार्गमा उत्पन्न भएका हुन्। द्यावापृथिवी, जो आपसमा स्नेहयुक्त र श्रेष्ठ स्थानले सम्पन्न छन्, उनका बीचमा मेधावी पूषादेव विशेष रूपले सुशोभित हुन्छन्।

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने।
सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वती दाशुषे वार्यं दात् ॥७॥

दैवी गुणका इच्छुक मानिसहरू सरस्वती देवलाई आह्वान गर्दछन्। यज्ञ विस्तृत भएपछि उनी सरस्वतीदेवीको स्तुति गर्दछन्। श्रेष्ठ पुण्यात्माहरूले देवी सरस्वतीलाई आह्वान गर्दा उनले दानीहरूको आकाङ्क्षा परिपूर्ति गर्दछिन्।

सरस्वति या सरथं ययाथ स्वधाभिर्देवि पितृभिर्मदन्ती।
आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयस्वानमीवा इष आ धेह्यस्मे ॥८॥

हे सरस्वती देवी ! तिमी पितृहरूसँग स्वधायुक्त हविष्यान्नले सन्तुष्ट भएर प्रसन्न हुँदै एकै रथमा यात्रा गर। यस यज्ञमा श्रेष्ठ आसनमा विराजमान भएर हामीलाई आरोग्यता र अन्न प्रदान गर।

सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः।
सहस्रार्घमिळो अत्र भागं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि ॥९॥

यज्ञस्थलका दक्षिण भागमा प्रतिष्ठित पितृहरू सरस्वती देवीलाई आह्वान गर्दछन्। यज्ञसम्पादक यजमानलाई उनी प्रचुर मात्रामा दिव्य धन र पोषक अन्न प्रदान गरुन्।

आपो अस्मान्मातरः शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।
विश्वं हि रिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमि ॥१०॥

आमाजस्तै सञ्चार गर्ने जलले हामीलाई पवित्र बनाओस्। घिउका रूपमा रहेका जलले हाम्रो अशुद्धता निवारण गरोस्। जलको दिव्यताका दिव्य स्रोतले सबै पाप शोधन गरोस्। जलले शुद्ध र पवित्र बनेर हामी उँभो लाग्न सकौं।

द्रप्सश्चस्कन्द प्रथमाँ अनु द्यूनिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।
समानं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ॥११॥

सोमरस प्राचीन ऋषि तथा देवताका लागि अन्तरिक्ष लोकमा उत्पन्न भएको हो। हाम्रा आँटिला पुर्खाले यो सोमरस फेला पारे। हामी सात याज्ञिक, उसै लोकमा रहने त्यस दिव्य सोमरसलाई आहुतिका रूपमा समर्पित गर्दछौं। X १२

यस्ते द्रप्सः स्कन्दति यस्ते अंशुर्बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थात् ।
अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात्तं ते जुहोमि मनसा वषट्कृतम् ॥१२॥

हे सोमदेव ! तेजस्वी रूपले प्रवाहित हुने, पवित्रतापूर्वक झर्ने अथवा पेल्ने फल्याकका नजिकै हुने ऋत्विकका हातबाट खस्ने तिम्रा अवयव र रसलाई हामी नमस्कार गर्दै यज्ञमा समर्पित गर्दछौं।

यस्ते द्रप्सः स्कन्नो यस्ते अंशुरवश्च यः परः स्रुचा ।
अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चतु राधसे ॥१३॥

हे सोमदेव ! स्रुक नामका पात्रबाट तल चुहुने तिम्रा रसको अंश र प्रवाहित हुने तिम्रा रसको भाग बृहस्पतिदेवले ग्रहण गरुन्। त्यसबाट हाम्रो ऐश्वर्य वृद्धि होस्।

पयस्वतीरोषधयः पयस्वन्मामकं वचः ।
अपां पयस्वदित्पयस्तेन मा सह शुन्धत ॥१४॥

हे जलदेव ! औषधि तिम्रा पोषणयुक्त रसले ओतप्रोत छ। हाम्रो सारगर्भित स्तोत्रजस्तै जलको सूक्ष्म अंश पनि अति सूक्ष्म छ। त्यसैसँग हामीलाई पवित्रता प्रदान गर।

[सूक्त - १८]

ऋषि - यामायन। देवता - मृत्यु त्वष्टा पितृमेध। छन्द - त्रिष्टुप् जगती अनुष्टुप्।

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान् ॥१॥

हे मृत्युदेव ! तिमी सबैभन्दा भिन्नै र अर्कै मार्गबाट गमन गर। तिमी देवयानको मार्गभन्दा भिन्न मार्गबाट प्रस्थान गर। दिव्य दृष्टिसम्पन्न हे सर्वज्ञ देव ! हाम्रा पुत्रपौत्रादि सन्तान र वीरलाई हिंसित नगर भन्ने तिमीसित विनम्र आग्रह छ।

मृत्योः पदं योपयन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ।
आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः ॥२॥

हे मृत पुरुषका आफन्त हो ! जुन मानिस मृत्युको मार्ग त्यागेर हिँड्दछन्, उनले दीर्घ र श्रेष्ठ आयु धारण गर्दछन्। तिमीहरू सबैले त्यसै गर। हे याज्ञिक यजमान हो ! सबै पुत्रपौत्र आदि ऐश्वर्यले सम्पन्न भएर पापबाट मुक्त होओ र शुद्ध तथा पवित्र जीवन व्यतीत गर।

इमे जीवा वि मृतैराववृत्रन्नभूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य ।
प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥३॥

जीवित मानिस मरिसकेका आफन्तका नजिकै बसिनरहून्। हाम्रो आजको यो पितृमेध यज्ञ कल्याणकारी ढङ्गले पूर्ण होस्। हामी दीर्घ आयु प्राप्त गरेर हाँसीखुसी आनन्दमय जीवन बाँचौं। हामी पूर्व दिशातर्फ मुख गरेर अगाडिको यात्रामा बढौं।

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्थमेतम् ।
शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीरन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन ॥४॥

प्राणधारी मानिसको संरक्षणका लागि हामी यो परिधि तयार गर्दछौं। यसबाट कोही पनि अल्पायुको मृत्युमा नपरोस्। यी पुत्रपौत्रादिले सय वर्षको आयु प्राप्त गरुन्। हामी ढुङ्गाको बाधा उपस्थित गरेर मृत्युलाई रोक्दछौं।

यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथा ऋतव ऋतुभिर्यन्ति साधु।
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूंषि कल्पयैषाम् ॥५॥

जसरी एउटा दिन बितेपछि क्रमको एक चिन्दछ, जसरी ऋतु एउटा बितेपछि एकको क्रम बितेको हुन्छ, जसरी पहिले जन्मेका वृद्ध पुरुष छँदाछँदै उनका नातिपनातिले शरीर त्याग गर्दैनन्, त्यसै गरी हे विधाता ! हाम्रा स्वजनलाई तिमी दीर्घजीवनका लाभबाट वञ्चित नगर।

आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यतिष्ठ।
इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा दीर्घमायुः करति जीवसे वः ॥६॥

हे मृतकका पुत्र आदि हो ! तिमीहरू आफ्नो पूर्ण आयु भोग्दै वृद्धावस्थामा पुग। क्रमैसँग प्रगतिमार्गमा अघि सर। यस लोकमा उत्तम जन्म भएका त्वष्टादेवले तिमीहरूलाई यिनै मानिससित जीवन व्यतीत गर्नका लागि लामो आयु प्रदान गरुन्।

इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा सं विशन्तु।
अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्रे ॥७॥

सौभाग्यवती र सुन्दर नारी घिउको काजलले शोभायमान भएर आ-आफ्ना घरभित्र पसून्। यी नारीहरू आँसु रोकेर, मानसिक विकार त्याग्दै आभूषणले सुसज्जित भएर आदरपूर्वक अघिअघि हिँड्दै घरभित्र पसून्।

उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेष एहि।
हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभिं सं बभूथ ॥८॥

हे मृतककी पत्नी ! तिम्रा पतिको मृत्यु भइसकेको छ। यिनलाई छोडेर तिमी आफ्ना पुत्र आदि र घरपरिवारको विचार गर्दै उन्नति गर। तिमीले आफ्ना पतिसँग सन्तान उत्पादन आदि स्त्रीकर्तव्य निर्वाह गरिसकेकी छ्यौ। त्यसैले घर फर्क।

धनुर्हस्तादाददानो मृतस्यास्मे क्षत्राय वर्चसे बलाय।
अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयेम ॥९॥

आफ्ना प्रजाको संरक्षणका लागि आवश्यक बल र तेज हामीलाई उपलब्ध होस् भनेर म मृतकका हातबाट धनुष धारण गर्दछु। यस राष्ट्रमा हामी वीर सन्तान उत्पन्न गरेर सबै अहङ्कारी शत्रुमाथि विजयी होऔँ। हे मृतक तिमी यहीँ निवास गर।

उप सर्प मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम्।
ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निर्ऋतेरुपस्थात् ॥१०॥

हे मृतक ! तिमी यो माताजस्ती, महिमाशाली, [illegible] र सुखदायिनी धर्तीमाताका काखमा [illegible] सबै ऐश्वर्यको धनी हुन्। तिमीलाई यिनले पापकर्मका दुष्प्रभावबाट मुक्त गरुन्।

उच्छ्वञ्चस्व पृथिवि मा नि बाधथाः सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना।
माता पुत्रं यथा सिचाभ्येनं भूम ऊर्णुहि ॥११॥

हे धर्तीमाता ! मृतकलाई पीडादायक सन्तापबाट जोगाउनका लागि माथि उठाइदेऊ। यसको राम्रो स्वागत सत्कार गर्ने र सुखमा साथै रहने बनिदेऊ। हे भूमिमाता ! जसरी आमाले पुत्रलाई आँचलले छोपेझैँ तिमी पनि यसलाई सबै तिरबाट ढाकिराख।

उच्छ्वञ्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम्।
ते गृहासो घृतश्चुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र ॥१२॥

यस मृतकको शरीर छोपिराख्ने धर्तीमाता उत्तम किसिमले स्थिर होऊन् र हजारौँ किसिमका धुलाका कणहरू यसमाथि समर्पित गरुन्। यी धर्ती घिउको स्निग्धताजस्तै आश्रय यसलाई प्रदान गर्दै सुखदायी होऊन्।

उत्ते स्तभ्नामि पृथिवीं त्वत्परीमं लोगं निदधन्मो अहं रिषम्।
एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः सादना ते मिनोतु ॥१३॥

हे अस्थि कलश ! तिमीमाथि राम्रोसित पृथ्वी स्थापित गर्दछौँ, यो भारी वहन गर। यसले तिमीलाई दुःख नदियोस्। तिम्रो यो अवलम्बन पितृले धारण गरुन्। यमदेवले यहाँ तिम्रा निम्ति निवासस्थल प्रदान गरुन्।

प्रतीचीने मामहनीष्वाः पर्णमिवा दधुः ।
प्रतीचीं जग्रभा वाचमश्वं रशनया यथा ॥१४॥

बाणका फेदमा प्वाँख लगाएझैं असल दिनमा देवताले म सङ्कुसुक ऋषिलाई स्थापित गरेका छन्। तीव्र गतिमा कुद्ने अश्वको लगाम समातेझैं हाम्रो पूजनीय प्रार्थना ग्रहण गर।

[सूक्त - १९]

ऋषि – भृगुवारुणि। **देवता** – आपो देवता। **छन्द** – अनुष्टुप् गायत्री।

नि वर्तध्वं मानु गातास्मान्त्सिषक्त रेवतीः ।
अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम् ॥१॥

हे गाई हो। हामीलाई छोडेर अरूकहाँ नजाओ, फिर्ता आओ। हे धनसम्पन्न गाई हो! हामीलाई दुध प्रदान गर्दै परिपुष्ट गराओ। हे अग्निदेव! तिमी निरन्तर धन प्रदान गर्ने हौ। तिमी र सोमदेव मिलेर हामीलाई ऐश्वर्य सम्पदा प्रदान गर।

पुनरेना नि वर्तय पुनरेना न्या कुरु। इन्द्र एणा नि यच्छत्वग्निरेना उपाजतु ॥२॥

हे यजमान! यी गाईलाई बारम्बार हाम्रा नजिकै ल्याइदिएर नियन्त्रणमा राख। इन्द्रदेव यिनलाई तिम्रा नियन्त्रणमा राख्न सहायक होऊन् र अग्निदेवले दुधालु बनाऊन्।

पुनरेता नि वर्तन्तामस्मिन्पुष्यन्तु गोपतौ।
इहैवाग्नेनि धारयेह तिष्ठतु या रयिः ॥३॥

गाई बारम्बार फर्किएर हामीकहाँ आऊन्। हाम्रा संरक्षणमा रहेर यी बलिया होऊन्। हे अग्निदेव। तिमी यिनलाई हाम्रा गोठमा राखिदेऊ। यिनीहरू यहाँ रहँदै धन र ऐश्वर्यले समृद्ध गराऊन्।

यन्नियानं न्ययन सञ्ज्ञानं यत्परायणम्।
आवर्तनं निवर्तन या गोपा अपि त हुवे ॥४॥

हामी गाईगोठ, गाईको थलो उनको उपस्थिति, गाईको निश्चित समयमा फिर्ता हुने काम, चरनमा जाने र फर्किएर आउने समय आदि स्वाभाविक क्रियाको स्तुति गर्दछौं। गाईको रक्षा गर्ने गोठालाको पनि स्तुति गर्दछौं।

य उदानड् व्ययनं य उदानट् परायणम्।
आवर्तनं निवर्तनमपि गोपा नि वर्तताम् ॥५॥

गाई चराउनेहरूमध्ये चारैतिर गाई खोज्ने, गाईसँगै रहने, गाईसँग सँगै हिँड्ने अनुभव प्राप्त गरेका सबै गोठाला गाई चराएर कुशलतापूर्वक घरमा फिर्ता आऊन्।

आ निवर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि। जीवाभिर्भुनजामहै ॥६॥

हे इन्द्रदेव! तिमी हाम्रो सहायक बनेर गाईलाई हामीतिर प्रेरित गर। यस्ता गाई हामीलाई बारम्बार प्रदान गर। त्यसबाट हामी सुखको उपभोग गर्न पाऔँ।

परि वो विश्वतो दधा ऊर्जा घृतेन पयसा।
ये देवाः के च यज्ञियास्ते रय्या सं सृजन्तु नः ॥७॥

हे देवता हो। हामी प्रचुर अन्न सामग्री, घिउ, दुध आदि पदार्थ र हविष्यान्न समर्पित गर्दछौं। यज्ञीय सत्कर्म पूरा गर्ने देवताहरूले गाई आदि ऐश्वर्यसम्पदा प्रदान गर।

आ निवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तय।
भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभ्य एना नि वर्तय ॥८॥

हे गाई चराउने गोठाला हो। तिमीहरू हाम्रा नजिक गाई लिएर आओ। हे गाई हो! तिमीहरू सबै आओ। हे गोठला हो! गाई फिर्ता लिएर आओ। म कहा लिएर आऊँ ? चारै दिशाबाट गाई भेला पारेर घरमा फिर्ता ल्याऊ।

[सूक्त - २०]

ऋषि – विमद ऐन्द्र। **देवता** – अग्नि। **छन्द** गायत्री विराट् अनुष्टुप् विराट् त्रिष्टुप्।

भद्रं नो अपि वातय मनः ॥१॥

हे अग्निदेव! तिमी हाम्रा मनलाई श्रेष्ठ मङ्गलकारी सङ्कल्पले युक्त गराऊ।

अग्निमीडे भुजां यविष्ठं शासा मित्रं दुर्धरीतुम्।
यस्य धर्मन्त्स्वरेनीः सपर्यन्ति मातुरूधः ॥२॥

हविभक्षक, देवताहरूमा तरुणतम, महाबलिष्ठ, सबैका मित्र र अपराजेय अग्निदेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ। यस यज्ञमा सबै देवता माताको दुधजस्तै आफ्ना लागि दिइएको आहुति सेवन गर्दछन्।

यमासा कृपनीडं भासाकेतुं वर्धयन्ति। भ्राजते श्रेणिदन् ॥३॥

सत्कर्मका आश्रयस्वरूप, तेजस्वी अग्निदेवलाई स्तोताहरू विभिन्न स्तोत्रले संवर्द्धित गर्दछन्। कल्याणकारी अग्निदेव स्तोत्रले विशेष रूपमा शोभायमान हुन्छन्।

अर्यो विशां गातुरेति प्र यदानड् दिवो अन्तान्। कविरभ्रं दीद्यानः ॥४॥

यजमानका आश्रयरूपी अग्निदेव प्रज्वलित भएर ऊर्ध्वगामी हुँदै दिव्यलोकसम्म व्याप्त हुन पुग्छन् र मेघमण्डललाई विद्युत्रूपले प्रकाशित गरेर श्रेष्ठ पदमा राज हुन्छन्।

युषद्धव्या मानुषस्योर्ध्वस्तस्थावृभ्वा यज्ञे। मिन्वन्त्सद्म पुर एति ॥५॥

यस श्रेष्ठ यज्ञमा आहुति सेवन गर्ने अग्निदेव ज्योतिस्वरूप भएर माथि उठ्दछन्। यसै बेला उत्तर वेदी पार गरेर हाम्रा याजकहरू अगाडि उपस्थित हुन्छन्।

स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति। अग्निं देवा वाशीमन्तम् ॥६॥

अग्निदेव नै हव्य र आहुति ग्रहण गरेर कल्याणकारी यज्ञ सम्पन्न गर्दछन्। उनी नै देवता आह्वान गर्दछन्। देवशक्ति उनै प्रशंसनीय अग्निदेवसँग आउने गर्दछन्।

यज्ञासाहं दुव इषेऽग्निं पूर्वस्य शेवस्य। अद्रेः सूनुमायुमाहुः ॥७॥

अग्निदेवलाई ढुङ्गा घोटेर उत्पन्न गरिएका हुनाले पाषाणपुत्र नामले विभूषित छन्। यज्ञ धारणकर्ता अग्निदेवलाई श्रेष्ठ सुखमय जीवन प्राप्तिका लागि श्रद्धापूर्वक अर्चना गरौँ।

नरो ये के चास्मदा विश्वेत्ते वाम आ स्युः। अग्निं हविषा वर्धन्तः ॥८॥

अग्निदेवलाई आहुतिद्वारा संवर्द्धित गर्दै हाम्रा पुत्रपौत्रादि श्रेष्ठ सन्तानले सबै किसिमका श्रेष्ठतम सम्पत्ति प्राप्त गरुन्। यस्तो हाम्रो मङ्गलकारी कामना छ।

कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य ब्रध्न ऋज्र उत शोणो यशस्वान्।
हिरण्यरूपं जनिता जजान ॥९॥

अग्निदेवको रथ कृष्णवर्ण, कान्तिमान्, तेजसम्पन्न, रातो, सहज गमनशील, तीव्रगामी र कीर्तिमान छ। स्वर्णजस्तै उज्ज्वल दीप्तिमान् त्यो रथ सृष्टिकर्ताले नै बनाएका हुन्।

एवा ते अग्ने विमदो मनीषामूर्जो नपादमृतेभिः सजोषाः।
गिर आ वक्षत्सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः ॥१०॥

हे अमृतस्वरूप ऐश्वर्यले सम्पन्न तेजस्वी अग्निदेव ! सद्बुद्धिको कामनाले प्रेरित विमद नामका ऋषिले तिम्रा लागि उत्तम स्तोत्र रचना गरेका छन्। हे बलवर्द्धक अग्निदेव ! तिमी प्रार्थना स्वीकार गर्दै उनका लागि सजिलो निवास, उत्तम बल र प्राप्त गर्नुपर्ने जेजति अन्न आदि उपभोग्य सामग्री हुन्छन् ती सबै प्रदान गर।

[सूक्त - २१]

ऋषि - विमद ऐन्द्र। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - आस्तार पंक्ति।

आग्निं न स्ववृक्तिभिर्होतारं त्वा वृणीमहे।
यज्ञाय स्तीर्णबर्हिषे वि वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे ॥१॥

हामी आफैँले रचना गरेका मन्त्रले देवताहरूका आह्वान कर्ता, पावन, ज्योतिर्मय र सर्वत्र विद्यमान अग्निदेवलाई वरण गर्दछौँ। कुशका आसनले सुशोभित यज्ञमा आनन्द प्राप्तिका लागि हामी उनलाई धारण गर्दछौँ। उनले आफ्ना प्रदीप्त ज्वाला विमद ऋषिका लागि प्रेरित गरुन्।

त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्त्यश्वराधसः।
वेति त्वामुपसेचनी वि वो मद ऋजीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे ॥२॥

प्रखर तेजसम्पन्न र ऐश्वर्यसम्पन्न यजमानले तिमीलाई शोभायमान गराउँछन्। हे तेजस्वी अग्निदेव ! सहज गतिले खस्न आउने आहुति तिम्रो सन्तुष्टिका लागि नजिकै जान्छन्। तिमी तिनलाई धारण गरेर संवर्द्धित हुन्छौ।

त्वे धर्माण आसते जुहूभिः सिञ्चतीरिव।
कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि श्रियो धिषे विवक्षसे ॥३॥

वृष्टिरूपी जलका सिँचाइले पृथ्वीको सेवा भएझैं यज्ञधारणकर्ता ऋत्विक्‌हरू हवनमा प्रयुक्त पात्रले तिमीलाई सेचन गर्दछन्। तिमी कालो वर्णका ज्वालायुक्त आभाले सम्पन्न भएर देवताको प्रसन्नताका लागि अत्यधिक सुशोभित हुन्छौ। हे अग्निदेव ! त्यसैले तिमी महिमामय छौ।

यमग्ने मन्यसे रयिं सहसावन्नमर्त्य।
तमा नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भरा विवक्षसे ॥४॥

बलसम्पन्न, अमर, तेजस्वी हे अग्निदेव ! उत्तम र आश्चर्यजनक विधिले तिमीले स्वीकार गर्ने ऐश्वर्यलाई देवताको आनन्द, हाम्रो बल र अन्न आदि समृद्धिका लागि यज्ञमा प्रदान गर। तिमी महिमायुक्त सामर्थ्यले सम्पन्न छौ।

अग्निर्जातो अथर्वणा विदद्विश्वानि काव्या।
भुवद्दूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे ॥५॥

सबै किसिमका स्तोत्रका ज्ञाता अथर्वा ऋषिले अग्निदेवलाई प्रकट गरे। सबैको कामना पूरा गराउने अग्निदेव देवताको आह्वानका लागि सन्देशवाहकका रूपमा छन्। यिनले हर्षित भएर सुख प्रदान गरुन्। हे अग्निदेव ! तिमी महिमामय छौ।

त्वां यज्ञेष्वीडतेऽग्ने प्रयत्यध्वरे।
त्वं वसूनि काम्या वि वो मदे विश्वा दधासि दाशुषे विवक्षसे ॥६॥

हे अग्निदेव ! ऋत्विक् र यजमान यज्ञको प्रारम्भिक बेलामा तिम्रो स्तुति गर्दछन् र सबै किसिमका अभीष्ट वैभव विशिष्ट रूपले ग्रहण गर्दछन्। तिमी यजमानको आनन्द र मङ्गलका लागि दान गर्दछौ। त्यसैले महान् छौ।

त्वां यज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने नि षेदिरे।
घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षभिर्विवक्षसे ॥७॥

घिउले प्रज्वलित, तेजस्वी, ऋत्विक्‌सित सम्बद्ध, सामर्थ्यवान् र मेधावी हे अग्निदेव ! आनन्द प्राप्तिका लागि यजमानबाट यज्ञमा प्रतिष्ठित गरिनाले तिमी पूजनीय छौ।

अग्ने शुक्रेण शोचिषोरु प्रथयसे बृहत्।
अभिक्रन्दन्वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे ॥८॥ १३

हे महिमावान् अग्निदेव ! प्रज्वलित तेजले अत्यधिक ख्याति प्राप्त छौ, युद्धभूमिमा मदमत्त साँढे डुक्रिएझैं ध्वनि गर्दै तिमी अति शक्तिशाली हुन्छौ। औषधिमा बीजको उत्पत्तिका कारण तिमी नै हौ। सोम आदिले आनन्द प्राप्त हुँदा महिमायुक्त हुन्छौ।

[सूक्त - २२]

ऋषि – विमद ऐन्द्र। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – पुरस्ताद्‌बृहती अनुष्टुप् त्रिष्टुप्।

कुह श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते।
ऋषीणां वा यः क्षये गुहा वा चर्कृषे गिरा ॥१॥

इन्द्रदेवको ख्याति आज कहाँ छ ? मित्रजस्तै हितैषि इन्द्र आज व्यक्तिमा ख्याति पाउँदै छन् ? ऋषिको आश्रम अथवा गुफामा स्तुतिद्वारा उपास्य भइरहेका इन्द्र आज कुन स्थितिमा होलान् ?

इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्र्यृचीषमः।
मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाम्या ॥२॥

हाम्रा यस यज्ञमा आज इन्द्रदेव प्रमुख प्रतिनिधि हुन्। वज्रधारी र प्रशंसनीय इन्द्रदेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौं। मित्रजस्तै कल्याणकारी इन्द्रदेवले कीर्तिमान् र यशस्वी बनाऊन्।

महो यस्पतिः शवसो असाम्या महो नृम्णस्य तूतुजिः।
भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥३॥

शक्तिका स्वामी इन्द्रदेव स्तोतालाई महान् वैभव प्रदान गर्दछन्। उनी शत्रुसंहारक, वज्र धारण गरेका छन्। पिताले प्रिय पुत्रको संरक्षण गरेझैं उनले हाम्रो रक्षा गरुन्।

युजानो अश्वा वातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिवः ।
स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः ॥४॥

हे वज्रधारी देवतास्वरूप इन्द्रदेव ! तिमी वायुभन्दा बढी गतिशील, श्रेष्ठ मार्गबाट जाने गरेका दुवै अश्व रथमा [illegible] गरेर मार्ग बनाउँदै सधैं प्रशंसनीय हुन्छौ ।

[illegible] त्या चिद्वातस्याश्वागा ऋज्रा त्मना वहध्यै ।
ययोर्देवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदाय्यः ॥५॥

हे [illegible]जस्तै गमनशील इन्द्रदेव ! सोझो मार्गमा जाने अश्व आफ्ना सामर्थ्यशक्तिले गतिमान् गराउँदै तिमी हाम्रा सामु उपस्थित हुन्छौ । यी दुवै अश्वको सञ्चालनमा देवता र मानिसमध्ये कोही सक्षम छैन र यिनको सामर्थ्य कसैले पनि जान्दैन ।

अध ग्मन्तोशना पृच्छते वां कदर्था न आ गृहम् ।
आ[illegible] जग्मथुः पराकाद्दिवश्च ग्मश्च मर्त्यम् ॥६॥

यज्ञ सकिएपछि इन्द्रदेव र अग्निदेव आआफ्नो धामतर्फ फर्कंदै गर्दा उशना भार्गवले तिमीहरू दुई कुन उद्देश्यले यति टाढाका यजमानकहाँ आएका हौ ? भनी सोधे ।

[illegible] न इन्द्र पृक्षसेऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।
[illegible] आचामहेऽवः शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! हामीलाई सबै किसिमले संरक्षण प्रदान गर । हामीले महिमामय स्तुतिसँगै यज्ञीय हविष्यान्न तिम्रा निम्ति समर्पित गरेका छौं । हामी उही दिव्य, श्रेष्ठ संरक्षण शक्तिको कामना गर्दछौं । तिमीले त्यसै सामर्थ्यले शुष्ण राक्षस संहार गरेका थियौ ।

अकर्मा दस्युरभि नो अमन्तुरन्यव्रतो अमानुषः ।
त्वं तस्यामित्रहन्वधर्दासस्य दम्भय ॥८॥

हे शत्रुसंहारा इन्द्रदेव ! पुरुषार्थहीन, सबैको अपमान गर्ने, यज्ञ आदि सत्कर्मले रहित, असुरता भरिएका दुष्ट दस्युले हाम्रा सेनालाई सबै तिरबाट घेरेका छन्, तिमी ती सबै दस्युलाई उचित दण्ड देऊ र संहार गर ।

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा ।
पुरुत्रा ते वि पूर्तयो नवन्तक्षोणयो यथा ॥९॥

हे सामर्थ्यशाली इन्द्रदेव ! वीर मरुत्हरूका सहयोगले हाम्रो संरक्षण गर । तिमीबाट संरक्षित भएर हामी युद्धभूमिमा तिम्रै सामर्थ्यले शत्रु संहार गर्न सक्षम हुनेछौं । तिम्रो रहर पूरा गराउने साधन हामीसित मनग्गे छन् । तिम्रा साधक, भक्त अधिपतिझैँ विभिन्न खालका प्रार्थनाले तिमीलाई प्रशंसित गराउँछन् ।

त्वं तान्वृत्रहत्ये चोदयो नृन्कार्पाणे शूर वज्रिवः ।
गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम् ॥१०॥

शूरवीर, वज्रधारी हे इन्द्रदेव ! तिमी मरुत्हरूलाई वृत्ररूपी शत्रुको संहार गर्न त्यस्ता बेलामा प्रोत्साहित गर्दछौ, जब तिमी ज्ञानी स्तोताद्वारा नक्षत्रलोकवासी देवताका लागि उच्चरित स्तोत्र सुन्दछौ ।

मक्षू ता त इन्द्र दानाप्नस आक्षाणे शूर वज्रिवः ।
[illegible] शुष्णस्य दम्भयो जातं विश्वं सयावभिः ॥११॥

वज्रधारी शूरवीर हे इन्द्रदेव ! युद्धभूमिमा तिमी तीव्र गतिले सक्रिय भइरहन्छौ । तिमीले मरुत्हरूका सहयोगले शुष्ण राक्षसको समूल नाश गर्‍यौ । कृपापूर्वक सहयोग गर्नु नै तिम्रो मुख्य कर्म हो ।

माकुध्र्यगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।
वयंवयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः ॥१२॥

हे वीर इन्द्रदेव ! हाम्रो अभीष्ट कामना कहिल्यै पनि सत्प्रयोजनविनाको नहोस् । हे वज्रधारी इन्द्रदेव ! तिम्रो दिव्य संरक्षणमा पल्लवित र पुष्पित भएर सधैं सुखी रहौं ।

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्याहिंसन्तीरुपस्पृशः।
विद्याम यासां भुजो धेनूनां न वज्रिवः ॥१३॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रो शुभ आकाङ्क्षाको प्रार्थना तिमीकहाँ पुगेर सत्यरूप र हिंसारहित होस्। हे वज्रधारी ! तिम्रा कृपाले हामी गाईको दुधजस्तै आशीर्वादको पुण्यफल पाऔँ।

अहस्ता यदपदी वर्धत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम्।
शुष्णं परि प्रदक्षिणिद्विश्वायवे नि शिश्नथः ॥१४॥

देवताप्रति समर्पित यज्ञ आदि क्रियाद्वारा यो पृथ्वी हातगोडाविहीन भए पनि अति व्यापक र समृद्ध छ। सम्पूर्ण मानिसको हितका लागि पृथ्वीलाई चारै तिरबाट परिक्रमा गरेर तिमीले शुष्ण राक्षसको वध गर्‍यौ।

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो वसवान वसुः सन्।
उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रायो रेवतस्कृधी नः ॥१५॥

हे पराक्रमी इन्द्रदेव ! तिमी शीघ्र सोमरस पान गर। हे ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! तिमी स्वयं धनसम्पन्न छौ। हामीलाई हिंसित नगराएर संरक्षक होऊ। स्तुतिकर्ता यजमानलाई संरक्षित गर। हामी प्रचुर धनका स्वामी होऔँ, ऐश्वर्यसम्पन्न बन्ने आर्शीर्वाद देऊ।

[सूक्त - २३]

ऋषि - विमद ऐन्द्र वसुकृत् वासुक्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथ्यं विव्रतानाम्।
प्र श्मश्रु दोधुवदूर्ध्वथा भूद्वि सेनाभिर्दयमानो वि राधसा ॥१॥

वज्रपाणि, गतिमान् रथमा आसीन, केश एवं बाहु हल्लाएर शत्रु थकाउने, सर्वश्रेष्ठ, सेनाका माध्यमबाट शत्रु अत्याउने इन्द्रदेवका लागि हामी आहुति प्रदान गर्दछौं। तिनै इन्द्रदेवले उपासकलाई धनवैभव प्रदान गर्दछन्।

हरी न्वस्य या वने विदे वस्विन्द्रो मघैर्मघवा वृत्रहा भुवत्।
ऋभुर्वाज ऋभुक्षाः पत्यते शवोऽव क्ष्णौमि दासस्य ना चित् ॥२॥

इन्द्रदेवका दुवै अश्वले यज्ञका माध्यमबाट धन आर्जन गरे, तिनबाटै प्राप्त प्रचुर धनका अधिपति भएर इन्द्रदेवले वृत्रासुर विनाश गरे। तेजस्वितायुक्त, शक्तिसम्पन्न र सहायक इन्द्रदेव बल र धनका अधिपति हुन्। हामी शत्रुसमुदायका दस्यु समूल नाश गर्ने विचारमा छौँ।

यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि सूरिभिः।
आ तिष्ठति मघवा सनश्रुत इन्द्रो वाजस्य दीर्घश्रवसस्पतिः ॥३॥

इन्द्रदेव जब आफ्नो तेजस्वी स्वर्णिम वज्र धारण गरेर दुवै अश्व जोतिएका रथमा आरुढ हुँदा विशेष रूपले सुशोभित हुन्छन्। इन्द्रदेव सबैले जानेका उत्तम अन्न र ऐश्वर्य सम्पदाका अधीश्वर हुन्।

सो चिन्नु वृष्टिर्यूथ्या३ स्वा सचाँ इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि प्रुष्णुते।
अव वेति सुक्षयं सुते मधूदिद्धूनोति वातो यथा वनम् ॥४॥

वर्षाका पानीले पशुसमूह भिजेझैँ इन्द्रदेव हरियो वर्णका सोमरसले आफ्ना दाह्रीजुँगा भिजाउँछन्। त्यसपछि उनी उत्तम यज्ञस्थलमा गएर प्रस्तुत मधुर सोमरस पान गर्दछन् र वायुले वनवृक्ष हल्लाएझैँ शत्रुलाई त्रस्त गराउँछन्।

यो वाचा विवाचो मृध्रवाचः पुरू सहस्राशिवा जघान।
तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः ॥५॥

अनेकौँ प्रकारका उत्तेजक वाणी प्रयोग गर्ने शत्रुलाई हप्कीले शान्त गराउँदै क्रोधपूर्वक इन्द्रदेवले हजारौँ शत्रु समूल नाश गराए। पिताले अन्न आदिद्वारा पुत्रको पोषण गरेझैँ इन्द्रदेव मानिसको पोषण गर्दछन्। हामी उनै इन्द्रदेवको महिमा गुणगान गर्दछौँ।

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजनन्नपूर्व्यं सुदानवे।
विद्मा ह्यस्य भोजनमिनस्य यदा पशुं न गोपाः करामहे ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई उत्तम दानी भन्ने जानेर विमद वंशीहरूले अति अनुपम स्तोत्र रचना गरे। हामी ऐश्वर्यका अधिपति इन्द्रदेवसित राम्ररी परिचित छौँ। गोठालाले गाई आदि पशु आफूतिर बोलाएझैँ हामी ऐश्वर्य प्राप्तिका लागि तिमीलाई आह्‌वान गर्दछौँ।

माकिर्न एना सख्या वि यौषुस्तव चेन्द्र विमदस्य च ऋषेः।
विद्मा हि ते प्रमतिं देव जामिवदस्मे तेसन्तु सख्या शिवानि ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी र विमद ऋषिका बीचमा भएको मैत्री सम्बन्ध कसैले नछुटाओस् र सधैँ स्थिर रहोस्। हे देवता ! दाजुभाइ र दिदीबहिनीको विचार मिलेझैँ तिम्रो मैत्री भावयुक्त मन हामीतिर प्रेरित होस् र हाम्रो मित्रता सधैँ सुदृढ बनेर रहोस्।

[सूक्त - २४]

ऋषि - विमद ऐन्द्र। **देवता** - इन्द्र अश्विनीकुमार। **छन्द** - आस्तार पंक्ति अनुष्टुप्।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम्।
अस्मे रयिं नि धारय वि वो मदे सहस्रिणं पुरूवसो विवक्षसे ॥१॥

हे इन्द्रदेव ढुङ्गाले पेलेर तयार गरिएको मधुर सोमरस तयार छ, तिमी पान गर। प्रचुर धनले सम्पन्न हे इन्द्रदेव ! तिमी असङ्ख्य प्रकारका विपुल धन हामीलाई देऊ। हामी सधैँ महिमामय होऔँ।

त्वां यज्ञेभिरुक्थैरुप हव्येभिरीमहे।
शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे ॥२॥

हे शचीपति इन्द्रदेव ! यज्ञीय मन्त्र, यज्ञकर्म र हवन सामग्रीले तिम्रो अर्चना गर्दछौँ। सबै असल कर्मको अभीष्ट फल प्रदान गर र वास्तवमा महिमामय होऊ।

यस्पतिर्वार्याणामसि रध्रस्य चोदिता।
इन्द्र स्तोतॄणामविता वि वो मदे द्विषो नः पाह्यंहसो विवक्षसे ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी अभीष्ट ऐश्वर्यका अधिपति, साधकलाई साधना मार्गमा प्रोत्साहित गर्ने र स्तोताहरूका पालनकर्ता हौ। शत्रुरूपी विकृति र दुष्कर्मरूपी पापबाट हामीलाई रक्षा गर। यस्ता इन्द्रदेवको महिमा प्रख्यात होस्।

युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम्।
विमदेन यदीडिता नासत्या निरमन्थतम् ॥४॥

कर्मप्रति निष्ठावान्, समर्थशील हे अश्विनीकुमार हो ! विद्वान्हरूका परस्पर सहयोगमा तिमीहरू दुईले अरणी मन्थन गरेर अग्निदेव प्रकट गरायौ। विमद ऋषिले तिमीहरूको प्रार्थना गर्दा सत्यरूपी तिमीहरू दुवैले अग्नि प्रज्वलित गरायौ।

विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः।
नासत्यावब्रुवन्देवाः पुनरा वहतादिति ॥५॥

हे अश्विनीकुमार हो ! दुई अरणी काठ आपसमा घोट्दाखेरि अग्निका झिल्का बाहिर निस्कन थालेका हुँदा समस्त देवताले तिमीहरूको स्तुति गरे। सबै देवशक्तिले अश्विनीकुमारसित प्रार्थना गर्दै बारम्बार मन्थन गर भने।

मधुमन्मे परायणं मधुमत्पुनरायनम्।
ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम् ॥६॥

हे अश्विनीकुमार हो ! हाम्रो बाहिरी यात्रा स्नेहका भावनाले युक्त होस् र आगमन पनि त्यस्तै मधुर प्रीतियुक्त भावनाको होस्। हे देवता हो ! तिमीहरू दुवै आफ्ना दिव्य शक्तिले हामीलाई माधुर्ययुक्त प्रीतिसम्पन्न बनाओ।

[सूक्त - २५]

ऋषि - विमद प्राजापत्य वसुकृत् वासुक्र। **देवता** - सोम। **छन्द** - आस्तार पंक्ति।

भद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम्।
अधा ते सख्ये अन्धसो वि वो मदे रणन्गावो न यवसे विवक्षसे ॥१॥

हे सोम ! तिमी हर्षित हुँदै हाम्रा मनलाई बल, कार्यकुशलता, कल्याणकारी शक्ति, श्रेष्ठता र मित्रता प्राप्त गर्न प्रेरित गर। गाईको मित्रता हरियो घाँसमा भएझैँ हामीलाई तिम्रो मित्रता प्राप्त होस्।

हृदिस्पृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु।
अधा कामा इमे मम वि वो मदे तिष्ठते वसूयवो विवक्षसे ॥२॥

हे सोम ! हृदय हर्षित गराउने तिम्रो प्रार्थना गरेर स्तोताहरू चारैतिर विराजमान हुन्छन्। यस्तो धन प्राप्त गर्नका लागि हाम्रो मन विभिन्न कामनाले सम्पन्न हुन्छ। वास्तवमा तिम्रो महिमा अपार छ।

उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाक्या ।
अधा पितेव सूनवे वि वो मदे मृडा नो अभि चिद्वधाद्विवक्षसे ॥३॥

हे सोमदेव ! हामी आफ्ना श्रेष्ठ बुद्धिले तिम्रा कर्मको गति जान्दछौँ । तिमी प्रसन्नचित्त भएर हाम्रा शत्रु संहार गराऊ र संरक्षित गर । पिताले पुत्रको संरक्षण झैँ हाम्रो पालनपोषण गरेर सुखसौभाग्य प्रदान गर । वास्तवमा तिम्रो कीर्ति महान् छ ।

समु प्र यन्ति धीतयः सर्गासोऽवताँ इव ।
क्रतुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसाँ इव विवक्षसे ॥४॥

हे सोम ! पानी झिक्नका लागि कलश कुवामा गएझैँ हाम्रो प्रार्थना तिमीलाई प्राप्त हुन्छ । हाम्रो जीवन रक्षाका लागि यस यज्ञकर्म सफल बनाइदेऊ । तिम्रो प्रसन्नताका लागि हामी सोमरस पिउने भाँडो समर्पित गर्दछौँ । वास्तवमा तिमी महिमायुक्त छौ ।

तव त्ये सोम शक्तिभिर्निकामासो व्यृण्विरे ।
गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे ॥५॥

हे सोमदेव ! विभिन्न फलको आशा भएका, दानशील, विद्वान्, अनेकौँ किसिमका कर्म निर्वाह गर्ने ऋत्विकहरू तिम्रो प्रार्थना गर्दछन् । तिमी प्रशंसित भएर गाई र अश्वले सम्पन्न पशुशाला प्रदान गर । वास्तवमा तिमी महान् र ज्ञानले सम्पन्न छौ ।

पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्ठितं जगत् ।
समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा सम्पश्यन्भुवना विवक्षसे ॥६॥

हे सोमदेव ! तिमी विभिन्न रूपमा रहेर पशुले युक्त हाम्रा घरको र संसारको संरक्षण गर्दछौ । तिमी नै सम्पूर्ण लोकको अनुसन्धान गरेर हाम्रा प्राणको रक्षा गर्न जीवनमा उपयोगी सबै पदार्थले पोषण गर्दछौ । सबैका आनन्ददायक तिमी महान् छौ ।

त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव ।
सेध राजन्नप स्रिधो वि वो मद मा नो दुःशंस ईशता विवक्षसे ॥७॥

हे अविनाशी, अमृतस्वरूप सोमदेव ! सबै किसिमले हाम्रो संरक्षक बन । हे राजाजस्तो स्वरूप भएका सोमदेव ! हाम्रा शत्रु रोकिदेऊ र निन्दक दुष्कृत्यमा सफल नहोऊन् । तिमी महिमाशाली छौ ।

त्वं नः सोम सुक्रतुर्वयोधेयाय जागृहि ।
क्षेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे द्रुहो नः पाह्यंहसो विवक्षसे ॥८॥

हे श्रेष्ठकर्मा सोम ! अन्न प्रदान गर्नका लागि सधैँ हामीलाई जागरुक राख । आश्रय प्रदान गर्नका लागि तिमी सुप्रसिद्ध छौ । तिमी विद्रोही मानिस र पापकर्मबाट हामीलाई रक्षा गर । वास्तवमा तिम्रा कीर्ति महान् छ ।

त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्दो शिवः सखा ।
यत्सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे ॥९॥

हे वृत्रहन्ता सोमदेव ! प्रजालाई युद्धभूमिमा प्रेरित गर्ने शत्रुपक्षका योद्धाले हाँक दिँदा इन्द्रदेवका कल्याणकारी सहयोगी बनेका तिमी हाम्रा लागि पनि सहायक हुन्छौ । वास्तवमा तिम्रो कीर्ति महान् छ ।

अयं घ स तुरो मद इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।
अयं कक्षीवतो महो वि वो मदे मतिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे ॥१०॥

निश्चित रूपमा नै सोमरस शीघ्र क्रियाशील, आनन्दवर्द्धक, बलप्रदायक र इन्द्रदेवका लागि प्रीतियुक्त भएर संवर्द्धित हुन्छ । त्यसले नै महाज्ञानी ऋषि कक्षीवान्को बुद्धि तेजिलो बनाएको थियो । वास्तवमा नै सोमदेव महिमाशाली छन् ।

अयं विप्राय दाशुषे वाजाँ इयर्ति गोमतः ।
अयं सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे ॥११॥

सोमदेव दानी र ज्ञानसम्पन्न यजमानलाई पशुले युक्त अन्न र उपभोग्य सामग्री प्रदान गर्दछन् । यसैले सात खालका होतालाई जीवनमा उपयोगी धनसम्पदा प्रदान गर्दछ । यिनैले नेत्रहीन दीर्घतमा ऋषिलाई नेत्र र पङ्गु परावृज ऋषिलाई गोडा प्रदान गर्ने कृपा गरेका थिए । वास्तवमा सोमदेवको महिमा अनन्त छ ।

[सूक्त - २६]

ऋषि - विमद प्राजापत्य वसुकृत् वासुक्र। **देवता** - पूषा। **छन्द** - अनुष्टुप् उष्णिक्।

प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पार्हा यन्ति नियुतः।
प्र दस्रा नियुद्रथः पूषा अविष्टु माहिनः ॥१॥

अत्यन्त प्रशंसनीय, स्नेहभावले प्रेरित स्तोत्र पूषादेवका लागि समर्पित गर्दछौं। उनी सधैं रथमा अश्व जोडेर आउँछन्। महान् पूषादेवले यजमानका दम्पतीको रक्षा गरुन्।

यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः। विप्र आ वंसद्धीतिभिश्चिकेत सुष्टुतीनाम् ॥

ज्ञानी मानिसले पूषादेवका जीवनशक्तिप्रदायक जलराशिको महिमायुक्त शक्ति आफ्ना प्रार्थनाले जल वर्षाका रूपमा उपयोगी बनाउँछ। पूषादेव ध्यानमग्न भएर यजमानको प्रार्थना सुन्दछन्।

स वेद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा।
अभि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति ॥३॥

सोमदेवभैं पूषादेव पनि अभीष्ट कामना पूरा गराउने र असल स्तोत्र जान्नेसुन्ने गर्दछन्। सौन्दर्यले युक्त पूषादेव कृपापूर्वक जलको वर्षा गराउँछन् र हाम्रा गोठमा पनि जलले सेचन गर्दछन्।

मंसीमहि त्वा वयमस्माकं देव पूषन्। मतीनां च साधनं विप्राणां चाधवम् ॥४

हे सबैका पोषक पूषादेव ! तिमीलाई हामी असल विचारका प्रेरक र ज्ञानी मानिसका आश्रय भन्ने मानेर अर्चना गर्दछौं।

प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम्।
ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ॥५॥

यज्ञको आधा भाग पूषादेवले ग्रहण गर्दछन्। उनी आफ्ना रथमा घोडा नारेर यात्रा गर्छन् र सर्वद्रष्टा, मानिसका हितैषि, मेधावीका मित्र तथा तिनीहरूका शत्रुविनाशक हुन्।

आधीषमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च।
वासोवायोऽवीनामा वासांसि मर्मृजत् ॥६॥

सबै धारणशक्तिले सम्पन्न र तेजस्वी पूषादेव भालेपोथी पशुका अधिपति हुन्। उनी भेडाका ऊनबाट वस्त्र निर्माण गरेभैं पवित्र बनाउँछन्।

इनो वाजानां पतिरिनः पुष्टीनां सखा।
प्र श्मश्रु हर्यतो दूधोद्वि वृथा यो अदाभ्यः ॥७॥

पूषादेव सबै हविष्य पदार्थ र अन्नका अधिपति, सबैका पोषक र मित्ररूप हुन्। उत्तम र तेजस्वी पूषादेव आफ्ना कर्ममा आफ्नै केश हल्लाउँदै जान्छन्।

आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः।
विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः ॥८॥

हे पूषादेव ! तिमी सबै जिज्ञासुका कामना पूरा गराउने मित्रजस्तै छौ। अत्यन्त पुराना जमानामा उत्पन्न भएका तिमी अविनाशी छौ। तिम्रा रथको धुरा बाख्राले तान्दछन्।

अस्माकमूर्जा रथं पूषा अविष्टु माहिनः भुवद्वाजानां वृध इमं नः शृणवद्धवम् ॥

महिमाशाली पूषादेव आफ्ना सामर्थ्यले हाम्रा रथको संरक्षण गरुन्, अन्न संवर्द्धित गरुन् र हाम्रा निवेदनको अभिप्राय बुझून्।

[सूक्त - २७]

ऋषि - वसुक्र ऐन्द्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

असत्सु मे जरितः साभिवेगो यत्सुन्वते यजमानाय शिक्षम्।
अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता सत्यध्वृतं वृजिनायन्तमाभुम् ॥१॥

हे स्तोता हो ! मद्वारा सोमयागको अनुष्ठान गराइएका साधकलाई अभीष्ट फल प्राप्त होस् भन्ने मेरो सत्प्रयास सधैं रहन्छ। जो यज्ञीय कर्मबाट रहित, सत्य जीवनबाट विहीन भएर चारैतिर दुष्ट र दुष्कर्मीजस्तो भई घुम्दछन्, तिनीहरूको समूल नाश गरिदिन्छु।

यदीदहं युधये संनयान्यदेवयून्तन्वा३ शूशुजानान्।
अमा ते तुम्रं वृषभं पचानि तीव्रं सुतं पञ्चदशं नि षिञ्चम् ॥२॥

हे इन्द्र ! म देवोपासनाले रहित र शारीरिक सामर्थ्यले अभिमानी मानिससित सङ्घर्ष गर्नका लागि जाँदा तिमीलाई हव्यले सन्तुष्ट गर्दछु र पन्ध्रै तिथिमा सोम समर्पित गर्दछु।

नाहं तं वेद य इति ब्रवीत्यदेवयून्त्समरणे जघन्वान्।
यदावाख्यत्समरणमृघावदादिद्ध मे वृषभा प्र ब्रुवन्ति ॥३॥

मलाई देवद्वेषीको हत्यारा नभन्ने व्यक्तिलाई म चिन्दिनँ। सङ्ग्राममा गएर हिंस्रक शत्रु मैले संहार गर्दा सबैले वीरतापूर्ण कर्मको गुणगान गर्दछन्।

यदज्ञातेषु वृजनेष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन्।
जिनामि वेत्क्षेम आ सन्तमाभुं प्र तं क्षिणां पर्वते पादगृह्य ॥४॥

म युद्धका मैदानमा पुग्दा सबै सन्तऋषिले मलाई चारैतिरबाट घेर्दछन्। समस्त संसारको मङ्गल र संरक्षणका लागि सर्वतिर विस्तृत रूपमा फैलिएका शत्रुलाई खुट्टा समातेर ढुङ्गामा पछार्दै म नै संहार गर्दछु।

न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदहं मनस्ये।
मम स्वनात्कृधुकर्णो भयात एवेदनु द्यून्किरणः समेजात् ॥५॥

मलाई युद्धमा पराजित गर्ने सामर्थ्य कसैसित छैन। मैले चाहें भने विशाल पर्वत पनि मेरा काममा बाधक हुन सक्नेछैनन्। मैले थर्काएपछि बहिरो व्यक्ति पनि भयभीत हुन्छ, किरणका स्वामी सूर्यदेव पनि प्रतिदिन काँप्दछन्।

दर्शन्न्वत्र शृतपाँ अनिन्द्रान्बाहुक्षदः शरवे पत्यमानान्।
घृषुं वा ये निनिदुः सखायमध्यू न्वेषु पवयो ववृत्युः ॥६॥

मेरो अनुशासन नमान्ने, देवताको पेय सोम स्वेच्छापूर्वक पिउने, हविष्य पदार्थ स्वयं उपभोग गर्ने र हिंसाका लागि पाखुरा सुर्कने व्यक्ति मेरा दृष्टिबाट बाहिर हुँदैन। म त्यस्तालाई राम्ररी चिन्दछु। आफ्ना मित्रको निन्दा गर्न नछोड्नेमाथि मेरो प्रहार बज्रन्छ।

अभूर्वौक्षीर्व्युऽ आयुरानड् दर्षन्नु पूर्वो अपरो नु दर्षत्।
द्वे पवस्ते परि तं न भूतो योअस्य पारे रजसो विवेष ॥७॥

हे दीर्घजीवी इन्द्रदेव ! तिमीले प्रकट भएर दर्शनको लाभ दियौ र जलको वर्षाले सेचन गरायौ। उहिलेदेखि आजसम्म तिमी शत्रुको हनन गर्दै आएका छौ। यस संसारका अतिरिक्त अर्को लोकमा पनि व्याप्त रहने हुँदा द्युलोकले पनि तिम्रो मापन गर्न सक्दैन।

गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन्ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः।
हवा इदर्यो अभितः समायन्कियदासु स्वपतिश्छन्दयाते ॥८॥

अनेकौं गाई एकत्र भएर जौ आदिको घाँस खाँदै छन्। स्वामीको जस्तै म गाईको पनि सेवाचाकर गर्दछु। गोठालासित गएर गाईले घाँस चरेको हेर्छु। बोलाउँदाखेरि ती गाई आफ्ना पालनकर्ताका वरिपरि जम्मा हुन्छन्। धनीले तिनको दुध मनग्गे दुहेको छ।

सं यद्वयं यवसादो जनानामहं यवाद उर्वज्रे अन्तः।
अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छादथो अयुक्तं युनजद्ववन्वान् ॥९॥

विस्तृत संसारमा अन्न, जौ र कन्दमूलमा जीवन निर्वाह गर्ने ऋषि हामी नै हौं। संसारमा मानिसले एकाग्र चित्त भएर ईश्वरको उपासना गर्दै शक्तिको कामना गरुन्। योगरहित र भौतिकवादी मानिसलाई पनि उनै इन्द्रदेल सन्मार्गतर्फ प्रेरित गर्दछन्।

अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात्संसृजानि।
स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्यादयुद्धो अस्य वि भजानि वेदः ॥१०॥

मेरा विषयमा यहाँ जेजस्ता कुराहरू गरिएका छन्, ती सबै यथार्थ हुन्। हरेक मानिसले यसमा विश्वास गर्नुपर्दछ। दुईखुट्टे मानिस र पक्षी वा चारखुट्टे पशु जति सबैको जन्मदाता मै हुँ। संसारमा जुन पुरुष आफ्ना शूरवीरलाई स्त्रीका लागि सङ्घर्ष गर्न प्रेरित गर्दछन्, विनायुद्ध नै त्यस्ता दुष्कर्मीको धन खोसेर म सज्जनलाई प्रदान गर्दछु।

यस्यानक्षा दुहिता जात्वास कस्तां विद्वाँ अभि मन्याते अन्धाम्।
कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ईं वहाते य ईं वा वरेयात् ॥११॥

आँखा आदि इन्द्रियले रहित कन्यालाई कुन विद्वान्ले आश्रय देला ? त्यस्ती कन्या वरण गरेर धारण गर्नेको वज्रजस्तो बल कसले रोक्न सक्दछ ?

कियती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण।
भद्रा वधूर्भवति यत्सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित् ॥१२॥

कैयौँ स्त्री वधुको कामना गर्ने पुरुषको प्रशंसक वचन र उसका धनसम्पत्तिलाई नै पति वरण गर्ने माध्यमका रूपमा मात्रै गर्दछन्। सुशील, स्वस्थ र श्रेष्ठ मानसिक भावनाले युक्त स्त्रीहरू आफ्नो इच्छाअनुसार मित्र पुरुषलाई पतिका रूपमा स्वीकार गर्दछन्।

पत्तो जगार प्रत्यञ्चमत्ति शीर्ष्णा शिरः प्रति दधौ वरूथम्।
आसीन ऊर्ध्वामुपसि क्षिणाति न्यङ्ङुत्तानामन्वेति भूमिम् ॥१३॥

आदित्यदेव आफ्ना किरणले प्रकाश फैलाउँछन् र आफ्ना मण्डलमा विद्यमान प्रकाश स्वयंभित्र समाहित गर्दछन्। उनी आफूलाई घेरिराख्ने किरणलाई सांसारिक मानिसका शिरमा पारिदिन्छन्। माथि रहे पनि तल रहने विस्तृत पृथ्वीमा किरणले संव्याप्त छन्।

बृहन्नच्छायो अपलाशो अर्वा तस्थौ माता विषितो अत्ति गर्भः।
अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरूधः ॥१४॥

महान् मृत्युरूपी सूर्य अन्धकाररहित, भोगरहित, गतिशील नै भइरहन्छन्। माताबाट छुट्टिएर गर्भपोषक यज्ञरूपी महाकाशबाट निस्केको प्रवाह सेवन गर्दछन्। गाइरूपी प्रकृतिले आफूभन्दा भिन्न रहेको अव्यक्त प्रकृतिलाई बाछाका रूपमा स्नेह प्रदान गर्छे। माथि कतैतिर यस गाईका थुन छन्।

सप्त वीरासो अधरादुदायन्नष्टोत्तरात्तात् समजग्मिरन्ते।
नव पश्चातात्स्थिविमन्त आयन्दश प्राक्सानु वि तिरन्त्यश्नः ॥१५॥

प्रजापतिका नाभीबाट सात वीर उत्पन्न भए। त्यसपछि भागबाट अरू आठ वटा उत्पन्न भएर एकै साथमा सङ्गत भए। पछिल्ला भागबाट नौ वटा निस्किए र अघिल्लो भागबाट दस वटाको उत्पत्ति भयो। यी सबैले भोजन गर्दै द्युलोकबाट उत्पन्न क्षेत्रलाई बढाउन थाले।

दशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रतवे पार्याय।
गर्भं माता सुधितं वक्षणास्ववेनन्तं तुषयन्ती बिभर्ति ॥१६॥

दस अङ्गिरामध्ये एक सबैसित समानताको भाव राख्ने कपिल ऋषि हुन्। उनलाई उच्च पदमा प्रतिष्ठित गर्ने उत्कृष्ट यज्ञ आदि सत्कर्मको साधनाका लागि प्रेरित गर्छन्। विश्वको निर्माण गर्ने प्रकृतिरूपी माता इच्छाशक्तिले प्रेरित भएर त्यो गर्भ मानौं सुखका साथ जलमा स्थापित गर्दछिन्।

पीवानं मेषमपचन्त वीरा न्युप्ता अक्षा अनु दीव आसन्।
द्वा धनुं बृहतीमप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता ॥१७॥

वीर अङ्गिराले बलशाली मेष परिपक्व गरे। खालमा खेल्नका लागि पासा फ्याँके। दुई वटा बलशाली धनुष लिएर बृहत् मूल तत्त्वका रूपमा रहेका जलभित्र विचरण गर्न लागे र पवित्रता सञ्चार गर्न थाले।

वि क्रोशनासो विष्वञ्च आयन्पचाति नेमो नहि पक्षदर्धः।
अयं मे देवः सविता तदाह द्रवन्न इद्वनवत्सर्पिरन्नः ॥१८॥

शब्दले स्तुति गर्ने विभिन्न मार्गका अनुयायी अङ्गिरा आदि यस लोकमा आउँछन्। उनीमध्ये एक वर्गका पकाउने गर्दछन्। आधाजसोले पकाउँदैनन् भन्ने तथ्य हामीलाई सवितादेवले भने। काठ र घिउ सेवन गर्नेले पनि पकाउँछन्।

अपश्यं ग्रामं वहमानमारादचक्रया स्वधया वर्तमानम्।
सिषक्त्यर्यः प्र युगा जनानां सद्यः शिश्ना प्रमिनानो नवीयान् ॥१९॥

भगवान्को स्वयं चलायमान् संसारको प्रकृतिले अनादि कालदेखि नै प्रवाहमान रूपमा यस प्राणी समुदायलाई वहन गरिरहेको छ। त्यसलाई हामीले देखिरहेका छौं। ती नयाँ उत्साहले युक्त स्वामीले सधैं दुःख नाश गर्दै जीवको जोडी उत्पन्न गर्दछन् र आपसमा भेट गराउँछन्।

एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो षु प्र सेधीर्मुहुरिन्ममन्धि।
आपश्चिदस्य वि नशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान् ॥२०॥

हे परमेश्वर ! प्राणरक्षक हाम्रा जुन यी दुई प्राण छन्, अपान शरीररूपी रथमा नारिएका दुई गोरुजस्तै छन्, तिनलाई तिमी यस शरीरबाट कहिल्यै पनि पृथक् नगराऊ, बरु बारम्बार जोडिदेऊ।

यस जीवलाई सूक्ष्म प्राणले लक्ष्यसम्म पुऱ्याउँछ। परमेश्वर सूर्य विश्वको शोधन गर्ने र मेघले भैं पदार्थ प्रदान गर्ने गर्दछन्।

अयं यो वज्रः पुरुधा विवृत्तोऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात्।
श्रव इदेना परोअन्यदस्ति तदव्यथी जरिमाणस्तरन्ति ॥२१॥

दुःख निवारण गर्ने, जीवहरूलाई धारण गर्ने, विभिन्न प्रकारले व्याप्त यो सूर्यको जस्तो सर्वत्र सञ्चालक महिमाका स्वामीको ऐश्वर्य हामीलाई प्राप्त होस। यस लोकमा प्रत्यक्ष ऐश्वर्यले उत्कृष्ट अर्को पनि श्रवणीय परम ऐश्वर्य छ, त्यसलाई बाधाबन्धन बिना नै उच्छेद गर्ने ईश्वरका उपासकले प्राप्त गर्दछन्।

वृक्षेवृक्षे नियता मीमयद्गौस्ततो वयः प्र पतान् पूरुषादः।
अथेदं विश्वं भुवनं भयात इन्द्राय सुन्वदृषये च शिक्षत् ॥२२॥

वृक्षसित सम्बन्धित गाई शब्द निकाल्छ। त्यस बेला असुर नष्ट गर्ने वयरूपी बाण छुट्छ। यसबाट विश्व भयभीत भएर इन्द्रदेवको स्तुति गर्दछ। ऋषिले शिक्षा प्रदान गर्दछन्।

देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन्कृन्तत्रादेषामुपरा उदायन्।
त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनूपा द्वा बृबूकं वहतः पुरीषम् ॥२३॥

देवताको सिर्जना कालमा सर्वप्रथम मेघ उत्पन्न भयो। मेघ छिन्नभिन्न हुँदा जल उत्पन्न भयो। तीन गुण उत्पन्न गराउने पर्जन्य, वायु र सूर्य यी तीनले नै अनुकूल स्थितिमा पृथ्वी तताउँछन्। यिनीहरूमध्ये वायु र सूर्य यी दुवै जल धारण गर्दछन्।

सा ते जीवातुरुत तस्य विद्धि मा स्मैतादृगप गूहः समर्ये।
आविः स्वः कृणुते गूहते बुसं स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते ॥२४॥

हे ऋषि ! सूर्यदेव तिम्रा प्राणका आधारशक्ति हुन् र तिमी यिनका स्वरूपको राम्रो ज्ञाता हौ। यज्ञका समयमा यस्तो प्राणदयक स्वरूप नलुकाएर तिमी उनको प्रभावको बयान गर। सूर्यदेव तीनै लोक प्रकाशित गराउँछन्। उनी जलशोषण र गतिशीलताको प्रक्रिया कहिल्यै त्याग्दैनन्।

[सूक्त - २८]

ऋषि - इन्द्रस्नुषा वसुक्र पत्नी। **देवता** - वसुक्र ऐन्द्र इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जगाम।
जक्षीयाद्धाना उत सोमं पपीयात्स्वाशितः पुनरस्तं जगायात् ॥१॥

इन्द्रदेवबाहेक अरू सबै देवता हाम्रा यज्ञमा आएका छन्। मेरा ससुरा इन्द्रदेव मात्रै आएनन्। यदि उनी आउँदा हुन् त, भुटेका जौसँग सोमपान गर्दै र आहार आदिले सन्तुष्ट भएपछि मात्रै आफ्ना घरतिर फर्केर जाँदा हुन्।

स रोरुवद्वृषभस्तिग्मशृङ्गो वर्ष्मन्तस्थौ वरिमन्ना पृथिव्याः।
विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कुक्षी सुतसोमः पृणाति ॥२॥

हे पुत्रवधू ! अभीष्ट फल प्रदान गर्ने तेजस्वी म हुँ र पृथ्वीका व्यापक र उच्च स्थानमा वास गर्दछु। सोम पेल्ने जसले मलाई सोमपानमा सन्तुष्ट गराउँछन्, म उनीहरूलाई सबै किसिमले सुरक्षा गर्दछु। X । 95

अद्रिणा ते मन्दिन इन्द्र तूयान्त्सुन्वन्ति सोमान्पिबसि त्वमेषाम्।
पचन्ति ते वृषभाँ अत्सि तेषां पृक्षेण यन्मघवन्हूयमानः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि ढुङ्गाका चोइटामा चाँडै नै पेलेर आनन्दप्रद सोम यजमानले तयार गरेर उनीहरूले दिएको सोमरस तिमी पान गर्दछौ। हे ऐश्वर्यसम्पन्न इन्द्रदेव ! सत्कारपूर्वक हविष्यान्नको यज्ञ गर्दा साधकहरू वृषभजस्तै शक्तिशाली हविष्यान्न पकाउँछन् र तिमी त्यो सेवन गर्दछौ।

इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति।
लोपाशः सिंहं प्रत्यञ्चमत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात् ॥४॥

हे शत्रुसंहारक, शूरवीर, वृहहन्ता इन्द्रदेव ! तिम्रा अनुग्रहले हामीभित्र इच्छा गर्नासाथ उल्टो दिशातिर नदीको जल प्रवाहित गर्ने, घाँस खाने हरिणले अगाडि आएका सिंहलाई लखेट्दै पछि लाग्ने र स्यालले बँदेललाई बाक्लो जङ्गलबाट भाग्नका लागि बाध्य गराउने खालको सामर्थ्य छ।

कथा त एतदहमा चिकेतं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीषाम् ।
त्वं नो विद्वाँ ऋतुथा वि वोचो यमर्धं ते मघवन्क्षेम्या धूः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी ज्ञानवान्, सामर्थ्यवान् र प्राचीन हौ। हामी अल्पज्ञ मानिस तिम्रो भक्ति गर्नमा सामर्थ्यहीन छौँ। तिमी सर्वज्ञाता हौ, त्यसैले आवश्यक परेका समयमा हामीलाई विशेष मार्गदर्शन गराइराख। हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! तिम्रा जुन अंशलाई हामी स्तोत्र बनाउन समर्थ छौँ, त्यसलाई तिमी स्वीकार गर।

एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति दिवश्चिन्मे बृहत उत्तरा धूः ।
पुरू सहस्रा नि शिशामि साकमशत्रुं हि मा जनिता जजान ॥६॥

मसँग स्वर्गभन्दा पनि अति श्रेष्ठ कार्य निर्वाह गर्ने धारण सामर्थ्य छ. मबाट असङ्ख्य शत्रु एकै पटक संहार हुन्छन् र सृष्टिको सिर्जना गर्ने प्रजापतिले मलाई अजातशत्रुका रूपमा उत्पन्न गरेका छन् भनेर स्तोताहरू मेरा प्राचीन महिमाको प्रशंसा गर्दछन्।

एवा हि मां तवसं जज्ञुरुग्रं कर्मन्कर्मन्वृषणमिन्द्र देवाः ।
वधीं वृत्रं वज्रेण मन्दसानोऽप व्रजं महिना दाशुषे वम् ॥७॥

मैले आनन्दित भएर वज्र नामका अस्त्रले वृत्रासुरको संहार गरेँ र आफ्ना सामर्थ्यले दानीलाई वैभव प्रदान गरेँ। त्यसैले देवशक्ति पनि मलाई तिमीजस्तै प्राचीन महिमाले युक्त, प्रत्येक कर्ममा कुशल, शक्तिशाली र अभीष्ट फल प्रदान गर्ने मान्दछन्।

देवास आयन्परशूँरबिभ्रन्वना वृश्चन्तो अभि विड्भिरायन् ।
नि सुद्रवं दधतो वक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तद्दहन्ति ॥८॥

हातमा परशु धारण गर्ने, विजयका इच्छुक देवता आउँछन् र मरुत्का सहयोगले बादल च्यातेर जलवर्षा गराउँछन्। उत्तम जल नदीमा प्रवाहित हुन्छ। देवताहरू जुन मेघमा जलको सम्भावना देख्छन्, उसैलाई विद्युत्ले विदीर्ण गरेर जल वर्षा गर्दछन्।

शशः क्षुरं प्रत्यञ्चं जगाराद्रिं लोगेन व्यभेदमारात् ।
बृहन्तं चिदृहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शूशुवानः ॥९॥

इन्द्रदेवका इच्छाले हरिण पनि अगाडि आउने सिंहसित जुध्छन्, हामी उसै इच्छाले परैबाट ढुङ्गा हानेर पर्वत भत्काइदिन्छौँ, इन्द्रदेवका इच्छाले बाछो पनि साँढेसित जुध्छ र ठूलाबडा पनि सानातिनाका नियन्त्रणमा आउँछन्।

सुपर्ण इत्था नखमा सिषायावरुद्धः परिपदं न सिंहः ।
निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्ष्यावान्गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत् ॥१०॥

खोरमा थुनिएको सिंहले आफ्नो ठाउँ छोड्न नपाए पनि प्रहार गर्ने नङ्ग्रा सधैँ तिखारेझैँ बाज पक्षी पनि नङ्ग्रा घोटिरहन्छ। बाँधिएको राँगो तिर्खाले हुरुक्क भएझैँ तिर्खाएका इन्द्रदेवलाई गोधाले सन्तुष्ट गराउँछ।

तेभ्यो गोधा अयथं कर्षदेतद्ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ।
सिम उक्ष्णोऽवसृष्टाँ अदन्ति स्वयं बलानि तन्वः शृणानाः ॥११॥

अन्नले सन्तुष्ट भएका ब्रह्मनिष्ठले शत्रुरूपी मनोविकार हटाउँछन्। ती ब्रह्मवादीका लागि गायत्रीले सजिलै अमृतरूपी सोम उपलब्ध गराउँछिन्। सबै किसिमका रसले युक्त अमृतस्वरूप सोम पान गरेर उनीहरू आफैँले आफ्ना शरीरभित्र रहेका विकाररूपी शत्रुलाई आफ्नै सामर्थ्यले नष्ट गर्दछन्।

एते शमीभिः सुशमी अभूवन्ये हिन्विरे तन्वः सोम उक्थैः ।
नृवद्वदन्नुप नो माहि वाजान्दिवि श्रवो दधिषे नाम वीरः ॥१२॥

सोमयागमा स्तोत्ररूपी वाणीले शारीरिक पोषण गर्दै श्रेष्ठ कर्म निर्वाह गर्ने सत्कर्मीहरू आफैँलाई कृतार्थ गराउँछन्। स्पष्टवादी असल मानिसझैँ तिमी हाम्रा लागि अन्न उपलब्ध गराउँछौ र देवलोकमा दानवीरका नामले प्रख्यात भएर यहाँ दानवीर नामले सुशोभित हुन्छौ।

[सूक्त - २९]

ऋषि - वसुक्र ऐन्द्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

वने न वा यो न्यधायि चाकञ्छुचिर्वां स्तोमो भुरणावजीगः।
यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान् ॥१॥

हे शीघ्र गमनशील अश्विनीकुमार हो ! पक्षीले रुखमाथिका गुँडमा सुरक्षित राखेका आफ्ना बच्चालाई फलाहार गराएझैँ यो पवित्र स्तोत्र तिमीहरूलाई समर्पित गर्दछौँ। अनेकौँ दिनसम्म हामी यिनै स्तोत्रले इन्द्रदेवलाई आह्वान गर्दछौँ। ती इन्द्रदेव नेतृत्व प्रदान गर्नेहरूमा सर्वश्रेष्ठ, पराक्रमशाली, नायक र रातमा पनि सोमपान गर्ने हुन्।

प्र ते अस्या उषसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम्।
अनु त्रिशोकः शतमावहन्नृन्कुत्सेन रथो यो असत्ससवान् ॥२॥

हे मनुष्यलाई नेतृत्व प्रदान गर्ने ! यो उषा र अन्य उषा कालमा तिम्रो अर्चनाले हाम्रो पनि श्रेष्ठता जागृत होस्। हे इन्द्रदेव ! त्रिशोक नामका ऋषिले तिम्रो स्तुति प्रार्थनाले तिमीबाट सय मानिसको सहयोग प्राप्त गरेका थिए र कुत्स ऋषि जुन रथमा आरुढ हुन्छन्, त्यसमा पनि तिम्रै सहायताको परिणाम प्राप्त हुन्छ।

कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भूद्दुरो गिरोअभ्युग्रो वि धाव।
कद्वाहो अर्वागुप मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रो स्तोत्ररूपी वाणी सुनेर यज्ञस्थलका ढोकातिर तिमी दौडेर आऊ। कस्तो सोम तिम्रा लागि हर्षदायक, प्रसन्नतादायक र रुचिकर हुन्छ ? हामीलाई तिम्रो वाहन कहिले प्राप्त होला ? हाम्रा मनको रहर कहिले पूरा होला ? हामी स्तोता अन्न र धन प्राप्तिका लागि कस्ता साधनाले तिमीलाई प्रशंसित गर्न सक्छौँ ?

कदु द्युम्नमिन्द्र त्वावतो नॄन्कया धिया करसे कन्न आगन्।
मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्ने समस्य यदसन्मनीषाः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी कुन बेला हाम्रा ध्यानले प्रकट हुन्छौ र कुन बेला हामीलाई साधनाको सिद्धि प्राप्त हुन्छ ? कुन खालका स्तोत्र र सत्कर्मले हामी मानिसलाई तिमी आफूजस्तै सामर्थ्यवान् बनाउँछौ ? हे यशस्वी इन्द्रदेव। तिमी त सबैका सच्चा सखारूप र हितैषी हौ। सबै साधकलाई अन्नले पालनपोषण गर्ने तिम्रो अभिलाषा छ भन्ने सिद्ध हुन्छ।

प्रेरय सूरो अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव ग्मन्।
गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वीर्नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यन्नैः ॥५॥

तेजस्वी सोम देवताका लागि राम्रोसित प्रवाहित छ। हे ऋत्विक् हो ! मित्र र वरुणका लागि असल अन्नरूपी सोम संस्कारित गर र महावेगशाली इन्द्रदेवका लागि उत्तम तरिकाले स्तुति उच्चारण गर।

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्मना पृथिवी काव्येन।
वराय ते घृतवन्तः सुतासः स्वाद्मन्भवन्तु पीतये मधूनि ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा विशेष कृपाले प्राचीन समयमा बनाएका द्युलोक र पृथ्वी नै विभिन्न लोकका निर्माता हुन्। तिम्रा लागि घिउयुक्त सोमरस प्रस्तुत गरिँदै छ। यो पिएर हर्षित होऊ र मधुर रसले युक्त अन्न हामीलाई प्रसन्नता प्रदान गर्ने होस्।

आ मध्वो अस्मा असिचन्नमत्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः।
स वावृधे वरिमन्ना पृथिव्या अभि क्रत्वा नर्यः पौंस्यैश्च ॥७॥

इन्द्रदेव निश्चित नै ऐश्वर्यदाता हुन्। यस्ता देवताका लागि मधुपर्कले परिपूर्ण सोमपात्र सादर समर्पित गरौँ। उनी मानिसका हितैषि हुन् र पृथ्वीका व्यापक क्षेत्रमा आफ्ना पराक्रमले सबै किसिमको उन्नति गर्दछन्।

व्यानडिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः।
आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे ॥८।

अति शक्तिशाली इन्द्रदेवले शत्रुको सेना छेके। ठूला शत्रुका सेना पनि इन्द्रदेवसित मैत्री सन्धि गर्नका लागि सधैँ प्रयत्नशील हुन्छन्। हे इन्द्रदेव ! संसारको हितका लागि सत्प्रेरणाले तिमी समर क्षेत्रमा रथमा आरुढ भएर गएझैँ अहिले पनि रथमा आरुढ भएर प्रस्थान गर।

[सूक्त - ३०]

ऋषि - कवष ऐलूष। **देवता** - आपो देवता अपांनपात्। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरेत्वपो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति।
महीं मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुज्रयसे रीरधा सुवृक्तिम् ॥१॥

स्तुतिले प्रशंसित, मनको गतिजस्तै शीघ्र तिमी देवताका लागि राम्ररी प्रवाहित होऊ। हे ऋत्विक् हो ! मित्र र वरुणदेवका लागि श्रेष्ठ अन्नरूपी सोम संस्कारित गर र महा वेगशाली इन्द्रदेवका लागि श्रेष्ठ तरिकाले स्तुति उच्चारण गर।

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूताच्छाप इतोशतीरुशन्तः।
अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमूर्मिमद्या सुहस्ताः ॥२॥

हे पुरोहित हो ! तिमीहरू हव्यपदार्थले सम्पन्न होओ। प्रीतियुक्त सुखको कामना गर्दै सोमका इच्छाले जलतर्फ शीघ्रतापूर्वक गमन गर। रातो पक्षीजस्तै श्रेष्ठ जल तलतिर बग्दछ। तिमीहरू त्यसलाई सत्कर्मशील हातले तरङ्गरूपमा यज्ञमा समर्पित गर।

अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपातं हविषा यजध्वम्।
स वो ददद्‌र्मिमद्या सुपूतं तस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ॥३॥

हे ऋत्विक् हो ! पानीको सागर फैला पार र हविष्यान्नले अपांनपात्‌देवको अर्चना गर। उनले तिमीलाई अति पवित्र र स्वच्छ तरङ्ग प्रदान गरुन्। त्यसैले उनीहरूका लागि मधुर सोमरस समर्पित गर।

यो अनिध्मो दीदयदप्स्व१न्तर्यं विप्रास ईळते अध्वरेषु।
अपां नपान्मधुमतीरपो दा याभिरिन्द्रो वावृधे वीर्याय ॥४॥

स्तोताहरू यज्ञकालमा जसको प्रार्थना गर्दछन् र जो विनाकाठ नै अन्तरिक्षमा विद्युत्‌का रूपमा प्रदीप्त हुन्छन्, उनले हामीलाई वर्षारूपी जल प्रदान गरुन्, जसबाट इन्द्र तेजस्वी भएर आफ्नो पराक्रम शक्ति उत्पन्न गरुन्।

याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्युवतिभिर्न मर्यः।
ता अध्वर्यो अपो अच्छा परेहि यदासिञ्चा ओषधीभिः पुनीतात् ॥५॥

तन्नेरी लोग्ने मानिस आफ्नै उमेरकी सुन्दर स्त्रीसित सुहाउँदो र खुसी भएझैं यस जलमा मिसिएको सोम सुशोभित हुन्छ। हे ऋत्विक् हो ! तिमीहरू यस्तै जललाई परबाट प्राप्त गर, जलसित मिसिएर सोम स्वच्छ र पवित्र हुन्छ।

एवेद्यूने युवतयो नमन्त यदीमुशन्नुशतीरेत्यच्छ।
सं जानते मनसा सं चिकित्रेऽध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः ॥६॥

युवतीहरू युवा पुरुषप्रति सहज रूपमा नै आकर्षित भएझैं, सहज स्नेह भावले युवकले प्रेयसी युवती प्राप्त गरेझैं ऋत्विक् र उनका स्तुतिले जलदेवतालाई चिन्दछन्। ती दुवैले विचारपूर्वक आआफ्ना कार्य सम्पन्न गर्दछन्।

यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मह्या अभिशस्तेरमुञ्चत्।
तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिं देवमादनं प्र हिणोतनापः ॥७॥

हे जलदेवता ! छेकिएको मार्ग तिमीले गमन गर्नका लागि खोल्दछौं र त्यसले तिमीलाई भयङ्कर मार्गबाट मुक्त गराउँछ। तिमी देवताहरूसँगै इन्द्रदेवलाई आनन्दप्रद र मधुर सोमरस प्रदान गर।

प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमूर्मिं गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः।
घृतपृष्ठमीड्यमध्वरेष्वापो रेवतीः शृणुता हवं मे ॥८॥

हे प्रवाहशील अपदेवता ! तिम्रो बीजरूप मधुररस सोमको प्रवाहका मधुर गुणले युक्त श्रेष्ठ तरङ्ग इन्द्रदेवका लागि प्रेरित गर। हे अनेकौं औषधियुक्त वैभवशाली अपदेवता ! यज्ञका निम्ति घिउको आहुतिसँगै स्तोत्र उच्चारण हुँदै छ। हाम्रो असल वचन सुन।

तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिं प्र हेत य उभे इयर्ति।
मदच्युतमौशानं नभोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम् ॥९॥

हे प्रवाहशील अपदेवता ! दुवै लोकको कल्याणकारी र आनन्दप्रद पेय सोमप्रवाह इन्द्रदेव र हामीलाई अति संवर्द्धित रूपमा प्रदान गर। त्यो सोम आनन्ददायक कामना पूर्ण गर्ने, आकाशमा उत्पादित, तीनै लोकका आश्रय, सहज मार्गमा गमनशील र निरन्तर प्रवाहशील छ।

आवर्वृततीरध नु द्विधारा गोषुयुधो न नियवं चरन्तीः।
ऋषे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नीरपो वन्दस्व सवृधः सयोनीः ॥१०॥
इन्द्रदेवले बादलका बीचबाट अनेकौं धारा सिर्जना गरेझैं जलका अनेकौं धारामा सोम मिसिन्छ। जल संसारका लागि संरक्षक माताजस्तै हो, सोम त्यससँग समान रूपले मिसिन्छ, त्यो स्वयं तत्त्वरूप हो। हे ऋषि हो ! तिमीहरू यसै जलको प्रार्थना गर।

हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये धनानाम्।
ऋतस्य योगे वि ष्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः ॥११॥
हे अपदेवता ! तिमी देवताका लागि यज्ञीय अर्चना गर्न यज्ञकार्यमा सहयोग प्रदान गर र धन आर्जन गर्नका लागि स्तोत्र उच्चारण गर। सृष्टिको नियमव्यवस्थाअनुसार अवरोध हटाउँदै जलको वर्षा गर र हामी सबैका लागि कल्याणदायक सिद्ध होऊ।

आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च।
रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद्गृणते वयो धात् ॥१२॥
हे समृद्धिप्रदायक पदार्थले सम्पन्न अपदेव ! तिमी अनेकौं ऐश्वर्यका अधिपति हौ। कल्याणकारी कर्म र अन्न आदि धारण गर। तिमी सुसन्तति र ऐश्वर्यका संरक्षक हौ। देवी सरस्वतीले हामी स्तोतालाई असल धनसम्पदा प्रदान गरुन्।

प्रति यदापो अदृश्रमायतीर्घृतं पयांसि बिभ्रतीर्मधूनि।
अध्वर्युभिर्मनसा संविदाना इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तीः ॥१३॥
हे अपदेव ! तिमी घिउ, दुध र महरूपी अन्न धारण गर्दै आउँदा यज्ञीय ऋत्विक्सँग हार्दिक भावनाले युक्त भएर वार्तालाप गर्दछौ र इन्द्रदेवलाई विशेष रीतिले पेलेर तयार गरेको सोमरस प्रदान गर्दछौ। हामी राम्रोसित दर्शन गर्दै तिम्रो प्रार्थना गर्दछौं।

एमा अग्मन्रेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः।
नि बर्हिषि धत्तन सोम्यासोऽपां नप्त्रा संविदानास एनाः ॥१४॥
हामीलाई श्रेष्ठ ऐश्वर्यसम्पन्न र प्राणीको कल्याण गर्ने जल प्राप्त भएको छ। हे याज्ञिक हो ! जललाई राम्रोसित प्रतिष्ठित गर। वर्षाका अधिष्ठाता देवतासित राम्ररी परिचित छौ। सोमरसका लागि उपयुक्त यो जल श्रेष्ठ कुशका आसनमा प्रतिष्ठित गर।

आग्मन्नाप उशतीर्बर्हिरेदं न्यध्वरे असदन्देवयन्तीः।
अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभूदु वः सुशका देवयज्या ॥१५॥
देवतातिर उर्लिएको जल तत्परतापूर्वक कुशका बीचमा यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित भएको छ। हे ऋत्विक् हो ! इन्द्रदेवका लागि सोमरस समर्पित गर। जल आउनाले देवताका लागि पूजाउपासनाको कर्म सहज र सरलतापूर्वक पूर्ण भयो।

[सूक्त - ३१]

ऋषि - कवष ऐलूष। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैरवसे यजत्रः।
तेभिर्वयं सुषखायो भवेम तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम ॥१॥
हाम्रो स्तुति देवतालाई प्राप्त होस्। स्तुत्य यज्ञदेवले शत्रुबाट हाम्रो संरक्षण गरुन्। देवताहरूसँग हामी स्नेहपूर्वक मैत्री स्थापित गर्दछौं र सबै विपदबाट मुक्त हुन्छौं।

परि चिन्मर्तो द्रविणं ममन्यादृतस्य पथा नमसा विवासेत्।
उत स्वेन क्रतुना सं वदेत श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृभ्यात् ॥२॥
सबै ऐश्वर्यको आकाङ्क्षा गर्ने मानिस अन्तःकरणका प्रेरणाले सत्यमार्गद्वारा सत्कर्ममा लागून्। उनीहरू असल ज्ञानयुक्त विवेकबुद्धिले देवताको उपासना गरुन् र उनको कल्याणकारी विराट् स्वरूप हृदयमा धारण गरुन्।

अधायि धीतिरससृग्रमंशास्तीर्थे न दस्ममुप यन्त्यूमाः।
अभ्यानश्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ॥३॥
हामीले यज्ञकर्म सम्पन्न गरेका छौं। यज्ञमा प्रयुक्त पदार्थ तीर्थको अंशजस्तै देवताका नजिक पुग्छन्। देवताहरू सबैका संरक्षक र शत्रुसंहारक हुन्। हामी स्वाभाविक रूपले उपलब्ध हुने सबै सुख प्राप्त गरौं र देवताका स्वरूपसित परिचित होऔं।

नित्यश्चाकन्यात् स्वपतिर्दमूना यस्मा उ देवः सविता जजान।
भगो वा गोभिरर्यमेमनज्यात्सो अस्मै चारुश्छदयदुत स्यात् ॥४॥

विश्वका सृष्टिकर्ता सवितादेवले उत्पन्न गरेका यजमानलाई ऐश्वर्यका अधिपति र दानशील प्रजापतिले श्रेष्ठ फल प्रदान गरुन्। भग र अर्यमादेव स्तुतिले प्रशंसित भएर यस्ता यजमानप्रति प्रीतियुक्त होऊन् र सबै देवताहरू यजमानमाथि सबै किसिमले अनुग्रह गरुन्।

इयं सा भूया उषसामिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शवसा समायन्।
अस्य स्तुतिं जरितुर्भिक्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः ॥५॥

स्तोत्रको इच्छा गर्ने देवताहरू सामर्थ्ययुक्त भएर द्रुतगतिले आउँदा, बिहानी भएझैं पृथ्वी हाम्रा निम्ति प्रकाशमय हुन्छ। हाम्रा प्रार्थनाका अभिलाषी देवताले स्नेह गरिरहून् र हामी आनन्दप्रद अन्न आदि उपभोग्य सामग्री प्राप्त गर्न सकौं।

अस्येदेषा सुमतिः पप्रथानाभवत्पूर्व्या भूमना गौः।
अस्य सनीडा असुरस्य योनौ समान आ भरणे बिभ्रमाणाः ॥६॥

देवतातिर जानका लागि यस बेला हाम्रो सनातन, विस्तृत स्तुति प्रोत्साहित भएर वृद्धि प्राप्त गरिरहेको छ। त्यसैले हाम्रो यस देवत्व संवर्द्धक यज्ञमा सम्पूर्ण देवताले आआफ्ना स्थानमा रहेर सत्परिणाम प्रदान गर्नका लागि आइदिऊन्।

किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः।
संतस्थाने अजरे इतऊती अहानि पूर्वीरुषसो जरन्त ॥७॥

कच्चा सामान उपलब्ध गरेर दिव्यलोक र पृथ्वीको रचना गरिएको कुन वन र कुन वृक्ष होला ? यी दुवै लोक परस्परमा आश्रित, देवताबाट संरक्षित र जीर्णतारहित छन्। दिन र रात दुवै यिनीसित परिचित छन्।

नैतावदेना परो अन्यदस्त्युक्षा स द्यावापृथिवी बिभर्ति।
त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधावान्यदीं सूर्यं न हरितो वहन्ति ॥८॥

द्यावापृथिवीभन्दा पर पनि यीजस्ता रचयिता अरू कोही छैनन्। सृष्टिका निर्माता र द्युलोकपृथिवीका धारणकर्ता ईश्वर अन्न आदि पोषक पदार्थका स्वामी हुन्। अश्वले सूर्यलाई वहन गर्न सुरु नगर्दै उनले आफ्ना आवरणको रचना गरिसकेका थिए।

स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वीं मिहं न वातो वि ह वाति भूम।
मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानोऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम् ॥९॥

रश्मिधारी सूर्यले पृथ्वी उल्लङ्घन गर्दैनन् र वायुदेव पृथ्वीलाई अतिवृष्टिले छिन्नभिन्न पार्दैनन्। वनका बीचमा उत्पन्न अग्निजस्तै प्रकट हुने मित्र र वरुण आफ्नो प्रकाश सबै तिरबाट विस्तारित गर्दछन्।

स्तरीर्यत्सूत सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा।
पुत्रो यत्पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शम्यां गौर्जगार यद्ध पृच्छान् ॥१०॥

साँढेले खेदेको गाई बाछो पाउन योग्य भएझैं अग्नि आफैं कष्ट खप्दै संरक्षकलाई सुख प्रदान गर्दछ। उहिले पुर्खाहरूबाट अरणी वा द्यावापृथिवीद्वारा अग्नि उत्पन्न भयो। ऋत्विक्हरूले खोजी गर्दा शमी वृक्षबाट अग्निरूपी गाई उत्पन्न भयो।

उत कण्वं नृषदः पुत्रमाहुरुत श्यावो धनमादत्त वाजी।
प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोधर्ऋतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ॥११॥

कण्व ऋषि नृषदका पुत्र भनेर चिनिन्छन्। उनै कालो वर्णका कण्वले हविष्यान्न समर्पित गरेर अग्निदेवबाट ऐश्वर्य सम्पदा उपलब्ध गरे। यस यज्ञमा तेजस्वी अग्निदेव उनै कालो वर्णका कण्वका लागि आफ्नो कान्तिमान् स्वरूप प्रकट गर्छन्। अग्निदेवका लागि कण्व ऋषिको जस्तो यज्ञ अरू कसैले गरेनन्।

[सूक्त - ३२]

ऋषि – कवष ऐलूष। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

प्र सु ग्मन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वराँ अभि षु प्रसीदतः।
अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत्सोम्यस्यान्धसो बुबोधति ॥१॥

इन्द्रदेव साधकको अर्चना स्वीकार गर्नका लागि यज्ञस्थलतिर आफ्ना अश्व धपाउँछन्। उनी यजमानका सत्कर्मबाट प्रशंसित भएर श्रेष्ठ हविष्य र प्रार्थना ग्रहण गर्न यहाँ आऊन्। यहाँ आएर उनी हाम्रो प्रार्थना र दिइएको आहुति स्वीकार गरुन्। त्यसपछि सोमरूपी अन्न ग्रहण गरुन्।

वीन्द्र यासि दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत।
ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वराँ उप ते सु वन्वन्तु वग्वनाँ अराधसः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी दिव्य र दीप्तिमान् धाममा घुम्दछौ। हे धेरै तिरबाट पूजित इन्द्रदेव ! तिमी पृथ्वीका श्रेष्ठ स्थानहरूमा निवास गर्दछौ। बारम्बार हाम्रा यज्ञमा तिमीलाई लिएर आउने तिम्रा अश्वले हामी स्तोतालाई ऐश्वर्यसम्पन्न बनाऊन्।

तदिन्मे छन्त्सद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जानं पित्रोरधीयति।
जाया पतिं वहति वग्नुना सुमत्पुंस इद्भद्रो वहतुः परिष्कृतः ॥३॥

पुत्रले आमाबाबुको धन ग्रहण गरेझैँ इन्द्रदेव पनि अद्भुत धन उत्कृष्ट यज्ञकर्मद्वारा हामीलाई उपलब्ध गराऊन्। कल्याणकारी मधुर वाणीद्वारा स्त्रीले पतिलाई आफ्नो प्रियपात्र बनाएझैँ र श्रेष्ठ सुसंस्कृत पुरुषले स्त्रीलाई धर्मपत्नीका रूपमा स्वीकार गरेर सँगसँगै बस्ने गरेझैँ इन्द्रदेव शोधित सोमरस पान गरेर हाम्रा स्नेहपात्र बनून् अथवा हामीलाई स्नेहपात्र बनाऊन्।

तदित्सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन्वहतुं न धेनवः।
माता यन्मन्तुर्यूथस्य पूर्व्याभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः ॥४॥

गोठतिर जान गाई हतारिएझैँ पवित्र यज्ञमा इन्द्रदेव आउने प्रतीक्षामा स्तोत्र उच्चारण गरिँदै छ। हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना उज्ज्वल दीप्तिले यज्ञस्थल प्रकाशित गर र हाम्रा स्तोत्रमन्त्रको महानता यज्ञकर्ताहरूमध्ये प्रथम स्थानमा रहोस्। साथै सात किसिमका छन्दका वाणीले स्तुति गर्नेलाई प्राप्त हुने श्रेष्ठ पद हामीलाई पनि प्रदान गर।

प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयुष्पदमेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः।
जरा वा येष्वमृतेषु दावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु ॥५॥

हे याज्ञिक हो ! देवत्व प्राप्त गर्ने रहर भएको व्यक्तिले तिमीहरूका सहयोग पाएर देवत्व प्राप्त गर्दछ। रुद्रदेवका गणसित इन्द्रदेव चाँडै एक्लै नै यज्ञस्थलमा पुग्दछन्। प्रार्थना नै अमृतस्वरूप देवतासित ऐश्वर्यरूपी अनुदान उपलब्ध गर्न सक्षम छ। तिमी सबै संरक्षणकर्ता देवताका निमित्त मधुर सोमरस जलमा मिसाएर प्रदान गर।

निधीयमानमपगूढमप्सु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच।
इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा चचक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥६॥

जलका तत्त्वभित्र अग्नि रहस्यमय रूपमा विद्यमान छ। देवताको पुण्य कर्म संरक्षण गर्ने इन्द्रदेवले यो रहस्य हामीलाई बताएका छन्। हे अग्निदेव ! मेधावी इन्द्रदेव नै तिम्रो साक्षात्कार गर्न सक्छन्। उनीसित परामर्श लिएर हामी तिम्रा निकट आएका हौँ।

अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं ह्यप्राट् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः।
एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत स्रुतिं विन्दत्यञ्जसीनाम् ॥७॥

गन्तव्यको बाटो नचिनेका व्यक्तिले निश्चित नै पथप्रदर्शकसित परामर्श लिएर लक्ष्यमा पुग्दछ। असल मार्गदर्शकको मार्गदर्शनको कल्याणकारी प्रतिफल हुन्छ र यस्तोमा अपरिचित व्यक्तिले पनि ज्ञानरूपी कल्याणमार्ग उपलब्ध गर्दछन्।

अद्येदु प्राणीदममन्निमाहापीवृतो अधयन्मातुरूधः।
एमेनमाप जरिमा युवानमहेळन्वसुः सुमना बभूव ॥८॥

गाईको बाछोजस्ता अग्निदेव प्रकट भएको केही समयदेखि लगातार बढिरहेका छन्। उनले आफ्नी आमाको दुग्धपान गरे। उनी सबै कार्य सुगम बनाउने, अपार वैभवले सम्पन्न र श्रेष्ठ मनका व्यवस्थाले पूर्ण रहेका छन्। त्यसपछि यिनलाई युवावस्थाका साथसाथै बुढ्यौली पनि लाग्यो।

एतानि भद्रा कलश क्रियाम कुरुश्रवण ददतो मघानि।
दान इद्वो मघवानः सो अस्त्वयं च सोमो हृदि यं बिभर्मि ॥९॥

हे सम्पूर्ण कलाका ज्ञानले सम्पन्न, स्तुति सुन्ने इन्द्रदेव ! स्तोत्र र प्रार्थना सुनेर श्रेष्ठ ऐश्वर्य प्रदान गर। हे स्तोतारूपी वैभवले सम्पन्न ऋत्विक् हो ! इन्द्रदेव तिमीहरूका लागि ऐश्वर्यदाता होऊन्। हामीले मनमा धारण गरेको सोमरस उनले प्रदान गरुन्।

[सूक्त - ३३]

ऋषि – कवष ऐलूष। **देवता** – विश्वेदेवा इन्द्र मैत्रातिथि। **छन्द** – त्रिष्टुप् गायत्री।

प्र मा युयुज्रे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण।
विश्वे देवासो अध मामरक्षन्दुःशासुरागादिति घोष आसीत् ॥१॥

प्रजा प्रेरित गर्नेले मलाई सँगै नियोजित गरे। मैले पूषादेवलाई अन्तःकरणमा धारण गरेको छु। त्यसपछि सबै देवताले म कवष ऋषिको रक्षा गरे, अनि अदम्य आवरण प्राप्त भयो भन्ने उक्ति सुनियो।

सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पर्शवः।
नि बाधते अमतिर्नग्नता जसुर्वेर्न वेवीयते मतिः ॥२॥

मेरा नजिकै रहनेहरूले मलाई सौताझैँ दुःख दिन्छन्। दुर्मति, अज्ञान, नग्नता, अभाव, मृत्युको भय र अशक्तताले मलाई सताउँछन्। मेरो मन चरोझैँ चञ्चल हुँदै छ।

मूषो न शिश्ना व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो।
सकृत्सु नो मघवन्निन्द्र मृडयाधा पितेव नो भव ॥३॥

रसले भिजेको धागो मुसाले खाएझैँ हे असङ्ख्य कर्मका निर्वाहक इन्द्रदेव ! तिम्रो उपासक हुँदा पनि हाम्रा मनको व्यथाले हामीलाई खोक्रो पारिरहेको छ। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! हामीलाई अभीष्ट फल प्रदान गरेर हाम्रा लागि अति सुखदायक होऊ र पिताले जस्तै हाम्रो संरक्षण गर।

कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम्। मंहिष्ठं वाघतामृषिः ॥४॥

म त्रसदस्युको पुत्र कवष ऋषि, श्रेष्ठ दानी राजा कुरुश्रवणसित ऋत्विक्हरूका लागि दान प्राप्ति गर्ने इच्छाले आएको हुँ।

यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधुया। स्तवै सहस्रदक्षिणे ॥५॥

तीन अश्वमा आरुढ मलाई वहन गर्ने र सहस्र दक्षिणा प्रदान गर्ने कुरुश्रवण राजालाई म यस यज्ञमा स्तुति गर्छु।

यस्य प्रस्वादसो गिर उपमश्रवसः पितुः। क्षेत्रं न रण्वमूचुषे ॥६॥

हे उपमश्रवस् राजा ! तिम्रा पिताको वाणी आकर्षक खेतजस्तै ज्यादै सरस थियो।

अधि पुत्रोपमश्रवो नपान्मित्रातिथेरिहि। पितुष्टे अस्मि वन्दिता ॥७॥

हे मित्रातिथिका पुत्र उपमश्रवस् ! मित्रातिथिका लागि म स्तोत्रगान गर्दछु। तिमी शोक नगरीकन हाम्रा नजिकै आऊ। हामी तिम्रा पिताजीका प्रशंसक हौँ।

यदीशीयामृतानामुत वा मर्त्यानाम्। जीवेदिन्मघवा मम ॥८॥

देवताहरू अमृतजस्तै अमर छन्। यदि देवता र मानिसका संरक्षक यहाँ विद्यमान थिए भने ऐश्वर्यवान् मित्रातिथि निश्चित रूपमा नै जीवित हुने सम्भावना हुन सक्दथ्यो।

न देवानामति व्रतं शतात्मा चन जीवति। तथा युजा वि वावृते ॥९॥

दैवी अनुशासन अपहेलना गर्दा कसैले सय वर्षको आयु पाउँदैन। हाम्रा सहयोगीले विनासमय साथ छोडेर जानुको कारण पनि दैवीसत्ताको अनुशासन अवज्ञा गर्नु हो।

[सूक्त - ३४]

ऋषि – कवष ऐलूष। **देवता** – अक्ष समूह कृषि। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

प्रावेपा मा बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणे वर्वृतानाः।
सोमस्येव मौजवतस्य भक्षो विभीदको जागृविर्मह्यमच्छान् ॥१॥

होचो भूमिमा उब्जिएका ठूलो प्रभावसम्पन्न गतिशील पासाले मलाई उत्साहित गर्दछ। मौजवान् सोम पिउँदा भएझैँ प्रसन्नता र उन्माद भयानक पासाले मलाई गराउँछ।

न मा मिमेथ न जिहीड एषा शिवा सखिभ्य उत मह्यमासीत्।
अक्षस्याहमेकपरस्य हेतोरनुव्रतामप जायामरोधम् ॥२॥

मेरी सुन्दर र सुशील पत्नी कहिल्यै मसित असन्तुष्ट हुन्नन्। उनी सधैँ मतिर मेरा परिवार, आफन्त र मित्रको अथक सेवा गर्दछिन्। केवल यस जुवाका खेलले नै मेरी स्नेहमयी स्त्रीलाई खोसिदियो।

द्वेष्टि श्वश्रूरप जाया रुणद्धि न नाथितो विन्दते मर्डितारम्।
अश्वस्येव जरतो वस्न्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम् ॥३॥

जुवा खेल्ने व्यक्तिलाई उसकी सासूले सराप्छिन् र उसको सुन्दर पत्नीले उसलाई छोड्छे। ऊ भिखारी भएर कसैसित केही त अरू कसैसित केही मागिहिँड्छ, तापनि उससित विश्वास नहुनाले सबैले उसको तिरस्कार गर्दछन्। बुढा घोडाको कुनै मूल्य नभएझैँ जुवाडेले आफ्नो मानप्रतिष्ठा गुमाउँछ।

अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृधद्वेदने वाज्य१क्षः।
पिता माता भ्रातर एनमाहुर्न जानीमो नयता बद्धमेतम् ॥४॥

जुवाडेका धनमा यी बलशाली पासाको दृष्टि परेपछि उसकी पत्नीलाई पनि अरूले नै हात पार्दछन्। उसका आमबाबु र दाजुभाइ पनि उससितको सम्बन्धबाट छुट्न थाल्छन् र आखिरमा चिन्न पनि छोडेझैँ हुन्छन्। उनीहरू यसलाई बाँधेर लैजाऊ, यससित हाम्रो कुनै सम्बन्ध छैन भन्न थाल्दछन्।

यदादीध्ये न दविषाण्येभिः परायद्भ्योऽव हीये सखिभ्यः।
न्युप्ताश्च बभ्रवो वाचमक्रतँ एमीदेषां निष्कृतं जारिणीव ॥५॥

म जुवारूपी पापकर्मबाट आफूलाई छुटाउँछु, किनभने यसले गर्दा नै मेरा साथीभाइले मलाई बारम्बार अपमानित गरेका छन् भन्ने सोच्दछु, तर यी रातापहेँला पासाले मलाई आकर्षित गर्दछन् र म पनि कुलटा स्त्रीजस्तै भएर फेरि यिनैका नजिक पुग्दछु।

सभामेति कितवः पृच्छमानो जेष्यामीति तन्वा३ शूशुजानः।
अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीव्ने दधत आ कृतानि ॥६॥

शरीरले खुसी देखिएको जुवाडे कुन धनीको धनलाई आफ्ना जितको निसाना बनाऊँ भन्ने मनले सोच्दै जुवाका खालमा पुग्दछ। विपक्षी जुवाडेलाई हराउनका लागि तयार गरिएका पासाले धनको रहर झन्झन् बढाउन थाल्दछन्।

अक्षास इदङ्कुशिनो नितोदिनो निकृत्वानस्तपनास्तापयिष्णवः।
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा सम्पृक्ताः कितवस्य बर्हणा ॥७॥

जुवाका चाल उसले सोचेझैँ नचलेपछि पासाहरू जुवाडेलाई बल्छीझैँ बिभ्न थाल्छन्, बाणझैँ घोच्न थाल्दछन् र छुराझैँ काट्न थाल्दछन्। सर्वस्व हारिसकेपछि परिवारका आफन्तलाई ठूलो पिर पर्दछ। त्यसको विपरीत विजयी जुवाडेका लागि पासाहरू छोरो जन्मिएझैँ हर्षदायक हुन्छन्। माधुर्यले युक्त र मधुर वचनले जालमा फँसाउने हुन्छन्, तर पराजित जुवाडेलाई त मारी नै दिन्छन्।

त्रिपञ्चाशः क्रीडति व्रात एषां देवइव सविता सत्यधर्मा।
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत्कृणोति ॥८॥

त्रिपन्न वटा पासाका समूहले सत्यधर्मका पालक सूर्यदेवका किरणको जस्तै क्रीडा गर्दछन्। ती उग्र स्वभाव भएका मानिसका क्रोधसित पनि प्रभावित नभईकन रहन्छन्, पासा मानिसका अगाडि झुक्दैनन् र वशमा पनि आउँदैनन्। ठूला राजाले पनि यिनलाई प्रणाम गर्दछन्।

नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्यहस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते।
दिव्या अङ्गारा इरिणे न्युप्ताः शीताः सन्तोहृदयं निर्दहन्ति ॥९॥

जुवाका पासा कहिले माथि उचालिन्छन् भने कहिले तल झर्दछन्। हातविनाका हुँदाहुँदै पनि पासाले हात भएका जुवाडेलाई परास्त गर्दछन्। जुवाका पासा दिव्य क्षमताले सम्पन्न हुँदा हुँदै पनि बलिरहेको आगाको कोइलाले झैँ डढाउँछन्। छुँदाखेरि शीतल हुँदा हुँदै पनि हृदय पिल्स्याइदिन्छन्।

जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः क्व स्वित्।
ऋणावा बिभ्यद्धनमिच्छमानोऽन्येषामस्तमुप नक्तमेति ॥१०॥

जुवाडेले त्यागेकी स्त्रीले दुःख पाउँछे र कतै त बरालिएर घुम्ने छोराका आमाले उसैका चिन्तामा दुःख पाउँछन्। ऋणी जुवाडे डरले तर्सिंदै अर्काका घरमा रात बिताउँछ।

स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं ततापान्येषां जायां सुकृतं च योनिम्।
पूर्वाह्णे अश्वान्युयुजे हि बभ्रून्त्सो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद ॥११॥

जुवाडे अर्काकी स्त्री राम्रा घरमा सुखले बसेको देखेर आफ्नी पत्नीको दुर्दशामाथि मनमनै पिरोलिन्छ। बिहान हुनासाथ खैरा रङ्गका पासा भएका जुवाका खालमा ऊ फेरि सामेल हुन्छ। साँझसम्ममा उसका शरीरका लुगासमेत नरहने स्थिति आउँदा जुवाडे रातिको चिसोमा आगाका छेउमा बेला बिताउँछ।

यो वः सेनानीर्महतो गणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो बभूव।
तस्मै कृणोमि न धना रुणाध्मि दशाहं प्राचीस्तदृतं वदामि ॥१२॥

हे कौडा हो ! तिमीहरूका सङ्गठनको मुख्य नायक सबैभन्दा ठूलो राजा हो। त्यसलाई म दस औंला जोडेर प्रणाम गर्दछु। जुवाले प्राप्त धनको हामीलाई रहर छैन। मेरो यो भनाइ सत्य हो।

अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित्कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः।
तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चष्टे सवितायमर्यः ॥१३॥

हे जुवाडे हो ! कहिल्यै जुवा नखेल। खेतीजस्तो उत्पादक कार्य गर। धनलाई नै ठूलो कुरो ठानेर सन्तुष्ट रहो। यसैबाट पत्नी र गाई प्राप्त हुनेछन्। यस्तो परामर्श हामीलाई साक्षात् सवितादेवले नै दिएका हुन्।

मित्रं कृणुध्वं खलु मृडता नो मा नो घोरेण चरताभि धृष्णु।
नि वो नु मन्युर्विशतामरातिरन्यो बभ्रूणां प्रसितौ न्वस्तु ॥१४॥

हे कौडा हो ! हामीलाई आफ्नो साथीको रूपमा मानेर कल्याणकारी होओ। हामीमाथि कष्टदायी, उग्र, क्रोधी स्वभावले प्रहार गर्ने कुरो नसोच। तिमीहरूको यस्तो क्रोध हाम्रा विरोधीलाई होस्। हाम्रा बाँकी शत्रु नै खैरा रङ्गका जुवाका पासोमा जेलिइरहून्।

[सूक्त - ३५]

ऋषि - लुश धानाक। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

अबुध्रमु त्य इन्द्रवन्तो अग्नयो ज्योतिर्भरन्त उषसो व्युष्टिषु।
मही द्यावापृथिवी चेततामपोऽद्या देवानामव आ वृणीमहे ॥१॥

इन्द्रदेवसँगै आवाहित अग्निदेव बिहानीको अन्धकार समाप्त गर्दछन् र तेजस्वितायुक्त भएर प्रदीप्त हुन्छन्। महिमायुक्त द्युलोक र पृथ्वीलोक आआफ्ना कार्यमा जागरणशील होऊन्। इन्द्र आदि देवताहरू हाम्रो प्रार्थना सुनेर हामीलाई संरक्षण प्रदान गरुन्।

दिवस्पृथिव्योरव आ वृणीमहे मातृन्त्सिन्धून्पर्वताञ्छर्यणावतः।
अनागास्त्वं सूर्यमुषासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः ॥२॥

द्युलोक र भूलोक हाम्रा संरक्षक होऊन् भन्ने हाम्रो प्रार्थना छ। लोकनिर्माणमा सहायक सागर, सरोवर, पर्वत, सूर्य र उषाले हामीलाई पापबाट मुक्त गरुन् भन्ने विनम्र निवेदन छ। पेलेर श्रेष्ठ रीतिले तयार गरिएको सोम हाम्रा लागि कल्याणकारी होस्।

द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसो मही त्रायेतां सुविताय मातरा।
उषाउच्छन्त्यप बाधतामघं स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥३॥

अत्यन्त वन्दनीय मातापिताजस्ता निष्पाप द्यावापृथिवी श्रेष्ठ सुखको प्राप्तिका लागि हाम्रो संरक्षण गरुन्। अन्धकार विनाश गर्ने उषाले हाम्रो पापकर्म विनाश गरुन्। हामी तेजस्वी अग्निबाट कल्याणको कामना गर्दछौं।

इयं न उस्रा प्रथमा सुदेव्यं रेवत्सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु।
आरे मन्युं दुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥४॥

धन प्रदान गर्ने, पाप निवारक, सूर्यदेवभन्दा पहिले उत्पन्न हुने उषाले हामी साधकलाई सौभाग्यशाली ऐश्वर्य प्रदान गरुन्। निर्धनताले पीडितका क्रोधको सिकार बन्न हामीले नपरोस्। तेजस्वी अग्निदेवसित हामी कल्याणको कामना गर्दछौं।

प्र याः सिस्रते सूर्यस्य रश्मिभिर्ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु।
भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥५॥

सूर्यका किरणसँग आउने उषा विशेष प्रकाशमयी भएर अन्धकार विनाश गर्दछन्। यस बेला हामीलाई तिनले अन्न आदि प्रदान गर्दै, हाम्रा लागि कल्याणकारी भएर अन्धकार विनाश गरुन्। तेजस्वी अग्निदेवबाट हामी मङ्गलको कामना गर्दछौँ।

अनमीवा उषस आ चरन्तु न उदग्नयो जिहतां ज्योतिषा बृहत्।
आयुक्षातामश्विना तूतुजिं रथं स्वस्त्य१ ग्निं समिधानमीमहे ॥६॥

आरोग्यदायिनी उषा हामीतिर आउँदा विशेष प्रकाशमान यज्ञीय अग्नि पनि प्रज्वलित हुन्छन्। दुवै अश्विनीकुमार शीघ्रगामी रथमा अश्व नियोजित गरेर यहाँ आऊन्। तेजस्वी अग्निदेवसित हामी कल्याणको प्रार्थना गर्दछौँ।

श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा असि।
रायो जनित्रीं धिषणामुप ब्रुवे स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥७॥

हे सवितादेव ! हामीलाई धारण गर्न योग्य धन प्रदान गर। तिमी श्रेष्ठ ऐश्वर्यका दाता हौ। धन उत्पन्न गर्न हामी प्रार्थना र स्तुति गर्दछौँ। तेजस्वी अग्निदेवसित हामी सुखको कामना गर्दछौँ।

पिपर्तु मा तदृतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्या३ अमन्महि।
विश्वा इदुस्राः स्पळुदेति सूर्यः स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥८॥

सत्कर्मशील मानिसले इच्छा गर्ने देवयज्ञले हामीलाई पनि संरक्षित गरोस्। सूर्यदेव सबै उषा प्रकाशमान गर्दै प्रकट हुन्छन्। प्रदीप्त अग्निसित हामी कल्याणको कामना गर्दछौँ।

अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि ग्राव्णां योगे मन्मनः साध ईमहे।
आदित्यानां शर्मणि स्था भुरण्यसि स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥९॥

यस यज्ञस्थलमा आज कुशका आसन बिछाइएका छन्। अभीष्ट फल प्राप्तिरूप सोम पेल्नका लागि दुई वटा ढुङ्गा राखिएका छन्। हे यजमान हो ! आफ्नो अभीष्ट पूरा गर्नका लागि विद्वेषरहित, स्नेहमूर्ति आदित्यको आश्रय ग्रहण गर। तिमीहरूका कर्म र कर्तव्यका अनुष्ठानले हर्षित अग्निदेवले सुख प्रदान गर्दछन्। प्रदीप्त अग्निदेवसित हामी सुखको प्रार्थना गर्दछौँ।

आ नो बर्हिः सधमादे बृहद्दिवि देवाँ ईळे सादया सप्त होतॄन्।
इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥१०॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा अत्यन्त विस्तृत, दिव्यतायुक्त यज्ञीय सत्कर्ममा देवता एकत्र भएर आनन्दित हुन्छन्। यस्तो प्रगतिदायक यज्ञमा सात होतासँगै इन्द्र, मित्र, वरुण, भगदेव र अन्य देवता पनि बोलाएर प्रतिष्ठित गराऊ। यज्ञमा उपस्थित सम्पूर्ण देवतासित ऐश्वर्यका लागि हामी प्रार्थना गर्दछौँ र अग्निदेवसित कल्याणको कामना गर्दछौँ।

त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो यज्ञमवता सजोषसः।
बृहस्पतिं पूषणमश्विना भगं स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥११॥

हे संसार प्रसिद्ध आदित्यदेव हो ! हामी सबैको कल्याण गर्न यज्ञस्थलमा आओ। पारस्परिक सहयोगबाट ऐश्वर्य वृद्धि गर्ने हाम्रो यज्ञ सबैले संरक्षण गर। बृहस्पतिदेव, पूषादेव, अश्विनीकुमार, भगदेव र प्रदीप्त अग्निदेवसित कल्याणको कामना गर्दछौँ।

तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम्।
पश्वे तोकाय जीवसे स्वस्त्य१ग्निं समिधानमीमहे ॥१२॥

हे आदित्य हो ! हाम्रो यज्ञ सबै किसिमका सुखले सम्पन्न बनाओ। ऐश्वर्यशाली, सुखप्रद, मानिसको पालन गर्न सक्षम राजभवन हामीलाई प्रदान गर। हामी तेजस्वी अग्निसित पुत्रपौत्रादि, गाई आदि पशुसहित दीर्घजीवन र कल्याणको कामना गर्दछौँ।

विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः।
विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥१३॥

मरुत्‌देव र रुद्र आदि सबै देवले हाम्रो संरक्षण गरुन्। सम्पूर्ण अग्नि प्रज्वलित होऊन्। इन्द्र आदि सबै देवता हाम्रो संरक्षणका लागि यज्ञमा आऊन्। हामीलाई सबै किसिमका ऐश्वर्यसम्पदा र अन्न सामग्री उपलब्ध होस्।

यं देवासोऽवथ वाजसातौ य त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः ।
यो वो गोपीथे न भयस्य वेद ते स्याम देववीतये तुरासः ॥१४॥

हे शीघ्र अभीष्ट फल प्रदायक देवता हो ! तिमीहरू युद्धक्षेत्रमा जसको संरक्षण गर्दै शत्रुपक्षबाट सुरक्षित गर्दछौ, पापकृत्यको निवारण गरेर जसलाई ऐश्वर्यसम्पन्न बनाउँछौ र जो तिमीहरूका संरक्षणमा निर्भय रहन्छन्, हामी देवताको आराधना गर्ने मानिसले त्यसै किसिमका गुण धारण गरौँ ।

[सूक्त - ३६]

ऋषि - लुश धानाक । **देवता** - विश्वेदेवा । **छन्द** - जगती त्रिष्टुप् ।

उषासानक्ता बृहती सुपेशसा द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।
इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वताँ अप आदित्यान्द्यावापृथिवी अपः स्वः ॥१॥

हामी आफ्ना यज्ञस्थलमा महिमामय एवं श्रेष्ठ शोभायुक्त प्रभात बेला, रात्रि, द्यावा, पृथिवी, वरुण, मित्रगण, अर्यमा, इन्द्र, मरुत्गण, पर्वत, जल, आदित्यगण, अन्तरिक्ष र देवलोक आदिलाई सादर आमन्त्रित गर्दछौँ ।

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतस ऋतावरी रक्षतामंहसो रिषः ।
मा दुर्विदत्रा निर्ऋतिर्न ईशत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥२॥

यज्ञका अधिष्ठातास्वरूप र विशाल हृदयका द्यावापृथिवीले हामीलाई सबै पापबाट संरक्षित गरुन् । पापबुद्धिले युक्त मृत्युदेवले हामीलाई आफ्ना नियन्त्रणबाट मुक्त गरुन् । आज हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ ।

विश्वस्मान्नो अदितिः पात्वंहसो माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः ।
स्वर्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि तद्देवानामवो अद्यो वृणीमहे ॥३॥

ऐश्वर्यसम्पन्न मित्रावरुण र देवताकी माता देवी अदितिले हामीलाई सम्पूर्ण पापबाट जोगाउन् । त्यसबाट अविनाशी, संरक्षणयुक्त तेजस्विता प्राप्त गरौँ । हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ ।

ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सेधतु दुष्ष्वप्न्यं निर्ऋतिं विश्वमत्रिणम् ।
आदित्यं शर्म मरुतामशीमही तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥४॥

सोम पेल्नका लागि चलाइएका ढुङ्गा, पेल्दै गर्दाको समय शब्द निकाल्दै गरिएका यज्ञमा विघ्न हाल्ने असुर, दुःखदायी स्वप्न, मृत्युरूपी पाप र सबै पैशाचिक दुष्कृत्यमा संलग्न शत्रु संहार गर । यसै किसिमले विघ्नरहित यज्ञमा हामी आदित्य र मरुत्हरूबाट सुख प्राप्त गरौँ । हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ ।

एन्द्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिडा बृहस्पतिः सामभिर्ऋक्वो अर्चतु ।
सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥५॥

इन्द्रदेव हाम्रा यज्ञमा आएर आसन ग्रहण गरुन् । वाणी र पृथ्वी हामीलाई श्रेष्ठ फल प्रदान गर्ने होऊन् । सामगानले प्रशंसायुक्त बृहस्पतिदेवले उनीहरूको स्तुति गरुन् । हामी जीवनमा काम लाग्ने, श्रेष्ठ अभिलाषा पूर्ण गर्ने खालको धन उपलब्ध गरौँ । हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ ।

दिविस्पृशं यज्ञमस्माकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं सुम्नमिष्टये ।
प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥६॥

हे अश्विनीकुमार हो ! हाम्रो सत्कर्मरूपी यज्ञ अति तेजस्वी अग्निले युक्त, हिंसारहित र अनिष्टरहित भएर खोजेको कुरो पूरा गराउने र कल्याणप्रद होस् भन्ने तिमी कृपा गर । जुन अग्निमा घिउसहित हवि प्रदान गरिन्छ, त्यसका ज्योतिले देवतालाई प्रेरित गरोस् । आज हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ ।

उप ह्वये सुहवं मारुतं गणं पावकमृष्वं सख्याय शंभुवम् ।
रायस्पोषं सौश्रवसाय धीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥७॥

यज्ञ सम्पादन गर्ने, पवित्रताले युक्त, दर्शनीय, सुखदायक र धन दान गर्ने मरुत्हरूको हामी प्रार्थना गर्दछौँ । उनलाई हामी मैत्री भावनाले आह्वान गर्दछौँ । सुखदाता, कीर्तिवान्, अन्न दान गर्ने

मरुत्हरूलाई हामी हृदयले नै धारण गर्दछौँ। हामी तेजस्वी अग्निदेवबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ।

अपां पेरुं जीवधन्यं भरामहे देवाव्यं सुहवमध्वरश्रियम्।
सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥८॥

जलका संरक्षक, प्राणीका लागि सन्तोषप्रद, देवताका सन्तुष्टियक, प्रशंसनीय, श्रेष्ठ मानिएका, यज्ञको शोभा र श्रेष्ठ रश्मिसमूहले युक्त सोमलाई हामी धारण गर्दछौँ। उनीबाट हामी शक्ति प्राप्त गर्नका लागि कामना गर्दछौँ र सबै देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ। X 198

सनेम तत्सुसनिता सनित्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनागसः।
ब्रह्मद्विषो विष्वगेनो भरेरत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥९॥

आफ्नो र आफ्ना सन्तानको दीर्घायुयुक्त र दुष्कर्मरहित भएर हामी उपभोग्य सामग्रीसँगै सत्कर्मद्वारा परमात्माको साँच्चो आराधना गरौँ। ज्ञानले रहित सबै किसिमका पाप कर्ममा संलग्न हुँदा शीघ्र नै परमात्माले विनाश गरुन्। हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ।

ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते शृणोतन यद्वो देवा ईमहे तद्ददातन।
जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यशस्तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥१०॥

हे आराध्य देवता हो ! तिमीहरू सम्पन्न गरिने यज्ञभाग उपलब्ध गर्ने अधिकारी हुनाले हाम्रो प्रार्थना र स्तुति सुनिदेऊ। हामी तिमीसित जुन मनोरथको कामना गर्दछौँ, ती सबै ज्ञान, बल, ऐश्वर्य र सन्तान आदिले युक्त यश उपलब्ध गराऊ। हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ।

महदद्य महतामा वृणीमहेऽवो देवानां बृहतामनर्वणाम्।
यथा वसु वीरजातं नशामहै तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥११॥

आज हामी महिमायुक्त, व्यापक र अविचल इन्द्र आदि देवताबाट संरक्षणका लागि प्रार्थना गर्दछौँ। त्यसबाट हामी ऐश्वर्य र वीर सन्तान प्राप्त गरौँ। हामी देवशक्तिबाट असल संरक्षणको कामना गर्दछौँ।

महो अग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्र वरुणे स्वस्तये।
श्रेष्ठे स्याम सवितुः सवीमनि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ॥१२॥

सवितादेवको आज्ञाअनुसार हामी देवताको उत्तम संरक्षण वरण गर्दछौँ। हामी प्रदीप्त अग्निदेवको आश्रय पाएर मित्र र वरुणदेवका मध्यमा अपराधरहित भएर सधैँ कल्याण प्राप्त गरौँ।

ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः।
ते सौभगं वीरवद्गोमदप्नो दधातन द्रविणं चित्रमस्मे ॥१३॥

सत्कर्मका प्रेरक सवितादेव, मित्र र वरुणका व्रतनियममा संलग्न देवताहरूले वीर सन्तानयुक्त, पशुले सम्पन्न सम्पदा, ज्ञानरूपी धन, पूजायोग्य सम्पत्ति र सत्कर्म गर्ने प्रेरणा हामीलाई प्रदान गरुन्।

सविता पश्चातात्सविता पुरस्तात्सवितोत्तरात्तात्सविताधरात्तात्।
सविता नः सुवतु सर्वतातिं सविता नो रासतां दीर्घमायुः ॥१४॥

सबै कुराको उत्पत्ति गराउने सवितादेव पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण आदि सबै दिशामा विस्तृत छन्। तिनै सवितादेवले हामीलाई सबै किसिमका ऐश्वर्यसम्पदा उपलब्ध गराऊन्। उनै सवितादेवले हामीलाई दीर्घ आयु प्रदान गरुन्।

[सूक्त - ३७]

ऋषि - अभितप सौर्य। **देवता** - सूर्य। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतं सपर्यत।
दूरदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत ॥१॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! मित्र वरुणदेवतालाई देखेका महान् दिव्यतायुक्त, अति दूरबाट नै सबै वस्तु देख्ने, देवताका कुलमा उत्पन्न, संसार प्रकाशित गर्ने र द्युलोकका पुत्रजस्ता सूर्यदेवलाई नमस्कार गर। उनका सत्यपथको अनुसरण गर्दै उनलाई पूजा गर।

सा मा सत्योक्तिः परि पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततनन्नहानि च।
विश्वमन्यन्नि विशते यदेजति विश्वहापो विश्वाहोदेति सूर्यः ॥२॥

जसका आश्रयले द्युलोक, पृथ्वी र दिनरात उत्पन्न हुन्छन्, जो गतिमान् छन्, जडका अतिरिक्त चेतन पनि जसका आश्रयमा निवास गर्दछन्, जसका प्रभावले जल निरन्तर प्रवाहित रहन्छ र सूर्योदय हुन्छ, सत्यले युक्त यस्ता वचनले हामीलाई निरन्तर सबै तिरबाट संरक्षित गरुन्।

न ते अदेवः प्रदिवो नि वासते यदेतशेभिः पतरै रथर्यसि।
प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ॥३॥

हे सूर्यदेव ! तिमीले वेगशील अश्व रथमा जोडेर आकाशमार्गमा गमन गर्दा देवताभन्दा बाहेक तिम्रा नजिक पुग्न कुनै सक्दैन। तिमी जुन तेजसँग उदाउँछौ, त्यसैले तिम्रो अनुगमन गर्दछ।

येन सूर्य ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुदियर्षि भानुना।
तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुतिमपामीवामप दुष्ष्वप्न्यं सुव ॥४॥

हे सूर्यदेव ! तिमी जुन तेजले अन्धकार हटाउँछौ र जुन प्रकाशकिरणले सम्पूर्ण विश्व आलोकित गर्दछौ, उसै तेजका प्राणले पापकर्मको निवारण गर। अन्नजलको अभाव, रोगव्याध तथा कुविचार आदि मानसिक कष्ट निवारण गर।

विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रतमहेडयन्नुच्चरसि स्वधा अनु।
यदद्य त्वा सूर्योपब्रवामहै तं नो देवा अनु मंसीरत् क्रतुम् ॥५॥

हे सूर्यदेव ! तिमी सर्वप्रेरक भएर सहज स्वभावले विश्वका नियम र कर्म संरक्षण गर्दछौ र बिहान यज्ञको आहुति ग्रहण गर्दछौ। हे सूर्यदेव ! आज जुन बेला हामी तिम्रा पवित्र नामको प्रार्थना गर्दछौं त्यो यज्ञीय क्रम इन्द्र आदि देवताले समर्थन गरुन्।

तं नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः।
मा शूने भूम सूर्यस्य सन्दृशि भद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि ॥६॥

इन्द्रदेव, मरुत्हरू, जल र द्यावापृथिवीले हाम्रो आह्वान र वाणी सुनून्। हामीमाथि सूर्यदेवको कृपा भइरहोस्। उनका दर्शनको लाभ प्राप्त हुँदै हामी कष्टबाट जोगिऔं। लामो आयु प्राप्त गरेर कल्याणकारी एवं सुखी जीवन भोग गर्दै बुढ्यौलीतिर लागौं।

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः।
उद्यन्तं त्वा मित्रमहो दिवेदिवे ज्योग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ॥७॥

हे आदित्यदेव ! तिम्रा कृपाले हामी सधैं सुविचारसम्पन्न, शोभन दृष्टियुक्त, सुसन्तानले सम्पन्न, आरोग्यसम्पन्न र पापकर्मले रहित होऔं। हे मित्रहरूबाट पूजनीय ! हामी जीवन्त रहेर प्रतिदिन उदाउँदै गरेका तिम्रो ज्योतिस्वरूपको दर्शन गरौं।

महि ज्योतिर्बिभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः।
आरोहन्तं बृहतः पाजसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य ॥८॥

हे सूर्यदेव ! महिमामय ज्योति धारण गर्ने, देदीप्यमान, सबैका नेत्रका लागि सुखद, अति शक्तिमान, समुद्रको जलभन्दा माथि जलमण्डलमा उदित हुँदै गरेका तिम्रो दर्शन लाभले हामी सबै प्रतिदिन लाभान्वित होऔं।

यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चेरते नि च विशन्ते अक्तुभिः।
अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याह्नाह्ना नो वस्यसावस्यसोदिहि ॥९॥

हे हरियो रश्मियुक्त सूर्यदेव ! तिम्रो ज्ञानरूपी ध्वजाले सम्पूर्ण विश्व नै प्रकाशमान हुन्छ र त्यसैबाट तिमी प्रत्येक रात्रिमा अन्धकार हटाउँछौ। तिमी उसै ध्वजासँग प्रत्येक दिन उदाऊ। हामीलाई पापकर्मबाट निवृत्त गरेर श्रेयमार्गमा चलाएर श्रेयस्कर हौ।

शं नो भव चक्षसा शं नोअह्ना शं भानुना शं हिमा शं घृणेन।
यथा शमध्वञ्छमसद्दुरोणे तत्सूर्य द्रविणं धेहि चित्रम् ॥१०॥

हे सूर्यदेव ! तिमी आफ्ना तेजस्विताले हाम्रा लागि कल्याणकारी होऊ। आफ्ना दिवस, रश्मि, शीतलता र उष्णताले हामीलाई सुखी गराऊ। तिमी हाम्रा जीवनपथ र घरमा पनि शान्तिको वर्षा गर। हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदे चतुष्पदे।
अदत्पिबदूर्जयमानमाशितं तदस्मे शं योररपो दधातन ॥११॥

हे देवता हो ! तिमीहरू दुई खुट्टे मानिस वा पक्षी तथा चार खुट्टे पशु सबैलाई सुख प्रदान गर। सबैले खानपिउने शक्ति बढाउने बन। सबैलाई हितकारी, निष्पाप र स्वावलम्बी जीवन प्रदान गर।

यद्वो देवाश्चकृम जिह्वया गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेडनम्।
अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो नि धेतन ॥१२॥

हे ऐश्वर्यवान् देवता हो ! वाणी या मनले हामीबाट देवता रिसाउने खालको जुन पाप हुन जाला, त्यसको दोष त्यस्तामाथि हालिदेओ, जो यज्ञरहित र दानशील स्वभावरहित भएकाले हाम्रो अनिष्ट गर्ने हुन्छन्।

[सूक्त - ३८]

ऋषि - इन्द्र मुष्कवान्। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगति।

अस्मिन्न इन्द्र पृत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्राव सातये।
यत्र गोषाता धृषितेषु खादिषु विष्वक्पतन्ति दिद्यवो नृषाह्ये ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तेजस्वितायुक्त, आक्रमणमाथि आक्रमण भइरहेका सङ्ग्राममा तिमी वीरलाई सुहाउँदो शौर्य उद्घोष गर्दछौ र शत्रुबाट जितेका गाई सुरक्षित गर्दछौ। यस युद्धमा एकोहोरो तिखो धार भएका वाण योद्धा शत्रुमाथि खस्दा देख्नेहरू छक्कै पर्छन्।

स नः क्षुमन्तं सदने व्यूर्णुहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र श्रवाय्यम्।
स्याम ते जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुश्मसि तद्वसो कृधि ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी प्रचुर धनधान्य र गाईरूपी धनले हाम्रो घर भराइदेऊ। हे सबैका आश्रयदाता इन्द्रदेव ! तिमी विजयी भएर हाम्रा कृपापात्र भइदेऊ। हामी जुन ऐश्वर्यको कामना गर्दछौँ, त्यो हामीलाई उपलब्ध होस्।

यो नो दास आर्यो वा पुरुष्टुतादेव इन्द्र युधये चिकेतति।
अस्माभिष्टे सुषहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान्वनुयाम सङ्गमे ॥३॥

हे असङ्ख्यले स्तुति गरिने इन्द्रदेव ! दास, आर्य वा अरू नै कुनै जाति र देवताविरोधी असुर हामीसित सङ्ग्राम गर्ने रहर गर्दछन् भने तिम्रा कृपाले ती शत्रु पराजित होऊन्। तिम्रा सहयोगले हामी उनलाई जितौँ।

यो दभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्यो अभीके वरिवोविन्नृषाह्ये।
तं विखादे सस्निमद्य श्रुतं नरमर्वाञ्चमिन्द्रमवसे करामहे ॥४॥

अल्पसङ्ख्यक र बहुसङ्ख्यक सबै मानिसले अर्चना गर्ने, भयङ्कर सङ्ग्राममा विजयी बनेर उत्तम धन प्राप्त गर्ने पवित्रतायुक्त र सुप्रसिद्ध नायक इन्द्रदेवलाई हामी संरक्षणका लागि आह्वान गर्दछौँ।

स्ववृजं हि त्वामहमिन्द्र शुश्रवानानुदं वृषभ रध्रचोदनम्।
प्र मुञ्चस्वा परि कुत्सादिहा गहि किमु त्वावान्मुष्कयोर्बद्ध आसते ॥५॥

हे साधकलाई प्रोत्साहित गर्ने इन्द्रदेव ! हामीलाई कोबाट प्रोत्साहन प्राप्त होला ? तिमी आफ्ना सामर्थ्यले आफ्नो बन्धन काट्न सक्षम छौ भन्ने कुरो हामीलाई थाहा छ। त्यसैले स्वयं र अर्कालाई पनि शीघ्र मुक्त गर। कुत्सका बन्धनबाट हामीलाई मुक्त गर र यहाँ उपस्थित होऊ। तिमीजस्तो समर्थ व्यक्ति पनि मुष्कका बन्धनमा बाँधिन्छौ र ?

[सूक्त - ३९]

ऋषि - घोषा काक्षीवती। **देवता** - अश्वनीकुमार। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

यो वां परिज्मा सुवृदश्विना रथो दोषामुषासो हव्यो हविष्मता।
शश्वत्तमासस्तमु वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे ॥१।

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूको सर्वत्र विचरणशील उत्तम सुखदायी रथलाई आवश्यक कार्यका लागि रातदिन यजमानहरू आदरपूर्वक आह्वान गर्दछन्। हामी त्यस रथको नाम उच्चारण गर्दछौँ। पिताको नाम लिँदा मनमा आनन्द आएझैँ यस रथमा तिमीहरूलाई आह्वान गर्दा प्रसन्नता हुन्छ।

चोदयतं सूनृताः पिन्वतं धिय उत्पुरन्धीरीरयतं तदुश्मसि।
यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारुं मघवस्तु नस्कृतम् ॥२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! हामीलाई असल कुरामा प्रेरित गर। हाम्रो असल कर्म सफल बनाओ। तिमीहरू दुवै विभिन्न किसिमका प्रेरणा प्रकट गर भन्ने हामी आशा गर्दछौँ। हामीलाई कीर्तियुक्त उपयोगी ऐश्वर्य प्रदान गर। सोमरसझैँ कल्याणकारी ऐश्वर्यको सम्पन्नतामा हामीलाई सर्वश्रेष्ठ बनाओ।

अमराजुरश्चिद्भवथो युवं भगोऽनाशोदिवितारापस्य चित्।
अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुर्भिषजा रुतस्य चित् ॥३॥

हे सत्यनिष्ठ अश्विनीकुमार हो ! पिताका घरमा जब एउटी नारी बुढिँदै थिइन्, त्यस बेला तिमीहरू दुवैका सहयोगले उनलाई सौभाग्यस्वरूप वर प्राप्त भयो। जो हिँड्न नसक्ने हुन्छन्, त्यस्ताका लागि तिमीहरू आश्रयरूप हौ। तिमीहरू नेत्रहीन, दुर्बल शरीर र रोगले दुःख दिएका मानिसका लागि चिकित्सक मानिन्छौ।

युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः।
निष्टौग्र्यमूहथुरद्भ्यस्परि विश्वेत्ता वां सवनेषु प्रवाच्या ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईले जर्जर शरीर भएका च्यवन ऋषिलाई उस्तै किसिमले यौवन प्रदान गर्‍यौ, जसरी कुनै पुराना रथलाई नयाँ किसिमले बनाएर फेरि गुड्नका लागि उपयुक्त पारिन्छ। तिमीहरूले नै तुग्रका पुत्र भुज्युलाई सुरक्षित गर्दै जलमाथि ल्यायौ। तिमीहरूका यी कार्य यज्ञमा विशेष रूपले वर्णनयोग्य छन्।

पुराणा वां वीर्या३ प्र ब्रवा जनेऽथ्यो हासथुर्भिषजा मयोभुवा।
ता वां नु नव्यावसे करामहेऽयं नासत्या श्रदरिर्यथा दधत् ॥५॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईका उहिलेका वीरतापूर्ण कार्यहरू हामी प्रचार गर्दछौँ। तिमीहरू दुवै अति कुशल चिकित्सक हौ। तिमीहरूको आश्रय प्राप्त गर्नका लागि हामी प्रार्थना गर्दछौँ। जसो गर्दा यजमान श्रद्धाका भावनाले युक्त हुन्छन्, तिमीहरू उसै खालको कृपा गर।

इयं वामह्वे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायेव पितरा मह्यं शिक्षतम्।
अनापिरज्ञा असजात्यामतिः पुरा तस्या अभिशस्तेरव स्पृतम् ॥६॥

हे अश्विनीदेव हो ! यस पुकारले तिमीहरूलाई आह्वान गरेको छ। यस निवेदनमाथि ध्यान देओ। पिताले पुत्रलाई मार्गदर्शन गराएझैँ तिमीहरू पनि हामीलाई परामर्श देओ। मेरो सहायक बन्धु अर्को कोही पनि छैन। म ज्ञानविना अल्पज्ञ र आफन्त परिवारविना छु। मैले दुर्मतिग्रस्त हुनुभन्दा पहिले नै मलाई यस दुर्दशाबाट छुटाओ।

युवं रथेन विमदाय शुन्ध्ययुवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम्।
युवं हवं विध्रमत्या अगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरन्धये ॥७॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवैले पुरुमित्र नामका राजाकी शुन्ध्युव नामकी पुत्रीलाई रथमा चढाएर उनका पति विमदका जिम्मा लगायौ। वध्रिमतीले आह्वान गर्दा तिमीहरू दुवै उनका नजिक आयौ। उनको निवेदन सुनेर र प्रसव वेदनाबाट मुक्त गराउन प्रसव कालमा सहायक बनेका थियौ।

युवं विप्रस्य जरणामुपेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः।
युवं वन्दनमृश्यदादुदूपथुर्युवं सद्यो विश्पलामेतवे कृथः ॥८॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवैले मरन्च्याँसे ऋषिलाई यौवन प्रदान गरेका थियौ, पत्नीका शोकले दुःखी वन्दन ऋषिलाई कूपबाट निकाल्यौ। तिमीहरूले नै लङ्गडी विश्पलालाई फलामको तिघ्रो हालिदिएर हिँड्डुल गर्न सक्ने बनायौ।

युवं ह रेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं ममृवांसमश्विना।
युवमृबीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवध्रये ॥९॥

हे अभीष्ट फल प्रदान गर्ने अश्विनीकुमार हो ! रेभ ऋषिलाई दुष्ट शत्रुले मरणासन्न हुने गरी गुफामा थुनेर लुकाएका बेला तिमीहरूले नै उनलाई कष्टबाट मुक्त गरायौ। अत्रि ऋषि सात बन्धनमा बाँधिएर दन्कँदो आगोका कुण्डमा हालिएका बेला पनि तिमीहरू दुवैले उनलाई अग्निकुण्डबाट मुक्त गराएका थियौ। X ११९

युवं श्वेतं पेदवेऽश्विनाश्वं नवभिर्वाजैर्नवती च वाजिनम्।
चर्कृत्यं ददथुर्द्रावयत्सखं भगं न नृभ्यो हव्यं मयोभुवम् ॥१०॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईले नै पेदु राजालाई उनान्सय अश्वसँगै एउटा सेतो वर्णको उत्तम अश्व पनि प्रदान गरेका थियौ। यो सबै शत्रुपक्ष पराजित गर्नका लागि थियो। त्यो विचित्र अश्व शत्रुको सेना लखट्ने, बोलाउँदा झट्टै आउने, योद्धालाई बहुमूल्य ऐश्वर्य प्रदान गर्ने थियो। त्यसको नाम उच्चारण गर्दाखेरि प्रसन्नता हुन्थ्यो र देख्दाखेरि मनमा रमाइलो लाग्दथ्यो।

न तं राजानावदिते कुतश्चन नांहो अश्नोति दुरितं नकिर्भयम्।
यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ॥११॥

हे अविनाशी राजाजस्ता अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईको नाम उच्चारण गर्दा पनि आनन्दको अनुभव हुन्छ। तिमीहरू मार्गमा गमन गर्दा सधैं निरन्तर प्रार्थना हुन्छ। जसलाई रथका अघिल्ला भागमा चढाएर आश्रय दिँदा पनि उनीहरूलाई पाप, दुर्गति र संसारका भयले स्पर्श गर्न पनि सक्दैन।

आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामृभवश्चक्रुरश्विना।
यस्य योगे दुहिता जायते दिव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः ॥१२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूका लागि ऋभुदेवले प्रदान गरेको, जस्ता हुँदा तेजस्वी अन्तरिक्षकी पुत्री उषाको पनि उदय हुने र सूर्यदेवबाट अति मनोहर दिन र रात्रिले जन्म लिने, मनैले मात्रै गतिशील हुने रथमा तिमीहरू आओ।

ता वर्तिर्यातं जयुषा वि पर्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना।
वृकस्य चिद्वर्तिकामन्तरास्याद्युवं शचीभिर्ग्रसिताममुञ्चतम् ॥१३॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू उसै विजयी रथले पर्वततर्फ प्रस्थान गरेर शयुका बुढा गाई फेरि दुहुना बनाओ। तिमीहरूका सामर्थ्यले ब्वाँसाका मुखबाट पोथीभाले भँगेरा मुक्त गराएको थियो।

एतं वां स्तोममश्विनावकर्मातक्षाम भृगवो न रथम्।
न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनुं तनयं दधानाः ॥१४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! भृगुका वंशजले रथ निर्माण गरेझैं स्तोत्र तिमीहरूका लागि समर्पित गर्दछन्। ज्वाइँलाई छोरी दिने बेलामा मानिसहरूले लुगा र गहनाले सिँगारेझैं हाम्रो स्तोत्रको भावना समर्पित गर्दछौं। हाम्रा पुत्रपौत्रादि सन्तान सधैं नै सुखसौभाग्यले युक्त होऊन्।

[सूक्त – ४०]

ऋषि – घोषा काक्षीवती। **देवता** – अश्वनीकुमार। **छन्द** – जगती।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूषति।
प्रातर्यावाणं विभ्वं विशेविशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शमि ॥१॥

हे कर्मद्रष्टा अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूको तेजस्वी रथ बिहान जुन बेला हिँड्दछ र प्रत्येक साधककहाँ सुखको उपभोग गर्ने साधन ल्याउँछ, त्यस बेला आफ्नो यज्ञको सफलताका लागि कुन याजकले त्यस तेजस्वी रथको स्तुतिगान नगर्ला ? तिम्रो त्यो रथ कुन ठाउँमा राखिएको छ ?

कुह स्विद्दोषा कुह वस्तोरश्विना कुहाभिपित्वं करतः कुहोषतुः।
को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषा कृणुते सधस्थ आ ॥२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू राति कता र दिउँसो कतातिर जान्छौ ? कहाँ आफ्नो समय बिताउँछौ ? विधवा आइमाइले दोस्रो लोग्ने वा सुन्दर स्त्रीले आफ्नो पतिलाई सम्मानित गरेझैं यज्ञकालमा आदरसहित तिमीहरूलाई कसले आह्वान गर्दछ ?

प्रातर्जरेथे जरणेव कापया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो गृहम्।
कस्य ध्वस्रा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः ॥३॥

हे नेतृत्वको क्षमतासम्पन्न अश्विनीकुमार हो ! बिहान वैभवशाली राजालाई प्रशंसकका स्तोत्रले जगाएझैं तिमीहरू दुईका लागि स्तोताहरू स्तोत्रगान गर्दछन्। यज्ञको भाग प्राप्त गर्नका लागि प्रतिदिन कुन यजमानका घरमा प्रवेश गर्दछौ ? यजमानको कुन दोष निवारण गर्दछौ ? तिमीहरू दुवै राजकुमारझैं कुन यजमानका यज्ञमा जान्छौ ?

युवं मृगेव वारणा मृगण्यवो दोषा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे।
युवं होत्रामृतुथा जुह्वते नरेषं जनाय वहथः शुभस्पती ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! व्याधाले हात्ती र सिंहको आशा गरेभैँ तिमीहरूलाई हामी रातदिन हवि र द्रव्यले आह्वान गर्दछौँ। हे उत्तम नायक हो ! तिमीहरूका निम्ति यजमान साधकहरू आहुति समर्पित गर्दछन्। तिमीहरू दुवै मानिसका लागि अन्न आदि प्रदान गर्दछौ। तिमीहरू कल्याणकारी उद्देश्यका स्वामी हौ।

युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज्ञ ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा।
भूतं मे अह्न उत भूतमक्तवेऽश्वावते रथिने शक्तमर्वते ॥५॥

हे उपदेशक अश्विनीकुमार हो ! म कक्षीवान्‌को पुत्री घोषा हुँ, तिमीहरूका चारैतिर भ्रमणशील भएर यशोगान गर्दछु। तिमीहरू दुवैका प्रति जिज्ञासु भावना छ। दिनरात मेरो कल्याणका लागि तिमीहरू नित्यकर्ममा सहायक भइदेओ।

युवं कवी ष्ठः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथ।
युवोर्ह मक्षा पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं न योषणा ॥६॥

हे सम्पूर्ण ज्ञानले सम्पन्न अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै रथमा आरुढ छौ। कुत्सभैँ स्तुतिकर्ताका घरमा रथबाट तिमीहरू विराजमान हुन पुग्दछौ। हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूसित प्रचुर मात्रामा मधु छ। नारीजस्ता माहुरीले त्यो मुखमा राख्दछन्।

युवं ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशनामुपारथुः।
युवो ररावा परि सख्यमासते युवोरहमवसा सुम्नमा चके ॥७॥

हे अश्विनीकुमार हो ! दुःखद स्थितिमा समुद्रमा खसेका भुज्युलाई तिमीहरूले सुरक्षित गरेका थियौ। तिमीहरूले वश राजा र अत्रिका उत्तम स्तोत्रबाट प्रशंसित भएर उनको उद्धार गरेका थियौ। तिमीहरूको मित्रता दानीले प्राप्त गर्न सक्दछन्। तिमीहरूका संरक्षणमा प्राप्त हुने सुखशान्तिको अभिलाषा घोषाले पनि गरेकी छिन्।

युवं ह कृशं युवमश्विना शयुं युवं विधन्तं विधवामुरुष्यथः।
युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विनाप व्रजमूर्णुथः सप्तास्यम् ॥८॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूले आफ्ना सहायक कृश ऋषि, शंयु र विधवा नारीलाई संरक्षित गरेका थियौ। यज्ञ सम्पन्न गर्नेका लागि तिमीहरू नै बादल खुला गराउँछौ। त्यहाँबाट ध्वनिसँगै पानी बर्सन्छ।

जनिष्ट योषा पतयत्कनीनको वि चारुहन्वीरुधो दंसना अनु।
आस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवोऽस्मा अह्ने भवति तत्पतित्वनम् ॥९॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूका सामर्थ्यले घोषा नारीलक्षणले युक्त सौभाग्यवती भइन्। रोजेको गतिलो वर उनलाई प्राप्त भयो। तिमीहरूका कृपाको वर्षाबाट काम लाग्ने वनस्पतिले हरियाली भरियो। ओरालोतिर तिमीहरूले बगाएका नदीहरू प्रवाहमान छन्। यी सबैलाई सामर्थ्य र आरोग्य लाभ भयो।

जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः।
वामं पितृभ्यो य इदं समेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे ॥१०॥

हे अश्विनीकुमार हो ! आफ्नी पत्नीको जीवन सुरक्षा गर्नका लागि रुन सक्ने पुरुषलाई यज्ञ आदि सत्कर्ममा नियोजित गर्दछौ। गर्भाधान आदि संस्कारले सन्तान उत्पादन गरेर पितृयज्ञमा लगाउँछौ। तिनका स्त्रीहरू उनलाई सुख र सहयोग प्रदान गर्दछन्।

न तस्य विद्म तदु षु प्र वोचत युवा ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु।
प्रियोस्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमेमाश्विना तदुश्मसि ॥११॥

हे अश्विनीकुमार हो ! युवा पतिले युवा पत्नीबाट प्राप्त गर्ने सुखबाट म अपरिचित छु। तिमीहरू नै त्यस सुखको वर्णन गर्दछौ। पत्नीलाई माया गर्ने स्वस्थ र बलिष्ठ पतिका घरमा पुग्न पाऊँ भन्ने मलाई रहर छ।

आ वामगन्त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हृत्सु कामा अयंसत।
अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्यॉं अशीमहि ॥१२॥

हे अन्न र ऐश्वर्ययुक्त अश्विनीकुमार हो ! हामीप्रति तिमीहरू कृपादृष्टि बनाओ। हाम्रा मनको इच्छा पूर्ति गर्नमा सहायता गर! तिमीहरू हाम्रा लागि कल्याणकारी छौ। हामी आफ्ना पतिका प्रेमपात्र बनेर उनको घर सजाउन सकौं।

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं सहवीरं वचस्यवे।
कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्ठामप दुर्मतिं हतम् ॥१३॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू प्रार्थनाले प्रशंसित भएर मेरा पतिको घर, ऐश्वर्य र सन्तानले परिपूर्ण गराओ। हे कल्याणकारी अश्विनीकुमार हो ! हामीलाई सुखपूर्वक प्रयोग गर्न सक्ने जल प्रदान गर। हाम्रो पतिका घरमा जाने मार्गमा दुष्ट, विघ्न उपस्थित भए, त्यसको निवारण गर।

क्व स्विदद्य कतमास्वश्विना विक्षु दस्रा मादयेते शुभस्पती।
क ईं नि येमे कतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम् ॥१४॥

हे दर्शनीय र कल्याणकारी अश्विनीकुमार हो ! हिजोआज तिमीहरू कहाँ, कसका घरमा खुसियाली मनाउँदै आफूलाई सन्तुष्ट गराइरहेका छौ ? कुन यजमान तिमीहरू दुवैलाई बाँधेर राख्नका लागि समर्थ होला र ? तिमीहरू कुन ज्ञानवान् यजमानका घरमा गएका छौ ?

[सूक्त - ४१]

ऋषि - सुहस्त्य घौषेय। **देवता** - अश्वनीकुमार। **छन्द** - जगती।

समानमु त्यं पुरुहूतमुक्थ्यं रथं त्रिचक्रं सवना गनिग्मतम्।
परिज्मानं विदथ्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टा उषसो हवामहे। ।१॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवैसित एउटै रथ छ। त्यस उत्तम रथको स्तुति गर्दै अनेकौं मानिस आह्वान गर्छन्। त्यस यज्ञमा जाने रथ तीन पाङ्ग्रा भएको छ। चारैतिर विचरण गर्दै त्यसले यज्ञ सफल बनाउँछ। प्रत्येक दिन बिहान हामी उत्तम स्तुतिले त्यसै रथलाई आह्वान गर्दछौं।

प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम्।
विशो येन गच्छथो यज्वरीर्नरा कीरेश्चिद्यज्ञं होतृमन्तमश्विना ॥२॥

हे सत्यनिष्ठ र नायक अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू बिहानीपख नै मधु वहन गर्ने अश्व नारिएका रथमा विराजमान होओ। त्यसैमा यज्ञशील यजमानकहाँ जाओ। त्यसले तिमीहरूलाई प्रार्थना गर्नेहरूका होतृयुक्त यज्ञमा तिमीहरू पनि सहभागी होओ।

अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्त्यमग्निधं वा धृतदक्षं दमूनसम्।
विप्रस्य वा यत्सवनानि गच्छथोऽत आ यातं मधुपेयमश्विना ॥३॥

हे अश्विनीकुमार हो ! हातमा मधु धारण गरेका अध्वर्यु, सुहस्त अथवा अग्निध नामका जितेन्द्रिय ऋत्विक् दानका भावनाले प्रेरित हुँदा तिमीहरू दुवै तिनका नजिक पुग। तिमीहरू सधैं विद्वान्, ज्ञानी यजमानका यज्ञमा जान्छौ। मधुपान गर्नका लागि हाम्रा घरमा पनि अवश्य आओ।

[सूक्त - ४२]

ऋषि - कृष्ण आङ्गिरस। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अस्तेव सु प्रतरं लायमस्यन्भूषन्निव प्र भरा स्तोममस्मै।
वाचा विप्रास्तरत वाचमर्यो नि रामय जरितः सोम इन्द्रम् ॥१॥

धनुर्धारीले लक्ष्यमा लाग्ने खालका बाण प्रहार गरेझैं वा गहनाले पुरुष सजिएझैं इन्द्रदेवका लागि स्तुति प्रयोग गरौं। हे ज्ञानी मानिस हो ! प्रतिस्पर्धा गर्नेहरूका लागि यस्तै स्तुति प्रयोग गरौं र त्यसबाट उनीहरू पराजित होऊन्। हे स्तोता हो ! पराक्रमी इन्द्रदेवलाई सोमपानतर्फ आकर्षित गर।

दोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम्।
कोशं न पूर्णं वसुना न्यृष्टमा च्यावय मघदेयाय शूरम् ॥२॥

हे स्तुतिकर्ता ! गाई दुहेर आफ्नो प्रयोजन पूरा गरेझैं मित्रस्वरूपका इन्द्रदेवसित आफ्नो अभीष्ट फल उपलब्ध गर। प्रशंसाका लागि योग्य इन्द्रदेवलाई जागृत गर। मानिसले अन्न भरिएको भाँडो मुखतल राखेर त्यसबाट अन्न निकालेझैं शूरवीर इन्द्रदेवलाई अभीष्ट सिद्धिका लागि अनुकूल बनाओ।

किमङ्ग त्वा मघवन्भोजमाहुः शिशीहि मा शिशयं त्वा शृणोमि।
अप्नस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भगमिन्द्रा भरा नः ॥३॥

हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! ज्ञानीहरू तिमीलाई कामना पूरा गराउने किन भन्दछन् ? हामीलाई तिमी धनले सम्पन्न बनाऊ। तिमीलाई हामी प्रोत्साहित गराउने मान्दछौं। हे इन्द्रदेव ! हाम्रो विवेकबुद्धि कार्यकुशलताले सम्पन्न गराऊ। हामीलाई श्रेष्ट ऐश्वर्य र सम्पदाले सौभाग्ययुक्त गराऊ।

त्वां जना ममसत्येष्विन्द्र सन्तस्थाना वि ह्वयन्ते समीके।
अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान्नासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! योद्धा समरभूमिमा जाँदा सहयोगका निम्ति तिम्रो स्मरण गर्दछन्। ती साधक युद्धमा वीरको सहायता गर्दछन्। इन्द्रका लागि सोम प्रस्तुत नगर्ने वीरहरू इन्द्रका मैत्री भावनाबाट वञ्चित हुन्छन्।

धनं न स्पन्द्रं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्त्सोमाँ आसुनोति प्रयस्वान्।
तस्मै शत्रून्तसुतुकान्प्रातरह्नो नि स्वष्ट्रान्युवति हन्ति वृत्रम् ॥५॥

हविष्यान्नले युक्त यजमान असङ्ख्य गाई, अश्व आदि प्रदान गर्ने वैभवशालीको जस्तै उदार हृदयले इन्द्रदेवलाई सोमरस चाँडै समर्पित गर्दछन्। उनले इन्द्रदेवको सहयोग प्राप्त गर्दछन्। वृत्र वध गर्ने इन्द्रदेव सामर्थ्यवान् र अनेकौं आयुधले युक्त सैन्यदल भएका यजमानका शत्रु चाँडै परास्त गराउँदै विघ्नकारी असुर विनाश गर्दछन्।

यस्मिन्वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मे।
आराच्चित्सन्भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम् ॥६॥

हामी स्तोत्रले इन्द्रदेवको प्रार्थना गर्दछौं र ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेवले हामीलाई अभीष्ट ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। उनका अगाडिबाट शत्रु भयभीत भएर भाग्दछन्। त्यसपछि शत्रुपक्षको ऐश्वर्यसम्पदा इन्द्रदेवलाई उपलब्ध हुन्छ।

आराच्छत्रुमप बाधस्व दूरमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन।
अस्मे धेहि यवमद्गोमदिन्द्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! असङ्ख्य साधक तिमीलाई आमन्त्रित गर्दछन्। तिम्रो वज्र नामको अस्त्र धारिलो छ। त्यसले हाम्रा नजिकका शत्रु लखेट्दै पर पुऱ्याएर अन्न, जौ र गाई आदिले युक्त सम्पदा प्रदान गर। स्तुतिकर्ताको प्रार्थना, अन्न एवं रत्न उत्पादक बनाऊ।

प्र यमन्तर्वृषसवासो अग्मन्तीव्राः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम्।
नाह दामानं मघवा नि यंसन्नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ॥८॥

खरो सोमरस मधुररसका रूपमा विभिन्न भागले झर्दै इन्द्रदेवका शरीरमा प्रवेश गर्दा वैभवसम्पन्न इन्द्रदेव सोमरस प्रदान गर्ने यजमानको विरोध गर्दैनन्, बरु सोमरस प्रस्तुत गर्नेलाई प्रचुर मात्रामा सम्पत्ति प्रदान गर्दछन्।

उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छ्वघ्नी विचिनोति काले।
यो देवकामो न धना रुणद्धि समित्तं राया सृजति स्वधावान् ॥९॥

हारेको जुवाडेले जितेका जुवाडेलाई खोजेर आफूले पहिले हारेको बदला लिन पराजित गरेझैं अनिष्टकारी शत्रुमाथि इन्द्रदेव पनि पराक्रमी हमला गरेर पराजित गराउँछन्। देवपूजनमा आर्थिक कन्जुस्याइँ नगर्ने साधकलाई ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव धनसम्पदाले सम्पन्न बनाउँछन्। X200

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम्।
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥१०॥

हे धेरै तिरबाट बोलाइने इन्द्रदेव ! तिम्रा कृपादृष्टिले हामी गाईरूपी धनद्वारा दुःख र दरिद्रताबाट निवृत्त होऔं। जौ आदि अन्नले भोक शान्त गराऔं। हामी शासनका अधिकारीसँग अगाडि बढेर आफ्नो सामर्थ्य र क्षमताले शत्रुको विपुल सम्पदामा आफ्ना आधिपत्यमा लिन सकौं।

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥११॥

दुष्ट, पापी शत्रुबाट बृहस्पतिले हामीलाई पश्चिम, उत्तर र दक्षिणबाट संरक्षित गरुन्। इन्द्रदेवले पूर्व दिशा र मध्य भागबाट आउने शत्रुबाट हामीलाई संरक्षित गराऊन्। ती इन्द्रदेव सबैका मित्र हुन् र हामी पनि उनका प्रिय सखा हौं। उनै इन्द्रदेवले हाम्रो इच्छा पूरा गराऊन्।

[सूक्त - ४३]

ऋषि - कृष्ण आङ्गिरस। देवता - इन्द्र। छन्द - जगती त्रिष्टुप्।

अच्छा म इन्द्रं मतयः स्वर्विदः सध्रीचीर्विश्वा उशतीरनूषत।
परि ष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मर्यं न शुन्ध्युं मघवानमूतये ॥१॥

पवित्र, आनन्ददायी वृद्धि गराउने, सँगसँगै रहने र उन्नतिको कामना गर्ने हाम्रो स्तुतिले ऐश्वर्यवान् इन्द्रलाई आश्रय पाउनका लागि स्त्रीले पतिलाई अँगालेझैँ घेर्दछ।

न घा त्वद्रिगप वेति मे मनस्त्वे इत्कामं पुरुहूत शिश्रय।
राजेव दस्म नि षदोऽधि बर्हिष्यस्मिन्त्सु सोमेऽवपानमस्तु ते ॥२॥

हे असङ्ख्य तिरबाट स्तुति गर्न योग्य इन्द्रदेव ! तिमीलाई छोडेर हाम्रो मन अर्कोतिर जाँदैन। हामी आफ्नो रहर तिमीमा नै केन्द्रित गर्दछौँ। राजा राजसिंहासनमा बसेझैँ तिमी कुशका आसनमा प्रतिष्ठित होऊ। तिम्रो श्रेष्ठ सोमरस पिउने इच्छा पूरा होस्।

विषूवृदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व ईशते।
तस्येदिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ॥३॥

हामीलाई दुर्दशायुक्त कुमति र अन्नका अभावबाट संरक्षण प्रदान गर्नका लागि इन्द्रदेव हाम्रा चारैतिर विराजमान होऊन्। ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव नै सबै सम्पदा र धनका अधिपति हुन्। अभीष्टवर्षक र तेजस्वी इन्द्रदेवका निर्देशनमै गङ्गा आदि सात नदीले त्यस देशलाई अन्न आदिद्वारा समृद्ध गराउँछन्।

वयो न वृक्षं सुपलाशमासदन्त्सोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः।
प्रैषामनीकं शवसा दविद्युतद्विदत्स्व१र्मनवे ज्योतिरार्यम् ॥४॥

चराले राम्रा पात हुने वृक्षको आश्रय लिएझैँ पात्रमा विद्यमान हर्षदायक सोमरस इन्द्रदेवको आश्रय लिन्छ। सोमरसको प्रभाव र तेजले इन्द्रदेवको मुख तेजोमय हुन्छ। इन्द्रदेव आफ्नो सर्वोत्तम तेजस्विता मानिसलाई प्रदान गरुन्।

कृतं न श्वघ्नी वि चिनोति देवने संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत्।
न तत्ते अन्यो अनु वीर्यं शकन्न पुराणो मघवन्नोत नूतनः ॥५॥

जुवाडेले आफूलाई पराजित गर्नेलाई खालमा खोजीकन पराजित गरेझैँ वैभवशाली इन्द्रदेव जलवर्षा रोक्ने सूर्यलाई पराजित गराउँछन्। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! कुनै पनि पुराना वा नयाँ मानिस तिम्रा पराक्रमसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने हुँदैनन्।

विशंविशं मघवा पर्यशायत जनानां धेना अवचाकशद्वृषा।
यस्याह शक्रः सवनेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ॥६॥

खोजेको कुरो पूरा गराउने इन्द्रदेव सबै मानिसमा स्थित छन्। उनी स्तोताको स्तुति ध्यानपूर्वक सुन्दछन्। इन्द्रदेव खुसी हुने यजमानका सोमयागमा खरो सोमरसले युद्ध रोज्ने शत्रु पराजित गराउन सक्षम हुन्छन्।

आपो न सिन्धुमभि यत्समक्षरन्त्सोमास इन्द्रं कुल्याइव ह्रदम्।
वर्धन्ति विप्रा महोअस्य सादने यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ॥७॥

स्वाभाविक रूपले सागरतिर नदी प्रवाहित भएझैँ र सानातिना खोलानाला पोखरीतिर बगेझैँ सोमरस सहजताका साथ इन्द्रदेवलाई नै प्राप्त हुन्छ। दिव्य वर्षा गराउने पर्जन्यले जौको खेती बढाएझैँ इन्द्रदेवको महिमाले ज्ञानीहरूका यज्ञस्थल बढाउँछन्।

वृषा न क्रुद्धः पतयद्रजःस्वा यो अर्यपत्नीरकृणोदिमा अपः।
स सुन्वते मघवा जीरदानवेऽविन्दज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते ॥८॥

रिसाएको साँढेले अर्को साँढे लखेट्दै कुदेझैँ इन्द्रदेव रिसाएर मेघतिर कुद्छन्। मेघलाई फुटाएर त्यसमा आश्रित वृष्टिको जल हाम्रा लागि मुक्त गराउँछन्। ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव सोम अर्पण गर्ने, दानी र हविष्यान्न समर्पित गर्ने यजमानलाई तेज प्रदान गर्दछन्।

उज्जायतां परशुर्ज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुघा पुराणवत्।
वि रोचतामरुषो भानुना शुचिः स्व१र्ण शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः ॥९॥

इन्द्रदेवको वज्र तेजसँग प्रकट होस्, उहिलेकै जस्तो स्तोत्रवाणी यज्ञमा उत्पन्न होस्। स्वयं

देदीप्यमान इन्द्रदेव तेज र शोभाले युक्त एवं पवित्र होऊन्। सज्जनका पालक इन्द्रदेव सूर्यको जस्तै शुभ्र ज्योतिले प्रकाशमान होऊन्।

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम्।
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥१०॥

हे अनेकौं तिरबाट आह्वान गरिने इन्द्रदेव ! तिम्रा कृपादृष्टिले हामी गाईरूपी धनद्वारा दुःखदारिद्र्यबाट मुक्त होऔं। जौ आदि अन्न भोकमा आपूर्ति गराऔं। शासनका अधिपतिको कृपापात्र भएर आफ्ना सामर्थ्यले शत्रुको विपुल सम्पदा हामी आफ्नो अधिकारमा लिन सकौं।

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥११॥

दुष्ट, पापी शत्रुबाट बृहस्पतिदेवले हामीलाई पश्चिम, उत्तर र दक्षिणबाट रक्षा गरुन्। इन्द्रदेवले पूर्व दिशा र मध्य भागबाट आउने शत्रुबाट हामीलाई संरक्षित गरुन्। इन्द्रदेव सबैका मित्र र हामी उनका प्रिय सखा हौं। उनै इन्द्रदेवले हाम्रो इच्छा पूरा गरुन्।

[सूक्त – ४४]

ऋषि – कृष्ण आङ्गिरस। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुविष्मान्।
प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्यपारेण महता वृष्ण्येन ॥१॥

इन्द्रदेव शारीरिक रूपमा स्थूल छन् र उनी आफ्ना विशाल तथा पराक्रमी सामर्थ्यले सम्पूर्ण शक्तिशाली पदार्थलाई शक्तिहीन गराउँछन्। ती ऐश्वर्यसम्पन्न इन्द्रदेव रथमा आरुढ भएर यहाँ आई हर्ष प्राप्त गरुन्।

सुष्ठामा रथः सुयमा हरी ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गभस्तौ।
शीभं राजन्त्सुपथा याह्यर्वाङ् वर्धाम ते पपुषो वृष्ण्यानि ॥२॥

हे मनुष्यका पालक इन्द्रदेव ! तिम्रो रथ उत्तम रीतिले बनेको छ, तिम्रा रथका दुवै अश्व राम्रोसित सदाइएका छन् र तिमी हातमा वज्र लिएका छौ। हे अधिकारले सम्पन्न इन्द्रदेव सुशोभित भएर सजिलो मार्गबाट शीघ्र हाम्रा नजिकै आऊ। तिम्रो सेवाका लागि सोमरस प्रस्तुत छ। त्यो पान गराएर हामी तिम्रो सामर्थ्य बढाइदिनेछौं।

एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविषास एनम्।
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मत्रा सधमादो वहन्तु ॥३॥

मानिसका पालक, हातमा वज्र लिएका, शत्रुको सैन्यबल घटाउने, खोजेको कुरो पूरा गराउने र सत्यको नियममा रहेका वीर इन्द्रदेवका रथ बोक्ने उग्र, बलिष्ठ र अति उत्साहित अश्वले उनलाई हामीकहाँ लिएर आऊन्।

एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतसमूर्जः स्कम्भं धरुण आ वृषायसे।
ओजः कृष्व सं गृभाय त्वे अप्यसो यथा केनिपानामिनो वृधे ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! सोमरसले शरीर बलियो हुन्छ, त्यो कलशमा मिसिएर बल सञ्चार गराउने खालको भएको छ। त्यस्तो सोमरस तिमी आफूभित्र छिराऊ र हाम्रा सामर्थ्यशक्तिमा वृद्धि गर। हामीलाई आफन्त बनाऊ, किनभने तिमी ज्ञानको खोजी गर्नेहरूलाई धनसम्पदाले समृद्ध पार्ने हौ।

गमन्नस्मे वसून्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः।
त्वमीशिषे सास्मिन्ना सत्सि बर्हिष्यनाधृष्या तव पात्राणि धर्मणा ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! हामी स्तोतालाई तिमी मनगगे सम्पदा प्रदान गर। सोमले युक्त हाम्रा यज्ञमा शुभ आशीर्वाद दिन आऊ। किनभने हाम्रा स्वामी तिमी नै हौ। तिमी हाम्रा यज्ञमा कुशका आसनमा विराजमान होऊ। तिमीलाई सेवन गर्न सजिएको सोमपात्र कसैले बलपूर्वक खोस्न सक्ला कि भन्ने आँट कसैले गर्दैन।

पृथक् प्रायन्प्रथमा देवहूतयोऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरा।
न ये शेकुर्यज्ञियां नावमारुहमीर्मैव ते न्यविशन्त केपयः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! असल मानिसहरू उहिलेदेखि नै देवतालाई आमन्त्रित गरिरहेका छन्। उनीहरूले कीर्ति प्रदान गर्ने र दुष्कर कार्य सम्पन्न गर्दै विभिन्न देवलोक प्राप्त गरे। यज्ञ उपासनारूपी नौकामा

चढ्न नपाएका, दुष्कर्मरूपी पापमा फँसेकाहरू ऋणको भारीले थिचिएर दुर्गतिग्रस्त हुँदै दुःख पाइरहन्छन्।

एवैवापागपरे सन्तु दूढ्योऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुज्रे।
इत्था ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरूणि यत्र वयुनानि भोजना ॥७॥

यस बेला जो दुर्बुद्धिले ग्रस्त भएर यज्ञका विरोधी छन्, जसको जीवनरूपी रथमा पतनका मार्गतिर घँच्याउने खालका अश्व नारिएका छन्, तिनीहरू अधोगामी हुन्छन् र नरक पुग्दछन्। पहिलेदेखि नै देवताका निम्ति हविष्यान्न समर्पित गर्न जुटेका जुन मानिसहरू नै वास्तवमा स्वर्गधाम प्राप्त गर्छन्। त्यहाँ प्रचुर मात्रामा अनेकौं किसिमका उपभोग्य सामग्री उपलब्ध छन्।

गिरींरज्रान्रेजमानाँ अधारयद् द्यौः क्रन्ददन्तरिक्षाणि कोपयत्।
समीचीने धिषणे वि ष्कभायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति ॥८॥

इन्द्रदेव सोमपान गरेर आनन्दित हुँदा सबैतिर घुम्दै काँपिरहेको बादल सुस्थिर गराउँछन् र उनी आकाशलाई विचलित गराउँछन्। त्यसपछि बादल गर्जन थाल्छ। विद्युत् र पृथ्वीको आपसी सम्बन्ध त्यसै स्थितिमा धारण गर्दै इन्द्रदेव उत्तम वचन बोल्दछन्।

इमं बिभर्मि सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवञ्छफारुजः।
अस्मिन्त्सु ते सवने अस्त्वोक्यं सुत इष्टौ मघवन्बोध्याभगः ॥९॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिम्रो यो उत्तम किसिमले बनेको अङ्कुश हामी लिन्छौं। अङ्कुशरूपी स्तोत्रवाणीले हात्तीजस्ता बलिया दुष्टलाई दण्डित गर्दै तिमी उनीहरूलाई नियन्त्रणमा राख्दछौ। हाम्रा सोमयागमा तिमी आएर विराजमान होऊ। हे इन्द्रदेव ! तिमी गतिलो तरिकाले सम्पन्न गरिएका सोमयज्ञमा हाम्रा प्रार्थनामाथि ध्यान देऊ।

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम्।
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम ॥१०॥

हे अनेकौं तिरबाट आह्वान गरिने इन्द्रदेव ! तिम्रा कृपादृष्टिले हामी गाईरूपी धनद्वारा दुःखदारिद्र्यबाट मुक्त होऔं। जौ आदि अन्नले हामी भोक आपूर्ति गराऔं। शासनका अधिपतिको कृपापात्र भएर आफ्ना सामर्थ्यले शत्रुको विपुल सम्पदामा अधिकारमा लिन सकौं।

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥११॥

दुष्ट, पापी शत्रुबाट बृहस्पतिदेवले पश्चिम, उत्तर र दक्षिणबाट हामीलाई रक्षित गरुन्। इन्द्रदेवले पूर्व दिशा र मध्य भागबाट आउने शत्रुबाट हामीलाई रक्षित गरुन्। ती इन्द्रदेव सबैका मित्र हुन् र हामी उनका प्रिय सखा हौं। उनै इन्द्रदेवले हाम्रो इच्छा पूरा गरुन्।

[सूक्त - ४५]

ऋषि - वत्सप्रि भालन्दन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः।
तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥१॥

सबैभन्दा पहिले अग्निदेव आकाशमण्डलमा विद्युत्का रूपमा उत्पन्न भए, उनको दोस्रो जन्म जातवेदाका नामले हाम्रा बीच पार्थिव रूपले प्रकट भयो र तेस्रो बडवानलका रूपमा समुद्री जलमा उत्पन्न भए। मानिसका लागि कल्याणकारी अग्निदेव निरन्तर प्रदीप्त रहन्छन्। ध्यान गर्नमा कुशलहरूले उनै अग्निदेवको प्रार्थना गर्दछन्।

विद्मा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मा ते धाम विभृता पुरुत्रा।
विद्मा ते नाम परमं गुहा यद्विद्मा तमुत्सं यत आजगन्थ ॥२॥

हे अग्निदेव ! हामी तिम्रा तीनै किसिमका स्वरूप जान्दछौं। अनेकौं स्थानमा तिम्रो जुन स्थिति छ, हामी त्यससित पनि परिचित छौं। तिम्रो जुन अति गोप्य र परम श्रेष्ठ नाम छ, हामी त्यससित पनि परिचित छौं। तिम्रो उत्पन्न हुने स्थल जुन हो, त्यस कारणभूत स्थानसित पनि हामी परिचित छौं।

समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधन्।
तृतीये त्वा रजसि तस्थिवांसमपामुपस्थे महिषा अवर्धन् ॥३॥

हे अग्निदेव ! मनुष्यका कल्याणकारी वरुणदेवले तिमीलाई समुद्री जलभित्र प्रज्वलित गरेका

छन्। मानिसका निरीक्षक सूर्यदेव तिमीलाई दिव्य स्थानमा प्रज्वलित गर्छन्। तिमी आफ्नो तेस्रो स्थान मेघमण्डलमा वर्षा उत्पादन गर्ने विद्युत्का रूपमा छौ। मुख्य देवताका समूहले स्तुति गर्दै तिम्रो तेज बढाउँछन्।

अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौःक्षमा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्।
सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी आकाशमा मेघका बीचमा विद्युत् रूपमा चम्कन्छौ र गर्जना गर्दै पृथ्वी गुञ्जायमान गराउँछौ। प्राणरूपी पर्जन्यका रूपमा बोटबिरुवा अङ्कुरित गर्दछौ। तिमी चाँडै उत्पन्न र प्रज्वलित भएर सबैलाई प्रकाशित गर्दछौ। पृथ्वी र द्युलोकका माझमा विद्युत्का रूपमा सुशोभित हुने तिमी सबैका लागि स्तुत्य छौ।

श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः।
वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥५॥

उदार सम्पत्तिशाली, ऐश्वर्य धारण गर्ने, मनीषीहरूका प्रेरक, सोमका संरक्षक, धन प्रदायक, बलका पुत्र, जलका स्वामी अग्निदेव उषाभन्दा अगाडि प्रज्वलित भएर शोभायमान हुन्छन्।

विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः।
वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च ॥६॥

सम्पूर्ण विश्वका प्रकाशक, पानीबाट उत्पन्न अग्निदेव प्रकट हुँदाखेरि नै द्युलोक र भूलोक व्याप्त गर्दछन्। पाँचै वर्णका मानिसले अग्निदेवको अर्चना गर्दा उनी राम्ररी बलियो पर्वतजस्तै बादल भेदन गरेर जलको वर्षा गराउँछन्।

उशिक्पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि।
इयर्ति धूममरुषं भरिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षन् ॥७॥

देख्दैखेरि ज्योतिष्मान् अग्निदेवको दीप्ति महान् छ। उनी अदम्य प्राणयुक्त प्रकाशले शोभायमान हुन्छन्। उनी अन्न र वनस्पति पाएर अमर हुन्छन्। अग्निको जन्मदाता र द्युलोकको उत्पादक शक्ति विचित्र रमाइलो छ।

दृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः।
अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौर्जनयत्सुरेताः ॥८॥

समस्त पदार्थ प्रकाशित गर्ने तेजस्वी सूर्यदेव यस लोकमा सहज दर्शनीय भएझैँ र विभिन्न प्रकारले धनऐश्वर्य बढाउँदै शोभायमान भएझैँ अग्निदेव श्रेष्ठ, शक्तिसम्पन्न, अमृतस्वरूप, दुःखनाशक र आयुसंवर्द्धक हुन्। देवताले यिनलाई प्रकट गरेका हुन्।

यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने।
प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छाभि सुम्नं देवभक्तं यविष्ठ ॥९॥

हे मङ्गलमय ज्योतिस्वरूप अग्निदेव ! तिमीलाई घिउयुक्त पुरोडाश समर्पित गर्ने श्रेष्ठ याज्ञिकलाई तिमी श्रेष्ठ ऐश्वर्य प्रदान गर। देवताका उपासक र हविष्य समर्पित गर्ने साधकलाई सबै किसिमका सुखसौभाग्यतर्फ लैजाऊ।

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने।
प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन भिनददुज्जनित्वैः ॥१०॥

हे अग्निदेव ! श्रेष्ठ अन्नले शास्त्रोक्त क्रियाकलाप सम्पादित गर्ने यजमानलाई श्रेष्ठ अभीष्ट फल प्रदान गर्दछौ। स्तुतियोग्य तिमी प्रत्येक स्तोत्रमा उनीहरूलाई अभीष्ट फल प्रदान गर। स्तुतिकर्ता यजमान सूर्य र अग्निदेवका प्रियपात्र होऊन्। पुत्रपौत्रादि सन्तानका साथै उनीहरूका शत्रु संहार गरिदेऊ।

त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून्विश्वा वसु दधिरे वार्याणि।
त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा साधक नित्य सबै किसिमका श्रेष्ठतम पूजन सामग्री तिम्रा निमित्त समर्पित गर्छन्। तिमीसित गाईरूपी धनको आकाङ्क्षाले प्रेरित देवताजस्ता ज्ञानीले गाईले परिपूर्ण गोठको ढोका तिम्रा लागि खोलिदिएका छन्।

अस्ताव्यग्निर्नरां सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः।
द्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम्॥१२॥

मानिसहरूमा अग्निदेवको सुन्दर आभा स्थित छ र सोम संरक्षक पनि उनै हुन्। उनै अग्निदेवको स्तुति ऋषिहरूले गर्छन्। विद्वेषको भावनारहित द्यावापृथिवीलाई हामी आह्वान गर्दछौं। हे देवता हो ! हामीलाई श्रेष्ठ वीर सन्तानयुक्त ऐश्वर्य प्रदान गर।

[सूक्त - ४६]

ऋषि - वत्सप्रि भालन्दन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र होता जातो महान्नभोविन्नृषद्वा सीददपामुपस्थे।
दधिर्यो धायि स ते वयांसि यन्ता वसूनि विधते तनूपाः॥१॥

मानव र मेघका बीचमा विद्युत्का रूपमा यज्ञका अग्नि प्रतिष्ठित छन्। राम्रोसित प्रतिष्ठित अग्निदेव उपासकलाई अन्न प्रदान गर्ने र शरीरका संरक्षक सिद्ध हुन्छन्।

इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं न नष्टं पदैरनु ग्मन्।
गुहा चतन्तमुशिजो नमोभिरिच्छन्तो धीरा भृगवोऽविन्दन्॥२॥

चोरी भएको पशु पदचिह्न पछ्याएर खोजिएझैं जलतत्त्वका बीचमा गुप्त भई बसेका अग्निलाई अनुसन्धानमा लागेका, तपस्वी र ज्ञानवान् भृगुवंशीले स्तोत्रद्वारा फेला पारे।

इमं त्रितो भूर्यविन्दच्छन्वैभूवसो मूर्धन्यघ्न्यायाः।
शेवृधो जात आ हर्म्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य॥३॥

महान् अग्निदेवलाई खोज्ने विभूवसुका पुत्र त्रित ऋषिले भूमिमा अग्नि उपलब्ध गरे। सुख प्रदान गर्ने अग्निदेव यजमानका यज्ञस्थलमा प्रकट भए। ती देवता प्रकाशवान् पदार्थका केन्द्र हुन्।

मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं यज्ञं नेतारमध्वराणाम्।
विशामकृण्वन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु॥४॥

आनन्दरूप, सबैका सुखदायक, अति स्तुत्य, यजनीय, यज्ञका प्रतिरूप, तीव्र गतिशील, पवित्रकर्ता, हविवाह र मनुष्यका श्रेष्ठ अधिपतिजस्तो गुणले सुशोभित अग्निदेवलाई खोजी गर्ने ऋत्विक्हरूले प्रार्थनाले खुसी पारे।

प्र भूर्जयन्तं महां विपोधां मूरा अमूरं पुरां दर्माणम्।
नयन्तो गर्भं वनां धियं धुर्हिरिश्मश्रुं नार्वाणं धनर्चम्॥५॥

हे स्तोता हो ! पशुका विजेता, महिमायुक्त र ज्ञानीलाई धारण गर्ने अग्निदेवको स्तुति गर्न योग्य होओ। सबै ज्ञानी मानिस शत्रुको सहर विनाशक, गर्भमा झैं अरणीभित्र रहने, प्रशंसनीय, हरियो आभायुक्त, तेजस्वी ज्वालायुक्त र स्तुतिप्रेमी अग्निदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गरेर आफ्नो अभीष्ट फल उपलब्ध गर्दछन्।

नि पस्त्यासु त्रितः स्तभूयन्परिवीतो योनौ सीददन्तः।
अतः सङ्गृभ्या विशां दमूना विधर्मणायन्त्रैरीयते नॄन्॥६॥

गार्हपत्य आदि तीन रूप भएका, यजमानको घर सुस्थिर गर्ने अग्निदेव ज्वालाभित्र व्याप्त भएर यज्ञस्थलमा आफ्नो वेदिकामाथि प्रतिष्ठित हुन्छन्। अग्निदेव, प्रजाले दिएको आहुति लिएर, यजमानका निमित्त दानदाता बनेर र प्रजाका लागि नै शत्रुको विनाश गर्दै देवताका नजिक जान्छन्।

अस्याजरासो दमामरित्रा अर्चद्धूमासो अग्नयः पावकाः।
श्वितीचयः श्वात्रासो भुरण्यवो वनर्षदो वायवो न सोमाः॥७॥

यजमान, साधक अग्निले युक्त हुन्छन्। अग्निदेव नबुढिने, शत्रुका दमनकर्ता, वन्दनीय, धुवाँरूपी ज्वालायुक्त, पवित्रस्वरूप, उज्ज्वल वर्णका, शीघ्र सहायक, पोषणकर्ता, वनमा आश्रित, वायुसमान उत्साहप्रद र सोमसमान फलदायी हुन्छन्।

प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः।
तमायवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम्॥८॥

अग्निदेव ज्वालारूपी जिह्वाले आफ्ना सुकर्मको निर्वाह गर्ने र प्रकृतिको संरक्षण गर्नका लागि अनुकूलतापूर्वक स्तोत्र धारण गर्ने हुँदा प्रगतिशील मानिस ती तेजस्वी, परम पवित्रकर्ता, स्तवनीय, होता र यजनीय अग्निदेवलाई प्रतिष्ठित गर्दछन्।

द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्टामापस्त्वष्टा भृगवो यं सहोभिः ।
ईडेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततक्षुर्मनवे यजत्रम् ॥९॥

द्यावापृथिवीले उत्पन्न गरेका, भृगुवंशीले स्तोत्र आदि साधनले उपलब्ध गरेका, त्वष्टादेवले जलबाट उत्पन्न गरेका, मातरिश्वा वायुले प्रमुख स्तुतियोग्य र अन्य सम्पूर्ण देवताले मानिसको यज्ञका लागि स्वीकार गरेका देवता अग्निदेव नै हुन् ।

यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।
स यामन्नग्ने स्तुवते वयो धाः प्र देवयन्यशसः सं हि पूर्वीः ॥१०॥

हे हव्यवाहक अग्निदेव ! देवताहरूले तिमीलाई धारण गरेका छन् । अभिलाषायुक्त मानिसले यज्ञीय कार्यका लागि तिमीलाई स्वीकार गरेका छन् । हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञमा हामी स्तोताका लागि अन्न आदि प्रदान गर । देवताको आराधना गर्ने यजमान तिम्रा कृपाले यशस्वी बन्दछन् ।

[सूक्त - ४७]

ऋषि - सप्तगु आङ्गिरस । **देवता** - इन्द्र वैकुण्ठ । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसूयवो वसुपते वसूनाम् ।
विद्मा हि त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥१॥

हे सम्पत्तिवान्, शूरवीर, वृत्रहन्ता इन्द्रदेव ! ऐश्वर्यको कामनाले हामी तिम्रा दाहिने हातको आश्रय लिन्छौँ । तिमी गाईका स्वामी हौ । तिमी हाम्रा नानाभाँतिका कामना पूर्ण गराउने खालको वैभव हामीलाई प्रदान गर ।

स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुः समुद्रं धरुणं रयीणाम् ।
चर्कृत्यं शंस्यं भूरिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥२॥

सुन्दर, वज्र आदि अस्त्रले सजिएका, श्रेष्ठ, संरक्षक, सुन्दर नेत्र भएका, चारै समुद्रमा जल परिपूर्ण गराउने, धन धारण गर्ने, बारम्बार धनको व्यवस्थापनमा लाग्ने, स्तुत्य र दुःखकष्ट निवारक हे इन्द्रदेव ! हामीलाई सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर ।

सुब्रह्माणं देववन्तं बृहन्तमुरुं गभीरं पृथुबुध्नमिन्द्र ।
श्रुतऋषिमुग्रमभिमातिषाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई स्तवनीय, देवताको आराधना गर्ने, महान्, अति गम्भीर, सुविस्तृत, अति ज्ञानवान्, तेजस्वी र शत्रुसंहारक मान्दछौँ । हामीलाई सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर ।

सनद्वाजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पृतं शूशुवांसं सुदक्षम् ।
दस्युहनं पूर्भिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! हामी अन्नले सम्पन्न, सर्वोत्तम ज्ञानी, तारणकर्ता, ऐश्वर्ययुक्त, उत्कर्षशील, श्रेष्ठ, शक्तिमान्, शत्रुसंहारक, शत्रुको सहर विध्वंस गर्ने र सत्य कर्मनिष्ठ भनेर स्वीकार गर्दछौँ । हामीलाई सन्तानसहित सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर ।

अश्वावन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं शतिनं वाजमिन्द्र ।
भद्रव्रातं विप्रवीरं स्वर्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई हामी अश्वले सम्पन्न, रथ र शूरवीर योद्धाले युक्त, सयौँ वा हजारौँ गाई एवं सहायकले युक्त, अन्न आदिले युक्त, हितैषि सेवकले युक्त, अति श्रेष्ठ वीर र सबै किसिमका सुख प्रदान गर्नेका रूपमा स्वीकार गर्दछौँ । हामीलाई तिमी सन्तानसहित सुखदायक ऐश्वर्य प्रदान गर ।

प्र सप्तगुमृतधीतिं सुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छा जिगाति ।
य आङ्गिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥६॥

सत्य कर्ममा लागेका, श्रेष्ठ, मेधावी, मन्त्रविद्याका विशेषज्ञ, अङ्गिराका वंशज म सप्तगुलाई उत्तम खालको सद्ज्ञानयुक्त सुमति प्राप्त होस् । म नमस्कार गर्दै देवताको अनुग्रह प्राप्त गर्नका लागि उनीहरूका निकट जान्छु । मलाई सन्तानसहित सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर ।

वनीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियानाः ।
हृदिस्पृशो मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥७॥

सुन्दर, स्नेहको भावनायुक्त, सद्बुद्धिको अभिलाषाले प्रेरित भएर हाम्रो प्रार्थना दूतको रूपमा इन्द्रदेवका नजिकमा जाऊन् । यो प्रार्थना मन लगाएर रचिएको हुनाले मन छुने किसिमको छ । हामीलाई तिनी सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर ।

यत्त्वा यामि दद्धि तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसमं जनानाम् ।
अभि तद् द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रो अभीष्ट कामना पूर्ति गर। हामीलाई निवासयोग्य, अद्वितीय विशाल गृह प्रदान गर। द्यावापृथिवीले यो कुरो समर्थन गरुन्। हामीलाई तिमी सुखदायक र विलक्षण ऐश्वर्य प्रदान गर।

[सूक्त - ४८]

ऋषि - इन्द्र वैकुण्ठ। **देवता** - इन्द्र वैकुण्ठ। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिरहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
मां हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुषे वि भजामि भोजमम् ॥१॥

म इन्द्रदेव नै ऐश्वर्यको अधिपति हुँ र असङ्ख्य शत्रुको धनमाथि एकै चोटि आधिपत्य जमाउनमा सक्षम छु। पुत्रले पितालाई बोलाएझैँ सम्पूर्ण प्राणीले मलाई गुहार्दछन्। दान गर्ने यजमानलाई म नै अन्न आदि सम्पदा प्रदान गर्दछु।

अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वणस्त्रिताय गा अजनयमहेरधि ।
अहं दस्युभ्यः परि नृम्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचे मातरिश्वने ॥२॥

मैले आथर्वण दध्यङ् ऋषिको शिर खसालेको थिएँ। रित्तो कुवाँमा खसेका त्रितको संरक्षण गर्नका लागि बादलबाट वर्षा गराएको थिएँ। शत्रुको धनसम्पत्ति सबै खोस्नेँ र मातरिश्वाका पुत्र दधीचिका निम्ति जल थुनेर बसेको बादल भत्काएर वर्षा गराएँ।

मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृजन्नपि क्रतुम् ।
ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टरं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ॥३॥

त्वष्टादेवले मेरा निमित्त नै फलामको वज्र निर्माण गरे। देवशक्तिले मेरा लागि नै यज्ञकर्म गर्दछन्। मेरो सैन्यशक्ति सूर्यजत्तिकै जितिनसक्नु छ। वृत्र संहार गरेका कारण सबै मेरा नजिकै आउने गर्दछन्।

अहमेतं गव्ययमश्व्यं पशुं पुरीषिणं सायकेना हिरण्ययम् ।
पुरू सहस्रा नि शिशामि दाशुषे यन्मा सोमास उक्थिनो अमन्दिषुः ॥४॥

यजमानहरूले सोमरस र स्तुतियुक्त वाणीले मलाई सन्तुष्ट गर्दा म आफ्ना आयुधले शत्रुका अश्व, गाई, हविरूपी द्रव्य र दुधालु पशु जित्दछु। दानी यजमानका शत्रु संहार गर्नका लागि अनेकौँ शस्त्र धारिला बनाउँछु।

अहमिन्द्रो न परा जिग्य इद्धनं न मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन ।
सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये रिषाथन ॥५॥

सबै ऐश्वर्यको स्वामी म इन्द्र नै हुँ। मेरा ऐश्वर्यशाली प्रभुत्वलाई कसैले प्रभावित गर्न सक्दैन। म कहिल्यै पनि मृत्युका अगाडि पराजित हुन्नँ। त्यसैले हे सोमयज्ञ गर्ने यजमान हो ! मनमा लागेको इच्छा र अभीष्ट ऐश्वर्यको कामना मबाट गर। हे मानिस हो ! मप्रति मित्रताको भावना कहिल्यै क्षीण हुन नदेऊ।

अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वेन्द्रं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
आह्वयमानाँ अव हन्मनाहनं दृळहा वदन्ननमस्युर्नमस्विनः ॥६॥

लामोलामो श्वास फेर्दै हतियार लिएका दुई वटा जुम्ल्याहाजस्ता शत्रु मसित युद्ध गर्ने भावनाले प्रेरित भएर प्रस्तुत भएका थिए। उनीहरूले युद्धका लागि मलाई हाँक दिए। उनीहरूमाथि कठोर शब्द प्रयोग गर्दै मैले कडा प्रहार गर्दा उनीहरू सोझै परलोकतर्फ लागे। उनीहरू नै ढले, म त कसैसित झुक्ने खालको छैनँ।

अभीऽदमेकमेको अस्मि निष्षाळभी द्वा किमु त्रयः करन्ति ।
खले न पर्षान् प्रति हन्मि भूरि किं मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ॥७॥

म इन्द्र एउटा मात्रै शत्रु परास्त गर्न सक्षम छु। दुई वटा असह्य शत्रु परास्त गर्नका लागि सक्षम छु भने तीन शत्रु पनि मेरा तुलनामा केही होइनन्। धान रोप्ने बेलामा किसानले सुकेका बोटबिरुवा सजिलै मासेझैँ गरी म शत्रु मासिदिन्छु। मेरा विरोधी शत्रुले मेरो निन्दा कसरी गर्न सक्लान् ?

अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वमिष्करमिषं न वृत्रतुरं विक्षु धारयम्।
यत्पर्णयघ्न उत वा करञ्जहे प्राहं महे वृत्रहत्ये अशुश्रवि ॥८॥

मैले गङ्गुको देशरक्षाका लागि अतिथिग्वका पुत्र दिवोदासलाई प्रजाका बीचमा अन्नजस्तै भएर संरक्षण गर्न खटाएको थिएँ। म गङ्गुका शत्रुको विनाशक र आपद् निवारक हुँ। पर्णय र करञ्ज नामका शत्रुलाई विध्वंस गर्नाले लडाईंका क्षेत्रमा मेरो ख्याति आर्जन भएको थियो।

प्र मे नमी साप्य इषे भुजे भूद्गवामेषे सख्या कृणुत द्विता।
दिद्युं यदस्य समिथेषु मंहयमादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ॥९॥

मेरा स्तोता सबैका लागि आश्रय प्रदान गर्न सक्ने अन्न उपभोग गर्दछन्। मेरा साधक स्तोतालाई दुनियाँले गाई दान गर्ने र हितैषि मित्रका रूपमा स्वीकार गर्दछन्। म आफ्ना भक्त साधकको विजयश्रीका लागि युद्धभूमिमा हतियार लिने गर्दछु। स्तोतालाई म नै प्रसिद्धि प्रदान गर्दछु।

प्र नेमस्मिन्ददृशे सोमो अन्तर्गोपा नेममाविरस्था कृणोति।
स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन् द्रुहस्तस्थौ बहुले बद्धो अन्तः ॥१०॥

दुई स्तोतामध्ये एउटा सोमयाग गर्दछ भने संरक्षक, पराक्रमी इन्द्रदेवले त्यस स्तोताका लागि वज्र धारण गर्दछन्। तिखो तेजले युक्त सोम यज्ञसम्पादन गर्नेका विरोधमा सङ्घर्ष गर्नका लागि जो प्रेरित भए उनीहरू अन्धकारमा हराए।

आदित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम।
ते मा भद्राय शवसे ततक्षुरपराजितमस्तृतमषाढहम् ॥११॥

आदित्यगण, वसु, मरुत्गण र देवताका स्थान इन्द्रदेव नष्ट गर्दैनन्। ती देवताले हाम्रो कल्याण गरुन्। शक्तिसामर्थ्य प्रदान गर्ने कृपा गरुन्। उनले हामीलाई अपराजेय, साहसी र बलियो बनाइदिऊन्।

[सूक्त - ४९]

ऋषि - इन्द्र वैकुण्ठ। **देवता** - इन्द्र वैकुण्ठ। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

अहं दां गृणते पूर्व्यं वस्वहं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम्।
अहं भुवं यजमानस्य चोदितायज्वनः साक्षि विश्वस्मिन्भरे ॥१॥

स्तुतिकर्तालाई म इन्द्रले सनातन वैभव र आश्रय प्रदान गर्दछु। यज्ञीय अनुष्ठान मेरो उन्नतिका लागि हो। मेरा लागि हविष्यान्न समर्पित गर्ने यजमानको ऐश्वर्य म नै प्रेरित गर्दछु र यज्ञीय कर्मविहीनलाई पराजित गराउँछु।

मां धुरिन्द्रं नाम देवता दिवश्च ग्मश्चापां च जन्तवः।
अहं हरी वृषणा विव्रता रघू अहं वज्रं शवसे धृष्णवा ददे ॥२॥

द्युलोक, भूलोक र अन्तरिक्षमा उत्पन्न सबै प्राणी र देवता मलाई उपासना गर्नै पर्ने मान्दछन्। सङ्ग्राममा जानका लागि म हरि नामका, शक्तिशाली, विभिन्न काममा लागेका र चाँडो कुद्ने गति भएका अश्व रथमा आबद्ध गराउँछु। पराक्रमी शत्रुलाई परास्त गर्ने वज्र शक्तिको साधनका रूपमा धारण गर्दछु।

अहमत्कं कवये शिश्नथं हथैरहं कुत्समावमाभिरूतिभिः।
अहं शुष्णस्य श्नथिता वधर्यमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ॥३॥

म इन्द्रले नै उशना ऋषिको संरक्षणका लागि अत्क नामका शत्रुलाई सताएँ। अनेकौं खालका व्यवस्था जुटाएर मैले कुत्सलाई संरक्षित गरेँ। मैले शत्रु शुष्णको संहार गर्नका लागि वज्र धारण गरेँ। दस्युलाई म आर्य भन्दिनँ।

अहं पितेव वेतसूँरभिष्टये तुग्रं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम्।
अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र यद्भरे तुजये न प्रियाधृषे ॥४॥

मैले पिताको जस्तै गरी वेतसु नामका जनपदलाई, तुग्र र स्मदिभलाई पनि कुत्स ऋषिका नियन्त्रणमा पारेको थिएँ। यजमानलाई म नै श्रीसम्पन्न बनाउँछु। पिताले जस्तै गरी म भक्तलाई शत्रुबाट सुरक्षित गरेर उनीहरूको हित गर्दछु।

अहं रन्धयं मृगयं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुना चनानुषक्।
अहं वेशं नम्रमायवेऽकरमहं सव्याय पड्गृभिमरन्धयम् ॥५॥

मतिर आएर मलाई नै स्तुति र प्रार्थना अर्पित गरेका हुनाले उहिले मैले श्रुतर्वा ऋषिका लागि मृगय नामका राक्षसलाई नियन्त्रणमा राखेको थिएँ। आयुका अधीनमा परेका वेश र सव्यका अधीनमा परेका पड्गृभीलाई मैले नै रक्षा गरेको थिएँ।

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारुजम्।
यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुषग्दूरे पारे रजसो रोचनाकरम् ॥६॥

मैले वृत्रासुर संहार गरेझैं नववास्त्व र बृहद्रथको पनि संहार गरेको हुँ। त्यस बेला यी दुई चरम रूपमा प्रख्यात थिए। दुवैलाई मैले कान्तिमान् विश्वबाट निष्कासित गराएँ।

अहं सूर्यस्य परि याम्याशुभिः प्रैतशेभिर्वहमान ओजसा।
यन्मा सावो मनुष आह निर्णिज ऋधक्कृषे दासं कृत्व्यं हथैः ॥७॥

तीव्र गमनशील अश्वद्वारा म आफ्नै तेजले सूर्यका चारैतिर घुम्दछु। सोम अभिषव गर्ने यजमानले मलाई आह्वान गर्दा हिंस्रक शत्रुलाई तेज धारका अस्त्रले विनाश गर्दछु।

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्रावयं शवसा तुर्वशं यदुम्।
अहं न्यन्यं सहसा सहस्करं नव व्राधतो नवतिं च वक्षयम् ॥८॥

शत्रुका सात सहर विध्वंस गर्ने पनि म नै हुँ। महाबली मानेर मैले नै तुर्वश र यदुलाई सुप्रसिद्ध गराएँ। अति विशाल बन्धनकर्ता पनि म नै हुँ। अन्य स्तोतालाई पनि मैले नै शक्तिशाली बनाएँ र शत्रुका उनान्सय सहर विध्वंस गराएँ।

अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषा द्रवित्न्वः पृथिव्यां सीरा अधि।
अहमर्णांसि वि तिरामि सुक्रतुर्युधा विदं मनवे गातुमिष्टये ॥९॥

जल वर्षा गराउने म इन्द्रले नै प्रवाहशील सात नदी धारण गरेको छु। पृथ्वीमा प्रवाहित र वेगवान् नदीलाई म नै सुशोभित गराउँछु। मानिसले खोजेको फल प्रदान गर्नका लागि म नै युद्धको मार्ग फराकिलो पारिदिन्छु।

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयद्रुशत्।
स्पार्हं गवामूधःसु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वात्र्यं सोममाशिरम् ॥१०॥

गाईका थुनमा प्रशंसनीय, उज्ज्वल र मधुर दुध धारण गराउने म नै हुँ। कुनै देवता वा त्वष्टादेवले पनि यो काम गर्न सक्दैनन्। नदीजस्तै भएर ती थुनले दुध वहन गर्दछन्। सोमसित मिसाएपछि दुध सबैका लागि उपयोगी हुन्छ।

एवा देवाँ इन्द्रो विव्ये नॄन् प्र च्यौत्नेन मघवा सत्यराधाः।
विश्वेत्ता ते हरिवः शचीवोऽभि तुरासः स्वयशो गृणन्ति ॥११॥

यसै किसिमले आफ्ना प्रभावको क्षमताले ऐश्वर्यवान् र सत्यको धनी म इन्द्र देवता र मानिसलाई सौभाग्ययुक्त गराउँछु। हे विभिन्न कर्म गर्ने र अश्वका अधिपति इन्द्रदेव ! तिम्रा कार्य आफैँबाट नियन्त्रित छन्। अति प्रोत्साहित ऋत्विक्ले तिम्रा क्रियाकलापको प्रशंसा गर्दछन्।

[सूक्त - ५०]

ऋषि - इन्द्र वैकुण्ठ। **देवता** - इन्द्र वैकुण्ठ। **छन्द** - जगती अभिसारिणी त्रिष्टुप्।

प्र वो महे मन्दमानायान्धसोऽर्चा विश्वानराय विश्वाभुवे।
इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः ॥१॥

हे ऋत्विक् हो ! सम्पूर्ण विश्वका उत्पादक, मनुष्यका लागि अन्नदाता, महान् आनन्द प्रदायक, इन्द्रदेवको अर्चना गर। उनलाई द्यावापृथिवीले पनि उत्तम यज्ञ, सङ्कल्पशक्ति, महान् यश र धन आदि पदार्थ प्रदान गरेर पूजा गर्दछन्।

सो चिन्नु सख्या नर्य इनः स्तुतश्चर्कृत्य इन्द्रो मावते नरे।
विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे ॥२॥

इन्द्रदेव मित्रजस्तै भएर मानिसका लागि हितचिन्तक, सबैका लागि स्तुतियोग्य र सबैका अधिपति हुन्। हामीजस्ता मानिसका उनी उपास्य हुन्। हे सज्जनका रक्षक वीर इन्द्रदेव ! तिमी नै श्रेष्ठ कार्य, पराक्रम र बादलबाट जलको वर्षा गराउनका लागि स्तुति गर्न योग्य छौ।

के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुम्नं सधन्य१मियक्षान्।
के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौंस्ये ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीबाट अन्न, धन र सुखसम्पत्ति उपलब्ध गर्ने सत्पात्र को छ ? तिमीलाई असुरता संहार गराउने सामर्थ्य जुटाउन सोमपान गर्नका लागि प्रेरित को गर्छन् ? आफ्ना उब्जाउ भूमिमा जल वर्षा गराउन र पराक्रमी सामर्थ्य प्राप्त गर्नका लागि सोमरस समर्पण गर्ने सत्पात्र साधक को हुन् ?

भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो विश्वेषु सवनेषु यज्ञियः।
भुवो नॄँश्च्यौत्नो विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रा यज्ञीय सत्कर्मले तिमी महिमावान् भएका छौ। सबै यज्ञीय कार्यमा तिमी नै यजनयोग्य छौ। तिमी सङ्ग्राममा प्रमुख शत्रुसंहारक बनेका छौ। हे सर्वद्रष्टा इन्द्रदेव ! तिमी सर्वोत्तम र सुयोग्य परामर्शदाता हौ।

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवनसो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः।
असो नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सवना तूतुमा कृषे ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सर्वोत्तम भएर नै यज्ञसम्पादक यजमानको सुरक्षा शीघ्र गर। सबै मानिस तिम्रा महान् संरक्षण शक्तिबाट परिचित छन्। तिम्रो उत्कर्ष बढोस् र तिमी यो सोमयाग शीघ्र सम्पन्न गराऊ।

एता विश्वा सवना तूतुमा कृषे स्वयं सूनोसहसो यानि दधिषे।
वराय ते पात्रं धर्मण तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः ॥६॥

हे शक्तिशाली इन्द्रदेव ! तिमी जुन सोमयज्ञ स्वीकार गर्दछौ, त्यो शीघ्रतापूर्वक सम्पन्न गराऊ। तिम्रो शत्रुसंहारक संरक्षण बलले हाम्रो सुरक्षा गरोस्। धर्मको जागृतिमा हाम्रा धनको सदुपयोग होस्। यी यज्ञ र मन्त्र तिम्रा लागि नै समर्पित होऊन् र श्रेष्ठ उत्तम यस्तो पवित्र वाणी तिम्रै निम्ति उच्चरित होस्।

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च दावने।
प्र ते सुम्नस्य मनसा पथा भुवन्मदे सुतस्य सोम्यस्यान्धसः ॥७॥

हे मेधासम्पन्न इन्द्रदेव ! जुन स्तोता एकत्र भएर सोम पेल्छन् र जो विभिन्न किमिसका ऐश्वर्य लाभको कामनाले दानसहित तिम्रो अर्चना गर्दछन्, ती पेलिएका सोमबाट आनन्दित हुन्छन्। त्यस बेला उनीहरू सुखसौभाग्य पाउनका लागि आन्तरिक रूपले तिम्रो मार्गदर्शनमा नै उत्तम पद प्राप्तिका अधिकारी होऊन्।

[सूक्त - ५१]

ऋषि - देवगण अग्नि सौचीक। **देवता** - देवगण अग्नि सौचीक। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

महत्तदुल्बं स्थविरं तदासीद्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः।
विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो यो आच्छादन अति विशाल र स्थूल थियो, यसैले ढाकिएर तिमी जलतत्त्वमा रहेका थियौ। हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! तिम्रा सबै अङ्ग विभिन्न तरिकाले सबै देवताहरूले देखे।

को मा ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत्।
क्वाह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः ॥२॥

ती देवताहरू को थिए, जसले विभिन्न किसिमले मेरो रहस्यमय स्वरूप देखे ? हे मित्र र वरुणदेवता हो ! अग्निदेवका ती सबै प्रज्वलित देवयान साधनरूपको मार्ग कहाँ रहेको छ ? त्यो भनिदिने कृपा गर।

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्स्वोषधीषु।
तं त्वा यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम् ॥३॥

हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! जल र औषधितत्त्वमा अनेकौं प्रकारले तिमी सन्निहित छौ, हामी तिनैमा तिमीलाई खोज्दछौँ। हे विलक्षण कान्तियुक्त अग्निदेव ! यस किसिमले विद्यमान रहेका तिम्रो परिचय यमदेवले प्राप्त गरे। दस वटा रहस्यमय गोप्य आश्रय-स्थलमा विद्यमान तिमी अति तेजस्वी छौ।

होत्रादहं वरुण बिभ्यदायं नेदेव मा युनजन्नत्र देवाः ।
तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्ट एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ॥४॥

हे वरुणदेव ! म यजन कार्यले भयभीत भएर यहाँ आएको हुँ। मलाई यस किसिमका कार्यमा देवताले उपयोग नगरुन् भन्ने मेरो अभिलाषा छ। त्यसैले मैले आफ्नो स्वरूप विभिन्न किसिमले जलमा लुकाएको हुँ। म यस्ता कार्यमा इच्छुक छैनँ।

एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामोऽरङ्कृत्या तमसि क्षेष्यग्ने ।
सुगान्पथः कृणुहि देवयानान्वह हव्यानि सुमनस्यमानः ॥५॥

हे अग्निदेव ! देवताका पूजक, मनस्वी साधक यज्ञ सम्पादन गर्ने रहर गर्दछन्। त्यसैले तिमी आऊ। तिमी स्वयं तेजोमय भएर पनि तमस्‌लाई आश्रय दिँदै छौ। तिमी यहाँ आएर देवताप्रति हविष्य पदार्थ लिएर जाने मार्ग हाम्रा लागि सरल बनाइदेऊ। तिमी हर्षित भएर हाम्रो हविष्य धारण गर।

अग्नेः पूर्वे भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।
तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्नोरविजे ज्यायाः ॥६॥

हे देवता हो ! मार्गबाट गमन गर्ने रथी जसरी लक्ष्यसम्म पुग्दछ, उसै गरी मेरा तीन दाजुभाइ यस्तै कार्य गर्दागर्दै मृत्युका मुखमा परेका हुन्। हे वरुणदेव ! यसै डरले चिन्तित भएर म अग्नि पर भागेको हुँ। धनुर्धारीका प्रत्यञ्चादेखि जसरी हरिण डराउँछ, उसै गरी म पनि यस यजन कार्यदेखि डराएको छु। \

कुर्मस्त आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिष्याः ।
अथा वहासि सुमनस्यमानोभागं देवेभ्यो हविषः सुजात ॥७॥

हे अग्निदेव ! तिमीलाई हानी अजम्मरी आयु प्रदान गर्दछौँ। हे सर्वज्ञ ! यसो भएपछि तिमी अमर रहनेछौ। हे सुजन्मा अग्निदेव ! अब तिमी निश्चिन्त भएर प्रसन्न मनले देवताकहाँ हव्य पुऱ्याऊ।

प्रयाजान्मे अनुयाजाँश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।
घृतं चापां पुरुषं चौषधीनामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः ॥८॥

हे देवता हो ! यज्ञको प्रयाज भनिने पहिलो हविको भाग र अनुयाज भनिने पछिल्लो हविको भाग अनि हविको विशाल सिङ्गो भाग मलाई प्रदान गर। जलको सारतत्त्व घिउ, औषधिबाट उत्पन्न प्रमुख भाग र दीर्घायु मलाई प्रदान गर।

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।
तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः ॥९॥

हे अग्निदेव ! प्रयाज, अनुयाज र सिङ्गै हविष्यको असाधारण भाग तिमीलाई प्राप्त होऊन्। यो यज्ञ तिमीलाई नै समर्पित होस्। तिम्रासामु नतमस्तक भएर चारै दिशाले तिम्रो सम्मान गरुन्।

[सूक्त - ५२]

ऋषि - अग्नि सौचीक। **देवता** - देवगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य ।
प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि ॥१॥

हे देवता हो ! तिमीहरूले मलाई हविवाहकका रूपमा धारण गरेका छौ। मनुष्यका लागि देवताको प्रार्थना गर्न सकौँ भन्ने मार्गदर्शन गराओ। मेरो भाग कुन हो र तिमीहरूको भाग कुन हो भन्ने कुरो हामीलाई भनिदेओ। जुन बाटोबाट तिमीहरूका लागि यज्ञीय पदार्थ लिएर मैले जानुपर्ने हो, त्यो देखाइदेओ, त्यसो भएपछि म अग्नि तिमीहरूको भनाइअनुसार काम गर्न सकूँ।

अहं होता न्यसीदं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।
अहरहरश्विनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा समिद्भवति साहुतिर्वाम् ॥२॥

श्रेष्ठ यज्ञसम्पादक होताका रूपमा यज्ञीय कार्य गर्नका लागि म यहाँ रहेको छु। सम्पूर्ण देवता र मरुत्‌हरू हवि वहन गर्नका लागि मलाई प्रेरित गर्दछन्। हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूले ऋत्विक्‌को कार्य प्रतिदिन वहन गर्नुपर्दछ। कान्तिमान् सोम स्तोत्रजस्तै छ। उसै सोमबाट हाम्रो आहुति तिमीहरूलाई समर्पित होस्।

अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत्समञ्जन्ति देवाः ।
अहरहर्जायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम् ॥३॥

यी होताहरूको काम के हो ? होताले यजमानका यजन गर्ने हविरूपी द्रव्यको भाग देवतालाई प्राप्त हुन्छ। प्रतिदिन उज्ज्वल सूर्य र प्रतिमहिना उज्ज्वल चन्द्रमा प्रकट हुन्छन्। उनीहरूलाई हविवाहक अग्निदेवका रूपमा देवताले धारण गर्दछन्।

मां देवा दधिरे हव्यवाहमपम्लुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम्।
अग्निर्विद्वान्यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ॥४॥

म अग्नि सम्पूर्ण जगत्बाट लुप्त भएको थिएँ। अनेकौं किसिमका कठिन नियम पालन गर्ने देवताले खोजेर मलाई हविवाहकका रूपमा नियुक्त गरेका छन्। ज्ञानवान् अग्निदेव हाम्रो यज्ञ सम्पन्न गराउँछन्। यो यज्ञ पाँच मार्गबाट जान सकिने खालको छ। त्यसबाट तीन किसिमका सोम निकाल्ने गरिन्छ र सात छन्दले स्तुति गरिन्छ।

आ वो यक्ष्यमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः कराणि।
आ बाह्वोर्वज्रमिन्द्रस्य धेयामथेमा विश्वाः पृतना जयाति ॥५॥

हे देवता हो ! म अग्नि तिमीहरूलाई हविका रूपले सेवा गर्दछु। त्यसो हुनाले तिमीहरूसित अमरता र वीर सन्तानका लागि प्रार्थना गर्दछु। म नै इन्द्रदेवका दुवै हातमा वज्र नामको अस्त्र जिम्मा लगाउँछु। यसैले उनले शत्रुका सबै सेनाहरूमाथि विजय प्राप्त गर्दछन्।

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन्।
औक्षन्घृतैरस्तृणन्बर्हिरस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥६॥

तीन हजार, तीन सय उनन्चालीस देवशक्ति अग्निदेवकै सेवा साधना गर्दै घिउको आहुतिले अभिषेक गर्दछन्। उनका लागि कुशका आसन बिछाइएका छन् र होताका रूपमा उनलाई यज्ञमा प्रतिष्ठित गरिएको छ।

[सूक्त – ५३]

ऋषि – देवगण अग्नि सौचीक। **देवता** – अग्नि सौचीक। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

यमैच्छाम मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान्परुषश्चिकित्वान्।
स नो यक्षद्देवताता यजीयान्नि हि षत्सदन्तरः पूर्वो अस्मत् ॥१॥

मानसिक रूपले जुन अग्निदेवको हामी कामना गर्दछौं, उनै यज्ञका अङ्गउपाङ्ग जान्ने ज्ञानवान् अग्निदेव आउँदै छन्। त्यस्ता अति पूजनीय अग्निदेव देवत्व प्राप्तिका लागि गरिएका हाम्रा यज्ञको यजन गरुन् र यजन योग्य देवताका बीचमा हामीभन्दा पहिले नै वेदीका पूर्वतिर प्रतिष्ठित होऊन्।

अराधि होता निषदा यजीयानभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत्।
यजामहै यज्ञियान्हन्त देवाँ ईडामहा ईड्याँ आज्येन ॥२॥

गतिलो तरिकाले यज्ञ सम्पादन गर्ने होताजस्ता अग्निदेव यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित भएर हव्यवाहक भएका छन्। उनी यजनीय देवतालाई चाँडै घिउको आहुतिले सन्तुष्ट गर्न सकियोस् भन्ने कामनाले चरु, पुरोडाश आदि सामग्री भाँति पुऱ्याएर निरीक्षण गर्छन्।

साध्वीमकर्देववीतिं नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम्।
स आयुरागात्सुरभिर्वसानो भद्रामकर्देवहूतिं नो अद्य ॥३॥

हाम्रा यज्ञमा देवतालाई आह्वान गरेर ल्याउने जुन मुख्य कामको भाग हो, त्यसलाई अग्निदेवले नै सुसम्पन्न गरुन्। अग्निरूपी यज्ञको गूढ जिह्वा हामीले प्राप्त गरिसक्यौं। सुगन्धित र दीर्घायु धारण गरेर अग्निदेव हामीकहाँ उपस्थित भएका छन्। देवतालाई आह्वान गर्ने यज्ञ अग्निले सुसम्पन्न गरेका छन्।

तदद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुराँ अभि देवा असाम।
ऊर्जाद उत यज्ञियासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ॥४॥

हामी आज ती सर्वश्रेष्ठ वचन उच्चारण गर्दछौं। त्यस उच्चारणले हामी राक्षस पराजित गर्नमा सक्षम हुन्छौं। हे अन्नभक्षक, यजनीय अग्निदेव ! हे मानव समाजका पाँच श्रेणी हो ! हाम्रो यज्ञ तिमीहरू सबैले स्वीकार गर।

पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उत ये यज्ञियासः।
पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान् ॥५॥

पृथ्वीमा उत्पादन गरिएका अथवा हव्यादिका लागि उत्पन्न भएका यजन योग्य सबै कुराहरू पाँचै थरीले हाम्रा यज्ञका लागि ग्रहण गरुन्। पार्थिव पापबाट हामीलाई पृथ्वीले जोगाऊन् र अन्तरिक्षले आकाशसम्बन्धी पापबाट संरक्षित गरुन्।

तन्तुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतान्।
अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम् ॥६॥

हे अग्निदेव ! यज्ञ विस्तृत गराउँदै लोक प्रकट गराउने सूर्यदेवको अनुसरण गर। सत्कर्मद्वारा ज्योतिर्मय देवमार्ग सुरक्षित गर र स्तोतालाई सुखदायी बनाऊ। हे अग्नि ! तिमी प्रशंसनीय बनेर मनुष्यलाई देवताको उपासनातर्फ प्रेरित गर।

अक्षानहो नह्यतनोत सोम्या इष्कृणुध्वं रशना ओत पिंशत।
अष्टावन्धुरं वहताभितो रथं येन देवासो अनयन्नभि प्रियम् ॥७॥

हे सोमका इच्छुक देवता हो ! रथमा योजित गर्न योग्य घोडा रथमा नार। तिनको लगाम ठिक गराऊ र घोडा पनि सजाऊ। आठ जना सारथी बस्न हुने सूर्यका रथबाट यज्ञमा आऊ। यसै रथमा देवताले हामीलाई लैजानेछन्।

अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः।
अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान्वयमुत्तरेमाभि वाजान् ॥८॥

अश्मन्वती नामको नदी बगिरहेको छ। सङ्गठित भएर उठौँ र त्यो पार गरौँ अनि घोडा सुसज्जित गरौँ। हे मित्रहरू हो ! हाम्रा लागि जो कष्टदायी हुन्छन्, हामी तिनलाई त्याग गर्दछौँ। नदी पार गरेर हामी सुखदायक अन्न उपलब्ध गर्दछौँ।

त्वष्टा माया वेदपसामपस्तमो बिभ्रत्पात्रा देवपानानि शन्तमा।
शिशीते नूनं परशुं स्वायसं येन वृश्चादेतशो ब्रह्मणस्पतिः ॥९॥

त्वष्टादेव पात्र निर्माणकलामा विशेष सिपालु छन्। उनैले देवताका लागि कलापूर्ण सुन्दर पिउने पात्र तयार गरेका हुन्। यस बेला उनी फलामे परशु उध्याउँदै छन्। त्यसैले उनी ब्रह्मणस्पति नामको पात्र निर्माण गर्नका लागि काठ काट्नेछन्।

सतो नूनं कवयः सं शिशीत वाशीभिर्याभिरमृताय तक्षथ।
विद्वांसः पदा गुह्यानि कर्तन येन देवासो अमृतत्वमानशुः ॥१०॥

हे क्रान्तदर्शी हो ! जुन बन्चराले अमृतपानका लागि पात्र बनाउँछौ, त्यो राम्रोसँग उध्याओ। हे ज्ञानी हो ! देवताले अमरता प्राप्त गरेको जस्तै निवासस्थान बनाओ।

गर्भे योषमदधुर्वत्समासन्यपीच्येन मनसोत जिह्वया।
स विश्वाहा सुमना योग्या अभि सिषसनिर्वनते कार इज्जितिम् ॥११॥

नारीका गर्भको बालकझैँ मानसिक भाव मुखमा रहेका जिब्राले व्यक्त गर्ने श्रेष्ठ मनले प्रतिदिन देवताको समूहलाई स्तोत्र प्रदान गर्ने साधक विजयी हुन्छन्।

[सूक्त - ५४]

ऋषि - बृहदुक्थ वामदेव्य। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

तां सु ते कीर्तिं मघवन्महित्वा यत्त्वा भीते रोदसी अह्वयेताम्।
प्रावो देवाँ आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदशिक्ष इन्द्र ॥१॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिम्रो अलौकिक महिमायुक्त यशको गुणगान हामी राम्ररी गर्दछौँ। राक्षसका भयले आतङ्कित भएका द्यावापृथिवीले तिम्रो आह्वान गर्दा तिमीले यहाँका निवासीलाई संरक्षित गरेका थियौ। तिमीले असुर विनाश गऱ्यौ र यजमानका रूपमा रहेका प्रजालाई आश्वस्त गरेका थियौ, हामी त्यसैको वर्णन गर्दछौँ।

यदचरस्तन्वा वावृधानो बलानीन्द्र प्रब्रुवाणो जनेषु।
मायेत्सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा विवित्से ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! यशस्वी स्तोत्रले आफ्नो स्वरूप विस्तारित गरेर आफ्ना पराक्रमी प्रभुत्वको स्थापना गर्दै विचरण गर्ने तिम्रो कृति नै मायाको रूप हो। उहिलेका ऋषिहरू तिम्रा शत्रुसंहारक विभिन्न

सङ्ग्रामको वर्णन गर्दछन्। त्यो सबै मायावी नै हो, किनभने न त अहिले नै तिम्रा कुनै बैरी छन्, न उहिले नै कुनै थियो।

क उ नु ते महिमनः समस्यास्मत्पूर्व ऋषयोऽन्तमापुः।
यन्मातरं च पितरं च साकमजनयथास्तन्वः स्वायाः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा सम्पूर्ण महिमाको सीमा हामीभन्दा पहिलेका कुन ऋषिले जानेका थिए ? किनभने आफ्नै एउटा शरीरबाट आफ्नै मातापितालाई तिमी उत्पन्न गर्दछौ।

चत्वारि ते असुर्याणि नामादाभ्यानि महिषस्य सन्ति।
त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से येभिः कर्माणि मघवञ्चकर्थ ॥४॥

हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! तिम्रा अति स्तुत्य चार शरीर नबुढिने र राक्षस संहार गर्ने खालका छन्। हे मित्ररूपी इन्द्रदेव ! तिमी ती स्वरूपसित परिचित छौ। तिनैबाट तिमी सबै महान् कार्य सम्पन्न गर्दछौ।

त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि।
काममिन्मे मघवन्मा वि तारीस्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता ॥५॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिमी सम्पूर्ण असाधारण र रहस्यमय दुई प्रकारका सम्पदा आफूभित्रै स्थापित गर्दछौ। त्यसैले तिमी हाम्रो शुभ आकाङ्क्षा विनाश नगरिदेऊ। हामीलाई तिमी अभीष्ट ऐश्वर्य प्रदान गर, किनभने तिमी स्वयं नै दाताका रूप हौ।

यो अदधाज्ज्योतिषि ज्योतिरन्तर्यो असृजन्मधुना सं मधूनि।
अध प्रियं शूषमिन्द्राय मन्म ब्रह्मकृतो बृहदुक्थादवाचि ॥६॥

जसले सूर्य आदि ज्योतिमा ज्योतिको रूप स्थापित गरे, जसले मधुर रसले युक्त सोम आदि रसको सिर्जना गरे, त्यस्ता खालका उनै इन्द्रदेवका निमित्त अम्लन किसिमका मन्त्र निर्माण गर्ने ऋषिले अत्यन्त मन पर्ने र बल बढाउने स्तोत्र गाए।

[सूक्त - ५५]

ऋषि – बृहदुक्थ वामदेव्य। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

दूरे तन्नम गुह्यं पराचैर्यत्त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै।
उदस्तभ्नाः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान्मघवन्तित्विषाणः ॥१॥

डराएकाहरूले तिमीलाई पुकार्दा तिमीले पृथ्वी र आकाश ओठमै थामिदियौ। हे ऐश्वर्य सम्पन्न इन्द्रदेव ! तिमी भरणपोषणकर्ताका पुत्रलाई विद्युत् आदिले प्रकाशित गर्दछौ। तिम्रो यो नाम तिमीदेखि विमुख हुनेहरूका लागि अव्यक्त भएर लुकेको हुन्छ।

महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग्येन भूतं जनयो येन भव्यम्।
प्रत्नं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च ॥२॥

सबै ठाउँमा व्याप्त भएर रहेको अति गुप्त, प्रशंसनीय नामबाट तिमी भूत र भविष्य उत्पन्न गर्दछौ। त्यसबाट अति पुरानो र प्रिय लाग्ने ज्योतिको स्वरूप प्रकट भयो। उही प्रिय ज्योति प्राप्त गरेर पाँचै किसिमका मानिस खुसी हुन्छन्।

आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ ऋतुशः सप्तसप्त।
चतुस्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेन ॥३॥

इन्द्रदेव आफ्नो तेज द्युलोक, पृथ्वी र अन्तरिक्षमा व्याप्त गर्छन्। उनी बेलाबेलामा पाँच किसिमको प्राण र सात किसिमको तत्त्व प्रकाशित गर्दछन्। ती सबै विभिन्न कर्मका निर्वाहक चौँतीसौँ किसिमका देवताझैँ विभिन्न रूप र तेजमा देखा पर्ने गर्दछन्।

यदुष औच्छः प्रथमा विभानामजनयो येन पुष्टस्य पुष्टम्।
यत्ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम् ॥४॥

हे उषादेवी ! तिमी प्रकाशका क्रममा सबैभन्दा पहिले उदाउँछ्यौ र तेजस्वीमध्येका अति तेजस्वीलाई पनि प्रकाशित गराउँछ्यौ। तिमी ऊर्ध्व लोक निवासी हौ तापनि तल्लो लोकमा रहने मानिससित तिम्रो मातृवत् सम्बन्ध छ। यस किसिमले महान् भएकी तिमीबाट महान् बल उत्पन्न भएको छ।

विधुं दद्राणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जगार।
देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः समान ॥५॥

युद्धमा शौर्य प्रदर्शित गरेर शत्रुसेना लखेट्ने बल भएका इन्द्रदेवका प्रभावले कपाल फुलेका वृद्ध पनि फुर्तिला हुन्छन्। हे स्तोता ! महान् इन्द्रदेवका पराक्रमको चर्चा गर्ने विचित्र काव्य खोज, ती आज सकिए तापनि पुनः प्रकट हुन सक्लान्।

शाक्मना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीडः।
यच्चिकेत सत्यमित्तन्न मोघं वसु स्पार्हमुत जेतोत दाता ॥६॥

सर्वशक्तिले सम्पन्न, अरुण आभाले युक्त पक्षीजस्तै पराक्रमी र सनातन, गतिशील इन्द्रदेवले कर्तव्यका रूपमा निश्चित गरेको कार्य पूरा गर्दछन्, कुनै व्यर्थ हुँदैन। उनी आफ्ना पराक्रमले अभीष्ट वैभव आर्जन गरेर स्तोतालाई सबै ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

ऐभिर्ददे वृष्ण्या पौंस्यानि येभिरौक्षद्वृत्रहत्याय वज्री।
ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह्न ऋतेकर्ममुदजायन्त देवाः ॥७॥

वज्र धारण गर्ने, वृत्रहन्ता इन्द्रदेव मरुत्‌हरूसँग मिलेर महान् पुरुषार्थयुक्त कर्म गर्दछन्। वृत्रआदि शत्रु मार्न जल वर्षा गराउँछन्। मरुत्‌हरू इन्द्रदेवका सहायक सिद्ध हुन्छन्।

युजा कर्माणि जनयन्विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाट्।
पीत्वी सोमस्य दिव आ वृधानः शूरो निर्युधाधमद्दस्यून ॥८॥

मरुत्‌हरूका सहयोगले वर्षारूपी कार्य इन्द्रदेवले नै गर्दछन्। उनी सबै किसिमका शौर्य निर्वाह गर्ने, असुर संहार गर्ने, सर्वव्यापी, शीघ्रतापूर्वक शत्रु पराजित गर्ने हुन्। वीर इन्द्रदेवले द्युलोकबाट आएर सोमपानले प्रोत्साहित भएर आयुधद्वारा असुर संहार गरे।

[सूक्त - ५६]

ऋषि - बृहदुक्थ वामदेव्य। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

इदं त एकं पर ऊ त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विशस्व।
संवेशने तन्व१ श्चारुरेधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे ॥१॥

हे मृत्युको गाँस बनेका मृतक पुत्र ! तिम्रो एक अंश अग्नि हुन्, दोस्रो अंश वायु हुन् र तेस्रो अंश ज्योतिरूप आत्मतत्त्व हो। ती तीनैबाट संयुक्त भएका हे पुरुष ! तेजस्वी रूप प्राप्त गर। पवित्र स्थानमा रहेर देवशक्तिको प्रिय र श्रेष्ठ बन।

तनूष्टे वाजिन्तन्व१ नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम्।
अह्रुतो महो धरुणाय देवान्दिवीव ज्योतिः स्वमा मिमीयाः ॥२॥

हे वाजी ! पृथ्वीले तिम्रो शरीर बोक्नेछ, तिमीलाई सुख प्रदान गर्नुका साथै हाम्रा लागि पनि ऐश्वर्यप्रद होस्। तिमी सत्यनिष्ठ भएर महान् देवताका धारणकर्ता परमेश्वर प्राप्त गर्न दिव्यलोकमा प्रतिष्ठित सूर्यदेवमा आफ्नो आत्मा एकाकार गराऊ।

वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः।
सुवितो धर्म प्रथमानु सत्या सुवितो देवान्त्सुवितोऽनु पत्म ॥३॥

हे पुत्र ! तिमी सामर्थ्यवान्, शक्तिशाली र श्रेष्ठ कीर्तिमान् होऊ। श्रेष्ठ मार्गबाट गमन गर्दै उत्तम स्तवन गाएर श्रेष्ठ पद प्राप्त गर। सुखप्रद मार्गमा गमन गर्दै स्वर्गलोक जाऊ र श्रेष्ठ आचरणले धर्मको अनुष्ठान गरेर सर्वोत्तम सत्यको फल प्राप्त गर। शुभ कर्ममा लागेर देवत्व प्राप्त गर अनि सन्मार्गगामी बनेर सूर्यदेवसित आफूलाई संयुक्त गराऊ।

महिम्न एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुम्।
समविव्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु नि विविशुः पुनः ॥४॥

हाम्रा पितृहरू देवताजस्तै पूजनीय छन्। देवताको पद पाएर उनले देवतासँगै आआफ्ना कर्म एकीकरण गरे। प्रकाशमयी दीप्ति प्राप्त गर्ने यहाँका मानिसहरू सबै उनैसँग संयुक्त भए। उनीहरू अब फेरि उसै शरीरमा प्रवेश गर्दछन्।

सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू रजः पूर्वा धामान्यमिता मिमानाः।
तनूषु विश्वा भुवना नि येमिरे प्रासारयन्त पुरुध प्रजा अनु ॥५॥

हाम्रा पितृहरूले आफ्नै सामर्थ्यशक्तिले सम्पूर्ण विश्वब्रह्माण्डको परिक्रमा गरिसके। धर्तीका

आसिन्वामध्ये जुन पुरातन लोकमा जाने सामर्थ्य हुँदैन। उनीहरू त्यहाँ पनि गइसके। आफ्ना सूक्ष्म शरीरमा रहेर उनीहरूले सम्पूर्ण लोक नापिसके। प्रजाका लागि उनीहरूले विभिन्न किसिमले आफ्नो सामर्थ्य विकास गरेका छन्।

द्विधा सूनवोऽसुरं स्वर्विदमास्थापयन्त तृतीयेन कर्मणा।
स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरेष्वदधुस्तन्तुमाततम् ॥६॥

सूर्यपुत्रजस्ता देवताले स्वर्गका ज्ञाता र सामर्थ्यवान् आदित्यलाई तेस्रो कर्मका दुई किसिमले प्रतिष्ठित गरेका छन्। हाम्रा पितृले सन्तान उत्पादन गरेर उनका शरीरमा वंशानुगत संस्कार स्थापित गराए। उनीहरूले आफ्नो वंशानुगत संस्कार थायी बनाए।

नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा।
स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वावरेष्वदधादा परेषु ॥७॥

मानिसले नौकाबाट जल पाएझैँ, कल्याणमार्गले कष्टदायी आपद्‌बाट मुक्ति पाएझैँ र पृथ्वीका विभिन्न दिशामा पुग्न सकेझैँ बृहदुक्थ ऋषिले आफ्ना सन्तानका लागि महान् सामर्थ्यले अग्नि र सूर्यदेवसित संयुक्त गराए।

[सूक्त - ५७]

ऋषि – बन्धु सुबन्धु श्रुतबन्धु विप्रबन्धु गौपायन। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – गायत्री।

मा प्र गाम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः। मान्तः स्थुर्नो अरातयः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! हामी सन्मार्गबाट विचलित भएर कुमार्गगामी नबनौँ। सोमयुक्त यज्ञीय सत्कर्मबाट कहिल्यै पनि विमुख नहोऔँ। हाम्रो मार्ग दुष्ट शत्रुबाट निष्कण्टक होस्।

यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्देवेष्वाततः तमाहुतं नशीमहि ॥२॥

यज्ञ सम्पन्न गर्ने माध्यम र पुत्रजस्तो बनेर देवताकहाँ आफ्ना स्वरूपले व्याप्त रहने यजनीय अग्निदेवलाई हामी प्राप्त गरौँ।

मनो न्वा हुवामहे नाराशंसेन सोमेन। पितृणां च मन्मभि ॥३॥

हामी श्रेष्ठ पुरुषमा प्रशंसित सोम र पितृ सन्तुष्ट गराउने स्तोत्रले देवता आह्वान गर्छौं।

आ त एतु मनः पुन क्रत्वे दक्षाय जीवसे। ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥४॥

सत्कर्म र कार्यदक्षताका लागि चिरकालसम्म सूर्यदेवको दर्शन गर्ने मन श्रेष्ठ होस्।

पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः। जीवं व्रातं सचेमहि ॥५॥

हाम्रा मनलाई श्रेष्ठताका लागि पितृहरूले पुनः प्रेरित गरुन् अनि त्यसबाट हामी आफ्नो जीवन र प्राण बलियो बनाउन सकौँ।

वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तः सचेमहि ॥६॥

हे सोमदेव ! हामी याजक तिम्रै अनुरूप कर्मका नियममा आबद्ध रहँदै शरीर र मन लगाउछौँ। त्यसले गर्दा हामी सन्तानयुक्त भईकन पोषणमा सक्षम पनि होऔँ।

[सूक्त - ५८]

ऋषि – सुबन्धु श्रुतबन्धु गौपायन। **देवता** – मन आवर्तन। **छन्द** – अनुष्टुप्।

यत्ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥१॥

हे बन्धु ! तिम्रो मन विवस्वान्‌का पुत्र यमदेवका नजिकमा पुगेको छ, हामी त्यहाँबाट फिर्ता ल्याउँछौँ। तिमीले संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते दिवं यत्पृथिवीं मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥२॥

तिम्रो मन सुदूर दिव्यलोक र भूलोकका नजिक जान्छ, त्यसलाई यहीँ फिर्ता ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥३॥

जतासुकैबाट चञ्चल तिम्रो मन अति टाढाको भूभागमा जान्छ, हामी फिर्ता ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥४॥

तिम्रो मन टाढाका ठाउँमा अति टाढासम्म जान्छ, हामी त्यसलाई यहाँ फिर्ता ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते समुद्रमर्णवं मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥५॥

तिम्रो मन जलले परिपूर्ण समुद्र वा अन्तरिक्षभित्र निकै टाढासम्म गइसकेको छ, हामी फिर्ता ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले संसारमा निवास गर्न जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥६॥

तिम्रो मन चारैतिर फैलिएका किरणका नजिक पुगेको छ, हामी फिर्ता लिएर आउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते अपो यदोषधीर्मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥७॥

तिम्रो मन टाढा रहेका बोटबिरुवा जान्छ, त्यसलाई त्यहाँबाट फिर्ता लिएर आउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥८॥

तिम्रो मन अत्यन्त टाढा रहेका सूर्यदेव वा उषादेवीका नजिकै पुग्न गएको छ, त्यहाँबाट हामी फिर्ता लिएर आउँछौँ। तिमीले संसारमा निवास गर्न जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते पर्वतान्बृहतो मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥९॥

तिम्रो मन टाढाका देशमा रहेका पहाडी शृङ्खलाहरूमा रमाउँदै छ, हामी फिर्ता गरेर यहाँ ल्याउँछौँ। तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥१०॥

तिम्रो मन यस सिङ्गो विश्वमा अत्यन्तै टाढा पुगिसकेको छ, हामी फिर्ता ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥११॥

तिम्रो मन दूरभन्दा दूरदेशका कुनै ठाउँमा पुगेको छ, त्यसलाई हामी त्यहाँबाट ल्याउँछौँ। किनभने तिमीले यस संसारमा निवास गर्नका लागि नै जीवन धारण गरेका हौ।

यत्ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम्।
तत्त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ॥१२॥

तिम्रो मन भूत या भविष्यमध्ये कुनै टाढा कालमा पुगेको छ, त्यसलाई हामी त्यहाँबाट यहाँ लिएर आउँछौँ। किनभने तिमीले संसारमा निवास गर्न जीवन धारण गरेका हौ।

[सूक्त - ५९]

ऋषि - बन्धु विप्रबन्धु गौपायन। **देवता** - निर्ऋति असुनीति। **छन्द** - त्रिष्टुप् पंक्ति।

प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातारेव क्रतुमता रथस्य।
अध च्यवान उत्तवीत्यर्थं परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ॥१॥

सिपालु सारथी भएर रथमा चढ्ने मानिसले सुखको अनुभूति गरेझैँ सुबन्धुको आयु यौवनयुक्त र दीर्घ हुँदै बढ्दछ। पतनशील पनि जीवनको उद्देश्य उत्तम रीतिले प्राप्त गरोस्। पापका अधिष्ठाता देवता हामीदेखि पर होऊन्।

सामन्नु राये निधिमन्न्वन्नं करामहे सु पुरुध श्रवांसि।
ता नो विश्वानी जरिता ममत्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ॥२॥

सामगान प्रारम्भ हुँदा सम्पदा प्राप्त गर्न हामी श्रेष्ठ अन्न र विभिन्न श्रेष्ठतम हविरूपी द्रव्य सङ्ग्रह गर्दछौँ। हामी निर्ऋतिलाई वन्दना गर्दछौँ। उनले हाम्रा सबै पदार्थ चाखून्, जीर्ण बनाऊन् र हामीबाट राम्रैसित टाढा गइदिऊन्।

अभी ष्वर्यः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाज्रान्।
ता नो विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ॥३॥

हामी आफ्ना पराक्रम शक्तिले शत्रुलाई राम्ररी पराजित गरौँ। पृथ्वीमाथि आकाश स्थित भएझैँ हामी शत्रुमाथि प्रभाव स्थापित गरौँ। मेघको वेग पर्वतले छेकिएझैँ हामी पनि शत्रुको गति रोक्न सकौँ। हाम्रा सबै स्तोत्र सुनेर निर्ऋतिहरू हामीदेखि पर जाऊन्।

मो षु णः सोम मृत्यवे परा दाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम्।
द्युभिर्हितो जरिमा सू नो अस्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ॥४॥

हे सोमदेव ! मृत्युले हामीलाई अधीनस्थ नबनाओस्। सूर्यदेवलाई आकाशमार्गबाट जाँदै गरेको हामी सधैँ देख्न पाऔँ। हाम्रो बुढेस काल पनि सधैँ सुखद होस् र निर्ऋति हामीदेखि पर जाऊन्।

असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे सु प्र तिरा न आयुः।
रारन्धि नः सूर्यस्य सन्दृशि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ॥५॥

हे प्राणविद्याका विशेषज्ञ ! हामीतिर ध्यान देऊ र हाम्रो दीर्घ जीवनका लागि उचित किसिमले आयु बढाइदेऊ। सूर्यदेवको प्रकाश भएका ठाउँसम्म हामीलाई सुरक्षित गराऊ। हाम्रो शरीर घिउ आदिले परिपुष्ट गराऊ।

असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम्।
ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तमनुमते मृडया नः स्वस्ति ॥६॥

हे प्राणविद्याको ज्ञान भएका ! हाम्रा लागि तिमी पुनः नेत्रशक्ति, प्राणऊर्जा र उपभोग्य सामग्री प्रदान गर। हामी चिरकालसम्म सूर्यको दर्शनबाट लाभान्वित हौँ। हे अनुमति ! हामी जेबाट नष्ट हुँदैनौँ त्यसैले हाम्रो कल्याण गर।

पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्द्यौर्देवी पुनरन्तरिक्षम्।
पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पथ्यां३ या स्वस्तिः ॥७॥

पृथ्वी, अन्तरिक्ष, द्युलोकले हामीलाई पुनः प्राणशक्ति प्रदान गरुन्। सोमदेवले हामीलाई पुनः शारीरिक सामर्थ्य प्रदान गरुन् र सर्वपोषक पूषादेवले हामीलाई कल्याणकारी वाणी प्रदान गरुन्। त्यसबाट हाम्रो हरेक किसिमले मङ्गल होस्।

शं रोदसी सुबन्धवे यह्वी ऋतस्य मातरा।
भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवी क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥८॥

महिमायुक्त र यज्ञका मातृस्वरूपा द्यावापृथिवीले सुबन्धुको कल्याण गरुन्। हाम्रा पापकर्म टाढा गरिदिऊन्। हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवै क्षमाशील भएपछि पापकर्म कसरी होला ? हे सुबन्धु ! ती पापकर्मले तिमीलाइ पीडित नगरीकन नष्ट होऊन्।

अव द्वके अव त्रिका दिवश्चरन्ति भेषजा। क्षमा चरिष्ण्वेककं
भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवी क्षमा रपो मो षु किं चनाममत् ॥९॥

स्वर्गलोकदेखि पृथिवीसम्म दुई र तीन रोगनिवारक औषधिको सञ्चरण गराउँछन्, तिनीहरूमध्येका एक औषधि पृथ्वीलोकमा विचरण गर्दछ। हे द्यावापृथिवी ! हाम्रो पापकर्म पर हटाऊ। हे सुबन्धु ! कुनै पापकर्मले तिमीलाई दुःख नदिऊन्।

समिन्द्रेरय गामनड्वाहं य आवहदुशीनराण्या अनः।
भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! साँढेले उशीनराणी नामको औषधि वहन गरेर ल्यान्छ, त्यस्ता गाडा तान्ने गोरु राम्रोसित धपाऊ। हे द्युलोक र पृथिवी ! हाम्रो पाप हटाइदेओ। हे सुबन्धु ! तिम्रा कुनै पापले हामीलाई दुःख नदिऊन्।

[सूक्त - ६०]

ऋषि – श्रुतबन्धु विप्रबन्धु। **देवता** – इन्द्र जीव हस्त। **छन्द** – अनुष्टुप् गायत्री पंक्ति।

आ जनं त्वेषसन्दृशं माहीनानामुपस्तुतम्। अगन्म बिभ्रतो नमः ॥१॥

महान् व्यक्तिले प्रशंसा गरेका प्रदेशमा हामी विनम्र भावले प्रवेश गरेका छौँ।

असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम्। भजेरथस्य सत्पतिम् ॥२॥

शत्रुसंहारक, तेजस्वी रथजस्तै सर्वत्र गमनशील भजेरथ राजाका वंशज र सज्जनका संरक्षक असमाति नरेशको हामी प्रार्थना गर्दछौँ।

यो जनान्महिषाँ इवातितस्थौ पवीरवान्। उतापवीरवान्युधा ॥३॥

सिंहले भैंसा पछारेर मारेझैँ उनले हातमा खड्ग लिएर शत्रु मारिदिन्छन्। खड्ग नलिए पनि उनी शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दछन्।

यस्येक्ष्वाकुरुप व्रते रेवान्मराय्येधते। दिवीव पञ्च कृष्टयः ॥४॥

शत्रुसंहारक र ऐश्वर्यसम्पन्न राजा इक्ष्वाकु शासनमा प्रतिष्ठा प्राप्त गर्छन्। पाँचै वर्णका मानिसले स्वर्गीय सुख भोगून्।

इन्द्र क्षत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु धारय। दिवीव सूर्यं दृशे ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! सूर्यदेव आकाशमा देखिएझैँ तिमी रथमा आरुढ भएर असमाति राजालाई सुरक्षा बल धारण गराऊ।

अगस्त्यस्य नद्भ्यः सप्ती युनक्षि रोहिता।
पणीन्न्यक्रमीरभि विश्वान्राजन्नराधसः ॥६॥

हे राजन् ! तिमी अगस्त्य ऋषिका सुखदायी बन्धुबान्धवका लागि आफ्ना गतिशील दुई वटा राता वर्णका अश्व रथमा नियुक्त गर। अति कन्जुस व्यापारी, दान आदि असल कार्यमा शून्य छन् भने तिनलाई तिमी पराजित गराऊ।

अयं मातायं पितायं जीवातुरागमत्। इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ॥७॥

यहाँ आएका अग्निदेव माता, पिता र जीवनदाता हुन्। हे प्राण ! यो शरीर जीवनको आश्रय हो। यसैमा अडिएर बस।

यथा युगं वरत्रया नह्यन्ति धरुणाय कम्।
एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥८॥

रथ थाम्नका लागि दुवै जुवामा डोरी बाँधेझैँ तिम्रो मनलाई जीवनशक्ति र आरोग्यताका लागि धारण गर्दछौँ, मृत्युका लागि होइन।

यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान्वनस्पतीन्।
एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥९॥

विशाल धर्तीले यी वृक्षवनस्पतिलाई धारण गरेझैँ अग्निदेव तिम्रा मनलाई धारण गर्दछन्। त्यसैबाट तिमी जीवनशक्ति र कल्याण प्राप्त गर र मृत्युबाट संरक्षित होऊ।

यमादहं वैवस्वतात्सुबन्धोर्मन आभरम्।
जीवातवे न मृत्यवेऽथो अरिष्टतातये ॥१०॥

विवस्वान्का पुत्र यमराजबाट हामीले सुबन्धुको मन विमुक्त गरायौँ। त्यसबाट उनी कल्याणरूपी जीवन धारण गर्दै मृत्युबाट सुरक्षित रहून्।

न्य१ग्वातोऽव वाति न्यक्तपति सूर्यः। नीचीनमघ्न्या दुहे न्यग्भवतु ते रपः ॥११

वायुदेव दिव्यलोकबाट तल्लो लोकमा प्रवाहित हुन्छन्। सूर्यदेव माथिबाट तलतिर ताप प्रदान गर्दछन्। अहिंसक गाई तलै दुहिन्छन्। त्यसै गरी हे सुबन्धु ! तिम्रो मङ्गल पनि तलका लोकतिर जाने होस्।

अयं मे हस्तो भगवानयं मे भगवत्तरः।
अयं मे विश्वभेषजोऽयं शिवाभिमर्शनः ॥१२॥

हाम्रो हात सौभाग्यले युक्त छ। अति सौभाग्यशाली हात सबैका लागि सबै रोग निवारण गर्ने खालको छ। यो हात शुभ र कल्याणकारी छ।

ऋषि - नाभानेदिष्ठ मानव। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इदमित्था रौद्रं गूर्तवचा ब्रह्म क्रत्वा शच्यामन्तराजौ।
क्राणा यदस्य पितरा मंहनेष्ठाः पर्षत्पक्थे अहन्ना सप्त होतॄन् ॥१॥

नाभानेदिष्ठ ऋषिका मातापिता र दाजुभाइले कार्यविभाजन गर्ने बेलामा नाभानेदिष्ठलाई उनको भाग दिन बिर्सिएर रुद्रदेवको अर्चना गर्न थाले। यसो भएपछि नाभानेदिष्ठ पनि रुद्रको स्तोत्रका लागि तयार भएर अङ्गिराहरू यज्ञमा सम्मिलित भए। यज्ञका छैटौं दिन उनलाई बिर्सिने मानिस र सात होताहरूलाई उनैले यज्ञको कार्य पूरा गराए।

स इद्दानाय दभ्याय वन्वञ्च्यवानः सूदैरमिमीत वेदिम्।
तूर्वयाणो गूर्तवचस्तमः क्षोदो न रेत इतऊति सिञ्चत् ॥२॥

स्तोतालाई ऐश्वर्य प्रदान गर्ने र शत्रु संहार गर्नका लागि अस्त्रादि दिँदै रुद्रदेव यज्ञमा विराजमान भए। जलवर्षाद्वारा बादलले आफ्नो प्रभाव या बल प्रदर्शन गरेझैं रुद्रदेव यज्ञमा उपस्थित भएर आफ्नो क्षमता सबैतिर देखाउन थाले।

मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता।
आ यः शर्याभिस्तुविनृम्णो अस्याश्रीणीतादिशं गभस्तौ ॥३॥

हे अश्विनीकुमार हो ! जुन ऋत्विक् प्रचुर हविष्य पदार्थले सम्पन्न भएर पनि आफ्ना हातमा औँला पक्रेर तिम्रो नाम उच्चारण गर्दै यज्ञ सम्पादन गर्दछन्, तिमी मनजस्तै शीघ्र गतिले त्यस स्तोताका यज्ञमा विवेकपूर्वक गमन गर्दछौ।

कृष्णा यग्दोष्वरुणीषु सीदद्दिवो नपाताश्विना हुवे वाम्।
वीतं मे यज्ञमा गतं मे अन्नं ववन्वांसा नेषमस्मृतध्रू ॥४॥

दिव्यलोकका पुत्र अश्विनीकुमार हो ! रातको अन्धकार विनाश भएर प्रातःकालीन सूर्यका किरणको रातो रङ्गको आभा प्रकट हुँदा तिमीलाई हामी आह्वान गर्दछौं। तिमी यज्ञको इच्छाले प्रेरित भएर हाम्रा यज्ञमा आऊ र हविष्यान्न सेवन गर। तिमीहरू दुवै अश्वझैं निरन्तर हवि भक्षण गर्दै द्वेषको भावना बिर्स। X २०८

प्रथिष्ट यस्य वीरकर्ममिष्णदनुष्ठितं नु नर्यो अपौहत्।
पुनस्तदा वृहति यत्कनाया दुहितुरा अनुभृतमनर्वा ॥५॥

प्रजापति ब्रह्माको तेज सन्तान उत्पादन गर्नमा सक्षम छ, उनले मानिसका हितमा तेज छोड्दछन्। आवश्यकताअनुसार उनी तेज पुनः धारण गर्दछन्। उनले आफ्नी सुन्दर कन्या उषामा त्यही उत्पादक तेज स्थापित गराए।

मध्या यत्कर्त्वमभवदभीके कामं कृण्वाने पितरी युवत्याम्।
मनानग्रेतो जहतुर्वियन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ ॥६॥

सृष्टिको कामनाले युक्त भएर प्रजापतिले युवती कन्या उषामा तेज स्थापित गराएका बेला दुवैका बीचमा शक्तिको प्रतीक सानो प्राणरूपी ऊर्जा अभिसिञ्चित भयो। यज्ञको आधारस्वरूप उच्च उद्देश्य प्राप्तिका लागि दुवैको सङ्गम भएपछि कल्याणका प्रतीक रुद्रको उत्पत्ति भयो।

पिता यत्स्वां दुहितरमधिष्कन्क्ष्मया रेतः सञ्जग्मानो नि षिञ्चत्।
स्वाध्योऽजनयन्ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं व्रतपां निरतक्षन् ॥७॥

कन्या उषासँग प्रजापतिको तेज संयोजन भएका बेला पृथ्वीका लागि उत्पादक तेज सेचन गरियो। त्यसैबाट सत्कर्मशील देवताले ब्रह्मशक्ति उत्पादन गरे। वास्तोष्पतिका त्यस व्रतशीलताले वास्तोष्पतिको सिर्जना भयो।

स ईं वृषा न फेनमस्यदाजौ स्मदा परैदप दभ्रचेताः।
सरत्पदा न दक्षिणा परावृङ् न ता नु मे पृशन्यो जगृभ्रे ॥८॥

सामर्थ्यवान् इन्द्रदेवले नमुची वध गर्ने बेलामा मुखबाट फिँज काढ्दै युद्धबाट फिर्ता भएझैं हाम्रा नजिकै वास्तोष्पति जुन गोडाले आए उनैद्वारा फिर्ता गए। अङ्गिराहरूले दक्षिणाका रूपमा हामीलाई गाई प्रदान गरे। उनले ती गाई परैबाट त्यागेर एक पाइलो अघि सरेनन्। सजिलोसित ग्रहण गरिने हाम्रा गाई मार्गदर्शक रुद्रदेवले ग्रहण गर्दैनन्।

मक्षू न वह्निः प्रजाया उपब्दिरग्निं न नग्न उप सीददूधः।
सनितेध्मं सनितोत वाजं स धर्ता जज्ञे सहसा यवीयुत् ॥९॥

प्रजालाई सताउने र अग्निजस्तै दहन शक्ति भएका असुर अचानक शीघ्रताका साथ यस यज्ञमा उपस्थित हुन सक्दैनन्। रातमा पनि वस्त्रहीन दुष्ट असुर अग्निका नजिकै आउन सक्दैनन्। किनभने यस यज्ञका संरक्षक रुद्रदेव हुन्, यज्ञका अर्का संरक्षक अग्निदेव समिधा ग्रहण गर्दै र हविष्यान्नरूपी शक्ति बाँड्दै यज्ञवाहकका रूपमा अग्निदेव राक्षससितका युद्धमा जुटेका हुन्छन्।

मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा ऋतं वदन्त ऋतयुक्तिमग्मन्।
द्विबर्हसो य उप गोपमागुरदक्षिणासो अच्युता दुदुक्षन् ॥१०॥

नौ महिनासम्म यज्ञको अनुष्ठान गर्दै आङ्गिरसहरूले गाई उपलब्ध गरे। उनले सुन्दर स्तुतिका सहयोगले यज्ञीय वाणी प्रयोग गर्दै पूर्ण गरे। उनीहरूले इहलौकिक र पारलौकिक दुवै किसिमका उपलब्धि प्राप्त गरे र इन्द्रका समीप गए। दक्षिणारहित निष्काम भावले सत्र नामको यज्ञ उनीहरूले सम्पन्न गरेर अनन्त फल प्राप्त गरे।

मक्षू कनायाः सख्यं नवीया राधो न रेत ऋतमित्तुरण्यन्।
शुचि यत्ते रेक्ण आयजन्त सबर्दुघायाः पय उस्रियायाः ॥११॥

अङ्गिराहरूले अमृततुल्य दुधालु गाईको सफा र पवित्र दुध यज्ञमा समर्पित गर्दा उत्तम स्तोत्र वाणीले नवीन सम्पत्तिजस्तै द्युलोकले सेचन गरेको वर्षारूपी प्रवाह प्राप्त गरे।

पश्वा यत्पश्चा वियुता बुधन्तेति ब्रवीति वक्तरी रराणः।
वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुप क्षु ॥१२॥

यजमान स्तोता गोठमा गाईविनाका देखिँदा स्तोत्रमा रमाउने र ऐश्वर्यले विशेष वैभवशाली, पापरहित इन्द्रदेव सबै गाईरूपी धन चाँडै चारै तिरबाट बटुलेर यजमान साधकलाई दिनका लागि तयार भएका छन् भन्दथे।

तदिन्नवस्य परिषद्वानो अग्मन्पुरू सदन्तो नार्षदं बिभित्सन्।
वि शुष्णस्य संग्रथितमनर्वा विदत्पुरुप्रजातस्य गुहा यत् ॥१३॥

अनेकौँ रूपमा विस्तारयुक्त बलशाली इन्द्रदेवले शुष्ण नामका राक्षसको गोप्य मर्म पत्ता लगाएर त्यसलाई विनाश गर्दा अथवा नृषदका पुत्रको संहार गर्दा उनका सेवकहरू विभिन्न किसिमले उनलाई घेरेर उनीसितै जान्छन्।

भर्गो ह नामोत यस्य देवाः स्व१र्ण ये त्रिषधस्थे निषेदुः।
अग्निर्ह नामोत जातवेदाः श्रुधी नो होतर्ऋतस्य होताध्रुक् ॥१४॥

स्वर्गीय स्थितिअनुसार [illegible] अग्निलाई भर्ग भन्ने नामले सम्बोधित गर्दछन्। अग्निका दोस्रो तेजको नाम जातवेदस् [illegible] हे यज्ञ उत्पादक यज्ञका होतारूप अग्निदेव ! अनुकूल भएर हाम्रो आह्वान स्नेहयुक्त भावनाले [illegible] गर।

उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता नासत्याविन्द्र गूर्तये यजध्यै।
मनुष्वद्वृक्तबर्हिषे रराणा मन्दू हितप्रयसा विक्षु यज्यू ॥१५॥

हे इन्द्रदेव ! तेजयुक्त दुवै रुद्रपुत्र अश्विनीकुमार स्तोत्र सुनेर यज्ञस्थलमा आऊन्। ती आदिपुरुष महाराज मनुका यज्ञमा प्रशंसित भएझैँ [illegible] प्रति हर्षित होऊन्। हामीमाथि कृपा गर्दै श्रेष्ठ धन र अन्नदाता प्रजाको सुखका लागि यज्ञ धारण गरून्।

अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः।
स कक्षीवन्तं रेजयत्सो अग्निं नेमिं न चक्रमर्वतो रघुद्रु ॥१६॥

सबैका प्रेरक र सबैबाट स्तुति गरिएका औषधिका राजा सोमदेवको प्रार्थना गर्छौं। शुद्ध र कार्यमा कुशल सोम स्वयं सेतुरूप हुन्। उनी सधैँ जल पार गर्दछन्। शीघ्र गमनशील घोडे चक्रको धुरा कम्पित गरेझैँ कक्षीवान् र अग्निलाई पनि तिनै सोमदेव प्रकम्पित गराउँछन्।

स द्विबन्धुर्वैतरणो यष्टा सबर्धुं धेनुमस्वं दुहध्यै।
सं यन्मित्रावरुणा वृञ्ज उक्थैर्ज्येष्ठेभिरर्यमणं वरूथैः ॥१७॥

अग्निदेव यो लोक र परलोक दुवैका लागि कल्याणप्रद छन्। उनी हविले तारणकर्ता र यज्ञसम्पादक हुन्। अमृततुल्य दुध दिएर रित्तिएका गाईलाई फेरि [illegible] बनाएर दुधालु पार्दछन्। यज्ञमा मित्र, वरुण र अर्यमादेवलाई उत्तम स्तवनले प्रशंसित गर्न [illegible]

तद्बन्धुः सूरिर्दिवि ते धियंधा नाभानेदिष्ठो रपति प्र वेनन्।
सा नो नाभिः परमास्य वा घाहं तत्पश्चा कतिथश्चिदास ॥१८॥

हे द्युलोकमा विद्यमान सूर्यदेव ! तिमीलाई परम बन्धु नाभानेदिष्ठले प्रार्थना गर्दछन्। कर्मशील नाभानेदिष्ठ अङ्गिराले प्रदान गरेका एक हजार गाईको कामना गर्दै स्तुति गर्छन्। द्युलोक हाम्रो र सूर्यको उत्पत्तिस्थल हो। सूर्य र मेरा जन्ममा कति अन्तर छ र ?

इयं मे नाभिरिह मे सधस्थमिमे मे देवा अयमस्मि सर्वः।
द्विजा अह प्रथमजा ऋतस्येदं धेनुरदुहज्जायमाना ॥१९॥

द्युलोक मेरो उत्पत्तिस्थल र आश्रयस्थल हो। सम्पूण देवता मेरा आफ्नै हुन्। म सबैमा विद्यमान छु। द्विजहरू सत्यका स्वरूप ब्रह्माबाट उत्पन्न भएका हुन्। यज्ञका स्वरूप गाईले प्रकट भएर सबैको सृष्टि गरे।

अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावाव स्यति द्विवर्तनिर्वनेषाट्।
ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्दन्मक्षू स्थिरं शेवृधं सूत माता ॥२०॥

अति आनन्दित भएर अग्निदेव चारैतिर आफ्नो स्थान ग्रहण गर्दछन्। कान्तिमान्, काठभक्षक र दुवै लोकका सहायक अग्निको ज्वाला माथि उठ्छ। अति स्तुत्य, स्थायी सुखका प्रवर्द्धक, अग्निकी माताले उनलाई यज्ञमा शीघ्र उत्पन्न गर्दछिन्।

अधा गाव उपमातिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित्परेयुः।
श्रुधि त्वं सुद्रविणो नस्त्वं याडाश्वघ्नस्य वावृधे सूनृताभिः ॥२१॥

श्रेष्ठ स्तोत्रवाणीको उच्चारणले नाभानेदिष्ठलाई शान्ति प्रदान गर्दछ। सबै किसिमका प्रशंसनीय इन्द्रदेवका समीप प्रार्थना जान्छ! हे ऐश्वर्यवान् अग्निदेव ! हाम्रो स्तुतिमा ध्यान देऊ। तिमी इन्द्रदेवको यज्ञ सम्पन्न गराऊ। तिमी अश्वमेध यज्ञ सम्पन्न गर्ने मनु पुत्रका प्रार्थनाले समृद्ध हुन्छौ।

अध त्वमिन्द्र विद्ध्यस्मान्महो राये नृपते वज्रबाहुः।
रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरीननेहसस्ते हरिवो अभिष्टौ ॥२२॥

हे वज्रधारी र नरका अधिपति इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रो विपुल ऐश्वर्यकामनाको अभिप्राय जान र बुझ। हामी तिम्रा लागि स्तुति गान गर्दै हविष्यान्न समर्पित गर्दछौँ। तिमी हाम्रो संरक्षण गर। हे अश्वले सम्पन्न इन्द्रदेव ! [illegible] अनुकम्पाले हामी पापमुक्त होऔँ।

अध यद्राजाना गविष्टौ सरत्सरण्युः कारवे जरण्युः।
विप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परा च वक्षदुत पर्षदेनान् ॥२३॥

हे दीप्तिमान् मित्रावरुण ! गाईरूपी धनका कामनाले प्रेरित भएर अङ्गिराहरूले यज्ञ सम्पन्न गर्दछन्। सर्वज्ञाता नाभानेदिष्ठ स्तोत्रका आकाङ्क्षाले यज्ञका समीप जान्छन्। नाभानेदिष्ठले स्तोत्र गाएर यज्ञ सम्पूर्ण गरे। यसैबाट उनी अति ज्ञानी विप्र भए।

अधा न्वस्य जेन्यस्य पुष्टौ वृथा रेभन्त ईमहे तदू नु।
सरण्युरस्य सूनुरश्वो विप्रश्चासि श्रवसश्च सातौ ॥२४॥

हामी श्रद्धापूर्वक स्तुतिगान गर्ने, जयशील र प्रशंसनीय वरुणदेवको अभीष्ट सिद्धिको कामना गर्दछौँ। शीघ्रगामी अश्व वरुणदेवका पुत्रजस्तै हुन्। हे वरुणदेव ! तिमी शुद्ध स्वरूप छौ। हामीलाई अन्न लाभबाट लाभान्वित गर्नका लागि प्रेरित होऊ।

युवोर्यदि सख्यायास्मे शर्धाय स्तोमं जुजुषे नमस्वान्।
विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातुर्दाशत्सूनृतायै ॥२५॥

हे मित्र र वरुणदेव हो ! तिमीहरूको मैत्री भावना बलियो गराउने र बल वृद्धिका लागि अन्नले युक्त ऋत्विक्ले विनम्रतापूर्वक प्रार्थना गर्दा तिम्रा बन्धुत्व भाव प्राप्त गरेर सम्पूर्ण विश्वमा यज्ञको महिमा विस्तार हुन्छ। चिरपरिचित मार्ग सुखदायक भएझैँ तिमीहरूको मैत्री भावना हामी स्तोताका लागि सुखदायक होस्।

स गृणानो अद्भिर्देववानिति सुबन्धुर्नमसा सूक्तैः।
वर्धदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पयस उस्रियायाः ॥२६॥

हे परम बन्धु वरुणदेव ! देवताका सहयोगले नमस्कार र श्रेष्ठ स्तोत्रले स्तुत्य भएर आनन्दपूर्वक समृद्ध हौ। स्तोत्र वचनले देवताहरू चाँडै हामीकहाँ आउन्। देवताहरूकै निम्ति गाईको दुधका धारा यज्ञमा प्रवाहित हुन्छन्।

त ऊ षु णो महो यजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।
ये वाजाँ अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः ॥२७॥

हे यजन योग्य देवता हो ! हाम्रो उचित संरक्षणका लागि सङ्गठित होओ । हे ज्ञानी अङ्गिरा हो ! परिश्रमपूर्वक हामीलाई तिमीहरूले बल प्रदान गरेका छौ । तिमीहरूको मोहको दृष्टि सकिएको छ । यस बेला गाईरूपी ऐश्वर्यसम्पदा प्राप्त गर ।

[सूक्त - ६२]

ऋषि - नाभानेदिष्ठ । **देवता** - विश्वेदेवा सावर्णि । **छन्द** - जगती अनुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमानश ।
तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥१॥

हे मेधायुक्त अङ्गिरा हो ! हवियोग्य पदार्थ र दक्षिणाले सम्पन्न यज्ञीय सत्कर्मले इन्द्रदेवको बन्धुत्व र अमृतत्त्व उपलब्ध गरेका हौ । उनका निमित्त तिमीहरू सबैको कल्याण होस् । म नभानेदिष्ठलाई पनि यज्ञका लागि स्वीकार गर ।

य उदाजन्पितरो गोमयं वस्वृतेनाभिन्दन्परिवत्सरे वलम् ।
दीर्घायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥२॥

हे पिताजस्तै अङ्गिरा हो ! तिमीहरूले वर्षभरिका सत्यका ज्ञानयज्ञले वल नामका राक्षस उच्छेदन गरेर गाईसँगै धनसम्पन्न आवास उपलब्ध गर्‍यौ । तिमीलाई दीर्घायु प्राप्त होस् । हे मेधावीजन हो ! तिमीहरू मनुका पुत्रलाई यज्ञका लागि स्वीकार गर ।

य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्यप्रथयन्पृथिवीं मातरं वि ।
सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥३॥

हे अङ्गिरा हो ! तिमीहरूले सत्यरूपी यज्ञका तेजले दिव्य लोकमा सर्वप्रेरक सूर्य प्रतिष्ठित गरायौ र सबैकी निर्मात्री पृथ्वीलाई यज्ञीय सत्कर्मले समृद्ध एवं विख्यात गरायौ । तिमीहरूका प्रजा र सन्तान असल होऊन् । हे श्रेष्ठ ज्ञाननिष्ठ ऋषि हो ! तिमीहरू मनुका पुत्रलाई आफूसाथै राख ।

अयं नाभा वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन ।
सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ॥४॥

हे देवताका पुत्र अङ्गिरा हो ! यी नाभानेदिष्ठ तिमीहरूका यज्ञस्थलमा कल्याणकारी कुरा गर्दछन् । उनको कुरा आदरसहित सुन । तिमीहरू सुहाउँदो ब्रह्मशक्ति प्राप्त गर । हे मेधासम्पन्न श्रेष्ठ अङ्गिरा हो ! तिमीहरू मनुको पुत्र मलाई आफूसँगै राख ।

विरूपास इदृषयस्त इद्गम्भीरवेपसः ।
ते अङ्गिरसः सूनवस्ते अग्नेः परि जज्ञिरे ॥५॥

अङ्गिरा विभिन्न रूपका छन् । यिनी गम्भीर कर्म गर्ने अग्निका पुत्र हुन् । यिनी सबैतिर प्रकट भएका छन् ।

ये अग्नेः परि जज्ञिरे विरूपासो दिवस्परि ।
नवग्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा देवेषु मंहते ॥६॥

विभिन्न रूपका अङ्गिरा दिव्यलोकमा अग्निद्वारा चारैतिर उत्पन्न हुन्छन् । तिनीहरूमध्ये [illegible] महिनासम्म र कसैले दस महिनासम्म यज्ञ गरेर तेज प्राप्त गरेका हुन् । देवतासँग रहेका [illegible] हामीलाई श्रेष्ठ धन प्रदान गर्दछन् ।

इन्द्रेण युजा निः सृजन्त वाघतो व्रजं गोमन्तमश्विनम् ।
सहस्रं मे ददतो अष्टकर्ण्यः श्रवो देवेष्वक्रत ॥७॥

उक्त तरिकाले यज्ञकर्म सम्पन्न गर्ने अङ्गिराहरूले इन्द्रदेवका सहयोगले [illegible] गरे । ती ऋषिहरूले यज्ञीय अवशिष्ट असङ्ख्य धन हामीलाई दिए [illegible] यशस्वितालाई प्रख्यात गराऊन् ।

प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं शताश्वं सद्यो दानाय मंहते ॥

सयौँ गाई र हजारौँ अश्व शीघ्रताका साथ ऋषिहरूलाई [illegible] सावर्णि मनु जलले सेचन गरिएको बिउजस्तै कर्मफलले युक्त भए [illegible] छन् ।

न तमश्नोति कश्चन दिव इव सान्वारभन्।
सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ॥९॥

उच्च आकाशमा रहेका तेजस्वी सूर्यजस्ता सावर्णि मनुको जस्तो दान दिने सामर्थ्य अरू कसैमा छैन। सावर्णि मनुको दान सर्वत्र प्रवाहमान नदीझैँ प्रख्यात र विस्तृत छ।

उत दासा परिविषे स्मद्दिष्टी गोपरीणसा। यदुस्तुर्वश्च मामहे ॥१०॥

उत्तम कल्याणकारी, आज्ञाकारी, प्रचुर गाईले युक्त र सेवकजस्तका यदु र तुर्व नामका राजर्षिहरू दुधरूपी भोजन प्राप्त गर्न मनुलाई गाई आदि पशु प्रदान गर्दछन्।

सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु दक्षिणा।
सावर्णेर्देवाः प्र तिरन्त्वायुर्यस्मिन्नश्रान्ता असनाम वाजम् ॥११॥

हजारौँ गाई दान गर्ने र मानिसका नायकजस्ता मनुको अशुभ गर्न कोही सक्षम छैन। यी मनुले प्रदान गरेको दक्षिणा सूर्यदेवका सहायताले तीनै लोकमा प्रख्यात होस्। सावर्णि मनुको आयु इन्द्र आदि देवताले समृद्ध गरुन्। आलस्यरहित हामी अन्न प्राप्त गरौँ।

[सूक्त - ६३]

ऋषि – गयप्लात। **देवता** – विश्वेदेवा पथ्या स्वस्ति। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

परावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः।
ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः ॥१॥

इन्द्र आदि देवता दूर देशबाट आएर मानिससित मैत्रीभाव बलियो बनाउँछन्। उनीहरू यज्ञबाट सन्तुष्ट भएर विवस्वान्का पुत्र मनुका मानिस आदि सन्तान धारण गर्दछन्। देवताहरू नहुषका पुत्र ययाति राजाका यज्ञका आसनमा विराजमान हुन्छन्, उनीहरूले हामीलाई ऐश्वर्यसम्पदा प्रदान गरेर सम्माननीय बनाऊन् र हाम्रो प्रगति गरुन्।

विश्वा हि वो नमस्यानि वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः।
ये स्थ जाता अदितेरद्भ्यस्परि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम् ॥२॥

हे देवता हो ! तिमीहरूका सबै नाम नमस्कार गर्न योग्य र स्तुति गर्न योग्य छन्, त्यसै गरी सबै अङ्ग यजनीय छन्। तिमीहरू द्युलोक, अन्तरिक्ष र पृथिवीबाट प्रकट भएका छौ, यज्ञमा आएर हाम्रो आह्वान सुन।

येभ्यो माता मधुमत्पिन्वते पयः पीयूषं द्यौरदितिरद्रिबर्हाः।
उक्थशुष्मान् वृषभरान्त्स्वप्नसस्ताँ आदित्याँ अनु मदा स्वस्तये ॥३॥

सबैको निर्माण गर्ने पृथ्वीमा देवताहरूका निम्ति दुधजस्तो मधुर जल प्रवाहित प्रवाहित हुन्छ। देवताकै लागि अविनाशी र मेघले ढाकिएका अन्तरिक्षले अमृत धारण गरेको छ र स्तुत्य यज्ञीय कर्मले अति सामर्थ्यवान् वृष्टिको आश्रय, उत्तमकर्मा ती अदितिका पुत्र देवताको स्तुति गरौँ।

नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानशुः।
ज्योतीरथा अहिमाया अनागसो दिवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये ॥४॥

कर्तव्यनिष्ठ मानिसको हेरविचार गर्न सधैँ जागरुक रहने तेजस्वी देवताहरू उपासना र स्तुतिबाट सर्वत्र पूज्य भएर महिमावान् अमृत पद प्राप्त गर्दछन्। ज्योतिर्मय रथले युक्त, विघ्नरहित र पापरहित देवताहरू द्युलोकका उच्च स्थानमा लोककल्याणका लागि निवास गर्दछन्।

सम्राजो ये सुवृधो यज्ञमाययुरपरिह्वृता दधिरे दिवि क्षयम्।
ताँ आ विवास नमसा सुवृक्तिभिर्महो आदित्याँ अदितिं स्वस्तये ॥५॥

आफ्ना तेजले प्रतिष्ठित र विकसित देवता हविष्यान्न सेवन गर्नका लागि उपस्थित हुन्छन्। पराजयरहित भएर द्युलोकमा निवास गर्ने महिमामय देवतासँगै उनकी जननी अदितिलाई मङ्गलका निम्ति श्रेष्ठ हविष्यान्न र विनम्र स्तुति समर्पित गरौँ।

को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ विश्वे देवासो मनुषो यति ष्ठन।
को वोऽध्वरं तुविजाता अरं करद्यो नः पर्षदत्यंहः स्वस्तये ॥६॥

हे देवशक्ति हो ! हाम्रा अतिरिक्त कुन साधक तिमीलाई स्तुति गर्न सक्षम होलान् र कसलाई तिमी स्नेहवश कृपा गर्दछौ ? हे ज्ञानसम्पन्न देवता हो ! हामीलाई पापबाट बचाउने, परम सुखकर र कल्याणमय यज्ञीय सत्कर्मलाई हामीबाहेक कसले स्तुति र आहुतिले सुशोभित गराउन सक्ला ?

येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः समिद्धाग्निर्मनसा सप्त होतृभिः ।
त आदित्या अभयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये ॥७॥

वैवस्वत् मनुले अग्नि प्रज्वलित गरेर श्रद्धायुक्त मनले सात ऋत्विक्हरूसँगै देवताका लागि श्रेष्ठ हविरूपी द्रव्य समर्पित गरे। ती अदितिका पुत्रले हामीलाई अभय र सुख प्रदान गरुन् र हाम्रो मङ्गल गर्नका लागि गन्तव्यमार्ग सुगम बनाऊन्।

य ईशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः ।
ते नः कृतादकृतादेनसस्पर्यद्या देवासः पिपृता स्वस्तये ॥८॥

श्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न र मननीय देवताहरू स्थावर र जङ्गम सबै लोकका अधीश्वर हुन्। हे देवशक्ति हो ! हाम्रो कल्याण र सुखका लागि तिमीहरू थाहा भएका वा नभएका सबै मानसिक पापकर्मबाट हामीलाई संरक्षित गर।

भरेष्विन्द्रं सुहवं हवामहेऽहोमुचं सुकृतं दैव्यं जनम् ।
अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये ॥९॥

हामी सङ्ग्राममा शत्रुबाट जोगिनका लागि पापका मुक्तिदाता, सुखदायक इन्द्रदेवलाई आह्वान गर्दछौँ! श्रेष्ठ कर्मशील, दैवी गुणसम्पन्न, मनुष्य र अग्नि, वरुण तथा भग नामका देवलाई पनि सहयोगका लागि हामी आमन्त्रित गर्दछौँ! द्युलोक, पृथिवी र मरुत्हरूलाई अन्न र कल्याणका लागि आह्वान गर्दछौँ।

सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् ।
दैवीं नावं स्वरित्रामनागसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये ॥१०॥

भर पर्दो गरी रक्षा गर्ने, पर्याप्त रूपमा विस्तृत, अत्यधिक विशाल, सुखदायक श्रेष्ठ आश्रय प्रदान गर्ने, निर्दोष, उत्तम पतवारसहितको, प्वाल नपरेको, मृत्युका भयबाट जोगाउने, दिव्य र अखण्डित द्युलोकका यज्ञीय नौकामा हामी आरुढ होऔँ र त्यसबाट हाम्रो भलो होस्।

विश्वे यजत्रा अधि वोचतोतये त्रायध्वं नो दुरेवाया अभिह्रुतः ।
सत्यया वो देवहूत्या हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्वस्तये ॥११॥

हे यजनीय देवता हो ! तिमीहरू हामीलाई संरक्षणको आश्वासन प्रदान गर। सर्वत्र विनाशक दुर्गतिबाट सुरक्षित गर। हे देवता हो ! तिमीहरू हाम्रो सत्यस्वरूपको आदरभावले युक्त प्रार्थना सुन्दै हाम्रो संरक्षण र कल्याणका लागि आओ।

अपामीवामप विश्वामनाहुतिमपारातिं दुर्विदत्रामघायतः ।
आरे देवा द्वेषो अस्मद्युयोतनोरु णः शर्म यच्छता स्वस्तये ।१२॥

हे देवता हो ! तिमीहरू हाम्रो रोग र त्यस्तै खालका बाधक शत्रु निवारण गर। सबै किसिमको दानरहित बुद्धि र देवताविरोधी शत्रु पर हटाओ। तिमीहरू धनका लोभी, दुर्बुद्धि र देवताका लागि हविष्यान्नले रहित शत्रु पर भगाओ। हामीसित सम्बन्धित शत्रुको वैरभाव निवारण गर र कल्याणका लागि प्रचुर सुखसम्पदा प्रदान गर।

अरिष्टः स मर्तो विश्व एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि ।
यमादित्यासो नयथा सुनीतिभिरति विश्वानि दुरिता स्वस्तये ॥१३॥

हे आदित्य हो ! तिमीहरू सन्मार्ग देखाउँदै पापकर्मबाट जोगाएर कल्याणकारी पथमा प्रेरित गर्दछौ। मानिसहरू सबै खालका अनिष्टरहित भएर प्रगतिपथमा अग्रसर हुन्छन्। तिनीहरू सत्यरूपी धर्मको आचरणले सुसन्तति र पशु आदिले सम्पन्न हुन्छन्।

यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।
प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसिमरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये ॥१४॥

देवता हो ! अन्न सामग्री प्राप्त गर्न तिमीहरू रथ चलाउँछौ ! हे मरुत्हरू हो ! वीरका लागि उचित सङ्ग्राममा शत्रुले जोगाएको सम्पदा प्राप्त गर्न तिमीहरू रथ जोगाउँछौ ! हे इन्द्र [illegible] सङ्ग्राममा जान लागेका त्यही रथ बिहानीपख पाउने कामना गर। यस्तो ध्वस्त नहुने रथमा आरुढ भएर हामी कल्याणका मार्गमा अग्रगामी होऔँ।

स्वस्ति नः पथ्यासु धन्वसु स्वस्त्यप्सु वृजने स्वर्वति।
स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो दधातन ॥१५॥

मार्ग, मरुस्थल, जलका बीच र युद्धक्षेत्र आदि सबै ठाउँ हाम्रा लागि कल्याणकारी होऊन्। अस्त्रआदिको प्रयोग भइरहेका सेनाका बीचमा पनि हाम्रो भलो नै होस्। सन्तान उत्पन्न गर्ने स्त्रीको गर्भ, शिशु र घरको हित होस्। हे देवता हो ! हाम्रो धन आदि ऐश्वर्य लाभका लागि तिमीहरू मङ्गलमय होओ।

स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेक्णस्वत्यभि या वाममेति।
सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा ॥१६॥

पृथ्वी युद्धभूमिमा जाने मानिसका लागि कल्याणकारिणी छन् र श्रेष्ठ ऐश्वर्यशालिनी भएर अर्काका लागि सुख प्रदान गर्दछिन्। पृथ्वीले हाम्रो घर संरक्षित गरुन्, उनैले वन प्रदेशको पनि रक्षा गरुन्। हे देवताहरूबाट संरक्षित पृथिवी ! हाम्रा लागि तिमी उत्तम आश्रययुक्त सिद्ध होऊ।

एवा प्लतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या अदिते मनीषी।
ईशानासो नरो अमर्त्येनास्तावि जनो दिव्यो गयेन ॥१७॥

हे सम्पूर्ण देवता र देवमाता अदिति ! ज्ञानले सम्पन्न स्तोता प्लात ऋषिका पुत्र गयले तिमीहरूलाई स्तुति प्रार्थनाले राम्रोसित समृद्ध पारेका छन्। अविनाशी देवताका कृपाले मानिस ऐश्वर्यका स्वामी हुन्छन्। दिव्य गय तिमी देवताहरू स्तुति गर्दछन्।

[सूक्त - ६४]

ऋषि - गय प्लात। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे।
को मृळाति कतमो नो मयस्करत्कतम ऊती अभ्या ववर्तति ॥१॥

यज्ञमा हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गर्ने कुन देवताप्रति कस्तो खालका मननीय स्तोत्र कुन तरिकाले हामी प्रस्तुत गरौं ? कुन देवताले हामीमाथि कृपा गरेर कल्याणकारी सुख प्रदान गर्छन् ? कुन देवता हाम्रो संरक्षणका लागि हाम्रा यज्ञमा उपस्थित हुन्छन् ?

क्रतूयन्ति क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः।
न मर्डिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत ॥२॥

हाम्रा विवेकबुद्धिले हामीलाई अग्निहोत्र कर्म गर्ने प्रेरणा प्रदान गर्दछ। तेजसम्पन्न व्यक्ति देवताको कामना गर्दछन्। हाम्रो अभिलाषा देवताको अनुसरण गर्ने हुन्छ। उनै देवताका अतिरिक्त अन्य कुनै पनि सुखदायक छैनन्। इन्द्र आदि देवतामा नै हाम्रो अभिलाषा स्थित छ।

नरा वा शंसं पूषणमगोह्यमग्निं देवेद्धमभ्यर्चसे गिरा।
सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वातमुषसमक्तुमश्विना ॥३॥

हे साधक हो ! मानिसबाट स्तुत्य, अगम्य, पूषादेवको प्रार्थना गर र देवतामध्ये प्रज्वलित अग्निको स्तुति गर। तिमीहरू सबै आज्ञापना वाणीले सूर्य, चन्द्र, यम, तीनै लोकमा व्याप्त वायु, उषा, रात्रि र अश्विनीकुमारको स्तुति गर।

कथा कविस्तुवीरवान्कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः।
अज एकपात्सुहवेभिर्ऋक्वभिरहिः शृणोतु बुध्न्यो३ हवीमनि ॥४॥

ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव कसरी असङ्ख्य स्तोताले युक्त छन् र कुन वाणीले सम्माननीय हुन्छन् ? श्रेष्ठ स्तोत्र वाणीले बृहस्पतिदेव हर्षित भएर बढ्दछन्। अजएकपात् र अहिर्बुध्न्य देवता आह्वान गरिँदा खुसी भएर हाम्रो श्रेष्ठ मन्त्रयुक्त स्तोत्र सुनून्।

दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि।
अतूर्तपन्था पुरुरथो अर्यमा सप्तहोता विषुरूपेषु जन्मसु ॥५॥

हे अदिति ! दक्षको जन्म हुँदा तिमी प्रकाशमान मित्रावरुणको सेवा गर्दछ्यौ। विभिन्न प्रकारका स्वरूपमा जन्म लिने सप्त होता अर्यमा अविचलित मार्गमा हिँडाउने सुखका साधनले युक्त रथले सम्पन्न हुन्छन्।

ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।
सहस्रसा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिथेषु जभ्रिरे ॥६॥

इन्द्रदेवका अश्वले सङ्ग्रामका समयमा शत्रुको विशाल धन आफूखुसी वहन गर्दछन् । उनी यज्ञ कालमा सधैँ हजारौँ किसिमका ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन् र कुशल अश्वको जस्तै शीघ्र गतिले पाइला सार्छन् । ती सबैले हाम्रो आह्वान सुनून् र आमन्त्रण कहिल्यै अस्वीकार गर्नेछैनन् ।

प्र वो वायुं रथयुजं पुरन्धिं स्तोमैः कृणुध्वं सख्याय पूषणम् ।
ते हि देवस्य सवितुः सवीमनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतसः ॥७॥

हे स्तोता हो ! तिमीहरू रथ योजित गर्ने वायु, विपुल कर्म गर्ने इन्द्रदेव र पूषादेवलाई श्रेष्ठ स्तुति गरेर आफ्नो मैत्रीका लागि आमन्त्रित गर । ती सबैले एकै किसिमका मनले सर्वप्रेरक सवितादेवका यज्ञमा बिहानीकै समयमा आएर विराजमान हुन्छन् ।

त्रिः सप्त सस्रा नद्यो महीरपो वनस्पतीन्पर्वतौँ अग्निमूतये ।
कृशानुमस्तॄन्तिष्यं सधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ॥८॥

तीनै लोकमा निरन्तर सञ्चारित सात किसिमका प्रवाह, निरन्तर सञ्चरणशील सात सागर, वनस्पति, पर्वत, अग्नि, कृशानु नामका सोमपालक गन्धर्व, बाण चलाउने अनुचर गन्धर्व, पुष्य नक्षत्र, हविको भागका लागि योग्य रुद्र र रुद्रगणमा श्रेष्ठ रुद्रलाई हामी यज्ञको संरक्षणका लागि आह्वान गर्दछौँ ।

सरस्वती सरयुः सिन्धुरूर्मिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणीः ।
देवीरापो मातरः सूदयित्न्वो घृतवत्पयो मधुमन्नो अर्चत ॥९॥

महान् पूजनीय र तरङ्गयुक्त तीन लोकका सातसात धारा हाम्रो संरक्षण गरुन् । माताजस्तै र जलका प्रेरक सबै देवीले घिउजस्तै पुष्टिदायक र महजस्तै पोषण प्रदान गरुन ।

उत माता बृहद्दिवा शृणोतु नस्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।
ऋभुक्षा वाजो रथस्पतिर्भगो रण्वः शंसः शशमानस्य पातु नः ॥१०॥

तेजस्विनी देवमाताले हाम्रो निवेदन सुनून् । देवपिता त्वष्टाले आफ्ना पुत्र देवता र उनका पत्नीहरूसँग हाम्रा वचनको अभिप्राय बुझिदिऊन् । इन्द्र, वाज, रथपति भगदेव र स्तुत्य मरुत्‌हरूले हामी स्तोताको रक्षा गरुन् ।

रण्वः संदृष्टौ पितुमाँ इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः ।
गोभिः ष्याम यशसो जनेष्वा सदा देवास इळया सचेमहि ॥११॥

देख्नमा राम्रा मरुत्‌हरू अन्नले परिपूर्ण आवासगृहजस्तै छन् । रुद्रका पुत्र मरुत्‌हरूको प्रशंसनीय प्रार्थना अत्यन्त कल्याणकारी छ । मानिसहरूमा हामी गाई आदि पशुधनले युक्त भएर यशस्वी बनौँ । हे देवता हो ! हामीलाई सधैँ अन्नले सम्पन्न बनाओ ।

यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अददात वरुण मित्र यूयम् ।
तां पीपयत पयसेव धेनुं कुविद्गिरो अधि रथे वहाथ ॥१२॥

हे मरुत्‌गण, इन्द्र, देवतागण, वरुण र मित्र हो ! दुधले गाई भरिपूर्ण भएझैँ हामीलाई असल कर्मले अभीष्ट फलयुक्त गराओ । तिमीहरू स्तोत्र सुनेपछि रथमा हाम्रा यज्ञमा आएका छौ ।

कुविदङ्ग प्रति यथा चिदस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।
नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमदितिर्दधातु नः ॥१३॥

हे मरुत्‌हरू हो ! तिमीहरूले यसभन्दा पहिले पनि अनेकौँ पटक हामीसित बन्धुत्वको सम्बन्ध बनाएका छौ । यज्ञस्थलको केन्द्रमा हामी सबैभन्दा पहिले तिमीहरूलाई अर्चना गर्दछौँ । देवमाता अदितिले हामी मानिसबीचको आपसी बन्धुत्व बलियो पारुन् ।

ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवाञ्जन्मना यज्ञिय इतः ।
उभे बिभृत उभयं भरीमभिः पुरू रेतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः ॥१४॥

सम्पूर्ण विश्वको सृष्टि गर्ने, महिमासम्पन्न दीप्तिमान् र यजनयोग्य द्यावापृथिवी प्रकट हुनेबित्तिकै इन्द्र आदि देवतालाई प्राप्त गर्दछन् । द्युलोक र पृथिवीलोक यी दुवैलाई अनेकौँ किसिमले भरणपोषण गर्न काम लाग्ने अन्नजल आदिले देवता र मानिसलाई पोषण गर्दछन् । पालनकर्ता देवताका सहयोगले विपुल तेजको सेचन हुन्छ । २०७

वि षा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्पतिररमतिः पनीयसी ।
ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः ॥१५॥

सबैलाई बोलाउने माध्यमका रूपमा वाणी रहेको हुन्छ। त्यसले सबै खालका श्रेष्ठ ऐश्वर्य व्याप्त गराउँछ। महान् गुणको पालक, स्तुतियुक्त हुनाले देवताका निमित्त उसैले स्तोत्र प्रकट गर्दछ। यहाँ सोम पेल्ने ढुङ्गा पनि सुशोभित छन्, यस्ता स्तवनीय यज्ञमा स्तोताहरू आफ्ना प्रार्थनाले देवतालाई यज्ञतिर अभिमुख गराउँछन्।

एवा कविस्तुवीरवाँ ऋतजा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चकानः ।
उक्थेभिरत्र मतिभिश्च विप्रोऽपीपयद्गयो दिव्यानि जन्म ॥१६॥

क्रान्तदर्शी, धेरैको स्तुति प्राप्त गर्ने, यज्ञका विशेषज्ञ, पशु आदि ऐश्वर्य कामना गर्ने, ज्ञानले सम्पन्न गय ऋषिका वचन र स्तुतिले अलौकिक देवताको प्रार्थना गरे।

एवा प्लतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या अदिते मनीषी ।
ईशानासो नरो अमर्त्येनास्तावि जनो दिव्यो गयेन ॥१७॥

हे देवता र देवमाता अदिति ! ज्ञानको खोजीमा संलग्न, सत्यको आचरण जान्ने, स्तोता प्लात ऋषिका पुत्र गयले स्तुतिका माध्यमले तिमीहरूलाई संवर्द्धित गरे। देवताका अनुग्रहले मानिस ऐश्वर्यसम्पन्न हुन्छ। अतः गय दिव्यजनको स्तुति गर्छन्।

[सूक्त - ६५]

ऋषि - वसुकर्ण वासुक्र। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोषसः ।
आदित्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहत् सोमो रुद्रो अदितिर्ब्रह्मणस्पतिः ॥१॥

अग्नि, इन्द्र, वरुण, मित्र, अर्यमा, वायु, पूषा, सरस्वती, आदित्यगण, विष्णु, मरुत्गण, स्वर्ग, सोम, रुद्र, अदिति र ब्रह्मणस्पति आदि सबै देवता परस्पर सङ्गठित भएर आफ्नै महिमाले यस महान् अन्तरिक्षलाई समृद्ध गर्दछन्।

इन्द्राग्नी वृत्रहत्येषु सत्पती मिथो हिन्वाना तन्वा३ समोकसा ।
अन्तरिक्षं मह्या पप्रोजसा सोमो घृतश्रीर्महिमानीरयन् ॥२॥

इन्द्र र अग्निदेव सज्जनका संरक्षक हुन्। उनीहरू सङ्ग्राममा संयुक्त भएर आफ्ना शारीरिक सामर्थ्यले शत्रु विनाश गर्दछन् र व्यापक अन्तरिक्षलाई आफ्ना तेजले परिपूर्ण गराउँछन्। तेजस्वी सोमबाट उनको बल बढ्दछ।

तेषां हि मह्ना महतामनर्वणा स्तोमाँ इयर्म्यृतज्ञा ऋतावृधाम्।
ये अप्सवमर्णवं चित्रराधसस्ते नो रासन्तां महये सुमित्र्याः ॥३॥

महान्तम, अपराजेय र सत्यरूपी यज्ञ बढाउने देवताका निम्ति हामी यज्ञको ज्ञान हुने याज्ञिक स्तुतिवाणी प्रयोग गर्दछौँ। अत्यन्त आश्चर्य लाग्दो, ऐश्वर्यका अधिपति, पानी बर्साउने श्रेष्ठ मित्ररूपी देवताले हामीलाई ऐश्वर्यसँगै श्रेष्ठता प्रदान गरुन्।

स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवीं स्कम्भुरोजसा ।
पृक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ॥४॥

सबैका नायक सूर्य, आकाशमा रहेका ग्रह, नक्षत्र, तेज, द्युलोक, पृथिवी र व्यापक पृथ्वीलाई उनै देवताले आफ्ना सामर्थ्यले यथास्थानमा अड्याएका छन्। धनदाताझैँ भएर साधकलाई श्रेष्ठ दान दिने देवता मानिसलाई असल बनाउँछन्। त्यसैले यिनको प्रार्थना गरिन्छ।

मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।
ययोर्धाम धर्मणा रोचते बृहद् ययोरुभे रोदसी नाधसी वृतौ ॥५॥

दानी मित्र र वरुणदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गरौँ। यी दुवै सम्राट मित्र र वरुणदेव कहिल्यै मानसिक भुल गर्दैनन्। यिनीहरूको धाम लोककल्याणकारी सत्कर्मले प्रकट भएको हो। द्यावापृथिवी यी दुवैका सामु याचकजस्तै बनेर रहेका छन्।

या गौर्वर्तनिं पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना व्रतनीरवारतः ।
सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशद्धविषा विवस्वते ॥६॥

आफैँ बाटो काट्ने दुधालु गाई स्तुतिले प्रभावित भएर हाम्रो यज्ञ परिपूर्ण गराउँछन्। हामीले प्रशंसा

गरेका यी गाई, दाता वरुणदेव र अन्य देवतालाई यजनीय पदार्थ प्रदान गरुन् र हामी देवत्वको संवर्द्धन गर्ने लोकसेवीलाई संरक्षण प्रदान गरुन्।

दिवक्षसो अग्निजिह्वा ऋतावृध ऋतस्य योनिं विमृशन्त आसते।
द्यां स्कभित्व्य१प आ चक्रुरोजसा यज्ञं जनित्वी तन्वी३ नि मामृजुः ॥७॥

आफ्ना तेजले आकाशमा व्याप्त अग्निदेवता ज्वालारूपी जिब्रो भएका र यज्ञसंवर्द्धक छन्। उनी यज्ञस्थलमा आ-आफ्ना निर्धारित स्थानमा विराजमान हुन्छन्। उनी अन्तरिक्ष धारण गरेर आफ्ना तेजस्वी बलले पानीको गतिचक्र चलाउँछन् र यजनीय हविष्यान्नले आफ्नो शरीर सुशोभित गराउँछन्।

परिक्षिता पितरा पूर्वजावरी ऋतस्य योना क्षयतः समोकसा।
द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते घृतवत्पयो महिषाय पिन्वतः ॥८॥

सर्वव्यापी, सबैका मातापिताजस्ता, सर्वप्रथम उत्पन्न, सहयोगका भावले रहने द्युलोक र पृथिवीलोक दुवै यज्ञस्थलमा रहन्छन्। दुवै समान मनले युक्त भएर अति वन्दनीय वरुणदेवको प्रसन्नताका लागि घिउको जस्तै पोषण बर्साउँछन्।

पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा।
देवाँ आदित्याँ अदिति हवामहे ये पार्थिवासो दिव्यासो अप्सु ये ॥९॥

मेघ र वायु यी दुवैले अभीष्ट कामनाको वर्षा गराउने जल धारण गर्दछन्। इन्द्र, वायु, वरुण, मित्र, अर्यमा, अदितिका पुत्र तथा आदित्य देवलाई हामी आवाहित गर्दछौं। पृथ्वी, द्युलोक र अन्तरिक्ष लोकमा प्रकट भएका देवतालाई हामी आह्वान गर्दछौं।

त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उषसं स्वस्तये।
बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसमिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे ॥१०॥

हे ऋभु हो ! सोमदेव तिमीहरूको कल्याणका लागि त्वष्टा, वायु आदि देवतालाई आमन्त्रण गर्दै देवी उषाका नजिक जान्छन्। बृहस्पति श्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न र वृत्रहन्ता इन्द्रदेवका समीपमा जान्छन्। इन्द्रदेवको सन्तुष्टिका लागि सोमदेवसित हामी ऐश्वर्य कामना गर्दछौं।

ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन्पृथिवीं पर्वताँ अपः।
सूर्यं दिवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अधि क्षमि ॥११॥

देवताले अन्न, गाई, अश्व, औषधि, वनस्पति, व्यापक धर्ती, पर्वत र जल उत्पन्न गरेका छन्। उनी आकाशमा सूर्यदेवलाई स्थापित गर्दछन्। श्रेष्ठ दानदाता देवताहरू भूलोकका सबै स्थानमा विद्यमान छन्। उनीहरूबाट नै श्रेष्ठ हितकारी यज्ञ आदि सत्कर्मको प्रसार भएको छ। उनीहरूबाट हामी धनको कामना गर्दछौं।

भुज्युमंहसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वध्रिमत्या अजिन्वतम्।
कमद्युवं विमदायोहथुर्युवंविष्णाप्वं१ विश्वकायाव सृजथः ॥१२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूले भुज्युलाई बचाएर आपद् निवारण गर्‍यौ र वध्रिमतीलाई श्याव नामको पुत्र प्रदान गर्‍यौ। विमद ऋषिलाई कमद्यु नामकी असल भार्या प्रदान गर्‍यौ र विश्वक ऋषिलाई विष्णाव नामको पुत्र प्रदान गर्‍यौ।

पावीरवी तन्यतुरेकपादजो दिवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः।
विश्वे देवासः शृणवन्वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरन्ध्या ॥१३॥

आयुधधारी, मधुर वाणी, आकाश धारणकर्ता अजएकपात्, सिन्धु, आकाशको जल, सम्पूर्ण देवता, विभिन्न कर्म र ज्ञानले सम्पन्न सरस्वतीले हाम्रो स्तोत्र सुनून्।

विश्वे देवाः सह धीभिः पुरन्ध्या मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः।
रातिषाचो अभिषाचः स्वर्विदः स्व१र्गिरो ब्रह्म सुक्तं जुषेरत ॥१४॥

अनेकौं सत्कर्म र सद्ज्ञानले सम्पन्न मनुपुत्रका यज्ञमा यजनयोग्य, अमरस्वरूप, सत्य-ज्ञाता, हवि धारण गर्ने, यज्ञमा संयुक्त रूपले विद्यमान रहने र सर्वज्ञ इन्द्र आदि देवताले हाम्रो प्रार्थना र मन्त्रको उच्चारणद्वारा समर्पित उत्तम अन्न ग्रहण गरुन्।

देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥१५॥

वसिष्ठ कुलमा उत्पन्न ऋषिले अमर देवताको अर्चना गरे। सबै लोकमा आफ्ना तेजले विद्यमान् देवताहरूले हामीलाई श्रेष्ठ र यशस्वी अन्न दिऊन्। हे देवता हो ! तिमीहरू हाम्रा लागि कल्याणकारी भएर सधैँ हाम्रो संरक्षण गर।

[सूक्त - ६६]

ऋषि - वसुकर्ण वासुक्र। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।
ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृता ऋतावृधः ॥१॥

विपुल अन्नसम्पन्न, ज्योति सिर्जना गर्ने, श्रेष्ठ ज्ञानसम्पन्न इन्द्रदेवलाई अग्रज मान्ने, अमर र यज्ञले वृद्धि हुने देवतालाई यज्ञको निर्विघ्न समाप्तिका लागि आह्वान गर्दछौँ।

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः ।
मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघोने यज्ञं जनयन्त सूरयः ॥२॥

इन्द्रदेवद्वारा कर्ममा प्रेरित र वरुणदेवद्वारा श्रेष्ठ रीतिले अनुमोदन युक्त भएर देवताले तेजस्वी सूर्यदेवको मार्ग प्रशस्त गराए। शत्रुविनाशक इन्द्रदेवसहित मरुतहरूको स्तोत्र हामी बुद्धिमा धारण गर्दछौँ। ज्ञानीहरूले यज्ञ सम्पन्न गरुन्।

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गयमादित्यैर्नो अदितिः शर्म यच्छतु ।
रुद्रो रुद्रेभिर्देवो मृळयाति नस्त्वष्टा नो ग्नाभिः सुविताय जिन्वतु ॥३॥

वसुहरूका सहयोगले इन्द्रले हाम्रो घर संरक्षित गरुन्, आदित्यगणसँग देवमाता अदितिले हामीलाई सुख प्रदान गरुन्, मरुत्गणसँग रुद्रदेवले सुखी गरुन् र त्वष्टादेवले देवपत्नीहरूसँग हामीलाई हर्ष प्रदान गरुन्।

अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बृहत् ।
देवाँ आदित्याँ अवसे हवामहे वसून् रुद्रान्त्सवितारं सुदंससम् ॥४॥

देवमाता अदिति, द्यावापृथिवी, महिमामय सत्यरूप अग्नि, इन्द्र, विष्णु, मरुत्गण, आदित्यदेव आदि सम्पूर्ण देवता, वसु, रुद्र, सुकर्मा र सवितादेवलाई पनि हामी आफ्नो संरक्षणका लागि बोलाउँछौँ।

सरस्वान्धीभिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विना ।
ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन् त्रिवरूथमंहसः ॥५॥

ज्ञानवान समुद्र, कर्मनिष्ठ वरुण, पूषा, महिमायुक्त विष्णु, वायु, अश्विनीदेव, स्तोतालाई अन्न प्रदान गर्ने, ज्ञानी, पापकर्मका विध्वंसक र अविनाशी देवताले हामीलाई तीन खण्ड भएको दिव्य आश्रय प्रदान गरुन्।

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः ।
वृषणा द्यावापृथिवी ऋतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुभः ॥६॥

यज्ञले हाम्रो अभीष्ट फल पूरा गरोस्। यजनीय देवताले सुख प्रदान गरुन्। देवता, हविष्यान्न सङ्ग्रह गर्ने, यज्ञका अधिष्ठाता, द्युलोक, पृथ्वीलोक, पर्जन्यका अधिपति र स्तोता यी सबै हाम्रो कामना पूर्ति गर्नमा सहायक होऊन्।

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उप ब्रुवे ।
यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरूथं वि यंसतः ॥७॥

जल वर्षा गराउने, धेरैले स्तुति गर्ने अग्निदेव र सोमदेवलाई हामी अन्न प्राप्तिका लागि प्रार्थना गर्दछौँ। यज्ञीय कर्ममा ऋत्विकलाई अभीष्ट कामना पूरा गराउने रूपमा प्रशंसित देवताले हामीलाई तीन तहको आश्रय प्रदान गरुन्।

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्दिवा अध्वराणामभिश्रियः ।
अग्निहोतार ऋतसापो अद्रुहोऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्ये ॥८॥

कर्तव्यरूपी धर्म निर्वाहमा सङ्कल्पित, शक्तिशाली, यज्ञलाई शोभायमान गर्ने, महान् दीप्तिमान्, यज्ञीय कर्मलाई श्रेय प्रदान गर्ने, अग्निलाई आह्वान गर्ने, सत्यको नियममा चल्ने, द्रोहको भावना नभएका गुणले सम्पन्न देवताले वृत्रासुरसित युद्ध गर्दै जलको सिर्जना गरे।

द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रताप ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया।
अन्तरिक्षं स्व१रा पप्रुरूतये वशं देवासस्तन्वी३ नि मामृजुः ॥९॥

देवताहरूले द्युलोक र भूलोकलाई लक्ष्य गरेर आफ्ना शुभकर्मद्वारा जल, औषधि र यज्ञार्थ वृक्षले भरिएको वन प्रकट गरेर आफ्ना तेजले स्वर्गलोक र अन्तरिक्ष व्याप्त गराए। उनै देवताले यज्ञसित स्वयं आफूलाई समाहित गरेर यज्ञ शोभायमान गरे।

धर्तारो दिव ऋभवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः।
आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम् ॥१०॥

दिव्यलोक धारण गर्ने, श्रेष्ठ आयुधले युक्त, ऋभुदेव, विशाल शब्दको ध्वनि गर्ने वायु र पर्जन्य, वनस्पतिले हाम्रो स्तुति विकसित गराऊन। धन प्रदान गर्ने भगदेव र अर्यमदेव हाम्रा यज्ञमा आऊन्।

समुद्रः सिन्धू रजो अन्तरिक्षमज एकपात्तनयित्नुरर्णवः।
अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवास उत सूरयो मम ॥११॥

जलले भरिपूर्ण समुद्र, विशाल नदी, अन्तरिक्ष, रजयुक्त पृथ्वी, अजएकपात्, सागर, गर्जनशील मेघ, अहिर्बुध्न्य र प्रज्ञावान् सबै देवताले हाम्रो स्तोत्र सुनून्।

स्याम वो मनवो देववीतये प्राञ्चं नो यज्ञं प्र णयत साधुया।
आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत ॥१२॥

हे देवता हो ! हामी मनुका सन्तान मानिस तिमीहरूका लागि यज्ञीय सत्कर्म समर्पित गर्दछौँ। उहिलेदेखि चलेको हाम्रा यज्ञको परम्परा राम्ररी सम्पादित गर। हे आदित्य, रुद्र र श्रेष्ठ दानी वसु हो ! यी उच्चरित स्तोत्रले तिमीहरू खुसी होओ।

दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया।
क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान्देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः ॥१३॥

अग्नि र आदित्य दुवै सर्वश्रेष्ठ पुरोहितका रूप हुन्। यिनले देवता आह्वान गर्दछन्। उनीहरूका लागि हामी हविष्यान्न समर्पित गर्दछौँ। यज्ञको श्रेष्ठ र कल्याणकारी पथ हामी अनुसरण गर्दछौँ। हामी नजिकै रहेका क्षेत्रपति र अविनाशी एवं प्रमादरहित सम्पूर्ण देवतासित धनको कामना गर्दछौँ।

वसिष्ठासः पितृवद्वाचमक्रत देवाँ ईडाना ऋषिवत् स्वस्तये।
प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्यास्मे देवासोऽव धूनुता वसु ॥१४॥

वसिष्ठ ऋषिका वंशजले ऋषि वसिष्ठको जस्तै मङ्गलमयी कामनाले देवताको पूजा र वन्दना गरे। हे देवता हो ! आफ्नो प्रिय मित्रझैँ तिमीहरू यहाँ आएर सन्तुष्ट हुँदै हाम्रो आकाङ्क्षा बुझेर हामीलाई गाई आदि धन प्रदान गर।

देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः।
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥१५॥

वसिष्ठ कुलमा उत्पन्न ऋषिले अमर देवताको अर्चना गरे। सबै लोकमा आफ्ना तेजले विद्यमान सबै देवताले हामीलाई श्रेष्ठ यशस्वी अन्न दिऊन्। हे देवता हो ! तिमीहरू कल्याणकारी भएर सधैँ हाम्रो संरक्षण गर। X २०४

[सूक्त - ६७]

ऋषि - अयास्य आङ्गिरस। **देवता** - बृहस्पति। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत्।
तुरीयं स्विज्जनयद्विश्वजन्योऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् ॥१॥

हाम्रा पुर्खा अङ्गिरा ऋषिले सात छन्दको विशाल स्तोत्र रचना गरे। उनको उत्पत्ति सत्यले भएको थियो। संसारको कल्याणका लागि अयास्य ऋषिले इन्द्रदेवलाई प्रशंसा गरेर एक पद स्तोत्र रचना गरे।

ऋतं शंसन्त ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः।
विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त ॥२॥

अङ्गिरा ऋषिले यज्ञका श्रेष्ठ स्थलमा जाने निश्चय गरे। सत्यव्रती, सरल मनोभावका, दिव्य पुत्र, महाबलवान् र ज्ञानीजस्तो आचरणनिष्ठ छन्।

हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भिरश्यमन्मयानि नहना व्यस्यन्।
बृहस्पतिरभिकनिक्रदद्‌गा उत प्रास्तौदुच्च विद्वाँ अगायत् ॥३॥

बृहस्पतिदेवका मित्रले हंसको जस्तै स्वर निकाले। उनकै सहयोगमा बृहस्पतिदेवले ढुङ्गाका ढोका खोलेपछि भित्र थुनिएका गाई कराउन थाले। ती ज्ञानीले देवताका प्रति श्रेष्ठ स्तोत्र उच्च स्वरमा गाउन थाले।

अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ।
बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदुस्रा आकर्वि हि तिस्र आवः ॥४॥

असत् रूपी थाहा अज्ञात ठाउँमा गाई लुकाइएका थिए। बृहस्पतिदेवले अन्धकारबाट प्रकाशको कामना गर्दै तलका दुई र माथिको एउटा गरी जम्मा तीन किसिमका ढोका खोलेर गाई प्रकट गरे।

विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्रीणि साकमुदधेरकृन्तत्।
बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ॥५॥

बृहस्पतिदेवले उँधो फर्किएका पुर भेदन गरेर एकै साथ तीनै वटा बन्धन काटेर गाई थुनेर राखेका बललाई परास्त गरेपछि जलाशयबाट उषा, सूर्य र गाई एकै पटक प्रकट गराए। उनी विद्युत्‌को जस्तै गर्जना गर्ने र प्राणरूपी अर्क चिन्दछन्।

इन्द्रो वलं रक्षितारं दुधानां करेणेव वि चकर्ता रवेण।
स्वेदाञ्जिभिराशिरमिच्छमानोऽरोदयत्पणिमा गा अमुष्णात् ॥६॥

बल नामका राक्षसले गाई लुकाएको थियो। त्यसलाई इन्द्रदेवले हिंस्रक हतियारजस्ता आफ्ना हप्कीले छिन्नभिन्न गराए। मरुत्‌हरूको सहायता प्राप्त गर्न इच्छुक पणिलाई नष्ट गराए र त्यस असुरले चोरेर लगेका गाई मुक्त गराए।

स ईं सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गोधायसं वि धनसैरदर्दः।
ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्घर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानट् ॥७॥

बृहस्पतिदेवले सत्यस्वरूप, मित्ररूप, तेजस्वी र ऐश्वर्ययुक्त मरुत्‌हरूका सहयोगले गाई थुनिराख्ने बल नामको राक्षस विनाश गरे। वेदज्ञानका स्वामी तिनले वर्षणशील मेघद्वारा प्रज्वलित र गतिशील मरुत्‌हरूका सहयोगले द्रव्य उपलब्ध गरे।

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः।
बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपेभिरुदुस्रिया असृजत स्वयुग्भिः ॥८॥

गाई उपलब्ध गरेर सत्यनिष्ठ मन र आफ्ना असल कर्मले बृहस्पतिदेव गाईको अधिपति बन्न प्रेरित भए। बृहस्पतिदेवले दुष्ट राक्षसबाट [illegible] एकत्रित भएका मरुत्‌हरूका [illegible]

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानदत सधस्थे।
बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनु मदेम जिष्णुम् ॥९॥

अन्तरिक्षमा सिंहजस्तै बारम्बार गर्जना गर्ने, कामनावर्षक र विजयशील बृहस्पतिलाई प्रोत्साहित गर्ने हामी वीर मरुत्‌हरूलाई युद्धमा कल्याणकारी स्तुतिले प्रार्थना गर्दछौं।

यदा वाजमसनद्विश्वरूपमा द्यामरुक्षदुत्तराणि सद्म।
बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो जयेतिरासा ॥१०॥

बृहस्पतिदेव सबै सांसारिक अन्नको सेवन गर्दै आकाशमाथि गएर उत्तम लोकमा प्रतिष्ठित हुँदा बलशाली बृहस्पतिदेवलाई देवताका वाणीले प्रोत्साहित गर्दछन्। उनीहरू विभिन्न दिशामा रहँदै तिनलाई उन्नतिदशील बनाउँछन्।

सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्ध्यवथ स्वेभिरेवैः।
पश्चा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ॥११॥

हे देवता हो ! अन्न प्राप्तिका लागि गरिएको हाम्रो प्रार्थना सफल गर। तिमी आफ्ना आश्रयले साधकलाई संरक्षण गर र हाम्रा सबै आपद निवारण गर। हे सम्पूर्ण विश्वलाई नै हर्षित गराउने द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवैले हाम्रा निवेदनको अभिप्राय बुझ।

इन्द्रो मह्ना महतो अर्णवस्य वि मूर्धानमभिनदर्बुदस्य।
अहन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धून्देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥१२॥

सर्वसमर्थ बृहस्पतिदेवले विशाल जलभण्डारका रूपमा रहेका मेघको शिर छिन्नभिन्न गराए। जलका अवरोधक शत्रु विनाश गरे। सात धारा प्रवाहित गराउँदै मिसाए। हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू देवतासँगै आएर हाम्रो संरक्षण गर।

[सूक्त - ६८]

ऋषि - अयास्य आङ्गिरस। **देवता** - बृहस्पति। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः।
गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्य१र्का अनावन् ॥१॥

खेतको बालीबाट चरा उडाउँदा किसान कराएझैं, मेघको गर्जन बारम्बार सुनिएझैं, पर्वतबाट झर्ना खस्दा धाराले ध्वनि गरेझैं, मेघ गर्जिएझैं, ऋत्विक्हरू बृहस्पतिलाई निरन्तर स्तुति गर्दछन्।

सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भग इवेदर्यमणं निनाय।
जने मित्रो न दम्पती अनक्ति बृहस्पते वाजयाशूँरिवाजौ ॥२॥

अङ्गिराका पुत्र बृहस्पतिदेवले गुप्त स्थानमा रहेका गाई प्रकाशित गरे। भगदेवको जस्तै आफ्ना तेजले उनी व्याप्त भए। दम्पतीको पारस्परिक मिलनमा मित्रहरू सहायक भएझैं गनीहरूले जनसाधारणका लागि गाई उपलब्ध गराए। हे बृहस्पतिदेव ! तेज गतिमा अश्व दौडाएझैं गाईलाई गतिशील बनाऊ।

साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पार्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः।
बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ॥३॥

किसानले जम्मा पारेको जौ ढुकुटीबाट छर्नका लागि निकालेझैं बृहस्पतिदेवले कल्याणकारी दुध दिने, निरन्तर गतिशील, खोजेको पोषणले भरिपूर्ण, राम्रो रूपरङ्गका, निन्दारहित सुन्दर गाई पर्वतबाट शीघ्रतापूर्वक निकाले।

आप्रुषायन्मधुन ऋतस्य योनिमवक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः।
बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्नेव वि त्वचं बिभेद ॥४॥

आकाशमा उल्का प्रकट भएझैं, पूज्य बृहस्पतिदेव सत्यको उद्घाटन हुने ठाउँमा मधुर रस बर्साउँछन्। उनले मेघबाट गाई मुक्त गराएर वर्षाबाट पानीका थोपा चुहिएझैं पृथ्वीका बाहिरी भागलाई भेदन गरे।

अप ज्योतिष तमो अन्तरिक्षादुद्नः शीपालमिव वात आजत्।
बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः ॥५॥

वायुले जलका पृष्ठ भागमा रहेको भ्याउ हटाएझैं, वायुदेवले मेघ उडाएझैं, बृहस्पतिले विचारपूर्वक वल नामका असुरको आवरण हटाएर गाई बाहिर निकाले।

यदा वलस्य पीयतो जसुं भेद् बृहस्पतिरग्नितपोभिरर्कैः।
दद्भिर्न जिह्वा वरिविष्टमाददाविर्निधीँरकृणोदुस्रियाणाम् ॥६॥

बृहस्पतिदेवको आगोजस्तै तातिएको र उज्यालो आयुधले वलका शस्त्रास्त्र छिन्नभिन्न गराएर बृहस्पतिदेवले ती गाई आफ्ना अधिकारक्षेत्रमा लिए। दाँतले चपाएको अन्न जिब्राले भेटेझैं पणिहरूको वध गरेर बृहस्पतिदेवले गाई प्राप्त गरे।

बृहस्पतिरमत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सदने गुहा यत्।
आण्डेव भित्त्वा शकुनस्य गर्भमुदुस्रियाः पर्वतस्य त्मनाजत् ॥७॥

गुफामा लुकाएर राखिएका गाई कराएको सुनेर बृहस्पतिदेवलाई गाई त्यहाँ भएको आभास भयो। अन्डा फुटेर भित्रबाट पक्षीको बच्चा बाहिर निस्केझैं बृहस्पतिदेवले पर्वत र मेघको आवरण फुटाएर गाई बाहिर निकालेर ल्याए।

अश्नापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न दीन उदनि क्षियन्तम्।
निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ॥८॥

थोरै पानीमा माछाहरू छटपटाएझैं दयनीय अवस्थामा बृहस्पतिदेवले पर्वतका गुफामा बाँधिएका सुन्दर गाई देखे। वृक्षबाट सोमपात्र निर्माणका लागि काठ निकालेझैं बृहस्पतिदेवले विभिन्न प्रकारका बन्धन तोडेर गाई मुक्त गराए।

सोषामविन्दत्स स्वः सो अग्नि सो अर्केण वि बबाधे तमांसि ।
बृहस्पतिर्गोवपुषो वलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ॥९॥

बृहस्पतिदेवले गाईको मुक्तिका लागि उषा प्रकट गरे। उनले सूर्य र अग्निका माध्यमले अन्धकार विनाश गरे। हड्डी पार गरेर मज्जा प्राप्त भएझैँ बल असुरलाई भेदन गरेर गाई बाहिर निकाले।

हिमेव पर्णा मुषिता वनानि बृहस्पतिनाकृपयद्वलो गाः ।
अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात्सूर्यामासा मिथ उच्चरातः ॥१०॥

हिउँले पदमपत्रको शोभा हरण गरेर विनाश गरेझैँ गाईको हरण गरिएको थियो। बृहस्पतिदेवले बल नामका असुरबाट तिनलाई मुक्त गराए। यस्तो कार्य अरू कसैले गर्न सम्भव छैन। सूर्य र चन्द्र दुवैले यसको प्रमाण प्रस्तुत गर्दछन्।

अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् ।
रात्र्यां तमो अदधुर्ज्योतिरहन्बृहस्पतिर्भिनदद्रिं विददगाः ॥११॥

सुनका गहनाले कालो वर्णका घोडा सजाएझैँ देवताले नक्षत्रद्वारा द्युलोक सजाए। उनीहरूले रातका लागि अन्धकार र दिनका लागि प्रकाश स्थापित गराए। उसै बेला बृहस्पतिदेवले पर्वत भत्काएर गाई प्राप्त गरे।

इदमकर्म नमो अभ्रियाय यः पूर्वीरन्वानोनवीति ।
बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात् ॥१२॥

आकाशमा उत्पन्न बृहस्पतिदेवका निम्ति स्तुतिगान गाउँदै हामी आदरसहित प्रणाम गर्दछौँ। नाना प्रकारका चिरपुरातन ऋचा उच्चारण बारम्बार गरिने बृहस्पतिदेवले हामीलाई गाई, घोडा, वीर सन्तान र सेवकसहितको अन्न आदि प्रदान गरुन्।

[सूक्त – ६९]

ऋषि – सुमित्र वाध्र्यश्व। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

भद्रा अग्नेर्वध्र्यश्वस्य संदृशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।
यदीं सुमित्रा विशो अग्र इन्धते घृतेनाहुतो जरते दविद्युतत् ॥१॥

प्रशंसा गर्न योग्य अग्निदेवको दर्शन वध्र्यश्वका लागि कल्याणकारी होस्। उनी प्रकट भएको कल्याणकारी होस र उनतर्फको आगमन सुखदायक होस्। सुमित्र अग्निलाई कुण्डमा स्थापना गर्दा अग्निदेव घिउका आहुतिले प्रज्वलित हुन्छन् र हामी उनको अर्चना गर्दछौँ।

घृतमग्नेर्वध्र्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्वस्य मेदनम् ।
घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इव रोचते सर्पिरासुतिः ॥२॥

[illegible] प्रज्वलित हुन्छन्। घिउ नै अग्निदेवको आहारको अन्न हो र त्यही नै उनको पोषक हो। घिउको आहुति पाएर अग्निदेव तेजस्वी रूपमा अति प्रज्वलित हुन्छन् र घिउका आहुतिले सूर्यजस्तै प्रकाशमान हुन्छन्।

यत्ते मनुर्यदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तदिदं नवीयः ।
स रेवच्छोच स गिरो जुषस्व स वाजं दर्षि स इह श्रवो धाः ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो ज्वालारूपी किरण मनुले प्रदीप्त गरेझैँ सुमित्र पनि प्रदीप्त गराउँछन्। यो तेजस्विता नवीन छ। तिमी धनले सम्पन्न भएर सुशोभित होऊ। हाम्रो प्रार्थना प्रेमपूर्वक ग्रहण गर। तिमी शत्रुको सेना विध्वंस गर र हामीलाई अन्नले युक्त यशस्विता प्रदान गर।

यं त्वा पूर्वमीडितो वध्र्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व ।
स नः स्तिपा उत भवा तनूपा दात्रं रक्षस्व यदिदं ते अस्मे ॥४॥

हे अग्निदेव ! वध्र्यश्व नामका ऋत्विक्ले तिमीलाई नै सर्वप्रथम हविले प्रज्वलित गरे। तिमी हाम्रो स्तोत्र पनि ग्रहण गर। तिमी हाम्रो निवासगृह र देहको संरक्षक बन र हाम्रा सन्तानलाई सुरक्षित गराऊ। तिमीले उदार हृदयले हामीलाई जे प्रदान गरेका छौ, त्यसको संरक्षण पनि गर।

भवा द्युम्नी वाध्र्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीदभिमातिर्जनानाम् ।
शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वोचं वाध्र्यश्वस्य नाम ॥५॥

हे वध्र्यश्वका वंशज अग्निदेव ! तिमी यशस्वी बनेर हाम्रो संरक्षक भइदेऊ। हिंसक शक्तिले तिमीलाई पराजित गर्न नसकून्। किनभने तिमी स्वयं शत्रु पराजित गर्ने हौ। वीरझैँ धैर्यशाली,

बलिष्ठ तिमी शत्रु पराजित गर्ने र शत्रुसंहारक हौ। हामी वाध्र्यश्व अग्निका नामको बयान सुमित्रबाट गराउँछौं।

समज्या पर्वत्याऽवसूनि दासा वृत्राण्यार्या जिगेथ।
शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनायूँरभि ष्याः ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी दास असुरको सम्पदा जितेर श्रेष्ठ आर्यलाई प्रदान गर्दछौ। तिमी शूरवीर योद्धाभैँ धैर्यवान् छौ र शत्रु पराजित गर्दछौ। युद्धका इच्छाले आइलाग्ने शत्रु पराजित गर।

दीर्घतन्तुर्बृहदुक्षायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ ऋभ्वा।
द्युमान् द्युमत्सु नृभिर्मृज्यमानः सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ॥७॥

विस्तृत तन्तुले युक्त, प्रमुख दानी सहस्र स्थान ढाकिदिने, अनेकौं मार्गमा हिँड्ने, महिमाले सम्पन्न, तेजस्विताले युक्त अग्निदेव विशिष्ट ऋत्विक्द्वारा सुशोभित हुन्छन्। हे अग्निदेव ! तिमी देवसाधक सुमित्र वंशीको घर उज्यालो बनाऊ।

त्वे धेनुः सुदुघा जातवेदोऽसश्चतेव समना सबर्धुक्।
त्वं नृभिर्दक्षिणावद्भिरग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ॥८॥

हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! तिमीसित अति सजिलै दुध दिने गतिलो गाई छ। त्यसलाई दुहुन कुनै कठिन छैन। आदित्यका सहयोगले त्यसले अमृतजस्तै दुध दिन्छ। देवसाधक सुमित्रका वंशज प्रमुख ऋत्विक्हरू दक्षिणायुक्त भएर तिमीलाई प्रदीप्त गराउँछन्।

देवाश्चित्ते अमृता जातवेदा महिमानं वाध्र्यश्व प्र वोचन्।
यत्सम्पृच्छं मानुषीर्विश आयन्त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ॥९॥

हे सर्वज्ञ वाध्र्यश्व अग्निदेव ! तिम्रा महिमाको गान अमर देवताले गर्दछन्। मनस्वी प्रजाले देवताका सहयोगले असुरता संहार गर्ने सम्बन्धमा तिम्रा सामु गएर प्रश्न गर्दा तिमीले नायक बनेर आफूलाई वृद्धि गराउने देवतासँग विघ्नकारी शत्रु पराजित गर्‍यौ।

पितेव पुत्रमबिभरुपस्थे त्वामग्ने वध्र्यश्वः सपर्यन्।
जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठोत पूर्वाँ अवनोर्व्राधतश्चित् ॥१०॥

हे अग्निदेव ! पिताले पुत्रको पालनपोषण गरेभैँ मेरा पिता वध्र्यश्वले नजिकै राखेर हविष्यान्न समर्पित गर्दै तिम्रो अर्चना गरे। हे तरुण रूपका अग्निदेव ! हाम्रा पिता वध्र्यश्वबाट समिधा पाएर तिमीले विघ्नकारी शत्रु विनाश गर्‍यौ।

शश्वदग्निर्वध्र्यश्वस्य शत्रून्नृभिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः।
समनं चिददहश्चित्रभानोऽव व्राधन्तमभिनद्वृधश्चित् ॥११॥

अग्निदेव, सोम पेल्ने काममा लागेका ऋत्विक्हरूको सहयोगले वध्र्यश्वका शत्रुमाथि सधैँ विजय प्राप्त गरिरहेका छन्। हे अद्भुत तेजस्वी अग्निदेव ! तिमी सावधानीका साथ हिंसक शत्रु दहन गर्दछौ। तिमी स्वयं तेजस्वी ज्वालाले युक्त भएर अनिष्टकारी शत्रु नष्ट गरिदिन्छौ। २०१

अयमग्निर्वध्र्यश्वस्य वृत्रहा सनकात्प्रेद्धो नमसोपवाक्यः।
स नो अजामीँरुत वा विजामीनभि तिष्ठ शर्धतो वाध्र्यश्व ॥१२॥

वध्र्यश्व अग्निदेव शत्रुनाशक र प्राचीन कालदेखि नै अति तेजस्वी तथा प्रदीप्त रूपमा छन्। यिनी नमनयोग्य वचनले स्तुत्य छन्। हे वध्र्यश्व कुलमा उत्पन्न अग्निदेव ! तिमी हाम्रा विद्रोही शत्रु र विजातीय हिंसकलाई पराजित गर।

[सूक्त - ७०]

ऋषि – सुमित्र वाध्र्यश्व। **देवता** – आप्रीसूक्त। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वेडस्पदे प्रति हर्या घृताचीम्।
वर्ष्मन्पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्नामूर्ध्वो भव सुक्रतो देवयज्या ॥१॥

हे अग्निदेव ! उत्तर वेदीमा प्रदान गरिएको हाम्रो यो समिधा ग्रहण गर र घिउले सेचन गर्ने आकाङ्क्षा गर। हे श्रेष्ठ ज्ञानी अग्निदेव ! पृथ्वीका माथिल्ला भागमा हाम्रो दिन श्रेष्ठ, सुखकर र आनन्दमय बनाउन देवयज्ञद्वारा ज्वालासँगै ऊर्ध्वगामी होऊ।

आ देवानामग्रयावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः।
ऋतस्य पथा नमसा मियेधो देवेभ्यो देवतमः सुषूदत् ॥२॥

देवताका अगुवा र मानिसद्वारा स्तुत्य अग्निदेव विभिन्न वर्णले युक्त अश्वसँगै यस यज्ञमा पदार्पण गरुन्। अति पूजनीय, देवताका प्रमुख अग्निदेव यज्ञीय मार्गमा सम्मानित भएर स्तुतिका सहयोगले देवताका निम्ति आहुति ग्रहण गरुन्।

शश्वत्तममीडते दूत्याय हविष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम्।
वहिष्ठैरश्वैः सुवृता रथेना देवान्वक्षि नि षदेह होता ॥३॥

हविदाता यजमान हविष्यान्न वहन गर्नका लागि हे अग्निदेव ! उत्तम अश्व र रथमा इन्द्र आदि देवतालाई यज्ञमा लिएर आऊ। होता बनेर यस यज्ञमा प्रतिष्ठित होऊ भन्दै शाश्वत अग्निदेवको प्रार्थना गर्दछन्।

वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा दीर्घं द्राघ्मा सुरभि भूत्वस्मे।
अहेडता मनसा देव बर्हिरिन्द्रज्येष्ठाँ उशतो यक्षि देवान् ॥४॥

हे बर्हि नामका अग्निदेव ! देवताद्वारा सेवन गरिने बर्हि नामका यज्ञको विस्तार होस्। यसको समय र अवधि बढोस् र हाम्रा लागि सुगन्ध उत्पन्न होस्। हे देवतास्वरूप अग्निदेव ! तिमी क्रोधको भावनाले रहित भएर प्रसन्न होऊ। आहुतिका अभिलाषी इन्द्र आदि देवताको अर्चना गर।

दिवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया वि श्रयध्वम्।
उशतीर्द्वारो महिना महद्भिर्देवं रथं रथयुर्धारयध्वम् ॥५॥

हे दिव्य द्वार ! तिमी दिव्यलोकका माथिल्लो भाग स्पर्श गर र उन्नतिशील होऊ। तिमी पृथ्वीजस्तै उत्पादनशक्तिले सम्पन्न भएर विस्तृत होऊ। देवताको आकाङ्क्षा गर्ने र रथको इच्छा गर्ने बनेर तिमी आफ्ना महिमाले देवताद्वारा अधिष्ठित होऊ र विहार गर्न योग्य साधनका रूपमा रथ धारण गर।

देवी दिवो दुहितरा सुशिल्पे उषासानक्ता सदतां नि योनौ।
आ वां देवास उशती उशन्त उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे ॥६॥

दिव्यलोकको सुन्दरता र तेजस्वी पुत्री उषा तथा रात्रि यज्ञका वेदीमा प्रतिष्ठित छन्। हे अभिलाषिणी र श्रेष्ठ वैभवले युक्त देवी हो ! तिमीहरूको विस्तृत र निकटस्थ स्थानमा हविको अभिलाषाले प्रेरित भएर देवता विराजमान होऊन्।

ऊर्ध्वो ग्रावा बृहदग्निः समिद्धः प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे।
पुरोहितावृत्विजा यज्ञे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजेथाम् ॥७॥

सोम कुट्नका लागि ढुङ्गो माथि उचालेर महिमायुक्त अग्निदेव अति प्रदीप्त गर्दै देवता खुसी बनाउने धामका रूपमा रहेका यज्ञस्थलमा अग्नि उपस्थित गराओ, अनि पुरोहित र ऋत्विक् दुवै हे ज्ञानी पुरुष हो ! यस सत्कर्मरूपी यज्ञलाई ऐश्वर्यसम्पन्न बनाओ।

तिस्रो देवीर्बर्हिरिदं वरीय आ सीदत चकृमा वः स्योनम्।
मनुष्वद्यज्ञं सुधिता हवींषीडा देवी घृतपदी जुषन्त ॥८॥

हे इडा आदि तीन देवीहरू हो ! तिमीहरूका निम्ति सुखद आसन बिछाएका छौं। यी श्रेष्ठ कुशका आसनमा स्थान ग्रहण गर। इडा, तेजस्विनी सरस्वती र दिव्य स्वरूप भएकी भारतीले मनुले सम्पन्न गरेका यज्ञमा आहुति ग्रहण गरेझैं हाम्रा यज्ञमा उत्तम रीति र आदर भावले प्रदान गरिएको आहुति ग्रहण गरुन्।

देव त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमानड्यदङ्गिरसामभवः सचाभूः।
स देवानां पाथ उप प्र विद्वानुशन्यक्षि द्रविणोदः सुरत्नः ॥९॥

हे त्वष्टादेव ! तिमीले मङ्गलमय स्वरूप धारण गरेका छौ। हामी अङ्गिराहरूका मित्र तिमी हौ। हे ऐश्वर्यदाता ! श्रेष्ठ सम्पदाका गुणवान् स्वामी तिमी हौ, हविष्यान्नका अभिलाषाले देवभाग चिन र देवताहरूलाई अन्न प्रदान गर।

वनस्पते रशनया नियूया देवानां पाथ उप वक्षि विद्वान्।
स्वदाति देवः कृणवद्धवींष्यवतां द्यावापृथिवी हवं मे ॥१०॥

हे ज्ञानवान् विद्वान् वनस्पतिदेव ! तिमी अग्निका जिब्राले संयुक्त भएर देवताका नजिकै हविष्यान्न

पुऱ्याउन सहयोग गर। अग्निदेव हव्यमा रहेको रस सेवन गरुन् र हामीले प्रदान गरेको आहुति देवताकहाँ पुऱ्याऊन्। द्युलोक र पृथ्वीमा यज्ञको सुरक्षा गरुन्।

आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं दिवो मरुतो अन्तरिक्षात्।
सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी द्युलोक र अन्तरिक्षलोकबाट इन्द्र, वरुण र मरुत् आदि देवतालाई हाम्रा यज्ञका निम्ति लिएर आऊ। यज्ञका अभिलाषी देवता आएर आआफ्ना आसनमा विराजमान होऊन्। अविनाशी देवता स्वाहा शब्दले दिएको आहुतिले खुसी होऊन्।

[सूक्त - ७१]

ऋषि - बृहस्पति आङ्गिरस। **देवता** - ज्ञान। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत्प्रैरत नामधेयं दधानाः।
यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीत्प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः ॥१॥

बृहस्पति ऋषि प्रारम्भिक स्थितिमा पदार्थको नाम राखेर आफैँसित अभिव्यक्त गर्दछन्, त्यो ज्ञानको पहिलो खुडकिलो हो। यिनी शुद्ध र दोषरहित ज्ञान अनुभूतिका गुफामा लुकेको छ, त्यो त अन्तःकरणका प्रेरणाले नै प्रकट हुन्छ भन्दछन्।

सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरामनसा वाचमक्रत।
अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि ॥२॥

नाङलाले खाद्यान्न सफा गरिएझैँ मेधावीहरूले आफ्ना ज्ञानबुद्धिका सामर्थ्यले भाषा परिस्कृत गर्दछन्। त्यस बेला मित्र, आत्मीयजन मित्रताको भाव बुझ्दछन्। यस्ता स्थितिमा उनीहरूका वाणीमा मङ्गलकारी लक्ष्मीको निवास हुन्छ।

यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वविन्दन्नृषिषु प्रविष्टाम्।
तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते ॥३॥

ज्ञानी पुरुष श्रेष्ठ वाणीको अभिप्राय यज्ञीय प्रवृत्तिका माध्यमले प्राप्त गर्दछन्। उनीहरूले तत्त्वज्ञानी ऋषिका अन्तःकरणमा प्रवेश गरेको वाणी उपलब्ध गरे। त्यसपछि भाषा उपलब्ध गरेर उनीहरूले त्यसको प्रचार गरे। यसै किसिमले त्यस भाषारूपी वाणीलाई उनीहरूले सात छन्दका स्तुतिका रूपमा प्रस्तुत गरे।

उत त्वः पश्यन्न ददर्श वाचमुत त्वः शृण्वन्न शृणोत्येनाम्।
उतो त्वस्मै तन्वं वि सस्रे जायेव पत्य उशती सुवासाः ॥४॥

कसैले देखे पनि त्यसको दर्शन गर्न सक्दैनन्। कुनै सुनेर पनि बुझ्न सक्दैनन्, तर पतिका अगाडि पत्नीले आफ्नो रूप नलुकाएझैँ वाणीरूपी देवीले असल पात्रका अगाडि आफ्नो रूप खोलिदिन्छिन्।

उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु।
अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवाँ अफलामपुष्पाम् ॥५॥

विद्वान्हरूमध्ये ज्ञानीको यस्तो प्रतिष्ठा छ कि ऊ श्रेष्ठ शाब्दिक भाव ग्रहण गर्न सक्षम छ। वाणी प्रकट गर्नमा उसको जति शक्ति अरू कसैको पनि छैन। तिनीहरूमै कुनै त भाषाको फल र फूलले रहित भएर सुन्न र अध्ययन गर्नमा मात्रै सीमित छ भन्ने मान्छन्। तिनीहरू दुधविनाका बाँझा गाईजस्ता वाणीले देखावटी गरिहिँड्दछन्।

यस्तित्याज सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति।
यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम् ॥६॥

दिव्यज्ञानको धाराजस्तो मित्रभाव त्याग्ने व्यक्तिलाई दिव्य वाणीमा कुनै उल्लेखनीय भाग प्राप्त हुँदैन। त्यस्ताले सुनेको त्यो सबै त्यसका लागि निरर्थक हुन्छ र उसलाई सत्कर्मको मार्ग पनि प्राप्त हुँदैन।

अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वसमा बभूवुः।
आदघ्नास उपकक्षास उ त्वे ह्रदा इव स्नात्वा उ त्वे ददृश्रे ॥७॥

दर्शनशक्तिले सम्पन्न, श्रवणशक्तिले युक्त, उस्तै किसिमका ज्ञानले युक्त मित्र पनि मनका अनुभवले प्राप्त ज्ञानमा समानता हुँदैन। कुनै जलाशय मुखसम्म आउने, कुनै कम्मरसम्म पानी आउने गरी गहिरो र कुनै स्नान गर्नका लागि उपयुक्त भएझैँ हो।

हृदा तष्टेषु मनसो जवेषु यद् ब्राह्मणाः संयजन्ते सखायः।
अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे ॥८॥

समान योग्यतायुक्त वेदज्ञ विद्वान्हरू हृदयले जान्ने योग्य निरुपणका लागि एकत्रित हुँदा ज्ञानमा अल्पज्ञजति छोडिन्छन् भने स्तोत्रविद् मर्मज्ञहरू विद्वान् बनेर विचरण गर्दछन्।

इमे ये नार्वाङ्न परश्चरन्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः।
त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः ॥९॥

विद्वत्तारहित, अज्ञानी मानिस यस लोकमा वेदज्ञ विद्वान् र परलोकमा देवताहरूका साथ यज्ञ आदि सत्कर्मले रहित, न [illegible] ऋत्विक् नै हुन्, न सोम यज्ञ नै गर्दछन्, त्यस्ता व्यक्ति ज्ञाननिष्ठ हुन सक्दैनन्। ती पापबुद्धि वाणीले प्रपञ्च गर्छन् र हलो जोत्ने आदिका स्थूल काममा श्रम गर्नतिर लागेका हुन्छन्।

सर्वे नन्दन्ति [illegible] सभासाहेन सख्या सखायः।
किल्विषस्पृत् [illegible] हितो भवति वाजिनाय ॥१०॥

एकै विच [illegible] मित्र, सभामा प्रमुखता प्रदान गर्ने यशस्वी सोमले आनन्दित हुन्छन्। अन्न प्रदान गर्ने र पापक [illegible] गिचैमा समाप्त गराउने सोमदेव मानिसलाई शक्ति प्रदान गर्नका लागि सक्षम छन्।

ऋचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान्गायत्रं त्वो गायति शक्वरीषु।
ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः ॥११॥

एउटा [illegible] ता वेदमन्त्रका यज्ञीय अनुष्ठानमा विधिविधान प्रयोग गर्दै विराजमान हुन्छन्। अर्को शक्वरी ऋचामा गायत्री आदि छन्दको सामगान गर्दछन्। ब्रह्मा नामका तेस्रा विद्वान्ले प्रायश्चित आदि विधानको व्याख्या गर्दछन् र चौथा अध्वर्यु पुरोहितले यज्ञकर्मका विभिन्न कार्य विशेष रूपले निर्वाह गर्दछन्।

[सूक्त – ७२]

ऋषि – लौक्य आङ्गिरस अदिति दाक्षायणी। **देवता** – देवगण। **छन्द** – अनुष्टुप्।

देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विपन्यया।
उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरे युगे ॥१॥

हामी देवताहरूका उत्पत्तिको वर्णन उत्तम वाणीले गर्दछौं। स्तोत्र प्रकट भएपछि आगामी युगको दर्शन हुनेछ।

ब्रह्मणस्पतिरेता सं कर्मार इवाधमत्। देवानां पूर्व्ये युगेऽसतः सदजायत ॥२॥

सृष्टिका प्रारम्भमा ब्रह्मणस्पतिले कर्मकारले भैँ यिनलाई परिपक्व गराए। देवताभन्दा पहिले सृष्टिमा अव्यक्त ब्रह्मबाट व्यक्त नामरूपात्मक देवशक्तिको उत्पत्ति भयो।

देवानां युगे प्रथमेऽसतः सदजायत। तदाशा अन्वजायन्त तदुत्तानपदस्परि ॥३

देवताको युगभन्दा पहिले असत्बाट सत् उत्पत्ति भयो। त्यसपछि आशाको विकास भयो। त्यसपछि माथि जाने अथवा पाइला सार्ने कणको जन्म भयो।

भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त।
अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाद्वदितिः परि ॥४॥

भूलोकबाट ऊर्ध्व गतिशीलको संरचना भयो र भुव नामको आशाशक्तिको विकास भयो। अदितिबाट दक्ष उत्पन्न भए। अनि दक्षबाट अदितिको जन्म भयो।

अदितिर्ह्यजनिष्ट दक्ष या दुहिता तव।
तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः ॥५॥

हे दक्ष ! तिम्री कन्या उत्पन्न भइन्, उसै प्रक्रियाले अमृतका बन्धनले बाँधिएका देवता वा अन्य नक्षत्र आदिको जन्म भयो।

यद्देवा अदः सलिले सुसंरब्धा अतिष्ठत।
अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत ॥६॥

हे देवता हो ! तिमीहरू यस विस्तृत जलमा प्रतिष्ठित हुँदा त्यहाँ तिम्रा नर्तनले तीव्र रेणु प्रकट भए।

यद्देव यतयो यथा भुवनान्यपिन्वत। अत्रा समु आ गूढहमा सूर्यमजभर्तन ॥७॥

देवताले गतिशील भएर भुवनलाई पुष्ट गराएपछि समुद्रका गर्भमा सूर्यलाई स्वाभाविक ढङ्गले धारण गरियो।

अष्टौ पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्व१ स्परि।
देवाँ उप प्रैत्सप्तभिः परा मार्ताण्डमास्यत् ॥८॥
अदितिका शरीरबाट आठ पुत्र उत्पन्न भए। सूर्यलाई आकाशमा स्थापित गरेर सात वटासँग अदिति देवताकहाँ गइन्।

सप्तभिः पुत्रैरदितिरुप प्रैत्पूर्व्यं युगम्।
प्रजायै मृत्यवे त्वत्पुनर्मार्ताण्डमाभरत् ॥९॥
प्रारम्भिक युगमा अदिति सात पुत्रसँग आउँछिन्। हे अदिति ! प्रजा सृष्टि र विनाश गर्ने क्रममा सूर्यले तिमीलाई नै परिपूर्ण गराउँछन्।

[सूक्त - ७३]

ऋषि – गौरिवीति शाक्त्य। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप।

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः।
अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं दधनद्धनिष्ठा ॥१॥
धारण गर्ने माताले वीर इन्द्रलाई जन्म दिएपछि मरुत्‌हरूले उनको प्रशंसा गर्दै तिमी वन्दनीय, ओजवान् र महास्वाभिमानी छौ, तिमी पराक्रमका लागि र शत्रु विनाशका लागि प्रचण्ड शक्तिले सम्पन्न भएर जन्मेका छौ भने।

द्रुहो निषत्ता पृशनी चिदेवैः पुरू शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम्।
अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात्प्रपित्वादुदरन्त गर्भाः ॥२॥
शत्रुविध्वंसक इन्द्रदेवका नजिक अनुशासित सैन्यदल छ। गतिशील मरुत्‌हरूले इन्द्रदेवलाई अनेकौँ स्तोत्रले उत्साहित गरे। गोठमा भरिएका गाई ढोका उघ्रनासाथ बाहिर निस्केझैँ वृष्टिको जलरूपी गर्भ बादलभित्रका अन्धकारबाट बाहिर आयो।

ऋष्वा ते पादा प्र यज्जिगास्यवर्धन्वाजा उत ये चिदत्र।
त्वमिन्द्र सालावृकान्त्सहस्रमासन् दधिषे अश्विना ववृत्याः ॥३॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रा दुवै चरण महिमामय छन्। तिमी अगाडि जाँदा ऋभुहरू र तिमीसित भएका देवता उत्साहित हुन्छन्। हे इन्द्रदेव ! तिमी सहस्रौँ वृक मुखमा धारण गर्दछौ र अश्विनीकुमारलाई पनि फुर्तिला बनाउँछौ।

समना तूर्णिरुप यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि।
वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्राश्विना शूर ददतुर्मघानि ॥४॥
हे इन्द्रदेव ! सङ्ग्राम क्षेत्रमा पुग्न हतार भएका बेला पनि तिमी यज्ञमा पुग्दछौ। त्यस्ता बेलामा तिमी अश्विनीकुमारसित मैत्री गर्दछौ। हाम्रा लागि असङ्ख्य सम्पदा धारण गर्दछौ। हे पराक्रमी वीर ! तिम्रा सेवक अश्विनीकुमारले धनसम्पदान प्रदान गरुन्।

मन्दमान ऋतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम्।
आभिर्हि माया उप दस्युमागान्मिहः प्र तम्रा अवपत्तमांसि ॥५॥
इन्द्रदेव यज्ञमा आनन्दित भएर गतिशील मित्रजस्तै मरुत्‌गणसँग यजमानलाई ऐश्वर्य सम्पदा प्रदान गर्छन्। इन्द्रदेवले यजमानका लागि दुष्ट दस्युको छलपूर्ण माया नष्ट गरे। उनले जल वर्षा गरे र अन्धकार हटाए।

सनामाना चिद् ध्वसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उषसो यथानः।
ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकामैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ॥६॥
इन्द्रदेव सबै शत्रु एकै किसिमले विनाश गर्दछन्। उनले उषाको शकट नामको शत्रु विनाश गरेझैँ वृत्रासुरलाई पनि वध गरे। हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना देदीप्यमान र पराक्रमी मरुत्‌हरूका सहयोगले वृत्रको संहार गर्दछौ। शत्रुको बलिष्ठ शरीर पनि तिमीले नाश गऱ्यौ।

त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम्।
त्वं चकर्थ मनवे स्योनान्पथो देवत्राञ्जसेव यानान् ॥७॥
हे इन्द्रदेव ! तिमीले ऋषिका यज्ञमा बाधा उत्पन्न गर्ने अथवा तिम्रो धन लिन खोज्ने नमुची नामको असुर विनाश गऱ्यौ। ऋषिको कल्याणका लागि तिमीले विध्वंसक नमुचीको छलप्रपञ्च समाप्त गरायौ। तिमीले देवताका माझमा जनसाधारणका लागि सुखदायी र सहज गमनयोग्य पथ प्रशस्त गरायौ।

त्वमेतानि पप्रिषे वि नामेशान इन्द्र दधिषे गभस्तौ।
अनु त्वा देवाः शवसा मदन्त्युपरिबुध्नान्वनिनश्चकर्थ ॥८॥

हे सम्पूर्ण विश्वका अधिपति इन्द्रदेव ! तिमी यो संसार जल अथवा तेजले व्याप्त गर्दछौ र हातमा वज्र नामको अस्त्र लिन्छौ। तिमी शक्तिशाली हुनाले सबै देवताले अर्चना गर्दछन्। तिमीले नै जलबाट मनग्गे बादलका मुखहरू उँधोतिर फर्कायौ।

चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्तमुतो तदस्मै मध्विच्चच्छद्यात्।
पृथिव्यामतिषितं यदूध पयो गोष्वदधा ओषधीषु ॥९॥

देदीप्यमान वज्रधारी इन्द्रदेवका वज्रले उपासकका लागि अन्तरिक्षका मधुर जललाई प्रेरित गर्दछ। पृथ्वीमा प्रवाहमान उही जल गाईको दुधका रूपमा र वनस्पतिमा पोषक रसका रूपमा विद्यमान छ।

अश्वादियायेति यद्वदन्त्योजसो जातमुत मन्य एनम्।
मन्योरियाय हर्म्येषु तस्थौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद ॥१०॥

इन्द्रदेवको उत्पत्तिको कारण अश्वरूपी आदित्य हुन् भन्ने कतिपय विद्वान्को भनाइ छ, तर पनि हामी यिनलाई शक्ति अथवा क्रोधरूपी अग्निबाट उत्पन्न भएका हुन् भन्ने मान्दछौँ। त्यसो भएकैले उनी सङ्घर्ष गर्नका लागि सधैँ तत्पर रहन्छन्। इन्द्रदेव केबाट उत्पन्न भए भन्ने वास्तविक तथ्य त उनैले पनि जान्दैनन्।

वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः।
अप ध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षुर्मुमुग्ध्य१स्मान्निधयेव बद्धान् ॥११॥

सञ्चरणशील सूर्यको किरण बलशाली इन्द्रदेवका नजिक पुग्दछ। देवताले बन्धनमा परेकालाई मुक्ति दिऊन्, अन्धकार हटाइदिऊन् र हाम्रा आँखालाई दिव्य प्रकाशले युक्त बनाइदिऊन् भनेर प्रियमेध अथवा यज्ञप्रेमी ऋषि याचना गरिरहेका छन्।

[सूक्त - ७४]

ऋषि - गौरिवीति शाक्त्य। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

वसूनां वा चर्कृष इयक्षन्धिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः।
अर्वन्तो वा ये रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः ॥१॥

ऐश्वर्य प्रदानका निम्ति इन्द्रदेवलाई यज्ञले प्रेरित गरिन्छ। उनी द्युलोक निवासी देवता र पृथ्वीलोक निवासी मानिसद्वारा आकर्षित हुन्छन्। सङ्ग्राम क्षेत्रमा धन जित्नका लागि गतिशील हुनेहरू उनलाई आकृष्ट गर्दछन् र शत्रु संहार गर्नमा सुप्रसिद्ध हुनेहरू पनि इन्द्रदेवलाई आह्वान गर्दछन्।

हव एषामसुरो नक्षत द्यां श्रवस्यता मनसा निंसत क्षाम्।
चक्षाणा यत्र सुविताय देवा द्यौर्न वारेभिः कृणवन्त स्वैः ॥२॥

अङ्गिराका आह्वानको पुकारले आकाश गुञ्जायमान छ। इन्द्रदेव र अन्नका अभिलाषी देवताको इच्छाशक्तिले पृथ्वी प्राप्त गर्दछन्। पृथ्वीमा पणिले चोरेका गाई खोज्दै आफ्नो कल्याणका लागि देवताहरू अन्तरिक्षका सूर्यझैँ आआफ्नो उत्तम तेज प्रकट गर्छन्।

इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृपणन्त रत्नम्।
धियं च यज्ञं च साधन्तस्ते नो धान्तु वसव्य१मसामि ॥३॥

सबैको कल्याणका लागि यज्ञमा श्रेष्ठ ऐश्वर्य प्रदान गर्ने अविनाशी देवताको प्रार्थना गरिन्छ। ती देवताहरू हाम्रो प्रार्थना र यज्ञ सिद्ध गराउँदै प्रचुर मात्रामा विशिष्ट ऐश्वर्य सम्पदा प्रदान गरुन्।

आ तत्त इन्द्रायवः पनन्ताभि य ऊर्वं गोमन्तं तितृत्सान्।
सकृत्स्व१ ये पुरुपुत्रां महीं सहस्रधारां बृहतीं दुदुक्षन् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुका गाईरूपी धन जित्न चाहनेले तिम्रो वन्दना गर्दछ। यो विस्तृत भूमि एक पटक उत्पन्न भयो तर बारम्बार हरियाली उत्पन्न गर्दछ। यस महान् भूमिका सहस्र धारा दुहुन चाहनेले पनि इन्द्रदेवको अर्चना गर्दछन्।

शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्वमनानतं दमयन्तं पृतन्यून्।
ऋभुक्षणं मघवानं सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नर्यं पुरुक्षुः ॥५॥

हे सत्कर्मनिष्ठ याजक हो ! कसैका सामु टाउको ननिहुराउने, युद्धको रहर गर्ने, शत्रु परास्त गर्ने,

महिमासम्पन्न, ऐश्वर्यशाली, शोभायमान स्तुतिले युक्त, युद्धका विभिन्न कलाको ज्ञान भएका र मानिसको कल्याणका लागि वज्र धारण गर्ने इन्द्रदेवलाई आफ्नो संरक्षणका लागि आह्वान गर।

यद्वावान पुरुतमं पुराषाडा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः।
अचेति प्रासहस्पतिस्तुविष्मान्यदीमुश्मसि कर्तवे करत्तत्॥६॥

शत्रुको नगर ध्वस्त पार्ने इन्द्रदेवले अति सामर्थ्यशाली शत्रु वध गरेर वृत्रहन्ता इन्द्रदेवले जलद्वारा पृथ्वी परिपूर्ण बनाएपछि मानिसहरूले अति सामर्थ्यवान् इन्द्रदेव नै सबैका अधिपति हुन् र उनले नै हाम्रो सबै कामना पूरा गराउँछन् भन्ने धारणा बनाए।

[सूक्त - ७५]

ऋषि – सिन्धुक्षित् प्रैयमेध। **देवता** – नदी समूह। **छन्द** – जगती।

प्र सु वा आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वोचाति सदने विवस्वतः।
प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वरीणामति सिन्धुरोजसा॥१॥

हे जलदेवता ! हामी सेवाभाव भएका यजमानका घरमा तिम्रा श्रेष्ठ महिमाको कुरो गर्दछौं। यी नदीहरू सातसात वटा भएर तीन स्थानबाट प्रवाहित भए। यी प्रवाहमध्ये सिन्धु नै सबैभन्दा ओजसम्पन्न छ।

प्र तेऽरदद्वरुणो यातवे पथः सिन्धो यद्वाजाँ अभ्यद्रवस्त्वम्।
भूम्या अधि प्रवता यासि सानुना यदेषामग्रं जगतामिरज्यसि॥२॥

हे सिन्धु ! तिमी हरियालीले परिपूर्ण प्रदेशतर्फ बहँदा वरुणदेवले गमनका लागि मार्ग विस्तृत गराए। तिमी पृथ्वीमाथि सजिलो मार्गबाट प्रवाहित छौ र जीवधारी प्राणीका जीवनको प्रमुख आधार पनि होऊ।

दिवि स्वनो यतते भूम्योपर्यनन्तं शुष्ममुदियर्ति भानुना।
अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृषभो न रोरुवत्॥३॥

भूमिमाथि गर्जनशील तिम्रा स्वरले आकाश गुञ्जायमान गर्दछ। तिमी आफ्ना प्रचण्ड लहरले प्रवाहित हुन्छौ। सिन्धु महानदी साँढे डुक्रिएझैँ प्रचण्ड शब्द गर्दै आउँदा आकाशबाट महान् गर्जनसँगै जलको वर्षा भइरहेझैँ आभास हुन लाग्दछ।

अभि त्वा सिन्धो शिशुमिन्न मातरो वाश्रा अर्षन्ति पयसेव धेनवः।
राजेव युध्वा नयसि त्वमित्सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि॥४॥

माताहरू आफ्ना शिशुका नजिक र दुधालु गाई बाछाका नजिक गएझैँ अन्य नदीहरू शब्द सुसाउँदै सिन्धुतिरै जान्छन्। युद्ध गर्ने राजाको जस्तै तिमी सहभागिनी दुई धारा लिएर अगाडि बढ्ने गर्दछौ।

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या।
असिक्न्या मरुद्वृधे वितस्तयार्जीकीये शृणुह्या सुषोमया॥५॥

गङ्गा, यमुना, सरस्वती, शुतुद्री, परुष्णी, असिक्नीसँगै मरुद्वृधा, वितस्ता, सुषोमा र आर्जीकीया आदि नदी हो ! तिमीहरू सबै हाम्रो स्तोत्र सुन।

तृष्टामया प्रथमं यातवे सजूः सुसर्त्वा श्वेत्या त्या।
त्वं सिन्धो कुभया गोमतीं क्रुमुं मेहत्न्वा सरथं याभिरीयसे॥६॥

हे सिन्धु महानदी ! तिमी पहिले तृष्टामयासित प्रवाहित भयौ। त्यसपछि सुसर्ता, सजु र श्वेत्यासित मिसियौ। तिमी क्रमु, गोमतीलाई कुभा र मेहत्नुलाई आफैँसित मिसाउँछौ। यी सबै नदीसँगै एउटै रथमा आरुढ भएर जान्छौ।

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि ज्रयांसि भरते रजांसि।
अदब्धा सिन्धुरपसामपस्तमाश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता॥७॥

सिन्धु महानदी सोझो मार्गमा हिँड्ने, सेतो वर्ण हुने, प्रदीप्तिले युक्त भएर तीव्र गतिमा प्रवाहित छन्। अत्यन्त गहिरो सिन्धु नदी नै नदीहरूमा सबैभन्दा वेगशाली छ। यो अद्भुत वेग हुने घोडाजस्तो र स्त्रीजस्तो हेर्नमा सुन्दर छ।

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती।
ऊर्णावती युवतिः सीलमावत्युताधि वस्ते सुभगा मधुवृधम्॥८॥

सिन्धु महानदी गतिला अश्व, उत्तम रथ, सुन्दर वस्त्र, सुवर्णमय आभूषण, पुण्यले सम्पन्न, अन्नले

सम्पन्न र ऊनले युक्त छ। सिन्धु सधैँ नै तरुणीजस्तो र अनेकौँ तन्तुले युक्त छ। यो श्रेष्ठ ऐश्वर्यसम्पन्न सिन्धु मधु वृद्धि गराउने र फूलले सिँगारिएको छ।

सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन वाजं सनिषदस्मिन्नाजौ।
महान्ह्यस्य महिमा पनस्यतेऽदब्धस्य स्वयशसो विरप्शिनः ॥९॥

सुखदायी सिन्धु महानदी र अश्वयुक्त रथ चलाउँछ। त्यस रथले हामीलाई अन्न आदि प्रदान गरोस्। यस यज्ञमा सिन्धुका रथको विस्तृत महिमाको बयान गरियो। सिन्धुको रथ हिंसारहित, यशस्वी र महानताले युक्त छ।

[सूक्त - ७६]

ऋषि – जरत्कर्ण ऐरावत। **देवता** – ग्रावा। **छन्द** – जगती।

आ व ऋञ्जस ऊर्जां व्युष्टिष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन।
उभे यथा नो अहनी सचाभुवा सदःसदो वरिवस्यात उद्भिदा ॥१॥

हे ग्रावा ! अन्न प्रदान गर्ने उषा आउनासाथ तिमीलाई प्रयोग गर्न हामी तयारी गर्दछौँ। तिमी सोम दिएर इन्द्र, मरुत्‌गण र द्यावापृथिवीलाई अनुकूल बनाऊ। दुवै कालमा संयुक्त रहने यी द्यावापृथिवी प्रत्येक आवासमा आतिथ्य स्वीकार गरेर सबै क्षेत्रलाई उत्तम अन्नधन आदिले परिपूर्ण गरुन्।

तदु श्रेष्ठं सवनं सुनोतनात्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि।
विदद्ध्य१र्यो अभिभूति पौंस्यं महोराये चित्तरुदे यदर्वतः ॥२॥

हे ग्रावा ! तिमी सोम शोधित गरेर प्रस्तुत गर। हे पहाड ! तिमी हातले समाउन सकिने अश्वजस्तै अनुशासित हुन्छौ। सोम पेल्ने क्रियामा संलग्न यजमानले शत्रु जित्ने सामर्थ्य प्राप्त गर्दछन्। सोमले अश्व र प्रचुर ऐश्वर्य प्राप्ति हुन्छ।

तदिद्ध्यस्य सवनं विवेरपो यथा पुरा मनवे गातुमश्रेत्।
गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिर्णिजि प्रेमध्वरेष्वध्वरौँ अशिश्रयुः ॥३॥

उहिले नै मनुले यज्ञमा सोमरस प्रस्तुत गरेझैँ यस यज्ञमा पेलेको सोम जलरूपी कर्ममा मिसियोस्। गाई र अश्व शुद्ध गराउने त्वष्टाका पुत्रका कार्यमा अविनाशी सोमरसकै उपयोग गरिन्छ।

अप हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्ऋतिं सेधतामतिम्।
आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्रयः ॥४॥

हे ग्रावा ! अनिष्टकारी असुर संहार गर। पापदेवता निर्ऋतिलाई निवारण गर। दुर्मति पर हटाऊ। हामीलाई सुसन्ततियुक्त ऐश्वर्य प्रदान गर। देवताका लागि हर्ष प्रदायक यशले हामीलाई सम्पन्न बनाऊ।

दिवश्चिदा वोऽमवत्तरेभ्यो विभ्वना चिदाश्वपस्तरेभ्यः।
वायोश्चिदा सोमरभस्तरेभ्योऽग्नेश्चिदर्च पितुकृत्तरेभ्यः ॥५॥

देवताको सन्तुष्टिका लागि दिव्यलोकभन्दा पनि अधिक तेजस्वी, सुधन्वाका पुत्र विभुभन्दा अधिक क्रियाशील, वायुभन्दा पनि बढी सोमरस पेल्न सक्ने, र अग्निभन्दा पनि बढी अन्न प्रदान गर्ने ग्रावालाई अर्चना गरौँ।

भुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा दिविता दिवित्मता।
नरोयत्र दुहते काम्यं मध्वाघोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ॥६॥

यज्ञ गर्ने ऋत्विक्‌हरू सबैतिर ध्वनि गर्दै शीघ्रतापूर्वक इच्छित सोमरस निकाल्दछन्। त्यसमा यशस्वी ग्रावाले हाम्रा लागि सोम उपलब्ध गराऊन्। यस दिव्य कर्ममा मन्त्रका माध्यमबाट हामीलाई दिव्यता सम्पन्न गराऊन्।

सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते।
दुहन्त्यूधरुपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः ॥७॥

तिनै पहाडले सोमरस बर्साउँछन्। उनी सोमको रस दोहन गर्दछन्। उनी स्तोत्रको कामनाले प्रेरित भएर अग्निसेचनका लागि सोमरस निकाल्छन्। पेल्ने ऋषिहरू यिनका मुखमा बचेको सोम पान गरेर नै पवित्रता धारण गर्दछन्।

एते नरः स्वपसो अभूतन य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः ।
वामंवामं वो दिव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय सुन्वते ॥८॥

हे ऋत्विक् हो ! हे पहाड ! तिमीहरू पेलेर राम्रो बनाउने काम गर्दछौ, इन्द्रदेवका निम्ति सोमरस पेल्दछौ। देवलोक प्राप्त गर्नका लागि हामीलाई सर्वश्रेष्ठ विभूति प्रदान गर। हरेक आवास र पार्थिव देहधारीका लागि योग्य सम्पदा उत्पन्न गर।

[सूक्त - ७७]

ऋषि – स्यूमरश्मि भार्गव। **देवता** – मरुद्‌गण। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

अभ्रप्रुषो न वाचा प्रुषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।
सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोष्येषां न शोभसे ॥१॥

बादलबाट झर्ने पानीको विन्दुजस्तै स्तुतिले प्रशंसित मरुत्‌गण धनसम्पदा प्रदान गर्छन्। हविष्यान्नयुक्त यज्ञजस्तै सृष्टि रचनाका माध्यम मरुत्‌हरू नै हुन्। यी महान् शोभायुक्त मरुत्‌हरूको अर्चना यथार्थमा हामीले गर्न सकेनौँ, सुहाउँदो स्तोत्र पनि रच्न सकेनौँ।

श्रिये मर्यासो अञ्जीँरकृण्वत सुमारुतं न पूर्वीरति क्षपः ।
दिवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते अक्रा न वावृधुः ॥२॥

मरुत्‌हरू मरणशील थिए, यिनीहरूले गतिला कार्यबाटै आफूलाई दिव्य विभूतिले सजाएका हुन्। एकत्रित भएका अनेकौँ सेनाले पनि मरुत्‌हरूलाई पराजित गर्न सक्दैनन्। यी दिव्यलोकका गतिशील पुत्रहरू अगाडि सर्दैनन्। यी अदितिका पुत्रहरू आक्रामक क्षमता हुँदा पनि आफैँ अघि सर्दैनन्।

प्र ये दिवः पृथिव्या न बर्हणा त्मना रिरिच्रे अभ्रान्न सूर्यः ।
पाजस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशादसो न मर्या अभिद्यवः ॥३॥

मरुत्‌हरू आफ्ना महान् सामर्थ्यले द्युलोक र पृथ्वीभन्दा पनि अति सामर्थ्यशाली छन्। यसै किसिमले सूर्यदेव पनि अन्तरिक्षमा महिमाशाली छन्। उनी शक्तिशाली वीरजस्तै स्तोत्रको कामना गर्दछन्। दुष्ट विनाश गर्ने मानिसजस्तै पराक्रमी छन्।

युष्माकं बुध्ने अपां न यामनि विथुर्यति न मही श्रथर्यति ।
विश्वप्सुर्यज्ञो अर्वागयं सु वः प्रयस्वन्तो न सत्राच आ गत ॥४॥

हे मरुत् हो ! आपसमै घात प्रतिघात गर्दै बगेको पानीझैँ शीघ्र तिमीहरू हिँड्दा पृथ्वी कम्पित हुँदैन, न त दुःखी नै हुन्छ। विश्वरूपी यज्ञीय हविष्यान्न तिम्रै निम्ति प्रस्तुत छ। तिमीहरू अन्नदाता मानिसझैँ हाम्रा लागि सुखदायक र सङ्गठित भएर आओ।

यूयं धूर्षु प्रयुजो न रश्मिभिर्ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु ।
श्येनासो न स्वयशसो रिशादसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः ॥५॥

हे मरुत्‌हरू हो ! तिमीहरू सबै गतिशील रश्मिले योजित होओ र सूर्य आदिको आलोकझैँ तेजस्वी, गरुड पक्षीझैँ स्वयं यश विस्तार गर्ने, पराक्रमशाली र शत्रुप्रति उग्र छौ। बट्वाजस्तै तिमीहरू सबै तिरबाट गतिशील भएर जलको वर्षा गराउँछौ।

प्र यद्वहध्वे मरुतः पराकाद्यूयं महः संवरणस्य वस्वः ।
विदानासो वसवो राध्यस्याराच्चिद् द्वेषः सनुतर्युयोत ॥६॥

हे मरुत् हो ! तिमीहरू अति टाढाबाट आउँदा महिमामय, उत्तम, धारण गर्न योग्य ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ। हे वसुहरू हो ! तिमीहरू विद्रोही शत्रु परै विनाश गर।

य उदृचि यज्ञे अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषा ददाशत् ।
रेवत्स वयो दधते सुवीरं स देवानामपि गोपीथे अस्तु ॥७॥

अनुष्ठान सम्पन्न गरेर मरुत्‌हरूझैँ काम लाग्ने दान दिने व्यक्तिले श्रेष्ठ, वीर सन्तानले युक्त, अन्न र आयु प्राप्त गर्दछन्। ती वीर व्यक्तिले यज्ञमा स्थान प्राप्त गर्दछन्।

ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आदित्येन नाम्ना शम्भविष्ठाः ।
ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषां महश्च यामन्नध्वरे चकानाः ॥८॥

यी मरुत्‌हरू यज्ञजस्तै हुन् र यज्ञका संरक्षक हुन्। यिनीहरू सबैका लागि कल्याणकारी भावनाले युक्त भएर आदित्य नामले सम्बोधित छन्। यिनीहरूले हामीलाई संरक्षण दिऊन्। यज्ञस्थलमा चाँडै रथमा जाने इच्छा भएका मरुत्‌हरूले हाम्रा स्तुतिको रक्षा गरुन्। यज्ञमा उनीहरू अभीष्ट हविष्यान्नको अभिलाषा गर्दछन्।

ऋषि – स्यूमरश्मि भार्गव। **देवता** – मरुद्‌गण। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

विप्रासो न मन्मभिः स्वाध्यो देवाव्यो३ न यज्ञैः स्वप्नसः।
राजानो न चित्राः सुसन्दृशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः॥१॥

मरुत्‌हरू ज्ञानी स्तोताजस्तै स्तुतिले प्रशंसित भएर हाम्रा प्रार्थनामा ध्यान दिऊन्। देवता हर्षित गराउने यज्ञीय कार्यमा खटून्। मरुत्‌हरू राजाजस्तै पूजनीय, दर्शनीय र गृहपति मानिसजस्तै पापरहित र शोभायमान छन्।

अग्निर्न ये भ्राजसा रुक्मवक्षसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः।
प्रज्ञातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सुशर्माणो न सोमा ऋतं यते॥२॥

मरुत्‌हरू अग्निजस्तै तेजले युक्त, सुनौलो वक्ष भएका, वायुजस्तै शीघ्र गतिशील, अर्काको सहायता गर्ने, श्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न, ज्ञानीभैँ वन्दनीय, सुन्दर नेत्रले युक्त श्रेष्ठ सुखको सम्पादन गर्ने सोमजस्तै शोभायुक्त मुख भएका छन्। यस्ता गुणले सम्पन्न ती मरुत्‌देवताहरू यज्ञमा उपस्थित होऊन्।

वातासो न ये धुनयो जिगत्नवोऽग्नीनां न जिह्वा विरोकिणः।
वर्मण्वन्तो न योधाः शिमीवन्तःपितॄणां न शंसाः सुरातयः॥३॥

मरुत्‌हरू वायुभैँ शत्रु प्रकम्पित गराउँछन्, वेगवान् छन्, अग्निको ज्वालाजस्तै तेजस्वी कान्तिले युक्त छन्, कवच लगाएको शूरवीरजस्तै शौर्यले सम्पन्न छन् र पितृको वाणीजस्तै उदार दानी छन्। ती मरुत्‌हरू हाम्रा यज्ञमा आऊन्।

रथानां न येऽराः सनभयो जिगीवांसो न शूरा अभिद्यवः।
वरेयवो न मर्या घृतप्रुषोऽभिस्वर्तारो अर्कं न सुष्टुभः॥४॥

मरुत्‌हरू रथका चक्रमा हुने अरभैँ केन्द्रसित आबद्ध छन्, विजयशील शूरवीरभैँ तेजयुक्त छन्, दानी मानिसभैँ जलसेचक छन् र सुन्दर स्तोत्र गाउनेभैँ श्रेष्ठ शव्दले युक्त छन्। ती मरुत्‌हरू हाम्रा यज्ञमा आऊन्।

अश्वासो न ये ज्येष्ठास आशवो दिधिषवो न रथ्यः सुदानवः।
आपो न निम्नैरुदभिर्जिगत्नवो विश्वरूपा अङ्गिरसो न सामभिः॥५॥

मरुत्‌हरू श्रेष्ठ अश्वजस्तै वेगशील, ऐश्वर्यशालीजस्तै रथका स्वामी, उदार दानी छन्। उनीहरू नदीको पानीजस्तै ओरालोतिर प्रवाहित, विभिन्न रूपले युक्त र अङ्गिराहरूकै जस्तो सामगान गर्दछन्। ती मरुत्‌हरू हाम्रा यज्ञमा आइदिऊन्।

ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आदर्दिरासो अद्रयो न विश्वहा।
शिशूला न क्रीडयः सुमातरो महाग्रामो न यामन्नुत त्विषा॥६॥

मरुत्‌हरू जल उत्पादन गर्ने मेघजस्तै जलप्रवाहका निर्माता हुन्। यी सबै किसिमका शत्रुलाई नाश गर्ने, सधैँ शस्त्रजस्तै आदरणीय छन्। मरुत्‌हरू श्रेष्ठ स्नेहयुक्त माताभैँ क्रीडा मन पराउँछन् र विशाल जनसमूहजस्तै गतिशील एवं तेजस्वी छन्। ती मरुत्‌हरू हाम्रा यज्ञमा आइदिऊन्।

उषसां न केतवोऽध्वरश्रियः शुभंयवो नाञ्जिभिर्व्यश्वितन्।
सिन्धवो न ययियो भ्राजदृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे॥७॥

उषा कालका रश्मिजस्ता मरुत्‌हरू यज्ञका आश्रयी हुन्। मङ्गल कामना गर्ने, असल व्यक्तिजस्तै अलङ्कृत छन्। यिनीहरू नदीभैँ निरन्तर गतिशील, तेजस्वी आयुध धारण गर्ने र दूरगामी मार्गमा जाने बटुवाजस्ता भएर वेगपूर्वक ठूलो ठाउँ कटेर जान्छन्। ती मरुत्‌हरू हाम्रा यज्ञमा आइदिऊन्।

सुभागान्नो देवाः कृणुता सुरत्नानस्मान्त्स्तोतॄन्मरुतो वावृधानाः।
अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सन्ति॥८॥

हे देवतास्वरूप मरुत्‌हरू हो ! स्तुतिले आनन्दित भएर तिमीहरू हामीलाई श्रेष्ठ ऐश्वर्य र श्रेष्ठ रत्नका स्वामी बनाओ। तिमीहरू हाम्रा मैत्री भावनाले युक्त स्तोत्रपाठ स्वीकार गर। तिमीहरू सधैँ रत्न दान गरिरहन्छौ।

[सूक्त - ७९]

ऋषि – अग्नि वैश्वानर सप्तिवाजम्भर। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विक्षु।
नाना हनू विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यत्तः ॥१॥

मरणशील मानिसमध्ये हामी अविनाशी अग्निको महान् सामर्थ्य अनुभव गर्दछौं। यिनका दुवै ओठरूपी ज्वाला विभिन्न किसिमले पूर्णता प्राप्त गर्दछ। यिनी चपाउने काम नगरीकन नै काठ आदि खान्छन्।

गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्वया वनानि।
अत्राण्यस्मै पड्भिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विक्षु ॥२॥

अग्निदेवको टाउको गोप्य स्थानमा रहेको छ। यिनका आँखा भिन्नभिन्न स्थानमा छन्। यिनी नचपाईकनै ज्वालाले नै समिधा सेवन गर्दछन्। हामी विभिन्न पद वा चरणमा हात उठाएर नमस्कार गर्दै यिनलाई सन्तुष्ट गराउँछौं।

प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन्कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः।
ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वांसं रिप उपस्थे अन्तः ॥३॥

अग्निदेव बालकजस्तै पृथ्वीमातामाथि रहेर लहरा भक्षण गर्न पाउने कामना गर्दछन्। यिनी तिनका जरासम्म पुग्दछन्। अग्निदेव स्वयं पृथ्वीका भित्री सतहको पक्वान्नजस्तै दीप्तिमान् काष्ठ सेवन गर्ने विधि जान्दछन्।

तद्वामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति।
नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः ॥४॥

हे द्युलोक र पृथ्वीलोक ! हामी तिमीहरूसित अरणीबाट उत्पन्न, गर्भमा रहेको शिशुजस्ता अग्निले आफ्ना मातापितारूपी दुवै अरणी सेवन गर्दछन् भन्ने यथार्थमा आधारित कुरो भन्दछौं। हामी मानिस, देवतारूपी अग्निको विशेषताबाट अनभिज्ञ छौं। हे वैश्वानर ! तिमी विभिन्न ज्ञानले सम्पन्न, उत्तम ज्ञानयुक्त छौ।

यो अस्मा अन्नं तृष्वा३ दधात्याज्यैर्घृतैर्जुहोति पुष्यति।
तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षेऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्ङसि त्वम् ॥५॥

अग्निका निम्ति शीघ्रतापूर्वक हविष्यान्न समर्पित गर्ने, गाईको घिउ अथवा सोमरसले अग्निमा यज्ञ गर्ने र समिधाले अग्नि प्रज्वलित गर्ने यजमानलाई अग्निदेव आफ्ना हजारौं किसिमका असीम ज्वालाले हेर्दछन्। हे अग्निदेव ! हाम्रा लागि अनुकूल होऊ।

किं देवेषु त्यज एनश्चकर्थाग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान्।
अक्रीळन् क्रीळन्हरिरत्तवेऽदन्वि पर्वशश्चकर्त गामिवासिः ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमीले कहिल्यै देवताहरूप्रति क्रोध गरेका छौ ? चर्म वा लहरा शस्त्रले टुक्राटुक्रा गरेझैं कतै क्रीडा गर्दै र कतै नगर्दै हरणशील अग्निदेवले खाद्य सामग्री सेवन गर्दा टुक्राटुक्रा पार्दछन्।

विषूचो अश्वान्युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्गृभीतान्।
चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः ॥७॥

जङ्गलमा हुर्किएका अग्निदेव सर्वत्र गतिमान्, सरल मार्गगामी भोगको आकाङ्क्षा भएका अश्व वशमा गरेर सुनियोजित बनाउँछन्। हाम्रा मित्ररूपी अग्निदेव वसुहरूबाट प्रदीप्त भएर प्रस्फुटित हुन्छन्। उनी पर्वरूपी समयले सम्पन्न भएर बढ्दछन्।

[सूक्त - ८०]

ऋषि – अग्नि वैश्वानर सप्तिवाजम्भर। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अग्निः सप्तिं वाजंभरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिःष्ठाम्।
अग्नी रोदसी वि चरत्समञ्जन्नग्निर्नारीं वीरकुक्षिं पुरन्धिम् ॥१॥

वेगशील, सङ्ग्राममा शत्रु जित्ने र अन्नप्रदाता अश्व अग्निदेवले प्रदान गर्दछन्। यिनी यज्ञशाली, वेदज्ञ र यज्ञरूपी सत्कर्मप्रेमी पुत्र प्रदान गर्दछन्। अग्निदेव द्युलोक र भूलोक दुवैलाई प्रकाशित गर्दै सञ्चरित हुन्छन्। यी अग्निदेव स्त्रीलाई वीर सन्तान जन्माउने बनाउँछन्।

अग्नेरप्नसः समिदस्तु भद्राग्निर्मही रोदसी आ विवेश।
अग्निरेकं चोदयत्समत्स्वग्निर्वृत्राणि दयते पुरूणि ॥२॥

अग्नि प्रज्वलित गराउने समिधा कल्याणकारी होऊन्। अग्निदेव आफ्ना तेजले द्युलोक र पृथ्वीका सबै ठाउँमा व्याप्त रहेका छन्। अग्निदेव युद्धक्षेत्रमा आफ्ना साधकको सहायक बनेर उसलाई विजयी बनाउँछन् र अनेकौं शत्रु विनाश गरिदिन्छन्।

अग्निर्ह त्यं जरतः कर्णमावाग्निरद्भ्यो निरदहज्जरूथम्।
अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यदन्तरग्निर्नृमेधं प्रजयासृजत्सम् ॥३॥

अग्निदेवले वास्तवमा जरत्कर्ण नामका प्रख्यात ऋषिको सुरक्षा गरे। उनलाई जलबाट बाहिर निकालेर अग्निले जरूथ नामका राक्षसलाई भस्मीभूत गराए। अग्निदेवले तातिएका कुण्डमा खसेका अत्रि ऋषिलाई निकाले। अग्निदेवले नृमेध ऋषिलाई सन्तान प्रदान गरेका थिए।

अग्निर्दाद् द्रविणं वीरपेशा अग्निर्ऋषिं यः सहस्रा सनोति।
अग्निर्दिवि हव्यमा ततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा ॥४॥

अग्निदेव श्रेष्ठ, ज्योतिष्मान् ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। अग्निदेव मन्त्रद्रष्टा ऋषिका लागि सहस्र गाई प्रदान गर्दछन्। यजमानले प्रदान गरेको आहुति अग्निदेव दिव्यलोकमा लिएर जान्छन्। यसबाट उनको ज्वालारूपी शरीर अनेकौं लोकमा विस्तृत हुन्छ।

अग्निमुक्थैर्ऋषयो वि ह्वयन्तेऽग्निं नरोयामनि बाधितासः।
अग्निं वया अन्तरिक्षे पतन्तोऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् ॥५॥

सर्वप्रथम ऋषिहरू अग्निदेवको प्रार्थना वेदमन्त्रले गर्दछन्। समरक्षेत्रमा शत्रुबाट पीडित मानिस विजय पाउन अग्निदेवलाई आह्वान गर्दछन्। आकाशमा उड्दै गरेका पक्षीले राति अग्नि देख्दछन्। अग्निदेव हजारौं गाईयुक्त भएर चारै दिशामा विचरण गर्छन्।

अग्निं विश ईडते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः।
अग्निर्गान्धर्वी पथ्यामृतस्याग्नेर्गव्यूतिर्घृत आ निषत्ता ॥६॥

साधारण मानिसले पनि अग्निदेवको अर्चना गर्दछन्। राजा नहुषका प्रजा अग्निदेवलाई अनेकौं किसिमले प्रार्थना गर्दछन्। अग्निदेव यज्ञीय मार्गका निम्ति कल्याणकारी वेदको वाणी सुन्दछन्। अग्निको मार्ग घिउसँग संलग्न छ।

अग्नये ब्रह्म ऋभवस्ततक्षुरग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम्।
अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठाग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥७॥

ऋभुहरूले अग्निदेवका निम्ति स्तोत्र रचना गरे। हामी सबै महिमामय अग्निदेवको प्रार्थना गर्दछौं। हे तरुण अग्निदेव ! तिमी स्तोतालाई संरक्षण प्रदान गर। हे अग्निदेव ! हामीलाई तिमी महान् ऐश्वर्य प्रदान गर।

[सूक्त – ८१]

ऋषि – विश्वकर्मा भौवन। **देवता** – विश्वकर्मा। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वदृषिर्होता न्यसीदत् पिता नः।
स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदवराँ आ विवेश ॥१॥

द्रष्टाका रूपमा रहेका विश्वकर्मा ऋषि पिताकै जस्तो स्थितिमा रहेर समस्त लोकका निम्ति र समस्त लोकले दिएको आहुति समर्पित गर्दछन्। यिनी सङ्कल्पले मात्रै विभिन्न सम्पदालाई इच्छित रूप प्रदान गर्दै पहिले उत्पन्न भएका जगत्लाई संव्याप्त गराउँछन् र अन्यत्र प्रविष्ट हुन्छन्।

किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत्स्वित्कथासीत्।
यतो भूमिं जनयन्विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः ॥२॥

सृष्टिको निर्माणभन्दा पहिले परमात्मा कुन आश्रयमा अडिएका थिए ? सृष्टिको निर्माणमा प्रयोग भएका मूल द्रव्य के र कस्ता थियो ? त्यसबाट सर्वद्रष्टा विश्वकर्मा परमात्माले यस सुविशाल पृथ्वी र महान् द्युलोकको सिर्जना महान् सामर्थ्यले कहाँ बसेर गरे ?

विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखोविश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात्।
सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रैर्द्यावाभूमी जनयन्देव एकः ॥३॥

सर्वत्र आँखा भएका, सबैतिर मुख भएका, सबैतिर भुजा भएका र सबैतिर चरण भएका उनै

अद्वितीय परमात्माले आफ्ना भुजाले गतिशील पृथ्वी र द्युलोक आश्रयविनै निर्माण गरेका थिए र उचित रूपमा तिनलाई सञ्चालित गर्ने उनी एक्लै थिए।

किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः।
मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्॥४॥

कस्तो वन र कस्ता वृक्षबाट निर्माण सामग्री लिएर विश्वकर्मा ईश्वरले पृथिवी र द्युलोक निर्माण गरे ? हे विवेकी पुरुष हो ! समस्त भुवन धारण गर्दै ती विश्वकर्मादेव कुन ठाउँमा अडिएका छन् भनेर आआफ्ना मनका शक्तिसित सोध।

या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा।
शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः॥५॥

हे विश्वको रचना गर्ने परमात्मा ! हे सबैलाई धारणपोषण गर्ने ईश्वर ! तिम्रा उच्चतम, मध्यम वा तल्ला धामका विषयमा हामीलाई मित्रको भावना राखेर सिकाऊ। सबै जीवलाई तिमीले वृद्धि प्रदान गरेपछि नै हामी उत्तम हविष्यान्नद्वारा यजन गरौँ।

विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम्।
मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनास इहास्माकं मघवा सूरिरस्तु॥६॥

हे विश्वका स्रष्टा परमात्मा ! हामीले दिइएका हविष्यान्नले प्रसन्न भएर पृथ्वीले जस्तै सबै आश्रितहरूको हितका लागि यज्ञमा स्वयं यजन गर। तिमी सबै शत्रु आफ्ना बलले मोहग्रस्त गराऊ। यज्ञमा ऐश्वर्यसम्पन्न देवता हाम्रा लागि श्रेष्ठ फल प्रदान गरुन्।

वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतये मनोजुवं वाजे अद्या हुवेम।
स नो विश्वानि हवनानि जोषद्विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा॥७॥

हामी आज जीवनयज्ञमा आफ्नो रक्षाका लागि ज्ञानका अधिपति सृष्टिका रचयिता परमेश्वरलाई आह्वान गर्दछौँ। सत्कर्ममा प्रेरणा दिएर कल्याण गर्ने ती विश्वकर्माले हामीबाट प्रदान गरिएको हविष्यान्न हाम्रो रक्षाका लागि प्रेमपूर्वक ग्रहण गरुन्।

[सूक्त - ८२]

ऋषि - विश्वकर्मा भौवन। **देवता** - विश्वकर्मा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नम्नमाने।
यदेदन्ता अददृहन्त पूर्व आदिद् द्यावापृथिवी अप्रथेताम्॥१॥

उहिल्यै द्यावापृथिवीको विस्तार भएर तिनका बाहिरीभित्री भाग बलियोसँग अडिएपछि चक्षुसम्पन्न पिताले नमनशील घृतको सृष्टि गरे।

विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत संदृक्।
तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्तऋषीन्पर एकमाहुः॥२॥

विश्वकर्मादेव विशिष्ट महाशक्तिसम्पन्न, व्यापक विश्वका निर्माता, धारणकर्ता, महान् र सर्वद्रष्टा हुन्। उनैलाई प्राणका सप्तधाराका रूपमा रहेका सप्तऋषि पनि भनिन्छ। तिनको अभीष्ट पूर्ति उनकै पोषणशक्तिले हुन्छ। ती एउटै अद्वितीय हुन्।

यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा।
यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्नं भुवना यन्त्यन्या॥३॥

परमेश्वर हामी सबैका उत्पन्न र पालन गर्ने हुन्, उनी सबैका धारणकर्ता हुन्। उनी सम्पूर्ण लोकका स्थानका ज्ञाता हुन् र एउटै भएर पनि विविध देवताको विभिन्न नाम धारण गर्दछन्। सबै लोकका प्राणी आखिरमा उनैसित पुग्दछन्।

त आयजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना।
असूर्ते सूर्ते रजसि निषत्ते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि॥४॥

अन्तरिक्षमा प्रत्यक्ष अथवा परोक्ष रूपले निवास गर्ने परमेश्वरले समस्त प्राणीको रचना गरेका हुन्। उनै स्रष्टाका लागि हाम्रा पूर्वज ऋषिहरू स्तुति गर्दै यज्ञमा महान् वैभव समर्पित गर्दछन्।

परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति।
कं स्विद्गर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे॥५॥

हृदयमाको ईश्वरीय तत्त्व द्युलोकभन्दा पर छ, पृथ्वीभन्दा पर छ, देवता र असुरभन्दा पनि पर छ।

जल तत्त्वले सर्वप्रथम कुन गर्भ धारण गऱ्यो ? त्यो गर्भ कस्तो विलक्षण थियो ? उहिलेका ऋषिहरू त्यस परमतत्त्वको उचित दर्शन पाउनासाथ देवत्वको परमपद प्राप्त गर्दथे।

तमिग्दर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे।
अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्विश्वानि भुवनानि तस्थुः ॥६॥

सृष्टिका आदिदेखि नै विद्यमान त्यस परमतत्त्वले अपतत्त्वको गर्भ धारण गरेको हो। त्यहीँ सम्पूर्ण देवशक्तिको आश्रयस्थल छ। यस्ता अजन्मा ईश्वरका केन्द्रमा एउटै परम तत्त्व अडिएको छ, त्यसैबाट समस्त भुवन रक्षित भएर अडिएको छ।

न तं विदाथ य इमा जजानान्यद्युष्माकमन्तरं बभूव।
नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥७॥

हे मानिस हो ! यस सम्पूर्ण ब्रह्माण्डको रचना गर्ने परमेश्वरलाई तिमीहरू जान्दैनौ। परमतत्त्वका रूपमा रहेका तिनी सबैबाट भिन्न भएर पनि सबैभित्र प्रतिष्ठित छन्। अज्ञानको बाक्लो अन्धकारमा डुबेका, केवल गफ र विवादमा लागेर जिउ जोगाउने र पोस्ने चिन्ताले सताइएकाहरूले त्यस्ता परमेश्वरका सम्बन्धमा व्यर्थ विवाद गर्दै विचरण गर्दछन्, साक्षात्कार गर्न सक्दैनन्।

[सूक्त - ८३]

ऋषि - मन्यु तापस। **देवता** - मन्यु। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

यस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक्।
साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता ॥१॥

हे वज्र वा तीखो बाणजस्तो र क्रोधका प्रतीक, अभिमानी मन्युदेव ! तिमीलाई हरण गर्ने साधक शक्ति र सामर्थ्य निरन्तर परिपुष्ट गराउँछन्। बलवर्द्धक र विजयप्रदाता तिम्रा सहयोगले हामी दास र आर्यजस्ता विरोधीलाई आफ्ना अधीनमा राख्दछौँ।

मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः।
मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः पाहि नो मन्योतपसा सजोषाः ॥२॥

मन्यु नै इन्द्रदेव हुन्, यज्ञ सञ्चालन गर्ने वरुण र जातवेदा अग्नि हुन्। सम्पूर्ण मानवी प्रजाले मन्युको प्रशंसा गर्दछन्। हे मन्यु ! स्नेहयुक्त भएर तपद्वारा हाम्रो संरक्षण गर।

अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान्तपसा युजा वि जहि शत्रून्।
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्या भरा त्वं नः ॥३॥

हे महान् सामर्थ्यशाली मन्यु ! यहाँ आऊ। तिमी तपस्याको सामर्थ्यले युक्त भएर शत्रुको विध्वंस गर। तिमी शत्रुविनाशक, वृत्रहन्ता र दस्यु दलन गर्ने हौ। हामीलाई सबै किसिमको ऐश्वर्य प्रदान गर।

त्वं हि मन्यो अभिभूत्योजाः स्वयम्भूर्भामो अभिमातिषाहः।
विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावानस्मास्वोजः पृतनासु धेहि ॥४॥

हे मन्यु ! तिमी विजयी शक्तिले सम्पन्न, आफ्ना सामर्थ्यले बढ्ने, तेजयुक्त, शत्रु पराजित गराउने, सबैको निरीक्षण गर्नमा सक्षम र बलशाली छौ। सङ्ग्राम क्षेत्रमा तिमी हामीभित्र ओज स्थापना गर।

अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव क्रत्वा तविषस्य प्रचेतः।
तं त्वा मन्यो अक्रतुर्जिहीळाहं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि ॥५॥

हे श्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न मन्यु ! तिमीसित सहभागी नभएका कारणले नै हामी छुट्टिएर पर पुगिसकेका छौँ। महिमामय तिमीबाट विमुख भएर हामी कर्महीन भइसकेका छौँ। सङ्कल्पशील भएर तिम्रा निकट आउँछौँ। हाम्रा शरीरमा बल सञ्चार गर्न आऊ।

अयं ते अस्म्युप मेह्यर्वाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः।
मन्यो वज्रिन्नभि मामा ववृत्स्व हनाव दस्यूँरुत बोध्यापेः ॥६॥

हे मन्यु ! हामी तिम्रा नजिकै उपस्थित छौँ। तिमी आफ्नो अनुकूलतापूर्वक हाम्रा नजिक आघात सहन र सबैलाई धारण गर्न समर्थ छौ। हे वज्रधारी मन्यु ! तिमी हाम्रा नजिक आऊ, हामीलाई मित्र ठान, त्यसो भएपछि हामी दुष्टलाई मार्न सकौँ।

अभि प्रेहि दक्षिणतो भवा मेऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि।
जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुभा उपांशु प्रथमा पिबाव ॥७॥

हे मन्यु ! तिमी हाम्रा नजिक आऊ। हाम्रा दाहिनेतिर बसिदेऊ। हामी दुवैले मिलेर शत्रु संहार गर्न समर्थ हुनेछौं। तिम्रा लागि मधुर र श्रेष्ठ धारक सोम हवन गर्दछौं। हामी दुवै एकान्तमा सर्वप्रथम यो रस पान गरौं।

[सूक्त - ८४]

ऋषि - मन्यु तापस। **देवता** - मन्यु। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः।
तिग्मेषव आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः ॥१॥

हे मन्यु ! तिम्रा सहयोगले रथमा आरुढ भएर अनन्दित र प्रसन्नचित्त हुँदै आफ्ना आयुध धारिलो बनाएर अग्निको जस्तै तीक्ष्ण दहनशक्ति उत्पन्न गर्ने मरुत्गण आदि युद्धका नायक हाम्रो सहायताका लागि युद्धक्षेत्रमा जाऊन्।

अग्निरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीर्नः सहुरे हूत एधि।
हत्वाय शत्रून्वि भजस्व वेद ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व ॥२॥

हे मन्यु ! अग्निजस्तै प्रदीप्त भएर शत्रु पराजित गर। हे सहनशक्तिले युक्त मन्यु ! तिम्रो आह्वान गरिएको छ। तिमी हाम्रा सङ्ग्राममा नायक बनिदेऊ। शत्रु संहार गरेर उनको सम्पदा हामीलाई देऊ। हामीलाई बल प्रदान गरेर शत्रु पर भगाइदेऊ।

सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मे रुजन्मृणन्प्रमृणन् प्रेहि शत्रून्।
उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुध्रे वशी वशं नयस एकज त्वम् ॥३॥

हे मन्यु ! हाम्रा विरुद्धमा सक्रिय शत्रुलाई तिमी परास्त गर। दुःख दिँदै र कुच्याउँदै शत्रुमाथि आक्रमण गर। तिम्रो प्रभावपूर्ण क्षमता रोक्न कसले पो सक्छ र ? हे अद्वितीय मन्यु ! तिमी स्वयं संयमशील भएर शत्रुलाई नियन्त्रणमा गर्दछौ।

एकोबहूनामसि मन्यवीडितो विशंविशं युधये सं शिशाधि।
अकृत्तरुक्त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृण्महे ॥४॥

हे मन्यु ! तिमी एक्लै नै अनेकौंबाट सत्कारयोग्य छौ। तिमी युद्धका निमित्त प्रत्येक मानिसलाई तीक्ष्ण बनाऊ। हे अक्षय प्रकाशयुक्त मन्यु ! तिम्रो मित्रताका सहयोगले हामी हर्षित भएर विजय प्राप्तिका लागि सिंहनाद गर्दछौं।

विजेषकृदिन्द्रइवानवब्रवोऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह।
प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विद्मा तमुत्सं यत आबभूथ ॥५॥

हे मन्यु ! इन्द्रजस्तै विजेता, असन्तुलित नबोल्ने तिमी हाम्रा अधिपति हौ। हे सहनशील मन्यु ! तिम्रा निम्ति प्रिय स्तोत्र उच्चारण गर्दछौं। तिमी उत्पन्न हुने स्रोत थाहा छ।

आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो बिभर्ष्यभिभूत उत्तरम्।
क्रत्वा नो मन्योसह मेद्येधि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि ॥६ ॥

हे शत्रु संहार गर्ने वज्रजस्तै मन्यु ! शत्रु विनाश गर्नु तिम्रो सहज स्वभाव हो। हे शत्रु पराजित गर्ने मन्यु ! तिमी श्रेष्ठ तेज ग्रहण गर्दछौ। कर्मशक्तिका साथ युद्धक्षेत्रमा तिमी हाम्रा निम्ति सहायक होऊ। तिम्रो आह्वान असङ्ख्य वीरले गर्दछन्।

संसृष्टं धनमुभयं समाकृतमस्मभ्यं दत्तां वरुणश्च मन्युः।
भियं दधाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम् ॥७॥

हे वरुण र मन्यु ! उत्पादित र सङ्ग्रहित ऐश्वर्य हामीलाई प्रदान गर। भयभीत हृदयका शत्रु पराजित भएर पर भागून्।

[सूक्त - ८५]

ऋषि - सूर्या सावित्री। **देवता** - सोम सूर्या चन्द्रमा। **छन्द** - अनुष्टुप् त्रिष्टुप् जगती।

सत्येनोत्तभिता भूमिः सूर्येणोत्तभिता द्यौः।
ऋतेनादित्यास्तिष्ठन्ति दिवि सोमो अधि श्रितः ॥१॥

देवताहरूमा सत्यस्वरूप ब्रह्माले पृथ्वीलाई आकाशमा स्थापित गरे। सूर्यदेव द्युलोक अड्याउँछन्। यज्ञको आहुतिका आश्रयमा देवशक्ति रहेको हुन्छ। सोम द्युलोकभन्दा माथि रहेको छ।

सोमेनादित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही।
अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः ॥२॥

आदित्य आदि देवता सोमका कारण नै बलशाली छन्। सोमले नै पृथ्वी महिमाशाली हुन्छ। यी नक्षत्रका बीचमा पनि सोमलाई स्थापित गरिएको छ।

सोमं मन्यते पपिवान्यत्संपिंषन्त्योषधिम्।
सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति कश्चन ॥३॥

सोमलता आदि औषधि पेल्दा मुखले पिउन योग्य मान्यता प्राप्त सोम बन्छ। ब्रह्मनिष्ठ ज्ञानीले जानेको सोम कुनै पनि व्यक्तिका मुखले पिउने सक्ने खालको हुँदैन।

आच्छद्विधानैर्गुपितो बार्हतैः सोम रक्षितः।
ग्राव्णामिच्छृण्वन्तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ॥४॥

हे दिव्य सोम ! तिमी बृहती विद्याका जानकारले जानेका र गोप्य विधिले सुरक्षित छौ। तिमी ग्रावाको ध्वनि सुन्दछौ। तिमीलाई पृथ्वीका प्राणीले सेवन गर्न सक्दैनन्।

यत्त्वा देवा प्रपिबन्ति तत आ प्यायसे पुनः।
वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ॥५॥

हे सोमदेव ! मानिसले औषधिका रूपमा तिमीलाई ग्रहण गरेर बारम्बार तिम्रो सेवन गर्दछन्। महिनाले वर्षलाई सुरक्षित गरेझैँ वायुदेव सोमलाई सुरक्षा गर्दछन्।

रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी।
सूर्याया भद्रमिद्वासो गाथयैति परिष्कृतम् ॥६॥

सूर्यकी कन्याको पाणिग्रहणका समयमा रैभी नामका ऋचा उनका सखीजस्ता भए। नाराशंसी नामका ऋचा तिनका सेविका बनेका थिए। सूर्याको पहिरन अति शोभायमान थियो, कल्याणकारी गाथामन्त्र आदि विशेष रूपमा परिष्कृत थिए।

चित्तिरा उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम्।
द्यौर्भूमिः कोश आसीद्यदयात्सूर्या पतिम् ॥७॥

सूर्यपुत्री पतिघरमा जानका लागि प्रस्थान गर्दा श्रेष्ठ विचार उनको आच्छादन र आँखाका अञ्जन पनि बनेका थिए। द्युलोक र पृथ्वी नै उनका खरखजाना भए।

स्तोमा आसन्प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः।
सूर्याया अश्विना वराग्निरासीत्पुरोगवः ॥८॥

स्तवन नै सूर्याका रथका दण्ड थिए, कुरीर नामको छन्द रथको भित्री भाग थियो। सूर्याका वर अश्विनीकुमार थिए र अग्नि अगाडि लागेका दूतका रूपमा थिए।

सोमो वधूयुरभवदश्विनास्तामुभा वरा।
सूर्यां यत्पत्ये शंसन्तीं मनसा सवितादात् ॥९॥

सूर्यकी पुत्री हृदयदेखि नै पतिको कामना गर्दै थिइन्। सूर्यले आफ्नी पुत्री सूर्या अश्विनीकुमारलाई दिने बेलामा सोम पनि उनीसित विवाह गर्न इच्छुक थिए, अश्विनीकुमार नै उनका वरका रूपमा स्वीकृत भए।

मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः।
शुक्रावनड्वाहावास्तां यदयात्सूर्या गृहम् ॥१०॥

सूर्या आफ्ना पतिका घरमा जाँदा मन उनको रथ थियो र आकाश रथको छानो थियो। दुई शुक्रहरू उनको रथका वाहन थिए।

ऋक्सामाभ्यामभिहितौ गावौ ते सामनावितः।
श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां दिवि पन्थाश्चराचरः ॥११॥

हे सूर्यादेवी ! ऋक् र साम स्तवन सुन्ने, धारण गर्ने, एकअर्कासित समानता भएका, दुई श्रोत्र तिम्रा मनरूपी रथका पाङ्ग्रा थिए। रथले हिँड्ने बाटो आकाश निश्चित भयो।

शुची ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आहतः।
अनो मनस्मयं सूर्यारोहत्प्रयती पतिम् ॥१२॥

जाने बेलामा तिम्रा रथका दुवै पाङ्ग्रा पवित्र र उज्ज्वल भए। त्यस रथको धुरो वायु थिए। पतिगृहमा जान लागेकी सूर्या मनरूपी रथमा आरूढ भइन्।

सूर्याया वहतुः प्रागात्सविता यमवाजसृजत्।
अघासु हन्यन्ते गावोऽर्जुन्यो पर्युह्यते ॥१३॥

सूर्या पतिका घरमा जाँदा छोरीका मायाले सूर्यले दाइजोका रूपमा बर्साएको धनजति सबै पहिले नै पठाइएको थियो। मघा नक्षत्रमा बिदाइका बेलामा दिएका गाई धपाइए र अर्जुनी वा पूर्वाफाल्गुनी र उत्तरफाल्गुनी नक्षत्रमा कन्यालाई पतिगृहमा पठाइयो।

यदश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः।
विश्वे देवा अनु तद्वामजानन्पुत्रः पितरावववृणीत पूषा ॥१४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू सूर्यासँग विवाहसम्बन्धी कुरो बुझ्न पुगेका बेला सबै देवताले समर्थन गरे र तिमीहरूका पुत्र पूषाले तिमीहरूलाई स्वीकार गरे।

यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप।
क्वैकं चक्रं वामासीत्क्व देष्ट्राय तस्थथुः ॥१५॥

हे शुभस्पति अश्विनीकुमार हो ! सूर्यालाई वरण गर्नका लागि जाँदा तिमीहरूका रथको एउटा पाङ्ग्रो कहाँ थियो ? मार्ग जान्ने जिज्ञासामा तिमीहरू कहाँ रहेका थियौ ?

द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माण ऋतुथा विदुः।
अथैकं चक्रं यद्गुहा तदद्धातय इद्विदुः ॥१६॥

हे सूर्य ! तिम्रा रथका दुई पाङ्ग्रा ऋतुअनुसार गतिशील रूपमा चलेका छन् भन्ने कुरो ब्राह्मणले जानेका छन्। तेस्रो गोपनीय चक्रका विषयमा पनि विद्वान्हरू जान्दछन्।

सूर्यायै देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च।
ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः ॥१७॥

सूर्या, मित्र र वरुण आदि देवताहरू तथा सबै प्राणीका लागि उनी कल्याणकारी हितचिन्तक हुन्। हामी उनलाई प्रणाम गर्दछौँ।

पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशू क्रीडन्तौ परि यातो अध्वरम्।
विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्ट ऋतूँरन्यो विदधाज्जायते पुनः ॥१८॥

दुवै शिशु आफ्ना तेजले पूर्व र पश्चिममा विचरण गर्दछन्। दुवै क्रीडा गर्दै यज्ञमा पुग्दछन्। उनीहरू दुईमा एउटा सूर्यले सबै लोक हेर्दछन् र अर्को चन्द्रले ऋतु निर्धारण गर्छन्। त्यसैले यिनीहरू बारम्बार उदाउनेअस्ताउने गर्दछन्।

नवोनवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रम्।
भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन्प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः ॥१९॥

चन्द्रदेव दिनहुँ उदाएर सधैँ नवीनतम हुनछन्। दिनका सूचक सूर्यदेव प्रतिदिन नवीन रूपमा बिहान सबैका अगाडि आउँछन्। सूर्यदेव आएर देवतालाई यज्ञको हविर्भाग दिने व्यवस्था गर्दछन्। चन्द्रदेव आएर जीवनलाई आनन्द र चिरायु प्रदान गर्दछन्।

सुकिंशुकं शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रम्।
आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व ॥२०॥

हे सूर्यपुत्री ! तिमी आफ्ना पतिका घरतिर जाँदै सुन्दर प्रकाशयुक्त पलाशका वृक्षले बनेको र शाल्मली वृक्षका काठले बनाइएको विभिन्न रूपका सुनौला वर्णका, उत्तम र सुन्दर चक्र जडिएका रथमा आरुढ होऊ। तिमी पतिका लागि अमृतमय लोकलाई सुखदायी बनाऊ।

उदीर्ष्वातः पतिवती ह्येश्षा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरीडे।
अन्यामिच्छ पितृषदं स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥२१॥

हे विश्वावसु ! यस ठाउँबाट उठ, किनभने यी कन्याको पाणिग्रहण भइसकेको छ। हामी नमस्कार र स्तोत्रले तिम्रो अर्चना गर्दछौँ। पितृगृहमा रहेका अरू विवाहयोग्य कन्याको कामना गर। उनैले सौभाग्य प्रदान गर्नेछन्, भनाइको राम्रो अभिप्राय बुझ।

उदीर्ष्वातो विश्वावसो नमसेडामहे त्वा।
अन्यामिच्छ प्रफर्व्यं१सं जायां पत्या सृज ॥२२॥

हे विश्वावसु ! यो स्थान छोडिदेऊ। हामी नमस्कारपूर्वक तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। तिमी अर्कै युवतीको कामना गर र त्यस स्त्रीलाई पतिसँग जान संयुक्त गराऊ।

अनृक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम्।
समर्यमा सं भगो नो निनीयात्सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः ॥२३॥

हे देवता हो ! बाटाहरू कष्टले रहित र सरल होऊन्। तिनबाट हाम्रा मित्र कन्याका पिताका घरमा जाऊन्। अर्यमा र भगदेवले हामीलाई यहाँ सुविस्तासाथ ल्याऊन्। यी पतिपत्नी आदर्श दम्पती सिद्ध होऊन्।

प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद्येन त्वाबध्नात्सविता सुशेवः।
ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोकेऽरिष्टां त्वा सह पत्या दधामि ॥२४॥

हे कन्या ! तिमीलाई हामी वरुणका बन्धनबाट छुटाइदिन्छौँ। सवितादेवले सेवाकार्यका लागि तिमीलाई बन्धनयुक्त गराएका थिए। सत्यको आधार र सत्कर्मको निवास भएका स्थानमा तिमीलाई अनिष्टरहित पतिका साथ विराजमान गराउँछौँ।

प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुबद्धाममुतस्करम्।
यथेयमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगासति ॥२५॥

हे कन्या ! यस पिताका कुलबाट तिमीलाई मुक्त गर्दछौँ, तर पतिका कुलबाट होइन। पतिका कुलमा तिमीलाई राम्ररी आबद्ध गराउँछौँ। हे कामनावर्षक इन्द्रदेव ! यी वधू सुसन्तानले सम्पन्न र सौभाग्यवती रहून्।

पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विना त्वा प्र वहतां रथेन।
गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासो वशिनी त्वं विदथमा वदासि ॥२६॥

पूषादेवले तिमीलाई यहाँबाट हात समातेर लैजाऊन्। अगाडि अश्विनीकुमारले रथमा बसाएर लैजाऊन्। तिमी आफ्ना पतिका घर प्रस्थान गर। त्यहाँ तिमी गृहस्वामिनी र सबैलाई आफ्नो नियन्त्रणमा राख्ने बन, विवेकपूण वाणीको प्रयोग गर।

इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि।
एना पत्या तन्वं१ सं सृजस्वाधा जिव्री विदथमा वदाथः ॥२७॥

पतिका घरमा सुसन्तानले युक्त भएर तिम्रा स्नेहको वृद्धि होस् र त्यस घरमा तिमी गृहस्थधर्मको कर्तव्य निर्वाह गर्नका लागि सधैँ जागरुक होऊ। स्वामीसँग मिलेर बस। वृद्धाअवस्थामा तिमीहरू दुवै राम्रो उपदेश दिन सक्ने होओ।

नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते।
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्बन्धेषु बध्यते ॥२८॥

रजोवर्तीझैँ रातोनीलो वर्णका हुँदा उनमा कृत्याशक्ति अभिव्यक्त हुन्छ। उसै कृत्याको अनुसार तत्त्वको वृद्धि हुन्छ। त्यसका प्रभावले पति बन्धनमा बाँधिन्छन्।

परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु।
कृत्यैषा पद्वती भूत्व्या जाया विशते पतिम् ॥२९॥

शामुल्यका रूपमा शरीरको मलविकार त्याग गर। ब्रह्मको विचार गर्ने ब्राह्मणलाई धन वा आवास प्रदान गर। यस्तै कृत्याशक्तिले जन्म प्रदान गर्ने जायाका रूपमा पतिका साथ सहगामिनी बन्दछन्।

अश्रीरा तनूर्भवति रुशती पापयामुया।
पतिर्यद्वध्वो३ वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते ॥३०॥

उक्त कृत्याजन्य विकारका स्थितिमा स्त्री पीडादायक हुन्छन्। यस्ता स्थितिमा वधूसित संयुक्त हुनाले पतिको शरीर कान्तिरहित भएर रोग आदिले दूषित हुन्छ।

ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु।
पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगताः ॥३१॥

चन्द्रमाजस्तै सुन्दर वधूको रोग जन्मदाता मातापिताबाट स्वभावतः बारम्बार आउँछ। त्यस्तो रोग यजनीय देवताले पहिलेकै स्थानतिर फिर्ता गरिदिऊन्।

मा विदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दम्पती।
सुगेभिर्दुर्गमतीतामप द्रान्त्वरातयः ॥३२॥

दम्पतीका निकट आउने रोगरूपी शत्रु नाश होऊन्। तिनीहरू सुगम मार्गबाट दुर्गम स्थानमा जाऊन्। शत्रु हामीबाट टाढा पुगून्।

सुमङ्गलीरियं वधूरिमां समेत पश्यत।
सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं वि परेतन ॥३३॥

नौलो दुलही मङ्गल चिह्नले सुसज्जित छन्। आशीर्वाद दिन आएका सबैले यिनको दर्शन गरुन्। विवाहितालाई उत्तम सौभाग्यवती हुने शुभआशीर्वाद दिइसकेपछि सबै आआफ्ना घरमा जाऊन्।

तृष्टमेतत्कटुकमेतदपाष्ठवद्विषवन्नैतदत्तवे।
सूर्यां यो ब्रह्मा विद्यात्स इद्वाधूयमर्हति ॥३४॥

स्थिति दोषपूर्ण, अग्रहणीय, परबाट देख्न योग्य विषजस्तै घातक छ, व्यवहारयोग्य होइन। सूर्यालाई राम्ररी चिनेका मेधावी विद्वान् नै वधूसँग हितकारी सम्बन्ध स्थापित गर्न योग्य हुन्छन्।

आशसनं विशसनमथो अधिविकर्तनम्।
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ॥३५॥

सूर्याको स्वरूप कस्तो छ, त्यो पनि हेरौं। यिनको वस्त्र कैयौं ठाउँमा च्यातिएको छ। कतै माझमा त कतै चारै तिरबाट उध्रिएको छ। सृष्टिको निर्माण गर्ने ब्रह्माले यसलाई सुन्दर बनाउन सक्छन्।

गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदिष्टिर्यथासः।
भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ॥३६॥

हे वधू ! सौभाग्य वृद्धि गर्नका लागि म तिम्रो यो हात समाउँछु। मलाई पतिका रूपमा स्वीकार गरेर वृद्ध अवस्थासम्म साथै रहिदेऊ भन्ने मेरो प्रार्थना छ। भग, अर्यमा, सविता र पूषादेवले तिमीलाई मेरा निमित्त गृहस्थधर्म पालन गर्न प्रदान गरेका छन्।

तां पूषञ्छिवतमामेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्या३ पवन्ति।
या न ऊरू उशती विश्रयाते यस्यामुशन्तः प्रहराम शेपम् ॥३७॥

हे पूषादेव ! तिमी त्यस कल्याणकारीलाई प्रेरित गर, जसमा मानिसले बीज स्थापना गर्न सकोस्। हामी मानिसप्रति उल्लसित हुँदै जो आफ्ना उरु भाग फैलाउँछिन् र जसका गर्भमा उत्साहपूर्वक बीज स्थापित गर्न सकिन्छ, उनलाई प्रेरित गर।

तुभ्यमग्रे पर्यवहन्त्सूर्यां वहतुना सह।
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ॥३८॥

हे अग्निदेव ! सबैभन्दा पहिलो दाइजोका रूपमा कन्या नै तिम्रा सामु लगिन्छ। तिमी पतिलाई श्रेष्ठ सुसन्तान प्रदान गर्ने स्त्री प्रदान गर र विवाहित दम्पतीलाई सुसन्ततिले सम्पन्न गराऊ।

पुनः पत्नीमग्निरदादायुषा सह वर्चसा।
दीर्घायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम् ॥३९॥

अग्निले दीर्घायु, तेजस्वी र कान्तियुक्त पत्नी प्रदान गरे। यिनका पति सय वर्ष बाँचून्।

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः।
तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥४०॥

हे सूर्या ! सोमले सर्वप्रथम पत्नीका रूपमा तिमीलाई प्राप्त गरे। त्यसपछि गन्धर्व तिम्रा पति भए। तिम्रो तेस्रो पति अग्निदेव हुन्। मानिसका वंशज तिम्रा चौथा पति हुन्।

सोमो ददद् गन्धर्वाय गन्धर्वो ददादग्नये।
रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ॥४१॥

सोमले ती स्त्री गन्धर्वलाई दिए। गन्धर्वले अग्निलाई र अग्निले त्यसपछि ऐश्वर्य र नारीबाट उत्पन्न सन्तानसहित मलाई प्रदान गर्दछन्।

इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्नुतम्।
क्रीडन्तौ पुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौ स्वे गृहे ॥४२॥

हे वर र वधू ! तिमीहरू यहीं बस। कहिल्यै पनि आपसमा छुट्टा नहोओ। पूरा जीवन विशेष रीतिले उपभोग गर। आफ्नो गृहस्थधर्म निर्वाह गर्दै पुत्रपौत्रादि सन्तानसँग आमोदप्रमोदपूर्वक जीवन निर्वाह गर।

आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्त्वर्यमा।
अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥४३॥

प्रजापति ब्रह्माले हामीलाई असल सन्तान प्रदान गरुन्। अर्यमादेवले वृद्ध अवस्थासम्म हामीलाई

सँगसँगै राखून्। हे वधू ! तिमी मङ्गलमयी बनेर पतिका घरमा प्रवेश गर। तिमी हाम्रा सम्माननीय बन्धु र पशुका लागि मङ्गलकारिणी होऊ।

अघोरचक्षुरपतिघ्न्येधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः।
वीरसूर्देवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥४४॥

हे वधू ! तिमी शान्तिदृष्टियुक्त र पतिका निमित दुःखनिवारक तथा मङ्गलमयी होऊ। तिमी पशुका लागि हितप्रद, सुविचारयुक्त, तेजस्वी, वीर जन्माउने र देवताको उपासना गर्ने भएर कल्याणकारिणी होऊ। हाम्रो परिवार र आफन्तसँगै उपयोगी पशुका लागि कल्याणकारिणी होऊ।

इमां त्वमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रां सुभगां कृणु।
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥४५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी यी स्त्रीलाई सुसन्ततियुक्त र सौभाग्यशाली बनाऊ। यिनलाई दस पुत्र भएकी बनाऊ र पतिसहित यी स्त्रीका एघार जनाको परिवारले युक्त गराऊ।

सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी श्वश्र्वां भव।
ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवृषु ॥४६॥

हे वधू ! तिमी सासु, ससुरा, नन्द र देवरका लागि महारानीजस्तै होऊ। तिमी सबैमाथि स्वामिनीजस्तै होऊ।

समञ्जन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानि नौ।
सं मातरिश्वा सं धाता समु देष्ट्री दधातु नौ ॥४७॥

सम्पूर्ण देवताले हामी दुईको हृदय संयुक्त गराऊन्। जल, वायु, धाता र सरस्वतीले हामी दुवैलाई परस्पर मेल गराऊन्।

[सूक्त – ८६]

ऋषि – इन्द्र वृषाकपि इन्द्राणी। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – पंक्ति।

वि हि सोतोरसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत।
यत्रामदद्वृषाकपिरर्यः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१॥

इन्द्रदेवले स्तोतालाई सोम पेल्न अथवा अन्य काममा प्रेरित गरेका थिए। उनीहरूले इन्द्रदेवको प्रार्थना गरेनन्। सोमरसले गरिने यज्ञमा आएर वृषाकपि सोमपान गरेर हर्षित भए। त्यस्ता यज्ञमा पनि इन्द्रदेव नै प्रमुख हुन्छन्।

परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः।
नो अह प्र विन्दस्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी दिक्क भएर वृषाकपिका निकटमा गएका थियौ। तिमी सोमपान गर्नका लागि अन्य यज्ञमा जाँदैनौ। निश्चय नै इन्द्रदेव महान् छौ।

किमयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः।
यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमद्वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! हरियो रङ्गका मृगजस्ता वृषाकपिले तिम्रो कस्तो हित गरेका छन् ? कुन हितका लागि तिमी उदार भएर उनलाई पुष्टिकर ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ र त्यो कस्तो खालको हित हो ? इन्द्रदेव वास्तवमा नै सर्वोत्तम छौ।

यमिमं त्व वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि।
श्वा न्वस्य जम्भिषदपि कर्णे वराहयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥४॥

हे इन्द्रदेव तिमी जुन प्रिय वृषाकपिलाई सुरक्षा गर्दछौ, बनेललाई आक्रमण गर्ने कुकुरले उनको कान टोकिदेओस्। इन्द्रदेव वास्तवमा महान् छौ।

प्रिया तष्टानि मे कपिर्व्यक्ता व्यदूदुषत्।
शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥५॥

मलाई सन्तुष्ट गराउने पदार्थ वृषाकपिले दूषित गरिदिए। मलाई यिनको टाउको छिनाइदिऊँजस्तो लागेको छ। यस्ता दुष्कर्ममा लाग्नेको म कहिल्यै हितैषि बन्नेछैनँ। इन्द्रदेव सबैभन्दा महान् छन्।

न मत्स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत्।
न मत्प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥६॥

मभन्दा बढी सौभाग्यशालिनी कुनै अर्की आइमाई छैन। न त मभन्दा सुखी नै कुनै छन् न मेरा भन्दा असल सन्तानले युक्त नै कुनै होली। पतिलाई सुख दिनमा मभन्दा सक्षम पनि सायद कुनै नहोलान्। इन्द्रदेव वास्तवमा महान् छन्।

उषे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति।
भसम्ने अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥७॥

हे माता इन्द्राणी ! अहिले तिमी सुखको लाभ प्राप्त गर्दै छौ। तिम्रा शरीरका अङ्ग, जङ्घा, मस्तक आदि आवश्यकताअनुसार आआफ्नो स्वरूप धाण गर्न र कार्य गर्न सक्षम छन्। तिमी इन्द्रदेव पिताका लागि स्नेहको सुख दिने गर्दछ्यौ। इन्द्रदेव महान् छन्।

किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने।
किं शूरपत्नि नस्त्वमभ्यमीषि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥८॥

हे वीर इन्द्राणी ! तिमी श्रेष्ठ भुजा, सुन्दर औँला, असल केश र विशाल जङ्घा भएकी छ्यौ। किन वृषाकपिको रिस गर्दछ्यौ। इन्द्रदेव वास्तवमा महान्।

अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते।
उताहमस्मि वीरिणीन्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तर ॥९॥

मलाई यस घातक वृषाकपिले पति र पुत्रविनाकी जस्तै ठानेको छ, तर म इन्द्रकी पत्नी, पति र सन्तानयुक्त छु, मरुत्हरू हाम्रा सहायक छन्। इन्द्रदेव विश्वमा सर्वोत्तम छन्।

संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति।
वेधा ऋतस्य वीरिणीन्द्रपत्नी महीयतेविश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१०॥

सत्यको विधानमा रहने, सत्यको अनुसन्धान गर्ने र पुत्रवती इन्द्रकी पत्नी इन्द्राणी यज्ञमा पहिले नै पुग्दछिन्। त्यसो भएकैले सबै ठाउँमा उनको स्तुति हुन्छ। मेरा पतिका रूपमा इन्द्रदेव महान् छन्।

इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम्।
नह्यस्या अपरं चन जरासा मरते पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥११॥

सबै स्त्रीमध्ये इन्द्राणीलाई म सर्वाधिक सौभाग्यशालिनी मान्दछु। अन्य स्त्रीका पतिझैँ इन्द्राणीका पति इन्द्रको बुढो भएर मृत्यु हुँदैन। वास्तवमा उनै इन्द्र सर्वोत्तम छन्।

नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर्ऋते।
यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१२॥

हे इन्द्राणी ! हाम्रा मित्र मरुत्हरू वृषाकपिविना खुशी हुँदैनन्। वृषाकपिको अत्यन्त प्रिय द्रव्य नै देवताकहाँ पुग्दछ। इन्द्रदेव नै सर्वोत्तम छन्।

वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुस्नुषे।
घसत्त इन्द्र उक्षणः प्रियः काचित्करं हविर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१३॥

हे वृषाकपिका माता पत्नी हो ! तिमीहरू धन, असल पुत्र र सुन्दर पुत्रवधूले सम्पन्न छौ। तिमीहरूबाट अर्पित उक्षा नामको पोषक खाद्यान्न इन्द्रदेवले चाँडै सेवन गरुन्। प्रिय र सुखदायक हविष्यान्न उनले सेवन गरुन्। इन्द्रदेव वास्तवमै महान् छन्।

उक्ष्णो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम्।
उताहमद्मि पीव इदुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१४॥

मेरा लागि शचीले पठाएका पन्ध्र वा बीस वटा उक्षा एकैसाथ तयार छन्। म त्यो सेवन गरेर बलियो हुन्छु। मेरा दुवै पाखुरामा बल भरिन्छ। विश्वमा इन्द्र नै सर्वश्रेष्ठ छन्।

वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यूथेषु रोरुवत्।
मन्थस्त इन्द्र शं हृदे यं ते सुनोति भावयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१५॥

तिखा सिङ भएको साँढे गाईका बथानमा पसेर डुक्रँदै रमाएझैँ हाम्रा माझमा तिमी रमाएर बस। तिम्रा मनको भावना हितकारी होस्। तिमीलाई मनैदेखि रुचाउने इन्द्राणीले तयार गर्ने सोमरस पनि कल्याणकारी होस्। विश्वमा इन्द्रदेव सर्वोत्तम छन्।

न सेशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्या३ कपृत।
सेदीशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१६॥

जसका दुई वटाको भारी थाम्ने अङ्गका बीचमा कुख्यात गराउने विकृति डुक्रिन्छ, त्यो शासन गर्न सक्ने हुँदैन। त्यो रोमकिरणबाट चुहिने सम्भावना हुँदा शासन गर्न समर्थ हुन्छ। वास्तवमा इन्द्रदेव नै सर्वश्रेष्ठ छन्।

न सेशे यस्य रोमशं निषेदुषे विजृम्भते।
सेदीशे यस्य रम्बतेऽन्तरा सक्थ्या३ कपृद्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१७॥

कुरूप विस्तार भएका धर्ती र आकाश दुवै धारकबीच अन्तरिक्षमा शब्द निकाल्छन् र उनैले शासन गर्दछन्। जसका बिग्रिएका अङ्गको विकार प्रकट हुन्छ, उसले शासन गर्दैन। इन्द्रदेव नै सर्वश्रेष्ठ छन्।

अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत्।
असिं सूनं नवं चरुमादेधस्यान आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१८॥

हे इन्द्रदेव ! वृषाकपिले टाढा रहेको दुर्लभ वस्तु पनि प्राप्त गरुन्। यो खड्ग, चरु र काठदाउराले भरिएको गाडा ग्रहण गर। इन्द्रदेव वास्तवमै सर्वोत्तम छन्।

अयमेमि विचाकशद्विचिन्वन्दासमार्यम्।
पिबामि पाकसुत्वनोऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥१९॥

म इन्द्र यजमानको निरीक्षण गर्दै, शत्रु पर हटाउँदै र आर्यको खोजी गर्दै यज्ञमा उपस्थित हुने गरेको छु। सोम पेलेर तयार गर्ने र हविष्यान्न तयार गर्नेले दिएको सोम सेवन गर्छु। उचित किसिमले बुद्धिमान् याजकको रक्षा गर्दछु। इन्द्रदेव नै सर्वश्रेष्ठ छन्।

धन्व च यत्कृन्तत्रं च कति स्वित्ता वि योजना।
नेदीयसो वृषाकपेऽस्तमेहि गृहाँ उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥२०॥

पानीविनाको मरुस्थल र फाँड्नै पर्ने अनावश्यक जङ्गलसमेत आफैँ उब्जने ठाउँका बीचमा कति अन्तर छ ? त्यसो हुँदा दुवैलाई सह्यार्नका लागि हे वृषाकपि ! नजिकै रहेका हाम्रा घरमा तिमी बस्ने गर। इन्द्रदेव सर्वश्रेष्ठ छन्।

पुनरेहि वृषाकपे सुविता कल्पयावहै।
य एष स्वप्ननंशनोऽस्तमेषि पथा पुनर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥२१॥

हे वृषाकपि ! तिमी फेरि फर्केर आऊ। तिम्रा लागि हामी सुखदायी श्रेष्ठ कर्म सम्पन्न गर्दछौँ। तिमी निद्रा हटाएर स्वप्न नाश गराउने सूर्यजस्तै भएर सुगम मार्गबाट फेरि हाम्रै घरमा आऊ। इन्द्रदेव सर्वोत्तम छन्।

यदुदञ्चो वृषाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन।
क्व१ स्य पुल्वघो मृगः कमगञ्जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥२२॥

हे वृषाकपि र इन्द्रदेव ! माथि घुमिसकेर तिमीहरू हाम्रा घरभित्र पस। धेरै किसिमको भोग गर्ने र दुनियाँलाई सुख दिने तिमी घुमन्तेजस्तो भएर कहाँ गएका थियौ ? वास्तवमा इन्द्रदेव सर्वश्रेष्ठ छन्।

पर्शुर्ह नाम मानवी साकं ससूव विंशतिम्।
भद्रं भल त्यस्या अभूद्यस्या उदरमामयद्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥२३॥

मनुकी पुत्रीको नाम पर्शु वा स्पर्शा हो। तिनले एकै पटक बीस वटा पुत्र जन्माएकी थिइन्। पर्शुको विशाल पेटको सधैँ भलो होस्। इन्द्रदेव नै वास्तवमा महान् छन्।

[**सूक्त** - ८७]

ऋषि – पायु भारद्वाज। **देवता** - रक्षोहा अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्मि मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म।
शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ॥१॥

राक्षसविध्वंसक, बलवान्, याजकका मित्र र प्रतिष्ठित अग्निलाई हामी घिउले प्रज्वलित गराउँदै अत्यन्त सुखको अनुभव गर्दछौँ। यी अग्निदेव आफ्नो ज्वाला तेजस्वी गराउँदै यज्ञकर्ता यजमानद्वारा प्रदीप्त हुन्छन्। यिनै अग्निदेवले हिंस्रक राक्षसबाट हामीलाई रातदिन रक्षा गरुन्।

अयोदंष्ट्रो अर्चिषा यातुधानानुप स्पृश जातवेदः समिद्धः ।
आ जिह्वया मूरदेवान्रभस्व क्रव्यादो वृक्त्व्यपि धत्स्वासन् ॥२॥

हे ज्ञानस्वरुप अग्निदेव ! तिमी अत्यन्त तेजस्वी र फलामका दाँत भएजस्तै छौ। त्यस्तै भएर आफ्नो ज्वालारूपी जिह्वाले हिंस्रक राक्षस नष्ट गर। मांसभक्षी राक्षसलाई काटेर आफ्ना ज्वालारूपी मुखमा हाल।

उभोभयाविन्नुप धेहि दंष्ट्रा हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च ।
उतान्तरिक्षे परि याहि राजञ्जम्भैः सं धेह्यभि यातुधानान् ॥३॥

हे अग्निदेव ! आफ्ना दाँत तिखा बनाऊ। असुरलाई ती दाँत गाडिदेऊ। दुई किसिमले राक्षस संहार गर र परसम्मका प्रजाको रक्षा गर। हे दीप्तिमान्, बलशाली अग्निदेव ! तिमी अन्तरिक्षमा रहेका असुरनजिकै जाऊ। दुष्ट असुरलाई आफ्ना दाह्राले चपाऊ।

यज्ञैरिषूः संनममानो अग्ने वाचा शल्याँ अशनिभिर्दिहानः ।
ताभिर्विध्य हृदये यातुधानान् प्रतीचो बाहून्प्रति भङ्ध्येषाम् ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी सामर्थ्यवर्द्धक यज्ञ र हाम्रा प्रार्थनाले सन्तुष्ट हुँदै बाणले निसाना लगाएझैँ वज्रका अघिल्ला भागले असुरको मुटु छेडिदेऊ। त्यसपछि युद्ध गर्नका लागि कस्सिएका तिनका साथीका पनि हातपाखुरा भाँचिदेऊ।

अग्ने त्वचं यातुधानस्य भिन्धि हिंस्राशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।
प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि क्रव्यात्क्रविष्णुर्वि चिनोतु वृक्णम् ॥५॥

हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! तिमी असुरको छाला काडिदेऊ। तिनलाई तिम्रा हिंस्रक अस्त्रका तेजले नष्ट गराऊ। असुरलाई अङ्गभङ्ग गराइदेऊ। असुरका टुक्रै टुक्रा भएका अङ्ग मांसाहारी ब्वाँसा आदि पशुलाई खाऊन्।

यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् ।
यद्वान्तरिक्षे पथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः ॥६॥

हे ज्ञानवान् र बलशाली अग्निदेव ! राक्षस उभिएका बेला, यताउति हिँडेका बेला, आकाशमा छँदा वा मार्गमा वा जहाँसुकै तिरको निसाना लगाउँदै तिमी तिखो बाण हानेर संहार गरिदेऊ।

उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद आलेभानादृष्टिभिर्यातुधानात् ।
अग्ने पूर्वो नि जहि शोशुचान आमादः क्ष्विङ्कास्तमदन्त्वेनीः ॥७॥

हे ज्ञानी अग्निदेव ! आक्रमणकारी असुरका हातले सताइएका यजमानलाई तिमी ऋष्टि नामको दुईतर्फ धार हुने खड्गले रक्षा गर। सबैभन्दा पहिले तिमी प्रदीप्त भएर काँचो मासु खाने राक्षसको संहार गर। आवाज निकाल्दै तीव्र गतिमा उड्ने चराले यी राक्षसलाई खाऊन्।

इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो य इदं कृणोति ।
तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयैनम् ॥८॥

हे युवा अग्निदेव ! यो यज्ञ विध्वंस गर्ने राक्षस कुन हो ? हामीलाई भन। समिधाले दन्किएर तिमी त्यसलाई संहार गर। मानिसमाथि तिम्रो कृपापूर्ण दृष्टि रहन्छ। त्यसै कल्याणकारी दृष्टिभित्रका आफ्ना तेजले असुरको विनाश गर।

तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
हिंस्रं रक्षांस्यभि शोशुचानं मा त्वा दभन्यातुधाना नृचक्षः ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्नो मधुर तेजले हाम्रा यज्ञको सुरक्षा गर। हे श्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! यस सर्वोत्तम यज्ञलाई तिमी धनले सम्पन्न गराऊ। हे मानिसको हेरविचार गर्ने अग्निदेव ! तिमी असुरका संहारक र अति प्रज्वलित छौ। दुष्ट असुरताले तिम्रो विनाश नगरोस्।

नृचक्षा रक्षः परि पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा ।
तस्याग्ने पृष्टीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च ॥१०॥

हे मानिसको हेरविचार गर्ने अग्निदेव ! मानिसका घातक असुरलाई पनि विचार गर। त्यस राक्षसका अघिल्ला तीन वटा टाउका छिनाऊ। उसका नजिकै रहेका राक्षसलाई पनि चाँडै समाप्त गर। यसै गरी तीन तिरबाट राक्षसको जरै मासिदेऊ।

त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति ।
तमर्चिषा स्फूर्जयञ्जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृङ्धि ॥११॥

हे ज्ञानले युक्त अग्निदेव ! तिम्रा ज्वालामा फोसिन राक्षस तीन पटक आऊन् । सत्यलाई असत्य वाणीले नष्ट गराउने राक्षसलाई आफ्ना तेजले खरानी बनाऊ । तिनलाई स्तोताका अगाडि नै विनष्ट पारिदेऊ ।

तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष ॥१२॥

हे ज्ञानसम्पन्न, बलशाली अग्निदेव ! गर्जन गर्ने अहङ्कारी असुरमाथि त्यस्तो तेज फ्याँक, जसको प्रकाशमा तिमी खुरजस्ता नङले ऋषिलाई दुःख दिने असुर देख्न सक्दछौ । सत्यलाई असत्यले छोप्न खोज्ने अज्ञानी असुरलाई आफ्ना तेजस्विताले अथर्वा ऋषिले जस्तै गरी भस्म गराइदेऊ ।

यदग्ने अद्य मिथुना शपातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः ।
मन्योर्मनसः शरव्या३ जायते या तया विध्य हृदये यातुधानान् ॥१३॥

हे अग्निदेव ! आज सबै स्त्रीपुरुष आपसी झगडा गर्दछन् र स्तोताहरू आपसमा मुख छोडेर बाझ्दै छन् । यस्ता बेलामा रिसका झोंकले छोडिएको बाणले राक्षसको हृदय प्वाल पारिदेऊ ।

परा शृणीहि तपसा यातुधानान्पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि ।
परार्चिषा मूरदेवाञ्छृणीहि परासुतृपो अभि शोशुचानः ॥१४॥

हे अग्निदेव ! असुरलाई तिमी आफ्ना तेजले भस्म गराऊ । तिनलाई आफ्ना तपशक्तिले विनाश गर । हिंस्रक असुरलाई आफ्ना तिखा ज्वालाले नष्ट र । अति ज्वलनशील अवस्थामा मानिसको प्राण हरण गर्ने असुरलाई भस्म गराइदेऊ ।

पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृष्टाः ।
वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु मर्मन्विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः ॥१५॥

अग्नि आदि देवताले प्राणघाती असुर विनाश गरुन् । असुरलाई हाम्रो सराप लागोस् । असत्ती राक्षसका मर्ममा बाण पसून् । सर्वव्यापक अग्निदेवका बन्धनले असुर मासोस् ।

यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्क्ते यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।
यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च ॥१६॥

हे अग्निदेव ! मान्छेका मासुले भुँडी भर्दा रमाउने, अश्व आदि पशुको मासु भेला पार्ने र हिंसारहित सोझा गाईको दुध चोर्ने दुष्ट राक्षसको मुन्टो आफ्ना शक्तिले छिनाइदेऊ ।

संवत्सरीणं पय उस्रियायास्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।
पीयूषमग्ने यतमस्तितृप्सात्तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन् ॥१७॥

हे मानिसको विचार पुऱ्याउने अग्निदेव ! वर्षभरिमा जम्मा हुने गाईको दुधजति दुष्ट राक्षसले पान गर्न नसकून् । यो अमृतजस्तो दुध खाने विचार गर्ने राक्षस तिम्रा छेउमा आउनेबित्तिकै आफ्ना ज्वालारूपी तेजले तिमी छिन्नभिन्न गराइदेऊ ।

विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्यन्तामदितये दुरेवाः ।
परैनान्देवः सविता ददातु परा भागमोषधीनां जयन्ताम् ॥१८॥

राक्षसी शक्तिले गाईको दुध खानेबित्तिकै त्यो दुध विषसरि होस् । देवमाता अदितिको सन्तुष्टिका लागि राक्षसलाई ज्वालारूपी अस्त्रले काटिदेऊ । सवितादेवले राक्षसलाई हिंस्रक जन्तुका माझमा हालिदिऊन् । यिनलाई खानयोग्य औषधि प्राप्त नहोस् ।

सनादग्ने मृणसि यातुधानान्न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।
अनु दह सहमूरान्क्रव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः ॥१९॥

हे ज्ञानवान्, बलशाली अग्निदेव ! सधैँ तिमी राक्षसलाई दल्दै आएका छौ । तिनलाई युद्धमा परास्त गराएका छौ । क्रूर प्रकृतिका, अभक्ष्य आहार खाने दुष्टलाई तिमी नाश गर । तिम्रो तेजबाट तिनीहरू जोगिन नसकून् ।

त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात्त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।
प्रति ते ते अजरासस्तपिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु ॥२०॥

हे अग्निदेव ! हामीलाई तिमी पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण चारै तिरबाट सुरक्षित गर । तिम्रो अति उज्ज्वल, अविनाशी र अत्यन्त रापिलो ज्वालाले दुष्कर्मी राक्षस डढाओस् ।

पश्चात्पुरस्तादधरादुदक्तात्कविः काव्येन परि पाहि राजन्।
सखे सखायमजरो जरिम्णेऽग्ने मर्तौ अमर्त्यस्त्वं नः ॥२१॥

हे दीप्तिसम्पन्न क्रान्तदर्शी अग्निदेव ! आफ्ना दृष्टिका कुशलताले उत्तर, दक्षिण, पूर्व र पश्चिम चारै तिरबाट हाम्रो रक्षा राम्ररी गर। हे जीर्णतारहित मित्र अग्निदेव ! हामी तिम्रा मित्र हुनाले कृपादृष्टिले दीर्घजीवी बनौं। तिमी अविनाशी हौ, हामी मरणशील मानिसलाई चिरञ्जीवी बनाऊ।

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि।
धृषद्वर्णं दिवेदिवे हन्तारं भङ्गुरावताम् ॥२२॥

हे शक्तिशाली अग्निदेव ! तिमी पूर्णता प्रदान गर्न जान्ने, सङ्घर्षशील असुरलाई सधैं संहार गर्न सक्दछौ। हामी तिम्रै गुण पाउनका लागि ध्यान गर्दछौं।

विषेण भङ्गुरावतः प्रति ष्म रक्षसो दह।
अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुरग्राभिर्ऋष्टिभिः ॥२३॥

विध्वंसक कर्मतिर लागेका राक्षसलाई तिमी आफ्ना विस्तृत, तीक्ष्ण तेजले जलाइदेऊ र तातिएको दुईतिर धार हुने ऋष्टि नामका अस्त्रले तिनलाई नष्ट गराऊ।

प्रत्यग्ने मिथुना दह यातुधाना किमीदिना।
सं त्वा शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः ॥२४॥

हे बलशाली अग्निदेव ! स्त्रीपुरुषका बीचमा कहाँ के छ भन्ने कुरो हेर्दै र सुनाउँदै हिँड्ने गरेका राक्षसलाई भस्म गराऊ। हे ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! तिमी अदम्य छौ। तिमीलाई हामी सधैं जागृत रहनका लागि स्तुति गर्दछौं।

प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति।
यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम् ॥२५॥

आफ्ना तेजले आततायी असुर नष्ट गर्ने हे अग्निदेव ! यी असुरको बल र पराक्रम तिमी पूरै विनाश गरिदेऊ।

[सूक्त - ८८]

ऋषि – मूर्धन्वान् आङ्गिरस वामदेव्य। **देवता** – सूर्य वैश्वानर। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

हविष्पान्तमजरं स्वर्विदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ।
तस्य भर्मणे भुवनाय देवा धर्मणे कं स्वधया पप्रथन्त ॥१॥

पोषण प्राप्तिका लागि पान गर्न योग्य, अविनाशी र देवताद्वारा सेवन गरिने सोमरस दिव्यलोक छुन पुग्ने, स्वर्गका विषयमा जानेका अग्निदेवका निम्ति समर्पित छ। त्यहीं सोमरस पोषणयुक्त ढङ्गले उत्पादन र धारण गर्नका लागि देवताले सुखप्रद अग्निलाई संवर्द्धित गराए।

गीर्णं भुवनं तमसापगूळ्हमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ।
तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापोऽरणयन्नोषधीः सख्ये अस्य ॥२॥

सम्पूर्ण भुवन अन्धकारग्रस्त भएर हामी अँध्याराले छोपिंदा अग्नि आविष्कार भए र सम्पूर्ण विश्व फेरि स्पष्ट रूपमा प्रकट भयो। जगत्‌लाई विलय गराउने यी महिमाशाली अग्निदेवको मित्रता इन्द्र आदि देवता, पृथिवी, आकाश, जल, अन्तरिक्ष र ओषधिमा रमाएको हुन्छ।

देवेभिर्न्विषितो यज्ञियेभिरग्निं स्तोषाण्यजरं बृहन्तम्।
यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमामाततान रोदसी अन्तरिक्षम् ॥३॥

यज्ञीय प्रक्रियाका सञ्चालक देवताले हामीलाई प्रेरणा प्रदान गरेका छन्। हामी उनै अविनाशी र विस्तृत अग्निदेवलाई प्रार्थना गर्दछौं। उनै अग्निका तेजले द्यावापृथिवी र अन्तरिक्ष विस्तृत गराउँछ।

यो होतासीत्प्रथमो देवजुष्टो यं समाञ्जन्नाज्येना वृणानाः।
स पतत्रीत्वरं स्था जगद्यच्छ्वात्रमग्निरकृणोज्जातवेदाः ॥४॥

वैश्वानर अग्निदेवले देवताबाट सेवा प्राप्त गर्दै सबैभन्दा पहिलो होता हुने अवसर पाए। उनलाई वरणकर्ता देवता र याजकले राम्ररी प्रज्वलित गराउँछन्। उनै अग्निदेवले उड्ने चरा, गतिशील सर्पआदि र जगत्‌का समस्त स्थावरजङ्गम चाँडै उत्पन्न गरेका हुन्।

यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्नतिष्ठो अग्ने सह रोचनेन।
तं त्वाहेम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः ॥५॥

हे ज्ञानी अग्निदेव ! सम्पूर्ण विश्वका सबैभन्दा उच्च स्थानमा तिमी रहन्छौ। तिम्रा मनको विचार र तिमीलाई हामी स्तुति र सुन्दर गानले प्राप्त गर्दछौँ। तिमी यज्ञीय क्रमले आकाश र पृथ्वी परिपूर्ण गराउँछौ।

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन्।
मायामू तु यज्ञियानामेतामपो यत्तूर्णिश्चरति प्रजानन् ॥६॥

रात अथवा प्रलयकालका अन्धकारमा अग्निदेव यस संसारका सबै प्राणीका लागि शिर जोगाउने आश्रयका रूपमा रहन्छन्। यिनी बिहान अथवा सृष्टिकालमा सूर्यका रूपमा प्रकट हुन्छन्। यिनै अग्निदेवलाई यज्ञ सम्पन्न गर्ने देवताको माया भनिन्छ। उनी सर्वज्ञाता भएर शीघ्रताका साथ अन्तरिक्षमा विचरण गर्दछन्।

दृशेन्यो यो महिना समिद्धोऽरोचत दिवियोनिर्विभावा।
तस्मिन्नग्नौ सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः ॥७॥

अग्नि आफ्ना महिमाले सर्वदर्शनीय, प्रज्वलनशील, दिव्यलोकमा विराजमान, विशिष्ट रूपले तेजस्वी भएर सुशोभित हुन्छन्। अग्निदेवलाई शरीरका रक्षक देवताले सूक्त पाठ गर्दै हविष्यान्नको आहुति समर्पित गरे।

सूक्तवाकं प्रथममादिदग्निमादिद्धविरजनयन्त देवाः।
स एषां यज्ञो अभवत्तनूपास्तं द्यौर्वेद तं पृथिवी तमापः ॥८॥

सर्वप्रथम देवताले पहिलो वाक्यका रूपमा सूक्त बनाए। त्यसपछि अग्निदेवले उर्जाप्रवाह प्रकट गरे, अनि हविष्य बनाए। यसै गरी यो दिव्य यज्ञ सम्पन्न भयो। यस यज्ञले शरीरको संरक्षण हुन्छ। यसलाई द्युलोक, पृथ्वी र अन्तरिक्षले जानेका छन्।

यं देवासोऽजनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा।
सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमामृजूयमानो अतपन्महित्वा ॥९॥

अग्नि देवशक्तिबाट उत्पन्न भए। अग्निमा सम्पूर्ण लोकले आआफ्ना आहुति समर्पित गर्दछन्। अग्निले सरल मार्गबाट पृथ्वी, द्युलोक र अन्तरिक्षलाई ताप प्रदान गरेका छन्।

स्तोमेन हि दिवि देवासो अग्निमजीजनञ्छक्तिभी रोदसिप्राम्।
तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः १०॥

द्युलोक र पृथ्वी व्याप्त गराउने अग्निदेवलाई देवताले देवलोकमा स्तुति र प्रार्थनाले प्रकट गरे। सुखदायक अग्निलाई उनले पृथ्वी, अन्तरिक्ष र द्युलोक गरी तीन भावमा प्रस्तुत गरे। अग्निदेव पृथ्वीमा सर्वव्यापी औषधिलाई परिपक्व अवस्था प्रदान गर्दछन्।

यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो दिवि देवाः सूर्यमादितेयम्।
यदा चरिष्णू मिथुनावभूतामादित्प्रापश्यन्भुवनानि विश्वा ॥११॥

देवताले यज्ञीय कार्यक्रममा अग्निदेवलाई आदित्य र सूर्यका रूपमा आकाशमा प्रतिष्ठित गराउँदा विचरणशील धनात्मक र ऋणात्मक गरी वैभवका दुई स्वरूप रचना भए। त्यसपछि मात्रै तिनले सारा संसार देखिने रूपमा रचना गरेका हुन्।

विश्वस्मा अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमह्नामकृण्वन्।
आ यस्ततानोषसो विभातीरपो ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन् ॥१२॥

अग्निदेव विशेष दीप्तिले युक्त उषाका निर्माता हुन् र गमनशील भएर आफ्नै तेजले अन्धकार समाप्त गर्दछन्। विश्वको कल्याण गर्ने अग्निदेवलाई सम्पूर्ण देवताले दिउँसोका लागि उज्यालो प्रदान गर्ने बनाए।

वैश्वानरं कवयो यज्ञियासोऽग्निं देवा अजनयन्नजुर्यम्।
नक्षत्रं प्रत्नममिनच्चरिष्णु यक्षस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम् ॥१३॥

क्रान्तदर्शी र यज्ञको विचार भएका देवताले अजर वैश्वानर अग्निदेव प्रकट गरे। अग्निदेव विस्तृत र महिमामय भएर अन्तरिक्षमा पहिलेदेखि विचरण गरेका नक्षत्रलाई देवताका अगाडि प्रभावहीन बनाइदिन्छन्।

वैश्वानरं विश्वहा दीदिवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः ।
यो महिम्ना परिबभूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात् ॥१४॥

सधैँका दीप्तिमान्, क्रान्तदर्शी र विश्वमङ्गलकारी अग्निदेवलाई हामी मन्त्रले प्रार्थना गर्दछौँ। अग्निदेव आफ्ना महत्त्वपूर्ण उपयोगिताले द्यावापृथिवी परिपूर्ण गराउँछन्। अग्निदेव माथि र तल गरी दुवै तिरबाट प्रकाशित हुँदै तात्दछन्।

द्वे स्रुती अशृणवं पितॄणामहं देवानामुत मर्त्यानाम्।
ताभ्यामिदं विश्वमेजत्समेति यदन्तरा पितरं मातरं च ॥१५॥

पितृ, देवता र मानिसका देवयान र पितृयान गरी दुवै मार्गसित हामी परिचित छौँ। यो जगत् मातापितारूपी द्यावापृथिवीका बीचमा प्रकट भएको छ। संसार अगाडि सर्दै ती दुवै लोकको मार्ग फेला पार्दछ।

द्वे समीची बिभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम्।
स प्रत्यङ्विश्वा भुवनानि तस्थावप्रयुच्छन्तरणिर्भ्राजमानः ॥१६॥

एकापसमा सम्बन्धित भएर गतिशील रहेका द्यावापृथिवी, सूर्यबाट उत्पादित, टाउका माथिको स्थानमा विद्यमान, मनन गर्न योग्य स्तुतिले विशेष रूपमा शोधित भएपछि अग्निदेवलाई धारण गर्दछन्। सबैलाई तार्ने उनै देदीप्यमान अग्निदेव नियम भङ्ग नगरीकन आफ्ना कार्य गर्दै सम्पूर्ण लोकका अगाडि नै रहेका हुन्छन्।

यत्रा वदेते अवरः परश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद।
आ शेकुरित्सधमादं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचत् ॥१७॥

तल्लो लोकमा व्याप्त भएका अग्नि र माथिल्लो लोकमा विचरण गर्ने अग्नि या वायुका बीचमा यज्ञका विषयमा हामी दुईमध्ये को विशेष रूपमा जान्ने भनेर विवाद हुन्छ। त्यस बेला मित्रसरिका ऋत्विक्हरू यज्ञ सम्पन्न गर्दछन्। उनीहरूको त्यस्तो विवाद टुङ्ग्याउन भने कोही सक्षम हुँदैन।

कत्यग्नयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः।
नोपस्पिजं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विद्मने कम् ॥१८॥

हे पितृ हो ! तिमीहरूसित प्रतिस्पर्धा गर्नका लागि प्रश्न सोध्न लागेका होइनौँ। ज्ञान प्राप्त गर्नका लागि सोध्दछौँ। अग्नि कति किसिमका हुन्छन् ? सूर्य कति छन् ? उषा कति हुन्छन् र जलदेवता कति किसिमका छन् ?

यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपर्ण्योऽवसते मातरिश्वः।
तावद्दधात्युप यज्ञमायन्ब्राह्मणो होतुरवरो निषीदन् ॥१९॥

हे वायुदेव ! रात्रिहरू विहानीको तेजरूपी मुखको घुम्टो नहटाउन्जेल ज्ञानीहरूमा तल रहने होताहरू यज्ञअग्निका नजिकै बसेर स्तोत्र गाउँदै तिनको उपासना गर्दछन्।

[सूक्त - ८९]

ऋषि - रेणु वैश्वामित्र। **देवता** - इन्द्र सोम देवता। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य मह्ना विबबाधे रोचना वि ज्मो अन्तान्।
आ यः पप्रौ चर्षणीधृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा ॥१॥

इन्द्रदेव आफ्ना महानताले प्रकाश पनि छेकिदिन्छन् र पृथ्वीको आन्तरिक भाग पनि ओगट्छन्। हे ऋत्विक् हो ! मानिसको पालनपोषण गर्न समुद्र भन्दा बढी समर्थ, विश्वको अन्धकारनाशक, तेजले द्युलोक र पृथ्वी व्याप्त गराउने इन्द्रदेवलाई स्तुति गर।

स सूर्यः पर्युरू वरांस्येन्द्रो ववृत्याद्रथ्येव चक्रा।
अतिष्ठन्तमपस्यं न सर्गं कृष्णा तमांसि त्विष्या जघान ॥२॥

सामर्थ्यशाली इन्द्रदेव आफ्ना तेजले अनेकौँ लोकलाई सारथीले चक्र घुमाएझैँ चारैतिर घुमाउँछन्। निरन्तर गतिशील र सधैँ कर्ममा रहने अश्वजस्तै इन्द्रदेवका प्रखर तेजले यस सृष्टिका चारैतिर फैलिएको कालो अन्धकार विनाश गर्दछ।

समानमस्मा अनपावृदर्च क्ष्मया दिवो असमं ब्रह्म नव्यम्।
वि यः पृष्ठेव जनिमान्यर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषे ॥३॥

हे ऋत्विक् हो ! हामीसँग भेला भएर उनै इन्द्रदेवका लागि पृथ्वी र आकाशमा अनुपम मानिएको

नयाँनौलो स्तोत्र उच्चारण गर। इन्द्रदेव यज्ञमा बताइएका पृष्ठ नामको पोषक स्तोत्र पाउन आशा गर्दछन्। उनी शत्रुको निरीक्षण र मित्रको संरक्षणका लागि पनि तयार भइरहेका हुन्छन्।

इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सगरस्य बुध्नात्।
यो अक्षेणेव चक्रिया शचीभिर्विष्वक्तस्तम्भ पृथिवीमुत द्याम् ॥४॥

इन्द्रदेवता आफ्ना क्षमताले द्युलोक र पृथिवीलाई धुराले चक्रलाई सम्हालेझैं सम्हाल्दछन्। इन्द्रदेवका लागि उच्च स्वरले उच्चारण गरिने स्तुति अन्तरिक्षबाट जल प्रवाहित गर्नमा पनि सक्षम हुन्छ।

आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमाँ ऋजीषी।
सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ॥५॥

तेज उत्पन्न गर्ने, शीघ्र अति वेगपूर्वक प्रहार गर्ने, पराक्रमले शत्रु थर्काउने, अनेकौं कर्म सम्पन्न गर्ने, अस्त्रशस्त्र धारण गर्ने, सरल र धर्मका मार्गमा प्रेरित गर्ने सोमदेव सम्पूर्ण विस्तृत वनमा व्याप्त भएर इन्द्रलाई बलियो बनाउँछन्। कुनै पनि उपमानले इन्द्रदेवको समानता गर्न सक्दैन।

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्रयः सोमो अक्षाः।
यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीडु रुजति स्थिराणि ॥६॥

द्युलोक, पृथिवी, अन्तरिक्ष र पर्वतले इन्द्रदेवको समानता गर्न सक्दैनन्। इन्द्रदेवका लागि सोमरस चुहुने गर्दछ। दुष्ट शत्रुमाथि उनको रिस बर्सदा दृढतापूर्वक तिनलाई उनले विनाश गर्दछन् र स्थिर पदार्थलाई पनि भत्काइदिन्छन्।

जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अरदन्न सिन्धून्।
बिभेद गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ॥७॥

बन्चराले वन काटेझैं इन्द्रदेवले असुरता विनाश गरे। शत्रुको सहर विनाश गरेर काँचो घैलोझैं मेघ भत्काए। सहयोगी मरुत्हरूसँगै इन्द्रदेवले हामीलाई जल प्रदान गरे।

त्वं ह त्यदृणया इन्द्र धीरोऽसिर्न पर्व वृजिना शृणासि।
प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जना मिनन्ति मित्रम् ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी धैर्यशाली भएर स्तोतालाई ऋणबाट मुक्त गराउँछौ। खड्गले जेसुकैको गाँठो काटेझैं साधकको दुःख विनाश गर्दछौ। वरुण र मित्रका बन्धुत्वपूर्ण धारक कर्ममा बाधा हाल्ने अज्ञानी मानिसलाई इन्द्रदेवले विनाश गर्दछन्।

प्र ये मित्रं प्रार्यमणं दुरेवाः प्र सङ्गिरः प्र वरुणं मिनन्ति।
न्यमित्रेषु वधमिन्द्र तुम्रं वृषन्वृषाणमरुषं शिशीहि ॥९॥

हे रहर पूरा गराउने इन्द्रदेव ! मित्र, अर्यमा, प्रशंसनीय वरुणलाई पीडित गर्ने दुष्कर्मी शत्रु संहार गर्न आफ्नो वेगवान्, सामर्थ्यशाली र प्रदीप्त वज्र नामको अस्त्र धारण गर।

इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत्पर्वतानाम्।
इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षेमे योगे हव्य इन्द्रः ॥१०॥

द्युलोक, पृथ्वी, जल र पर्वत आदि सबैतिर इन्द्रकै आधिपत्य छ। अनुभवशील वृद्ध र ज्ञानी मानिसमाथि उनैको स्वामित्व छ। नयाँ पदार्थ पाउने र पाएको कुरो जोगाउनका लागि इन्द्रदेवको स्तुति गर्नुपर्दछ।

प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहभ्यः प्रान्तरिक्षात्प्र समुद्रस्य धासेः।
प्र वातस्य प्रथसः प्र ज्मो अन्तात्प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र क्षितिभ्यः ॥११॥

राति, दिउँसो, अन्तरिक्ष, जल धारण गरेको समुद्र, वायुको विस्तृत ठाउँ, पृथ्वीको सीमा, नदी र मानिस आदि सबैबाट इन्द्रदेवको शक्ति महिमाशाली भएको छ। इन्द्रदेवले सबैलाई जित्न सक्दछन्।

प्र शोशुचत्या उषसो न केतुरसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः।
अश्मेव विध्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेषसा द्रोघमित्रान् ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रो शत्रु हनन गर्ने अक्षय वज्रास्त्र, ज्योतिले सम्पन्न उषाको ध्वजाका किरणले एकै समान रूपमा शत्रु ध्वस्त पारोस्। तिमी सन्तापकारी, भयङ्कर गर्जनकारी, आकाशबाट बिजुलीझैं खस्ने वज्रले विरोधी शत्रु संहार गर।

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः।
अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम् ॥१३॥

इन्द्रदेव प्रकट हुनासाथ मास, वन, औषधि र पर्वत उनका पछि लागेर हिँड्न थाल्दछन्। कान्तिमान् आकाश, पृथ्वी र जल पनि इन्द्रदेवकै पछि लाग्दछन्।

कर्हि स्वित्सा त इन्द्र चेत्यासदघस्य यद्भिनदो रक्ष एषत्।
मित्रक्रुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते ॥१४॥

हे इन्द्रदेव ! युद्ध गर्ने पापी राक्षसलाई तिमी प्रख्यात अस्त्रले नष्ट गर्दछौ। त्यो अस्त्र कहिले उत्पन्न होला ? त्यसबाट हितका विरोधी राक्षस, वधशालाका पशुजस्तै हुँदै मरेर धर्तीमा ढलेका होऊन्।

शत्रूयन्तो अभि ये नस्ततस्रे महि व्राधन्त ओगणास इन्द्र।
अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्ताँ अभि ष्युः ॥१५॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुतापूर्वक दुःख दिनका लागि हामीलाई चारै तिरबाट छेक्ने असुर शत्रु अन्धकारमा खसून् र प्रकाशमयी रात्रि पनि तिनीहरूलाई अन्धकारपूर्ण नै लागोस्।

पुरूणि हि त्वा सवना जनानं ब्रह्माणि मन्दन्गृणतामृषीणाम्।
इमामाघोषन्नवसा सहूतिं तिरो विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ् ॥१६॥

हे इन्द्रदेव ! यजमानहरू तिम्रै लागि यज्ञ आदिको अनुष्ठान गर्दछन्। स्तोताले संयुक्त रूपले गर्ने प्रार्थनाले हामी पनि तिमीलाई हर्षित गराउँछौं। त्यसो हुँदा प्रसन्न भएर तिमी हाम्रो संरक्षणका लागि नजिक आइदेऊ।

एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां नवानाम्।
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत त इन्द्र नूनम् ॥१७॥

हे इन्द्रदेव ! कृपापूर्वक संरक्षण गर्ने हुनाले तिम्रै अनुग्रह हामीलाई उपलब्ध होस् भनेर हामी बारम्बार नयाँ स्तुति गर्दछौं। हामी विश्वामित्रका वंशज निश्चित रूपमा तिम्रो अनुग्रहबाट असल दिन देख्न पाउँछौं।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥१८॥

सङ्ग्राममा हामी अत्यन्त पवित्र, यजमानमाथि कृपा गर्ने, युद्ध रुचाउने शत्रु नाश गर्ने, सम्पूर्ण धनऐश्वर्यका विजेता र पुरुषहरूमा उत्तम इन्द्रदेवलाई अन्न प्राप्तिका लागि र संरक्षण गरुन् भनेर आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ९०]

ऋषि - नारायण। **देवता** - पुरुष। **छन्द** - अनुष्टुप् त्रिष्टुप्।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्।
स भूमिं विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥१॥

हजारौं शिर, हजारौं नेत्र, हजारौं चरण भएका विराट पुरुषले सारा ब्रह्माण्ड जितेर त्यसलाई दस औंलाले निर्माण गर्दै ओगटेका छन्।

पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम्।
उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥२॥

निर्माण भइसकेको र निर्माण हुनुपर्ने सृष्टिको रूप उनै विराट् पुरुष हुन्। ती विराट् पुरुषका एक चरणमा सबै प्राणी अटेका छन् र तीन वटा चरण दिव्यलोकमा छन्।

एतावानस्य महिमातो ज्यायाँश्च पूरुषः।
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥३॥

यस संसारको विशालताभन्दा ठूला उनै विराट् पुरुष छन्। अमर आत्मा र अविनाशी जगत्का स्वामी पनि उनै विराट् पुरुष हुन्। अन्न खाएर बढ्नेहरूका स्वामी उनै हुन्।

त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः।
ततो विष्वङ् व्यक्रामत्साशनानशने अभि ॥४॥

उपल्लो लोकमा तीन चरण हुने विराट् पुरुषको एक भाग यहाँ फेरि प्रकट भयो। अन्न खाने प्राणी र अन्न नखाने वनस्पति आदिमा उनै विराट् पुरुष व्याप्त रहेका छन्।

तस्माद्विराडजायत विराजो अधिपूरुषः ।
स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥५॥

सृष्टिको रचना गर्ने परम पुरुष परमात्माबाट तो विराट् पुरुषको उत्पत्ति सृष्टिको मूल आधारतत्त्वका रूपमा भयो। त्यहाँ विराट् मूल तत्त्व प्रकट भएपछि त्यसको विभाजन सुरु भयो। त्यसैबाट भूमि आदिको पिण्ड र प्राणीको उत्पत्ति भएको छ।

यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।
वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्मा शरद्धविः ॥६॥

विराट् पुरुषले हवि निर्माण गरेपछि देवताले यज्ञरूपी सृष्टिको थालनी गर्दा वसन्त ऋतु घिउ र ग्रीष्म ऋतु समिधा र शरद् ऋतु हविष्यका रूपमा प्रकट भए।

तं यज्ञ बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषं जातमग्रतः ।
तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये ॥७॥

विशिष्ट प्राणप्रवाहरूपी त्यस यज्ञका साध्य बनेका देवता र ऋषिहरूले पहिले प्रकट भएका यज्ञपुरुषलाई नै यज्ञका काममा खटाएर यज्ञको कार्य सम्पन्न गरे।

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ।
पशूनतांश्चक्रे वायव्यानारण्यान् ग्राम्याश्च ये ॥८॥

सबै हवन गरेका यज्ञबाट सन्तुष्टिदायक पोषण तत्त्व उत्पन्न भयो। त्यसैबाट वायुमा गतिशीलता उत्पन्न भयो भने वन र गाउँमा रहने प्राणीको पनि उत्पत्ति भयो।

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दांसि जज्ञिरे तस्मद्यनजुस्तस्मादजायत ॥९॥

विराट् यज्ञ पुरुषबाट ऋग्वेद र सामवेदका गीत प्रकट भए। त्यहीँबाट यजुर्वेद र अन्य वेदका ऋचा उत्पन्न भए।

तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः ॥१०॥

विराट् पुरुषबाटै दुवैतिर दाँत भएका र गाई, बाख्रा, भेडा आदि उत्पन्न भए।

यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।
मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते ॥११॥

सङ्कल्पबाट उत्पन्न विराट् पुरुषलाई ज्ञानीहरू विभिन्न किसिमले वर्णन गर्दछन्। त्यसको कस्तो कल्पना गर्छन् ? त्यसको मुख कुन हो ? त्यसका पाखुरा, जङ्घा र गोडा कुनकुन हुन् ? शरीर संरचनामा त्यो पुरुष कसरी पूर्ण बनेको छ ?

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद् बाहू राजन्यः कृतः ।
ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥१२॥

त्यस विराट् पुरुषको मुख ब्रह्मज्ञानी, पाखुरा शूरवीर, तिघ्रा वितरण गर्ने वैश्य र गोडा श्रमिक शूद्र वर्गले वा तिनको भावले प्रकट गराए।

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।
मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥१३॥

त्यस विराट् पुरुषका मनमा चन्द्रमा, आँखामा सूर्य, कानमा वायु र प्राण तथा मुखमा अग्निको रूप देखियो।

नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।
पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाँ अकल्पयन् ॥१४॥

त्यसै विराट् पुरुषका नाभीमा अन्तरिक्ष, शिरमा द्युलोक, गोडामा भूमि, कानमा दस दिशा प्रकट भएका लोकको कल्पना भयो।

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।
देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥१५॥

देवताहरूले यस सृष्टिरूपी यज्ञको सुरसार गर्दै सात वटा परिधि बनाए। सातलाई तीनले गुनेका समिधा भए। त्यसपछि स्वतन्त्र पुरुष पशुका बन्धनमा आबद्ध भयो।

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्।
ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥१६॥

देवताले यज्ञ पुरुषबाट यज्ञको यजन कार्य गरे। यजनलाई धर्म कार्यमा प्रथम स्थान प्राप्त भयो यज्ञीय सङ्कल्पका नियममा महिमा सम्पन्न व्यक्ति स्वर्ग आदि स्थानमा निवास गर्न थाले। ती ठाउँमा यो प्रक्रिया हुनुभन्दा पहिले साधनका रूपमा देवताहरू नै रहने गरेका थिए।

[सूक्त - ९१]

ऋषि – अरुण वैतहव्य। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इषयन्निडस्पदे।
विश्वस्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुषखा सखीयते ॥१॥

जागरुक पुरुषले प्रशंसनीय अग्नि प्रज्वलित गर्दछन्। सबै किसिमका हविका होता, उदार, दानशील अग्निदेव अन्नको कामना गर्दछन्। उनी श्रेष्ठ, सर्वव्यापी, प्रकाशवान् छन् र मित्रभाव राख्नेहरूका मित्र हुन्।

स दर्शतश्रीरतिथिर्गृहेगृहे वनेवने शिश्रिये तक्ववीरिव।
जनञ्जनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽ विशंविशम् ॥२॥

सुशोभित र अतिथिका रूपले पूजा गरिने अग्निदेव यजमानका प्रत्येक घरमा र वनमा रहन्छन्। जनहितैषि अग्निदेव प्रत्येक वाणीमा व्याप्त हुन्छन्। त्यसैले उनी कसैको उपेक्षा गर्दैनन्। प्रजाका लागि कल्याणकारी अग्नि सबैका घरमा निवास गर्दछन्।

सुदक्षो दक्षैः क्रतुनासि सुक्रतुरग्ने कविः काव्येनासि विश्ववित्।
वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इद् द्यावा च यानि पृथिवी च पुष्यतः ॥३॥

हे कुशलताबाट उत्पन्न हुने अति कुशल अग्निदेव ! तिमी कर्ममध्येका श्रेष्ठ कर्म हौ र काव्यरूपी मन्त्रबाट उत्पन्न क्रान्तदर्शी हौ। तिमी सर्वज्ञ हुनाले वैभवका व्यवस्थापक हौ र द्यावापृथिवी संरक्षक बनेका सबै धनका प्रथम स्वामी हौ।

प्रजानन्नग्ने तव योनिमृत्वियमिडायास्पदे घृतवन्तमासदः।
आ ते चिकित्र उषसामिवेतयोऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ॥४॥

हे अग्निदेव ! यज्ञस्थलमास्तिर उपयुक्त समयमा घिउले सम्पन्न आवास बनाएका छौँ। तिमी त्यहाँ पुगेर विराजमान होऊ। तिम्रो ज्वाला उषाकालको प्रकाशजस्तै पवित्र र सूर्यको किरणजस्तै निर्दोष छ।

तव श्रियो वर्ष्यस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकित्र उषसां न केतवः।
यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिनुषे अन्नमास्ये ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमीले मुखमा हालेर अन्नरूपी औषधि र बोटबिरुवा डढाउँदा तिम्रो रश्मि वर्षा कालको विद्युत् अथवा उषा कालको प्रकाशजत्तिकै देखिन्छ।

तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्वियं तमापो अग्निं जनयन्त मातरः।
तमित्समानं वनिनश्च वीरुधोऽन्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ॥६॥

ऋतुअनुसार उत्पन्न हुने अग्निको शक्ति औषधिले आफ्नै गर्भमा धारण गर्दछ। जलका धाराले नाताजस्तो भएर अग्नि उत्पन्न गर्दछन्। वनस्पति र औषधिले त्यसलाई गर्भका रूपमा धारण गरेर उत्पन्न गराउँछन्।

वातोपधूत इषितो वशाँ अनु तृषु यदन्ना वेविषद्वितिष्ठसे।
आ ते यतन्ते रथ्योऽ यथा पृथक् शर्धांस्यग्ने अजराणि धक्षतः ॥७॥

हे अग्निदेव ! वायुले प्रकम्पित र प्रेरित हुँदै आफ्नो आहार वनस्पतिलाई तिम्रा लप्काले चारै तिरबाट घेर्दा त्यो अदम्य तेज सबैलाई भस्म गराउने विचारले रथमा बसेको शूरवीरभैँ सबै दिशामा बढ्दछ।

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं मतिम्।
तमिदर्भे हविष्या समानमित्तमिन्महे वृणते नान्यं त्वत् ॥८॥

विवेक र बुद्धि बढाउने, शत्रुको विनाश गर्ने, यज्ञ एवं देवताका होताजस्तै बनेका अग्निदेवलाई हामी वन्दना गर्दछौँ। हे अग्निदेव ! हविष्यान्न ग्रहण गर्न तिमीलाई हामी साझा स्वरमा आह्वान गर्दछौँ। तिमीबाहेक अरू कसैलाई पनि पुकार्दैनौँ।

त्वामिदत्र वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः।
यद्देवयन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तबर्हिषः ॥९॥

हे अग्निदेव ! यज्ञका समयमा प्रतिष्ठित गराउने विचारले हामी होताका रूपमा तिमीलाई नै वरण गर्दछौँ। सुखदायी देवत्वको अभिलाषा गर्ने याजक कुश काटेर तिम्रै लागि आहुति दिने गर्दछन्।

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निदृतायतः।
तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे ॥१०॥

हे अग्निदेव ! उपयुक्त समयमा तिमीले नै होता र पोताको कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ। यज्ञकर्ता यजमानका लागि तिमी नै नेष्टा र आग्नीध्र पनि हौ। प्रशस्ता र अध्वर्युको कार्य पनि तिमी नै निर्वाह गर्दछौ। तिमी नै ब्रह्मा र घरमा रहेका गृहपति पनि हौ।

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति।
तस्य होता भवसि यासि दूत्यमुप ब्रूषे यजस्वध्वरीयसि ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमीलाई अमृतको रूप सम्झेर समिधा र हविष्यान्न समर्पित गर्ने मानिसका लागि तिमी होता हौ। उनीहरूकै लागि तिमी देवतासमक्ष दूतको काम गर्न पुग्दछौ। ब्रह्मको जस्तै तिमी उपदेश गर्दछौ। यजमानका रूपमा हवि समर्पित गर्दछौ। र यज्ञमा अध्वर्युको कार्य गर्दछौ।

इमा अस्मै मतयो वाचो अस्मदाँ ऋचो गिरः सुष्टुतयः समग्मत।
वसूयवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत् ॥१२॥

अग्निदेवकै निम्ति यी सबै वेदका वाक्य र स्तोत्र एकाग्रतापूर्वक उच्चारण गर्दछौँ। सर्वज्ञ र आश्रयका रूपमा रहेका अग्निदेवमा धनको कामनाले नै स्तोत्र समर्पित हुन्छ। ऐश्वर्य बढाउने अग्निदेव यस्तै स्तुतिले ज्यादै हर्षित हुन्छन्।

इमां प्रत्नाय सुष्टुतिं नवीयसीं वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः।
भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे जायेव पत्य उशती सुवासाः ॥१३॥

स्तोत्रका अभिलाषी प्राचीन अग्निदेवलाई सर्वोत्तम, नवीन र सुन्दर स्तोत्र उच्चारण गर्छौं। अग्निदेवले हाम्रो प्रार्थना सुनून्। सौभाग्यको आकाङ्क्षा भएकी नारी शोभायमान वस्त्र र अलङ्कारले सजिएझैँ देखिने अग्निदेवलाई हामी हृदयमा धारण गर्दछौँ।

यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणो वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः।
कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्नये ॥१४॥

अन्नको रसपान गर्ने, सोमको आहुति ग्रहण गर्ने, श्रेष्ठ बुद्धिले सम्पन्न अग्निदेवका लागि मन र बुद्धि शुद्ध गरौँ। यसो भएपछि नै अश्व, सेचन गर्न सक्षम साँढे, गाई र भेडा आदि सजिसजाउ भएर कोसेलीका रूपमा प्राप्त हुनेछन्।

अहाव्यग्ने हविरास्ये ते स्रुचीव घृतं चम्वीव सोमः।
वाजसनिं रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम् ॥१५॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा ज्वालामा हामी हवि प्रदान गर्दछौँ। स्रुवेमा घिउ र जम्मा पार्ने पात्रमा सोमरस रहेझैँ हामीलाई अन्न, वीर पुत्र आदि गतिला धन र सबै लोकमा यशस्वी हुन सक्ने खालको अपार वैभव प्रदान गरेर सुखी बनाऊ।

[सूक्त - ९२]

ऋषि – शार्यात मानव। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – जगती।

यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावसुम्।
शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जर्भुरद्वृषा केतुर्यजतो द्यामशायत ॥१॥

हे देवता हो ! तिमीहरू यज्ञका नायक, मानिसका संरक्षक, होता, रात्रिका अतिथि र विभिन्न ऐश्वर्यसम्पन्न अग्निदेवको अर्चना गर। सुकेका काठ डढाउने र काँचा काठमा तेर्सिने, सुखवर्द्धक र यज्ञका ध्वजारूपी यजनीय अग्निदेव आकाशमा शयन गर्दछन्।

इममञ्जस्पामुभये अकृण्वत धर्माणमग्निं विदथस्य साधनम्।
अक्तुं न यह्वमुषसः पुरोहितं तनूनपातमरुषस्य निंसते ॥२॥

देवता र मानिसका सबैभन्दा ठूला संरक्षक र धर्म धारण गर्ने अग्निदेवलाई यज्ञका लागि साधक बनाइएको छ। उनी तेजले सम्पन्न वायुका पुत्र र अघि लागेर बाटो देखाउने महान् नेता हुन्। उषाहरूले उनलाई सूर्यदेवलाई झैँ स्पर्श गर्दछन्।

बडस्य नीथा वि पणेश्च मन्महे वया अस्य प्रहुता आसुरत्तवे।
यदा घोरासो अमृतत्वमाशतादिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन् ॥३॥

स्तुति गर्ने योग्य अग्निदेवसित सम्बन्धित ज्ञान सधैँ सत्य होस् भन्ने हामी चाहन्छौँ। यज्ञका अग्निमा प्रदान गरिएको हाम्रो आहुति अग्निदेवले सेवन गरुन् भन्ने हामीले चाहेका छौँ। यज्ञका अग्निका ज्वालाले प्रचण्ड रूप लिएर देदीप्यमान हुँदा अग्निदेवका निम्ति हामी आहुति प्रदान गर्दछौँ।

ऋतस्य हि प्रसितिर्द्यौरुरु व्यचो नमो मह्यरमतिः पनीयसी।
इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकित्रिरेऽथो भगः सविता पूतदक्षसः ॥४॥

विस्तृत द्युलोक, व्यापक अन्तरिक्षलोक, अत्यन्त प्रशंसनीय एवं अनन्त पृथ्वीले यज्ञका अग्निलाई प्रणाम गर्दछन्। इन्द्र, मित्र, भग, सविता आदि पवित्र सामर्थ्यसम्पन्न देवताले उनलाई सम्मान गर्दछन्।

प्र रुद्रेण यय्िना यन्ति सिन्धवस्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे।
येभिः परिज्मा परियन्नुरु ज्रयो वि रोरुवज्जठरे विश्वमुक्षते ॥५॥

गतिशील मरुत्हरूको सहयोग प्राप्त गरेर तीव्रताका साथ असीम भूक्षेत्र ढाक्दै नदी प्रवाहित हुन्छन्। सबैतिर विचरण गर्ने इन्द्रदेव मरुत्हरूका सहायताले आकाशमा गर्जन गर्दछन् र महावेगशाली भएर सम्पूर्ण विश्वमा नै जलको वर्षा गराउँछन्।

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो दिवः श्येनासो असुरस्य नीडयः।
तेभिश्चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिरर्वशेभिरर्वशः ॥६॥

मरुत्गणले आफ्नो कार्य प्रारम्भ गरेकै समयमा सबै मानिसमा उनी व्याप्त हुन्छन्। उनी अन्तरिक्षको श्येन पक्षी र मेघका आश्रय बनेका छन्। वरुण, मित्र, अर्यमा र अश्वमा आरोहण गरेका इन्द्रदेव वेगशाली मरुत्गणका साथमा यी सबै प्रकरण हेर्दछन्।

इन्द्रे भुजं शशमानास आशत सूरो दृशीके वृषणश्च पौंस्ये।
प्र ये न्वस्यार्हणा ततक्षिरे युजं वज्रं नृषदनेषु कारवः ॥७॥

स्तोताहरू इन्द्रदेवसित संरक्षण, बल, पौरख र सूर्यदेवसित दृष्टिको शक्ति प्राप्त गर्छन्। इन्द्रदेवलाई उचित किसिमले स्तुति गर्ने स्तोताले यज्ञका समयमा वज्रको सहायता प्राप्त गर्दछन्।

सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरमदिन्द्रादा कश्चिद्भयते तवीयसः।
भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्वसो दिवेदिवे सहुरिः स्तन्नबाधितः ॥८॥

इन्द्रदेवका डरले सूर्य पनि आफ्ना अश्व धपाउँछन् र सोझो मार्गमा सबैलाई प्रसन्न र हिँड्दछन्। भयानक र जलवर्षक इन्द्रदेवसित को नडराउला ? उनी आकाशमा गर्जन्छन् र पराजित गराउने वज्रको ध्वनि उनका प्रभावले सधैँ निस्कने गर्दछ।

स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिक्वसे क्षयद्वीराय नमसा दिदिष्टन।
येभिः शिवः स्ववाँ एवयावभिर्दिवः सिषक्ति स्वयशा निकामभिः ॥९॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! अश्वमा आरुढ र उत्साहप्रद मरुत्हरूको सहयोग प्राप्त गरेर आत्मशक्तिले सम्पन्न, आफ्ना सामर्थ्यले स्वयं कीर्तिमान्, सुखप्रद, दिव्यलोकबाट साधकको आशा पूरा गराउने, निष्काम रूपले मरुत्हरूसँग रहने, वीर, शत्रुका घातक, सामर्थ्यशाली रुद्रदेवलाई नमस्कार गर र स्तोत्र समर्पित गर।

ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः।
यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारयद्देवा दक्षैर्भृगवः सं चिकित्रिरे ॥१०॥

कामना वर्षा गराउने, बृहस्पति र सोमको अभिलाषा गर्ने देवताले प्रजाका लागि अन्न आदि सङ्ग्रह गरे। सर्वप्रथम अथर्वा ऋषिले यज्ञद्वारा देवतालाई आनन्दित गराए, देवता र भृगुका कुलमा उत्पन्न ऋषिहरू यज्ञमा गएर त्यस विषयमा जानकारी लिए।

ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः।
देवस्त्वष्टा द्रविणोदा ऋभुक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरर्हिरे ॥११॥

नराशंस यज्ञमा चार किसिमका अग्नि स्थापित गरियो। अति वर्षक द्यावापृथिवी, यम, अदिति, धनदाता अग्निदेव, ऋभुगण, रुद्रपत्नी र विष्णु आदि सबै देवता यज्ञमा स्तोत्रले प्रशंसित हुन्छन्।

उत स्य न उशि जामुर्विया कविरहिः शृणोतु बुध्न्यो३ हवीमनि।
सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिया धिया शमीनहुषी अस्य बोधतम् ॥१२॥

श्रेष्ठ आकाङ्क्षाले हामीले यज्ञका समयमा पाठ गरेका विस्तृत स्तोत्र अन्तरिक्षवासी अहिर्बुध्न्य अग्निदेवले सबै सुनून्। आकाशमा भ्रमण गर्ने सूर्य र चन्द्रमा स्थिर भएर अन्तःकरणदेखि नै यी स्तोत्र सुनून्।

प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्योऽपां नपादवतु वायुरिष्टये।
आत्मानं वस्यो अभि वातमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि श्रुतम् ॥१३॥

सम्पूर्ण देवताका कल्याणकारी र जलका वंशज पूषादेवले हाम्रा पशु आदिको संरक्षण गरुन्। यज्ञका निम्ति वायुदेव हाम्रा संरक्षक भइदिऊन्। आत्मरूपमा रहेका वायुदेवको प्रार्थना अन्न र धन प्राप्तिका लागि गरौँ। हे स्तुति गर्न योग्य अश्विनीकुमार हो ! मार्गमा यात्रा गर्दा तिमीहरू पनि यी स्तोत्र सुन।

विशामासामभयानामधिक्षितं गीर्भिरु स्वयशसं गृणीमसि।
ग्नाभिर्विश्वाभिरदितिमनर्वणमक्तोर्युवानं नृमणा अधा पतिम् ॥१४॥

अन्तःकरणदेखि नै प्रजालाई अभय प्रदान गर्ने र आफ्नो यशस्वी कीर्ति स्वयं उत्पादन गर्ने प्रार्थना हामी गर्दछौँ। देवपत्नीहरूसँगै स्वतन्त्र रहने देवमाता अदिति र निशापति चन्द्रमालाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ। सबै मानिसमाथि कृपा गर्ने आदित्य र सम्पूर्ण जगतका पालक इन्द्रदेवलाई पनि हामी प्रार्थना गर्दछौँ।

रेभदत्र जनुष पूर्वो अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम्।
येभिर्विहाया अभवद्विचक्षणः पाथः सुमेकं स्वधितिर्वनन्वति ॥१५॥

यस यज्ञमा सुजन्मा अङ्गिरा ऋषिले देवतालाई प्रार्थना गरेका छन्। सोमरस निकाल्नका लागि कुट्ने वा पिँध्ने ढुङ्गा माथिसम्म उचाल्ने काममा लागेकाहरू यज्ञीय सोम हेर्दछन् र त्यो प्राप्त गर्दछन्। सबै कुराको ज्ञान भएका इन्द्रदेव सोमरस पान गरेर खुसी भएका थिए। इन्द्रदेवका वज्रले आकाशमार्गबाट अन्न उत्पन्न गराउने जल प्रकट गरोस्।

[सूक्त - ९३]

ऋषि – तान्व पार्थ। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – पंक्ति अनुष्टुप् बृहती।

महि द्यावापृथिवी भूतमुर्वी नारी यह्वी न रोदसी सदं नः।
तेभिर्नः पातं सह्यस एभिर्नः पातं शुषणि ॥१॥

हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवै अत्यन्त विस्तृत भएर नेतृत्व गर्ने नारीजस्तै हामीलाई सधैँ सहयोगी होओ र शत्रुबाट जोगाओ। हामीलाई अनेकौँ किसिमले बचाओ।

यज्ञेयज्ञे स मर्त्यो देवान्त्सपर्यति। यः सुम्नैर्दीर्घश्रुत्तम आविवासात्येनान् ॥२॥

यज्ञमा नै देवताको अर्चना गर्ने, विभिन्न शास्त्रको ज्ञान लिने र सुखदायी हवि अर्पण गर्दै अर्चना गर्ने मानिस सबै वास्तविक सेवक हुन्।

विश्वेषामिरज्यवो देवानां वार्महः।
विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ॥३॥

हे सर्वेश्वर ! देवताको महिमामय तथा धारण गर्न योग्य ऐश्वर्य हामीलाई प्रदान गर। निश्चय नै तिमी सम्पूर्ण तेजस्विता धारण गर्दछौ र यज्ञमा आफ्नो भाग प्राप्त गर्दछौ।

ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा।
कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः ॥४॥

अर्यमा, मित्र, सर्वज्ञ वरुण, सबैले स्तुति गर्ने रुद्र, सबैलाई पोषण दिने मरुत्गण र भगदेव आदि देवता स्तुति गर्न योग्य छन्। यिनीहरू मानिसका लागि सुखदाता र अमृतजस्तै हविरूपी द्रव्यका अधिपति हुन्।

उत नो नक्तमपां वृषण्वसू सूर्यामासा सदनाय सधन्या।
सचा यत्साद्येषामहिर्बुध्नेषु बुध्न्यः ॥५॥

हे वृषण्वसू नामले चिनिएका अश्विनीकुमार हो ! अहिर्बुध्न्य अग्निदेव बादलको पानीमा बसेका हुन्छन्। सूर्य र चन्द्र पनि जलकै शक्तिका साधन हुन्। उनीहरूसँगै तिमीहरू पनि रातदिन हाम्रा आवासमा रसको वर्षा गराओ।

उत नो देवावश्विना शुभस्पती धामभिर्मित्रावरुणा उरुष्यताम्।
महः स राय एषतेऽति धन्वेव दुरिता ॥६॥

कल्याणकारी कर्मका पालक हे अश्विनीकुमार हो ! मित्र र वरुणदेव आफ्ना शारीरिक तेजले हाम्रो संरक्षण गरुन्। यी देवताले संरक्षण गरेका यजमानले महान ऐश्वर्य प्राप्त गर्दछन् र कष्टदायी मरुभूमिजस्ता स्थितिबाट मुक्ति पाउँछन्।

उत नो रुद्रा चिन्मृळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः।
ऋभुर्वाज ऋभुक्षणः परिज्मा विश्ववेदसः ॥७॥

रुद्रका पुत्र मरुत्, अश्विनीकुमार, रथमा आरुढ भएका पूषा, ऋभु, अन्नका धनी भग, सर्वत्र गमन गर्ने इन्द्र र सर्वज्ञ ऋभुगण आदि सबै देवताले हामीलाई सुख प्रदान गरुन्। हामी सबै देवताको प्रार्थना गर्दछौँ।

ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतो मद आ ते हरी जूजुवानस्य वाजिना।
दुष्टरं यस्य साम चिदृधग्यज्ञो न मानुषः ॥८॥

महान् इन्द्रदेव यज्ञद्वारा कान्तिमान् हुन्छन्। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा सेवक यजमान पनि यज्ञले आनन्दित हुन्छन्। यज्ञतर्फ अति हतारिएर आउने तिम्रा रथका घोडा ज्यादै बलिया छन्। तिनले गर्ने यज्ञको अनुष्ठान मानिसका लागि साध्य छैन। तिनीहरू सबै दिव्यतायुक्त हुन्छन्।

कृधी नो अह्रयो देव सवितः स च स्तुषे मघोनाम्।
सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मिं न योयुवे ॥९॥

हे सवितादेव ! हामीलाई कहिल्यै पनि लज्जित हुन नदेऊ। तिमी स्तोताबाट स्तुत्य छौ। मरुत्हरूसित निवास गर्ने इन्द्रदेव रथका पाङ्ग्रा र लगामरूपी किरणजस्तै भएर हाम्रा लागि संसार नियन्त्रित गर्दछन्।

ऐषु द्यावापृथिवी धातं महदस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः।
पृक्षं वाजस्य सातये पृक्षं रायोत तुर्वणे ॥१०॥

हे द्यावापृथिवी ! हाम्रा वीर पुत्रलाई जीवनमा काम लाग्ने यश प्रदान गर। शक्ति उत्पन्न गराउनका लागि पौष्टिक अन्न आदि प्रदान गर र शत्रुसंहार गर्दै आपद्‌बाट मुक्त हुनका लागि धन प्रदान गर।

एतं शंसमिन्द्रास्मयुष्ट्वं कूचित्सन्तं सहसावन्नभिष्टये सदा पाह्यभिष्टये।
मेदतां वेदता वसो ॥११॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रा नजिक तिमी आउन खोज्छौ। तिमी जहाँसुकै रहे पनि स्तोतालाई चाहेको कुरो पूरा गराउँदै सधैँ सुरक्षा गरिराख। तिम्रा लागि स्तुतिको गीत गाउने स्तोताको विचार सुनिदेऊ।

एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम्।
संवननं नाश्व्यं तष्टेवानपच्युतम् ॥१२॥

सूर्यका व्यापक तेजस्वी रश्मिले दीप्तिमान् ज्योति फिँजाएझैँ हाम्रा यस स्तोत्रका गीतले मानिसलाई श्रीसम्पत्ति बढाइदियोस्। शिल्पकारले बलियो, सजिलोसित गुड्ने घोडाले तान्न सजिलो र राम्रो रथ बनाएझैँ हामी पनि स्तोत्र रचना गरौँ।

वावर्त येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी। नेमधिता न पौंस्या वृथेव विष्टान्ता ॥१३॥

जसबाट हामी ऐश्वर्यको कामना गर्दछौँ, उनकै लागि हामी अति श्रेष्ठ स्तोत्र बारम्बार उच्चारण गर्दछौँ। जसरी युद्धमा क्रमैसँग पराक्रम गर्दै गइन्छ अथवा घडीको चक्र क्रमिक रूपमा अघिपछि चल्दछ, उसै किसिमको हाम्रो स्तोत्र होस्।

प्र तद्दुःशीमे पृथवाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु।
ये युक्त्वाय पञ्च शतास्मयु पथा विश्राव्येषाम् ॥१४॥

पाँच सय रथमा घोडा जोतेर हाम्रा यज्ञको मार्गमा यात्रा गर्ने देवताका लागि प्रशंसनीय स्तोत्रको उच्चारण हामीले दुःशीम, पृथवान, वेन र शक्तिशाली राम आदि ऐश्वर्यशाली राजाका नजिकमा पनि गरेका छौँ।

अधीन्वत्र सप्ततिं च सप्त च।
सद्यो दिदिष्ट तान्वः सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः ॥१५॥

ती राजासित तान्व, पार्थ्य र मायव आदि ऋषिले तुरुन्तै सतहत्तर सय गाई माग गरे।

[सूक्त - ९४]

ऋषि - अर्बुद काद्रवेय। **देवता** - ग्रावा। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

प्रैते वदन्तु प्र वयं वदाम ग्रावभ्यो वाचं वदता वदद्भ्यः।
यदद्रयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भरथेन्द्राय सोमिनः ॥१॥

ग्रावाले पेल्ने काम गर्दाखेरि हामी याजक आवाज निकालिरहेका ढुङ्गालाई प्रार्थना गर्दछौं। हे ऋत्विक्हरू हो! तिमीहरू स्तोत्र पाठ गर। आदरणीय र दरिला ढुङ्गाले इन्द्रदेवका लागि ध्वनि निकाल्दै सोम पेल्दा सोमपान गरेर उनी सन्तुष्ट हुन्छन्।

एते वदन्ति शतवत्सहस्रवदभि क्रन्दन्ति हरितेभिरासभिः।
विष्ट्वी ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यया होतुश्चित्पूर्वे हविरद्यमाशत ॥२॥

ग्रावाले सयौँ वा हजारौँ मानिसको जस्तै आवाज निकाल्छन्। तिनका तेजस्वी मुखले देवतालाई आह्वान गर्दछ। उत्तम कर्म गर्ने यी ढुङ्गा यज्ञमा पुगेर देवता बोलाउने अग्निदेवभन्दा पहिले नै सेवन गर्ने हविष्यान्न प्राप्त गर्दछन्।

एते वदन्त्यविदन्नना मधु न्यूङ्खयन्ते अधि पक्व आमिषि।
वृक्षस्य शाखामरुणस्य बप्सतस्ते सूभर्वा वृषभाः प्रेमराविषुः ॥३॥

राता रङ्गका वृक्षका हाँगाबिँगा खाइरहेका गोरुजस्तै यी ग्रावाले शब्द निकाल्छन्। मासु पाक्दा मांसाहारीले खुसीको स्वर निकालेभैँ यी ग्रावा सोम पेल्दा शब्द निकाल्छन्।

बृहद्वदन्ति मदिरेण मन्दिनेन्द्रं क्रोशन्तोऽविदन्नना मधु।
संरभ्या धीराः स्वसृभिरनर्तिषुराघोषयन्तः पृथिवीमुपब्दिभिः ॥४॥

सोम चुसेभैँ पेल्न लागेका आनन्दप्रद यी ग्रावाले भयङ्कर शब्द निकाल्दै इन्द्रदेवलाई आह्वान गर्दछन्। यिनीहरूले आफ्ना मुखमा आनन्दप्रद सोमरस प्राप्त गरे। पेल्ने कार्यमा लागेर बिस्तारैसित गम्भीर शब्दले गर्जन गर्दै पृथ्वीमा व्याप्त हुन्छन्। ग्रावासँगै सोम दिदीबहिनीजस्ता औँलामा हर्षित भएर नाच्दछन्।

सुपर्णा वाचमक्रतोप द्यव्याखरे कृष्णा इषिरा अनर्तिषुः।
न्यङ्नि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरू रेतो दधिरे सूर्यश्वितः ॥५॥

यी ढुङ्गाको ध्वनि सुन्दा अन्तरिक्षमा चरा कराइरहेका पो हुन् कि जस्तो लाग्दछ। मृगस्थलीमा कृष्णसार नाच्दै छन्। पेलिएको सुखदायी सोमरस ढुङ्गाबाट चुहुँदै, मानौँ तिनीहरू सूर्यजत्तिकै सफा रूपमा रहेको जल पिउन लागेका छन्।

उग्राइव प्रवहन्तः समायमुः सांक युक्ता वृषणो बिभ्रतो धुरः।
यच्छ्वसन्तो जग्रसाना अराविषुः शृण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव ॥६॥

बलिया अश्वका आपसी सहयोगले रथको जुवा थाम्दै रथ तानेभैँ कामना पूरा गराउने ढुङ्गा भारी बोकेर सोमरसको वर्षा गर्छन्। यिनले सोमरस ग्रहण गर्दै सास फेरेभैँ आवाज निकाल्छन् र त्यसै बेला अश्वभैँ शब्द यिनका मुखबाट आएको सुनिन्छ।

दशावनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः।
दशाभीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धूरोदश युक्ता वहद्भ्यः ॥७॥

दस औँलासँग सम्बन्धित, दस किसिमका कर्म प्रकट गर्ने, दस वटा अश्वजस्तै, सोममा मिसाइएको, दस कर्म निर्वाह गर्ने, सञ्चालनकर्ता, दस किसिमका शक्तिले सम्पन्न भएर पेल्ने कार्यमा खटिएका ढुङ्गाको महिमा गुणगान गरौँ।

ते अद्रयो दशयन्त्रास आशवस्तेषामाधानं पर्येति हर्यतम्।
त ऊ सुतस्य सोम्यस्यान्धसोंऽशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे ॥८॥

यी ढुङ्गाले दस वटा औँलालाई बन्धनरूपी डोरीजस्तै ठानेर शीघ्रताका साथ काम गर्दछन्। यी ढुङ्गाको पेल्ने काम अत्यन्त प्रशंसनीय र गतिशील छ। चुहिँदै गरेका सोमरसको भाग सबैभन्दा पहिले यिनीहरूलाई नै प्राप्त हुन्छ।

ते सोमादो हरी इन्द्रस्य निंसतेंऽशुं दुहन्तो अध्यासते गवि।
तेभिर्दुग्धं पपिवान्त्सोम्यं मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ॥९॥

यी ढुङ्गाले सोमरस सेवन गरेर इन्द्रदेवका दुवै अश्वलाई स्नेहपूर्वक चुम्दछन्। सोमरस पेल्दाखेरि यिनीहरू चाल्ने यन्त्रभन्दा माथि नै रहेका हुन्छन्। यी ढुङ्गाका सहायताले सोमवल्लीबाट निकालिने मिठो रस पिएर इन्द्रदेव बढ्दछन्, विकसित हुन्छन् र बलियो साँढेजस्तो भएर पराक्रम देखाउँछन्।

वृषा वो अंशुर्न किला रिषाथनेडावन्तः सदमित्स्थनाशिताः।
रैवत्येव महसा चारवः स्थन यस्य ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् ॥१०॥

हे ढुङ्गा हो ! सोमरसले तिमीहरूलाई चाहिएको जस्तै सामर्थ्य प्रदान गर्दछ। तिमीहरू कहिल्यै निराश वा क्षीण नहोओ। अन्न आदिले सम्पन्न भएझैँ तिमीहरू सधैँ भोजन आदिले सन्तुष्ट रहन्छौ। तिमीहरू जुन यज्ञ ग्रहण गर्दछौ, ती ऐश्वर्यशाली मानिस उज्ज्वल कान्तिले युक्त र कल्याणकारी हुने गर्दछन्।

तृदिला अतृदिलासो अद्रयोऽश्रमणा अशृथिता अमृत्यवः।
अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृषिता अतृष्णजः ॥११॥

हे ढुङ्गा हो ! तिमीहरूलाई थकाइ, अल्छ्याइँ, मृत्यु, रोग, बुढ्यौली, लोभलालच, मायामोह आदिले कहिल्यै छोप्दैन। तिमीहरू आफैँ निराशरहित भएर अन्य दुष्टलाई निराश गराउँछौ। तिमीहरू चाहिँदो बटुल्न र नचाहिँदो फ्याँक्नमा सिपालु छौ।

ध्रुवा एव व पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सदसो न युञ्जते।
अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रवेण पृथिवीमशुश्रवुः ॥१२॥

हे ढुङ्गा हो ! तिमीहरूका पुर्खा पर्वत हुन्। ती पर्वत उहिलेदेखि नै अटल, पूर्ण अभिलाषाले युक्त र कुनै कारणले आफ्नो ठाउँबाट हट्न नरुचाउने छन्। तिनीहरू बुढिँदैनन् र सोमवल्लीले [illegible]को हरियाली बोकेर आकाश र पृथ्वी सोम पेलेका शब्दले परिपूर्ण गराउने खालका छन्।

तदिद्वदन्त्यद्रयो विमोचने यामन्नञ्जस्पाइव घेदुपब्दिभिः।
वपन्तो बीचमवि धान्याकृतः पृञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः ॥१३॥

ढुङ्गाले सोम पेल्ने काम गर्दा तीव्र गतिमा कुदेको रथजस्तै ध्वनि निकाल्छन्। पेल्नमा खटिएका ढुङ्गा, धानको बिउ छर्न लागेको किसानझैँ सोम फिँजाउँछन्। उनीहरू त्यसलाई खाएर नोकसान गर्दैनन्।

सुते अध्वरे अधि वाचमक्रता क्रीडयो न मातरं तुदन्तः।
वि षू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामदंयश्चायमानाः ॥१४॥

पूजनीय ढुङ्गा यज्ञमा सोम पेल्ने काम गर्दा आमासित खेल्ने बालक आफ्ना हातले आमालाई हिर्काएर खुसीले हाँसेझैँ रमाएका देखिन्छन्। सोमरस पेल्न प्रयोग गरिएका ढुङ्गालाई विभिन्न किसिमले प्रार्थना गरौँ। अब ढुङ्गाले पेल्ने काम बन्द गरुन्।

[सूक्त - ९५]

ऋषि – पुरूरवा उर्वशी। **देवता** – पुरूरवा उर्वशी। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु।
न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन्परतरे चनाहन् ॥१॥

हे निष्ठुर पत्नी ! सद्भावनापूर्वक केही समय बस। हामी दुईको भेटघाट उपयोगी कुराका लागि सफल होस्। हामी दुईले एकापसमा गरेका विचारको आदानप्रदानबाट हाम्रो भविष्य सुखदायक हुन सक्दैन र ?

किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव।
पुरूरवः पुनरस्तं परेही दुरापना वातइवाहमस्मि ॥२॥

फोस्रा कुराले मात्रै के लाभ होला र ? उषाको जस्तै गरी म पनि तिम्रै नजिकबाट हट्दै छु। त्यसै कारण हे पुरुरवा ! तिमी फेरि आफ्नो घर फर्केर जाऊ। म तिम्रा लागि वायुजस्तै दुर्लभ छु।

इषुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा न रंहिः।
अवीरे क्रतौ वि दविद्युतन्नोरा न मायुं चितयन्त धुनयः ॥३॥

तिम्रो वियोगमा व्यथित भएपछि मेरा ठोक्राबाट विजयश्रीका निम्ति बाण निस्कँदैन। शक्तिशाली

भए पनि मैले असङ्ख्य गाई प्राप्त गर्न सक्दिनँ। वीरतारहित भएका कारण कर्म पनि अँध्यारोमा पर्न लागे। युद्धमा शत्रु थर्काउने गरेका मैले अब सिंहजस्तो गर्जन गर्न [illegible]।

सा वसु दधती श्वशुराय वय उषो यदि वष्ट्यन्तिगृहात्।
अस्तं ननक्षे यस्मिञ्चाकन्दिवा नक्तं श्नथिता वैतसेन ॥४॥

उषाकालमा उनले ससुराका लागि वैभव र आयु धारण गर्दा हुन्, त आफ्ना घरमा प्रवेश गर्न पाउँदी हुन्। अनि दिनरात कामना गरेजस्तै सुखको उपभोग पनि गर्न पाउँथिन्।

त्रिः स्म माह्नः श्नथयो वैतसेनोत स्म मेऽव्यत्यै पृणासि।
पुरूरवोऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्व१स्तदासीः ॥५॥

हे पुरुरवा ! दिउँसो तिमीले मलाई तीन बन्धनले बाँधेका थियौ। अन्य कुनै वीरताहीन र प्रजनन सामर्थ्य नभएकासित मेरो प्रतिद्वन्द्विता नै थिएन। त्यसै अभिप्रायले मैले तिम्रा शरीरअनुसारकै आश्रय पाउँथैं। त्यति बेला पनि मेरा शरीरमा मेरै अधिकार थियो।

या सुजूर्णिः श्रेणिः सुम्न आपिर्ह्रदेचक्षुर्न ग्रन्थिनी चरण्युः।
ता अञ्जयोऽरुणयो न सस्रुः श्रिये गावो न धेनवोऽनवन्त ॥६॥

सजुर्णी, श्रेणी, सुम्नेआपी, ह्रदचक्षु, चरण्यु आदि तेजस्वी र रातो वर्णका अप्सरा तिम्रा भएर सजिएर आउँदैनन्। ती सबै देवी श्रीसम्पन्न, धारणशक्तिसम्पन्न र वाणीका प्रकाशले सम्पन्न भएर अब कराउँदै आउँदैनन्।

समस्मिञ्जायमान आसत ग्ना उतेमवर्धन्नद्य१ः स्वगूर्ताः।
महे यत्त्वा पुरूरवो रणायावर्धयन्दस्युहत्याय देवाः ॥७॥

हे पुरुरवा ! तिम्रो जन्म भएका बेला देवशक्ति पनि उत्पन्न भए। प्रवाहशील नदी स्वयंले उनलाई हुर्काईबढाई गरे। तिमीलाई ठूला सङ्ग्राममा शत्रु विनाश गर्नका लागि देवताले सामर्थ्यशक्तिले सम्पन्न गराए।

सचा यदासु जहतीष्वत्कममानुषीषु मानुषो निषेवे।
अप स्म मत्तरसन्ती न भुज्युस्ता अत्रसन्रथस्पृशो नाश्वाः ॥८॥

मानिसका यस चोलाले आफ्नो स्वरूप छोडेर अमानवी शक्ति उपभोग गर्न देवशक्तिका नजिकै जाँदा देवता डराएको पोथी हरिणझैं भएर रथमा नारेका घोडाझैं भाग्दथे।

यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक्सं क्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते।
ता आतयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वासो न क्रीडयो दन्दशाना ॥९॥

देवलोकमा निवास गर्ने अप्सरासित मानिसको चोला लिएका पुरुरवा अत्यन्त स्नेहले संवाद गर्दै क्रियाकलापमा सहयोग माग्न गएका बेला अप्सरा अन्तर्ध्यान हुँदै आफ्नो शरीर लुकाउँथे। तिनीहरू दाँतले लगाम टोक्दै बुर्कुसी मार्ने घोडाझैं भागे।

विद्युन्न या पतन्ती दविद्योद्भरन्ती मे अप्या काम्यानि।
जनिष्टो अपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशी तिरत दीर्घमायुः ॥१०॥

उर्वशीले अन्तरिक्षबाट खस्ने विद्युत्झैं सेतो ज्योति धारण गरेर मेरो कामना पूरा गरिन्। उनका गर्भमा क्रियाशील मानिसको कल्याणकारी सुन्दर पुत्र उत्पन्न भयो। उर्वशीले त्यसलाई दीर्घायु प्रदान गर्दछिन्।

जज्ञिष इत्था गोपीथ्याय हि दधाथ तत्वपुरूरवो म ओजः।
अशासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन्न म आशृणोः किमभुग्वदासि ॥११॥

हे पुरुरवा ! पृथ्वीको संरक्षण गर्न भनेर तिमीले पुत्र जन्माउन मभित्र गर्भ स्थापना गऱ्यौ भन्ने कुरो जानेर मैले बारम्बार भनिरहेकै थिएँ, तर तिमीले मेरा कुरामा ध्यान दिएनौ। तिमीले आपसी स्नेह नै भताभुङ्ग बनायौ। अब बिलाप गरेर केही लाभ हुनेछैन।

कदा सूनुः पितरं जात इच्छाच्चक्रन्नाश्रु वर्तयद्विजानन्।
को दम्पती समनसा वि यूयोदध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत् ॥१२॥

[illegible] लिएपछि छोराले आँसु नबगाइकन परमेश्वर प्राप्त गर्ने इच्छामा लागेको आजसम्म कहिल्यै [illegible]म्पतीलाई कसले छुट्याउन सक्छ र ? हे उर्वशी ! तिमीजस्तै यो पुत्ररूपी अग्नि [illegible]हले तिम्रा ससुराका घरमा पसेर उज्यालो बनाऊला ?

प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रु चक्रन्न क्रन्ददाध्ये शिवायै।
प्र तत्ते हिनवा यत्ते अस्मे परेह्यस्तं नहि मूर मापः ॥१३॥

हे पुरुरवा ! म तिम्रै हितका लागि बोल्दै छु। तिमी आँसु झार्दै नफर्क भन्ने किसिमको शुभकामना मेरो छ। तिमीले चाहेको पुत्र म तिमीकहाँ पुऱ्याइदिन्छु। तिमीभित्र बढेको आसक्ति मेटाऊ। मूर्ख व्यक्तिले मेरो ठेगाना पाउन सक्दैन।

सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत्परावतं परमां गन्तवा उ।
अधा शयीत निर्ऋतेरुपस्थेऽधैनं वृका रभसासो अद्युः ॥१४॥

तिमीप्रति हुरुक्क हुँदै व्यवहार गर्ने तिम्रो यो पुरुरवा भन्ने पति आज धर्तीमा पछारियोस् वा सुरक्षापूर्वक टाढा कतै जानका लागि हिँडोस् वा यहीं भुईंमा पसारिएर मरोस् वा उसलाई वनका बलिया ब्वाँसा आदि हिंस्रक पशुले खाओस्।

पुरूरवो मा मृथा मा प्र पप्तो मा त्वा वृकासो अशिवास उ क्षन्।
न वै स्त्रैणानि सख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येता ॥१५॥

हे पुरुरवा ! तिमी मृत्युका मुखमा नपर। भुईंमा पसारा पनि नपर। अमङ्गलकारी ब्वाँसा आदिले पनि नखाऊन्। तिम्रो हानी नहोस्। स्त्रीसितको मैत्री र स्नेह स्थायी हुँदैन। स्त्री र ब्वाँसाको हृदय उस्तै हुन्छ।

यद्विरूपाचरं मर्त्येष्वसं रात्रीः शरदश्चतस्रः।
घृतस्य स्तोकं सकृदह्न आश्नां तादेवेदं तातृपाणा चरामि ॥१६॥

मानिसको चोला विभिन्न रूपमा धारण गरेर मानिसका माझमै मैले भ्रमण गरेँ। तिमीसित म चार वर्षसम्म बसेँ। घिउ आदिको स्वाद दिनमा कैयौँ पटक प्राप्त गरेँ। त्यसैबाट सन्तुष्ट भएर म हिँड्डुल गर्दै छु।

अन्तरिक्षप्रां रजसो विमानीमुप शिक्षाम्युर्वशीं वसिष्ठः।
उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठान्नि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे ॥१७॥

अन्तरिक्ष परिपूर्ण गर्ने र तेज उत्पन्न गर्ने उर्वशीलाई म वसिष्ठको वंशज पुरुरवा आफ्ना नियन्त्रणमा राख्न चाहन्छु। असल कर्मले सम्पन्न भएका दाता तिम्रा नजिकै रहून्। मेरो हृदय तिम्रा वियोगमा व्याकुल भएको छ। हे उर्वशी ! तिमी फेरि फिर्ता आऊ।

इति त्वा देवा इम आहुरैड यथेमेतद्भवसि मृत्युबन्धुः।
प्रजा ते देवान्हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे ॥१८॥

हे इडाका पुत्र ! तिमी मृत्युमाथि विजय प्राप्त गर्न सक्छौ भनेर यी सबै देवताले तिम्रै विषयमा कुरा गरिरहेका छन्। जीवनको काम पूजासमान मान र स्वर्गमा गएर सुख तथा आनन्द प्राप्त गर।

[सूक्त - ९६]

ऋषि - आङ्गिरस। **देवता** - हरि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम्।
घृतं न यो हरिभिश्चारु सेचत आ त्वा विशन्तु हरिवर्पसं गिरः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा दुवै घोडालाई यस महायज्ञमा हामी अर्चना गर्दछौँ। तिम्रा सेवा र प्रशंसा गर्न योग्य उत्साहको कामना गर्दछौँ। हरि नामका अश्वबाट इन्द्रदेव घिउले सेचन गर्दछन्। त्यस्तो मनोहारी इन्द्रदेवका समीप हाम्रो स्तुति पुगोस्।

हरिं हि योनिमभि ये समस्वरन्हिन्वन्तो हरी दिव्यं यथा सदः।
आ यं पृणन्ति हरिभिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिवन्तमर्चत ॥२॥

हे ऋत्विक् हो ! द्रुतगतिका अश्वले इन्द्रलाई दिव्य धाममा पुऱ्याउँछन्। उस्तै स्तोत्रले अश्वझैँ यज्ञस्थलतर्फ पुऱ्याऊन्। अश्वसहितका इन्द्रदेवलाई हितकारी स्तुति गरौँ। गाईले दुध दिएझैँ हरियो आभासम्पन्न सोम र स्तुतिले इन्द्रदेवलाई तृप्त गरौँ।

सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गभस्त्योः।
द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे ॥३॥

इन्द्रदेवको वज्र हरियो आभायुक्त र फलामे धातुले बनेको छ। त्यस वज्रलाई दुवै हातले उचाल्न मात्रै पनि गाह्रारो छ। सुन्दर च्यापुका वैभवशाली इन्द्रदेव रिसले मुर्मुरिँदै दुष्टलाई बाणले विनाश गर्छन्। हरियो आभासम्पन्न सोमले उनलाई सन्तुष्ट गराउँछ।

दिवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद्वज्रो हरितो न रंह्या।
तुददहिं हरिशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्धरिम्भरः ॥४॥

अन्तरिक्षमा सूर्यजस्तै कान्तिमान् वज्र प्रशंसनीय भएर व्याप्त रहन्छ। मानौँ ऊ आफ्नो गतिले रथ वहन गर्ने अश्वह हो र सम्पूर्ण दिशा ओगटछ। सुन्दर च्यापुले सोमरस पान गर्ने इन्द्रदेव वज्र नामका फलामे अस्त्रले वृत्रासुर नामको राक्षस वध गर्ने बेलामा असाधारण आभासम्पन्न भएका थिए।

त्वंत्वमहर्यथा उपस्तुतः पूर्वेभिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः।
त्वं हर्यसि तव विश्वमुक्थ्य१मसामि राधो हरिजात हर्यतम् ॥५॥

हे हरिकेश, हे इन्द्रदेव ! उहिलेका ऋषि तिमीलाई यज्ञमै प्रार्थना गर्दथे र तिमी पनि यज्ञमै उपस्थित हुन्थ्यौ। हे सबैलाई मन पर्ने र प्रशंसायोग्य इन्द्रदेव ! तिम्रा सबै अन्न प्रशंसनीय छन्। तिमी कान्तिमान् र असाधारण विशेषताले सम्पन्न छौ।

ता वज्रिणं मन्दिनं स्तोम्यं मद इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी।
पुरूण्यस्मै सवनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे ॥६॥

स्तुति गर्न योग्य र वज्रधारी इन्द्रदेव सोमरस पान गर्न हर्षित भएर अघि सर्दा दुई वटा सुन्दर हरियो वर्णका घोडा रथमा नारिएर उनलाई बोक्छन्। यज्ञमा कामनायोग्य इन्द्रका लागि अनेकौँ पटक सोमरस पेल्ने गरिन्छ।

अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन्हरयो हरी तुरा।
अर्वद्भिर्यो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे ॥७॥

इन्द्रदेवका लागि चाहिँदो मात्रामा सोमरस राखिएको छ। सोमरसले इन्द्रका अविचल घोडा यज्ञतर्फ वेगपूर्वक गतिमान हुन्छन्। गतिशील घोडाले रथ कुदाउँदै युद्धभूमितर्फ लगेझैँ इन्द्रको मन पर्दो रथ सोमरसले सम्पन्न यज्ञमा लगेर प्रतिष्ठित गराउँछ।

हरिश्मशारुर्हरिकेश आयसस्तुरस्पेये यो हरिपा अवर्धत।
अर्वद्भिर्यो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिषद्धरी ॥८॥

हरियो किरणरूपी दाह्रीजुँघा र कपाल भएका, भरणपोषण गर्ने, फलामजस्तै बलियो शरीर हुने इन्द्रदेव तीव्र हर्षित गराउने सोमरस पान गरेर उत्साहित हुन्छन्। उनी गतिशील अश्वले यज्ञमा पुग्दछन्। दुवै अश्व रथमा नारेर उनेल हाम्रा सबै विघ्न र बाधा निवारण गरुन्।

स्रुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दविध्वतः।
प्र यत्कृते चमसे मर्मृजद्धरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः ॥९॥

इन्द्रदेवका दुई वटा हरियो वर्णका दीप्तिमान नेत्र यज्ञवेदीका दुई वटा सुरोजस्तै भएर विशिष्ट ढङ्गले सोमरसमा केन्द्रित रहन्छन्। उनका हरियो रङ्का दुवै ओठ सोमपान गर्नका लागि कम्पायमान हुन्छन्। सफा गरिएका चमस पात्रमा भएको सुखदायक, उज्ज्वल सोमरस पिएर उनले आफ्ना दुवै अश्वको शरीर सफा पार्दछन्।

उत स्म सद्म हर्यतस्य पस्त्यो३ रत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत्।
मही चिद्धि धिषणाहर्यदोजसा बृहद्वयो दधिषे हर्यतश्चिदा ॥१०॥

कान्तिमान् इन्द्रदेवको आवास द्यावापृथिवीमै छ। उनी रथमा आरुढ भएर घोडाझैँ तीव्र वेगले समरक्षेत्रमा गमन गर्दछन्। हे इन्द्रदेव ! उत्कृष्ट स्तोत्रले प्रशंसा गर्दा तिमी आफ्नो सामर्थ्यअनुसार विपुल अन्न धारण गर्दछौ।

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्यंनव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम्।
प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गोराविष्कृधि हरये सूर्याय ॥११॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा महत्ताले द्यावापृथिवी ओगट्दै नयाँ प्रिय स्तोत्र रोज्छ। हे बलसम्पन्न इन्द्रदेव ! गाईरूपी पृथ्वी हर्षित गर्ने प्रेरक सूर्यका निम्ति आकाश प्रकट गर्छौ।

आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिशिप्रमिन्द्र।
पिबा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन्यज्ञं सधमादे दशोणिम् ॥१२॥

हे सुन्दर च्यापु भएका इन्द्रदेव ! तिम्रा अश्व रथमा जोतिएर मानिसले सम्पन्न गर्ने यज्ञमा तिमीलाई पुर्‍याऊन्। तिम्रा लागि प्रेमपूर्वक तयार गरिएको मधुर सोमरस पिऊ। दस औँलाले निचोरेको. यज्ञको साधनरूपी सोमरस युद्धमा विजय प्राप्त गर्नका लागि पिउने कामना गर।

अपाः पूर्वेषां हरिवः सुतानामथो इदं सवनं केवलं ते।
ममद्धि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषञ्जठर आ वृषस्व ॥१३॥

हे अश्वले युक्त इन्द्रदेव ! पहिले प्रातःकालीन यज्ञमा सोमरस दिँदा तिमीले ग्रहण गऱ्यौ र अहिले मध्याह्न कालीन सोमरस तिम्रा लागि पात्रमा प्रस्तुत छ। मिठो सोमरसले आनन्द प्राप्त गर्दै विशाल वर्षा गराउने हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्नो पेट सोमरसले भराऊ।

[सूक्त - ९७]

ऋषि – भिषक् आथर्वण। **देवता** – ओषधि समूह। **छन्द** – अनुष्टुप्।

या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा।
मनै नु बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त च ॥१॥

सृष्टिका प्रारम्भमा देवताले उत्पन्न गरेका औषधि वसन्त, वर्षा र शरद् यी तीन ऋतुमा पाकेर पहेँला भए। ती औषधिका एक सय सात ठाउँका विषयमा हामीलाई थाहा छ।

शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः।
अधा शतक्रत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत ॥२॥

माताजस्तो पोषण गुणले सम्पन्न हे औषधि हो ! तिमीहरू प्रत्येकका सयौँ किसिमका नाम र सहस्रौँ वा असङ्ख्य अङ्कुर छन्। सयौँ किसिमका कर्म सिद्ध गर्ने हे औषधि हो ! तिमीहरू सबैले हामीलाई आरोग्य प्रदान गर।

ओषधीः प्रतिमोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः।
अश्वाइव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्ण्वः ॥३॥

हे औषधि हो ! वेगशाली घोडाझैँ भएर तिमीहरूले शत्रुजस्ता अनेकौँ रोग नष्ट गऱ्यौ। फूलसहित र फल उत्पादन गर्ने गुणसम्पन्न हुँदै हाम्रा लागि आनन्ददायक होओ।

ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुप ब्रुवे।
सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष ॥४॥

हे औषधि हो ! तिमीहरू माताजस्तै पालनशक्तिले युक्त, दिव्य गुणले सम्पन्न छौ। तिमीहरूका यस्ता गुणको हामीले प्रशंसा गर्दा स्वीकार गर। हे पुरुष ! गाई, घोडा, वस्त्र र म स्वयं तिम्रा लागि समर्पित छु।

अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृता।
गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥५॥

पिपल र पलाशजस्ता वृक्षमा निवास गर्ने हे औषधि हो ! तिमीहरू यजमानलाई जीवनशक्ति प्रदान गरेर उसमाथि कृपा गर्दछौ। त्यसै कारणले तिमीहरू विशेष रूपमा कृपाका पात्र बनेका छौ।

यत्रौषधीः समग्मत राजानः समिताविव।
विप्रः स उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः ॥६॥

लडाइँमा राजाहरू जम्मा भएझैँ जोसित औषधि जम्मा हुन्छन्, ती ज्ञानवान् पुरुषलाई चिकित्सक भनिन्छ। उनैले दुखाइपिराइ र रोगव्याध निको पार्दछन्।

अश्वावतीं सोमावतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्।
आवित्सि सर्वा ओषधीरस्मा अरिष्टतातये ॥७॥

यी यजमानको रोग हटाउनका लागि अश्ववती नामको बलप्रदायक, सोमवती नामको शान्तिदायक, ऊर्जवन्ती नामको उर्जाप्रदायक, उदोजस् नामको ओज र पोषणप्रदायक आदि सबै खालका औषधिका दिव्य गुणसँग हामी राम्ररी परिचित छौँ।

उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते।
धनं सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष ॥८॥

गोठबाट गाई निस्केर छरिएझैँ यज्ञका प्रभावले औषधिको सामर्थ्य वायुमण्डलमा फैलिन्छ। हे पुरुष ! औषधिले तिमीलाई स्वास्थ्यरूपी सम्पदा प्रदान गर्छ।

इष्कृतिर्नाम वो माताथो यूयं स्थ निष्कृतीः।
सीराः पतत्रिणीः स्थन यदामयति निष्कृथ ॥९॥

हे औषधि हो ! तिमीहरू विकृति हटाउने, माताजस्तै निष्कृति अर्थात् रोगनिवारण गर्ने हौ। भोक मेटाउने अन्नझैँ तिमीहरू मानिसको रोग हटाइदेओ।

अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेनइव व्रजमक्रमुः ।
ओषधीः प्राचुच्यवुर्यत्कि च तन्वोऽ रपः ॥१०॥

चोरले गाईका बथानमा आक्रमण गरेझैं आफ्ना गुणले सर्वत्र व्याप्त हुन पुगेका औषधिले रोगका समूहमा आक्रमण गर्दछन् र शरीरका समस्त विकृति आफ्ना आरोग्यवर्द्धक सामर्थ्यले हटाइदिन्छन् ।

यदिमा वाजयन्नहमोषधीर्हस्त आदधे ।
आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ॥११॥

विशेष शक्तिले सम्पन्न औषधिको सेवन गर्नका लागि हामीले हातमा लिँदा राजयक्ष्माजस्तो भयानक रोग पनि आफूलाई नाश भएको मान्दछ। त्यस रोगको संचाइ वधशाला पुग्नुभन्दा अघि नै वधशालातिर लगिँदै गरेका प्राणीले आफूलाई मरिसकेको ठानेझैं हुन्छ।

यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गं परुष्परुः ।
ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव ॥१२॥

हे औषधि हो ! तिमीहरू रोगी मानिसका अङ्गप्रत्यङ्गमा पूर्ण रूपले समाहित हुँदा वीर पुरुषले शत्रुको मर्मस्थलमा प्रहार गरेझैं यक्ष्म आदि सबै शारीरिक रोग निर्मूल गर्दछौ।

साकं यक्ष्म प्र पत चाषेण किकिदीविना ।
साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया ॥१३॥

हे शरीरमा लागिसकेका यक्ष्म रोग ! तिमी चाँडै नीलकण्ठ, मयुर आदि चरा र वायुझैं वेगले यहाँबाट भाग र गोही आदि हिंस्रक पशुकहाँ पुगेर विनाश होऊ ।

अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत ।
ताः सर्वाः संविदानां इदं मे प्रावता वचः ॥१४॥

हे औषधि हो ! तिमीहरू एकापसमा प्रभाव वृद्धि गराओ ! प्रयोग गरिएका औषधि अरू औषधिका नजिक आओ र तिनले अरू औषधिसित निकटता बढाओ। सबै औषधिले एकापसमा सहयोगी भावनाको परिचय दिँदै हाम्रो निवेदन स्वीकार गर।

याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ।
बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥१५॥

फल भरिएका, फल नलागेका, फूल फुलेका, फूल नभएका सबै औषधि बृहस्पति नामका विशेष वैद्यबाट प्रयुक्त भएर हामीलाई रोगबाट मुक्ति दिलाऊन् ।

मुञ्चन्तु मा शपथ्याऽदथो वरुण्यादुत ।
अथो यमस्य पड्बीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बिषात् ॥१६॥

हे औषधि हो ! तिमीहरू कुपोषणबाट उब्जेका रोग अथवा निन्दित कुकृत्यबाट उत्पन्न रोग, वरुणको पाश अथवा यमको बन्धनरूपी रोग, पापकृत्य र दैवी अनुशासनको पालन नगर्नाले लागेका सबै रोगबाट हामीलाई मुक्त गराओ।

अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयस्परि ।
यं जीवमश्नवामहै न स रिष्याति पूरुषः ॥१७॥

दिव्यलोकबाट प्राणका रूपमा धर्तीमा आउने औषधिले हामीलाई आश्वासन दिन्छन् कि जुन प्राणीमाथि हाम्रो कृपा हुन्छ, त्यसले आरोग्य लाभ गरेर कृतार्थ हुँदै समयभन्दा पहिले कहिल्यै त्यो मृत्युका मुखमा पर्दैन ।

या ओषधीः सोमराज्ञीर्बह्वीः शतविचक्षणाः ।
तासां त्वमस्युत्तमारं कामाय शं हृदे ॥१८॥

औषधिका अधिष्ठाता सोम हुन्। उनी सयौं किसिमका रोग निर्मूल गर्न सक्षम छन्। हे सबैका बीचमा रहने औषधि ! तिमी श्रेष्ठ गुणले युक्त छौ। तिमी अभीष्ट सुख प्राप्त हृदयलाई शक्ति दिनमा पूर्ण सक्षम छौ।

या ओषधीः सोमराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवीमनु ।
बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् ॥१९॥

विभिन्न रूपमा धर्तीमा विद्यमान सोमजस्ता विशिष्ट गुणले सम्पन्न विभिन्न खालका औषधि बृहस्पतिद्वारा तयार गरेर सेवन गर्न दिइँदा तिनले यी पुरुषलाई ओजस्वी र वीर्यवान् बनाऊन् ।

मा वो रिषत्खनिता यस्मै चाहं खनामि वः ।
द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् ॥२०॥

हे औषधि ! तिमीलाई खनेर निकाल्ने मानिस खनेका दोषबाट सर्वथा मुक्त रहून् र जुन रोगको उपचारका लागि तिमीलाई खनेर निकालिएको हुन्छ, त्यो पनि दोषमुक्त होस्। हाम्रा स्त्री, पुत्र आदि आफन्त र गाई आदि पशु सबै निरोगी हुन पाऊन्।

याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः ।
सर्वाः सङ्गत्य वीरुधोऽस्यै सं दत्त वीर्यम् ॥२१॥

औषधिका सम्पर्कमा रहेका वा निकै दुर्गम क्षेत्रमा रहे पनि सम्पर्कमा हुने बोटबिरुवा, विभिन्न रूपमा उम्रिएर हाम्रो प्रार्थना सुन्ने सबै औषधिका पारस्परिक सहयोगले यी मानिसलाई शक्ति र ओजले परिपूर्ण गराओस्।

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा ।
यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥२२॥

हे राजा सोम ! रोगीको रोग हटाउनका लागि चिकित्सा विशेषज्ञले हाम्रो जरो, गानो, फल, पात आदि टिप्छन्। हामी आरोग्य प्रदान गर्दछौँ भनेर आफ्ना स्वामी सोमसित औषधिहरू भन्दछन्।

त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः ।
उपस्तिरस्तु सोऽऽस्माकं यो अस्माँ अभिदासति ॥२३॥

हे औषधि ! तिमी उत्तम छौ। सबै बोटबिरुवा तिमीभन्दा कनिष्ठ छन्। जसले हाम्रो विनाश गर्न खोज्दछन्, तिनीहरू पनि हाम्रै अधीनमा रहून्।

[सूक्त - ९८]

ऋषि - देवापि आर्ष्टिषेण। **देवता** - देवगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।
आदित्यैर्वा यद्वसुभिर्मरुत्वान्त्स पर्जन्यं शन्तनवे वृषाय ॥१॥

हे बृहस्पतिदेव ! हाम्रा लागि प्रत्येक देवताकहाँ गएर तिमी मित्र हौ, तिमी वरुण हौ, तिमी पूषा हौ, त्यसैले मरुत्हरूसँग शन्तनुका लागि जलको वर्षा गराओ भन।

आ देवो दूतो अजिरश्चिकित्वान्त्वद्देवापे अभि मामगच्छत् ।
प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते द्युमतीं वाचमासन् ॥२॥

हे देवापि ! तिमीकहाँबाट कुनै ज्ञानवान् र तीव्रगामी देवता दूत बनेर हामीकहाँ आऊन्। हे बृहस्पतिदेव ! तिमी सबै विषयबाट विमुख भएर हाम्रा नजिक आऊ। तिम्रो सेवाका लागि हामी तेजस्वी स्तोत्र समर्पित गर्दछौँ।

अस्मे धेहि द्युमतीं वाचमासन् बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।
यया वृष्टिं शन्तनवे वनाव दिवो द्रप्सो मधुमाँ आ विवेश ॥३॥

हे बृहस्पतिदेव ! हाम्रा मुखमा स्पष्ट, ओजस्वी र तेजस्वी वाणी प्रदान गर। वाणीले नै शन्तनु जलवर्षा गर्नमा प्रेरित गरुन्। आकाशबाट मधुररसयुक्त वर्षा प्रवेश गरोस्।

आ नो द्रप्सा मधुमन्तो विशन्त्विन्द्र देह्यधिरथं सहस्रम् ।
नि षीद होत्रमृतुथा यजस्व देवान्देवापे हविषा सपर्य ॥४॥

हामीलाई मधुरतायुक्त वर्षाको रस उपलब्ध होस्। हे इन्द्रदेव ! रथमा राखिएको प्रचुर ऐश्वर्य हामीलाई देऊ। हे देवापि ! तिमी यस यज्ञीय कार्यमा आएर विराजमान होऊ। यथासम्भव देवताको अर्चना गर र हविष्यान्न दिएर सन्तुष्ट गराऊ।

आर्ष्टिषेणो होत्रमृषिर्निषीदन् देवापिर्देवसुमतिं चिकित्वान् ।
स उत्तरस्मादधरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्या अभि ॥५॥

आर्ष्टिषेणका पुत्र देवापि, स्तुतिका ज्ञाता हुनाले यज्ञकार्यका लागि विराजमान छन्। उनले अन्तरिक्षमाथिबाट समुद्रमुनिका भूलोकमा रहेका समुद्रमा दिव्यतायुक्त वर्षाको जल प्रदान गरुन्।

अस्मिन्त्समुद्रे अध्युत्तरस्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् ।
ता अद्रवन्नार्ष्टिषेणेन सृष्टा देवापिना प्रेषिता मृक्षिणीषु ॥६॥

भूमिमा रहेका समुद्रमा अन्तरिक्षमा रहेका समुद्र प्रदेशका देवताले आवरणयुक्त जल स्थापित गरेका

छन्। आर्ष्टिषेण देवापिले त्यो जल गतिमान बनाए। त्यसो भएपछि नै त्यो पानी भूमिमा वर्षाका रूपमा बर्सन थाल्दछ।

यद्देवापिः शन्तनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदीधेत्।
देवश्रुतं वृष्टिवनिं रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ॥७॥

शन्तनुमाथि कृपादृष्टि गरेर पुरोहित देवापि यज्ञकर्म गर्न तयार भएर देवप्रख्यात र जल– उत्पादक बृहस्पतिदेवलाई स्तुति गर्न लागेका बेला प्रशंसित भएर बृहस्पतिदेवले उनका मनमा नयाँ सूत्रका रूपमा स्तोत्र उदित गराए।

यं त्वा देवापिः शुशुचानो अग्न आर्ष्टिषेणो मनुष्यः समीधे।
विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ॥८॥

हे अग्निदेव ! आर्ष्टिषेणका पुत्र देवापिले पवित्र भएर स्तोत्र गाएर उत्तम विधिले तिमीलाई प्रदीप्त गरेका थिए। सम्पूर्ण देवताको सहायता प्राप्त गरेर तिमी जलको वर्षा गराउन बादललाई प्रेरित गर।

त्वां पूर्व ऋषयो गीर्भिरायन्त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे।
संहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञं रोहिदश्वोप याहि ॥९॥

हे अग्निदेव ! उहिलेका ऋषि स्तोत्रका साथ तिमीकहाँ उपस्थित भएका थिए। हे असङ्ख्य तिरबाट आह्वान गरिने अग्निदेव ! सबै यजमान अहिले यज्ञमा स्तोत्रले तिम्रै नजिक आउँछन्। रथले सम्पन्न असङ्ख्य ऐश्वर्य सम्पदा शन्तनु राजाले भेटीका रूपमा प्रदान गरे। हे रोहित अश्व भएका अग्निदेव ! हाम्रा यज्ञमा विराजमान होऊ।

एतान्यग्ने नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा।
तेभिर्वर्धस्व तन्वः शूर पूर्वीर्दिवो नो वृष्टिमिषितो रिरीहि ॥१०॥

हे वीर अग्निदेव ! रथसँगै उनान्सय हजार पदार्थ आहुतिका रूपमा तिमीलाई चढाएका छौं। तिनबाट तिमी आफ्ना विभिन्न रूप संवर्द्धित गराएर प्रज्वलित गर। हामीले प्रार्थना गरिसकेपछि तिमी दिव्यलोकमा वर्षा गराऊ।

एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा सं प्र यच्छ इन्द्राय भागम्।
विद्वान्पथ ऋतुशो देवनयानानप्यौलानं दिवि देवेषु धेहि ॥११॥

हे अग्निदेव ! नब्बे हजार आहुतिमध्ये जलको वर्षा गराउने इन्द्रदेवलाई खुसी पार्नका लागि उनको भाग प्रदान गर। देवयानको मार्ग चिनेका र उचित समयमा यज्ञ गर्ने शन्तनुलाई देवताका बीचमा विराजमान गराऊ।

अग्ने बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहापामीवामप रक्षांसि सेध।
अस्मात्समुद्राद् बृहतो दिवो नोऽपां भूमानमुप नः सृजेह ॥१२॥

हे अग्निदेव ! तिमी शत्रुका दुर्गम नगर विनाश गर र रोग तथा राक्षसी शक्ति रोक। यस विशाल अन्तरिक्षरूपी सागर र आकाशबाट हाम्रा पृथ्वीमा अथाह जलराशि प्रदान गर।

[सूक्त - ९९]

ऋषि – वम्र वैखानस। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

कं नश्चित्रमिषण्यसि चिकित्वान्पृथुग्मानं वाश्रं वावृधध्यै।
कत्तस्य दातु शवसो व्युष्टौ तक्षद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! ज्ञानसम्पन्न बनेर निरन्तर वर्द्धनशील, विलक्षण, प्रशंसनीय र कल्याणकारी सम्पदा हाम्रो प्रगतिका लागि दिन्छौ। इन्द्रदेवको पराक्रमी सामर्थ्य वृद्धि गराउन हामीले के गर्नुपर्ला ? उनका लागि वृत्रसंहारक वज्रास्त्र रचना गरिएको छ। उनैबाट जलको वर्षा गरेर संसारमा सेचन गरिन्छ।

स हि द्युता विद्युता वेति साम पृथुं योनिमसुरत्वा ससाद।
स सनीडेभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते सप्तथस्य माया ॥२॥

इन्द्रदेव दीप्तिमान् विद्युत् नामको आयुध लिएर यज्ञमा सामगान सुन्न आउँछन्, बलले सम्पन्न भएर अनेकौं स्थानमा आधिपत्य स्थापित गर्दछन् र विमानमा विराजमान मरुत्हरूसँगै शत्रु पराजित गर्दछन्। आदित्यगणका सातौं भाइ इन्द्रदेवविना कुनै कार्य गर्न सकिँदैन।

स वाजं यातापदुष्पदा यन्त्स्वर्षाता परि षदत्सनिष्यन्।
अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो घ्नञ्छिश्नदेवाँ अभि वर्पसा भूत ॥३॥

उनी उत्तम वेगले गएर लडाइँका मैदानमा पुग्दछन्, अविचलित हुँदै सयौं ढोका भएका शत्रुको सहरमा भएजति धन आफ्नै बलले ल्याउँछन् र इन्द्रिय लिप्सामा लाग्नेलाई नष्ट गराउँछन्।

स यह्व्यो३ऽवनीर्गोष्वर्वा जुहोति प्रधन्यासु सस्रिः।
अपादो यत्र युज्यासोऽरथा द्रोण्यश्वास ईरते घृतं वाः ॥४॥

उनी मेघतिर गतिमान भएर मेघभित्रै भ्रमण गर्दै उब्जाउ भूमिमा मनग्गे जलको वर्षा गराउँछन्, जलसम्पन्न स्थानमा अनेकौं सानातिना नदी एकत्र भएर घिउजस्तै जल प्रवाहित गराउँछन्। गोडा र रथ आदि नै नभए पनि उनी बसिरहँदैनन्।

स रुद्रेभिरशस्तवार ऋभ्वा हित्वी गयमारेअवद्य आगात्।
वम्रस्य मन्ये मिथुना विवव्री अन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ॥५॥

इन्द्रदेव प्रार्थनाविना नै मनोकामना पूरा गराउने, महिमाले सम्पन्न र निन्दारहित छन्। उनी आफ्ना स्थानबाट रुद्रपुत्र मरुत्‌हरूसँगै यहाँ आऊन्। वम्रका मातापिताको कष्ट मेटियो, किनभने म वम्रले शत्रुको ऐश्वर्य हरण गर्दै शत्रुलाई सताएको छु।

स इद्दासं तुवीरवं पतिर्दन्षडक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यत्।
अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपा वराहमयोअग्रया हन् ॥६॥

सबैभन्दा ठूला ईश्वर इन्द्रले अति गर्जनशील दुष्ट दस्यु दमन गरेका थिए। उनले छ वटा आँखाले युक्त र तीन वटा टाउका भएका त्वष्टाका पुत्र विश्वरूपलाई हनन गरेका थिए। इन्द्रदेवको तेजस्विताले तेजस्वी भएर त्रित नामका ऋषिले फलामजस्तै बलिया र तिखा नङ भएका औंलाले वराह भन्ने राक्षस वध गरेका थिए।

स द्रुह्वणे मनुष ऊर्ध्वसान आ साविषदर्शसानाय शरुम्।
स नृतमो नहुषोऽस्मत्सुजातः पुरोऽभिनदर्हन्दस्युहत्ये ॥७॥

भक्तमाथि आक्रमण भएको देखेर इन्द्रले अभिमानपूर्वक शरीर विस्तार गराउँदै शत्रुको संहार गर्न घातक अस्त्र प्रदान गर्छन्। उनी मानिसका सबैभन्दा गतिला नायक हुन्। दुष्टको संहार गर्ने बेलामा श्रेष्ठ कुलमा उत्पन्न इन्द्रदेवले शत्रुका अनेकौं नगर ध्वस्त गराएका थिए।

सो अभ्रियो न यवस उदन्यन्क्षयाय गातुं विदन्नो अस्मे।
उप यत्सीददिन्दुं शरीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ॥८॥

उनी अन्न आदिको पुष्टिका लागि मेघको समूहझैं भूमिमा जल बर्साउँछन् र हाम्रा घरको बाटो प्रशस्त गराउँछन्। उनी आफ्ना शरीरका सबै अङ्गले सोम वर्षा गरेर गरुड पक्षीझैं फलामको जस्तो तिखो र बलियो अङ्गले शत्रु संहार गर्दछन्।

स व्राधतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कृपणे परादात्।
अयं कविमनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सनितोत नृणाम् ॥९॥

इन्द्रदेव पराक्रमशाली शस्त्रले दुर्धर्ष शत्रु पर भगाउँछन्। उनले कुत्सको स्तोत्र सुनेर शुष्ण नामको राक्षस संहार गरेका थिए। उनैले स्तोता र क्रान्तदर्शी उशनाका विद्रोही वशीभूत गराएका थिए। उनै उशनाले इन्द्रदेवको विस्तृत स्वरूप र इन्द्रदेवका अनुचर मरुत्‌हरूलाई पनि चिनेका थिए।

अयं दशस्यन्नर्येभिरस्य दस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी।
अयं कनीन ऋतुपा अवेद्यमिमीतारुं यश्चतुष्पात् ॥१०॥

मानिसका शुभचिन्तक मरुत्‌हरूसँगै निवास गर्ने इन्द्रदेव, स्तोतालाई धन प्रदान गर्दछन् र सबै दुष्ट संहार गर्दछन्। उनी वरुणको जस्तै तेजले सुन्दर र बलवान् छन्। यी कान्तिमान् र सधैं सबैका संरक्षक हुन् भनेर चिनिन्छन्। उनैले चार पदले युक्त शत्रु संहार गरेका थिए।

अस्य स्तोमेभिरौशिज ऋजिश्वा व्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः।
सुत्वा यद्यजतो दीदयद्गीः पुर इयानो अभि वर्पसा भूत् ॥११॥

औशिज, ऋजिश्वा, पिप्रुका गोरुको बथान यिनै प्रभुको स्तुति गर्नाले बिथोलियो। शत्रुका सहर यिनले नष्ट गर्दछन्।

एवा महो असुर वक्षथाय वम्रकः पड्भिरुप सर्पदिन्द्रम्।
स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! म वम्र यसै किसिमले विपुल हवि प्रदान गर्ने कामनाले तिम्रा सामु आएको छु। नजिक आउने साधकको भलो गर्ने उद्देश्यले अन्न, बल र आवास प्रदान गर।

[सूक्त – १००]

ऋषि – दुवस्यु वान्दन। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

इन्द्र दृह्य मघवन्त्वावदिद्भुज इह स्तुतः सुतपाबोधि नो वृधे।
देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥१॥

हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! तिमी आफूजस्तै शक्तिशाली शत्रुका सैनिक संहार गर। यस यज्ञमा स्तोत्र प्राप्त गरेर र सोमरस पान गरेर तिमी हाम्रो संरक्षणका लागि सधैँ तयार रहिदेऊ। देवताहरूसँगै सवितादेवले हाम्रो प्रख्यात यज्ञ सुरक्षा गरुन्। सबैलाई उत्पादन गर्ने देवी अदितिलाई हामी स्तुति गर्दछौँ।

भराय सु भरत भागमृत्वियं प्र वायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये।
गौरस्य यः पयसः पीतिमानश आ सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥२॥

सबैको पालनपोषण गर्ने इन्द्रदेवलाई ऋतुअनुसार यज्ञको भाग प्रदान गरौँ। शुद्ध अन्न उपभोग गर्ने र शीघ्रगमनका समयमा ध्वनि उत्पन्न गर्ने वायुदेवका निम्ति यज्ञीय भाग प्रदान गरौँ। उनी गाईको शुद्ध, पवित्र र पौष्टिक दुध पान गर्छन्। सबैलाई उत्पादन गर्ने अदितिदेवीलाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ।

आ नो देवः सविता साविषद्वय ऋजुयते यजमानाय सुन्वते।
यथा देवान्प्रतिभूषेम पाकवदा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥३॥

सर्वप्रेरक सवितादेव हामीलाई सोझो तथा छोटो मार्गमा प्रेरणा दिऊन् र सोमयाग गर्ने यजमानलाई परिपक्व अन्न प्रदान गरुन्। त्यसबाट हामी देवतालाई सन्तुष्टि दिनुका साथै विभूषित गर्न सकौँ। सबैलाई कल्याण गर्ने देवी अदितिलाई हामी स्तुति गर्दछौँ।

इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वह राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः।
यथायथा मित्रधितानि संदधुरा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥४॥

इन्द्रदेव हामीसित सधैँ खुसी रहून्। हाम्रा यज्ञमा राजा सोमले हाम्रो स्तोत्र पाठ सुनून्। त्यसबाट सबैका मित्रजस्ता इन्द्रदेवले प्रदान गरेको प्रिय धन उपलब्ध होस्। सबैलाई प्रेरित गर्ने अदितिदेवीलाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ।

इन्द्र उक्थेन शवसा परुर्दधे बृहस्पते प्रतरीतास्यायुषः।
यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हिकमा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥५॥

इन्द्रदेव स्तुत्य सामर्थ्यले हाम्रा यज्ञको सुरक्षा गर्दछन्। हे आयु बढाउने बृहस्पति ! असल विचार भएका, बुद्धिमान् र यज्ञका पालकले हामीलाई सुख प्रदान गरुन्। उत्पादन गर्ने अदितिदेवीलाई हामी सबैले प्रार्थना गर्दछौँ।

इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्य सहोऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः।
यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥६॥

देवताको शक्ति इन्द्रदेवले नै बनाएका हुन्। घरमा रहेका अग्निदेव, देवताको प्रार्थना गर्दछन् र यज्ञ सम्पन्न गराउँदै कार्य सम्पादन गर्दछन्। उनी देवताका लागि स्तुत्य, ज्ञानवान्, क्रान्तदर्शी र पूज्य छन्। उनै यजनीय र रमणी अग्निदेव हाम्रा नजिक रहिदिऊन्। हामी सर्वप्रेरक अदितिदेवीलाई प्रार्थना गर्दछौँ।

न वो गुहा चकृम भूरि दुष्कृतं नाविष्ट्यं वसवो देवहेडनम्।
माकिर्नो देवा अनृतस्य वर्पस आ सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥७॥

हे वसुदेवता हो ! तिमीहरूको परोक्ष दृष्टिमा पनि हाम्रो कुनै पाप लुकन सकेको छैन। तिमीहरूका अगाडि हामीले देवताका क्रोधको सिकार हुनुपर्ने गरी कुनै दुष्कृत्य गरेका छैनौँ। हे सर्वव्यापक देवता हो ! हामीलाई मरणशील शरीर प्राप्त नहोस्। हामी सर्वोत्पादक अदितिदेवीलाई प्रार्थना गर्दछौँ।

अपामीवां सविता साविषन्न्य१ग्वरीय इदप सेधन्त्वद्रयः ।
ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥८॥

सबैका प्रेरणादयाक सवितादेवले हाम्रा दुःखदायी रोग निवारण गरुन् । उदार पर्वतका अधिष्ठाता देवताले अति विशाल पापरूपी अनर्थ हटाइदिऊन् । मधुजस्तो सोमरस प्रस्तुत गर्न पेल्ने ढुङ्गाको स्तुति उचित किसिमले गरिने ठाउँमा सबैले कल्याणकारिणी अदितिदेवीलाई प्रार्थना गर्दछौं ।

ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेषांसि सनुतर्युयोत ।
स नो देवः सविता पायुरीड्य आ सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥९॥

हे वसु हो ! सोम पेल्न प्रयोग गरिएका ढुङ्गा उँभोतिर लाग्ने होऊन् । हाम्रा लुकेर बसेका शत्रु मेटाइदेऊ । सवितादेव हाम्रा पालनकर्ता, नमनीय र स्तुतिका लागि योग्य छन् । सबैलाई उत्पादन गर्ने अदितिदेवीलाई हामी सबैले स्तुति गर्दछौं ।

ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन ऋतस्य याः सदने कोशे अङ्ध्वे ।
तनूरेव तन्वो अस्तु भेषजमा सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥१०॥

हे गाई हो ! तिमीहरू देखिएका चहुरमा घुम्दै घाँस खाएर बलिया होओ र पौष्टिक दुधरूपी रस प्रदान गर । यज्ञवेदी र गोठमा रहेको घाँस पनि खाओ । तिमीहरूको दुध सोमरसको औषधिजन्तिकै हाम्रा लागि पुष्टिदायक होस् । हामी सबैलाई प्रेरित गर्ने अदितिदेवीलाई प्रार्थना गर्दछौं ।

ऋतुप्रावा जरिता शश्वतामव इन्द्र इद्भद्रा प्रमतिः सुतावताम् ।
पूर्णमूधर्दिव्यं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमदितिं वृणीमहे ॥११॥

सम्पूर्ण कर्म पूर्ति गर्ने, सबैको प्रशंसा गर्ने र समयको गतिअनुसार सबैलाई बुढ्याएर मार्ने इन्द्रदेव सोमरस पेल्नेहरूका संरक्षक र प्रशंसनीय छन् । उनले पान गर्ने सोम कलशमा भरिएको हुन्छ । हामी सर्वप्रेरक अदितिदेवीलाई प्रार्थना गर्दछौं ।

चित्रस्ते भानुः ऋतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जरिणप्रा अधृष्टाः ।
रजिष्ठया रज्या पश्च आ गोस्तुतूर्षति पर्यग्रं दुवस्युः ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रो प्रकाश विलक्षण छ । तिमी हाम्रा कर्म पूर्ण गराउने र सबैका साध्य हौ । तिम्रो अभिलाषा स्तोता यजमानको मनोकामना पूर्ति गराउने हो र दबाव नभएको छ । दुवस्यु ऋषिका सरल डोरीले गाई अगाडि छिटोछिटो तानिएझैं हामी पनि तिमीतिर तानिएका छौं ।

[सूक्त – १०१]

ऋषि – बुध सौम्य । **देवता** – विश्वेदेवा ऋत्विग्गण । **छन्द** – त्रिष्टुप् गायत्री बृहती ।

उद्बुध्यध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बहवः सनीडाः ।
दधिक्रामग्निमुषसं च देवीमिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः ॥१॥

हे ऋत्विक् मित्र हो ! तिमीहरू एकाग्र चित्त भएर, एकै ठाउँमा जम्मा भएर, एकै ठाउँमा निवास गर्दै अग्नि प्रदीप्त गराओ । हामी इन्द्रदेवका साथै दधिक्रा, अग्नि र उषादेवीलाई तिमीहरूको सुरक्षाका लागि आह्वान गर्दछौं ।

मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नावमरित्रपरणीं कृणुध्वम् ।
इष्कृणुध्वमायुधारं कृणुध्वं प्राञ्चं यज्ञं प्र णयता सखायः ॥२॥

हे ऋत्विक् मित्र हो ! आनन्ददायी स्तोत्र उच्चारण गर । असल कामको विकास गर । पार लगाउने हलोरूपी नौका बनाओ । अनेकौं किसिमका धेरै शस्त्रास्त्र राम्ररी बनाओ । यसै किसिमले तिमीहरू सत्कर्मरूपी यज्ञको अनुष्ठान सम्पन्न गर ।

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीजम् ।
गिर च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृण्यः पक्वमेयात् ॥३॥

हे ऋत्विक् हो ! हलो आदि खेतीका हतियार व्यवस्थित गरेर गोरुका काँधमा जुवा राखेर खेत जोत । तयार गरिएका खेतमा बिउ छर र कृषिविज्ञानअन्तर्गत बालीका अनेकौं उत्तम प्रजाति विकास गर । चाँडै काट्न सकिने पाकेको अन्न प्राप्त होस् ।

सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुम्नया ॥४॥

द्रष्टाहरू हलो नार्दछन् । समयअनुसार विभिन्न किसिमले जुवा तयार गर्दछन् । बुद्धिले सम्पन्न व्यक्ति देवताका लागि श्रेष्ठ मनले स्तुति गर्दछन् ।

निराहावान्कृणोतन सं वरत्रा दधातन ।
सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम् ॥५॥

हे मित्र हो ! गाई आदि पशुले जल पिउने उपयुक्त ठाउँ बनाओ। तिनलाई एकापसमा डोरीले बाँध। हामी सफा पानीले युक्त, उत्तम रीतिले खेत सिँचाइ गर्न सक्षम, अनन्त स्रोत भएका कुवाबाट जल ल्याएर सिँचाइ गर्दछौँ।

इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुषेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् ॥६॥

पिउनलायक गतिलो पानीले योग्य स्थान सजिएको, उत्तम डोरी भएको, उचित विधिले सेचन कार्य गर्न जान्ने, अक्षय जलको भण्डारजस्ता कुवाबाट हामी सिँचाइ गर्दछौँ।

प्रीणीताश्वान्हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित्कृणुध्वम् ।
द्रोणाहावमवतमश्मचक्रमंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणम् ॥७॥

हे किसान हो ! अश्वजस्तै बलिया जोत्ने गोरुलाई पुग्ने गरी घाँसपानी खुवाओ। खेतमा भएको हितकारी अन्न उपलब्ध गर। सुगमताले बाली ओसार्ने रथ बनाओ। यहाँ पानी भरेर ढुङ्गाको चक्रजस्तो डुँड पशुले पानी खान राख। मानिसका लागि सुहाउँदो पानीको भाँडो इनारका आकारमा बनाएर त्यसमा पानी भर।

व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि ।
पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो दृंहता तम् ॥८॥

हे मित्र हो ! गोठ राम्ररी बनाओ। त्यो ठाउँ निश्चय पनि मानिसले सजिलै पानी खान हुने खालको छ। अनेकौँ ठूला कवच बनाओ। शत्रुबाट सुरक्षित, फलामले बनेका शस्त्रास्त्राले सुसज्जित, बलिया सहर निर्माण गर। तिमीहरूको चमस पात्रमा प्वाल नपरोस्, त्यसमा राखिएको जल व्यर्थमा खेर नजाओस्।

आ वो धियं यज्ञियां वर्त ऊतये देवा देवीं यजतां यज्ञियामिह ।
सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पयसा मही गौः ॥९॥

हे देवता हो ! हामी यज्ञ धारण गर्ने बुद्धि तिमीहरूतिर प्रेरित गर्दछौँ। यजनीय, तेजस्वी र सम्माननीय बुद्धि यज्ञस्थलमा प्रतिष्ठित गराओ। घाँस खाएर गाईले हजारौँ धाराले युक्त दुध दिएझैँ त्यस बुद्धिले अभिलाषा पूर्तिमा सहायता गरोस्।

आ तू षिञ्च हरिमीं द्रोरुपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।
परिष्वजध्वं दश कक्ष्याभिरुभे धुरौ प्रति वह्निं युनक्त ॥१०॥

हे अध्वर्यु हो ! काठका भाँडामा रहेको हरियो वर्णको सोमले सेचन गर। ढुङ्गाले बनेका बन्चराले पात्र बनाओ। दस औँलाले त्यो पात्र कसेर समात। रथ तान्नका लागि धुराका दुवैतिर पशु नार।

उभे धुरौ वह्निरापिब्दमानोऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।
वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि षू दधिध्वमखनन्त उत्सम् ॥११॥

ध्वनि गुन्जाउँदै गोरुले रथका दुवै धुरा तानेका छन्। त्यसले मानौँ सोमरस पात्रमा खन्याउँदै छन् कि जस्तो लाग्दछ। हे ऋत्विक् हो ! आधारस्थलमा गाडा राम्ररी अड्याओ। त्यसो भएपछि गाडा आश्रयहीन हुन पाउँदैन।

कपृन्नरः कपृथमुद्दधातन चोदयत खुदत वाजसातये ।
निष्टिग्र्यः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सबाध इह सोमपीतये ॥१२॥

हे कर्मशील मानिस हो ! इन्द्रदेव गतिलो सुखदाता हुन्। ती सुखदाता इन्द्रदेवलाई आफ्ना आँतमा धारण गर र अन्न, बल, ऐश्वर्य आदि लाभ गराउनका लागि प्रेरित गर। उनैलाई प्रार्थना गर र शान्ति प्राप्त गर। यस भूलोकमा संरक्षण पाउन, कष्ट निवारण गर्न र सोमपान गर्नका लागि अदितिका पुत्र इन्द्रदेवलाई आह्वान गर।

[सूक्त - १०२]

ऋषि - मुद्गल भार्म्यश्व। **देवता** - द्रुघण इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप् बृहती।

प्र ते रथं मिथूकृतमिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।
अस्मिन्नाजौ पुरुहूत श्रवाय्ये धनभक्षेषु नोऽव ॥१॥

हे मुद्गल ऋषि ! तिम्रो रथ युद्धभूमिमा आश्रयविहीन अवस्थामा हुँदा पराक्रमी इन्द्रदेवले संरक्षण

गरुन्। अनेकौं तिरबाट बोलाइने हे इन्द्रदेव ! यस प्रख्यात सङ्ग्राम- भूमिमा ऐश्वर्य प्राप्त गर्ने बेलामा हामीलाई उचित संरक्षण प्रदान गर।

उत्स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत्सहस्रम्।
रथीरभून्मुद्गलानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना ॥२॥

सङ्ग्रामक्षेत्रमा रथमा चढेर मुद्गल ऋषिकी पत्नी इन्द्रसेनाले हजारौँ गाईमाथि विजय प्राप्त गर्दा उनको वस्त्र वायुले माथ्तिर उडायो। गाईमाथि विजय प्राप्त गर्ने बेलामा उनी सारथी भइन्। तिनैले सङ्ग्राममा शत्रुको अधिकारक्षेत्रबाट गाई छुटाएर ल्यएकी हुन्।

अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राभिदासतः।
' दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी अनिष्टकारी र विध्वंसक शत्रुमाथि वज्र प्रहार गर। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! दास वा आर्यशत्रुले परोक्ष रूपमा गरेका शस्त्रको प्रहार असफल गराऊ।

उद्नो ह्रदमपिबज्जर्हृषाणः कूटं तृंहदभिमातिमेति।
प्र मुष्कभारः श्रव इच्छमानोऽजिरं बाहू अभरत्सिषासन् ॥४॥

यो गोरु जलले भरिपूर्ण भएका जलाशयको जल आनन्दमग्न भएर पिउँछ। आफ्ना सिङले माटाको ढिस्को खनेर भत्काउँदै शत्रुमाथि हमला गर्दछ। ऐश्वर्यको कामनाले प्रेरित भएर वेगपूर्वक दुवै सिङ हल्लाउँदै आक्रमण गर्नका लागि अगाडि सर्दछ।

न्यक्रन्दयन्नुपयन्त एनममेहयन्वृषभं मध्य आजेः।
तेन सूभर्वं शतवत्सहस्रं गवां मुग्दलः प्रधने जिगाय ॥५॥

मानिसले नजिकै गएर त्यस साँढेलाई डुक्रिएर हल्ला गर्न प्रेरित गर्दै युद्धभूमिमा लगेर उभ्याए। यसो भएपछि मुद्गल ऋषिले लडाइँमा गतिलो र धेरै आहार आदिमा निपुण सयौँ मात्रै होइन, हजारौँ गाई विजय गरे।

ककर्दवे वृषभो युक्त आसीदवावचीत्सारथिरस्य केशी।
दुधेर्युक्तस्य द्रवतः सहानस ऋच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुग्दलानीम् ॥६॥

शत्रु हिंसाका लागि युद्धभूमिमा गाडामा गोरु नारियो। त्यसको रासडोरी नियन्त्रण गर्न सक्ने मुद्गल ऋषिकी पत्नी कराउँदै त्यसलाई प्रोत्साहित गर्दै थिइन्। रथमा बाँधिएको गोरु एकै छिन उभिएन, रथ लिएर कुद्यो। सुसज्जित सेना मुद्गल्नीका पछि कुद्यो।

उत प्रधिमुदहन्नस्य विद्वानुपायुनग्वंसगमत्र शिक्षन्।
इन्द्र उदावत्पतिमघ्न्यानामरंहत पद्याभिः ककुद्मान् ॥७॥

ज्ञानवान् मुद्गल ऋषिले रथको चक्र आफ्ना नियन्त्रणमा राखे। अति कुशलताका साथ गोरु रथमा बाँधेर तयार गरे। इन्द्रले गाईको स्वामी त्यस गोरुको सुरक्षा गरे। त्यसपछि त्यो गतिलो गोरु अति वेगका साथ मार्गमा अघि बढ्न लाग्यो।

शुनमष्ट्राव्यचरत्कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः।
नृम्णानि कृण्वन्बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविषीरधत्त ॥८॥

चाबुक र आभूषणले युक्त वृषभ छालाको डोरीले रथमा बाँधिएर सुबिस्तासाथ डुल्न लाग्यो। उसले असङ्ख्य मानिसलाई खोजेअनुसारको ऐश्वर्य प्रदान गऱ्यो र गाई जितेर महान् शक्ति धारण गऱ्यो।

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये द्रुघणं शयानम्।
येन जिगाय शतवत्सहस्रं गवां मुग्दलः पृतनाज्येषु ॥९॥

गोरुलाई मद्दत पुऱ्याउने काठका हतियार सङ्ग्रामका मैदानमा खसेका हेर। यिनै हतियारले मुद्गल ऋषिले सयौँ मात्र होइन, हजारौँ गाई जितेका थिए।

आरेअघा को न्वि१त्था ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति।
नास्मै तृणं नोदकमा भरन्त्युत्तरो धुरोवहति प्रदेदिशत् ॥१०॥

रथ तान्न नारिकालाई नै त्यही रथ चलाउन पनि बसाएको कसैले नजिकै वा टाढै पनि देखेको छ त ? त्यसका लागि घाँसपानी ल्याइँदैन तापनि रथका धुराको भारी बोकेकै हुन्छ र स्वामीलाई विजयी बनाउँछ।

परिवृक्तेव पतिविद्यमानट् पीप्याना कूचक्रेणेव सिञ्चन् ।
ऐषैष्या चिद्रथ्या जयेम सुमुङ्गलं सिनवदस्तु सातम् ॥११॥

त्यागिएकी स्त्रीजस्ती मुद्गलनीले मेघझैं बाणको वर्षा गर्दै शक्ति प्रदर्शन गरेर आफ्ना पतिको धन ग्रहण गरिन् । यस्तै सारथीले हामी विजयी भई प्रचुर अन्न र धन पाऔं ।

त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः ।
वृषा यदाजिं वृषणा सिषाससि चोदयन्वध्रिणा युजा ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सम्पूर्ण विश्वका लागि आँखाजस्तै छौ । तिमी शक्तिमान् र मन लागेको कुरो पूरा गराउने पनि हौ। तिमी सङ्ग्रामक्षेत्रमा दुवै अश्व एकै चोटि डोरीले बाँधेर धपाउँदै विजयश्री उपलब्ध गर्दछौ ।

[सूक्त - १०३]

ऋषि – अप्रतिरथ ऐन्द्र । **देवता** – इन्द्र देवी मरुद्गण । **छन्द** – त्रिष्टुप् अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणीनाम् ।
सङ्क्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत्साकमिन्द्र ॥१॥

स्फुर्तिवान्, विकराल, साँढेझैं शत्रु तर्साउने, दुष्टनाशक, शत्रु रुवाउने, द्वेष गर्नेलाई दिक्क पार्ने अल्छ्याइँ नभएका वीर इन्द्रदेव सयौं शत्रु जितेर विजयी हुन्छन् ।

सङ्क्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना ।
तदिन्द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा ॥२॥

हे योद्धा हो ! शत्रु रुवाउने, अल्छ्याइँ नभएका, विजयी, निपुण, अविचल, बाणधारी इन्द्रदेवका सहायताले युद्ध जितेर शत्रु भगाओ ।

स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी संस्रष्ट्य स युध इन्द्रो गणेन ।
संसृष्टजित्सोमपा बाहुशर्ध्युग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता ॥३॥

इन्द्रदेव बाण र तरवारधारी योद्धाका सहयोगले शत्रु नियन्त्रण गर्दछन् । उनी युद्धमा अति कुशल, विजेता, सोमपान गर्ने, बाहुबलसम्पन्न, धनुर्धारी र शत्रुसंहारक छन् ।

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्राँ अपबाधमानः ।
प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्यविता रथानाम् ॥४॥

हे सर्वपालक इन्द्रदेव ! राक्षस मार्दै, शत्रु तर्साएर उसको सेना ध्वंस गराउँदै तिमीहरू रथमा यहाँ आओ । युद्धमा विजयी भएर हाम्रा रथको रक्षा गर्दै अघि बढ ।

बलविज्ञाय स्थविरः प्रवीरः सहस्वान्वाजी सहमान उग्रः ।
अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! सबैका बलको ज्ञान भएका, उत्तम वीर, शत्रुको आक्रमण खप्ने, बलवान्, शत्रुमाथि विजय गर्ने, उग्र, महावीर, शक्तिशाली भएर जन्मेका, गाईको रक्षा गर्ने तिमी विजयी रथमा प्रतिष्ठित छौ ।

गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणन्तमोजसा ।
इमं सजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम् ॥६॥

हे योद्धा हो ! तिमीहरू सबै शत्रुका किल्लाका भेदक, गाईको रक्षा गर्ने, वज्रजस्तै बलिया भुजा भएका, शत्रु विनाश गर्ने, विजेता इन्द्रका नेतृत्वमा रहेर पराक्रम देखाओ । हे मित्र हो ! इन्द्रदेव रिसाउँदा शत्रुमाथि रिस गर ।

अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः ।
दुश्च्यवनः पृतनाषाडयुध्योऽस्माकं सेना अवतु प्र युत्सु ॥७॥

बलले शत्रुको किल्ला भत्काउने, पराक्रमी, शत्रुमाथि दया नगर्ने, वीर, अनीतिप्रति रिसाउने, अविचल, शत्रुविजेता, अद्वितीय योद्धा इन्द्रदेवले हाम्रो सेना संरक्षित गरुन् ।

इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।
देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम् ॥८॥

हाम्रा सेनालाई नेतृत्व प्रदान गर्ने हे इन्द्रदेव ! बृहस्पतिदेव सबैभन्दा अघि जाऊन् । दक्षिणायज्ञका सञ्चालक सोम अघि जाऊन् ! शत्रुनाशक मरुत्हरू विजयी देवताका सेनाका अघि लागून् ।

इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्ध उग्रम्।
मनमनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात् ॥९॥

बलशाली इन्द्रदेव, राजा वरुण, आदित्य र मरुत्‌हरूको तीक्ष्ण बल सहायक होस्। शत्रुको सहर ध्वस्त पार्ने, विशाल मन भएका र विजयी देवताको जयघोष गुन्जियोस्।

उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सत्वनां मामकानां मनांसि।
उद्वृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतां यन्तु घोषाः ॥१०॥

हे सामर्थ्यवान् इन्द्रदेव ! हाम्रा शस्त्रधारी सेनालाई हर्ष र अश्वलाई वेग प्रदान गर। सैनिकका मनमा उत्साह भर। हे वृत्रहन्ता इन्द्रदेव ! विजयी भएर आउने हाम्रा रथको शब्द गुञ्जायमान होस्।

अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु।
अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माँ उ देवा अवता हवेषु ॥११॥

युद्धमा हाम्रा सेनालाई इन्द्रदेवले सुरक्षा प्रदान गरुन्। हाम्रा बाण शत्रुमाथि विजयी होऊन्। हाम्रा वीरहरू विजयी होऊन्। हे देवता हो ! हामीलाई युद्धमा सुरक्षा गर।

अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यप्वे परेहि।
अभि प्रेहि निर्दह हृत्सु शोकैरन्धेनामित्रास्तमसा सचन्ताम् ॥१२॥

हे पापवृत्ति हो ! हामीदेखि टाढै बस। शत्रुको चित्त भुल्याओ। उनका अङ्गमा ओगट। शत्रुमाथि आक्रमण गरेर उनका हृदयमा शोकका ज्वाला दन्काइदेओ। हाम्रा शत्रुलाई गहिरो अन्धकारमा पारेर अचेत गराओ। २२२

प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु।
उग्रा वः सन्तु बाहवोऽनाधृष्या यथासथ ॥१३॥

हे वीर हो ! शत्रुमाथि आक्रमण गरेर विजयी होओ। इन्द्रदेवले तिमीहरूलाई सुख र शान्ति प्रदान गर्नेछन्। तिमीहरूका भुजामा उग्र सामर्थ्य भरियोस्। त्यसो भएपछि शत्रुले तिमीलाई आफ्ना अधिकारमा लिन नसकून्।

[सूक्त - १०४]

ऋषि - अष्टक वैश्वामित्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूयम्।
तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य ॥१॥

हे असङ्ख्य तिरबाट बोलाइने इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि सोमरस पेलिएको छ। तिमी दुवै अश्वसँगै यज्ञमा शीघ्र उपस्थित होऊ। प्रमुख स्तोताले तिम्रा लागि उत्तम स्तोत्र गाउँदै यो सोम तयार गरेका हुन्। हे इन्द्रदेव ! तिमी आएर यो सोमरस ग्रहण गर।

अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व।
मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व मदमुक्थवाहः ॥२॥

अश्वका अधिपति हे इन्द्रदेव ! तिमी कर्मशील अध्वर्युले पेलेको, जलले सफा गरेको, यस यज्ञमा ल्याएको सोमरस पान गर। यसले तिम्रो पेट भरोस्। हे प्रशंसनीय इन्द्रदेव ! ढुङ्गाले पेलेको सोम पिएर उत्साहित हुँदै हाम्रो स्तुति ग्रहण गर।

प्रोग्रां पीतिं वृष्ण इयर्मि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्व तुभ्यम्।
इन्द्र धेनाभिरिह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः ॥३॥

हरियो वर्णका अश्वका अधिपति हे इन्द्रदेव ! तिम्रै लागि सोमरस पेलिएको छ। सुख र ऐश्वर्यको वर्षा गराउने तिमी यज्ञतर्फ सुनिश्चित रूपले आउँछौ भन्ने जानेर नै तिमीले पान गर्नका लागि हामी यो सोम प्रस्तुत गर्दै छौं। हे देव ! तिमी श्रेष्ठतम स्तोत्र ग्रहण गरेर आनन्दित होऊ। विभिन्न खालका सत्कर्म तिमी नै सम्पादन गर र विभिन्न खालका स्तोत्रले सन्तुष्ट होऊ।

ऊती शचीवस्तव वीर्येण वयो दधाना उशिज ऋतज्ञाः।
प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थुर्गृणन्तः सधमाद्यासः ॥४॥

हे सामर्थ्यवान् इन्द्रदेव ! उशिज्‌का वंशज यज्ञका विशेषज्ञ हुन्। उनीहरू तिम्रो आश्रित भएर तिम्रै प्रभावले अन्न र सन्तति प्राप्त गर्दै यजमानका यज्ञगृहमा रहन थालेका छन्। उनीहरू सबै आनन्दविभोर भएर तिम्रो प्रार्थना गर्न लागे।

प्रर्ण... भिष्टे हर्यश्व सुष्ट्येः सुषुम्नस्य पुरुरुचो जनासः।
मंहिष्ठामूतिं वितिरे दधानाः स्तोतार इन्द्र तव सूनृताभिः॥५॥

अश्वका अधिपति हे इन्द्रदेव ! तिम्रो स्तोत्र सुहाउँदिलो छ। तिम्रो ऐश्वर्य अद्‌भुत छ र तिम्रो कान्ति अति उज्ज्वल छ। तिमी... ट अपार वैभव पाएर प्रसन्न हुँदै स्तोताले तिम्रो प्रार्थना गरे। उनीहरूले आफ्नो सँगै अरूको संरक्षण गर्न सहयोग प्रदान गरे।

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य।
इन्द्र त्वा यज्ञः क्षममाणमानड् दाश्वाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतः॥६॥

हे अश्वले सम्पन्न इन्द्रदेव ! तिमी पेलिएको सोमरस पान गर्नका लागि आफ्ना दुवै अश्वमा यज्ञमा आउँछौ। हे इन्द्रदेव ! तिमी क्षमाशील र शक्तिशाली छौ। तिमीलाई नै यज्ञ प्राप्त हुन्छ। यज्ञका विषयमा उत्तम ज्ञान भएकाले अविरल कर्मफल प्रदान गर्छौ।

सहस्रवाजमभिमातिषाहं सुतेरणं मघवानं सुवृक्तिम्।
उप भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त॥७॥

असीम शक्तिका अधिपति, शत्रु पराजित गराउने, सोमपानमा रुचि लिने, श्रेष्ठ स्तुतिले युक्त र सङ्ग्रामबाट विमुख नहुने इन्द्रदेवलाई स्तोत्ररूपी वाणीले सुशोभित गर्दछन्। स्तोताका अर्चनाले उनलाई नै महिमाशाली बनाउँछ।

सप्तापो देवीः सुरणा अमृक्ता याभिः सिन्धुमतर इन्द्र पूर्भित्।
नवतिं स्रोत्या नव च स्रवन्तीर्देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्द॥८॥

हे इन्द्रदेव ! तीव्र गतिशील गङ्गा आदि सात नदीले तिम्रा शत्रुको सहर विनाश गर्दै सागरलाई बलियो पारेका छन्। तिमीले देवता र मानिसको हितका लागि उनान्सय नदीलाई बग्नका लागि बाटो खोलिदियौ।

अपो महीरभिशस्तेरमुञ्चोऽजागरास्वधि देव एकः।
इन्द्र यास्त्वं वृत्रतूर्ये चकर्थ ताभिर्विश्वायुस्तन्वं पुपुष्याः॥९॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले जीवनदायी जललाई असुरका आक्रमणबाट जोगायौ। जल ल्याउन तिमी स्वयं खटिएका थियौ। तिमी वृत्रासुर संहार गर्न काम गर्दा सबैका लागि जीवनदाता बन्छौ र सम्पूर्ण विश्वको शरीर नै परिपुष्ट गराउँछौ।

वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्तिरुतापि धेना पुरुहूतमीट्टे।
आर्दयद्वृत्रमकृणोदु लोकं ससाहे शक्रः पृतना अभिष्टिः॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी महान् योद्धा, क्रियाकुशल र श्रेष्ठ स्तवनीय छौ। वाणी नामकी देवीले प्रकट भएर तिमीलाई नै प्रार्थना गर्दछिन्। तिमी वृत्रका नाशक र प्रकाशका उत्पादक हौ। सामर्थ्यशाली तिमीले आक्रमण गर्दा शत्रुको सेना पराजित गरायौ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम्॥११॥

विशाल काया भएका र ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेवलाई हामी आह्वान गर्दछौँ। युद्धमा अन्न आदिको वितरण हुँदा उनैले मुख्य रूपमा नेतृत्व गर्दछन्। आफ्ना पक्षको संरक्षणका लागि उनले समरक्षेत्रमा उग्ररूप धारण गर्दछन्, शत्रु संहार गर्दछन्, वृत्रलाई विनाश गर्दछन् र ऐश्वर्य सम्पदामाथि विजय प्राप्त गर्दछन्।

[सूक्त - १०५

ऋषि – दुर्मित्र सुमित्र कौत्स। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – उष्णिक् गायत्री त्रिष्टुप्।

कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आव श्मशा रुधद्वाः। दीर्घं सुतं वाताप्याय॥१॥

स्तुतिले प्रसन्न हुने हे इन्द्रदेव ! नहरमा बगाउन पानी रोकिएझैँ तयार गरिएको सोमरस तिमीलाई प्रदान गर्न कहिले रोक्यौ ?

हरी यस्य सुयुजा विव्रता वेरर्वन्तानु शेपा। उभा रजी न केशिना पतिर्दन्॥२॥

इन्द्रदेवका दुवै अश्व राम्ररी दाइएका छन्, अनेकौँ कार्य निर्वाह गर्दछन्, कुशल छन्, अति बलिष्ट र चन्द्रसूर्य तथा द्यावापृथिवीजत्तिकै महिमामय तेजले सम्पन्न छन्। सबैलाई सुशोभित गराउने सबैका स्वामी इन्द्रदेव चाहिएको कुरो दिनमा सक्षम छन्।

अप योरिन्द्रः पापज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान्।
शुभे यद्युयुजे तविषीवान् ॥३॥
भयकारक, इन्द्रदेव मानिसजत्तिकै परिश्रमी छन्। उनी सक्षम साधनले सम्पन्न भएर शुभ कार्य बढाएर पाप पराजित गर्दछन्।

सचायोरिन्द्रश्चर्कृष आँ उपानसः सपर्यन्। नदयोर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ॥४॥
मानिसले पूजा गर्ने इन्द्रदेवले सम्पूर्ण ऐश्वर्य सङ्ग्रह गरे। उनी विभिन्न कार्य सम्पन्न गर्छन् र ध्वनि गर्ने दुई अश्व गतिमान् बनाउँछन्।

अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पुष्ट्यै।
वनोति शिप्राभ्यां शिप्रिणीवान् ॥५॥
लामा जगर हुने, विशाल कायायुक्त दुवै अश्वमा आरुढ इन्द्रदेव आफ्नो शारीरिक पुष्टिका निम्ति प्रतिष्ठित हुन्छन्। उनी बलियो दाह्रायुक्त भएर शत्रु विनाश गर्दछन्।

प्रास्तौदृष्वौजा ऋष्वेभिस्ततक्ष शूरः शवसा। ऋभुर्न क्रतुभिर्मातरिश्वा ॥६॥
शक्तिले सम्पन्न, अत्यन्त सुन्दर मरुत्‌हरूसँग इन्द्रदेव यजमानद्वारा श्रेष्ठ रीतिले स्तुति गर्न योग्य छन्। उनी अन्तरिक्षमा निवास गर्दछन्। ऋभुदेवका कौशलले रथ रचना गरेझैं शूरवीर इन्द्रदेवका सामर्थ्यले विभिन्न वीरोचित कार्य पूरा गरेको छ।

वज्रं यश्चक्रे सुहनाय दस्यवेहिरीमशो हिरीमान्। अरुतहनुरद्भुतं न रजः ॥७॥
इन्द्रदेव हरियो वर्णका लामो जगर भएका अश्वयुक्त र सुन्दर च्यापु भएका छन्, उनैले दुष्ट दस्यु संहार गर्न वज्र सिर्जना गरे। त्यो वज्र विलक्षण तेज र शक्तिसम्पन्न छ।

अव नो वृजिना शिशीह्यृचा वनेमानृचः। नाब्रह्मा यज्ञ ऋधग्जोषति त्वे ॥८॥
हे इन्द्रदेव ! हाम्रा सबै दुष्कर्मरूपी पाप नष्ट गर र हामी स्तुतिका प्रभावले उपासनारहित नास्तिकलाई पराजित गर्न सकौं। स्तोत्ररहित यज्ञकर्मले तिमीलाई कहिल्यै आनन्दित गर्न सक्दैन।

ऊर्ध्वा यत्ते त्रेतिनी भूद्यज्ञस्य धूर्षु सद्मन्। सजूर्नावं स्वयशसं सचायोः ॥९॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रा त्रेताग्निको ज्वाला यज्ञस्थलमा ऋत्विक्‌हरूले प्रदीप्त गराउँदा तिमी यजमानसँग प्रसन्न भएर सबैलाई प्रेरित गर्दै यशस्वी नौकामा आरुढ होऊ।

श्रियै ते पृश्निरुपसेचनी भूच्छ्रियै दर्विररेपाः।
यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत् ॥१०॥
हे इन्द्रदेव ! दुधालु गाई तिम्रै कल्याणका लागि होऊन्। तिमीले मधु लिएर जाने दर्वी नामको पात्र तिम्रा लागि शुद्ध र कल्याणकारी होस्।

शतं वा यदसुर्य प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदुदुर्मित्र इत्थास्तौत्।
आवो यद्दस्युहत्ये कुत्सपुत्रं प्रावो यद्दस्युहत्ये कुत्सवत्सम् ॥११॥
हे सामर्थ्यवान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि यस किसिमले सुमित्रले सयौं खालका स्तोत्र पाठ गरे। दुर्मित्रले पनि तिमीलाई स्तुति गरे। दस्यु वधका समयमा तिमीले कुत्सका पुत्र दुर्मित्र र सुमित्रलाई संरक्षण प्रदान गरेका थियौ।

[सूक्त - १०६]

ऋषि - भूतांश काश्यप। **देवता** - अश्विनीकुमार। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव।
सध्रीचीना यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयेथे ॥१॥
हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै निश्चय पनि हाम्रो आहुति र स्तोत्रको आकाङ्क्षा गर्दछौ। जुलाहाले लुगाको तान फैलाएझैं तिमीहरू दुवै हाम्रो स्तुति विस्तार गर्दछौ। यजमानले तिमीहरूलाई राम्रो स्तुति गर्दछन्। त्यसो भएकाले तिमीहरू दुवै सँगसँगै आओ। सूर्य र चन्द्रमाझैं तिमीहरू दुवै खाद्य पदार्थ कल्याणकारी बनाउँछौ।

उष्टारेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव श्वात्र्या शासुरेथः।
दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु माप स्थातं महिषेवावपानात् ॥२॥
हे अश्विनीकुमार हो ! हलगोरुले देखिने गरी जमिनमा हलाको भारी बोकेर हिँडेझैं तिमीहरू दुवै यज्ञकर्ता यजमानका नजिकै पुग्दछौ। रथमा नारिएका जोडा अश्वझैं धन दान गर्नका लागि

स्तोताका नजिकै जान्छौ। दूतजस्तै तिमीहरू कीर्तिमान होओ। जलाशयभन्दा पर भैँसी नगएझैँ तिमीहरू दुई हामीभन्दा पर नजाओ।

सांकयुजा शकुनस्येव पक्ष पश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम्।
अग्निरिव देवयोर्दीदिवांसा परिज्मानेव यजथः पुरुत्रा ॥३॥

चराका दुवै पँखेटा एकापसमा जोडिएझैँ तिमीहरू दुई परस्पर आबद्ध छौ। दुई वटा विलक्षण पशुझैँ तिमीहरू दुई हाम्रा यज्ञमा उपस्थित भएका छौ। देवत्वको आकाङ्क्षा गर्ने याजकका यज्ञाग्निजस्तै तिमीहरू दुवै दीप्तियुक्त छौ। सर्वत्र विचरण गर्ने दुवै पुरोहितजस्तै अनेकौँ स्थानमा सम्मानित हुन्छौ।

आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रोग्रेव रुचा नृपतीव तुर्यै।
इर्येव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम् ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! मातापिताले पुत्रलाई माया गरेजस्तै हामीप्रति तिमीहरूको प्रीति रहेको छ। तिमीहरू दुवै अग्नि र सूर्यको जस्तै दीप्तिले सम्पन्न छौ। राजाजस्तै गतिमा शीघ्रतापूर्वक कार्य गर्दछौ। साधनसम्पन्न व्यक्तिले जस्तै पालनपोषण गर्दछौ। अन्न आदि उपभोग्य सामग्री सम्पादन गर्न प्रकाशजस्तै छौ। तिमीहरू दुवै शीघ्र गतिशील अश्वको जस्तै सुखपूर्वक यस यज्ञमा आओ।

वंसगेव पूषर्या शिम्बाता मित्रेव ऋता शतरा शातपन्ता।
वाजेवोच्चा वयसा घर्म्येष्ठा मेषेवेषा सपर्या३ पुरीषा ॥५॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै साँढेजस्तै स्वस्थ, सुन्दर र सुखदायक छौ। मित्र र वरुणजस्तै परस्पर यथार्थदर्शी, सयौँ किसिमका धनले युक्त र श्रेष्ठ कार्य गर्दछौ। बलशाली दुई अश्वजस्ता तिमीहरू अग्ला र बलसम्पन्न छौ। तिमीहरू चन्द्रसूर्यजस्तै तेजस्वी, भेडाजस्तै अन्न आदि सेवन गरेर सुगठित अङ्गप्रत्यङ्गले सम्पन्न छौ।

सृण्येव जर्भरी तुर्फरीतू नैतोशेव तुर्फरी पर्फरीका।
उदन्यजेव जेमना मदेरू ता मे जराय्वजरं मरायु ॥६॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू मदमत्त हात्ती नियन्त्रण गर्ने अङ्कुशझैँ शत्रुहन्ता हौ। दुष्ट संहार गर्ने, राजपुरुषजस्तै हिंस्रक र विदारक छौ। तिमीहरू प्रजाको भरणपोषण गर्ने, जलमा उत्पन्न भएको रत्नजस्तै स्वच्छ, विजयशील, अति बलशाली र प्रशंसनीय छौ। हाम्रो बुढिएको, जीर्ण भएको र मरणशील शरीर तिमीहरू अजर र स्वस्थ गराओ।

पज्रेव चर्चरं जारं मरायु क्षद्मेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा।
ऋभू नापत्खरमज्रा खरज्रुर्वायुर्न पर्फरत्क्षयद्रयीणाम् ॥७॥

हे पराक्रमी अश्विनीकुमार हो ! गोडा हुने मानिस अर्कालाई पानीमा पारि तर्न सहायक भएझैँ तिमीहरू दुवै हाम्रा मरणशील शरीरलाई सङ्कटबाट मुक्त गरेर अभीष्ट उद्देश्यतर्फ उन्मुख गराउन सक्छौ। बलसम्पन्न ऋभुहरूको जस्तै तिमीहरूले पनि वेगवान् रथ प्राप्त गरेका छौ। वायुजस्तै तीव्र गतिशील भएर सर्वत्र सञ्चरित हुँदै तिमीहरू शत्रुको सम्पदा लिएर हाम्रा नजिकै आओ।

घर्मेव मधु जठरे सनेरू भगेविता तुर्फरी फारिवारम्।
पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णिङ्मनऋङ्गा मनन्या३ न जग्मी ॥८॥

हे अश्विनीकुमार हो ! महाबलीजस्ता तिमीहरू आफ्ना पेटमा मधुर घिउ धारण गर। तिमीहरू धनका संरक्षक, शत्रुविनाशक र अति श्रेष्ठ आयुध धारण गर्ने हौ। तिमीहरू चरो उडेझैँ सजिलैसित सर्वत्र गमन गर्दछौ र चन्द्रमाजत्तिकै आनन्ददायक छौ। स्तुति रुचाउने तिमीहरू दुवै मनका इच्छाले नै सिँगारिएर यज्ञमा उपस्थित हुन्छौ।

बृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः।
कर्णेव शासुरनु हि स्मराथोंऽशेव नो भजतं चित्रमप्नः ॥९॥

हे अश्विनीकुमार हो ! श्रेष्ठ पुरुषजस्तै तिमीहरू दुवै गम्भीर स्थानमा पनि गौरव प्राप्त गर्दछौ। पौरने गोडाजस्तै तिमीहरू जलको गहिराइ अनुभव गर्दछौ। कानजस्तै भएर स्तोताको मधुर स्तुति सुन्दछौ। यज्ञको अङ्गजस्तै भएर हाम्रो अच[illegible]को कर्म सेवन गर।

आरङ्गरेव मध्वेरयेथे सारघेव गवि नीचीनबारे।
कीनारेव स्वेदमासिष्विदाना क्षामेवोर्जा सूयवसात्सचेथे ॥१०॥

मौरीले मह जम्मा गरेझैं तिमीहरू गाईका थुनमा महजस्तै दुध सञ्चय गराउँछौ। परिश्रमी किसानले मिहिनेत गरेर पसिना बगाएझैं शीतका थोपाका रूपमा जल सेचन गर्दछौ। दुब्लाएका गाईले चरनमा जाँदा आहारा प्राप्त गरेझैं तिमीहरू दुवै यज्ञमा आएर हविष्यान्नरूपी आहार ग्रहण गर।

ऋध्याम स्तोमं सनुयाम वाजमा नो मन्त्रं सरथेहोप यातम्।
यशो न पक्वं मधु गोष्वन्तरा भूतांशो अश्विनोः काममप्राः ॥११॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू प्रार्थनायुक्त स्तोत्र बढाओ र हविष्ययुक्त अन्न हामीलाई प्रदान गर। तिमीहरू एउटै रथमा बसेर हाम्रो स्तोत्र सुन्न आओ। भूतांश ऋषिले यो स्तोत्र पाठ गरेर अश्विनीकुमारको अभिलाषा पूरा गरेका छन्।

[सूक्त - १०७]

ऋषि – आङ्गिरस दक्षिणा प्राजापत्या। **देवता** – दक्षिणा यजमान। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

आविरभून्महि माघोनमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि।
महि ज्योतिः पितृभिर्दत्तमागादुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि ॥१॥

साधक यजमानको सिद्धिका लागि इन्द्रदेवको विस्तृत तेज सूर्यका रूपमा प्रकट भयो र सम्पूर्ण चराचर जगत् अन्धकारबाट मुक्त भयो। पितृहरूले प्रदान गरेको सूर्यरूपी महान् ज्योति विराजमान भयो। दक्षिणा प्रदान गर्ने वा यज्ञको समाप्ति गर्ने समय भयो।

उच्चा दिवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोम प्र तिरन्त आयुः ॥२॥

दानी मानिस स्वर्गका उच्च पदमा विराजमान हुन्छन्। अश्व दान गर्नेहरू सूर्यसित रमाउँछन्। सुन दान गर्नेले अमर पद पाउँछन्। हे सोम ! वस्त्र आदि आङ ढाक्ने वा रक्षा गर्ने साधन तिमीलाई दान गर्ने सबैले तिमीबाट दीर्घायु प्राप्त गर्दछन्।

दैवी पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पृणन्ति।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासोऽवद्यभिया बहवः पृणन्ति ॥३॥

देवतालाई श्रद्धाका भावनाले द्रव्य आदि दान गर्नाले पुण्यकर्मको वृद्धि हुन्छ। त्यो देवपूजाको विशिष्ट अङ्ग हो। यज्ञीय भावनाले रहित व्यक्तिलाई यस्तो पुण्य प्राप्त हुँदैन, किनभने दुराचारीले प्रार्थना र हविष्यान्नले देवता सन्तुष्ट गराउँदैन। पवित्र भावनाले दक्षिणा दिने र पापकर्मबाट डराउने यजमानले देवता खुसी बनाउँछन्।

शतधारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षसस्ते अभि चक्षते हविः।
ये पृणन्ति प्र च यच्छन्ति सङ्गमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातरम् ॥४॥

सयौँ मार्गबाट प्रवाहित वायु, स्वर्गका प्राप्त गराउने आदित्य, अन्य सबै कल्याणकारी देवता र मानिसका लागि पनि हविष्यान्न अर्पित गर्ने यजमान तयार हुन्छन्। देवतालाई सन्तुष्ट गर्ने र यज्ञ आदिमा अन्न, द्रव्य आदि दान गर्ने मानिसबाट दक्षिणा पाउन योग्य पात्र भनेका सात किसिमका होता हुन्।

दक्षिणावान्प्रथमो हूत एति दक्षिणावान्ग्रामणीरग्रमेति।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ॥५॥

दानदातालाई सर्वप्रथम आमन्त्रित गरिन्छ, उनीहरू नै प्रधान मानिन्छन्। दक्षिणादाता, दानी ग्रामाध्यक्ष सबैका अगुवा हुन्छन्। मानिसमध्ये सर्वप्रथम दक्षिणा प्रदान गर्नेलाई नै हामी सबैका पालक राजाको संज्ञा दिनेछौं।

तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहुर्यज्ञन्यं सामगामुक्थशासम्।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ॥६॥

सर्वप्रथम दक्षिणादातालाई ज्ञात्वज्ञानी र ब्रह्माको संज्ञा दिइन्छ। उनै यज्ञाध्यक्ष सामगान कर्ता र वेदमन्त्रका स्तोता पनि कहलाउँछन्। यस्ता दानी नै दीप्तिमान् एवं शुद्ध तथा पावन अग्निका तीनै स्वरूपका ज्ञाता हुन् र उनैले सर्वप्रथम अन्न आदिको दक्षिणा दिएर सबैलाई सन्तुष्टि प्रदान गर्दछन्।

दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्धिरण्यम्।
दक्षिणान्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्म कृणुते विजानन् ॥७॥

दक्षिणाका रूपमा अश्व, गाई, स्वर्ण, रजत् आदि खुसी लाग्दो धन दान गर्ने र जीवनका लागि उपयोगी अन्न आदि दान गर्नेहरूका लागि यो पुण्यफल सुरक्षा कवचका रूपमा रहेर कष्ट र कठिनाइबाट रक्षा गर्ने हुन्छ।

न भोजा मम्रुर्न न्यर्थमीयुर्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चैतत्सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ॥८॥

उदारतापूर्वक दान दिने व्यक्ति कहिल्यै मृत्युका मुखमा पर्दैन र उसको दुर्गति हुँदैन। त्यस्तो व्यक्ति दुःख, कष्ट र पीडाबाट मुक्त रहन्छ। यस धर्तीमा रहेका सबै स्वर्गीय सुखका साधन सबै दक्षिणाकै रूपमा प्राप्त हुने गर्दछन्।

भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रे भोज जिग्युर्वध्वं१ या सुवासाः।
भोजा जिग्युरन्तः पेयं सुराया भोजा जिग्युर्ये अहूताः प्रयन्ति ॥९॥

उदार दानीले दुध, घिउ प्रदान गर्ने असल गाई प्राप्त गर्छन्। उनले राम्रा लुगा लगाएका सुन्दर वधू प्राप्त गर्दछन्। औषधि आदिको रस प्राप्त गर्दछन्। धोका दिएर आक्रमण गर्ने शत्रुमाथि दानदाताले नै विजय प्राप्त गर्दछन्।

भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्या३ शुम्भमाना।
भोजस्येदं पुष्करिणीव वेश्म परिष्कृतं देवमानेव चित्रम् ॥१०॥

दक्षिणा दाताले शीघ्र गतिमान् अश्व सजाएर भेटीका रूपमा चढाउँछन्। लुगागहनाले सजिएका सेवकसेविका उनलाई प्राप्त हुन्छन्। उनको आवासगृह कमलको फूलले भरिएको तलाउझैं स्वच्छ, निर्मल फूलले सजिएको र देवालयजस्तै पवित्र हुन्छ।

भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुवृद्रथो वर्तते दक्षिणायाः।
भोजं देवासोऽवता भरेषु भोजः शत्रून्त्समनीकेषु जेता ॥११॥

उत्तम तरिकाले वहन गर्ने अश्वले दातालाई लिएर जान्छ। दानीको रथ पनि गतिला पाङ्ग्रा हालेर बनाएको हुन्छ। युद्धका समयमा देवताले दाताकै संरक्षण गर्दछन्। युद्धभूमिमा दानदाताले नै शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दछन्।

[सूक्त - १०८]

ऋषि - पणि असुरसमूह सरमा देवशुनी। **देवता** - सरमा पणिसमूह। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

किमिच्छन्ती सरमा प्रेदमानड् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः।
कास्मेहितिः का परितक्म्यासीत्कथं रसाया अतरः पयांसि ॥१॥

हे सरमा ! कुन इच्छाले प्रेरित भएर तिमी यहाँ उपस्थित भयौ ? यो मार्ग त ज्यादै दुर्गम छ। आएका मार्गमा पछिल्तिर फर्केर हेर्‍यो भने यहाँ आउन सम्भव छैन। हामीसित भएका कुन वस्तु वा शक्तिका लागि तिमीले यहाँ आउनुपर्‍यो ? यस्ता घनघोर रातमा तिमी कसरी आयौ ? पानीरूपी रसप्रवाह कसरी पार गर्‍यौ ?

इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्ती पणयो निधीन्वः।
अतिष्कदो भियसा तन्न आवत्तथा रसाया अतरं पयांसि ॥२॥

हे पणीहरू हो ! म इन्द्रदेवकी दूत बनेर यहाँ आएकी हुँ। तिमीहरूले एकत्र गरेको महिमाशाली गाईरूपी धन पाउने मेरो रहर छ। इन्द्रदेवका डरले मलाई आउन जलले बाटो दियो। यसैले म रसप्रवाह पार गरेर आएकी हुँ।

कीदृङ्ङिन्द्रः सरमे का दृशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात्।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामाथा गवां गोपतिर्नो भवाति ॥३॥

हे सरमा ! तिम्रा स्वामी इन्द्रदेव कस्ता छन् ? उनको पराक्रम कस्तो छ ? उनको दृष्टि कस्तो छ ? तिमी दूत बनेर त्यति टाढाबाट यहाँ आएका इन्द्रलाई हामी मित्रका रूपमा स्वीकार गर्न तयार छौँ। हाम्रा गाई लिएर उनै तिनका संरक्षक मात्र होऊन्।

नाहं तं वेद दभ्यं दभत्स यस्येदं दूतीरसरं पराकात्।
न तं गूहन्ति स्रवतो गभीरा हत इन्द्रेण पणयः शयध्वे ॥४॥

अपराजेय इन्द्रदेवको दूत बनेर म अति टाढादेखि यहाँसम्म आएँ। उनी सबैलाई पराजित गर्न सक्षम छन्। तीव्र प्रवाह भएका गहिरा नदीले पनि उनको वेग रोक्न सक्दैनन्। हे पणी हो ! मेरा स्वामी इन्द्रदेवले निश्चय नै तिमीहरूलाई मारेर पसार्छन्।

इमा गावः सरमे या ऐच्छः परि दिवो अन्तान्त्सुभगे पतन्ती।
कस्त एना अव सृजादयुध्व्युतास्माकमायुधा सन्ति तिग्मा ॥५॥

हे सौभाग्यवती सरमा ! तिमी द्युलोकको अन्तिम सीमादेखि यहाँसम्म आइपुगेर गाईको रहर गरेकी छ्यौ तर कुनै पराक्रमीले युद्ध नगरीकनै खोसेर लैजान सक्ला र ? हामीसित पनि अनेकौँ खालका तिखा हतियार छन्।

असेन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृडात् ॥६॥

हे पणी हो ! तिमीहरूका कुरा सैनिकको गरिमाअनुसारका छैनन्। तिमीहरूको शरीर पापले भरिएको हुनाले वाण चलाउन नसक्ने, पराक्रमरहित छ, त्यसैले तिमीहरूको देवत्व प्राप्तिका लागि हिँड्ने बाटो जान नसकिने होला। बृहस्पतिदेवले तिमीहरूलाई सताऊन् कि भन्ने कुरामा मलाई सन्देह छ। यदि तिमीहरू गाई फिर्ता गर्न तयार छैनौ भनेदेखि अगाडि सङ्कट मात्रै उभिएको होला।

अयं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्न्यृष्टः।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपारेकु पदमलकमा जगन्थ ॥७॥

हे सरमा ! हाम्रा सम्पत्तिको यो कोष अद्रिबुध्न नामका पर्वतले सुरक्षा गरेको छ। त्यो गाई र अन्य धनसम्पदाले परिपूर्ण छ। संरक्षण गर्नमा समर्थ पणीहरूले नै यो कोष सुरक्षा गर्दछन्। गाईको आवाज सुनेर तिमी यहाँ आएको त व्यर्थ भयो।

एह गमन्नृषयः सोमशिता अयास्योअङ्गिरसो नवग्वाः।
त एतमूर्वं वि भजन्त गोनामथैतद्वचः पणयो वमन्नित् ॥८॥

सोमपान गरेर प्रोत्साहित भएपछि नवीन मार्गबाट हिँडेर अङ्गिरा र अयास्य ऋषि यहाँ आइपुग्छन् र यी सबै गाई भाग लगाएर लैजान्छन्। हे पणी हो ! त्यस बेला तिमीहरूको अहङ्कार त्यसै चुर हुनेछ।

एव च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन।
स्वसारं त्वा कृणवै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ॥९॥

हे सरमा ! देवताका बलकै डरले तिमी यहाँ आइछ्यौ, त्यसो हुँदा हामी दिदीबहिनीझैँ आफन्त ठान्दछौँ। तिमी यहाँबाट सोझै इन्द्रदेवकहाँ फिर्ता नजाऊ। हे सौभाग्यवती ! तिमीलाई नै हामी गाईरूपी धनको भाग दिन तयार छौँ।

नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्वमिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः।
गोकामा मे अच्छदयन्यदायमपात इत पणयो वरीयः ॥१०॥

हे पणी हो ! म दाजुभाइ भन्ने भावनाको सम्बन्ध जान्दिनँ र मलाई कसैकी दिदीबहिनी बन्नुपरेको पनि छैन। इन्द्रदेव र अत्यन्त भयङ्कर अङ्गिरसले नै यस विषयमा गर्नुपर्ने सबै कुरो जानेका छन्। यस ठाउँबाट यदि म इन्द्रकहाँ फिर्ता जानुपर्‍यो भने मैले भनेझैँ तिमीहरूमाथि आक्रमण गर्नेछन्। त्यसैले हे पणी हो ! तिमीहरू यहाँबाट भागेर निकै टाढा जाओ।

दूरमित पणयो वरीय उद्गावो यन्तु मिनतीर्ऋतेन।
बृहस्पतिर्या अविन्दन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विप्राः ॥११॥

हे पणी हो ! तिमीहरू यहाँबाट अति टाढा भाग। गाईले दुःख पाएका छन्, आफ्ना तेजले अन्धकार नाश गर्दै ती गाई पर्वतभन्दा माथि पुगून्। बृहस्पति, सोम, सोमरस पेल्ने ढुङ्गा, ऋषि र मेधावीजले अति गोप्य तरिकाले तिमीहरूले लुकाइराखेका गाईका विषयमा जानकारी पाइसकेका छन्।

[सूक्त - १०९]

ऋषि - जुहू ब्रह्मजाया। **देवता** - विश्वदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

तेऽवदन्प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा।
वीडुहरास्तप उग्रो मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतेन ॥१॥

उनीहरूले पहिले ब्रह्म किल्विषका रूपमा सृष्टिका विषयमा चर्चा गरे। उग्र तपभन्दा पहिले दिव्य आपः र सोमरूपी मूल एवं सक्रिय तत्त्व प्रकट भए। टाढा रहेका सूर्य, जल र वायु तेजसम्पन्न भए।

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहृणीयमानः।
अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय ॥२॥

सङ्कोच त्यागेर राजा सोमले पवित्र चरित्र भएकी ब्रह्मजाया बृहस्पतिलाई प्रदान गरे। मित्रावरुणले यो कार्य समर्थन गरे। त्यसपछि यज्ञ सम्पन्न गराउने अग्निदेवले हातमा पक्रेर उनलाई अगाडि लिएर आए।

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन्।
न दूताय प्रह्ये तस्थ एषा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य ॥३॥

हे बृहस्पतिदेव ! यिनलाई हातले स्पर्श गर्नु उचित नै हुनेछ। किनभने यिनी ब्रह्मजाया हुन् भनेर सबै देवताले भने। यिनलाई खोज्नका लागि दूत बनाएर पठाइएकाप्रति यिनको आसक्ति भाव थिएन। शक्तिशाली राजाको राज्य सुरक्षित रहेझैँ यिनको पनि चरित्रनिष्ठा अडिग रहेको छ।

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपसे ये निषेदुः।
भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धां दधाति परमे व्योमन् ॥४॥

तपस्यामा लागेका सप्तर्षिहरू र उहिलेका देवताले पनि यी ब्राह्मणद्वारा ग्रहण गरिएकी कन्या अति सामर्थ्यवान् छन् भनेर यिनका विषयमा घोषणा गरेका थिए। यिनले परम व्योममा दुर्लभ शक्ति धारण गर्दछिन्।

ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम्।
तेन जायामन्वविन्दद् बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ॥५॥

हे देवता हो ! सर्वव्यापी बृहस्पतिदेव विरक्त भएर ब्रह्मचर्य नियम निर्वाह गर्दै सर्वत्र विचरण गर्छन्। उनी देवतासँग एकाकार छन् र देवताकै अङ्गअवयवजस्ता छन्। सबैभन्दा पहिले सोमका हातबाट जुहु प्राप्त गरेझैँ बृहस्पतिले यिनलाई प्राप्त गरे।

पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत।
राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः ॥६॥

देवता र मानिसले बारम्बार बृहस्पतिदेवलाई उनकी पत्नी समर्पित गरे। सत्यनिष्ठ राजाले पनि चरित्रसम्पन्न उनकी पत्नी उनलाई प्रदान गरे।

पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वी देवैर्निकिल्बिषम्।
ऊर्जं पृथिव्यां भक्त्वायोरुगायमुपासते ॥७॥

चरित्रनिष्ठ पत्नी फेरि दिएर देवताले बृहस्पतिलाई दोषमुक्त गराए। त्यसपछि पृथ्वीको सर्वोत्तम अन्न विभाजन गरेर सबैले सुखपूर्वक यज्ञीय उपासना गर्न थाले। X २८५

[सूक्त - ११०]

ऋषि - जमदग्नि। **देवता** - आप्रीसूक्त। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान्यजसि जातवेदः।
आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान्त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः ॥१॥

हे सबै प्राणीका हितैषि मित्र र अग्निदेव ! तिमी महान् गुणले सम्पन्न भएर प्रज्वलित होऊ। कुशल याजकले निर्धारण गरेका यज्ञमण्डपमा देवता बोलाऊ र यजन गर। तिमी श्रेष्ठ चेतनायुक्त, विद्वान् र देवताका दूत हौ।

तनूनपात्पथ ऋतस्य यानान्मध्वा समञ्जन्त्स्वदया सुजिह्व।
मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः ॥२॥

शरीरका रक्षक र श्रेष्ठ वाणी भएका हे अग्निदेव ! तिमी सत्यरूप यज्ञको मार्ग वाणीका मिठासले सुसङ्गत गर्दै हवि ग्रहण गर। विचारपूर्वक ज्ञान र यज्ञ देवताका लागि ग्रहण गरेर उनीहरूसम्म पुऱ्याइदेऊ।

आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा याह्यग्ने वसुभिः सजोषाः ।
त्वं देवानामसि यह्व होता स एनान्यक्षीषितो यजीयान् ॥३॥

देवता बोलाउने हे अग्निदेव ! तिमी प्रार्थनायोग्य, वन्दनीय र वसुजस्तै प्रेम गर्ने हौ। तिमी देवताका होताका रूपमा यहाँ आएर उनीहरूकै लागि यज्ञ गर।

प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।
व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अदितये स्योनम् ॥४॥

दिनको थालनीमा भूमि छोप्ने कुश ज्यादै उत्तम छ। यो देवता र अदितिले सुखपूर्वक बस्नका लागि योग्य छ। यसलाई यज्ञवेदी ढाक्नका लागि फिँजाइन्छ।

व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुम्भमानाः ।
देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः ॥५॥

पतिव्रता स्त्रीले पतिको उन्नति गराएझैं देवत्वले सम्पन्न द्वारका रूपमा रहेका देवीहरू सबैले आवतजावत गर्नका लागि खाली ठाउँमा मार्ग प्रदान गर्ने हुनाले सजिलैसित देवत्व प्राप्त गर्न सक्ने हुन्छन्।

आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उषासानक्ता सदतां नि योनौ ।
दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि श्रियं शुक्रपिशं दधाने ॥६॥

यज्ञभागका अधिकारिणी उषा र रात्रि दुवै देवी मानिसका लागि विभिन्न किसिमका सुख प्रकट गर्दछन्। उनीहरू यज्ञस्थलमा आएर प्रतिष्ठित होऊन्। ती दिव्यलोक वासिनी दुवै देवी अति गुणवती, श्रेष्ठ आभूषण आदिले शोभायुक्त, उज्ज्वल, तेजस्वी स्वरूप भएका र सौन्दर्य धारण गर्ने खालका छन्।

दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्यै ।
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता ॥७॥

दिव्य गुणले सम्पन्न होता, अग्निदेव र आदित्यगण सर्वश्रेष्ठ वेदमन्त्रका ज्ञाता र मानिसका लागि यज्ञ रचना गर्दछन्। उनी देवताको पूजा गर्न यज्ञीय अनुष्ठानका प्रेरक, कर्मकुशल, स्तुतिकर्ता हुन् र पूर्व दिशामा राम्रोसित प्रकाश प्रकट गराउँछन्।

आ नो यज्ञं भारती तूयमेत्विडा मनुष्वदिह चेतयन्ती ।
तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदन्तु ॥८॥

भारती देवी हाम्रा यज्ञमा चाँडै आइदिऊन्। यस यज्ञको कुरो बुझेर इडा देवी मानिसझैं यहाँ आऊन् र देवी सरस्वती पनि चाँडै आऊन्। सत्कर्मशील यी तीन देवीहरू यस यज्ञमा आएर सुखकारी आसनमा बसून्।

य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिंशद्भुवनानि विश्वा ।
तमद्य होतरिषितो यजीयान्देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान् ॥९॥

हे होता हो ! द्यावापृथिवीले उत्पादन गर्दछन्। उनलाई त्वष्टादेवले सजाए। तिमीहरू ज्ञानवान्, श्रेष्ठ कामनायुक्त र यज्ञशील छौ। त्यसैले आज यस यज्ञमा उनै त्वष्टादेवको अर्चना उचित किसिमले गर।

उपावसृज त्मन्या समञ्जन्देवानां पाथ ऋतुथा हवींषि ।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन ॥१०॥

हे यज्ञको स्तम्भरूपी यूपदेवता ! तिमी आफ्नै सामर्थ्यले देवताका लागि अन्न आदि अन्य यजनीय पदार्थ असल तरिकाले ल्याएर उचित समयमा प्रस्तुत गर। वनस्पतिदेव, शमितादेव र अग्निदेव मधुर घिउ आदिका साथ यजनीय हविष्यान्न सेवन गरुन्।

सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः ।
अस्य होतुः प्रदिश्यृतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः ॥११॥

प्रदीप्त हुनासाथ अग्निदेवले यज्ञीय भावना प्रकट गरे र देवताका अगुवा दूत बने। यस यज्ञका प्रमुख स्थानमा होताको भावनाअनुसार वेदका मन्त्र उच्चारण होऊन्। स्वाहा शब्दसँगै यज्ञका अग्निमा समर्पित गरिएको हविष्यान्न देवताले ग्रहण गरुन्।

[सूक्त - १११]

ऋषि – अष्ट्रादंष्ट्र वैरूप। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम्।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्वणस्युर्विदानः ॥१॥

हे स्तोता हो ! जुन रूपमा मानिसका बुद्धिको स्तर बढ्दछ, उसैअनुसार तिमीहरू स्तुतिपाठ गर। हामी असल स्तुतिले इन्द्रदेवलाई आफूतर्फ आकृष्ट गर्दछौं। शूरवीर र ज्ञानवान् इन्द्रदेव स्तोत्रको अभिप्राय जानेर स्तोता साधकलाई माया गर्नेछन्।

ऋतस्य हि सदसो धीतिरद्यौत्सं गार्ष्टेयो वृषभो गोभिरानट्।
उदतिष्ठत्तविषेणा रवेण महान्ति चित्सं विव्याचा रजांसि ॥२॥

अन्तरिक्ष धारण गर्ने इन्द्रदेव प्रकट हुन्छन्। तरुण गाईका गर्भबाट उत्पन्न साँढे गाईसँगै मिलेझैँ इन्द्रदेव सर्वत्र व्याप्त छन्। गर्जनका साथै उनी सबैभन्दा माथि विराजमान हुन्छन् र विस्तृत लोकहरूमा पनि व्याप्त हुन्छन्।

इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेद स हि जिष्णुः पथिकृत्सूर्याय।
आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्गोः पतिर्दिवः सनजा अप्रतीतः ॥३॥

यस स्तोत्रको लक्ष्य इन्द्रदेव नै हुन्। विजयशील पनि उनै हुन् र उनैले सूर्यदेवको मार्ग पनि प्रशस्त गराएका हुन्। अविनाशी र विजयी इन्द्रदेवले सेना उत्पन्न गरे र त्यसपछि यज्ञमा प्रवेश गरे। स्वर्गका अधिपति र गाईका संरक्षक उनै हुन्। उनी शाश्वत र सर्वाधिक सामर्थ्यशाली छन्।

इन्द्र मह्ना महतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्गिरोभिर्गृणानः।
पुरूणि चिन्नि तताना रजांसि दाधार यो धरुणं सत्यताता ॥४॥

अङ्गिराहरूले स्तुति गर्दा प्रसन्न भएर इन्द्रले जल भरिएको मेघ आफ्ना सामर्थ्यले भताभुङ्ग गरे। उनैले जलराशि निर्माण गरे। द्युलोकलाई धारण गर्ने शक्ति प्रदान गरे।

इन्द्रो दिवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेद सवना हन्ति शुष्णम्।
महीं चिद्द्यामातनोत्सूर्येण चास्कम्भ चित्कम्भनेन स्कभीयान्। ॥५॥

इन्द्रदेव द्युलोक र भूलोक दुवैका अधिपति हुन्। उनी समस्त यज्ञका ज्ञाता पनि हुन्। उनी जलप्रवाहमा बाधक शुष्णालाई विनाश गर्दछन्। उनी सूर्यदेवद्वारा व्यापक आकाश र धर्तीलाई आलोकित गराउँछन्। सर्वश्रेष्ठ धारकका रूप मानिएका उनले स्तम्भद्वारा अन्तरिक्षलाई माथि धारण गरेका छन्।

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तरदेवस्य शूशुवानस्य मायाः।
वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्थाथाभवो मघवन्बाह्वोजाः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी वृत्रहन्ता हौ। तिमीले नै वज्रका प्रहारले वृत्रासुर संहार गरेका थियौ। हे इन्द्रदेव ! यज्ञविरोधी वृत्रासुर अगाडि बढ्दैं आउँदा त्यसको कुटिल माया समर्थ वज्रले तिमीले नष्ट गरायौ। हे ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! तिमी पराक्रमले सम्पन्न भयौ।

सचन्त यदुषसः सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन्।
आ यन्नक्षत्रं ददृशे दिवो न पुनर्यतो नकिरद्धा नु वेद ॥७॥

उषाहरू सूर्यदेवसँगै रहँदा सूर्यको किरण विलक्षण वर्णमा शोभायमान भइरहेको हुन्छ। अनि फेरि आकाशमा नक्षत्र देखिन छोडेपछि सर्वत्रगामी सूर्यदेवको मर्म कसैले पनि बुझेर सक्दैन भन्ने कुरो सत्य हो।

दूरं किल प्रथमा जग्मुरासामिन्द्रस्य याः प्रसवे सस्रुरापः।
क्व स्विदग्रं क्व बुध्न आसामापो मध्यं क्व वो नूनमन्तः ॥८॥

इन्द्रदेवका निर्देशले प्रवाहित जल तत्त्व प्रारम्भिक स्थितिमा नै अति टाढा पुगेको थियो। हे आपः ! तिम्रो पहिलो थालनीको कहाँ हो ? मूलभाग कहाँ छ ? मध्यभाग कहाँ छ ? र अन्तिम भाग कहाँ छ खै ?

सृजः सिन्धूँरहिना जग्रसानाँ आदिदेताः प्र विविज्रे जवेन।
मुमुक्षमाणा उत या मुमुच्रेऽधेदेता न रमन्ते नितिक्ताः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! वृत्रासुरले रोकेका जलधारा तिमीले मुक्त गराउँदा तिनीहरू अति वेगपूर्वक सर्वत्र

प्रवाहित हुन लागे। तिमीले आफ्ना अभिलाषाले जल खोल्दा स्वच्छ जल तीव्र वेगले प्रवाहित भयो ! एका ठाउँमा अडिन पनि सकेन।

सध्रीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन्त्सनाज्जार आरितः पूर्भिदासाम्।
अस्तमा ते पार्थिवा वसून्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः ॥१०॥

एकापसमा सँगसँगै बग्ने नदी मायाजालमा फँसेका स्त्रीजस्तै भएर समुद्रतर्फ जान्छन्। शत्रु परास्त गरेर उनको सहर भत्काउने इन्द्रदेव सबै जलराशिका अधिपति हुन्। हे इन्द्रदेव ! हामीलाई पृथ्वीका विभिन्न ऐश्वर्यसम्पदा, मधुर स्तोत्र र उत्तम आवास उपलब्ध होस्।

[सूक्त - ११२]

ऋषि – नभ प्रभेदन वैरूप। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इन्द्र पिब प्रतिकामं सुतस्य प्रातः सावस्तव हि पूर्वपीतिः।
हर्षस्व हन्तवे शूर शत्रूनुक्थेभिष्टे वीर्या३ प्र ब्रवाम ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! पेलेर तयार गरेको सोमरस तिमी मन लागेजति खाऊ। बिहानीपख तयार हुने सोम सबैभन्दा पहिले तिमीले नै खान योग्य हुन्छ। हे शूरवीर इन्द्रदेव ! तिमी शत्रु संहार गर्न उत्साहित होऊ। तिम्रा पराक्रमी कर्मको बयान हामी वेदमन्त्रले गर्नेछौँ।

यस्ते रथो मनसो जवीयानेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि।
तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येभिर्यासि वृषभिर्मन्दमानः ॥२॥

हे इन्द्र ! मनको गतिभन्दा तेज रूपमा चल्ने रथमा सोमपान गर्न यहाँ आऊ। आनन्द र सहयोग प्रदान गर्ने हरिया अश्वमा तिमी तीव्र वेगका साथ हामीकहाँ आऊ।

हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठै रूपैस्तन्वं स्पर्शयस्व।
अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः सध्रीचीनो मादयस्वा निषद्य ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सुनौला सूर्यको तेजजस्तै श्रेष्ठतम स्वरूपमा शरीर सजाऊ। हामी मित्रले आह्वान गर्दा देवताहरूसँग यज्ञमा प्रतिष्ठित भएर सोमपानले आनन्दित होऊ।

यस्य त्यत्ते महिमानं मदेष्विमे मही रोदसी नाविविक्ताम्।
तदोक आ हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छ ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! सोमपान गरेर प्रोत्साहित भएपछि द्यावापृथिवीले पनि धारण गर्न नसक्ने गरी तिम्रो महिमा गाउँछौँ। आफ्ना प्रीतियुक्त अश्व रथमा जोडेर स्नेहयुक्त अन्न र सोमयुक्त यज्ञसामग्रीको लक्ष्य लिएर तिमी हाम्रा यज्ञस्थलमा आऊ।

यस्य शश्वत्पपिवाँ इन्द्र शत्रूननानुकृत्या रण्या चकर्थ।
स ते पुरन्धिं तविषीमियर्ति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! जसको सोमपान गर्दाखेरि तिमी आश्चर्यजनक युद्धमा काम लाग्ने सामर्थ्यले हर्षित भएर बारम्बार शत्रु संहार गर्दछौ, ती यजमान नै तिम्रा लागि अभीष्ट स्तोत्रले प्रेरित गर्दछन्। तिम्रै खुसीका लागि सोमरस पेलिएको हो।

इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिबा सोममेना शतक्रतो।
पूर्ण आहावो मदिरस्य मध्वो यं विश्व इदभिहर्यन्ति देवाः ॥६॥

सयौँ यज्ञ गरिसकेका हे इन्द्रदेव ! उहिलेदेखिका सोमपात्रमै तिमी सोमपान गर। तिनको अभिलाषा सारा देवताले पनि गर्दछन्। ती पात्र प्रोत्साहन दिने खालको मिठो सोमरसले भरिएका छन्।

वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते।
अस्माकं ते मधुमत्तमानीमा भुवन्त्सवना तेषु हर्य ॥७॥

हे अभीष्ट वर्षा गराउने इन्द्रदेव ! हविष्यान्न समर्पित गर्दै यजमानहरू विभिन्न किसिमले तिम्रो स्तुति गर्दछन् र सोमपानका लागि आह्वान गर्दछन्। हाम्रो यो यज्ञकर्म तिम्रा लागि नै मधुर सोमरस युक्त छ। यसैबाट चाहिएजति आनन्द प्राप्त गर।

प्र त इन्द्र पूर्व्याणि प्र नूनं वीर्या वोचं प्रथमा कृतानि।
सतीनमन्युरश्रथायो अद्रिं सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम् ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! चिरकालदेखि नै तिमीले गरेका पराक्रमपूर्ण प्रदर्शनका महिमाको वर्णन हामी गर्दछौँ। जल वर्षाका लागि तिमीले मेघलाई वज्रले भत्कायौ र स्तोताका लागि गाई प्राप्त गर्न सजिलो बनायौ।

नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम्।
न ऋते त्वत्क्रियते किंचनारे महामर्कं मघवञ्चित्रमर्च ॥९॥

सङ्घका अधिपति हे इन्द्रदेव ! तिमी स्तोताका बीचमा स्तोत्र सुन्नका लागि विराजमान छौ। विद्वान्हरू तिमीलाई सबैभन्दा उत्तम ज्ञानले सम्पन्न ठान्दछन्। नजिकै वा टाढाकै पनि जुनसुकै अनुष्ठान तिमीविना पूरा गर्न सम्भव छैन। हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! हाम्रो स्तुति तिमी विभिन्न रूपले विस्तृत गराऊ।

अभिख्या नो मघवन्नाधमानान्त्सखे बोधि वसुपते सखीनाम्।
रणं कृधि रणकृत्सत्यशुष्माभक्ते चिदा भजा राये अस्मान् ॥१०॥

हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! हामी याजकलाई तिमी तेजस्वी बनाऊ। धनका अधिपति र मित्रजस्ता हे इन्द्रदेव ! मित्रताको भावनाले युक्त भएर हाम्रो स्तुति बुझ। युद्धकलामा कुशल हे इन्द्रदेव ! सत्य नै तिम्रो बल हो, हामीलाई दुर्लभ ऐश्वर्य प्रदान गर।

[सूक्त - ११३]

ऋषि - शत प्रभेदन वैरूप। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्ममावताम्।
यदैत्कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत ॥१॥

समस्त देवतासँगै चेतन द्यावापृथिवीले इन्द्रदेवका सामर्थ्यको रक्षा गरुन्। महान् कार्य सम्पन्न गर्ने इन्द्रदेव आफ्ना सामर्थ्यले महिमा प्राप्त गर्दै सोमपान गरेपछि वृद्धि हुन्छन्।

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसांशु दधन्वान्मधुनो वि रप्शते।
देवेभिरिन्द्रो मघवा सयावभिर्वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः ॥२॥

विष्णुदेवले मधुर सोमरसको अंश प्रेरित गरे। यसका ओजबाट विकसित इन्द्रदेवको महिमा अनेक किसिमले स्तुतिगान गरिन्छ। ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेवले सहायक देवतासँग एकत्र भएर वृत्रासुरको संहार गरेर सर्वश्रेष्ठ पद प्राप्त गरे।

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थिथा युधये शंसमाविदे।
विश्वे ते अत्र मरुतः सह त्मनावर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम् ॥३॥

सङ्ग्रामका लागि आयुध धारण गर्ने इन्द्रदेव प्रतिरोध गर्न वृत्रासुर शत्रुसित युद्ध गर्छन्। त्यस बेला बढिरहेका उनका ख्यातिको वर्णन सबैले गर्दछन्। हे पराक्रमी इन्द्रदेव ! यस्ता बेलामा तिम्रो महान् सामर्थ्य र महिमा सबै मरुत्‌हरूले बढाउँछन्।

जज्ञान एव व्यबाधत स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणम्।
अवृश्चदद्रिमव सस्यदः सृजदस्तभ्नान्नाकं स्वपस्यया पृथुम् ॥४॥

जन्मकालदेखि नै शत्रुलाई दुःख दिने वीर पराक्रमी इन्द्रदेव सङ्ग्रामका विषयको विचार गर्दै आफ्नो शौर्य बढाउँछन्। उनले जल वर्षा गराउन मेघ छिन्नभिन्न गराए र सँगै प्रवाहित हुने जलधारा ओरालोतिर बगाए। उनले आफ्ना कर्मका कौशलले व्यापक स्वर्ग पनि स्थिर गराए।

आदिन्द्रः सत्रा तविषीरपत्यत वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत।
अवाभरद्धृषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय दाशुषे ॥५॥

इन्द्रदेव विशाल शत्रुसेनातर्फ अचानक कुदे। आफ्ना विशेष महत्ताले उनले द्युलोक र भूलोक नियन्त्रित गरे। दानशील मित्रावरुणलाई सुख प्रदान गर्ने वज्रास्त्र इन्द्रदेवले शत्रु संहार गर्नका लागि विकराल रूपमा लिए।

इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यो विरप्शिन ऋघायतो अरंहयन्त मन्यवे।
वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोजसापो बिभ्रतं तमसा परीवृतम् ॥६॥

इन्द्रदेव विभिन्न किसिमले भयङ्कर गर्जना गर्दै शत्रु संहार गर्दछन्। उनका पराक्रमको उद्घोष गर्दै जल प्रवाहित भयो। बलशाली वृत्रासुरले अन्धकारमा जल थुनेर राखेको थियो, तर महान् तेजस्वी इन्द्रदेवका आफ्ना सामर्थ्यले वृत्रासुर संहार गरे।

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः।
ध्वान्तं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मह्ना पूर्वहूतावपत्यत ॥७॥

आआफ्नो सामर्थ्य र वीरता प्रदर्शन गर्दै इन्द्रदेव र वृत्रासुर क्रोधित भएर आपसमा युद्ध गर्न लागे।

वृत्रासुरको संहारसँगै भयङ्कर अन्धकार विनाश भयो। वीरको गणना गर्ने बेलामा सबैभन्दा पहिले इन्द्रदेवको नाम लिनुपर्ने उनको विशेषता छ।

विश्वे देवासो अध वृष्ण्यानि तेऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया।
रद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मनाग्निर्न जम्भैस्तृष्वन्नमावयत् ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! वृत्रहनन गरिसकेपछि सबै याज्ञिक र स्तोता, सोमसहित स्तुति गर्दै तिम्रो सामर्थ्य बढाउन लागे। इन्द्रदेवका वज्रका प्रहारले प्रताडित दुर्दर्ष वृत्रासुरको विनाश हुनाले दुनियाँले प्रसन्नतापूर्वक अग्निदेवले हविष्यान्न ग्रहण गरे।

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्वभिः सख्येभिः सख्यानि प्र वोचत।
इन्द्रो धुनिं च चुमुरिं च दम्भयञ्छ्रद्धामनस्या शृणुते दभीतये ॥९॥

हे स्तोता हो ! इन्द्रदेवले मित्रभावले श्रेष्ठ कार्य सम्पन्न गरेका हुन्। उनको स्तुति श्रेष्ठतम वाक्य र बन्धुत्वका भावले वेदमन्त्रद्वारा गर। इन्द्रदेवले दभीति नरेशका लागि धुनी र चुमुरी नामका राक्षस संहार गरे। उनी श्रद्धायुक्त श्रेष्ठ स्तुति सुन्दछन्।

त्वं पुरूण्या भरा स्वश्व्या येभिर्मंसै निवचनानि शंसन्।
सुगेभिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो षु ण उर्विया गाधमद्य ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! हामीले स्तोत्र पाठ गर्ने बेलामा विपुल सम्पत्ति र श्रेष्ठ अश्वयुक्त ऐश्वर्यको आशा गरेका थियौँ। हामीलाई त्यो सबै प्रदान गर। उनै श्रेष्ठ ऐश्वर्य अथवा स्तोत्रले हामी सबै खालका अनिष्ट निवारण गर्नेछौँ। हामीले आज निर्माण गरेका स्तोत्र तिमी प्रीतिपूर्वक स्वीकार गर।

[सूक्त - ११४]

ऋषि - सध्रि वैरूप अथवा घर्म तापस। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

घर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोर्जुष्टिं मातरिश्वा जगाम।
दिवस्पयो दिधिषाणा अवेषन्विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् ॥१॥

चारैतिर अग्निदेव र आदित्यदेव आलोकित भएर तीनै लोक व्याप्त गराए। अन्तरिक्षमा रहेका वायुदेवले उनीहरूको प्रसन्नता प्राप्त गरे। सम्पूर्ण तेजले युक्त स्तुत्य सूर्यदेवको तेज देवताले उपलब्ध गर्दा उनले तीनै लोक संरक्षण गर्न अन्तरिक्षमा जल रचना गरे।

तिस्रो देष्ट्राय निर्ऋतीरुपासते दीर्घश्रुतो वि हि जानन्ति वह्नयः।
तासां नि चिक्युः कवयो निदानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥२॥

साधकहरू पृथ्वी, अन्तरिक्ष र द्युलोकमा रहेका अग्नि, वायु र सूर्यदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गर्दै उपासना गर्दछन्। कीर्तिवान् अग्निदेवको परिचय देवताले प्राप्त गर्छन्। विद्वान् साधक, अग्निदेवका मूल उत्पत्तिका ज्ञाता हुन्। परम गोप्य व्रतको मूल कारण पनि उनैले जान्दछन्।

चतुष्कपर्दा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते।
तस्यां सुपर्णा वृषणा नि षेदतुर्यत्र देवा दधिरे भागधेयम् ॥३॥

एउटा यज्ञवेदी चार कुना भएको छ। त्यसको स्वरूप श्रेष्ठ र घिउ आदिले चिल्लो भएको छ। श्रेष्ठ यज्ञले सामग्रीरूपी वस्त्र धारण गर्दछ। यजमान र पुरोहितरूपी दुई वटा चरा विराजमान भएपछि यज्ञवेदीमा अग्नि आदि देवशक्तिले आआफ्नो हविष्यको भाग ग्रहण गर्दछन्।

एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चष्टे।
तं पाकेन मनसापश्यमन्तितस्तं माता रेळ्हि स उ रेळ्हि मातरम् ॥४॥

एउटा पक्षी ब्रह्माण्डरूपी समुद्रमा सञ्चार गर्दै प्रवेश हुन्छ। त्यसैले समस्त संसार विशिष्ट रूपले हेर्दछ। त्यस प्राणवायुलाई उपासना आदि गर्दै प्रखर बुद्धिले हामी नजिकैबाट देख्दछौँ। त्यसको र मातारूपी वाणीको मिलन हुने स्थितिमा माताले प्रेमपूर्वक त्यसको आस्वादन गरिन् र निश्चित पनि त्यो माताका स्नेहले युक्त भयो।

सुपर्णं विप्राः कवयो वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति।
छन्दांसि च दधतोअध्वरेषु ग्रहान्त्सोमस्य मिमते द्वादश ॥५॥

श्रेष्ठ पालनकर्ता अद्वितीय परमेश्वरका सम्बन्धमा मेधावीहरू विभिन्न दृष्टिकोणले कल्पना गर्दछन्। उनीहरू यज्ञमा विविध छन्दको उच्चारण गर्दै बाह्र किसिमका उपांशु, अन्तर्यामा आदि सोमपात्रको निर्माण गर्दछन्।

षट्त्रिंशाँश्च चतुरः कल्पयन्तश्छन्दांसि च दधत आद्वादशम्।
यज्ञं विमाय कवयो मनीष ऋक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ॥६॥

चालीस किसिमका सोमपात्रलाई मेधावीहरू बाह्र किसिमका छन्दमा आबद्ध मन्त्रको उच्चारण गर्दै स्थापित गर्दछन्। यस किसिमले विचारपूर्वक यज्ञको अनुष्ठान गरेर ऋक् र सामद्वारा यज्ञीय रथ गतिवान् गराउँछन्।

चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सप्त।
आप्नानं तीर्थं क इह प्र वोचद्येन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ॥७॥

यज्ञरूपी परमेश्वरका चौध वटा महिमारूपी भुवन छन्। सात वटा होताले स्तोत्र उच्चारण गरेर यज्ञीय कार्य सम्पन्न गराउँछन्। देवताहरू पनि सोमपान गर्ने विश्वव्यापी पवित्र यज्ञमार्गको वर्णन गर्न यस लोकमा को समर्थ होला ?

सहस्रधा पञ्चदशान्युक्था यावद् द्यावापृथिवी तावदित्तत्।
सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद् ब्रह्म विष्ठितं तावती वाक् ॥८॥

पन्ध्र हजार उक्थरूपी मन्त्र छन्। द्यावापृथिवीजस्तै ती मन्त्र पनि विस्तृत महिमाशाली छन्। हजारौँ किसिमको मन्त्रको महान् सामर्थ्य छ। स्तोत्र अनन्त भएझैँ वाणीको महिमा पनि अपार छ।

कश्छन्दसां योगमा वेद धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद।
कमृत्विजामष्टमं शूरमाहुर्हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्वित् ॥९॥

सम्पूर्ण छन्दविद्या राम्रोसित जानेको ज्ञानी को होला ? मूल वाक्यको रचना कुन ज्ञानीले बुझेको छ ? सात होताभन्दा माथि आठौँ ब्रह्मा हुन सक्ने प्रमुख पुरुष को होला ? इन्द्रदेवका दुई घोडालाई कसले राम्ररी देखेको र बुझेको होला ?

भूम्या अन्तं पर्येके चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासो अस्थुः।
श्रमस्य दायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः ॥१०॥

कतिपय अश्व भूलोकको सीमाबाट अन्तरिक्षसम्म विचरण गर्दछन् भने कतिपय रथका धुरामा नै जोतिएका हुन्छन्। यिनको थकाइ मेटाउन सारथी सूर्यका रथमा विराजमान भएपछि देवताहरू आहारा दिन्छन्।

[सूक्त -११५]

ऋषि – उपस्तुत वार्ष्टिहव्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप् शक्वरी।

चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे।
अनूधा यदि जीजनदधा च नु ववक्ष सद्यो महि दूत्यं चरन् ॥१॥

शिशु अवस्थाबाट सोझै युवक हुने गरेका अग्निदेवको क्रम ज्यादै अद्भुत छ। उनी उत्पन्न भएपछि आफ्ना स्तनविनाका दुवै मातासँग दुध खान गइरहँदैनन्, बरु त गतिलो दूतको भूमिका निर्वाह गर्न थालेर सोझै देवताकहाँ हवि पुऱ्याउँछन्।

अग्निर्ह नाम धायि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना दता।
अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषा ॥२॥

असल कर्म गर्ने र दाताका रूपमा रहेकालाई यजमानले अग्नि भन्ने नाम तोकिदिए। उनै अग्नि ज्वालारूपी दाँतले गजबसित वन खान्छन्। बलिया साँढेले घाँस खाएझैँ उनी जुहु नामका राम्रो पात्रमा समर्पित हवि खान्छन्।

तं वो विं न द्रुषदं देवमन्धस इन्दुं प्रोथन्तं प्रवपन्तमर्णवम्।
आसा वह्निं न शोचिषा विरप्शिनं महिव्रतं न सरजन्तमध्वनः ॥३॥

हे स्तोता हो ! रुखमा आश्रय पाउने चरोझैँ अरणीका आश्रित, तेजस्वी, अन्नदाता, ध्वनि निकाल्दै वन डढाउने, जलयुक्त, मुखले हवि बोक्ने, तेजले महान् बनेका, महत्त्वपूर्ण कर्मको निर्वाह गर्ने र सूर्यझैँ मार्ग देखाउने अग्निदेवलाई प्रार्थना गर।

वि यस्य ते ज्रयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः।
आ रण्वासो युयुधयो न सत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्टये ॥४॥

हे अविनाशी अग्निदेव ! डढाउने काम गर्दा तिमीलाई चारै तिरबाट वायुले सञ्चालन गराउँछन्। ऋत्विक्हरू गतिशील योद्धाझैँ यज्ञ गर्दै तिम्रो स्तुतिगान गर्दछन् र तिमीलाई छेकेर उपस्थित हुन्छन्। तीनै कालका यज्ञमा, तीनै लोकमा व्याप्त, बलसम्पन्न तिमीलाई उनीहरूले फेला पार्दछन्।

स इदग्निः कण्वतमः कण्वसखार्यः परस्यान्तरस्य तरुषः।
अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरीनग्निर्ददातु तेषमवो नः ॥५॥

अग्निदेव सर्वाधिक ध्वनि गर्दै र टाढा वा नजिकका शत्रु नाश गर्दछन्। शब्द उच्चारण गर्दै पाठ गर्नेहरूका लागि अग्निदेव मित्रजस्तै संरक्षक हुन्। अग्निदेवले हामीलाई अन्न र सुरक्षा प्रदान गरुन्।

वाजिन्तमाय सह्यसे सुपित्र्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे।
अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ॥६॥

श्रेष्ठ पितृभावयुक्त, प्रचुर अन्न प्रदाता, विपुल सामर्थ्ययुक्त, सर्वोत्तम ज्ञाता हे अग्नि ! तिम्रो स्तुति गर्नका लागि हामी शीघ्रतापूर्वक तत्पर भएका छौं। सङ्कटकालका स्थितिमा महापराक्रमी सामर्थ्यले धनुषबाण लिएर तिमी संरक्षण प्रदान गर्दछौ। यस्ता पूजनीय, सर्वश्रेष्ठ दाता अग्निदेवलाई हामी असल यज्ञ सामग्री समर्पित गर्दछौं।

एवाग्निर्मर्तैः सह सूरिभिर्वसु ष्टवे सहसः सूनरो नृभिः।
मित्रासो न ये सुधिता ऋतायवो द्यावो न द्युम्नैरभि सन्ति मानुषान् ॥७॥

यज्ञ कर्ममा संलग्न, ज्ञानी मानिस अग्निदेवलाई शक्तिका पुत्र र ऐश्वर्यशाली भनेर पुकार्दछन्। यज्ञीय सत्कर्म निर्वाह गर्ने मित्रजस्ता अग्निदेवका नजिकै हामी सन्तुष्टि प्राप्त गर्दछौं। उनले आफ्ना दिव्यतायुक्त यशस्वी तेजले शत्रुलाई पराजित गर्दछन्।

ऊर्जो नपात्सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक्।
त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीया आयुः प्रतरं दधानाः ॥८॥

हे बलका पुत्र, सामर्थ्यवान् अग्निदेव ! उपस्तुत ऋषि तिम्रा लागि तेजस्वी स्तोत्र गाउँछन्, हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौं। तिम्रा कृपादृष्टिले सुसन्तति र दीर्घायु प्राप्त गरौं।

इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास ऋषयोऽवोचन्। तांश्च पाहि
गृणतश्च सूरीन्वषड्वषडित्यूर्ध्वासो अनक्षन्नमो नम इत्यूर्ध्वासो अनक्षन ॥९॥

हे अग्निदेव ! वृष्टिहव्य नानका ऋषिका पुत्र उपस्तुत आदि द्रष्टा ऋषिले तिमीलाई स्तुति र अर्चना गरे। तिमी ती र स्तोता विद्वान्लाई सुरक्षा गर। वषट्, वषट् गर्दै मन्त्रको उच्चारण गरेर हात माथि उचाल्दै हवि समर्पित गर्ने र नमः, नमः भन्दै स्तुति गर्ने स्तोतालाई तिमी संरक्षण प्रदान गर।

[सूक्त - ११६]

ऋषि – अग्नियुत स्थौर अथवा अग्नियूप स्थौर। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

पिबा सोमं महत इन्द्रियाया पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ।
पिब राये शवसे हूयमानः पिब मध्वस्तृपदिन्द्रा वृषस्व ॥१॥

बलशालीहरूमा अग्रणी हे इन्द्रदेव ! प्रचुर सामर्थ्य प्राप्त गर्न र वृत्रासुर वध गर्नका लागि सोमपान गर। तिमी स्तुति गरिंदा हामीलाई अन्न र ऐश्वर्य प्रदान गर्न सोमपान गर। तिमी मधुजस्तो सोमरस पान गरेर सन्तुष्ट हुँदै हाम्रो कामना पूरा गराऊ।

अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य।
स्वस्तिदा मनसा मादयस्वार्वाचीनो रेवते सौभगाय ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी राम्ररी प्रस्तुत, पेलिएको हविरूपी सोमरसको उचित भाग पान गर। कल्याणकारी मनले तिमी आनन्दित र ऐश्वर्य तथा सौभाग्य प्रदान गर्न अघि आऊ।

ममत्तु त्वा दिव्यः सोम इन्द्र ममत्तु यः सूयते पार्थिवेषु।
ममत्तु येन वरिवश्चकर्थ ममत्तु येन निरिणासि शत्रून् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई दिव्य सोमले प्रोत्साहित गरोस्। पृथ्वीमा मानिसले सम्पन्न गर्ने यज्ञमा पेलेका सोमरसले तिमीलाई प्रशंसित गरोस्। जेबाट तिमी श्रेष्ठ ऐश्वर्य धारण गर्दछौ, त्यसले पनि आनन्दित गराओस्। जेबाट शत्रु नाश हुन्छन्, त्यस सोमरसले पनि तिमीलाई हर्षित गरोस्।

आ द्विबर्हा अमिनोयात्विन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः।
गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ॥४॥

दुवै लोकमा व्याप्त रहेका, सर्वत्र गमन गर्ने र कामना पूरा गराउने इन्द्र चारै तिरबाट अभिषिञ्चित आहारका लागि दुवै अश्वना यहाँ आऊन्। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि मधुर सोम, वृषभचर्ममाथि

शोधन गरेर भाँडाभरि राखिएको छ। त्यो सोमरस पान गरेर साँढेले जस्तै यज्ञका शत्रुको विनाश गर।

नि तिग्मानि भ्राशयन्भ्राश्यान्व स्थिरा तनुहि यातुजूनाम्।
उग्राय ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून्विगदेषु वृश्च ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी धारिलो शस्त्र देखाउँदै राक्षसको बलियो शरीर भुइँमा पसारा पार। तिमीजस्ता पराक्रमीलाई हामी उत्साहवर्द्धक सोमरस प्रदान गर्दछौँ। सोमपानबाट प्राप्त सामर्थ्यले युद्धमा शत्रुमाथि प्रहार गरेर विनाश गर। X २२८

व्य१र्य इन्द्र तनुहि श्रवांस्योजः स्थिरेव धन्वनोऽभिमातीः।
अस्मद्र्यग्वावृधानः सहोभिरनिभृष्टस्तन्वं वावृधस्व ॥६॥

हे समर्थ इन्द्रदेव ! हामीलाई अन्नधन प्रदान गर। अहङ्कारी दुष्ट शत्रुमाथि आफ्ना असाधारण पराक्रम र धनुषबाण चलाऊ। अनुकूल भएर हामीलाई संवर्द्धित गर। शत्रुबाट पराजित नभएर आफ्नो सामर्थ्यले शरीर वृद्धि गर।

इदं हविर्मघवन्तुभ्यं रातं प्रति सम्राळहृणानो गृभाय।
तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यं पक्वो३द्धीन्द्र पिब च प्रस्थितस्य ॥७॥

हे वैभवशाली इन्द्रदेव ! यो यज्ञीय सामग्री हामी तिम्रै लागि समर्पित गर्दछौँ। हे सम्राट् इन्द्रदेव ! क्रोधरहित भएर तिमी ग्रहण गर। हे धनका अधिपति इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि नै सोम पेल्ने काम गरिएको हो। तिम्रा लागि नै पुरोडाश आदि खाद्यपरिकार पकाइएको छ। स्नेहपूर्वक प्रस्तुत गरिएको खाद्यपदार्थ खाएर मधुर सोमरस पान गर।

अद्धीदिन्द्र प्रस्थितेमा हवींषि चनो दधिष्व पचतोत सोमम्।
प्रयस्वन्तः प्रति हर्यामसि त्वा सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! यी यज्ञीय पदार्थ तिमीलाई नै चढाएका छौँ। प्रस्तुत गरिएका खाद्यपदार्थ र खाद्यसामग्री सेवन गर। हामी अन्न आदि प्रस्तुत गर्दै तिमीलाई आमन्त्रित गर्दछौँ। तिमीद्वारा यज्ञकर्ता यजमानको मनको रहर पूरा होस्।

प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्यामियर्मि सिन्धाविव प्रेरयं नावमर्कैः।
अयाइव परि चरन्ति देवा ये अस्मभ्यं धनदा उद्भिदश्च ॥९॥

इन्द्रदेव र अग्निदेवका लागि श्रेष्ठ स्तुति हामी उत्तम रीतिले समर्पित गर्दछौँ। नदीमा डुँगा पठाएझैँ पवित्र पूजनीय मन्त्रले हामी उनलाई प्रोत्साहित गर्दछौँ। हाम्रा देवताको सेवाअर्चना गर्दछौँ। उनी हाम्रा लागि धनदाता र शत्रुका संहारकर्ता हुन्।

[सूक्त - ११७]

ऋषि - भिक्षु आङ्गिरस। **देवता** - धनअन्न दान प्रशंसा। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

न वा उ देवाः क्षुधमिद्वधं ददुरुताशितमुप गच्छन्ति मृत्यवः।
उतो रयिः पृणतो नोप दस्यत्युतापृणन्मर्डितारं न विन्दते ॥१॥

देवताले रचना गरेको भोकतिर्खा दुःखदायी छ। अन्न खानेले पनि मृत्युबाट मुक्ति पाउन सक्दैनन्। अर्काका लागि दान गरेको धन कहिल्यै नाश हुँदैन। अर्काका लागि दान नगर्नेलाई कसैले सुखी बनाउन सक्दैन।

य आध्राय चकमानाय पित्वोऽन्नवान्त्सन्रफितायोपजग्मुषे।
स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरोतो चित्स मर्डितारं न विन्दते ॥२॥

भोकले आत्तिएका मानिस उपस्थित भएर अन्नको भिक्षा मागेका बेला अन्नवान् भईकन पनि निष्ठुर बनेर याचकका अगाडि नै भोजन गर्ने सङ्कीर्ण वृत्तिका मानिसलाई केही पनि सुख दिन सक्दैन।

स इद्भोजो यो गृहवे ददात्यन्नकामाय चरते कृशाय।
अरमस्मै भवति यामहूता उतापरीषु कृणुते सखायम् ॥३॥

अन्नका अभिलाषाले कुनै गरिब व्यक्तिले मागेका बेला अन्नदान गर्ने नै साँच्चो अर्थमा दाता हुन्। उनलाई सम्पूर्ण यज्ञको फल प्राप्त हुन्छ र शत्रुका बीचमा पनि मित्रको भावना प्राप्त हुन्छ।

न स सखा यो न ददाति सख्ये सचाभुवे सचमानाय पित्वः।
अपास्मात्प्रेयान्न तदोको अस्ति पृणन्तमन्यमरणं चिदिच्छेत् ॥४॥

आफ्ना साथी अगाडि आउँदा मित्र भएर पनि कसैले अन्न दान गरेन भने त्यस्ता कृपण माथिको परित्याग गरेर पर जानु नै उचित हुन्छ। उसको घर निवास गर्न योग्य हुँदैन। यस्ता बेलामा कुनै श्रेष्ठ स्वामीका शरणमा जानु नै श्रेयस्कर हुन्छ।

पृणीयादिन्नाधमानाय तव्यान्द्राघीयांसमनु पश्येत पन्थाम्।
ओ हि वर्तन्ते रथ्येव चक्रान्यमन्यमुप तिष्ठन्त रायः ॥५॥

मागनका लागि आएका मानिसलाई निश्चय पनि समर्थ मानिसले धन दिएर सन्तुष्ट गर्नुपर्दछ। यस्ता दातालाई स्वर्गीय सुमार्ग प्राप्त हुन्छ। माथि र तल गरी घुम्ने रथको पाङ्ग्रोजस्तै धनसम्पत्ति कहिल्यै पनि स्थिर हुँदैन, कहिले एउटा त कहिले अर्कोकोमा आउने र जाने गर्दछ।

मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः सत्यं ब्रवीमि वध इत्स तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायं केवलाघो भवति केवलादी ॥६॥

मनको उदारताविनाको किरन्टेकोको अन्नधन लिनु पनि निरर्थक हुन्छ। त्यो अन्न मृत्युभैँ विषालु हुन्छ भन्ने कुरो साँच्चो हो। देवतालाई हविष्यान्न अर्पित नगरी र बन्धुबान्धवलाई नदिई आफूले मात्रै खानेले केवल पापको गाँस खाएको हुन्छ।

कृषिन्नित्फाल आशितं कृणोति यन्नध्वानमप वृङ्क्ते चरित्रैः।
वदन्ब्रह्मावदतो वनीयान्पृणन्नापिरपृणन्तमभि ष्यात् ॥७॥

खेतीको काम गर्दा हलाले गहिरो गरी भूमि जोत्ने किसानले अन्न उत्पादन गर्दछ। उसैले आफ्नो मार्ग हिँडेर आफ्ना कर्मले स्वामीका लागि अन्न प्राप्त गर्दछ। वेद जान्ने मानिस अज्ञानी पुरुषभन्दा उत्तम भएभैँ दानी मानिस दानरहितभन्दा सधैँ असल हुन्छ।

एकपाद्भूयो द्विपदो वि चक्रमे द्विपात्त्रिपादमभ्येति पश्चात्।
चतुष्पादेति द्विपदामभिस्वरे संपश्यन्पङ्क्तीरुपतिष्ठमानः ॥८॥

धनसम्पदाको एक भाग हुनेले दुई भाग खोज्दछ। दुई भाग हुने तीन भाग हुने धनीसित जान्छ। तीन भाग भएको चार भाग हुनेसँग र चार भाग हुने त्यसभन्दा बढी सम्पत्ति हुनेकहाँ जान्छन्। यसै किसिमले धनसम्पत्तिको शृङ्खला बनेको छ। थोरै धन हुनेले आफूभन्दा धेरै हुने नै बन्न खोजिरहेको हुन्छ।

समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः सम्मातरा चिन्न समं दुहाते।
यमयोश्चिन्न समा वीर्याणि ज्ञाती चित्सन्तौ न समं पृणीतः ॥९॥

हामीसित भएका दुवै हात एकै किसिमका भए पनि धारण गर्ने क्षमताका हिसाबले एकै नासका हुँदैनन्। एकै आमाबाट जन्मिएका गाईले पनि उत्तिकै दुध दिँदैनन्। जुम्ल्याहा दाजुभाइ पनि बलका हिसाबले उत्तिकै हुँदैनन्। एउटै कुलका सन्तान भए पनि दुई भाइमा दानको भावना उस्तै किसिमको हुँदैन।

[सूक्त - ११८]

ऋषि - उरुक्षय आमहीयव। **देवता** - रक्षोहा अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

अग्ने हंसि न्य१त्रिणं दीद्यन्मर्त्येष्वा। स्वे क्षये शुचिव्रत ॥१॥

हे व्रतशील अग्निदेव ! तिमी मानिस याजकका बीचमा आफ्ना तोकिएका ठाउँमा प्रदीप्त भएर अन्धकाररूपी शत्रु विनाश गर।

उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मोदसे। यत्त्वा स्रुचः समस्थिरन् ॥२॥

स्रुक नामको यज्ञीय घिउको पात्र तिम्रा नजिकै ल्याएका छौँ। हे अग्निदेव ! तिमी उत्तम विधिले समर्पित आहुति पाएर प्रज्वलित हुँदै माथितिर उठ। यो घिउको आहुति तिमीलाई नै समर्पित गरिएको छ।

स आहुतो वि रोचतेऽग्निरीडेन्यो गिरा। स्रुचा प्रतीकमज्यते ॥३॥

आदरसहित आह्वान गरिएका र स्तुतिमन्त्रले स्तुत्य अग्नि प्रदीप्त भएर प्रकट हुन्छन्। सम्पूर्ण देवताभन्दा पहिले उनलाई स्रुक नामका पात्रले घिउसहित आहुति अर्पित गर्छौँ।

घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आहुतः। रोचमानो विभावसुः ॥४॥
अग्निदेव घिउ आदि हविष्यान्नले संयुक्त हुँदा स्तुति र आहुतिले तृप्त भएर प्रचुर मात्रामा प्रकाशले प्रदीप्त हुन्छन्।

जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन। तं त्वा हवन्त मर्त्याः ॥५॥
हे अग्निदेव ! तिमी देवताका लागि हविवाहक हौ। स्तोत्रले स्तुति गरिँदा तिमी प्रदीप्त हुन्छौ। सबै याजकले तिमीलाई भावनापूर्वक आह्वान गर्दछन्।

तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं सपर्यत। अदाभ्यं गृहपतिम् ॥६॥
हे मरणशील मानिस हो ! अग्निदेव अविनाशी, पराक्रमी र गृहपति हुन्। घिउ आदिले उनलाई अर्चना गर।

अदाभ्येन शोचिषाग्ने रक्षस्त्वं दह। गोपा ऋतस्य दीदिहि ॥७॥
हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना प्रखर तेजले राक्षसी प्रवृत्ति दहन गर। यज्ञको संरक्षक बनेर तिमी दीप्तिमान् होऊ।

स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्य। उरुक्षयेषु दीद्यत् ॥८॥
हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना स्वाभाविक तेजले प्रदीप्त भएर राक्षसी शक्ति भस्मीभूत गराऊ। तिमी निर्धारित स्थानमा रहेर तेज धारण गर।

तं त्वा गीर्भिरुरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे। यजिष्ठं मानुषे जने ॥९॥
हे अग्निदेव ! तिमी हवि वहनकर्ता, मानिसमा सर्वोत्तम यज्ञकर्ता र विलक्षण निवासले युक्त छौ। तिमीलाई स्तोत्रले प्रदीप्त गर्दछौँ।

[सूक्त - ११९]

ऋषि - लव ऐन्द्र। **देवता** - लव ऐन्द्र। **छन्द** - गायत्री।

इति वा इति मे मनो गामश्वं सनुयामिति। कुवित्सोमस्यापामिति ॥१॥
म इन्द्र हुँ। पोषणका रूपमा गाई र बलका रूपमा अश्व आदि दान गर्ने मेरा मनको इच्छा छ। किनभने मैले कैयौँ पटक सोमरस पान गरिसकेको छु।

प्र वाताइव दोधात उन्मा पीता अयंसत। कुवित्सोमस्यापामिति ॥२॥
अत्यन्त वेगवान् वायु वृक्षलाई कम्पायमान गराउँदै माथि उठेझैँ पान गरेका सोमरसले कँपाउँछ र प्रोत्साहित गर्दछ। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाशवः। कुवित्सोमस्यापामिति ॥३॥
तीव्र गतिका घोडाले रथलाई माथि उचालेर लगेझैँ पान गरिएका सोमरसले मलाई उत्कर्ष प्रदान गर्दछ। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

उप मा मतिरस्थित वाश्रा पुत्रमिव प्रियम्। कुवित्सोमस्यापामिति ॥४॥
बाँ गरेर कराउने गाई बाछाका नजिक आएझैँ पान गराउने स्तोताहरू मतिर आउँछन्। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

अहं तष्टेव वन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम्। कुवित्सोमस्यापामिति ॥५॥
त्वष्टादेवले रथको माथिल्लो भाग बनाएझैँ स्तोताका हृदयमा म श्रद्धा उत्पन्न गराउँछु।

नहि मे अक्षिपच्चनाच्छान्त्सुः पञ्च कृष्टयः। कुवित्सोमस्यापामिति ॥६॥
पाँच किसिमका जनताको सृष्टि मेरा दृष्टिबाट एकै छिन पनि छलिन सक्दैन। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं चन प्रति। कुवित्सोमस्यापामिति ॥७॥
द्यावापृथिवी दुई भए पनि मेरो एकातर्फ जति पनि हुँदैनन्। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

अभि द्यां महिना भुवमभीऽमां पृथिवीं महीम्। कुवित्सोमस्यापामिति ॥८॥
मैले आफ्ना महत्ताले द्युलोक र विस्तृत पृथ्वीलाई आफ्नै वशमा राखेको छु। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा। कुवित्सोमस्यापामिति ॥९॥
मभित्र यति धेरै सामर्थ्य छ कि यस पृथ्वीलाई जतासुकै अर्को ठाउँमा सारिदिन सक्छु। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

ओषमित्पृथिवीमहं जङ्घनानीह वेह वा । कुवित्सोमस्यापामिति ॥१०॥

म यो धर्ती अथवा आफ्ना तेजले तताउने सूर्यलाई यहाँ अथवा द्युलोक जहाँ मन लाग्छ, त्यहीँ विनाश गर्न सक्दछु। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

दिवि मे अन्य पक्षोऽधो अन्यमचीकृषम् । कुवित्सोमस्यापामिति ॥११॥

मेरो एक भाग द्युलोकमा रहेको छ भने अर्को भाग पृथ्वीका तल्ला भागमा छ। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

अहमस्मि महामहोऽभिनभ्यमुदीषितः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥१२॥

अन्तरिक्षमा उदय हुने सूर्यजस्तै म इन्द्र पनि महानभन्दा महान् छु। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

गृहो याम्यरङ्कृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः । कुवित्सोमस्यापामिति ॥१३॥

देवताका लागि हवि वहन गर्ने म यजमानद्वारा स्तुत्य भएर हवि ग्रहण गर्नका लागि जाने गर्दछु। मैले कैयौँ पटक सोमपान गरेको छु।

[सूक्त - १२०]

ऋषि - बृहद्दिव आथर्वण। देवता - इन्द्र। छन्द - त्रिष्टुप।

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः ।
सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रूननु यं विश्वे मदन्त्यूमाः ॥१॥

संसारको कारणका रूपमा रहेको ब्रह्म स्वयं नै सबै लोकमा प्रकाशका रूपमा व्याप्त छन्। उनीबाट प्रचण्ड तेजस्वी बलले सम्पन्न सूर्य प्रकट भए। तिनको उदय हुनासाथ अन्धकाररूपी शत्रु विनाश हुन्छ। त्यो देखेपछि सबै प्राणी हर्षित हुने गर्दछन्।

वावृधानः शवसा भूर्योजाः शत्रुर्दासाय भियसं दधाति ।
अव्यनच्च व्यनच्च सस्नि सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु ॥२॥

आफ्ना सामर्थ्यले बढ्दै आएका, अनन्त शक्तिले सम्पन्न, दुष्टका शत्रु इन्द्रदेवले शत्रुका मनमा डर उत्पन्न गराउँछन्। सबै चर र अचर प्राणीलाई उनैले सञ्चालन गर्दछन्। हामी एकजुट भएर उनै इन्द्रदेवलाई स्तुति गर्दछौँ र आफूभित्रै हामी रमाउँछौँ।

त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः ।
स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा समदः सु मधु मधुनाभि योधी ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! सबै यजमानले तिम्रै लागि अनुष्ठान गर्दछन्। बिहा गरेका यजमान एक या दुई सन्तान भएर दुईपछि तीन भएपछि प्रिय सन्तानलाई धन र गुणले सम्पन्न गराऊ। अनि ती सन्तानबाट नातिपनातिको मधुर स्नेहले सम्पन्न गराऊ।

इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदेमदे अनुमदन्ति विप्राः ।
ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन्यातुधाना दुरेवाः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! सोमपान गरेर आनन्दित हुँदै धनसम्पदामाथि विजय प्राप्त गर्दा ज्ञानी स्तोताले तिमीलाई नै स्तुति गर्दछन्। हे अपराजेय इन्द्रदेव ! हामीलाई तिमी तेजस्विता प्रदान गर। दुस्साहसी असुरले कहिल्यै पनि तिमीलाई पराजित गर्न नसकोस्।

त्वया वयं शाशद्महे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि।
चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रै सहयोगले हामी रणभूमिमा दुष्ट शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दछौँ। युद्धको इच्छाले प्रेरित अनेकौँ शत्रु भेटिन्छन्। तिम्रा वज्र आदि आयुधलाई हाम्रो स्तोत्रले प्रोत्साहित गर्दछौँ। स्तुति मन्त्रले हामी तिम्रो तेजस्विता तीक्ष्ण गराउँछौँ।

स्तुषेय्यं पुरुवर्पसमृभ्वमिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम्।
आ दर्षते शवसा सप्त दानून्प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि ॥६॥

स्तुत्य, विभिन्न स्वरूप भएका, दीप्तिमान, सर्वेश्वर र सर्वश्रेष्ठ आत्मीय इन्द्रदेवलाई हामी स्तुति गर्दछौँ। उनले आफ्ना सामर्थ्यले वृत्र, नमुची, कुयव आदि सात राक्षस विनाश गरे र असुरलाई पराजित गराएका थिए।

नि तद्दधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविधावसा दुरोणे।
आ मातरा स्थापयसे जिगत्नू अत इनोषि कर्वरा पुरूणि ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी यजमानका घरमा हविरूप अन्नले सन्तुष्ट हुन्छौ। उसलाई दिव्य र भौतिक सम्पदा प्रदान गर्दछौ। सम्पूर्ण प्राणीका निर्माता, गतिशील द्युलोक र पृथ्वीलाई तिमीले नै स्थिर गराएका हौ। त्यस बेलामा तिमीले अनेकौं कार्य निर्वाह गर्नुपर्दछ।

इमा ब्रह्म बृहद्दिवो विवक्तीन्द्राय शूषमग्रियः स्वर्षाः।
महोगोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥८॥

ऋषिहरूमा श्रेष्ठ र स्वर्गलोकका आकाङ्क्षी बृहद्दिव ऋषिले इन्द्रदेवलाई सुख प्रदान गर्न वैदिक मन्त्रको पाठ गरे। तेजस्वी, दीप्तिमान् इन्द्रदेवल विशाल पर्वत हटाउँछन् र शत्रुका सहरको ढोका उघार्दछन्।

एवा महान्बृहद्दिवो अथर्वावोचत्स्वां तन्वमिन्द्रमेव।
स्वसारो मातरिभ्वरीररिप्रा हिन्वन्ति च शवसा वर्धयन्ति च ॥९॥

अथर्वा ऋषिका पुत्र महाप्राज्ञ बृहद्दिवले इन्द्रदेवका लागि आफ्नो विशाल स्तुति उच्चारण गरे। माताजस्ती भूमिमा उत्पन्न भएका नदी आपसमा दिदीबहिनीझैं स्नेहका साथ जल प्रवाहित गर्दछन् र अन्नबलले लोकको कल्याण गर्दछन्।

[सूक्त - १२१]

ऋषि - हिरण्यगर्भ प्राजापत्य। **देवता** - को (प्रजापति)। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥१॥

उहिले नै हिरण्यगर्भका नाममा, सबै खालका उत्पादनशील पदार्थका स्वामी उनै एक मात्र परमात्मा उचित रूपमा स्थापित भएर पृथ्वी र द्युलोक धारण गरे। उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः।
यस्य छायामृतं यस्य मृत्यूः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२॥

आत्मज्ञानको प्रेरणा प्रदान गर्ने परमात्माको आज्ञा सम्पूर्ण मानिस र देवसमुदायले पालन गर्दछन्, उनको छत्रछाया अमृतमय छ र मृत्यु उनैका अधीनमा छ. उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

यः प्राणतो निमिषतो महत्वैक इद्राजा जगतो बभूव।
य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥३॥

आफ्ना महान् सामर्थ्यले प्राणयुक्त र गतिशील हुँदै देखिने प्राणीसमुदायका एक मात्र अधिपति परमात्मा दुईखुट्टे वा चारखुट्टेका स्वामी हुन्। उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसाय सहाहुः।
यस्येमाः प्रतिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥४॥

कसका महिमाले हिउँले ढाकिएका पहाड प्रकट भए, कसका महान् सामर्थ्यलाई जलले भरिएका नदी, गतिशील पृथ्वी, समुद्र र आकाश आदिले व्यक्त गर्दछन्, सबै मुख्य दिशा पाखुराजस्ता भएर कसको सामर्थ्यलाई सङ्केत गर्दछन् र उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृढहा येन स्वः स्तभितं येन नाकः।
यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥५॥

यी उच्च अन्तरिक्ष र पृथ्वीलाई आआफ्ना तोकिएका ठाउँमा कुशलतापूर्वक स्थापित गर्ने, स्वर्गलोक अड्याउने, सूर्यलाई अन्तरिक्षमा केन्द्रित गर्ने, अन्तरिक्षमा रज र तेजका अनन्त पिण्ड स्थापना गर्ने को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने।
यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥६॥

द्यावापृथिवी शब्दायमान भएर, मानिसलाई संरक्षण प्रदान गर्ने स्थिर र प्रकाशित हुँदै महिमाशाली रूपमा जसलाई हेर्दछन्, जसका आश्रयले सूर्यदेव उदाएर अन्तरिक्षमा प्रकाशित हुन्छन्, उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

आपो ह यद् बृहतीर्विश्वमायन्गर्भं दधाना जनयन्तीरग्निम्।
ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥७॥

सृष्टिका प्रारम्भमा अप् वा जलतत्त्वले सम्पूर्ण विश्व ढाकेको थियो। त्यसले गर्भधारण गरेर महान् अग्नि र आकाश आदि उत्पन्न भए। त्यसपछि देवतामध्ये अद्वितीय प्राण उत्पत्ति भयो। उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

यश्चिदापो महिना पर्यपश्यद्दक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम्।
यो देवेष्वधि देव एक आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥८॥

परमेश्वरले जलरूपी मूल क्रियाशील तत्त्वबाट सृष्टि संरचनामा दक्षता धारण गर्ने खालको विराट् यज्ञ उत्पन्न हुँदै गरेको देखे। त्यस बेला देवताका उनी एक मात्र देवता रहेका थिए। उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान।
यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥९॥

सृष्टिका रचयिता, सत्यरूपी धर्मका पालक, जगत् धारण गर्ने र स्वर्गलोकका निर्माता, आह्लादकारी र प्रचुर मात्रामा अप् तत्त्व उत्पादनकर्ताले हामीलाई हिंसित नगरुन्। उनी को हुन् ? हामी हविद्वारा विधिपूर्वक उनैको अर्चना गर्दछौं।

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव।
यत्कामास्ते जहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥१०॥

हे प्रजापति ! तिम्रा अतिरिक्त अन्य कसैले वर्तमान, भूत र भविष्यका सबै उत्पन्न पदार्थ व्याप्त गराउन सक्दैन। जुन विभूतिको आकाङ्क्षा गर्दै हामी हविष्यान्न अर्पित गर्दछौं, त्यो प्राप्त होस्। हामी सम्पूर्ण ऐश्वर्यका अधिपति होऔं।

[सूक्त - १२२]

ऋषि - चित्रमहा वासिष्ठ। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

वसुं न चित्रमहसं गृणीषे वामं शेवमतिथिमद्विषेण्यम्।
स रासते शुरुधो विश्वधायसोऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम् ॥१॥

सूर्यजस्तै अद्भुत, तेजस्वी, रमणीय, अतिथिजस्तै पूजनीय र विद्वेषरहित अग्निदेवलाई हामी अर्चना गर्दछौं। सर्वपोषक दुधले संसार धारण गर्दै दुःख नाश गर्ने अग्निदेवले गाई र श्रेष्ठ बल हामीलाई प्रदान गरुन्। उनी देवताका आह्वानकर्ता र गृहपति हुन्।

जुषाणो अग्ने प्रति हर्य मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुक्रतो।
घृतनिर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्ननु व्रतम् ॥२॥

हे अग्निदेव ! हर्षित भएर हाम्रा स्तोत्रको कामना गर। हे श्रेष्ठ कर्मशील र समस्त लोकका ज्ञाता अग्निदेव ! घिउको आहुति ग्रहण गरेर स्तोतालाई सामगान गर्ने प्रेरणा देऊ। तिम्रो अनुकरण गर्दै देवता यज्ञमा आउँछन् र यजमानलाई यज्ञको फल दिन्छन्।

सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दाशद्दाशुषे सुकृते मामहस्व।
सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभुवा यस्त आनट् समिधा तं जुषस्व ॥३॥

हे अग्निदेव ! पृथ्वी आदि सातै लोकमा व्याप्त, अविनाशी रूप हुनाले तिमी पुरोडाश आदि हवि समर्पित गर्ने दानशील, सत्कर्मशील यजमानका सबै अभीष्ट कामना पूरा गराऊ। समिधा आदि समर्पित गरेर तिमीलाई संवर्द्धित गर्नेलाई वीर सन्तान र श्रेष्ठ विवेकसम्मत सम्पदा प्रदान गर।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त ईळते सप्त वाजिनम्।
शृण्वन्तमग्निं घृतपृष्ठमुक्षणं पृणन्तं देवं पृणते सुवीर्यम् ॥४॥

अग्निदेव यज्ञका ध्वजारूप, सर्वश्रेष्ठ, सम्मुख विराजमान, बलिष्ठ, समस्त स्तोत्रको श्रोता,

तेजस्वी, अभिलषित फल प्रदान गर्ने यजमानलाई धन आदिले हर्षित गर्दछन्। सामर्थ्ययुक्त दिव्य गुणले ... अग्निदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गरेर सात ऋत्विक्हरू अर्चना गर्दछन्।

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स हूयमानो अमृताय मत्स्व।
त्वां मर्जयन्मरुतो दाशुषो गृहे त्वां स्तोमेभिर्भृगवो वि रुरुचुः ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी देवताहरूमा सर्वोत्तम र अग्रणी, पूजनीय दूत हौ। अमरत्व प्राप्त गर्न आह्वान गर्दा हर्षित हुन्छौ। मरुत्हरू तिमीलाई सुशोभित गराउँछन्। भृगुका वंशज ऋषिले तिमीलाई यजमानका घरमा स्तोत्रले विशिष्ट रूपमा प्रज्वलित गर्दछन्।

इषं दुहन्त्सुदुघां विश्वधायसं यज्ञप्रिये यजमानाय सुक्रतो।
अग्ने घृतस्नुस्त्रिर्ऋतानि दीद्यद्वर्तिर्यज्ञं परियन्त्सुक्रतूयसे ॥६॥

हे अद्भुत कर्मशील अग्निदेव ! यज्ञीय सत्कर्ममा संलग्न रहने यजमानका लागि तिमी यज्ञस्वरुपिणी यथेष्ट दुध दिने र विश्वलाई पालन गर्ने गाईका रूपमा यज्ञको फल प्रदान गर। तिमी प्रदीप्त भएर तीनै लोक प्रकाशित गर्दछौ। यज्ञस्थलमा सर्वत्र विराजमान भएर तिमी स्वयं नै सत्कर्मरूपी यज्ञ सम्पादित गरिरहेका छौ।

त्वामिदस्या उषसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः।
त्वां देवा महयाय्याय वावृधुराज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे ॥७॥

हे अग्निदेव ! उषा प्रकाशित हुने बेलामा तिमीलाई दूतको रूप मानेर यजमान साधक यज्ञ सम्पादित गर्दछन्। देवताहरू पनि तिमीलाई नै यजनीय मानेर अर्चना गर्दछन् र यज्ञमा घिउको आहुति अर्पण गरेर तिमीलाई नै संवर्द्धित गर्दछन्।

नि त्वा वसिष्ठा अह्वन्त वाजिनं गृणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः।
रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥८॥

हे अग्निदेव ! यज्ञमा अनुष्ठानकर्ता र स्तोत्रकर्ता वसिष्ठका वंशज ऋषिले तिमीलाई नै अन्नसम्पन्न र बलिष्ठ मानेर आह्वान गर्दछन्। तिमी दानशील यजमानका घरमा ऐश्वर्य स्थापित गर। हामीलाई तिमी कल्याणकारी संसाधनले सधैँ संरक्षित गर।

[सूक्त - १२३]

ऋषि - वेन भार्गव। **देवता** - वेन। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने।
इममपां सङ्गमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभी रिहन्ति ॥१॥

वेनले ज्योतिका जरायुरूपी गर्भका आवरणमा रहेको तेज विशिष्ट सन्दर्भमा प्रेरित गर्दछन्। जलतत्त्वसँग सूर्यको सम्पर्क हुँदा विप्रहरू शिशुले झैँ स्तुति गर्दछन्।

समुद्रादूर्मिमुदियर्ति वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि।
ऋतस्य सानावधि विष्टपि भ्राट् समानं योनिमभ्यनूषत व्राः ॥२॥

वेनदेव अन्तरिक्षमा व्याप्त लहरलाई प्रेरित गर्दछन्। आकाशमा त्यस कान्तिमान्को पृष्ठभूमि स्पष्ट रूपमा प्रकट हुन्छ। ऋतका शिखरमा त्यो प्रकाशित हुन्छ। उसैको जस्तै उत्पत्ति केन्द्रबाट उत्पन्न वेदवाणीले उसै प्रक्रियाको स्तुति गर्दछ।

समानं पूर्वीरभि वावशानास्तिष्ठन्वत्सस्य मातरः सनीळाः।
ऋतस्य सानावधि चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः ॥३॥

पहिले नै वर्णन गरिएका वेन रूपी वत्स उत्पादक शक्तिरूपा मातासित एउटै गुँडमा रहेर ऋतका शिखरमा मधुर अमृत प्रवाह सञ्चालित गर्दछन्। वेदका वाणीले त्यसैको वर्णन गर्दछ।

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि ग्मन्।
ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थुर्विदद्गन्धर्वो अमृतानि नाम ॥४॥

महान् मृगको घोष बुझ्ने विद्वान्ले त्यसको स्वरूप जानेपछि व्यक्त गर्दछन्। ऋतका मार्गमा गमनशील सिन्धुका अधिपति गन्धर्व नै अमृतरूपी प्रवाहका ज्ञाता हुन्।

अप्सरा जारमुपसिष्मियाणा योषा बिभर्ति परमे व्योमन्।
चरत्प्रियस्य योनिषु प्रियः सन्त्सीदत्पक्षे हिरण्यये स वेनः ॥५॥

पत्नीका मन्द मुस्कानले प्रेमी पतिलाई यथोचित स्थानमा विराजमान गराएझैँ परम व्योममा

अप्सराले वेनलाई धारण गरेकी थिइन्। उनी आफ्ना प्रिय वेनका घरमा सञ्चरित भइन्। वेन उनका प्रियतम भएर प्रकाशित क्षेत्रमा विराजित हुन्छन्।

नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा।
हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ॥६॥

सुनौला पँखेटा भएको पक्षीभैँ आकाशमा गतिशील, सर्वत्र पोषण प्रदान गर्ने वरुणका दूत हे वेनदेव ! दुनियाँले तिमीलाई हृदयमा राख्छ। अग्निको उत्पत्तिस्थल अन्तरिक्षमा तिमीलाई चरोभैँ विचरण गर्दै हामी देख्छौँ।

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थात्प्रत्यङ् चित्रा बिभ्रदस्यायुधानि।
वसानो अत्कं सुरभिं दृशे कं स्व१र्ण नाम जनत प्रियाणि ॥७॥

किरणरूपी वेदवाणी धारण गर्ने वेनदेव अन्तरिक्षको माथिल्लो भागमा रहेका छन्। उनी आफ्नो अद्भुत शस्त्र धारण गरेर सुन्दर रूपमा सजिन्छन्। उनले पनि सूर्यकै जस्तो विभिन्न नामका प्रिय वस्तु उत्पादन गर्दछन्।

द्रप्सः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन्गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन्।
भानुः शुक्रेण शोचिषा चकानस्तृतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥८॥

उनी विकसित हुँदै द्रप्सलाई गिद्धजस्तो दृष्टिले हेर्दछन्। उनी समुद्रमा पुग्दछन्, त्यस बेला भानुजस्तै शुभ्र तेजले चम्कँदै प्रिय रज उत्पन्न गर्दछन्।

[सूक्त - १२४]

ऋषि – अग्नि वरुण सोम। **देवता** – अग्नि वरुण सोम इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

इमं नो अग्न उप यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम्।
असो हव्यवाडुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम आशयिष्ठाः ॥१॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा यस पाँच नियामक, तीन प्रकारका अनुष्ठान र सात होता भएका यज्ञतर्फ आऊ। तिमी नै हाम्रा हविवाहक र अग्रगामी दूत हौ। तिमी चिरकालदेखि नै अन्धकारपूर्ण गुफा प्रकाशित गराउँछौ।

अदेवाद्देवः प्रचता गुहा यन्प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि।
शिवं यत्सन्तमशिवो जहामि स्वात्सख्यादरणीं नाभिमेमि ॥२॥

दीप्तिहीन अव्यक्त स्थितिमा रहँदा म देवताका प्रार्थनाले प्रकट भएर स्वयं ज्योतिर्मान् हुन्छु। देवताले श्रेष्ठ रीतिले स्तुतिपूर्वक प्रदान गरेको हविर्भाग प्राप्त गरेर अमर देवत्व पद प्राप्त गर्दछु। कुशलतापूर्वक यज्ञ सम्पन्न हुँदा म अव्यक्त रूपमै फिर्ता जान्छु र अभिन्न सखारूपी सनातन आवासमा रहन्छु।

पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरूणि।
शंसामि पित्रे असुराय शेवमयज्ञियाद्यज्ञियं भागमेमि ॥३॥

पृथ्वीअतिरिक्त आकाशको गमनमार्गमा चल्ने सूर्यको गतिअनुसार नै म वसन्त आदि विभिन्न ऋतुमा यज्ञका अनेकौँ स्थान बनाउँछु। पितृरूप देवताको सुखका लागि म स्तोत्र गाउँछु। यज्ञको भावनाविहीन र अपवित्र स्थान छोडेर म यज्ञका लागि उचित स्थानतर्फ जान्छु।

बह्वीः समा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि।
अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यावर्द्राष्ट्रं तदवाम्यायन् ॥४॥

यज्ञस्थलमा मैले अनेकौँ वर्ष बिताएको छु। यहाँ इन्द्रदेवलाई वरण गर्दै उत्पत्तिस्थल त्याग्दछु। अग्नि, सोम र वरुण आदिको पतन हुँदा म प्रकट भएर उनलाई संरक्षण गर्छु।

निर्माया उ त्ये असुरा अभूवन्त्वं च मा वरुण कामयासे।
ऋतेन राजन्ननृतं विविञ्चन्मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ॥५॥

म आएपछि सबै असुर सामर्थ्यविहीन भए। हे वरुणदेव ! तिमी पनि मेरो प्रार्थना गर। हे राजन् ! सत्यबाट असत्य छुट्याएर मेरा राष्ट्रको आधिपत्य स्वीकार गर।

इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्व१न्तरिक्षम्।
हनाव वृत्रं निरेहि सोम हविष्ट्वा सन्तं हविषा यजाम ॥६॥

हे सोमदेव ! यो सुन्दर स्वर्ग अति रमणीय छ। प्रकाश र व्यापक अन्तरिक्ष हेर। वृत्रासुर संहार गर्न हामी दुई उत्पन्न भएका थियौँ। तिमी यजनीय छौ, तिम्रा लागि म यजनीय पदार्थ समर्पित गर्दछु।

कविः कवित्वा दिवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः सृजत् ।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ॥७॥

क्रान्तदर्शी मित्रदेवले आफ्ना कर्तृत्व सामर्थ्यले दिव्यलोकमा तेज स्थापित गराए। वरुणदेव अति थोरै प्रयासले नै मेघमा जल सृष्टि गर्दछन्। जल वर्षाले परिपूर्ण नदीहरू स्त्रीले पतिको सेवा गरेझैं विश्वको हित संरक्षणमा संलग्न छन्। तिनीहरू पवित्र भएर बग्दै वरुणदेवको तेज धारण गर्दछन्।

ता अस्य जेष्ठमिन्द्रियं सचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मदन्ती ।
ता ईं विशो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ॥८॥

जलले वरुणदेवको अत्यन्त श्रेष्ठ सामर्थ्य प्राप्त गर्दछ। हविष्यान्न प्राप्त गरेर सबैलाई सन्तुष्ट गराउँदै प्रसन्नचित्त भएर जल वरुणदेवसित पुग्दछ। डराएका प्रजाले राजाको आश्रय लिएझैं वृत्रासुरदेखि डराएको जल त्यहाँबाट भागेर वरुणका आश्रयमा पुग्यो।

बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहुरपां दिव्यानां सख्ये चरन्तम् ।
अनुष्टुभमनु चर्चूर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्युः कवयो मनीषा ॥९॥

भयभीत जलका मित्र इन्द्रदेव या सूर्यदेव हुन भनिन्छ। उनीहरू दिव्य गुणले युक्त जलका मित्रतामा रहेर स्तुतियोग्य भएका छन्। यी गुणयुक्त इन्द्रदेवलाई मेधावी ऋषिहरू विवेकपूर्वक अर्चना गर्दछन्।

[सूक्त - १२५]

ऋषि - वागाम्भृणी। **देवता** - वागाम्भृणी। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वदेवैः ।
अहं मित्रावरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा ॥१॥

म वाग्देवी रुद्रगण र वसुगणसँगै भ्रमण गर्दछु। म आदित्यगण र विश्वेदेवसँग रहन्छु। मित्रावरुण, इन्द्र, अग्नि र दुवै अश्विनीकुमार सबैलाई म नै धारण गर्दछु।

अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् ।
अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्राव्ये३यजमानाय सुन्वते ॥२॥

ढुङ्गामा पिँधिएको सोम, त्वष्टा, पूषा र भग मैरै आश्रयमा हुन्छन्। उत्तम हविबाट बनेको हविष्यान्न देवतालाई सन्तुष्ट हुने गरी मैले दिने गरेकी छु र सोमरस पेल्ने यजमानका यज्ञलाई खोजेको जस्तै धन प्रदान गरेकी छु।

अहं राष्ट्री सङ्गमनी वसूनां चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम् ।
तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यावेशयन्तीम् ॥३॥

जगदीश्वरी, धनप्रदात्री, ज्ञानवती र यज्ञका उपयोगी देवतामा सर्वोत्तम वाग्देवी मै हुँ। मेरो स्वरूप विभिन्न रूपमा विद्यमान छ र आश्रयस्थान पनि विस्तृत छ। सबै देवताले विभिन्न किसिमले मलाई नै प्रतिपादन गर्दछन्।

मया सो अन्नमत्ति यो विपश्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ॥४॥

प्राणीमा हुने जीवनशक्ति, दर्शनक्षमता र अन्न भोग गर्ने सामर्थ्य म वाग्देवीकै सहयोगले प्राप्त हुन्छन्। मेरो सामर्थ्य नजान्नेहरू विनाश हुन्छन्। हे बुद्धिमान् मित्र हो ! तिमीहरू ध्यान देओ, मैले भनेको कुरो श्रद्धाको विषय हो।

अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ॥५॥

देवता र मानिसले श्रद्धापूर्वक मनन गर्ने विचारका सन्देश मबाट नै प्रसारित हुन्छन्। मेरो कृपादृष्टि भएका बलशाली स्तोता ऋषि अथवा श्रेष्ठ बुद्धिमान् हुन्छन्।

अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्मद्विषे शरवे हन्तवा उ ।
अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ॥६॥

रुद्रदेवले ब्रह्मद्रोही शत्रु विध्वंस गर्न सचेत हुँदा दुष्टलाई दुःख दिने रुद्रको धनुषबाण म नै ताकिदिन्छु। मानिसको हितका लागि म सङ्ग्राम गर्दछु। म द्युलोक र पृथ्वी दुवैमा व्याप्त भएर रहन्छु।

अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्मम योनिरप्स्वऽन्तः समुद्रे।
ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ॥७॥

जगत्का सर्वोच्च स्थानको दिव्यलोक मैले नै प्रकट गरेकी हुँ। मेरो उत्पत्तिस्थल विराट् आकाशका अप्तत्त्वमा छ। उसै स्थानबाट सम्पूर्ण विश्वमा म व्याप्त हुन्छु। महान् अन्तरिक्षलाई मैले नै आफ्ना उन्नत देहले स्पर्श गरेकी छु।

अहमेव वात इव प्र वाम्यारभमाणा भुवनानि विश्वा।
परो दिवा पर एना पृथिव्यैतावती महिना सं बभूव ॥८॥

समस्त लोक बनाएर म वायुजस्तै सबै ठाउँमा विचरण गर्दछु। मेरो महिमा स्वर्गलोक र पृथ्वीभन्दा पनि महान् छ।

[सूक्त - १२६]

ऋषि - शैलूषि वामदेव्य। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - बृहती त्रिष्टुप्।

न तमंहो न दुरितं देवासो अष्ट मर्त्यम्।
सजोषसो यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः ॥१॥

हे देवता हो ! अर्यमा, मित्र र वरुणदेवको रिस गर्नेबाट बचाएर तिमीहरूले अघि बढाएका मानिस पापरहित भएर सधैँ दुर्गतिबाट पर रहन्छन्।

तद्धि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन्।
येना निरंहसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः ॥२॥

हे वरुण, मित्र र अर्यमा देव हो ! जुन उपायले तिमीहरू मानिसलाई पापबाट जोगाउँछौ र शत्रुबाट रक्षा गर्दछौ, त्यसका लागि हामी तिमीहरूलाई प्रार्थना गर्दछौँ।

ते नूनं नोऽयमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा।
नयिष्ठा उ नो नेषणि पर्षिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ॥३॥

हे मित्र, वरुण र अर्यमा देवता हो ! तिमीहरू हाम्रो संरक्षण सुनिश्चित गर्दै सन्मार्गतर्फ प्रेरित गर। हामीलाई सङ्कटबाट पार लगाओ र शत्रुले दिने दुःखबाट जोगाओ।

यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा।
युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ॥४॥

वरुण, मित्र र अर्यमा आदि सबै देवताले सम्पूर्ण विश्व श्रेष्ठ रीतिले सुरक्षा गर्दछन्। श्रेष्ठ सत्कारयोग्य हे देवता हो ! तिमीहरूका अत्यन्त प्रीतियुक्त, श्रेष्ठ सुखका छायामा हामी रहन पाऔँ र दुष्ट शत्रुबाट सुरक्षित रहौँ।

आदित्यासो अति स्रिधो वरुणो मित्रो अर्यमा।
उग्रं मरुद्भी रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ॥५॥

अदितिपुत्र वरुण, मित्र र अर्यमा यी सबै देवताले हामीलाई दुष्ट शत्रुबाट जोगाऊन्। हामी शत्रुबाट छुटकारा पाउन र कल्याण लाभ गर्नका लागि मरुत्हरूसँगै तेजस्वी रुद्र, इन्द्र र अग्निदेवलाई आह्वान गर्दछौँ।

नेतार ऊ षु णस्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा।
अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ॥६॥

नेतृत्व क्षमताले सम्पन्न वरुण, मित्र र अर्यमादेवले हाम्रो पापकर्म हटाएर सुखदायक मार्गतिर प्रेरित गरुन्। मानिसका स्वामी देवताले हामीलाई पापबाट मुक्त गराऊन् र विकाररूपी शत्रुबाट जोगाऊन्।

शुनमस्मभ्यमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा।
शर्म यच्छन्तु सप्रथ आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ॥७॥

वरुण, मित्र र अर्यमा देवलाई हामी सुख र संरक्षण प्राप्त गर्नका लागि प्रार्थना गर्दछौँ। यी अदितिपुत्रले सुखतर्फ हामीलाई प्रेरित गरुन्। उनीहरूले सबै किसिमका शत्रुनाशक बल हामीलाई प्रदान गरुन् र शत्रुबाट बचाऊन्।

यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि षिताममुञ्चता यजत्राः ।
एवो ष्व१स्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ॥८॥

संरक्षक र यज्ञभागका अधिकारी हे देवता हो ! स्वच्छ वर्णका गाईका खुट्टा बाँधिएका बेला तिमीहरूले नै बन्धनबाट मुक्त गराएका थियौ । हामीलाई पनि पापबाट मुक्त गराओ । हे अग्निदेव ! हामीलाई दीर्घायु प्रदान गर ।

[सूक्त - १२७]

ऋषि - कुशिक सौभर । **देवता** - रात्रि । **छन्द** - गायत्री ।

रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्य१ क्षभिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित ॥१॥

अनेकौँ भागमा फैलिने, आउँदै गरेकी नक्षत्ररूपी नेत्रले संसार हेर्ने रात्रिदेवी सबै किसिमका सौन्दर्य धारण गरेकी छिन् ।

ओर्वप्रा अमर्त्या निवतो देव्यु१ द्वतः । ज्योतिषा बाधते तमः ॥२॥

अविनाशी रात्रिदेवी सर्वप्रथम अन्तरिक्ष र त्यसपछि तल र अग्ला ठाउँ ढाक्दछिन् । उनी ग्रहनक्षत्र आदिका रूपमा आफ्ना तेजले अन्धकार नाश गराउँछिन् ।

निरु स्वसारमस्कृतोषसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ॥३॥

आउँदै गर्ने रात्रिले बहिनी उषालाई प्रतिष्ठित गराएपछि उषाले अन्धकार नष्ट गर्दछिन् ।

सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्ष्महि । वृक्षे न वसतिं वयः ॥४॥

जसको आगमन हुँदा चरो रुखमा गएझैँ हामी घरमा पसेर विश्राम गर्दछौँ ती रात्रिदेवी हाम्रा लागि कल्याणदायी होऊन् ।

नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासश्चिदर्थिनः ॥५॥

रातमा सबै गाउँले मानिस सुखपूर्वक सुत्दछन् । गोडाले हिँड्ने गाई, अश्व आदि पशु र शीघ्रगामी श्येन आदि पक्षी शान्त भएर सुत्दछन् ।

यावया वृक्य१ वृकं यवय स्तेनमूर्म्ये । अथा नः सुतरा भव ॥६॥

हे निशादेवी ! ब्वाँसाका भालेपोथी हामीदेखि पर लैजाऊ, चोरलाई हामीदेखि पर लगिदेऊ । हाम्रा लागि तिमी सबै किसिमले कल्याणप्रद होऊ ।

उप मा पेपिशत्तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उष ऋणेव यातय ॥७॥

रात्रिको अन्धकार स्पष्ट रूपमा देखिन्छ । हे उषादेवी ! धन प्रदान गरेर स्तोताको ऋण नष्ट गरेझैँ यो अन्धकार नष्ट गराऊ ।

उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ॥८॥

हे आकाशकन्या ! तिमीलाई हामी दुधालु गाईजस्तै स्तोत्र गाउँदै प्राप्त गरौँ । तिमी विनम्र भएर स्तोत्रझैँ हवि पनि ग्रहण गर ।

[सूक्त - १२८]

ऋषि - विहव्य आङ्गिरस । **देवता** - विश्वेदेवा । **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती ।

ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।
मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम ॥१॥

हे अग्निदेव ! सङ्ग्रामका समयमा हामीभित्र तेज जागृत होस् । तिमीलाई समिधाले प्रज्वलित गर्दै हामी आफ्नो देह परिपुष्ट गराउँछौँ । हाम्रा लागि चारै दिशा झुकिदिऊन् । तिमीलाई स्वामीका रूपमा प्राप्त गरेर हामी शत्रुसेनामाथि विजय प्राप्त गरौँ ।

मम देवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः ।
ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन् ॥२॥

इन्द्रदेवसँगै मरुत्गण, विष्णु र अग्नि आदि सबैले युद्धमा हामीलाई सहयोग गरुन् । अन्तरिक्षजस्तै विस्तृत लोक हाम्रा लागि प्रकाशमान होस् । हाम्रो इच्छा लागेका कार्यमा वायु अनुकूल भएर प्रवाहित होस् ।

मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः ।
दैव्या होतारो वनुषन्त पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ॥३॥
श्रेष्ठ यज्ञ आदि कार्यले प्रसन्न भएर सबै देवताले हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गरुन्। हामी देवशक्तिलाई आह्वान गरौँ। उहिले नै देवतालाई आहुति समर्पित गर्ने होताहरू अनुकूल भएर देवताको अर्चना गरुन्। शारीरिक दृष्टिले सुदृढ भएर हामी वीर सन्ततिले सम्पन्न होऔँ।
मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु।
एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः ॥४॥
ऋत्विक्हरूले हाम्रो चरु, पुरोडाश आदि यज्ञकलापको आहुतिका रूपमा देवतालाई समर्पित गरुन्। हाम्रा मनको सङ्कल्प पूर्ण होस्। हामी कुनै पापमा लिप्त नहोऔँ। हे विश्वेदेव हो ! तिमीहरू हामीलाई आशीर्वाद युक्त वचन प्रदान गर।
देवीः षुडुर्वीरुरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम्।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥५॥
हे छ वटी देवी हो ! हामीलाई प्रचुर धन र बल प्रदान गर। हे देवता हो ! धन आदि प्राप्त गर्नका लागि पराक्रम गर र हामीलाई धन प्राप्त होस्। हाम्रा सन्तति र शरीरको अनिष्ट नहोस्। हे प्रकाशवान् सोम ! विद्वेषी शत्रुबाट हामी कहिल्यै परास्त नहोऔँ।
अग्ने मन्युं प्रतिनुदन्परेषामदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम्।
प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्तेऽमैषां चित्तं प्रबुधां वि नेशत् ॥६॥
हे अग्निदेव ! शत्रुको क्रोधित स्वभाव दबाएर दुर्द्धर्ष हुँदै हाम्रो सुरक्षा गर। व्यर्थ कुरा गर्ने शत्रु भयभीत भएर पछिल्तिर फर्कँदै भागून्। शत्रुको मनमस्तिष्क भ्रमित होस्।
धाता धातॄणां भुवनस्य यस्पतिर्देवं त्रातारमभिमातिषाहम्।
इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात् ॥७॥
निर्माताका पनि स्रष्टा, सम्पूर्ण विश्वका अधिपति, सर्वप्रेरक, पालनकर्ता र अहङ्कारी शत्रुमाथि विजेता इन्द्रदेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौँ। अश्विनीकुमार, बृहस्पति र सबै प्रमुख देवताले यस यज्ञको संरक्षण गरुन् र यजमानलाई पापबाट जोगाऊन्।
उरुव्यचा नो महिषः शर्म यंसदस्मिन्हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः ।
स नः प्रजायै हर्यश्व मृडयेन्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ॥८॥
सर्वव्यापक, पूजनीय, अनेकौं यजमानबाट बोलाइने, विभिन्न स्थानमा वास गर्ने इन्द्रदेव यस यज्ञमा आएर हामीलाई सुख प्रदान गरुन्। हे हरियो अश्वका स्वामी इन्द्रदेव ! हाम्रा सन्तति सुखी बनाऊ। हाम्रो प्रतिकूल नभएर अनिष्टबाट बचाऊ।
ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान्।
वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तारमधिराजमक्रन् ॥९॥
हाम्रा शत्रुहरू हारुन्। हामी उनलाई इन्द्राग्निका सामर्थ्यले विनाश गर्दछौँ। वसुगण, रुद्रगण र आदित्यगण यी सबै देवताले हामीलाई उच्च स्थानमा बसाएर पराक्रमी, ज्ञानसम्पन्न र सबैका अधिपति बनाऊन्।

[सूक्त - १२९]

ऋषि – प्रजापति परमेष्ठी। **देवता** – भाववृत्त। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत्।
किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्नम्भः किमासीद्गहनं गभीरम् ॥१॥
प्रलयकालमा पञ्चमहाभूत आदि सृष्टिको अस्तित्व थिएन र अभावग्रस्त असत् सृष्टिको अस्तित्व पनि थिएन। त्यस बेला भूलोक, आकाश र आकाश आदिभन्दा परको लोक पनि थिएन। सबैलाई ढाक्ने ब्रह्माण्ड पनि थिएन। कसको स्थान कहाँ थियो ? अगाध र गहिरो जलको अस्तित्व त्यस बेला कहाँ थियो ?
न मृत्युरासीदमृतं न तर्हि न रात्र्या अह्न आसीत्प्रकेतः ।
आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्माद्धान्यन्न परः किं चनास ॥२॥
त्यस बेला न मृत्यु थियो, न अमरताकै अस्तित्व थियो। दिन र रातको ज्ञान थिएन, प्राणवायु पनि थिएन। एकमात्र ब्रह्मको अस्तित्व थियो। अन्य कुनै कुराको पनि अस्तित्व त्यस बेला थिएन।

तम आसीत्तमसा गूढहमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदम्।
तुच्छ्येनाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिनाजायतैकम् ॥३॥

सृष्टिभन्दा पहिले प्रलयकालमा सम्पूर्ण विश्व मायावी अज्ञान नामका अन्धकारले ग्रस्त थियो। सबै अव्यक्त र सर्वत्र एकै किसिमको प्रवाह थियो। उस बेला चारैतिर सत् वा असत् तत्त्वले ढाकेको थियो। एउटा अविनाशी तत्त्व तपस्याका प्रभावले उत्पन्न भयो।

कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्।
सतो बन्धुमसति निरविन्दन्हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा ॥४॥

सर्वप्रथम परब्रह्म परमात्माका मनमा विराट् सृष्टि उत्पन्न गर्ने इच्छा प्रकट भयो। उसै मनबाट सबैभन्दा पहिले उत्पत्तिको कारण उत्पन्न भयो। मेधावी ज्ञानीले विवेक, बुद्धिले हृदयमा विचार गरेर व्यक्त नहुने असत्‌बाट सत् तत्त्वको उत्पत्तिस्थान ठम्याए।

तिरश्चीनो विततोरश्मिरेषामधः स्विदासी३दुपरि स्विदासी३त्।
रेतोधा आसन्महिमान आसन्त्स्वधा अवस्तात्प्रयतिः परस्तात् ॥५॥

बीज धारण गर्ने देवताको प्रकाश तेर्छो भएर तल र माथि फैलियो र देवताका महिमाले जल प्रेरित गरे। स्वधाको भोग्यस्थान तल र प्रयतिको स्थान माथि स्थिर गराए।

को अद्धा वेद क इह प्र वोचत्कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः।
अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेनाथा को वेद यत आबभूव ॥६॥

यो सृष्टि कहाँबाट र कसरी उत्पन्न भएको हो भन्ने कुन मानिसले जान्दछ र कसले भन्न सक्दछ ? किनभने विद्वान्‌हरू पनि सृष्टिभन्दा पछि नै उत्पन्न भएका हुन्- त्यसैले सृष्टि उत्पन्न कसरी भयो भन्ने कुरो उचित रूपमा बुझ्न को सक्ला ?

इयं विसृष्टिर्यत आबभूत यदि वा दधे यदि वा न।
यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्त्सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद ॥७॥

यस सृष्टिको उत्पादन कहाँबाट भयो, कसले रचना गरेको हो र कसले गरेको होइन, यी सबै कुरा एक मात्र परमेश्वरले जान्दछन्। परमधाममा रहने उनी सृष्टिका अध्यक्ष हुन्। हुन सक्छ, उनले पनि यस सम्बन्धमा पूरा जानेका छैनन् कि ?

[सूक्त - १३०]

ऋषि - यज्ञ प्राजापत्य। **देवता** - भाववृत्त। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तत एकशतं देवकर्मेभिरायतः।
इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तते ॥१॥

यो सृष्टि यज्ञको रूप हो। यस सृष्टिमा पञ्चभूत रूपी वस्त्र बुनिन्छ। यो चिरकालसम्म रहने सृष्टि देवताका दिव्य कर्मले स्थिर रहन्छ। यस सृष्टिरूपी यज्ञमा पितृहरू कपडा बुन्दै अनेकौं किसिमका उत्कृष्ट र निकृष्ट वस्त्र या पदार्थको रचना गर्दछन्।

पुमाँ एनं तनुत उत्कृणत्ति पुमान्वि तत्ने अधि नाके अस्मिन्।
इमे मयूखा उप सेदुरू सदः सामानि चक्रस्तसराण्योतवे ॥२॥

प्रजापति परमेश्वर नै यस सृष्टिका उत्पादक र संहारक हुन्। उनै पुरुषका सामर्थ्यले यस सृष्टिको विस्तार गर्दछ। यस यज्ञस्थलमा परमात्माको किरणरूपी शक्ति निवास गर्दछ र अनेकौं किसिमका सामरूपी सुख उत्पन्न गर्दछन्।

कासीत्प्रमा प्रतिमा किं निदानमाज्यं किमासीत्परिधिः क आसीत्।
छन्दः किमासीत्प्रउगं किमुक्थं यद्देवा देवमयजन्त विश्वे ॥३॥

सम्पूर्ण देवशक्तिले यज्ञ सम्पन्न गरेका बेला त्यसको सीमा कस्तो थियो ? प्रतिमा कस्तो थियो ? उनका सङ्कल्प के थिए? प्रमाण के थिए ? छन्द र स्तोत्र कस्ता थिए ?

अग्नेर्गायत्र्यभवत्सयुग्वोष्णिहया सविता सं बभूव।
अनुष्टुभा सोम उक्थैर्महस्वान्बृहस्पतेर्बृहती वाचमावत् ॥४॥

अग्निदेव गायत्री छन्दका सहायक भए र उष्णिक् छन्दका सहायक सविता भए। सोम अनुष्टुप् छन्दका र उक्थको सम्बन्ध तेजस्वी सूर्यसित भयो। त्यसै गरी बृहती छन्दले बृहस्पतिका वाणीको आश्रय लियो।

विराण्मित्रावरुणयोरभिश्रीरिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अह्नः।
विश्वान्देवाञ्जगत्या विवेश तेन चाक्लृप्र ऋषयो मनुष्याः ॥५॥

विराट् छन्द मित्रावरुण देवतामा आश्रित भयो र त्रिष्टुप् छन्द यस यज्ञमा इन्द्र र दिनका भागमा पऱ्यो। जगती छन्दले अन्य देवताको आश्रय लियो। यस यज्ञबाट सम्पूर्ण ऋषि र मानिस सामर्थ्यशाली भए।

चाक्लृप्रे तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे।
पश्यन्मन्ये मनसा चक्षसा तान् य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ॥६॥

प्राचीन कालमा यस सृष्टियज्ञको उत्पत्ति हुँदा हाम्रा पूर्वज ऋषि र मानिसले माथि बताइएको नियमअनुसार यज्ञको अनुष्ठान सम्पन्न गरे। उहिल्यै यज्ञ सम्पन्न गर्नेहरू मनका आँखाले हामीले उनलाई देखिरहेका छौँ भन्ने अनुभव हामीलाई गराउँथे।

सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः।
पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्योऽ न रश्मीन् ॥७॥

धैर्यवान् सात ऋषिले स्तोत्र र छन्द सङ्ग्रह गरेर बारम्बार यज्ञको अनुष्ठान गर्दै यज्ञका विद्यालाई स्थायित्व प्रदान गरे। सारथीले घोडाको लगाम हातले समातेझैँ मेधावी ऋषिले पूर्वजहो परम्परामा अति सशक्त दृष्टि राखेर यज्ञको अनुष्ठान सम्पन्न गरे।

[सूक्त - १३१]

ऋषि - सुकीर्ति काक्षीवत। **देवता** - इन्द्र अश्विनीकुमार। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

अप प्राच इन्द्र विश्वाँ अभित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व।
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेम ॥१॥

शत्रुलाई पराजित गर्ने हे इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रा समक्ष आउने सबै शत्रु हटाऊ। पछिबाट आउने, उत्तर तथा दक्षिणबाट आउने शत्रु पर हटाऊ। हामी तिम्रा नजिकै सुखपूर्वक निवास गर्न सकौँ।

कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय।
इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! जौ खेती गर्ने किसानले बारम्बार बाली काटेझैँ, देवताका प्रिय तिमी दुष्ट दमन गरेर श्रेष्ठजनको पोषण बारम्बार प्रदान गर्दै उनलाई रक्षा गर।

नहि स्थूर्यृतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे सङ्गमेषु।
गव्यन्त इन्द्र सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ॥३॥

एउटा मात्रै पाङ्ग्रो भएको गाडा कहिल्यै भनेको समयमा उपयुक्त ठाउँमा पुग्दैन। युद्धका समयमा पनि त्यसबाट अन्न लाभ हुँदैन। त्यसैले हामी गाई, गोरु, अश्व, अन्न र बलको कामना गर्दै वृष्टिवर्षक इन्द्रदेवको मित्रताका लागि आह्वान गर्दछौँ।

युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा।
विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! नमुची नामका असुरका अधिकारमा रहेको श्रेष्ठ मधुर सोमरस प्राप्त गरेर पान गर्दै तिमीहरू दुवै शुभ कर्मका पालक इन्द्रदेवको रक्षा गर।

पुत्रमिव पितरावश्विनजोभेन्द्रावथुः काव्यैर्दंसनाभिः।
यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! राक्षसको संसर्गले अशुद्ध भएको सोम पान गरेर सङ्कटग्रस्त हुँदा पनि पिताले पुत्रको रक्षा गरेझैँ अश्विनीकुमारले तिम्रो रक्षा। तिमीले नमुची वध गरेर प्रसन्नता प्रदान गर्ने सोम पान गरेपछि देवी सरस्वती पनि तिम्रै अनुकूल भइन्।

इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः।
बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥६॥

उचित किसिमले संरक्षण प्रदान गर्नमा समर्थ इन्द्रदेवले हामीलाई संरक्षण प्रदान गरुन्। उनै सर्वज्ञ परमेश्वर हाम्रा शत्रुका संहारक होऊन्। हामीमा निर्भीकता स्थापित गरुन्, त्यसबाट हामी उत्तम बलका स्वामी बनौँ।

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम।
स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद् द्वेषः सनुतर्युयोतु ॥७॥

यज्ञीय पुरुषका श्रेष्ठ बुद्धिमा हामी वास गरौँ। कल्याणकारी श्रेष्ठ मनले हामी सम्पन्न होऔँ। श्रेष्ठ संरक्षक र ऐश्वर्यवान् उनै इन्द्रदेव हाम्रा नजिक र टाढा लुकेका शत्रु सधैँका लागि पर भगाइदिऊन्।

[सूक्त – १३२]

ऋषि – शकपूत नार्मेध। **देवता** – मित्रावरुण। **छन्द** – विराड्रूपा न्यंकुसारिणी।

ईजानमिद् द्यौर्गूर्तावसुरीजानं भूमिरभि प्रभूषणि।
ईजानं देवावश्विनावभि सुम्नैरवर्धताम् ॥१॥

यज्ञ आदि कर्म सम्पन्न गर्ने स्तोतालाई आकाश र पृथ्वीले श्रेष्ठ अलङ्कार र श्रीसम्पन्न गराउँछन्। अश्विनीकुमारले यज्ञकर्ता मानिसलाई विभिन्न किसिमका सुखसाधनले परिपूर्ण गर्दछन्।

ता वां मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुम्नेषितत्वता यजामसि।
युवोः क्राणाय सख्यैरभि ष्याम रक्षसः ॥२॥

हे मित्र र वरुण देवता हो ! पृथ्वी धारण गर्ने तिमीहरू दुवै श्रेष्ठ सुखसाधनका अधिकारी हौ। सुखसाधन प्राप्त गर्नका लागि हामी हविष्यान्न समर्पित गरेर दुवैलाई अर्चना गर्दछौँ। यजमानको कल्याणका लागि तिमीहरूका सहयोगले आसुरी शक्ति पराजित गरौँ।

अध चिन्नु यद्दिधिषामहे वामभि प्रियं रेक्णः पत्यमानाः।
यद्वा वा यत्पुष्यति रेक्णः सम्वारन्नकिरस्य मघानि ॥३॥

हे मित्र र वरुण देवता हो ! हामीले स्तुति मन्त्रसँगै तिम्रा लागि यज्ञ सामग्री समर्पित गरेपछि चाँडै नै प्रिय धन उपलब्ध गराउँछौ। हवि प्रदाता यजमानले प्राप्त गर्ने धन कसैले पनि नष्ट गर्न सक्दैन।

असावन्यो असुर सूयत द्यौस्त्वं विश्वेषां वरुणासि राज।
मूर्धा रथस्य चाकन्नैतावतैनसान्तकध्रुक् ॥४॥

हे प्राणदाता मित्रदेव ! आकाशमा प्रकाशित सूर्यदेव तिमीभन्दा भिन्न होइनन्। हे वरुणदेव ! तिमी सम्पूर्ण विश्वका अधिपति हौ। तिम्रा रथको शिखर हाम्रा यज्ञतर्फ उन्मुख छ। हिंसक संहार गर्ने यस यज्ञलाई कसैले अनिष्ट गर्न सक्दैन।

अस्मिन्त्स्वे३ तच्छकपूत एनो हिते मित्रे निगतान्हन्ति वीरान्।
अवोर्वा यद्धात्तनूष्ववः प्रियासु यज्ञियास्ववा ॥५॥

म शकपूतभित्र रहेको पाप पनि कल्याणकारी भएपछि मित्रदेवको अनुकूलता पाएर आक्रान्ता दुष्ट शत्रु विनाश गर्ने कारण बन्दछ। मित्रदेव आएर हाम्रा [illegible] [illegible] प्रदान गरुन् र यज्ञमा प्रयुक्त [illegible] [illegible] गरुन्।

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पयसा पुपूतनि।
अव प्रिया दिदिष्टन सूरो निनिक्त रश्मिभिः ॥६॥

विशिष्ट ज्ञानले सम्पन्न हे मित्र र वरुणदेवता हो ! तिमीहरूकी जन्मदातृ अदिति माता हुन्। द्युलोकजस्तै धर्ती पनि अन्नजलले उनैले परिष्कृत गर्दछिन्। तिमीहरू हामीलाई प्रीतियुक्त धन प्रदान गर र सूर्यका रश्मिले सम्पूर्ण विश्वलाई परिपुष्ट गर।

युवं ह्यप्नराजावसीदतं तिष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम्।
ता नः कणूकयन्तीर्नृमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अंहसः ॥७॥

हे मित्र र वरुणदेव ! आफ्ना सत्कर्मले प्रकाशमान भएर आ-आफ्ना स्थानमा तिमीहरू प्रतिष्ठित हुन्छौ। उपद्रव गर्ने यी शत्रु पराजित गर्नका लागि तिमीहरू दुवै वनमा विहार गर्ने रथमा आरुढ होओ। आफ्ना प्रिय नृमेध र सुमेध नामका यज्ञ र तिनलाई सम्पन्न गर्ने ऋषिलाई विकृतिबाट बचाओ।

[सूक्त – १३३]

ऋषि – सुदास पैजवन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – शक्वरी महापंक्ति त्रिष्टुप्।

प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत। अभीके चिदु लोककृत्सङ्गे समत्सु वृत्रहास्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥१॥

हे स्तोता हो ! इन्द्रदेवका रथका अगाडि रहने बलको उपासना गर। शत्रुसेनाको आक्रमणका

अवसरमा यो लोकपालक र शत्रुनाशक इन्द्रदेव नै प्रेरणाका आधार हुन्छन् भन्ने निश्चित जान। शत्रुको धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने हामी कामना गर्दछौं।

त्वं सिन्धूँरवासृजोऽधराचो अहन्नहिम्। अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि वार्यं तं त्वा परि ष्वजामहे। नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी नदीका प्रवाहमा आउने अवरोधलाई हटाउँछौ र मेघ फोर्दछौ। तिमी शत्रुविहीन र सर्वत्राट वरणीय पदार्थका पोषक हौ। हामी तिमीलाई हविष्यान्न दिएर हर्षित गर्दछौं। शत्रुको धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने कामना गर्दछौं।

वि षु विश्वा अरातयोऽर्यो नशन्त नो धियः। अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्ददिर्वसु नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥३॥

हामीमाथि आक्रमण गर्ने शत्रुको विनाश होस्। हे इन्द्रदेव ! हामीमाथि आक्रमण गर्ने जघन्य दुष्टलाई तिमी आफ्ना शस्त्रले मार्दछौ। हाम्रो बुद्धि तिमीतिर प्रेरित होस्। तिम्रो धन आदि प्राप्त होस्। शत्रुको धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने कामना गर्दछौं।

यो न इन्द्राभितो जनो वृकायुरादिदेशति। अधस्पदं तमीं कृधि विबाधो असि सासहि र्नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! शस्त्र आदिले सम्पन्न भएर हाम्रा वरिपरि घुमिरहेका ब्वाँसाजस्ता हिंसक वृत्तिका दुष्ट मानिसलाई तिमी गोडाले मिचिदेऊ। अरू सबै शत्रुका धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने कामना गर्दछौं।

यो न इन्द्राभिदासति सनाभिर्यश्च निष्ट्यः। अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! निकृष्ट स्वभाव भएका अनिष्टकारी शत्रुको पराक्रम तिमी उसरी नै विनष्ट गराऊ, जसरी महान् द्युलोकले समस्त पदार्थ आफूभन्दा तल रहेको देख्दछ। हाम्रा शत्रुको धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने कामना गर्दछौं।

वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रभामहे। ऋतस्य नः पथा नयाति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! हामी तिम्रा अनुगामी बनेर तिमीप्रति मित्रभाव परिपोषित गर्दछौं। हामीलाई यज्ञय सन्मार्गमा प्रेरित गर्दै सबै पाप र दुःखदायी दुष्परिणामबाट पार गर। शत्रुको धनुषको प्रत्यञ्चा चुँडियोस् भन्ने कामना गर्दछौं।

अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे।
अच्छिद्रोध्नी पीपयद्यथा नः सहस्रधारा पयसा मही गौः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! हामी स्तोतालाई तिमी सबै अभीष्ट मनोरथ पूर्ति हुने प्रेरणा प्रदान गर। पृथ्वीस्वरूपा विशाल स्तनयुक्त गाई सहस्र धाराले पोषक रसरूपी दुध दिएर हामीलाई परिपुष्ट गरोस्। /

[सूक्त – १३४]

ऋषि – मान्धाता यौवनाश्व गोधा। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – महापंक्ति पंक्ति।

उभे यदिन्द्र रोदसी आपप्राथोषाइव। महान्तं त्वा महीनां सम्राजं
चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥१॥

तेजस्विनी उषाजस्तै द्युलोक र पृथ्वीलोकलाई प्रकाशले पूर्ण गराउने, प्राणीका स्वामी हे महान् इन्द्रदेव ! तिमीलाई कल्याण गर्ने देवमाता अदितिले जन्माएकी हुन्।

अव स्म दुर्हणायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम्। अधस्पदं तमी
कृधि यो अस्माँ आदिदेशति देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! हामीलाई परतन्त्र गराउने दुष्कर्मी शत्रुलाई गोडाले मिचिदेऊ। तिमीलाई कल्याणकारिणी अदिति माताले उत्पन्न गरेकी हुन्।

अव त्या बृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन्। शचीभिः शक्र
धूनुहीन्द्र विश्वाभिरूतिभि र्देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥३॥

शत्रु हनन गर्ने, सामर्थ्यशाली हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना सामर्थ्य र कर्मले सबैलाई आह्लादित गर्दछौ। तिमी विपुल अन्नभण्डार हामीतिर पठाऊ र सबै किसिमले हाम्रो संरक्षण गर। तिमीलाई कल्याणकारिणी अदिति माताले उत्पन्न गरेकी हुन्।

अव यत्त्वं शतक्रतविन्द्र विश्वानि धूनुषे। रयिं न सुन्वते

सचा सहस्रिणीभिरूतिभि र्देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥४॥

हे सयौँ यज्ञ गर्ने इन्द्रदेव ! तिमी सबै किसिमका अन्नधन लोकको हितका लागि प्रस्तुत गर्दछौ। सोम पेल्ने यजमानलाई हजारौँ किसिमका सम्पदा, सुसन्तति र संरक्षण प्रदान गर्दछौ। तिमीलाई कल्याणकारिणी अदिति माताले उत्पन्न गरेकी हुन्।

अव स्वेदाइवाभितो विष्वक्पतन्तु दिद्यवः। दूर्वायाइव तन्तवो

व्य१स्मदेतु दुर्मति र्देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥५॥

इन्द्रदेवको वज्रास्त्र पसिनाको थोपाजस्तै चारैतिर संरक्षणका लागि प्रस्तुत होस्। दुबो मौलाएझैँ उनका आयुध सर्वव्यापी होऊन्। दुर्बुद्धिग्रस्त शत्रु हामीदेखि पर होऊन्। तिमीलाई कल्याणकारिणी अदिति माताले उत्पन्न गरेकी हुन्।

दीर्घं ह्यङ्कुशं यथा शक्तिं बिभर्षि मन्तुमः। पूर्वेण मघवन्पदाजो

वयां यथा यमो देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥६॥

हे ज्ञानवान् इन्द्रदेव ! महान् अङ्कुशजस्तो शक्ति तिमी धारण गर्दछौ। हे इन्द्रदेव ! अजबाट उत्पन्न पूर्व पदझैँ तिमी आफ्ना सामर्थ्यले सबैलाई वशमा गर्दछौ। तिमीलाई कल्याणकारिणी अदिति माताले उत्पन्न गरेकी हुन्।

नकिर्देवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रश्रुत्यं चरामसि।

पक्षेभिरापिकक्षेभिरत्राभि सं रभामहे ॥७॥

हे देवता हो ! हामी याजक कोही पनि अमर्यादित र धर्मविहीन कर्म गर्दैनौँ। हामी कसैको केही हानी गर्दैनौँ। हातमा हवन सामग्री लिएर हामी यज्ञ आदि श्रेष्ठ कर्म सम्पन्न गर्दछौँ।

[सूक्त - १३५]

ऋषि - कुमार यामायन। **देवता** - यम। **छन्द** - अनुष्टुप्।

यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैः सम्पिबते यमः।

अत्रा नो विश्पतिः पिता पुराणाँ अनु वेनति ॥१॥

सुन्दर पत्रले सुशोभित यमदेव देवतासँग बसेर सोमपान गर्ने वृक्षमा गएर म पुर्खाको सहायक बनूँ भन्ने हाम्रा पिता प्रजापतिको अभिलाषा छ।

पुरणाँ अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया।

असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा अस्पृहयं पुनः ॥२॥

प्रजापति पिताले म पुर्खाको सहायक बनूँ भन्ने इच्छा प्रकट गर्दा मैले निष्ठुरतापूर्वक उनका त्यस रहरप्रति विरक्ति प्रकट गरेँ, अहिले ममा उनीप्रति श्रद्धाभाव जागेको छ।

यं कुमार नवं रथमचक्रं मनसाकृणोः।

एकेषं विश्वतः प्राञ्चमपश्यन्नधि तिष्ठसि ॥३॥

हे कुमार नचिकेता ! तिमीले मसित पाङ्ग्राविनाको, एउटा दण्डको र सर्वत्र गमनशील रथको रहर गरेका थियौ र सोचविचार नगरीकनै तिमी त्यसमा आरूढ भयौ।

यं कुमार प्रावर्तयो रथं विप्रेभ्यस्परि।

तं सामानु प्रावर्तत समितो नाव्याहितम् ॥४॥

हे कुमार नचिकेता ! बुद्धिमान् सार्थीभाइ छोडेर तिमी जुन रथ लिएर आफैँ जाँदै छौ, त्यो तिम्रा पिताका ज्ञानको उपदेशले चल्दछ। त्यही उपदेश नै रथका लागि नौकारूपी आश्रय हो। त्यसै नौकामा आरूढ भएर त्यस रथले यहाँबाट प्रस्थान गर।

कः कुमारमजनयद्रथं को निरवर्तयत्।

कः स्वित्तदद्य नो ब्रूयादनुदेयी यथाभवत् ॥५॥

बालक नचिकेताका जन्मदाता को हुन् ? यो बालक जीवनजगत्बाट यहाँ आइपुग्नका लागि कसले यो रथ पठाइदियो ? आज यो कुरो हामीसित कसले भन्न सक्छ ?

यथाभवदनुदेयी ततो अग्रमजायत।

पुरस्ताद् बुध्न आततः पश्चान्निरयणं कृतम् ॥६॥

जुन कारणले यी बालकलाई यमराजबाट भूलोकमा यिनका पितालाई जिम्मा लगाइन्छ, त्यसका

विषयमा पहिले नै बताइसकिएको छ। सबैभन्दा पहिले पिताका भनाइको मुख्य भाग भनियो, त्यसपछि फिर्ता ल्याउने उपाय पनि भनियो।

इदं यमस्य सादनं देवमानं यदुच्यते।
इयमस्य धम्यते नाडीरयं गीर्भिः परिष्कृतः ॥७॥

जसलाई देवताले निर्माण गरे, त्यो नै नियन्ता यमदेवको आश्रयस्थल हो भन्ने मानिसको भनाइ छ। यो वेणु नामको बाजा यमदेवको सन्तुष्टिका लागि बजाइन्छ। स्तुति मन्त्रले उनलाई सुशोभित गराइन्छ।

[सूक्त - १३६]

ऋषि – वातरशन मुनिगण। **देवता** – केशी। **छन्द** – अनुष्टुप्।

केश्य१ग्निं केशी विषं केशी बिभर्ति रोदसी।
केशी विश्वं स्वर्दृशे केशीदं ज्योतिरुच्यते ॥१॥

रश्मिले प्रकाशमान सूर्यदेव अग्नि, जल र द्यावापृथिवी धारण गर्दछन्। सूर्यले नै सम्पूर्ण विश्वलाई प्रकाश दिएर दर्शनयोग्य बनाउँछन्। यिनै सूर्यका ज्योतिलाई केशी नामले सम्बोधन गरिन्छ।

मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला।
वातस्यानु ध्राजिं यन्ति यद्देवासो अविक्षत ॥२॥

वातरसनका वंशज मनीषि पहेँलो वस्त्र धारण गरेर तपस्या गर्दछन्। देवत्व धारण गर्ने स्थितिमा उनीहरू वायुका गतिको अनुगमन गर्दछन्।

उन्मदिता मौनेयेन वातौं आ तस्थिमा वयम्।
शरीरेदस्माकं यूयं मर्तासो अभि पश्यथ ॥३॥

सबै सांसारिक व्यवहारबाट निवृत्त भएपछि मुनिको वृत्तिमा लागेर परम आनन्दमा मग्न हुँदै हामी वायुजस्तै सूक्ष्म भएका छौं। हे मानिस हो ! हाम्रो स्थूल शरीर मात्रै देख्न तिमीहरू सक्दछौ।

अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत्।
मुनिर्देवस्यदेवस्य सौकृत्याय सखा हितः ॥४॥

मुनिहरू अन्तरिक्षमार्गबाट आउनजान सक्दछन्। उनीहरू सबै कुरो आफ्ना तेजस्वी दिव्यदृष्टिले हेर्न सक्छन्। तिमी देवशक्तिसित मित्रभावले युक्त छौ। तिनीहरू सबै सत्कर्मका लागि नै प्रतिष्ठित हुन्छन्।

वातस्याश्वो वायोः सखाथो देवेषितो मुनिः।
उभौ समुद्रावा क्षेति यश्च पूर्व उतापरः ॥५॥

मुनिहरू वायुमार्गमा भ्रमण गर्नका लागि अश्वरूप धारण गर्दछन् र वायुका सखाजस्तै छन्। देवताहरू उनलाई प्राप्त गर्ने कामना गर्दछन्। उनीहरू पूर्व र पश्चिमका दुवै समुद्रमा निवास गर्दछन्।

अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन्।
केशी केतस्य विद्वान्त्सखा स्वादुर्मदिन्तमः ॥६॥

सूर्यदेव अप्सरा, गन्धर्व र अन्य मृग आदिका स्थानमा विचरण गर्दछ। तेजस्वी सूर्यदेव सबै ज्ञातव्य विषयका ज्ञाता, रसका उत्पादक र आनन्ददाता हुन्।

वायुरस्मा उपामन्थत्पिनष्टि स्मा कुनन्नमा।
केशी विषस्य पात्रेण यद्रुद्रेणापिबत्सह ॥७॥

केशीले रुद्रसँग जलपात्रमा जल पान गरिरहँदा वायुदेव उनलाई प्रकम्पित गर्दछन् र कठिन माध्यमिका वाणी भङ्ग गराउँछन्।

[सूक्त - १३७]

ऋषि – सप्तर्षिगण। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – अनुष्टुप्।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः।
उतागश्चक्रुषं देवा देवा जीवयथा पुनः ॥१॥

हे देवता हो ! हामी पतितलाई बारम्बार माथि उकास। हे देवता हो ! हामी अपराधीको अपराध कर्म निवारण गर। हे देवता हो ! हाम्रो संरक्षण गर्दै दीर्घायुसम्पन्न बनाओ।

द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः ।
दक्षं ते अन्य आ वातु परान्यो वातु यद्रपः ॥२॥

दुई वायुमध्ये एउटा समुद्रसम्म र अर्को समुद्रभन्दा परसम्म प्रवाहित हुन्छन्। दुईमध्ये एउटाले स्तोतालाई बल प्रदान गरुन् भने अर्कोले उनका पाप नाश गराऊन्।

आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।
त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईयसे ॥३॥

हे वायुदेव ! तिमी व्याधि निवारण गर्दछौ र कल्याणकारी औषधि लिएर आउँछौ। अहितकारी पापरूपी मललाई यहाँबाट उडाउँदै लिएर जाऊ। तिमी संरक्षणका लागि औषधिको रूप, कल्याणकारी र देवदूत बनेर सर्वत्र सञ्चार गर्दछौ।

आ त्वागमं शन्तातिभिरथी अरिष्टतातिभिः ।
दक्षं ते भद्रमाभार्षं परा यक्ष्मं सुवामि ते ॥४॥

हे स्तोता हो ! तिम्रा लागि सुखशान्ति प्रदायक र अहिंसक संरक्षणसाधन लिएर म आएको छु। तिम्रा लागि मङ्गलमय शक्ति पनि मैले धारण गरेको छु। त्यसैले त यति बेला तिमीहरूका सबै खालको रोग निवारण गर्दछु।

त्रायन्तामिह देवास्त्रायतां मरुतां गणः ।
त्रायन्तां विश्वा भूतानि यथायमरपा असत् ॥५॥

यस लोकमा समस्त देवताले हामीलाई संरक्षण प्रदान गरुन्, मरुत्हरू र सबै खालका प्राणीले हाम्रो रक्षा गरुन्। तिनले हाम्रा शरीरको रोग र पाप निवारण गरुन्।

आप इद्वा उ भेषजीरापे अमीवचातनीः ।
आपः सर्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ॥६॥

जल सम्पूर्ण रोगको निवारक हो। जलले नै रोगका कारणको विनाश गर्दछ। जल नै सबैका लागि हितकारी औषधि हो। त्यही नै तिम्रा लागि रोगनाशक छ।

हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वन वाचः पुरोगवी ।
अनामयित्नुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि ॥७॥

मन्त्रको उच्चारण गर्दाखेरि वाणीसँगै जिब्रो चलेझैँ दस औंला भएका दुवै हातले तिम्रो स्पर्श गर्दा रोगबाट मुक्त गरिदिन्छौं।

[सूक्त - १३८]

ऋषि - अङ्ग औरव। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती।

तव त्य इन्द्र सख्येषु वह्नय ऋतं मन्वाना व्यदर्दिरुर्वलम् ।
यत्रा दशस्यन्नुषसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मन्नह्यश्च दंसयः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रो मित्रतामा रहने यज्ञकर्ताले हवनसामग्री समर्पित गर्दै यज्ञ सम्पन्न गरेर बल नामको असुर संहार गर्नका लागि तिम्रो स्तोत्र गाए। अनि तिमीले कुत्स ऋषिलाई बिहानीका आलोक दर्शन गरायौ। तिमीले जल मुक्त गरायौ र वृत्रासुरका समस्त कार्य विनाश गर्‍यौ।

अवासृजः प्रस्वः श्वञ्चयो गिरीनुदाज उस्रा अपिबो मधु प्रियम् ।
अवर्धयो वनिनो अस्य दंससा शुशोच सूर्य ऋतजातया गिरा ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले जल निर्माण गरेपछि पर्वत भेदन गरेर बगायौ। बल असुरले अपहरण गरेका गाई तिमीले मुक्त गरायौ। तिमीले मधुर सोमरस पान गरेर वनका वृक्ष वर्षाले संवर्द्धित गरायौ। यज्ञमा उत्तम मन्त्रले तिम्रो स्तुति गरियो। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा मङ्गल कर्मको प्रभावबाट सूर्यदेवले तेज धारण गरे।

वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं दिवो विदद्दासाय प्रतिमानमार्यः ।
दृढहानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चकृवाँ ऋजिश्वना ॥३॥

द्युलोकमा सूर्यदेवले आफ्नो रथ अघि बढाए। श्रेष्ठ इन्द्रदेवले दासलाई पराजित गरे। इन्द्रदेवले ऋजिश्वासँग मित्रता गरेर पिप्रु नामका मायावी असुरको पराक्रम नष्ट गरे।

अनाधृष्यानि धृषितो व्यास्यन्निधीँरदेवाँ अमृणदयास्यः ।
मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा ददे गृणानः शत्रूँरशृणाद्विरुक्मता ॥४॥

पराक्रमी इन्द्रदेवले अपराजेय शत्रुको सैन्यदल विनाश गरे । अयास्य ऋषिले स्तुति गरेका इन्द्रदेवले शक्तिशाली देवताविरोधी राक्षसलाई विनाश गरे। सूर्यदेवले भूमिबाट रस प्राप्त गरेझैँ इन्द्रदेव शत्रुको नगरबाट धन ग्रहण गर्दछन् । स्तुति ग्रहण गर्दै उनले तेजस्वी वज्रले शत्रु विध्वंस गराए ।

अयुद्धसेनो विभ्वा विभिन्दता दाशद्वृत्रहा तुज्यानि तेजते ।
इन्द्रस्य वज्रादबिभेदभिश्नथः प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अनः ॥५॥

इन्द्रदेवका सेनासित युद्ध गर्न कसैले पनि सक्दैन । ती सर्वज्ञ गतिशील र शत्रु विदीर्ण गर्ने वज्रले वृत्रको संहार गर्दछन् ! चिरा पार्ने वज्रदेखि शत्रुपक्षका सबै डराउँछन् । त्यसै बेला सूर्यदेव विश्वलाई प्रकाशित गर्दछन् र उषादेवी रथ अघि बढाउँछिन् ।

एता त्या ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयज्ञम् ।
मासां विधानमदधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति प्रधिं पिता ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! यी पराक्रमी कार्य तिमीबाटै सम्पन्न भएका छन् । यज्ञविरोधी असुर तिमीले एक्लै संहार गर्यौ ! महिना निर्धारण गर्ने सूर्यदेवलाई तिमीले नै द्युलोकमा प्रतिष्ठित गरायौ । वृत्रासुरले भङ्ग गरेका रथको चक्र सबैका पिताजस्ता सूर्यदेव तिम्रै शक्तिले धारण गर्दछन् ।

[सूक्त - १३९]

ऋषि -- विश्वावसु देवगन्धर्व । **देवता** - सविता विश्वावसु देवगन्धर्व । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयाँ अजस्रम् ।
तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वान्त्सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः ॥१॥

हरियो रङ्गका वनस्पति र यसमा आश्रित सबै जीवलाई पोषण गर्ने परम ज्योतिर्वान् सूर्यदेव आफ्नो रश्मि पूर्व दिशामा प्रकट गर्दछन् । जितेन्द्रिय विद्वान् र पोषणकर्ता सूर्यदेव उत्पन्न भएर सम्पूर्ण लोकलाई प्रकाशित गर्दछन् र निरन्तर गतिशील हुन्छन् ।

नृचक्षा एष दिवो मध्य आस्त आपप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
स विश्वाचीरभि चष्टे घृतचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् ॥२॥

सबैलाई उत्पन्न गराउने सवितादेव द्युलोकका मध्यमा अवस्थित छन् । यिनले द्युलोक, पृथ्वी र अन्तरिक्ष तीनैलाई आफ्ना तेजले दीप्तिमान् गराउँछन् । यी सम्पूर्ण विश्वलाई आफ्नो आश्रयमा लिने, जल धारण गर्ने र सबैले स्पष्ट देख्ने हुन् । यो लोक, परलोक र मध्यलोकमा रहेका प्राणीको सूक्ष्म भाव सवितादेवले राम्रोसित जानेका छन् ।

रायो बुध्नः सङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे शचीभिः ।
देवइव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम् ॥३॥

ऐश्वर्यका मूल, वैभवप्रदाता, सत्यधर्मका प्रेरक सवितादेव आफ्ना दीप्तिले समस्त विश्व आलोकित गर्दछन् । सवितादेव इन्द्रदेवको जस्तै सम्पदा प्राप्त गर्न सङ्ग्राम क्षेत्रमा स्थिर रहन्छन् ।

विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तदृतेना व्यायन् ।
तदन्ववैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीँरपश्यत् ॥४॥

हे सोमदेव ! यज्ञकर्मका पुण्य प्रभावले विश्वावसु गन्धर्व देखेर विलक्षणतापूर्वक जल प्रवाहित भयो । जललाई प्रेरणा दिने इन्द्रदेवले यो प्रवाह देखेपछि यो यज्ञकार्य कहाँ चल्दै छ भन्ने हेर्नका लागि सूर्यमण्डलका चारैतिर निरीक्षण गरे ।

विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु दिव्या गन्धर्वो रजसो विमानः ।
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्याः ॥५॥

दिव्यलोकनिवासी र जल निर्माण गर्ने गन्धर्व विश्वावसुले हामीलाई यस विषयमा सम्पूर्ण जानकारी दिऊन् । यथार्थ सत्य के हो, हामी जान्दैनौँ । हे विश्वावसु हो ! हाम्रो स्तुतिलाई प्रेरित गर्दै तिमी विचारपूर्वक गरेका कामलाई संरक्षण प्रदान गर ।

सस्निमविन्दच्चरणे नदीनामपावृणोद्दुरो अश्मव्रजानाम् ।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोचदिन्द्रो दक्षं परि जानादहीनाम् ॥६॥

इन्द्रदेवले नदीको अन्तिम भाग अन्तरिक्षका मेघमा देखे । उनले मेघमा सञ्चार गर्ने जलको ढोका उघारे । उनले यसलाई जलमय स्वरूप प्रदान गरे । इन्द्रदेवले मेघको शक्ति राम्ररी चिनेका छन् ।

[सूक्त - १४०]

ऋषि - अग्नि। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - सतोबृहती विष्टारपंक्ति त्रिष्टुप्।

अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो।
बृहद्भानो शवसा वाजमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो हविष्यान्न प्रशंसनीय छ। हे तेजस्वी अग्निदेव ! तिम्रो ज्वाला अति सुशोभित हुन्छ। तेजस्वी, ज्ञानी हे देव ! तिमी आफ्ना सामर्थ्यले हविदातालाई उत्तम अन्न प्रदान गर्दछौ।

पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना।
पुत्रो मातरा विचरन्नुपावसि पृणक्षि रोदसी उभे ॥२॥

हे अग्निदेव ! पवित्र किरण र निर्मल तेजले युक्त तिमी सूर्यदेवजस्तै उदित हुन्छौ र पूर्ण तेज प्राप्त गर्दछौ। हविष्यान्नले द्युलोक र वर्षाले पृथ्वी सुसम्पन्न बनाउँछौ।

ऊर्जो नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः।
त्वे इषः सं दधुर्भूरिवर्पसश्चित्रोतयो वामजाताः ॥३॥

सर्वज्ञाता, शक्तिवान् हे अग्निदेव ! तिमी हाम्रा उत्तम स्तुतिले हर्षोल्लास प्राप्त गर, हाम्रा यज्ञ आदि कर्मले सन्तुष्ट होऊ। अनेकौँ रूपका विलक्षण द्रष्टा तिमी यजमानले प्रदान गरेको हविष्यान्न ग्रहण गर।

इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य।
स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसिं क्रतुम् ॥४॥

हे अविनाशी अग्निदेव ! तिमी आफ्ना तेजले प्रदीप्त भएर हाम्रो धन वृद्धि गर। तिमी हाम्रा यज्ञकर्ममा आफ्ना तेजस्वी रूपले सुशोभित हुन्छौ र यज्ञको फल प्रदान गर्दछौ।

इष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसो महः।
रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसिं रयिम् ॥५॥

संस्कारित र सुशोभित यज्ञ गराउने, सर्वज्ञ, असङ्ख्य धनका अधिपति, धनप्रदाता, हे अग्निदेव ! हामी तिम्रो आराधना गर्दछौँ, मनग्गे धन र सौभाग्ययुक्त अन्न प्रदान गर।

ऋतावानं महिषं विश्वदर्शतमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः।
श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा ॥६॥

याजकहरू यज्ञका महान् आधार, सामर्थ्यवान्, सर्वज्ञ, दर्शनीय अग्निदेवलाई सुखको आकाङ्क्षाले आफ्ना सामु स्थापित गर्दछन्। हाम्रो स्तुति सुन्ने, सर्वत्र विख्यात, दिव्य गुणसम्पन्न हे अग्निदेव ! यजमान दम्पती आफ्ना वाणीले तिम्रो स्तुति गर्दछन्।

[सूक्त - १४१]

ऋषि - अग्नि तापस। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अग्ने अच्छा वदेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव।
प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम् ॥१॥

हे अग्निदेव ! हामीप्रति तिमी श्रेष्ठ मनोभाव राखेर यज्ञमा उपस्थित होऊ र हाम्रा लागि हितकारी उपदेश देऊ। हे प्रजापालक अग्निदेव ! तिमी ऐश्वर्यप्रदाता हौ। त्यसैले हामीलाई पनि धनधान्यले परिपूर्ण गराऊ।

प्र नो यच्छत्वर्यमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः।
प्र देवाः प्रोत सूनृता रायो देवी ददातु नः ॥२॥

अर्यमा, भग र बृहस्पतिदेवले हामीलाई ऐश्वर्यले परिपूर्ण गरुन्। समस्त देवता र वाणीकी अधिष्ठात्री, सत्यप्रिय देवी सरस्वतीले भरपूर धन आदि सम्पदा प्रदान गरुन्।

सोमं राजानमवसेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे।
आदित्यान्विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम् ॥३॥

हामी आफ्नो संरक्षण र पालनका लागि राजा सोम, अग्निदेव, आदित्यगण, विष्णुदेव, सूर्यदेव, प्रजापति ब्रह्मा र बृहस्पतिदेवलाई स्तोत्रले आमन्त्रित गर्दछौँ।

इन्द्रवायू बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे।
यथा नः सर्व इज्जनः सङ्गत्यां सुमना असत् ॥४॥

प्रशंसनीय इन्द्र, वायु र बृहस्पतिलाई हामी यस यज्ञीय कार्यमा आदरपूर्वक आमन्त्रित गर्दछौं। यी सबै देवताहरू हामीप्रति अनुकूल विचार राख्दै हर्षित होऊन्।

अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय।
वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम् ॥५॥

हे स्तोता हो ! तिमीहरू सबैले अर्यमा, बृहस्पति, इन्द्र, वायु, विष्णु, सरस्वती, अन्न र बलप्रदाता सवितादेवलाई आह्वान गर। सबै देवता हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि यहाँ आऊन्।

त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्म यज्ञं च वर्धय।
त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी अन्य सबै अग्निसँगै आएर हाम्रो स्तोत्र र यज्ञ अभिवृद्धि गराऊ। तिमी धनवैभव प्रदान गर्नका लागि दाताका रूपमा देवतालाई प्रेरित गर।

[सूक्त - १४२]

ऋषि - शार्ङ्गगण। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती अनुष्टुप्।

अयमग्ने जरिता त्वे अभूदपि सहसः सूनो नह्यन्यदस्त्याप्यम्।
भद्रं हि शर्म त्रिवरूथमस्ति त आरे हिंसानामप दिद्युमा कृधि ॥१॥

हे अग्निदेव ! स्तोताहरू स्तोत्रले तिम्रै प्रार्थना गर्दछन्। हे बलका पुत्र अग्निदेव ! हाम्रा लागि तिमीबाहेक अर्को कुनै लक्ष्य पनि छैन। तिमीले दिएको कल्याणकारी सुख, निश्चित नै तीनै किसिमका दुःखबाट संरक्षण प्रदान गर्ने खालको छ। हामी तिम्रा प्रतप्त ज्वालाले पीडित नहोऔं भनेर तिनलाई हामीदेखि पर राख।

प्रवत्ते अग्ने जनिमा पितूयतः साचीव विश्वा भुवना न्यृञ्जसे।
प्र सप्तयः प्र सनिषन्त नो धियः पुरश्चरन्ति पशुपाइव त्मना ॥२॥

हे अग्निदेव ! अन्नको अभिलाषा गर्दै भएको तिम्रो उत्पत्ति अति मनोहर हुन्छ। बन्धुले जस्तै तिमी सम्पूर्ण लोक सुशोभित गराउँछौ। जताततै जाने ज्वाला देखेर हाम्रो स्तोत्रको उदय भएको छ। यी ज्वाला पशुपालकजस्तै अगाडि बढ्दछन्।

उत वा उ परि वृणक्षि बप्सद्बहोरग्न उलपस्य स्वधावः।
उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेतिं तविषीं चुक्रुधाम ॥३॥

हे दीप्तिमान् अग्निदेव ! घाँसलाई खाएझैं डढाएर समाप्त गर्दछौ। उब्जाउ भूमिलाई तिम्रा प्रभावले रुखो गराउँछ। हामी तिम्रो प्रचण्ड ज्वालाको कोपभाजन नबनौं।

यदुद्वतो निवतो यासि बप्सत्पृथगेषि प्रगर्धिनीव सेना।
यदा ते वातो अनुवाति शोचिर्वप्तेव श्मश्रु वपसि प्र भूम ॥४॥

हे अग्निदेव तिमी माथिदेखि तलसम्म रुख डढाउँदै विजयको आकाङ्क्षा बोकेका सेना अलगअलग दिशामा गएझैं अगाडि बढ्दछौ। तिम्रा ज्वालाको अनुकूल दिशामा वायु बहँदा हजामले दाह्रीजुँगा खौरेझैं विशाल भूखण्डका वृक्षवनस्पति रित्याउँछौ।

प्रत्यस्य श्रेणयो ददृश्र एकं नियानं बहवो रथासः।
बाहू यदग्ने अनुमर्मृजानो न्यङ्ङुत्तानामन्वेषि भूमिम् ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्नो ज्वाला बारम्बार विस्तृत गर्दै समस्त वनक्षेत्र भस्म पारेर कहिले तल त कहिले माथिका भूभागमा सर्छौ। तिम्रा शरीरको ज्वाला शृङ्खलाबद्ध भएर सेनाको एउटा रथका पछाडि अर्को रथ हिँडेझैं अगाडि बढ्दछ।

उत्ते शुष्मा जिहतामुत्ते अर्चिरुत्ते अग्ने शशमानस्य वाजाः।
उच्छ्वञ्चस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो ज्वाला माथितिर उक्लियोस्। तिम्रा तेज र बलपराक्रम बढोस्। आज सबै वसुहरू अति नै नम्र भएर तिम्रो वन्दना गर्दछन्।

अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम्।
अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेन याहि वशाँ अनु ॥७॥

हे अग्निदेव ! जलको आधार यस स्थानमा विशाल समुद्र विद्यमान छ। तिमी हाम्रा यस स्थानका अतिरिक्त अन्य मार्ग अपनाऊ। अनि तिमी स्वेच्छापूर्वक वनस्पतितर्फ अगाडि बढ्न सक्दछौ।

आयने ते परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः।
ह्रदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे ॥८॥

हे अग्निदेव ! तिमी आउँदा र जाँदा हाम्रा निवासस्थानमा फूलले भरिएका लहरा र दुबो हुर्कियोस्। जलाशयमा अनेकौँ किसिमका कमल फुलून्। समुद्रको जलप्रदेशमा हाम्रो यो निवासस्थल होस्। त्यहाँ हामी तिम्रो तापदेखि सुरक्षित रहन सकौँ।

[सूक्त - १४३]

ऋषि - अत्रि सांख्य। **देवता** - आश्विनीकुमार। **छन्द** - अनुष्टुप्।

त्यं चिदत्रिमृतजुरमर्थमश्वं न यातवे।
कक्षीवन्तं यदी पुना रथं न कृणुथो नवम् ॥१॥

हे अश्विनीकुमार हो ! यज्ञ आदि गर्दागर्दै अत्रि ऋषि वृद्ध भइसकेका थिए। तिमीहरूले उनलाई बलवान् बनाएपछि अश्वजस्तै गन्तव्य स्थलमा पुग्न समर्थ भए। कक्षीवान् ऋषिलाई तिमीले पुरानो रथ मरम्मत गरेझैँ नवजीवन प्रदान गऱ्यौ।

त्यं चिदश्वं न वाजिनमरेणवो यमत्नत।
दृळहं ग्रन्थिं न वि ष्यतमत्रिं यविष्ठमा रजः ॥२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! शीघ्रगामी अश्वजस्तै अत्रि ऋषिलाई अति पराक्रमी असुरले बाँधेका थिए। तिमीहरूले कसिलो गाँठो खोलेझैँ गरी उनलाई मुक्ति प्रदान गऱ्यौ। उनी युवा पुरुषजस्तो भएर यस लोकमा आए।

नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिषसतं धियः।
अथा हि वां दिवो नरा पुनः स्तोमो न विशसे ॥३॥

शुभ्रवर्ण र सुन्दर नायक हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू अत्रि ऋषिलाई कार्यकुशलता प्राप्त गर्नका लागि बुद्धि प्रदान गर। हामी दिव्य स्तोत्रले तिमीहरूको प्रार्थना गर्दछौँ।

चिते तद्वां सुराधसा रातिः सुमतिरश्विना।
आ यन्नः सदने पृथौ समने पर्षथो नरा ॥४॥

श्रेष्ठ अन्नदाता हे अश्विनीकुमार हो ! हाम्रा यज्ञगृहमा उपस्थित भएर तिमीहरूले महान् यज्ञको रक्षा गऱ्यौ। यसबाट निश्चित रूपमा तिमीहरू हाम्रा दानको भावना र स्तोत्रका अभिप्रायबाट परिचित छौ भन्ने हामी अनुभव गर्दछौँ।

युवं भुज्युं समुद्र आ रजसः पार ईङ्खितम्।
यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या सातये कृतम् ॥५॥

हे अश्विनीकुमार हो ! समुद्रका तरङ्गमा जतातते डुब्न लागेका भुज्युलाई उतार्नका लागि तिमीहरू दुवै श्रेष्ठ पतवार भएको नौका लिएर पुग्यौ र उनलाई बचाएर पुनः यज्ञको अनुष्ठान गर्न समर्थ गरयौ।

आ वां सुम्नैः शंयूइव मंहिष्ठा विश्ववेदसा।
समस्मे भूषतं नरोत्सं न पिप्युषीरिषः ॥६॥

सर्वज्ञ नायकस्वरूप हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू राजाजस्तै सुखी र श्रेष्ठ पूजनीय छौ। हाम्रा नजिकै धन र ऐश्वर्यसँगै आओ। गाईका थुन दुधले भरिएझैँ हामीलाई धन आदिले परिपूर्ण गराऊ।

[सूक्त - १४४]

ऋषि - सुपर्ण तार्क्ष्य पुत्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री बृहती विष्टार पंक्ति।

अयं हि ते अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते। दक्षो विश्वायुर्वेधसे ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सृष्टिका निर्माता हौ। अमृतस्वरूप बल वृद्धि गर्ने र जीवनको आधार यो सोमरस अश्वजस्तै भएर तिम्रा नजिक पुग्दछ।

अयमस्मासु काव्य ऋभुर्वज्रो दास्वते।
अयं बिभर्त्यूर्ध्वकृशनं मदमृभुर्न मदम् ॥२॥

दाता इन्द्रदेवको तेजस्वी वज्र हाम्रा स्तोत्रले वर्णन गर्नयोग्य छ। उनी यसैले ऊर्ध्वकृशन नामका ऋषि अथवा ऊर्ध्वरेता साधकको रक्षा गर्दथे। ऋभुदेव यज्ञकर्ताका संरक्षक भएझैं इन्द्रदेव पनि यजमानलाई प्रोत्साहित गर्दै पोषण प्रदान गर्दछन्।

घृषुः श्येनाय कृत्वन आसु स्वासु वंसगः। अव दीधेदहीशुवः ॥३॥

तेजस्वी इन्द्रदेव यजमानरूपी प्रजाका लागि अति प्रशंसनीय छन्। उनी कर्मशील श्येन ऋषिका निम्ति उनका सन्तानलाई तेज प्रदान गरुन्।

यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभारत्। शतचक्रं योऽह्यो वर्तनिः ॥४॥

तार्क्ष्यका पुत्र सुपर्ण श्येनले ऐश्वर्यप्रदाता सोमदेवलाई अति टाढाबाट लिएर आए। सोमले वृत्र वधका लागि इन्द्रदेवलाई प्रोत्साहित गर्दछन्।

यं ते श्येनश्चारुमवृकं पदाभरदरुणं मानमन्धसः।
एना वयो वि तार्यायुर्जीवस एना जागार बन्धुता ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! सुन्दर रातो वर्णको अन्न उत्पादन गर्ने र सुखप्रद सोम श्येनका खुट्टाले च्यापेर ल्याए। हामीलाई यसैले तिमी अन्न र आयु प्रदान गर। सोमले हाम्रो मैत्री भावना जागृत गर।

एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिद्धारयाते महि त्यजः।
क्रत्वा वयो वि तार्यायुः सुक्रतो क्रत्वायमस्मदा सुतः ॥६॥

सोमरस पान गरेर इन्द्रदेव महान् बल र दुःख निवारक संरक्षण सामर्थ्यले हाम्रो रक्षा गर्दछन्। हे शुभ्र कर्मशील इन्द्रदेव ! हाम्रा यज्ञ आदि कर्मले आनन्दित भएर अन्न र दीर्घायु प्रदान गर। यो सोमरस तिम्रा लागि नै पेलेर तयार गरिएको हो।

[सूक्त - १४५]

ऋषि – इन्द्राणी। **देवता** – सपत्नी बाधन। **छन्द** – अनुष्टुप् पंक्ति।

इमां खनाम्योषधिं वीरुधं बलवत्तमाम्।
यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् ॥१॥

लहरारूपी बलशाली औषधि हामी खनेर निकाल्दछौं। यसैबाट सौतालाई दुःख दिएर स्वामीको असाधारण प्रेम पाइन्छ।

उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति।
सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कुरु ॥२॥

हे औषधि ! तिम्रा पात माथि फैलन्छन्। तिमी स्वामीका लागि उत्तम सौभाग्ययुक्त छौ। तिमी देवताबाट निर्मित हौ। तिम्रो तेज अत्यन्त प्रखर छ। तिमी मेरी सौता हटाऊ। तिमी मेरा स्वामीलाई मेरै लागि मात्र प्रेम गर्ने बनाइदेऊ।

उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः। अधा सपत्नी या ममाधरा साधराभ्यः ॥३॥

हे अति उत्तम औषधि ! हामी उत्कृष्ट बनौं, श्रेष्ठमा अति श्रेष्ठता उपलब्ध गरौं। सौता निकृष्टमा पनि अति निकृष्ट स्थितिमा पुगून्।

नह्यस्या नाम गृभ्णामि नो अस्मिन्रमते जने।
परामेव परावतं सपत्नीं गमयामसि ॥४॥

म इन्द्राणी सौताको नाम पनि सुन्न उचित ठान्दिनँ। सौता सबैका लागि अप्रिय हुन्छन्। सौतालाई म टाढैबाट पर पुऱ्याउन चाहन्छु।

अहमस्मि सहमानाथ त्वमसि सासहिः।
उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहै ॥५॥

हे औषधि ! म तिम्रा सहयोगले सौता पराजित गराउँछु। तिमी पनि यस कार्यमा समर्थ छौ। हामी दुवै शक्तिले सम्पन्न बनेर सौतालाई शक्तिहीन बनाऔं।

उप तेऽधां सहमानामभि त्वाधां सहीयसा।
मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ॥६॥

हे पतिदेव ! म तिम्रो शिर राख्ने सिरानीका नजिकै सौतालाई पराजित गराउने औषधि राख्दछु। पराजित गराउने औषधिका प्रभावले बाछातिर गाई कुदेझैं वा ओरालोतिर पानी बगेझैं तिम्रो मन मतिर आकर्षित होस्।

[सूक्त - १४६]

ऋषि - देवमुनि ऐरंमद। **देवता** - अरण्यानी। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अरण्यान्यरण्यान्यसौ या प्रेव नश्यसि।
कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव विन्दतीँ३॥१॥

हे वनदेवी ! तिमी जङ्गलमा हेर्दाहेर्दै बिलाउँछ्यौ तर गाउन जाने मार्ग किन सोध्दिनौ ? निर्जन वनमा नै किन बस्दछ्यौ ? तिमीलाई एक्लै बस्न किन डर नलागेको ?

वृषारवाय वतदे यदुपावति चिच्चिकः।
आघाटिभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते ॥२॥

कुनै प्राणी साँढे डुक्रिएझैँ कराउँछन् अनि कुनैले चीँचीँ गर्दै मानौँ उत्तर दिन्छन्। त्यस बेला तिनीहरू मानौँ वीणाको जस्तै ध्वनि गर्दै वनकी देवीको गुणगान गर्दछन्।

उत गावइवादन्त्युत वेश्मेव दृश्यते।
उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ॥३॥

यस वनमा कतै गाई चर्दै भएझैँ लाग्दछ भने कतै लहरा झाडीको घर देखिन्छ। साँझपख घाँसदाउरा लिएर गाडा निस्कँदा अरण्यदेवीले घरतिर पठाएझैँ लाग्दछ।

गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीत्।
वसन्नरण्यान्यां सायमक्रुक्षदिति मन्यते ॥४॥

हे अरण्यदेवी ! एउटा मानिस गाई बोलाइरहेको छ भने अर्को काठ काटिरहेको छ। वनमा बस्ने मानिस राती विभिन्न खालका शब्द सुनेर डराउँछन्।

न वा अरण्यानिर्हन्त्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति।
स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते ॥५॥

अरण्यकी अधिष्ठात्री देवी अरण्यानीले कुनै प्राणीको हिंसा गर्दिनन्। अरू बाघ आदिले उनीमाथि आक्रमण गर्दैनन्। वनमा मधुर स्वादिष्ट फलफूल खाएर स्वेच्छापूर्वक निवास गर्न सक्छिन्।

आञ्जनगन्धिं सुरभिं बह्वन्नामकृषीवलाम्।
प्राहं मृगाणां मातरमरण्यानिमशंसिषम् ॥६॥

मृगको नाभीमा भएको कस्तुरी आदि उत्तम सुगन्धले युक्त, प्रचुर फलफूल आदि भक्ष्य पदार्थले परिपूर्ण कृषि कार्य नगर्ने र हरिणका माउको रूपमा रहने अरण्यानी देवीको हामी स्तुति गर्दछौँ।

[सूक्त - १४७]

ऋषि - सुवेदस शैरीष। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

श्रत्ते दधामि प्रथमाय मन्यवेऽहन्यद्वृत्रं नर्यं विवेरपः।
उभे यत्त्वा भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात्पृथिवी चिदद्रिवः ॥१॥

हे हातमा वज्र लिएका इन्द्रदेव ! दुष्ट संहार गर्ने, प्राणीका हितकारी, जल प्रवाहित गर्ने, द्युलोक र पृथ्वीलाई आफ्ना इच्छाले गतिशील गराउने, तिम्रा जोसप्रति हाम्रा याजकहरू श्रद्धा व्यक्त गर्दछौँ।

त्वं मायाभिरनवद्य मायिनं श्रवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः।
त्वामिन्नरो वृणते गविष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु ॥२॥

हे प्रशंसनीय इन्द्रदेव ! तिमी अन्न उत्पन्न गर्ने इच्छा गर्दै बुद्धिका कुशलताले मायावी वृत्रासुरलाई पीडित गर्दछौ। हामी गाई उपलब्ध गर्न तिम्रै प्रार्थना गर्दछौँ। हवि समर्पित गर्न योग्य तिमीलाई सबै यज्ञमा मानिसले आह्वान गर्दछन्।

ऐषु चाकन्धि पुरुहूत सूरिषु वृधासो ये मघवन्नानशुर्मघम्।
अर्चन्ति तोकेक तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमह्रये धने ॥३॥

अनेकौँ स्तोताले आह्वान गर्ने, ऐश्वर्यशाली हे इन्द्रदेव ! याजकहरू तिम्रा कृपाले वाञ्छित धन पाएर उन्नति गर्दछन्। शक्तिशाली अन्नदाता हे इन्द्रदेव ! उनीहरू पुत्रपौत्रादिले सम्पन्न उत्तम हितकारी वैभव प्राप्त गर्नका लागि नै पूजा गर्दछन्।

स इन्नु रायः सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रंह्यं चिकेतति।
त्वावृधो मघवन्दाश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः ॥४॥

तेजस्वी इन्द्रदेवको सक्रियता र आनन्द सोमरसले बढाउँछ। यो कुरा जान्नेहरू नै मन लागेका

ऐश्वर्यका लागि प्रार्थना गर्दछन्। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिमी यज्ञ आदि कर्म सम्पन्न गर्ने जुन यजमानको ऐश्वर्य वृद्धि गराउँछौ, उनीहरू चाँडै धनधान्य र सेवकले परिपूर्ण वैभव प्राप्त गर्दछन्।

त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघवञ्छग्धि रायः।
त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्म दयसे विभक्ता ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! महिनामय स्तवनले प्रार्थना गरिँदा हामीलाई तिमी विशाल बलले सम्पन्न बनाऊ। हे ऐश्वर्यपति दर्शनीय इन्द्रदेव ! हामीलाई तिमी विविध प्रकारका ऐश्वर्य प्रदान गर। तिमी मित्र र वरुणदेवको जस्तै सर्वश्रेष्ठ ज्ञानले सम्पन्न छौ। हामीलाई तिमी धनधान्य प्रदान गर।

[सूक्त - १४८]

ऋषि - पृथुवैन्य। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

सुष्वाणास इन्द्र स्तुमसि त्वा ससवांसश्च तुविनृम्ण वाजम्।
आ नो भर सुवितं यस्य चाकन्त्मना तना सनुयाम त्वोताः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! हामी सोम र अन्न आदि हव्य समर्पित गर्दै तिमीलाई प्रार्थना गर्दछौँ। तिम्रा इच्छाको अनुकूल सम्पदा हामीलाई प्रदान गर। तिम्रा कृपाले हामी आफ्ना परिश्रमबाट उत्तम सम्पदाका अधिकारी बनौँ।

ऋष्वस्त्वमिन्द्र शूर जातो दासीर्विशः सूर्येण सह्याः।
गुहा हितं गुह्यं गूळ्हमप्सु बिभृमसि प्रस्रवणे न सोमम् ॥२॥

दर्शनीय र शूरवीर हे इन्द्रदेव ! सूर्यका रूपमा तिमी असुरका प्रजा उत्पन्न हुनासाथ पराजित गर्दछौ। गुफामा लुकेर बसेका अथवा जलमा गुप्त रीतिले विद्यमान शत्रु पनि तिमी पराजित गर्दछौ। जलको वर्षा हुँदा हामी तिम्रा लागि सोमयाग सम्पन्न गर्दछौँ।

अर्यो वा गिरो अभ्यर्च विद्वानृषीणां विप्रः सुमतिं चकानः।
ते स्याम ये रणयन्त सोमैरेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षैः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी मन्त्रद्रष्टा ऋषिका श्रेष्ठ स्तोत्रका अभिलाषी ज्ञाता र सर्वेश्वर भएर स्तुति स्वीकार गर! सोमरस समर्पित गरेर हामीले तिम्रा स्नेहको भावनालाई पूजा गरेका छौँ। त्यसैले हामी तिम्रा आत्मीय हौं। हे रथमा आरुढ भएका इन्द्रदेव ! श्रेष्ठ हव्य पदार्थसँगै स्तोत्र पनि हामी तिम्रा निमित्त समर्पित गर्दछौँ।

इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शवः।
तेभिर्भव सक्रतुर्येषु चाकन्नुत त्रायस्व गृणत उत स्तीन् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! सबै श्रेष्ठ स्तोत्र तिम्रा लागि नै प्रस्तुत गरिएका हुन्। हे वीर इन्द्रदेव ! मानिसमा सर्वश्रेष्ठलाई तिमी शक्ति प्रदान गर। तिमीसित प्रेमको कामना गर्ने स्तोता तिम्रा लागि यज्ञ आदि कर्म सम्पन्न गर्दछन्। सङ्गठित भएर स्तोत्र पाठ गर्नेलाई तिमी संरक्षण प्रदान गर।

श्रुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्यार्कैः।
आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वारूर्मिर्न निम्नैर्द्रवयन्त वक्वाः ॥५॥

हे शूरवीर इन्द्रदेव ! पृथुका आह्वानमाथि ध्यान देऊ। वेनका पुत्र पृथुले वेदमन्त्रले तिम्रो अर्चना गर्दछन्। घिउरूपी हव्ययुक्त भएर यज्ञको अनुष्ठान गर्दै तिम्रो स्तुतिगान गर्ने स्तोतालाई स्वीकार गर। तिनीहरू सबै ओरालोतिर जाने पानीको भलझैँ तिमीतिर शीघ्र आइपुगून्।

[सूक्त - १४९]

ऋषि - अर्चन् हैरण्यस्तूप। **देवता** - सविता। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णादस्कम्भने सविता द्यामदृंहत्।
अश्वमिवाधुक्षद्धुनिमन्तरिक्षमतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम् ॥१॥

सृष्टिका उत्पादक सवितादेव आफ्ना नियन्त्रण साधनले पृथ्वी सुस्थिर पार्दछन्। आधार र स्तम्भ विनै द्युलोक बलियो रूपमा अन्तरिक्षमा स्थापित गर्दछन्। सवितादेव आधाररहित नै अन्तरिक्षमा रहेको जलराशिका रूपमा अडिएका छन्। अश्वको जस्तै कम्पायमान शरीर भएका मेघबाट जलको वर्षा गराउँछन्।

यत्रा समुद्रः स्कभितो व्यौनदपां नपात्सविता तस्य वेद।
अतो भूरत आ उत्थितं रजोऽतो द्यावापृथिवी अप्रथेताम् ॥२॥

जल धारण गरेका हे अग्निदेव ! अन्तरिक्षमा विद्यमान रहँदै मेघले पृथ्वी सेचन गर्दछ। त्यस स्थानसित सवितादेव परिचित छन्। सवितादेवबाटै पृथ्वी, अन्तरिक्ष र द्युलोक विस्तृत भएका छन्।

पश्चेदमन्यदभवद्यजत्रममर्त्यस्य भुवनस्य भूना।
सुपर्णो अङ्ग सवितुर्गरुत्मान्पूर्वो जातः स उ अस्यानु धर्म ॥३॥

अविनाशी, अमर सोमले देवताका लागि यज्ञ सम्पन्न गरिन्छ। ती सबै सवितादेवभन्दा पछि उत्पन्न भएका हुन्। सवितादेवबाट सबैभन्दा पहिले सुपर्ण चरोरूपी सूर्य उत्पन्न भए। सवितादेवको धारणशक्तिका आधारमा नै उनले प्रतिष्ठा प्राप्त गरेका छन्।

गावइव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वान्वाश्रेव वत्सं सुमना दुहाना।
पतिरिव जायामभि नो न्येतु धर्ता दिवः सविता विश्ववारः ॥४॥

वनमा चर्ने गाई घरतिर, योद्धाहरू युद्धका समयमा घोडातिर, भर्खर ब्याएको गाई दुध खुवाउन लैनो बाछातिर र पति पत्नीतिर स्वाभाविक रूपले हतारिएर गएझैं स्वर्ग धारण गर्ने, सबै तिरबाट प्रार्थन गरिने सवितादेव हाम्रा याजककहाँ आइपुग्दछन्।

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वाङ्गिरसो जुह्वे वाजे अस्मिन्।
एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम् ॥५॥

हे सवितादेव ! हाम्रा पिता अङ्गिराका पुत्र हिरण्यस्तूपले अन्न प्राप्तिका लागि गरेका यज्ञमा तिमीलाई आह्वान गरेझैं हामी तिम्रो वन्दना गर्दै सेवा समर्पित गर्दछौं। सोमलताको संरक्षणका लागि यजमान यज्ञको समाप्तिसम्म उत्साहपूर्वक खटेझैं गरी हामी तिम्रो सेवामा संलग्न रहन्छौं।

[सूक्त - १५०]

ऋषि – मृडीक वासिष्ठ। **देवता** – अग्नी। **छन्द** – बृहती उपरिष्टाज्ज्योति।

समिद्धश्चित्समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन।
आदित्यै रुद्रैर्वसुभिर्न आ गहि मृडीकाय न आ गहि ॥१॥

हे हव्यवाहक अग्निदेव ! देवताका निमित्त तिमीलाई प्रदीप्त गराएका छौं। तिमी हाम्रा यज्ञको अनुष्ठानमा आदित्यगण, रुद्रगण र वसुगणसँग कल्याणका लागि आऊ।

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि।
मर्तासस्त्वा समिधान हवामहे मृडीकाय हवामहे ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिमी यस यज्ञलाई प्रेमपूर्वक सेवन गर्दै हाम्रा प्रार्थना स्वीकार गर र यहाँ प्रतिष्ठित होऊ। हे तेजस्वी अग्निदेव ! हामी सबै मानिस यज्ञको सफलता र आफ्ना सुखको संवर्द्धनका लागि तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

त्वामु जातवेदसं विश्ववारं गृणे धिया।
अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान्मृडीकाय प्रियव्रतान् ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबैलाई धारण गर्ने र सबै उत्पन्न पदार्थका ज्ञाता हौ। हामी उत्तम स्तोत्रले तिम्रो प्रार्थना गर्दछौं। हाम्रो सुखका लागि तिमी श्रेष्ठ व्रतको नियम पालन गर्दै देवतालाई यस यज्ञमा लिएर आऊ।

अग्निर्देवो दोवनामभवत्पुरोहितोऽग्निं मनुष्याइऋषयः समीधिरे।
अग्निं महो धनसातावहं हुवे मृडीकं धनसातये ॥४॥

दिव्य गुणले सम्पन्न हे अग्निदेव ! तिमी देवताका पुरोहित हौ। सबै मनस्वी र तत्त्वद्रष्टा ऋषिले तिमीलाई प्रदीप्त गराएका हुन्। प्रचुर ऐश्वर्य सम्पदा प्राप्त गर्न हामी तिम्रो आह्वान गर्दछौं। कल्याणकारी सुख प्राप्तिका लागि हामी तिम्रै प्रार्थना गर्दछौं।

अग्निरत्रिं भरद्वाजं गविष्ठिरं प्रावन्नः कण्वं त्रसदस्युमाहवे।
अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृडीकाय पुरोहितः ॥५॥

सङ्ग्राम कालमा अग्निदेवले अत्रि, भरद्वाज, गविष्ठिर, कण्व र त्रसदस्यु आदि ऋषिलाई राम्ररी सुरक्षित गरेका थिए। पुरोहित वसिष्ठ अग्निदेवको आह्वान गर्दथे। उहिलेका मानिस सुख पाउनका लागि अग्निदेवकै उपासना गर्दथे।

[सूक्त - १५१]

ऋषि – श्रद्धा कामायनी। **देवता** – श्रद्धा। **छन्द** – अनुष्टुप्।

श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया हूयते हविः।
श्रद्धां भगस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि ॥१॥

श्रद्धाले यज्ञको अग्नि प्रज्वलित गर्न सकिन्छ र श्रद्धाले नै हविष्यान्नको आहुति समर्पित गर्न सकिन्छ। श्रद्धाले विभूतिको सर्वोच्च स्थान प्राप्त हुने कुरो स्पष्ट भन्न सकिन्छ।

प्रियं श्रद्धे ददतः प्रियं श्रद्धे दिदासतः।
प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं म उदितं कृधि ॥२॥

हे श्रद्धा ! तिमी दान दिने विचारका दातालाई अभीष्ट फल प्रदान गर। हे श्रद्धा ! याजकलाई तिमी हाम्रा यी कुराअनुसार इच्छित फल प्रदान गर।

यथा देवा असुरेषु श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।
एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि ॥३॥

हे श्रद्धा ! इन्द्र आदि देवताले विचार गरेअनुसार बलवान् असुरको विनाश गरिदिएझैँ हाम्रा याजकलाई तिमी अभीष्ट फल प्रदान गर।

श्रद्धां देवा यजमाना वायुगोपा उपासते।
श्रद्धां हृदय्य१याकूत्या श्रद्धया विन्दते वसु ॥४॥

देवता र याजक मानिस वायुदेवका संरक्षणमा श्रद्धाको उपासना गर्दछन्। अन्तःकरणमा कुनै सङ्कल्प जागृत हुँदा उनीहरू श्रद्धाकै आश्रय लिन्छन्। श्रद्धाले नै मानिस धनवैभव आर्जन गर्दछ।

श्रद्धां प्रातर्हवामहे श्रद्धां मध्यंदिनं परि।
श्रद्धां सूर्यस्य निम्रुचि श्रद्धे श्रद्धापयेह नः ॥५॥

हामी प्रातःकाल श्रद्धाको आह्वान गर्दछौँ। मध्याह्न कालमा श्रद्धाको आह्वान गर्दछौँ। सूर्यास्त कालमा पनि श्रद्धाकै उपासना गर्दछौँ। हे श्रद्धा ! हामी सबैलाई तिमी श्रद्धाले परिपूर्ण गर।

[सूक्त - १५२]

ऋषि – शास भारद्वाज। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – अनुष्टुप्।

शास इत्था महाँ अस्यमित्रखादो अद्भुतः।
न यस्य हन्यते सखा न जीयते कदा चन ॥१॥

हे महान् इन्द्रदेव ! तिम्रो शत्रु मार्ने क्षमता महान् र अद्भुत छ। तिम्रा मित्रको कहिल्यै मृत्यु हुँदैन र कहिल्यै शत्रुबाट पराजित पनि हुँदैनन् भनेर शास ऋषि प्रार्थना गर्दछन्।

स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी।
वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अभयङ्करः ॥२॥

इन्द्रदेव सबैको कल्याण गर्ने, प्रजापालन गर्ने, वृत्रासुर विनाश गर्ने, युद्धकर्ता शत्रु वशमा गर्ने, साधकको कामना पूरा गर्ने, सोमपान गर्ने र अभय दान गर्ने हुन्। उनी हामीकहाँ आऊन्।

वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज।
वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्नमित्रस्याभिदासतः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! राक्षस विनाश गरेर हिंसक दुष्ट नाश गर। वृत्रासुरको मुख भत्काऊ। हे शत्रुनाशक इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रो संहारक शत्रुजस्तो क्रोध र घमन्ड नष्ट गर।

वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः।
यो अस्माँ अभिदासत्यधरं गमया तमः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रो शत्रु विनाश गर। हाम्रा सेनासित पराजित शत्रुलाई मुख लुकाउँदै भाग्ने बनाऊ। हामीलाई वशमा पार्ने मन भएका शत्रु खाडलमा हालिदेऊ।

अपेन्द्र द्विषतो मनोऽप जिज्यासतो वधम्।
वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वधम् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुको दुष्ट मन विनाश गर। हाम्रो संहार गर्ने विचारका शत्रु नष्ट गर। शत्रुका रिसबाट रक्षा गर्दै हामीलाई श्रेष्ठ सुख प्रदान गर र शत्रुबाट आउने मृत्यु रोक।

[सूक्त - १५३]

ऋषि - इन्द्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री।

ईङ्खयन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते। भेजानासः सुवीर्यम् ॥१॥

इन्द्रदेवका नजिक पुगेर उनको सेवा गर्ने, यज्ञ आदि सत्कर्म गर्नमा लागेका माताहरूले उनैको उपासना अर्चना गर्दछन्। उनीबाट सुखकारी श्रेष्ठ धन उपलब्ध गराउँछन्।

त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः। त्वं वृषन्वृषेदसि ॥२॥

हे बलवर्द्धक इन्द्रदेव ! तिमी शत्रु पराजित गर्ने सामर्थ्य र धैर्यले प्रख्यात छौ। तिमी सबैभन्दा सामर्थ्यशाली र साधकको कामना पूरा गर्ने हौ।

त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः। उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी वृत्रहन्ता र अन्तरिक्ष विस्तार गर्ने हौ। तिम्रा सामर्थ्यले द्युलोकलाई स्थायित्व प्रदान गर्दछ।

त्वमिन्द्र सजोषसमर्कं बिभर्षि बाह्वोः। वज्रं शिशान ओजसा ॥४॥

हे इन्द्रदेव आफ्ना कार्यमा सहयोगी सूर्यलाई तिमीले दुवै हातले अन्तरिक्षमा स्थापित गरेका छौ। तिमी आफ्ना सामर्थ्यले वज्रास्त्र तीक्ष्ण गराउँछौ।

त्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वा जातान्योजसा। स विश्वा भुव आभवः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना शक्तिले सबै प्राणीलाई वशीभूत गराउँछौ। समस्त स्थानमा तिम्रो प्रभुत्व छ।

[सूक्त - १५४]

ऋषि - यमी वैवस्वती। **देवता** - भाववृत्त। **छन्द** - अनुष्टुप्।

सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते।
येभ्यो मधु प्रधावति ताँश्चिदेवापि गच्छतात् ॥१॥

कुनै पितृका लागि सोमरस उपलब्ध रहन्छ र कोही घिउको आहुति सेवन गर्दछन्। हे प्रेतात्मा ! जसका लागि मधुर रसको धारा प्रवाहित हुन्छ, तिमी उनैकहाँ जा

तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये स्वर्ययुः।
तपो ये चक्रिरे महस्ताँश्चिदेवापि गच्छतात् ॥२॥

तपस्याका प्रभावले कुनै पनि किसिमको पराजय हुन सक्दैन र तपस्याका कारणले स्वर्ग प्राप्त हुन्छ। जसले कठिन तपस्या सम्पन्न गरेका छन्, हे प्रेतात्मा ! तिमी उनैका नजिक जाऊ।

ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनूत्यजः।
ये वा सहस्रदक्षिणास्ताँश्चिदेवापि गच्छतात् ॥३॥

हे प्रेतात्मा ! सङ्ग्राममा आफ्ना प्राणको आहुति दिएर वीरगति प्राप्त भएका अथवा अनेकौँ किसिमका दान दिएर आफ्नो कीर्ति यस संसारमा अमर गराएका शूरवीर छन्। हे प्रेतात्मा ! तिमी उनैका नजिक जाऊ।

ये चित्पूर्व ऋतसाप ऋतावान ऋतावृधः।
पितॄन्तपस्वतो यम ताँश्चिदेवापि गच्छतात् ॥४॥

हे प्रेतात्मा ! हाम्रा सधैँ सत्यको रक्षा गरेका, नियमित रूपले यज्ञ आदि सत्कर्ममा लागिरहेका र तपोबलका धनी पूर्वज पितृका नजिकै तिमी जाऊ।

सहस्रणीथाः कवयो ये गापायन्ति सूर्यम्।
ऋषीन्तपस्वतो यम तपोजाँ अपि गच्छतात् ॥५॥

हे प्रेतात्मा ! जीवनका हजारौँ श्रेष्ठ विधाको विकास गर्ने, सूर्यका शक्तिका संरक्षक र तपबाट उत्पन्न भएर तपस्वी जीवन बिताउने हाम्रा पुर्खा मनीषी पितृका नजिक जाऊ।

[सूक्त - १५५]

ऋषि - शिरिम्बिठ भारद्वाज। **देवता** - अलक्ष्मीघ्न विश्वेदेवा। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अरायि काणे विकटे गिरिं गच्छ सदान्वे।
शिरिम्बिठस्य सत्वभिस्तेभिष्वा चातयामसि ॥१॥

हे अलक्ष्मी ! तिमी सधैँ दानको विरोध गर्दै कुत्सित शब्द उच्चारण गर्दछ्यौ। विकृत आकृति

भएकी तिमी सधैँ रिसाउँछ्यौ, मानिस नभएका ठाउँतिर जाऊ। अन्तरिक्षलाई भेदन गर्ने मेघका बलले तिमीलाई विनाश गर्नेछन्।

चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भ्रूणान्यारुषी।
आरय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि ॥२॥

अलच्छिनले वृक्ष, लता, शस्य आदिको अङ्कुर विनाश गरेर दुर्भिक्ष उत्पन्न गर्दछ। त्यसलाई यस लोक र उस लोकबाट हामी पर हटाउँछौँ। हे तेजस्वी ब्रह्मणस्पतिदेव ! दानविरोधिनी ती धननाशक देवीलाई तिमी यहाँबाट पर हटाऊ।

अदो यद्दारु प्लवते सिन्धोः पारे अपूरुषत्।
तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम् ॥३॥

विकृत आकृति भएकी हे अलक्ष्मी ! तिमी त्यो संरक्षणविना आफैँ समुद्रका किनारबाट बग्दै गरेका काठमाथि बसेर समुद्रको पल्लो किनारमा जाऊ।

यद्ध प्राचीरजगन्तोरो मण्डूरधाणिकीः।
हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्बुदयाशवः ॥४॥

हिंसक र कुत्सित शब्द बोल्ने हे अलक्ष्मी ! तिमी यहाँ आउँदा बेर इन्द्रदेवका सबै शत्रु, पानीको फिँजका फोकाझैँ विनाश हुन्छन्।

परीमेह गामनेषत पर्यग्निमहृषत। देवेष्वक्रत श्रवः क इमाँ आ दधर्षति ॥५॥

सबै देवताले गाईको उद्धार गरे। उनले अग्निदेवलाई विभिन्न स्थानमा प्रतिष्ठित गरे र देवताका लागि हविष्यान्न प्रदान गरे। यिनीमाथि आक्रमण गर्ने कसको सामर्थ्य छ र ?

[सूक्त - १५६]

ऋषि - केतु आग्नेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु। तेन जेष्म धनन्धनम् ॥१॥

हाम्रा स्तुतिले अग्निदेवलाई युद्धमा शीघ्र चल्ने घोडालाई प्रेरित गरेझैँ यज्ञको प्रेरणा दिऊन्। जीवन सङ्ग्राममा हामी सबै ऐश्वर्यका विजेता होऔँ।

यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्या। तां नो हिन्व मघत्तये ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो विघ्नबाधा निवारण गर्ने र संरक्षण प्रदान गर्ने शक्तिले हामीलाई जसरी ज्ञान प्राप्त हुन्छ, उसै गरी हाम्रा लागि उत्तम धन पनि प्रदान गर।

आग्ने स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम्। अङ्धि खं वर्तया पणिम् ॥३॥

हे अग्निदेव ! स्वस्थ र महान् गाई एवं अश्वसहितको प्रचुर धन हामीलाई प्रदान गर। आकाश तिम्रै तेजले प्रकाशित छ। तिमी व्यापारीलाई पनि मार्गदर्शन गराऊ।

अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो दिवि। दधज्ज्योतिर्जनेभ्यः ॥४॥

हे अग्निदेव ! सबै वस्तु प्रकाशित गराउने, नबुढिने र निरन्तर गतिशील सूर्यदेवलाई तिमीले अन्तरिक्षमा स्थापित गरेका छौ।

अग्ने केतुर्विशामसि प्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत्। बोधा स्तोत्रे वयो दधत् ॥५॥

हे अग्निदेव ! ध्वजाजस्तो भएर तिमी प्रजालाई ज्ञान दिने, प्रिय सर्वश्रेष्ठ छौ। तिमी यज्ञशालामा रहेर हाम्रो स्तुति गान स्वीकार गर्दै श्रेष्ठ पोषण प्रदान गर।

[सूक्त - १५७]

ऋषि - भुवन आप्त्य। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - द्विपदा त्रिष्टुप्।

इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ॥१॥

हामी चाँडै सबैलोक प्राप्त गरौँ। इन्द्रदेव र अरू सबै देवता हाम्रा लागि सुखशान्ति प्राप्त गर्नमा सहायक होऊन्।

यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह चीक्लृपाति ॥२॥

इन्द्रदेव र आदित्यले हाम्रो यज्ञ सफल पारुन्, शरीर निरोगी बनाऊन् र हाम्रा सन्तानलाई सद्व्यवहारमा प्रेरित गरुन्।

आदित्यैरिन्द्रः सगणे मरुद्भिरस्माकं भूत्वविता तनूनाम् ॥३॥
आदित्य र मरुत्हरूसँग इन्द्रदेव आएर हाम्रा शरीरलाई सुरक्षा प्रदान गरुन्।

हत्वाय देवा असुरान्यदायन्देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥४॥
देवगणले वृत्र आदि असुर संहार गरेर आआफ्ना स्थानतर्फ फर्कंदै गरेका बेला अमर देवत्वको सुरक्षा हुन सक्यो।

प्रत्यञ्चमर्कमनयञ्छचीभिरादित्स्वधामिषिरां पर्यपश्यन् ॥५॥
स्तोताले इन्द्र आदि देवताका निम्ति ठूला यज्ञ आदि कर्मले युक्त स्तुति प्रस्तुत गरे। त्यसपछि सबैले अन्तरिक्षबाट बर्सँदै गरेको जल देखे।

[सूक्त - १५८]

ऋषि - चक्षु सौर्य। **देवता** - सूर्य। **छन्द** - गायत्री।

सूर्यो नो दिवस्पातु वातो अन्तरिक्षात्। अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः ॥१॥
सबैलाई प्रेरणा प्रदान गर्ने सूर्यदेव द्युलोकका अनिष्टबाट हाम्रो रक्षा गरुन्। अन्तरिक्षका अनिष्टबाट हामीलाई वचाऊन् र अग्निदेवले हामीलाई पृथ्वीको माथिल्लो भागमा रहेका शत्रुबाट जोगाऊन्।

जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सवाँ अर्हति। पाहि नो दिद्युतः पतन्त्याः ॥२॥
सयौँ किसिमले यजनीय तेज भएका सवितादेवले हाम्रो स्तुति स्वीकार गरुन् र शत्रुका चम्किला हतियारबाट हामीलाई जोगाऊन्।

चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः। चक्षुर्धाता दधातु नः ॥३॥
सबैलाई प्रेरणा दिने सवितादेव हाम्रा आँखामा राम्रो ज्योति प्रदान गरुन्, पर्वतले तेजस्वी नेत्र प्रदान गरुन् र विधाताले हामीलाई ज्योतिसम्पन्न नेत्र प्रदान गरुन्।

चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विख्यै तनूभ्यः। सं चेदं वि च पश्येम ॥४॥
हे सूर्यदेव ! हाम्रा नेत्रमा सम्पूर्ण पदार्थलाई राम्ररी हेर्न सक्ने ज्योति प्रदान गर। हामी तिम्रा तेजले यो संसार विभिन्न किसिमले राम्रो देख्न सकौँ।

सुसन्दृशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य। वि पश्येम नृचक्षसः ॥५॥
हे सूर्यदेव ! हामी तिम्रो दर्शन गर्न सकौँ। मानिसले जेजति देख्न सक्दछन्, त्यसलाई हामी विशिष्ट रूपमा देख्न सकौँ।

[सूक्त - १५९]

ऋषि - शची पौलोमी। **देवता** - शची पौलोमी। **छन्द** - अनुष्टुप्।

उदसौ सूर्यो अगादुदयं मामको भगः।
अहं तद्विद्वला पतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥१॥
द्युलोकमा रहेका सूर्यदेवको उदय मेरा लागि सौभाग्यजस्तै हो। उनका शक्तिले नै मैले आफ्ना स्वामीलाई वशमा राखेर सौतालाई पराजित गरेँ।

अहं केतुरहं मूर्धाहमुग्रा विवाचनी।
ममेदनु क्रतुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् ॥२॥
म नै ध्वजाजस्तै ज्ञानयुक्त र शिरजस्तै प्रमुख हुँ। उग्र भए स्वामीलाई मधुर वचन बोल्न सहमत गराउँछु। मलाई सर्वोत्तम ठानेर स्वामीले मेरो कार्य सधैँ समर्थन गर्दछन्।

मम पुत्राः शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराट्।
उताहमस्मि सञ्जया पत्यौ मे श्लोक उत्तमः ॥३॥
मेरो पुत्र शत्रु नाश गर्न सक्ने होस् र मेरा कन्या सबैभन्दा राम्रो रूप रङ्गले सुशोभित होऊन्। म सबैमाथि विजय प्राप्त गर्छु। स्वामी पनि मेरा यशको चर्चा गर्छन्।

येनेन्द्रो हविषा कृत्व्यभवद् द्युम्न्युत्तमः।
इदं तदक्रि देवा असपत्ना किलाभुवम् ॥४॥
यज्ञले मेरा स्वामी इन्द्रदेव समर्थ र जगत्‌विख्यात भएका छन्। देवताका निमित्त यज्ञ अनुष्ठान मैले नै सम्पन्न गरेँ। अब मेरा सबै शत्रुरूपी सौता मारिए।

असपत्न सपत्नघ्नी जयन्त्यभिभूवरी।
आवृक्षमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ॥५॥

म सौताको विनाश गरेर उनीहरूमाथि विजय प्राप्त गर्दछु। अस्थिर व्यक्तिको तेज र ऐश्वर्यजस्तै म सबै सौताको तेज र धन विनाश गर्दछु।

समजैषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी।
यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ॥६॥

सबैलाई पराजित गर्न सक्षम म सबै सौतामाथि विजय प्राप्त गर्दछु। आफ्ना वीर स्वामी इन्द्रदेव र उनका आफन्तलाई पनि म आफ्ना अधिकारमा राख्दछु।

[सूक्त – १६०]

ऋषि – पूरण वैश्वामित्र। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

तीव्रस्याभिवयसो अस्य पाहि सर्वरथा वि हरी इह मुञ्च।
इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन्तुभ्यमिमे सुतासः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी तीव्र प्रभाव भएको यो सोमरस सेवन गर। गतिशील रथमा जोडेका अश्व लिएर आऊ। अन्य यजमानले तिमीलाई खुसी पार्न सक्दैनन्। हामी तिमीलाई खुसी पार्नेछौँ। तिम्रा निम्ति यो सोमरस पेलेर तयार गरिएको छ। X २३५

तुभ्यं सुतास्तुभ्यमु सोत्वासस्त्वां गिरः श्वात्र्या आ ह्वयन्ति।
इन्द्रेदमद्य सवनं जुषाणे विश्वस्य विद्वाँ इह पाहि सोमम् ॥२॥

हे इन्द्रदेव तिम्रा निम्ति सोमरस तयार छ र पछि पनि हुनेछ। सबै स्तुतिले तिमीलाई आह्वान गर्दछन्। हे सर्वज्ञ इन्द्रदेव ! चाँडै हाम्रा यज्ञमा उपस्थित भएर सोमपान गर।

य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति।
न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्चारुमस्मै कृणोति ॥३॥

निश्छल भावनाले स्नेह र श्रद्धाभक्तिपूर्वक सोमरस पेलेर तयार गर्ने साधकका गाई इन्द्रदेवले दुब्लाउन दिँदैनन्। तिनले असल र प्रशंसनीय ऐश्वर्य प्रदान गर्छन्।

अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान्न सुनोति सोमम्।
निररत्नौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः ॥४॥

इन्द्रदेवका निम्ति सोमरस प्रस्तुत गर्ने धनी मानिसलाई प्रत्यक्ष लाभ हुन्छ। वैभवशाली इन्द्रदेवले उनका पाखुरा समातेर भयदेखि मुक्त गराउँदै संरक्षण प्रदान गर्दछन्। उत्तम कार्यसित द्वेष गर्नेलाई इन्द्रदेव तुरुन्त नष्ट गरिदिन्छन्।

अश्वायन्तो गव्यतो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तवा उ।
आभूषन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! अश्व, गाई र ऐश्वर्यका अभिलाषाले प्रेरित हामी तिम्रा सुखद आगमनको अपेक्षा गर्दछौँ। तिम्रा निम्ति नयाँ र असल स्तोत्र रचना गरेर तिमीलाई आह्वान गर्दछौँ।

[सूक्त – १६१]

ऋषि – यक्ष्मनाशन प्राजापत्य। **देवता** – इन्द्र राजयक्ष्मघ्न। **छन्द** – त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात्।
ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् ॥१॥

हे रोगी ! यज्ञका हवि आदि द्रव्यले हामी तिम्रो अज्ञात रोग र राजयक्ष्मा मुक्त पार्दछौँ। यस बेला कुनै पाप ग्रहले यस रोगीलाई दुःख दियो भने त्यसबाट इन्द्रदेव र अग्निदेवले मुक्ति प्रदान गरुन्।

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव।
तमा हरामि निर्ऋतेरुपस्थादस्पार्षमेनं शतशारदाय ॥२॥

रोगीको आयु सकियो, ऊ यस लोकबाट जानेछ र ऊ मृत्युका नजिकै पुगेको छ भने पनि उसलाई मृत्युदेव निर्ऋतिबाट फिर्ता ल्याउन सकिन्छ। मैले त्यसलाई छोएको छु, त्यसो हुँदा ऊ सय वर्षसम्म जीवित रहन्छ।

सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहार्षमेनम् ।
शतं यथेमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम् ॥३॥

हामीले प्रदान गरेको आहुतिका हजार आँखाले सय वर्षको लामो जीवन दिन्छ। आहुतिले रोगीको जीवन थाम्दछ। सम्पूर्ण दुःख मेटाएर इन्द्रदेवले दीर्घायु प्रदान गरुन्।

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्ताञ्छतमु वसन्तान् ।
शतमिन्द्राग्नी सविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषेमं पुनर्दुः ॥४॥

हे रोगमुक्त प्राणी ! निरन्तर बढिरहने तिमी सय वटा शरद्, सय वटा हेमन्त र सय वटा वसन्त सुखपूर्वक बाँच। इन्द्रदेव, अग्निदेव, सवितादेव र बृहस्पतिदेव हविष्यान्नद्वारा सन्तुष्ट भएर तिमीलाई सय वर्षसम्मका लागि जीवनशक्ति प्रदान गरुन्।

आहार्षं त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव ।
सर्वाङ्ग सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम् ॥५॥

हे रोगी मानिस ! तिमीलाई हामीले मृत्युपाशबाट फिर्ता ल्याएका छौँ। पुनः नयाँ जीवन पाएका मानिस ! हामी तिम्रा नजिकै फेरि आयौँ। हे सर्वाङ्ग स्वस्थ मानिस ! तिम्रा लागि सम्पूर्ण विश्व हेर्न सक्ने आँखा र आयु हामीले उपलब्ध गरायौँ।

[सूक्त - १६२]

ऋषि - रक्षोहा ब्राह्म। **देवता** - गर्भसंस्राव प्रायश्चित्त। **छन्द** - अनुष्टुप्।

ब्रह्मणाग्निः संविदानो रक्षोहा बाधतामितः ।
अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये ॥१॥

हाम्रा स्तोत्रले प्रसन्न भएर अग्निदेवले शरीरका सबै बाधा निवारण गरुन्। हे नारी ! तिम्रा शरीरमा रोगको विकार देखिने वा नदेखिने गरी छ भने अग्निदेवले हटाऊन्।

यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये ।
अनिष्टं ब्रह्मणा सह निष्क्रव्यादमनीनशत् ॥२॥

हे नारी ! तिमीलाई सताउने र तिम्रो सिर्जन र धारण गर्ने क्षमता गर्ने रोगरूपी आसुरी प्रवृत्ति अग्निदेवले नाश गराऊन् भनी हामी उनको स्तुति गरौँ।

यस्ते हन्ति पतयन्तं निषत्स्नुं यः सरीसृपम् ।
जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥३॥

हे स्त्री ! विभिन्न रोगका रूपमा जुनसुकै पैशाचिक शक्तिले तिम्रा गर्भलाई दुःख दिन खोज्छ। त्यसले तिम्रा सन्तान पिर्दछ भने ती सबै तिमीबाट पर पुर्‍याएर नाश गरौँ।

यस्त ऊरू विहरत्यन्तरा दम्पती शये ।
योनिं यो अन्तरारेढिह तमितो नाशयामसि ॥४॥

हे नारि ! थाहा पाएर वा नपाईकन तिम्रा शरीरमा पस्नेछ र तिम्रा सन्तानलाई दुःख दिन खोज्ने जुनसुकै विकृतिलाई अग्निदेवका सहायताले हामी विनाश गरौँ

यस्त्वा भ्रता पतिभूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते ।
प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥५॥

हे स्त्री ! तिमीसित दाजुभाइका रूपमा, पतिका रूपमा वा प्रेमीका रूपमा आएर तिम्रा सन्तान नाश गर्ने छल गर्न लागेका रोगलाई हामी यहाँबाट टाढा पुर्‍याइदिन्छौँ।

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।
प्रजां यस्तो जिघांसति तमितो नाशयामसि ॥६॥

हे नारी ! स्वप्न अवस्थामा र निदाएका बेला तिमीलाई मोहमा पारेर नजिकिँदै आएर तिम्रा सन्तान नाश गर्ने विचारमा लागेका रोगलाई हामी टाढा पुर्‍याउँछौँ।

[सूक्त - १६३]

ऋषि - विवृहा काश्यप। **देवता** - यक्ष्मनाशन। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां छुबुकादधि ।
यक्ष्मं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते ॥१॥

हे रोगी ! तिम्रा दुवै आँखा, दुवै कान, दुवै नाकका प्वाल, चिउँडो, टाउको मस्तिष्क र जिब्राबाट हामी यक्ष्मा रोग हटाइदिन्छौँ।

ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्यो अनूक्यात्।
यक्ष्मं दोषण्य१मंसाभ्यां बाहुभ्यां विहामि ते ॥२॥

हे रोगी ! तिम्रा गर्धन, नाडी, माथिल्ला ओठ, स्नायु, हाडजोर्नी, काँध, पाखुरा र भित्री भागबाट यक्ष्मा रोग मेटाइदिन्छौँ।

आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि।
यक्ष्मं मतस्नाभ्यां यक्नः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते ॥३॥

तिम्रो आँत, गुदा, नसा, हृदय, मूत्राशय, यकृत र अन्य पाचन प्रणलीका अवयवको रोग निवारण गर्दछौँ।

ऊरुभ्यां ते अष्ठीवद्भ्यां पार्ष्णिभ्यां प्रपदाभ्याम्।
यक्ष्मं श्रोणिभ्यां भासदाद्भंससो वि वृहामि ते ॥४॥

हे रोगी तिम्रा दुवै तिघ्रा, पिँडौला, घुँडा, कुर्कुच्च, पैताला, हत्केला, नितम्ब, कम्मर र गुदाबाट हामी यक्ष्मा रोग निवारण गर्छौं।

मेहनाद्वनंकरणाल्लोमभ्यस्ते नखेभ्यः।
यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥५॥

तिम्रा नङ, रौँ, प्रजनन अङ्गबाट र समस्त शरीरबाटै हामी रोग हटाइदिन्छौँ।

अङ्गादङ्गाल्लोम्नोलोम्नो जातं पर्वणिपर्वणि।
यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ॥६॥

प्रत्येक अङ्ग, प्रत्येक रौँ र शरीरका जोर्नीमा रहेका रोगका गुँडबाट रोग हटाउँछौँ।

[सूक्त - १६४]

ऋषि – प्रचेता आङ्गिरस। **देवता** – दुःस्वप्ननाशन। **छन्द** – अनुष्टुप् त्रिष्टुप् पंक्ति।

अपेहि मनसस्पतेऽप क्राम परश्चर।
परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः ॥१॥

हे दुःस्वप्न ! तिमीले हाम्रो मन आफ्ना अधीनमा पारेका छौ। तिमी यहाँबाट पर भाग, पर कुनै देशमा गएर आफूखुसी विचरण गर। निर्ऋति देवता यहाँबाट टाढै रहन्छन्, उनीसित गएर जीवित व्यक्तिका मनको रहर विशाल गराइदेऊ भन। त्यसै गरी मनको रहर मास्ने दुःस्वप्न नामको मानसिक अस्वस्थता विनाश गरिदेऊ।

भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम्।
भद्रं वैवस्वते चक्षुर्बहुत्रा जीवतो मनः ॥२॥

मानिसले असल फलकै आशा गरेको हुन्छ। मानिस असल फलकै रहर गर्ने हो। विवस्वतका पुत्र यमबाट हामी शुभदृष्टिको कामना गर्दछौँ। हाम्रो मन विभिन्न खालका असल कुरामा रमाउने होस्।

यदाशसा निः शसाभिशसोपारिम जाग्रतो यत्स्वपन्तः।
अग्निर्विश्वान्यप दुष्कृतान्यजुष्टान्यारेअस्मद्दधातु ॥३॥

निराश भएका बेला, आशा सफल बनाउँदा, जागा अवस्थामा र निद्रामा हामीबाट हुने सबै पापकर्म र कष्टदायक कर्मको फल अग्निदेवले हामीबाट पर पारिदिऊन्।

यदिन्द्र ब्रह्मणस्पतेऽभिद्रोहं चरामसि।
प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पात्वंहसः ॥४॥

हे इन्द्रदेव र ब्रह्मणस्पतिदेव ! हामीबाट स्वप्न अवस्थामा तिमीप्रति कुनै पापकर्म भएमा क्षमा गर। अङ्गिराका पुत्र प्रचेताले पापजन्य अमङ्गलबाट हाम्रो रक्षा गरुन्।

अजैष्माद्यासनाम चाभूमानागसो वयम्।
जाग्रत्स्वप्नः सङ्कल्पः पापो यं द्विष्मस्तं स ऋच्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ॥५॥

आज हामी विजयी भएपछि प्राप्त गर्नुपर्ने वैभव उपलब्ध गर्दै निरपराध भएका छौँ। जागा र निद्रा अवस्था वा मनको सोचाइसम्बन्धी गरेका सबै पाप द्वेष गर्ने शत्रुलाई प्राप्त होऊन्। हामी जोसित विद्वेष गर्दछौँ, सबै पाप उनीहरूतिरै जाऊन्।

[सूक्त - १६५]

ऋषि – कपोत नैर्ऋत। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

देवाः कपोत इषितो यदिच्छन्दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम।
तस्मा अर्चाम कृणवाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥१॥

हे देवता हो ! निर्ऋतदेवको दूत यो मलेवा दुःख दिने विचारले हाम्रा घरमा आएको छ। त्यो बाधा निवारणका लागि हामी देवतालाई हविले अर्चना गर्दछौँ। हामी हविले पाप हटाउँछौँ। हाम्रा छोरानाति र गाई, अश्व आदिले सुखशान्ति पाऊन्।

शिवः कपोत इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु।
अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु ॥२॥

हे देवताहरू हो ! हाम्रा घरमा आएको कपोत कल्याणकारी र निष्पाप होस्। ज्ञानवान् र आत्मीय अग्निदेवले हाम्रो हवि सेवन गरुन्। उनैका कृपादृष्टिले यो पँखेटा भएको पक्षी हामीबाट टाढै रहोस्।

हेतिः पक्षिणी न दभात्यस्मानाष्ट्र्यां पदं कृणुते अग्निधाने।
शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीदिह देवाः कपोतः ॥३॥

तिखा पँखेटा भएका यस कपोतले हाम्रो अनिष्ट नगरोस्। अग्निदेव प्रतिष्ठित हुने विस्तृत स्थानमा यो विराजमान होस्। गाई र मानिसका लागि यो सुखदायी होस्। हे देवता हो ! यस कपोतले हामीलाई यहाँ नमारोस्।

यदुलूको वदति मोघमेतद्यत्कपोतः पदमग्नौ कृणोति।
यस्य दूतः प्रहित एष एतत्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ॥४॥

यस लाटोकोसेराले गरेका अमङ्गल ध्वनिको प्रभाव निष्फल होस्। अग्निगृहमा रहेको कपोत पनि निष्प्रभावी होस्। स्वामीबाट प्रेरित भएर कपोतका रूपमा आउने मृत्युरूपी यमलाई नमस्कार छ।

ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदमिषं मदन्तः परि गां नयध्वम्।
संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात्पतिष्ठः ॥५॥

हे देवता हो ! उत्तम मन्त्रले स्तुति गर्दाखेरि त्याग्न योग्य कपोतलाई हाम्रा घरबाट टाढै राख। आहुतिले प्रसन्न भएर पाप नाश गर्ने गाई हामीलाई उपलब्ध गराओ। यो तीव्रगामी कपोत हाम्रो अन्न परित्याग गरेर अर्कोतिर उडेर जाओस्।

[सूक्त - १६६]

ऋषि – ऋषभ वैराज शक्वर। **देवता** - सपत्न हन्ता। **छन्द** – अनुष्टुप् महापङ्क्ति।

ऋषभं मा समानानां सपत्नानां विषासहिम्।
हन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! हामीसरहका व्यक्तिका माझमा हामीलाई श्रेष्ठता प्रदान गर। शत्रु पराजित गर्न हामी विशेष समर्थ बनौँ। शत्रु संहार गरेर शोभायमान हुँदै हामी गाईका धनी बनौँ।

अहमस्मि सपत्नहेन्द्र इवारिष्टो अक्षतः।
अधः सपत्ना मे पदोरिमे सर्वे अभिष्ठिताः ॥२॥

म शत्रुनाशक हुँ। इन्द्रदेवलाई झैँ मलाई पनि कसैले हत्या वा आघात गर्न सक्दैन। सबै शत्रु म पैतालाले कुल्चूँ र तिनको अपमान गरूँ।

अत्रैव वोऽपि नह्याम्युभे आर्त्नी इव ज्यया।
वाचस्पते नि षेधेमान्यथा मदधरं वदान् ॥३॥

हे शत्रु हो ! धनुषको दुवै छेउ प्रत्यञ्चाले बाँधेझैँ म तिमीहरूलाई यसै ठाउँमा बाँध्दछु। हे वाचस्पतिदेव ! हाम्रा वार्तामा बाधा हाल्न यिनलाई रोक।

अभिभूरहमागमं विश्वकर्मेण धाम्ना।
आ वश्चित्तमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ॥४॥

सबैलाई पराजित गर्ने म सर्वसमर्थ तेजले सम्पन्न भएर आएको छु। हे शत्रु ! म तिम्रो बुद्धि, कर्म र सङ्गठन अस्तव्यस्त पारिदिन्छु।

योगक्षेमं व आदायाहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रमीम् ।
अधस्पदान्म उद्वदत मण्डूका इवोदकान्मण्डूका उदकादिव ॥५॥

अप्राप्तलाई प्राप्त गर्ने योग र त्यसलाई सुरक्षा गर्ने क्षेमको योग्यता प्राप्त गरेर म तिमीभन्दा ठूलो बनेको छु। यसैले तिमीहरूका बीचमा शीर्ष भागजस्तो श्रेष्ठ पद प्राप्त गरेको छु। जलमा रहने भ्यागुतोजस्ता तिमीहरू मेरा पैतालामुनि रहेर कराउँदै गर।

[सूक्त - १६७]

ऋषि - विश्वामित्र और जमदग्नि। **देवता** - इन्द्र लिङ्गोक्त देवता। **छन्द** - जगती।

तुभ्येदमिन्द्र परि षिच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
त्वं रयिं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! मधुर सोमरस तिम्रा लागि तयार छ। तिमी नै तयार गरिराखेका कलशमा भएका सोमरसका अधिपति हौ। हाम्रा लागि मनग्गे ऐश्वर्य र वीर सन्तान प्रदान गर। तपस्या गरेर तिमीले स्वर्गमा विजय प्राप्त गरेका छौ।

स्वर्जितं महि मन्दानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुताँ उप ।
इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृधो जयन्तं मघवानमीमहे ॥२॥

स्वर्गलोकमा विजय प्राप्त गर्ने र सोमरूप आहारले सन्तुष्ट हुने इन्द्रदेवलाई हामी नजिकै बोलाउँछौं। हे इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रो यज्ञीय भावना बुझेर आऊ। ईर्ष्या गर्ने शत्रु सेनामाथि विजयी हुने ऐश्वर्यशाली इन्द्रबाट हामी मनले रुचाएको धन माग्दछौं।)

सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मणि ।
तवाहमद्य मघवन्नुपस्तुतौ धातर्विधातः कलशाँ अभक्षयम् ॥३॥

म राजा सोम हुँ र वरुणदेवका नजिक, बृहस्पति र अनुमतिका शरणमा रहन्छु। हे इन्द्रदेव ! म तिम्रो स्तुति गर्दछु। हे धारणकर्ता विधाता ! तिम्रा निर्देशमा मैले कलशमा बचेको यज्ञको सोमरस सेवन गरेको हुँ।

प्रसूतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे ।
सुते सातेन यद्यागमं वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ॥४॥

हे बलशाली इन्द्रदेव ! तिमीबाट प्रेरित भएर हामीले यज्ञमा चरुसँगै अन्य हवनीय द्रव्य तयार गरेका छौं। सर्वप्रमुख स्तोता भएर म यो स्तोत्र तिम्रा लागि उच्चारण गर्दछु। हे विश्वामित्र र जमदग्नि ! यज्ञशालामा सोम पेल्ने काम भएपछि म धन लिएर आउँछु। त्यसपछि तिमीहरू गतिलो गरी स्तोत्र उच्चारण गर। X २३८

[सूक्त - १६८]

ऋषि - अनिल वातायन। **देवता** - वायु। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजन्नेति स्तनयन्नस्य घोषः ।
दिविस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् ॥१॥

तीव्र वेगले बहने वायुदेवका महत्वको हामी गुणगान गर्दछौं। उनी विभिन्न किसिमको ध्वनि उत्पन्न गर्दै बोटबिरुवा लतार्दै, आकाश व्याप्त गर्दै र चारैतिर रातो वर्ण उत्पन्न गराउँदै गमन गर्छन्। तिनले पृथ्वीको धुलोकसिङ्गर जताततै पुऱ्याउँछन्।

सम्प्रेरते अनु वातस्य विष्ठा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।
ताभिः सयुक्सरथं देव ईयतेऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥२॥

वायुका तीव्र वेगले पर्वत आदि पनि कम्पायमान हुन्छन्। युद्धस्थलतिर जान लागेका अश्वझैँ वृक्षले वायुकै आश्रत लिन्छन्। वायुदेव वृक्षरूपी रथमा आरूढ भएर सम्पूर्ण भुवनका राजाजस्तै भएर चल्दछन्।

अन्तरिक्षे पथिभिरीयमानो न नि विशते कतमच्चनाहः ।
अपां सखा प्रथमजा ऋतावा क्व स्विज्जातः कुत आ बभूव ॥३॥

अन्तरिक्षका विभिन्न मार्गमा चल्ने वायु कहिल्यै स्थिर छैनन्। जलका मित्र, प्राणीभन्दा पहिले जन्मने र सत्यधर्मका अधिपति वायुदेव कहाँ उत्पन्न भएर कताबाट आए ?

आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः।
घोषा इदस्य शृण्विरे न रूपं तस्मै वाताय हविषा विधेम ॥४॥

वायुदेव समस्त देवताका आत्मा र भुवनका गर्भरूप हुन्। यिनी स्वेच्छाले विचरण गर्छन्। यिनको शब्द नै विचित्र सुनिन्छ। यिनको स्वरूप प्रत्यक्ष रूपमा देखिँदैन यी वायुदेवलाई हामी हवि समर्पित गर्दै अर्चना गर्दछौं।

[सूक्त - १६९]

ऋषि - शबर काक्षीवत। **देवता** - गाई। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

मयोभूर्वातो अभि वातूस्रा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम्।
पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसाय पद्वते रुद्र मृड ॥१॥

सबैलाई सुख दिने वायुदेव गाईतिर बहन्छन्। बल प्रदान गर्ने औषधि गाईले सेवन गरुन्। श्रेष्ठ र प्राणलाई सन्तुष्टि प्रदान गर्ने जलको सेवन गरुन्। हे रुद्रदेव ! दुधरूपी पोषक रस दिने गाईलाई सुख प्रदान गर।

याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद।
या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ॥२॥

उस्तै रूपरङ्ग, विभिन्न वर्ण र एकै आकृतिका गाईलाई अग्निदेव चिन्दछन्। हे पर्जन्य ! अङ्गिराका तपस्याका साधनले उत्पन्न गरेका गाईलाई सुख प्रदान गर।

या देवेषु तन्व१मैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद।
ता अस्मभ्यं पयसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीह ॥३॥

देवयज्ञका लागि आफ्ना शरीरबाट दुध प्रदान गर्ने, सोमदेवले जसका दुध आदिको रसका ज्ञान पाएका गाई हुन्। हे इन्द्रदेव ! आफ्ना दुधले पोषण प्रदान गर्ने गाईलाई असल सन्तानयुक्त बनाएर हाम्रा गोठमा पठाइदेऊ।

प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविदानः।
शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाकस्तासां वयं प्रजया सं सदेम ॥४॥

देवता र पितृहरूसित परामर्श गरेर प्रजापतिले यी उत्तम गाई हामीलाई दिएका हुन्। यी सबै गाई हितकारी बनाएर उनले हाम्रा गोठमा पठाऊन्। तिनीबाट सन्तान र दुध पाएर हामी वैभवशाली बनौं।

[सूक्त - १७०]

ऋषि - विभ्राट् सौर्य। **देवता** - सूर्य। **छन्द** - जगती आस्तार पङ्क्ति।

विभ्राड् बृहत्पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविह्रुतम्।
वातजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा वि राजति ॥१॥

अत्यन्त तेजस्वी सूर्यदेव प्रचुर मात्रामा सोमपान गरुन्। याजकलाई बाधारहित लामो आयु प्रदान गरुन्। सूर्यदेव वायुबाट प्रेरित रश्मिका माध्यमबाट सम्पूर्ण जगत्को पोषण गर्दछन् र उनलाई आभा आदिले पुष्ट गरेर विविध रूपमा प्रकाशित गर्दछन्।

विभ्राड् बृहत्सुभृतं वाजसातमं धर्मन्दिवो धरुणे सत्यमर्पितम्।
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा सपत्नहा ॥२॥

विशेष तेजयुक्त, महान्, उत्तम पोषक, अन्न र बलप्रदायक, धर्मका कारण आकाश धारण गर्ने, शत्रुनाशक, वृत्रसंहारक, दुष्ट र राक्षसका विनाशक सूर्यदेव आफ्नो प्रकाश चारैतिर विस्तृत गर्दछन्।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धनजिदुच्यते बृहत्।
विश्वभ्राड् भ्राजो महि सूर्यो दृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम् ॥३॥

प्रकाशपुञ्ज, सर्वश्रेष्ठ ज्योतिरूपी सूर्यदेव विश्वविजेता हुन्। प्रकाशमान, धनविजेता, महान् जगत्का प्रकाशक, अविनाशी सूर्यदेव ओज प्रसार गर्दछन्।

विभ्राजञ्ज्योतिषा स्व१रगच्छो रोचनं दिवः।
येनेमा विश्वा भुवनान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ॥४॥

हे दिव्यलोकगामी सूर्यदेव ! तिमी आफ्ना ज्योतिले सारा विश्व प्रकाशित गर्दछौ। विश्वसंरक्षक र कल्याणकारी तेजले तिमी यी सबै लोकलाई पोषण प्रदान गर्दछौ।

[सूक्त - १७१]

ऋषि - इट भार्गव। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री।

त्वं त्यमिटतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः। अशृणोः सोमिनो हवम् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! इट नामका तीव्र गति भएका ऋषिले पेलेको सोमरस समर्पित गर्दा तिमीले उनलाई दिव्य संरक्षण प्रदान गऱ्यौ र सोमयुक्त उनका स्तोत्रको अभिप्राय सुन्यौ।

त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः। अगच्छः सोमिनो गृहम् ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले देवताका नजिकबाट भाग्ने, यज्ञमा बाधा हाल्नेको टाउको शरीरबाट छुट्यायौ र सोमयुक्त हाम्रा यी इट ऋषिका घरमा तिमी पस्यौ।

त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यमास्त्रबुध्नाय वेन्यम्। मुहुः श्रथ्ना मनस्यवे ॥३॥

हे इन्द्र ! अस्त्रबुध्नका पुत्रले बारम्बार तिम्रो प्रार्थना गरे, त्यसो हुँदा तिमीले वेनका पुत्र पृथुलाई उनका अधीनस्थ गरायौ।

त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि। देवानां चित्तिरो वशम् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! साँझपख सूर्य पश्चिममा अस्ताएपछि कता गए भनेर देवताले पनि जानेका हुँदैनन्। त्यसपछि तिमी सूर्यदेवलाई विहानीपख पूर्वतिर प्रकट गराउँछौ।

[सूक्त - १७२]

ऋषि - संवर्त आङ्गिरस। **देवता** - उषा। **छन्द** - द्विपदा विराट।

आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनिं यदूधभिः ॥१॥

हे उषादेवी ! मन पर्ने प्रकाशसँग तिमी पृथ्वीमा आऊ। दुधले भरिएका थुन भएका गाई बाटामा हुनेछन्।

आ यामि वस्व्या धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः ॥२॥

हे उषादेवी ! राम्रो स्तोत्र ग्रहण गर्न तिमी आऊ। याज्ञिकहरू उत्तम दानसामग्री लिएर असल भावनाले यज्ञ सम्पन्न गर्दछन्।

पितुभृतो न तन्तुमित्सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि ॥३॥

अन्नको सङ्ग्रह गरेर हामी अति राम्रो द्रव्य दान गर्न प्रस्तुत छौं। सूत्रजस्तै यज्ञ हामी विस्तृत गर्दछौं र यज्ञबाट उषादेवीको स्तुति गर्दछौं।

उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनिं सुजातता ॥४॥

उषादेवी दिदीबहिनीजस्तो रात्रिको अन्धकार आफ्नै रश्मिले हटाउँदै उत्तम प्रकाशले आफ्नो मार्ग प्रकाशित गराउँछिन्।

[सूक्त - १७३]

ऋषि - ध्रुव आङ्गिरस। **देवता** - राजा। **छन्द** - अनुष्टुप।

आ त्वाहार्षमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः।
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत् ॥१॥

हे राजन् ! तिमीलाई यस ठाउँको अधिपति र स्वामी बनाइएका छौ। नित्य अविचल र स्थिर भएका तिमीलाई प्रजाले रुचाऊन्। तिम्रा कारणले राष्ट्रको गौरव क्षीण नहोस्।

इहैवैधि माप च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः।
इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय ॥२॥

तिमी यसै ठाउँमा अडिग होऊ। कहिल्यै पदवञ्चित नभईकन पर्वतजस्तै निश्चल भएर बस। स्वर्गमा इन्द्रदेव भएजस्तै पृथिवीमा तिमी स्थिर शासन र राष्ट्रको नेतृत्व गर।

इममिन्द्रो अदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा।
तस्मै सोमो अधि ब्रवत्तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः ॥३॥

इन्द्रदेवले यस आधिपत्यलाई अक्षय यजनीय सामग्री उपलब्ध गराएर स्थिरता प्रदान गरुन्। सोमले आफ्नो आत्मीय मानून्। ब्रह्मणस्पतिले पनि आत्मीय ठानून्।

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे।
ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामयम् ॥४॥

आकाश, पृथिवी र सम्पूर्ण पर्वत निश्चल भएझैं प्रजाका स्वामी राजा निश्चल रहून्।

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः।
ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम् ॥५॥

हे राजन् ! तिम्रो राष्ट्र वरुणदेवले स्थायी गरुन्। दिव्य गुणले सम्पन्न बृहस्पतिदेवले स्थिरता प्रदान गरुन्। इन्द्रदेव र अग्निदेवले तिम्रो राष्ट्र स्थिर रूपले धारण गरुन्।

ध्रुवं ध्रुवेण हविषाभि सोमं मृशामसि।
अथो त इन्द्रः केवलीर्विशो बलिहृतस्करत् ॥६॥

नित्य रहने हविले हामी सोमदेवलाई सन्तुष्ट गर्दछौं। उनले हामीलाई स्थिरता प्रदान गरुन्। हे राजन् ! इन्द्रदेवले प्रजालाई केवल तिम्रै निम्ति कर तिर्ने बनाऊन्।

[सूक्त - १७४]

ऋषि - अभीवर्त आङ्गिरस। **देवता** - राजा। **छन्द** - अनुष्टुप्।

अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अभिवावृते।
तेनास्मान्ब्रह्मणस्पतेऽभि राष्ट्राय वर्तय ॥१॥

हे ब्रह्मणस्पति ! हवि आदि यज्ञका साधनले युक्त भएर हामी इन्द्रदेवनजिक जान्छौं। उनै यज्ञ साधनले हामीलाई तिमी राष्ट्रको हितका लागि प्रोत्साहित गर।

अभिवृत्य सपत्नानभि या नो अरातयः।
अभि पृतन्यन्तं तिष्ठाभि योन इरस्यति ॥२॥

हे राजन् ! हाम्रा विरोधी र हिंसक भएर हामीसित युद्ध गर्न खोज्ने वा रिसडाह गर्ने शत्रुसेनालाई छेकारो मारेर परास्त गरिदेऊ।

अभि त्वा देवः सविताभि सोमो अवीवृतत्।
अभि त्वा विश्वा भूतान्यभीवर्तो यथाससि ॥३॥

हे राजन् ! सवितादेव, सोमदेव र समस्त प्राणीसमुदाय तिमीलाई शासनमा बस्नका लागि सहयोग गरुन्। यी सबैको अनुकूलताले तिमी राम्ररी शासन गर।

येनेन्द्रो हविषा कृत्व्यभवद् द्युम्न्युत्तमः।
इदं तदक्रि देवा असपत्नः किलाभुवम् ॥४॥

हे देवता हो ! इन्द्रदेव क्रियाशील, अन्नका धनी र श्रेष्ठ बन्नका लागि हामीले हवि आदि साधन बनाएका छौं। यसै कारण हामी शत्रुविहीन बन्न सकेका हौं।

असपत्नः सपत्नहाभिराष्ट्रो विषासहिः।
यथाहमेषां भूतानां विराजानि जनस्य च ॥५॥

शत्रु समाप्त पारेर मैले आफैंलाई अजातशत्रु सिद्ध गरेको छु। शासनमा बसेको हुनाले शत्रु पराजित गर्नमा म समर्थ भएको छु। मैले सबै प्राणी र अधिकारी आफ्ना अधीनमा राखेको छु।

[सूक्त - १७५]

ऋषि - ऊर्ध्वग्रावा आर्बुदि। **देवता** - ग्रावा (प्रस्तर-खण्ड)। **छन्द** - गायत्री।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मणा। धूर्षु युज्यध्वं सुनुत ॥१॥

हे ग्रावा ! सवितादेवले आफ्ना सामर्थ्यले तिमीलाई सोमरस पेल्ने कार्यमा प्रेरित गरुन्। तिमी पेल्ने ठाउँमा काममा खटिएका छौ, त्यसैले सोमरस तयार गर।

ग्रावाणो अप दुच्छुनामप सेधत दुर्मतिम्। उस्राः कर्तन भेषजम् ॥२॥

हे ग्रावा ! दुःख दिने प्रजालाई तिमी हामीबाट टाढा लैजाऊ। दुर्बुद्धि हटाइदेऊ। सुखदायक औषधिलाई हाम्रा लागि रसप्रदायक बनाऊ।

ग्रावाण उपरेष्वा महीयन्ते सजोषसः। वृष्णो दधतो वृष्ण्यम् ॥३॥

ढुङ्गाहरू एकआपसमा मिलेर एउटा ठूलो ढुङ्गालाई चारै तिरबाट सजाएका छन्। रस बर्साउने सोमप्रति तिनीहरू आफ्नो बल प्रयोग गर्दछन्।

ग्रावाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मणा। यजमानाय सुन्वते ॥४॥

हे पाषण हो ! सवितादेव आफ्ना सामर्थ्यले तिमीलाई यजमानका निम्ति सोम पेल्न प्रेरित गरुन्।

[सूक्त – १७६]

ऋषि – सुनू आर्भव। **देवता** – ऋभुगण अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप् जगती।

प्र सूनव ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना।
क्षामा ये विश्वधायासोऽश्नन्धेनुं न मातरम् ॥१॥

ऋभुहरू यश प्राप्तिका लागि सङ्ग्राममा प्रवृत्त भएका छन्। बाछाले आफ्नो माउ छेकेर उभिएझैँ यी विश्वका आधार ऋभुहरू पृथ्वीका चारैतिर व्याप्त भएर बसेका छन्।

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो वक्षदानुषक् ॥२॥

हे स्तोता हो ! तिमीहरू दिव्य गुणले सम्पन्न, सम्पूर्ण विश्वका ज्ञाता अग्निदेवको उपासना गर। उनी दिव्य बुद्धिले हाम्रो हव्य विधिपूर्वक देवताका समीप पुऱ्याऊन्।

अयमु ष्य प्र देवयुर्होता यज्ञाय नीयते।
रथो न योरभीवृतो घृणीवाञ्चेतति त्मना ॥३॥

देवतालाई बोलाउने अग्निदेव हुन्। उनी देवताका नजिकै जान्छन् र यज्ञका लागि विशेष रूपले ल्याउने गर्दछन्। उनी रथजत्तिकै दीप्तिमान् र यज्ञ राम्ररी सम्पन्न गर्न जान्ने हुनाले याज्ञिकले घेरिएका हुन्छन्।

अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः।
सहसश्चित्सहीयान्देवो जीवातवे कृतः ॥४॥

अग्निदेव अमृतजस्तै बनेर सांसारिक भयबाट हामीलाई संरक्षण गर्दछन्। बलवान्मध्ये अति बलवान् अग्निलाई विधाताले जीवको आयु वृद्धि गर्न उत्पन्न गरेका हुन्।

[सूक्त – १७७]

ऋषि – पतङ्ग प्राजापत्य। **देवता** – मायाभेद। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति विपश्चितः।
समुद्रे अन्तः कवयो वि चक्षते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः ॥१॥

बलियो मायाले छोपिएको एउटा पतङ्ग मेधावीले देखे। कवि आकाशको कुरो जान्दछन्। उनले प्रकाशयुक्त पद पाउने रहर गर्दछन्।

पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति तां गन्धर्वोऽवदद् गर्भे अन्तः।
तां द्योतमानां स्वर्यं मनीषामृतस्य पदे कवयो नि पान्ति ॥२॥

विवेकी पतङ्गका मनले दिव्यवाणी धारण गर्दछ। गन्धर्व देवताले उसका मनमा गर्भावस्थामा ज्ञानको बीजारोपण गर्दछन्। यो वाणी दिव्यतायुक्त सुख र बुद्धिको अधिष्ठात्री हो। सत्यमार्गका साधकले यस वाणीको रक्षा गर्दछन्।

अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पथिभिश्चरन्तम्।
स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ॥३॥

गाईका धनीजस्ता यिनको पतन कहिल्यै हुँदैन भन्ने हाम्रो अनुभव छ। उनी कहिले नजिकै र कहिले टाढाका विभिन्न मार्गमा विचरण गर्दछन्। उनी कहिले अनेकौँ वस्त्र एकै चोटि लगाउँछन् र कहिले अलगअलग। फराकिला दिशा आफ्ना ज्योतिले प्रकट गराउँदै संसारमा बारम्बार भ्रमण गर्दछन्।

[सूक्त – १७८]

ऋषि – अरिष्टनेमि तार्क्ष्य। **देवता** – तार्क्ष्य। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

त्यमू षु वाजिनं देवजूतं सहावानं तरुतारं रथानाम्।
अरिष्टनेमिं पृतनाजमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम ॥१॥

हामी आफ्नो कल्याणका लागि देवताबाट सेवित, शक्तिशाली, सङ्ग्रामबाट उद्धार गर्ने कार्यमा सक्षम, शत्रुसेनामथि विजय प्राप्त गर्ने, नरोकिने खालको गति भएका, तीव्र गतिले उड्न सक्ने तार्क्ष्य भनिएका गरुड वा सूर्यलाई आह्वान गर्दछौँ।

इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवानाः स्वस्तये नावमिवा रुहेम।
उर्वी न पृथ्वी बहुले गभीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम ॥३॥

इन्द्रको जस्तै तार्क्ष्यका दानशक्तिको पनि हामी बारम्बार आह्वान गर्दछौँ। हामी आफ्नो कल्याणका लागि दानशक्तिको आश्रय उसै किसिमले लिन्छौँ जसरी दुर्गम समुद्र पार गर्नका लागि नौकाको लिनुपर्दछ। हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू विशाल, विस्तृत, गम्भीर र प्रख्यात छौ। तार्क्ष्यले आवतजावत गराउँदा हाम्रो मृत्यु नहोस्।

236

सद्यश्चिद्यः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान।
सहस्रसाः शतसा अस्य रंहिर्न स्मा वरन्ते युवतिं न शर्याम् ॥३॥

सूर्यदेवका बलले पानीको वर्षा गराएझैँ तार्क्ष्यका बलले पाँचै किसिमका मानिसलाई ऐश्वर्यले परिपूर्ण गराएको छ। उनै तार्क्ष्यको वेगले असङ्ख्य किसिमका धन प्रदान गर्दछ। धनुषबाट छुटेको बाणजस्तै यिनको वेग रोक्ने शक्ति कसैसित पनि छैन।

[सूक्त - १७९]

ऋषि - शिबि औशीनर प्रतर्दन रोहिदश्व। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

उत्तिष्ठताव पश्यतेन्द्रस्य भागमृत्वियम्।
यदि श्रातो जुहोतन यद्यश्रातो ममत्तन ॥१॥

हे स्तोता हो ! उठ र इन्द्रदेवका लागि उचित खालको यज्ञको भाग तयार गर। यजनीय भाग पकाइसकिएको छ भने उनका लागि यजन गर। पाकिसकेको छैन भने पकाउने काम चाँडो गर।

श्रातं हविरो ष्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरो अध्वानो विमध्यम्।
परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न व्राजपतिं चरन्तम् ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! हविको भाग तयार भयो। तिमी चाँडै नजिक आऊ। सूर्यदेव मार्गका बीचमा आएका छन्। कुलको संरक्षक पुत्र वरपर घुम्न गएको घरमुली पर्खेझैँ सखा ऋत्विक्हरू विभिन्न प्रकारको सोम आदि यज्ञीय सामग्री लिएर तिमीलाई पर्खन्छन्।

श्रातं मन्य ऊधनि श्रातमग्नौ सुश्रातं मन्ये तदृतं नवीयः।
माध्यन्दिनस्य सवनस्य दध्नः पिबेन्द्र वज्रिन्पुरुकृज्जुषाणः ॥३॥

गाईका थुनमा सबैभन्दा पहिले दुधरूपी हवि परिपुष्ट हुन्छ। त्यही दुध अग्निमा पाक्छ। दुधले उत्तम पाक पाएर अत्यन्त पवित्र र नयाँ रूप धारण गर्छ। पराक्रमी, वृत्रहन्ता र वज्रधारी हे इन्द्रदेव ! तिमी मध्याह्न यज्ञमा समर्पित सोमरस खुसी मनले पान गर।

[सूक्त - १८०]

ऋषि - जय ऐन्द्र। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र ससाहिषे पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु।
इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम् ॥१॥

हे सबैले स्तुति गर्ने इन्द्रदेव ! तिमी शत्रु पराजित गर्न समर्थ छौ। सर्वोत्तम तेज हुने तिम्रो कृपादृष्टि हामीलाई उपलब्ध होस्। तिमी दाहिने हातले विभिन्न किसिमको ऐश्वर्य हामीलाई देऊ। ऐश्वर्यका स्रोत र अधिपति तिमी नै हौ।

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः।
सृकं संशाय पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून्ताढि वि मृधो नुदस्व ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी पर्वतीय हिंस्रक सिंहजस्तै भयङ्कर छौ। तिमी टाढाबाट यहाँ आएर टाढासम्म हान्न सकिने वज्र धारिलो बनाएर शत्रु विनाश गर। लडाइँ गर्न खोज्ने असुर पर पुऱ्याऊ।

इन्द्र क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम्।
अपानुदो जनममित्रयन्तमुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले जन्मजात तेज प्राप्त गरेका छौ। यसै सामर्थ्यले तिमी अत्याचारी विरोधीको सामना गर्दछौ। हे मनको रहर पूरा गराउने इन्द्रदेव ! हामीजस्ता मानिससित शत्रुता गर्ने दुष्टलाई तिमी पर भगाउने गर्दछौ। तिमीले नै देवताका लागि विस्तृत स्वर्गको रचना गरेका हौ।

[सूक्त – १८१]

ऋषि – प्रथ वासिष्ठ सप्रथ भारद्वाज घर्म सौर्य। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामानुष्टुभस्य हविषो हविर्यत्।
धातुर्द्युतानात्सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः ॥१॥

विस्तृत र सुविख्यातको अर्थ लाग्ने खालको प्रथ र सप्रथ नाम भएका वसिष्ठले अनुष्टुप् छन्दले हविष्यान्न अर्पण गरे। उनले धारणकर्ता, तेजस्वी सविता र विष्णुबाट रथान्तर साम प्राप्त गरे।

अविन्दन्ते अतिहितं यदासीद्यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत्।
धातुर्द्युतानात्सवितुश्च विष्णोर्भरद्वाजो बृहदा चक्रे अग्नेः ॥२॥

यज्ञका परम आधार र अत्यन्त गोप्य, तेजस्वी, बृहत् साम सविता आदि देवताले प्राप्त गरे। धातादेव, तेजस्वी सवितादेव, विष्णुदेव र अग्निदेवका नजिकै भरद्वाज ऋषि यही बृहत् साम लिएर आऊन्।

तेऽविन्दन्मनसा दीध्याना यजुः ष्कन्नं प्रथमं देवयानम्।
धातुर्द्युतानात्सवितुश्च विष्णोरा सूर्यादभरन्घर्ममेते ॥३॥

अभिषेक आदि क्रिया पूरा गराउने, घर्मको यज्ञीय कार्यमा अति महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। धाता आदि देवताले उनलाई मनन गरेर फेला पारे। ऋत्विक्हरू धाता, विष्णु, सूर्य र तेजस्वी सविताका नजिकैबाट घर्मलाई लिएर आऊन्।

[सूक्त – १८२]

ऋषि – तपुमूर्धा बार्हस्पत्य। **देवता** – बृहस्पति। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा तिरः पुनर्नेषदघशंसाय मन्म।
क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं हन्नथा करद्यजमानाय शं योः ॥१॥

बृहस्पतिदेवले हाम्रो दुःख मेटाऊन्। उनले हामीप्रति दुर्भावना राख्ने मानिसलाई पर हटाउनका लागि तेजस्वी शस्त्र प्रयोग गरुन्। उनले अमङ्गल र दुर्बुद्धि नाश गरुन्। उनले यजमानको रोग मेटाऊन् र निर्भय गराऊन्।

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु।
क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं हन्नथा करद्यजमानाय शं योः ॥२॥

यज्ञको प्रयाजमा नराशंस अग्निले हाम्रो रक्षा गरुन्, अनुयाजमा शान्ति प्रदान गरुन्। उनले अनिष्ट मेटाएर दुर्बुद्धि नाश गरुन्। यजमानलाई शान्ति प्रदान गरेर निर्भय गरुन्।

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शरवे हन्तवा उ।
क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं हन्नथा करद्यजमानाय शं योः ॥३॥

ब्रह्मद्वेषीलाई बृहस्पतिदेवले डढाऊन् र हिंसक शत्रु नाश गरुन्। अनिष्ट निवारण गर्दै दुर्मति र दुर्भावना विनाश गरुन्। यजमानलाई निर्भय प्रदान गर्दै सुखशान्ति दिऊन्।

[सूक्त – १८३]

ऋषि – प्रजावान् प्राजापत्य। **देवता** – यजमान, यजमान पत्नी। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम्।
इह प्रजामिह रयिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥१॥

हे यजमान ! तिमी विवेकपूर्ण कर्मको ज्ञान भएका, असल कर्मका लागि उत्पन्न र तपश्चर्या आदिबाट सर्वत्र प्रसिद्ध छौ। पुत्र आदिको रहर गर्ने हे यजमान ! यस लोकमा धनसम्पत्ति र असल सन्तान पाएर तिमी सधैँ खुसी मनका साथ बस।

अपश्यं त्वा मनसा दीध्यानां स्वायां तनू ऋत्व्ये नाधमानाम्।
उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे ॥२॥

हे अर्द्धाङ्गिणी ! विवेकका दृष्टिले मैले तिमीलाई चिनेको छु। तिमी सुन्दर रूप भएकी छ्यौ। तिमीसित गर्भ धारण गर्ने शक्ति मैले देखेको छु। हे पुत्रको रहर लिएकी भार्या ! तिम्रो कामना पूरा होस्, तिमी मातृत्वको सुख प्राप्त गर।

अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः।
अहं प्रजा अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥३॥

म होताका रूपमा औषधिमा गर्भाधान गर्दछु। म नै प्राणीलाई प्रजनन क्षमता प्रदान गर्दछु। पृथ्वीमा प्रजनन शक्तिको उत्पादन म नै गर्दछु। यज्ञ आदि क्रियाले म नै सबै स्त्रीलाई प्रजननका लागि योग्य बनाउँछु।

[सूक्त - १८४]

ऋषि - त्वष्टा गर्भकर्ता। **देवता** - लिङ्गोक्त देवता। **छन्द** - अनुष्टुप्।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु।
आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥१॥

विष्णुदेवले गर्भधारण क्षमतासम्पन्न गराऊन्। त्वष्टादेवले विभिन्न अङ्ग निर्माण गरुन्। प्रजापति सेचन प्रक्रियामा सहायक होऊन् र धाताले गर्भधारणमा सहयोग गरुन्।

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति।
गर्भं ते अश्विनौ देवावा धत्तां पुष्करस्रजा ॥२॥

हे सिनीवाली ! तिमी गर्भको संरक्षण गर। हे सरस्वतीदेवी ! तिमी गर्भधारणमा सहायक होऊ। हे स्त्री ! सुनौलो कमलका गहना लगाउने अश्विनीकुमारले तिम्रा गर्भमा स्थिरता प्रदान गरुन्।

हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना।
तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे ॥३॥

गर्भका सन्तानको रक्षाका लागि अश्विनीकुमार सुनौला अरणी घोट्दछन्। त्यस गर्भमा रहेका सन्तानलाई हामी दसौँ महिनामा प्रसूत हुनका लागि बोलाउँछौँ।

[सूक्त - १८५]

ऋषि - सत्यधृति वारुणि। **देवता** - आदित्य। **छन्द** - गायत्री।

महि त्रीणामवोऽस्तु द्युक्षं मित्रस्यार्यम्णः। दुराधर्षं वरुणस्य ॥१॥

मित्र, वरुण र अर्यमा तीन देवताको तेजस्वी, संयुक्त अवस्थाको संरक्षण हामीलाई प्राप्त होस्। त्यसबाट हामी अर्कालाई पराजित गर्न सक्षम होऔँ।

नहि तेषाममा चन नाध्वसु वारणेषु। ईशे रिपुरघशंसः ॥२॥

यी देवताका आश्रयमा रहनेलाई अनिष्टकारी आसुरी शक्तिले केही बिगार्न सक्दैन। देवताका कृपाले उनीहरूको आवास र यात्रा सुरक्षित हुन्छ।

यस्मै पुत्रासो अदितेः प्र जीवसे मर्त्याय। ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रम् ॥३॥

अदितिदेवीका तीन पुत्रले सुरक्षाका लागि तेज प्रदान गरेका मानिसलाई कुनै दुष्ट शत्रुले केही बिगार गर्न सक्दैन। शत्रुका सबै प्रयास नै असफल हुन्छन्।

[सूक्त - १८६]

ऋषि - उल वातायन। **देवता** - वायु। **छन्द** - गायत्री।

वात आ वातु भेषजं शम्भु मयोभु नो हृदे। प्र ण आयूंषि तारिषत् ॥१॥

हाम्रा हृदयमा शान्ति र सुख दिन सक्ने औषधिलाई वायुदेवले हामीकहाँ पुऱ्याऊन्। यी औषधिले हामीलाई दीर्घजीवी बनाऊन्।

उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा। स नो जीवातवे कृधि ॥२॥

हे वायुदेव ! तिमी हाम्रा लागि पिताजस्तै उत्पत्तिकर्ता, दाजुभाइजस्तै प्रिय र मित्रजस्तै हितकारी छौ। तिमी हाम्रा जीवनको रक्षा गर्न हितकारी औषधि ल्याइदेऊ।

यददो वात ते गृहेऽमृतस्य निधिर्हितः। ततो नो देहि जीवसे ॥३॥

हे सर्वत्र गमन गर्ने स्वभावका वायुदेव ! तिमीसित भएको प्राणरूप जीवनतत्त्वको भण्डार हाम्रा हितका लागि यहाँ पुऱ्याइदेऊ।

[सूक्त - १८७]

ऋषि - वत्स आग्नेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

प्राग्नये वाचमीरय वृषभाय क्षितीनाम्। स नः पर्षदति द्विषः ॥१॥

हे स्तोता हो ! मानिसले खोजेको कुरा पूरा गरिदिने अग्निदेवको स्तुति गर। उनले हामीलाई शत्रुको दुष्ट्याइँबाट जोगाऊन्।

यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते। स नः पर्षदति द्विषः ॥२॥
टाढैबाट अन्तरिक्ष पार गर्दै यज्ञवेदीमा प्रकट हुने अग्निदेवले शत्रुबाट हाम्रो रक्षा गरुन्।

यो रक्षांसि निजूर्वति वृषा शुक्रेण शोचिषा। स नः पर्षदति द्विषः ॥३॥
जल बर्साउने अग्निदेव आफ्ना कान्तिमान ज्वालाले यज्ञ ध्वंस गर्ने असुर संहार गर्छन्। उनै अग्निदेवले डाह गर्ने शत्रुबाट हाम्रो रक्षा गरुन्।

यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति। स नः पर्षदति द्विषः ॥४॥
सबै लोक फरकफरक रूपमा हेर्ने र एकत्र भावले हेरविचार गर्ने अग्निदेवले शत्रुको दुष्ट्याइँबाट हाम्रो रक्षा गरुन्।

यो अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्निरजायत। स नः पर्षदति द्विषः ॥५॥
अन्तरिक्षपरि माथिल्लो दिव्यलोकमा तेजस्वी प्रकाशका रूपमा प्रकट हने अग्निदेवले हामी सबैलाई कष्टबाट जोगाऊन्।

[सूक्त - १८८]

ऋषि - श्येन आग्नेय। **देवता** - जातवेदस् अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम्। इदं नो बर्हिरासदे ॥१॥
हे यजमान हो! सर्वज्ञ, सर्वव्यापक र अन्नवान् अग्निदेवलाई प्रदीप्त गराओ। हामीले ओछ्याएका आसनमा उनी विराजमान होऊन्।

अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीढहुषः। महीमियर्मि सुष्टुतिम् ॥२॥
विद्वान् याजक अग्निदेवलाई पुत्रझैँ उत्पन्न गर्दछन्। अग्निदेवले नै जल बर्साउँछन्। असल स्तोत्र गाउँदै हामी उनको वन्दना गर्दछौँ।

या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः। ताभिर्नो यज्ञमिन्वतु ॥३॥
सर्वज्ञ अग्निदेव काली, कराली आदि सात जिब्राले देवताकहाँ हवि लिएर जान्छन्। तिनै ज्वालासँग उनी हाम्रा यज्ञमा उपस्थित होऊन्।

[सूक्त - १८९]

ऋषि - सार्पराज्ञी। **देवता** - सार्पराज्ञी अथवा सूर्य। **छन्द** - गायत्री।

आयं गौः पृश्निरक्रमीदसदन् मातरं पुरः। पितरं च प्रयन्त्स्वः ॥१॥
गतिमान सूर्यदेव प्रकट भए। सबैभन्दा पहिले उनी माता पृथ्वी, पिता स्वर्ग र अन्तरिक्ष प्राप्त गर्दछन्।

अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपानती। व्यख्यन्महिषो दिवम् ॥२॥
यिनको प्रकाश आकाशमा सञ्चरित छ। रश्मिले प्राणबाट अपान प्रक्रिया सम्पन्न गराउँछ। यी महान् सूर्यदेव द्युलोकलाई विशेष रूपले प्रकाशित गर्दछन्।

त्रिंशद्धाम वि राजति वाक्पतङ्गाय धीयते। प्रति वस्तोरह द्युभिः ॥३॥
सबैका प्रेरक सूर्यदेव दिनका तीस घटीसम्म आफ्ना रश्मिले प्रकाशित हुन्छन्। यी प्रकाशित सूर्यदेवको प्रार्थना गरिन्छ।

[सूक्त - १९०]

ऋषि - अघमर्षण माधुच्छन्दस। **देवता** - भाववृत्त। **छन्द** - अनुष्टुप्।

ऋतं च सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत।
ततो रात्र्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥१॥
महान् तपस्याबाट ऋत र सत्यका अधिकृत उत्पत्ति भए र रात्रि उत्पन्न भयो। त्यसपछि अर्णव समुद्र उत्पन्न भयो।

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत।
अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥२॥
अर्णव अर्थात् समुद्रका माध्यमबाट संवत्सरको प्रादुर्भाव भयो। विश्वका नियन्त्रकले आँखा झिम्क्याएझैँ गरी दिन र रातको स्वरूप बनाए।

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत्।
दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥३॥

विधाताले सूर्य–चन्द्र, आकाश–पृथ्वी, अन्तरिक्ष–स्वर्गलाई पहिलेभैँ निर्माण गरे।

[सूक्त – १९१]

ऋषि – संवनन। **देवता** – अग्नि संज्ञान। **छन्द** – अनुष्टुप् त्रिष्टुप्।

संसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ।
इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर ॥१॥

हे सुख बर्साउने अग्निदेव ! तिमी सम्पूर्ण विश्वका अधिपति भएर समस्त तत्त्वमा रहन्छौ। यज्ञको वेदी वा पृथ्वीमा नै प्रकट हुँदा हामीलाई विभिन्न ऐश्वर्य प्रदान गर।

सङ्गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम्।
देवा भागं यथा पूर्वे सञ्जानाना उपासते ॥२॥

हे स्तोता हो ! आपसमा मिलेर हिँड, आपसमा मिलेर बोलचाल गर, मनको कुरो आपसमा मिलेर आदानप्रदान गर र नयाँ कुरो सिक। उहिलेका सज्जनले आपसमा मिलेर यज्ञ उपासना आदिका काम गरेभैँ तिमीहरू पनि एकमत होओ।

समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम्।
समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि ॥३॥

हे स्तोता हो ! तिमीहरू सबैको प्रार्थना एकै होस्। आपसी आत्मीयता एकै होस्। मन्त्रविचार एकै होस्। हे स्तोता हो ! म तिमीहरूको जीवन एउटै मन्त्रले शुद्धतामा अभिप्रेरित गर्दछु र एक समान आहुति प्रदान गरेर यज्ञजस्तै बनाइदिन्छु।

समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः।
समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ॥४॥

हे स्तोता हो ! तिमीहरूको हृदय एकै होस्, तिमीहरूको मन एकै होस्, सङ्कल्प एकै होस्। त्यसैबाट सङ्गठित भएर तिमीहरूले आआफ्ना सबै काम पूरा गर्न सक।

॥इति दशमं मण्डलं समाप्तम्॥

दसौँ मण्डल सकियो

॥इति ऋग्वेदसंहिता समाप्ता॥

॥ ऋग्वेदसंहिता सकियो ॥